

הַמָּקוֹם וּבִיאֹרִים הָעֵרֹת וְצִיּוֹנִים

עִיּוֹנִים וּבִיאֹרִים הָעֵרֹת וְצִיּוֹנִים
עַל מִסַּכַּת יְבִמּוֹת

וישא אברהם את עיניו וירא את

הַמָּקוֹם מֵרַחֵק

עיונים וביאורים הערות וציונים
על מסכת יבמות

מאת

ראובן חיים קליין

שנת הישועות לפ"ק

ביתר עילית

כמה ידיעות נכבדות:

- מה שקראתי בשם "תוס' רבינו פרץ" למכלתין מכיל גם חידושי מהר"ם מרוטנברג (מהר"ם ב"ב).
- מה שנדפס בשם "תוס' רי"ד" על מסכת יבמות היינו באמת "פסקי הרי"ד".
- ר"א מן ההר (שחיבר פירוש על כמה מסכתות ובכללם יבמות) גם חיבר מה שמכונה "תוס' ר"י הזקן" עמ"ס קידושין.
- תוס' חד מקמאי הנדפס עה"ג מיוחס לבעל ההשלמה (כ"כ בניצוצי אור).
- תוס' ישנים הנדפס עה"ג מלא טעויות ושיבושים ומן הראוי להשתמש במקומו בספר "תוס' ישנים השלם".
- שיטמ"ק עמ"ס יבמות נדפס בסדרת "שיטת הקדמונים" (שי"ל ע"י הרמ"י הכהן בלוי).

--ע"פ בקשת המחבר נא ונא לשלוח הערות ותגובות--
ניתן לקבל ספר זה בחינם דרך דוא"ל

ראובן חיים קליין

רח' הרב שך 64\10

ביתר עילית, ישראל 9055335

5250954@gmail.com

KLEIN Family
12366 Chandler Blvd. Unit #B
Valley Village, CA 91607
USA

©

כל הזכויות שמורות להרב המחבר שליט"א

עימוד:

מלאכת מחשבת

printyoursefer@gmail.com

ישיבת מיר ירושלים

YESHIVAS MIR YERUSHALAYIM

Founded in Mir 1817. In Jerusalem 1944

ע"ר 580037638

בס"ד נוסדה במיר בשנת תקע"ז. בירושלים בשנת תשי"ד

RABBI E. Y. FINKEL
DEAN

הרב א.י. פינקל
ראש הישיבה

בין המצרים תשע"ד

בס"ד

ברכה מרובה לכבוד האברך המצויין מוהר"ר ראובן חיים קליין שליט"א, מופלג בתורה וביראה ומוכתר בנימוסין, שוקד על דלתי תורה בהתמדה, אשר מתוך עמלה של תורה ודיבוק חברים העלה עלי גליון בטוב טעם ודעת מראי מקומות וציונים על מסכת יבמות, ואף הוסיף מדיליה עיונים וביאורים כיד ה' הטובה עליו, וקיבצם יחד למען יעמדו ימים רבים לתועלת הלומדים. המחבר שליט"א בוקע ויורד לשורש הענינים החמורים שבמסכת זו בהבנה ובסברא ישרה כיד ה' הטובה עליו. ולעין כל ניכר גודל העמל היגיעה והכשרון שהושקעו על ידו להעלות הדברים על שולחן מלכים מעשה אומן עשוי לתפארת.

אמינא לפעלא טבא יישר כוחו וחילו לאורייתא, כה יתן ה' וכה יוסיף להרבות חיילים לתורה ויפוצו מעיינותיו חוצה, ויזכה תמיד לשקוד ולהגות בתוה"ק באהלה של תורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וישמחו בו חבריו, ויהא כבוד שמים מתרבה על ידו להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה

הרב אליעזר יהודה פינקל

ראש הישיבה

איחוד קהילות בני התורה
גבעה B
ביתר עילית

יום שלישי ע"פ פולחן אלול כ"א אלול תש"פ

אנו שמעתי בשבת ארבעה הנהגות רבות ויפה קיימת אצלנו ואלה האבות
היקרים מאוד אנו קהילתנו יצאו ואיננו מתעוררים בידיהם ספר "האקום איחוד"
זאת "באור" על כל ספר המסכתות, והנה אנו שואלים אתכם כיצד נוכל
וינצלנו בתורה, ונשכחנו השנה אלול אלול אלול אלול אלול אלול אלול אלול
רבנו,

ואשר ביקשנו ומכיון על הנהגתנו אלו, באנו להוסיף בשבת
ואנוסים שהיו עמנו אנו ית' אורה, ואלו יקראו תרומות.
שילך ע"ל ושלל נפיק,

ואנוסים גיבורים שחפץ הש"ת בידיו יצאנו, ויטעה ויגמלה
גמלה ויהי, ויצאנו אלמנו אנו אנוק הימנה, ויצאנו ארפיק
גמלה גיבור

נעתי
אלה קודם אל
רב קהילתנו אל התורה
בית עילית
גבעה ב

בני הישיבות, טוב דעת, מניין אברכים, בני תורה, בית מאיר

תמוז תשע”ד

מכתב ברכה

הראני הרה”ג ר’ ראובן חיים קליין חיבור מקיף ויסודי שחיבר על מסכת יבמות מריש ועד כלה אשר בשם ”המקום מרחוק” ייקרא, אשר חברו בלומדו מסכת יבמות ב”חבורה” בישיבת מיר המעטירה.

והריני מכירו בלומדו בבית מדרשנו ללימודי דינות שמשנתו סדורה לו והוא עמל בתורה, וודאי הקוראים יפיקו תועלת מהחיבור שחיבר.

והנני בזה לאחל לו שיברך על המוגמר בקרוב, ויפוצו מעינותיו החוצה.

הכותב לכבוד התורה ולומדיה

ראש בית המדרש, ודיין בב”ד לממונות

חנוך סנהדראי

הרב יצחק סורוצקין

1416 Arboretum Parkway
Lakewood NJ 08701

גט

ה' אסתר ה'תשנ"א

יניי ורגי מרגי הבמזג גיגי והמלין גבולותינו
הנצחם כמזגן מייב קמין יני הנצחם עם קלמי המזג
י"ב י"ב גיגי עמי מליני-קולקו עמי מליני
וכמיוני עי עמליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני

עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני
עמי מליני עמי מליני עמי מליני עמי מליני

המזג המזג המזג המזג
המזג המזג המזג המזג

על שבת גשמי

היה באינוה סוחר ממרחק גביה למטה, ובאה בת' פרייטל גביר
כ'ג, ועין גלגליה פינש ועל הלכה המדעים נאל להסתיי לקני וחסויות
ומתיל קמס בדיס, וכן יריות לימא מלימא ותיקל מתיקל וכו' והיה קומה
באניה בטלג בים הקור כן גשול בים המזרחי העמוק והרחב וממרחק
מביז לום הנכס ופ' דגל והינו קג' ע"מ כעמ"ל ודעו"מ פוגם אתה
וע"ק למנוח מילתו למתו ומה"ב ממס' לממ"ל מקום ש' בים הגלגלוק
הקפולה לעדוקים מחר וכו' וממ"ל ממרחק למנוח, וע"מ בהמשך קמסין
הוסף בה דוק ע"ן שפאקס והנכס הנשקל שחסו במזוה והיס' הם ידעבו
בערה מתיין המ"ד והמכונס ש"ה"ש מן העליונים מנומס הסוחר אב"ל ש"ש
הית' משי טיפה מילתה הגמלה והיס' מפרנס קמ"ל בים המזרחי זכר'
וח"ל לממרחק מנומס הזה יב"ד מוכחה דע"ן בימנס השלש פדומה למ' רפי'
אסכיון נמלה למד' פתח הנמלה כחומר' ופאן חיים קל'ן
טל"ל גלגל בימ"ג"ו הקדש' משי מ' קמ"ל פימ"ל דמ"ל המשה ומ"ל
כ"ג מפרג נמלה ברשת וי"ל, ומפ"ש למ"ל ע"מ לעב"ד הקמ"ל קמ"ל
למ"ל ממרחק, וע"ו כמ"ל כן הו"ל מ"ל"ג גמ"ל ע"מ"ל פנו"מ מ' יב"ד -
ע' מ"ל ע"מ מ'
פ"מ"ל ומ"ל"ל ע"מ"ל ע"מ"ל, וי"ל"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל
למ"ל"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל ע"מ"ל

מסכת יבמות

פרק ראשון

ב.

בת אחיו משום שבכה"ג הרי חל איסור אשת אחיו קודם שחל איסור חמותו ואין איסור חל על איסור ומשו"ה מצד האיסור חמותו מותרת ליבום רק דנאסרה מחמת איסור אשת אחיו כמש"כ התוס' לקמן (לב. ד"ה לא פקע) גבי איסור אחות אשתו בצירור שלא חל האיסור אחות אשתו מחמת אין איסור חל על איסור דפטורה מיבום משום שאיסור אחות אשתו מיתלא תלי וקאי אבל למעשה הפטור שלה היא מחמת הערוה דאשת אחיו ולא מחמת הערוה דאחות אשתו. וה"נ אילו פרש"י דנשא בת אחיו תהא אמה פטורה מחמת איסור אשת אחיו ולא מחמת איסור חמותו.

תוס' ד"ה חמש עשרה נשים פוטרות אר"י דלא מצי למינקט עריות וכו'. כתב הערול"נ עפמ"ש"כ תוס' הרא"ש דתנן הכא נשים ולא עריות לומר לך שעיקר דיני נשים נלמדים במס' יבמות. וכתב

רש"י ד"ה חמותו שמת בעלה ונשאה אחיו ומת בלא בנים. ע' במהר"ם שכתב שגם הול"ל שנשא בת אחיו ואח"כ מתה אשתו ואח"כ מת אחיו ונפלה אשתו דהיינו חמותו ליבום. והחשק שלמה ותוס' רעק"א (אות ד') כתבו שרש"י לא פ' כן דלפי ר"ע חמותו לאחר מיתה אינו אלא באיסור לאו (או קללה ע' מש"כ לקמן מט. צד. ; צח:) ולא בכרת כמבואר בסנהדרין (עו:) ובפלוגתא לא קא מיירי מתני' (כדאיתא לקמן ט.). וכולם כיוונו בזה לשו"ת הריב"ש (ס' שע"ב)^א. והוסיף הריב"ש דאף לרבי ישמעאל אין זה עיקר חמותו דקרא אלא מריבוי דקרא נפ"ל^ב. וכ"כ הפמ"ג בפורת יוסף. ואולי י"ל דלא פ' רש"י כהמהר"ם משום שיש הקפדה שלא לישא בת אחיו וע' מש"כ לקמן (סב:). וראיתי בשם הגר"ח שמואלביץ זצ"ל לתרץ דלא פ' רש"י דמיירי בשנשא

א. אך יעויין באבי עזרי (איסו"ב פ"ב ה"ז מהדו' ה') שכתב מרן הגראמ"מ שך זצ"ל דהגם שיש רק איסור קללה בחמותו לאחר מיתת אשתו מ"מ פטורה מיבום וחליצה דלאו משום איסור כרת חשיבא כערוה אלא מחמת השם ערוה וזה שייך אפ' בחמותו לאח"מ אשתו.

ב. והערול"נ מיישב עפ"ז קושיית תוד"ה בתו ע"ד רש"י והוא כתב דבת אשתו לאחר מיתת אשתו מותרת אך בשו"ת רעק"א (ס' קכ"א) חולק ע"ז. וע' שו"ת אחיעזר ח"א ס' י"א.

ה"א) דן באשת אחיו שהיא איילונית האם יש בה איסור כרת דאשת אחיו או דכיון דלא קרינא בה "נדה היא" דאין לה היתר עולמית דאסורה אפ' במקום יבום נתמעטה מכרת דאשת אחיו כמו אשת אחיו מאמו שנתמעטה מכרת.

שם בא"ד וזו היא אשת אחיו מאביו שיש לה איסור ויש לה היתר אם יש לה בנים אסור אין לה בנים מותרת. כנראה צ"ל יש לו בנים אסורה אין לו בנים מותרת שיבום תלוי בבני אחיו ולא בבני אשת אחיו וכן היא הגירסא בתו"כ שלפנינו. וכן העיר הרש"ש. ולקמן (ב:) ברש"י ד"ה ואשת אחיו שלא היה בעולמו בא"ד כתב והלכך משמת ראובן נאסרה על לוי איסור עולם כאשת אח שיש לה בנים. ובזה כתב רש"י אשת אח שיש לה בנים וכ"ה הגירסא בגמ' לקמן (ל.). אבל בסוף הדיבור כתב רש"י אשת אח שיש לו בנים וכ"כ רש"י בד"ה כשם שצרת בתו פטורה. ולכאורה הלשון השני מדויק יותר שהיא אסורה לו כיון שיש לאחיו בנים ולא משום שיש לה בנים. ואולי הכוונה לומר שיש לה בנים מאותה בעל וצע"ק (וע' מש"כ לקמן קיב:).

שם בא"ד ולא יתכן פירוש זה לרש"י שאומר דכל כרת הוא וזרעו נכרת וכו'. ע' מהר"ץ חיות שכתב דבאמת לא פליגי הבבלי והירושלמי בזמן כרת. אך קשיא לי דא"כ למה הביא הירושלמי קרא לומר דדוקא עד נ' שנים. וע' מש"כ בברכת אברהם בדעת הרמב"ם. וע"ע במהר"ם ריקאנטי (בראשית יז:ד).

שם בא"ד אלא לריב"א שאומר דאין נכרת הוא וזרעו אלא בעריות וכו'. והנה העולה מסוגיא דגמ' בכתובות (עב.)

בהגהות הראמ"ה דתנן נשים ולא עריות דאי תנן עריות הוי משמע דמיירי בט"ו שמות של עריות אבל באמת אינן אלא י"ד שמות של עריות דהא אשת אחיו מן האם ואשת אחיו שלא היה בעולמו חד שם ערוה נינהו. והחשק שלמה מפ' דתנן נשים משום שהני תפסי בהו קידושין לאחיו שמת אבל לקמן במתני' דשש עריות חמורות (יג.) לא תפסי בהו קידושין אפ' לאחיו המת.

שם בא"ד ואפ' לרב אשי דנפקא ליה צרת צרה מסברא וכו'. ע' מש"כ לקמן (ג.) בדעת רב אשי. וע' מש"כ לקמן (ג:) בקושיית הגרעק"א. ולפי גירסת הגהות הגר"א (ג: אות א') מבואר דרב אשי אינו מסכים לדרשה דלצרו"ר עיי"ש.

תוס' ד"ה בתו. ע' מש"כ לקמן (ט:).

תוס' ד"ה אשת אחיו מאמו בא"ד דבת"כ משמע שאין בה כרת. רש"י בכמה מקומות לקמן (ל: ד"ה ודבתרא לאו קידושין, מב. ד"ה ומייבם, צז: ד"ה אבל חייבין) כתב להדיא שיש כרת באשת אחיו מן האם ולכן מוכח לומר שנפל שיבוש בדברי התו"כ וכ"כ בהגהות הגר"א על התו"כ שם או שיש בזה מח'. וע' באבי עזרי (איסו"ב פ"ב ה"א) שהאריך לבאר בדעת רש"י דאינו חייב כרת על אשת אחיו מן האם וצע"ג.

שם בא"ד נדה היא מה נדה יש לה היתר ויש לה איסור אף אשת אח יש לה היתר ויש לה איסור וזו היא אשת אחיו מאביו שיש לה איסור ויש לה היתר אם יש לה בנים אסור אין לה בנים מותרת משמע דאתא למעוטי אשת אחיו מאמו דאין בה כרת. בספר יד המלך (איסו"ב פ"ב

איסור תשמיש המטה מדיני אבילות מצד האנינות שהרי מת אחיו. וע' בחידושי ההפלאה שהוסיף לקושיית התוס' דבכל יבמה מיד כשמת בעלה ונפלה ליבום תהא כנדה משום דתבעוה לינשא צריכה ז' נקיים (ע' מש"כ לקמן לז:). ואילו בכל נדה נאמר דין נאסרה הרי נתבטל מצוות יבום לגמרי. ונראה לי דז"א די"ל דדוקא אם נתרצית לכך תצטרך ז' נקיים אבל הכא מצוות התורה רמיא עלה ואין זה חשיב כריצוי מצד עצמה (וכע"ז כתב בהערות וביאורים בסוף הספר הפלתי המבואר דכיון שמצוות יבום בעינן כוונה לשם מצווה אין כאן חימוד כלל) דאפשר שיעשו חליצה ולא ביאת יבום וגם אפשר שיבא עליה בעל כרחה וא"כ אין בזה משום דם חימוד מיד במיתת הבעל אלא בשעה שנתרצית להתייבם. ולאחר זמן מצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת ידידיה טיאה וויל (יו"ד ס' נ"ב) שכתב דפשיטא ליה דיבמה צריכה להמתין ז"נ מיום התביעה ודלא כדברי ההפלאה.

שם בא"ד דלא דמי דאחות אשה ושאר עריות האיסור עומד על היבם טפי משאר בני אדם אבל נדה לכ"ע אסירא. ביאר הגרא"א דבכל עריות שפטורות מיבום וחליצה היינו משום שהאיסור ערוה בא להרחיק את היבם מאותה יבמה ואותו איסור הוא מתנגד למצוות יבום

דאשה הנודרת ואינה מקיימת נקראת עוברת על דת משה ותצא בלא כתובה אף שלא הכשילה את בעלה באיסור משום שבעון נדרים הבנים מתים. וילה"ק דמ"ש ממש"כ הרא"ש (פסקי הרא"ש כתובות פ"ז ס"ט, שו"ת הרא"ש כלל ל"ב ס"ח) דאשה האוכלת דם וחלב לא נקראת עעד"מ ולא תצא בלא כתובה אא"כ הכשילה את בעלה באיסור וצ"ע דהלא האוכל דם וחלב חייב כרת ובעון כרת הבנים מתים? כתב הקרבן נתנאל (שם אות כ') דצ"ל דהרא"ש ס"ל כדעת הריב"א כאן דל"א בכרת הוא וזרעו נכרת אלא באיסורי ערוה ולא בשאר איסורי כרת וא"כ באוכלת דם וחלב אין הבנים מתים כיון שאין איסורם איסור ערוה^ג. וע' מש"כ הגרע"י זצ"ל (שו"ת יביע אומר אה"ע ח"ג ס' כ"א אות י"ז) דכן משמע בתוס' הרא"ש כאן ובמועד קטן (כח.) דס"ל כהריב"א ודלא כרש"י. ועיי"ש שדן אם הבעל יכול לטעון קים לי כד' רש"י דהבנים מתים בכל איסור כרת ועיי"ז יכול לגרש את אשתו בלא כתובה אם עוברת על שום איסור כרת אף אם לא הכשילה אותו.

תוס' ד"ה ואחות אשתו אין להקשות וכו'. ע' מש"כ במהרצ"ח וחשק שלמה וגליוני הש"ס והגר"ש איגר (ספר העיקרים עיקר אונן ואבל ענב ד') בענין הא דלא אמרינן נאסרה בכל יבום כיון שיש

ג. וכתב הר"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל (בני אהובה הלכות אישות פכ"ד הי"א) דתירוץ זה דוחק הוא דא"כ הו"ל להרא"ש לפרש דדבריו נאמרו רק לצד דאין הבנים מתים מחמת חיוב כרת. אלא מפרש הא דהא דבנים מתים בעון כרת של האשה זהו רק אם יש לה בנים ובעלה (אביהם) כבר מת דבכה"ג ימותו הבנים כעונש לה בלבד אבל בחיי אביהם לא יומתו הבנים בעון אמם באיסורי כרת משא"כ בעון נדרים הבנים כן מתים על פני אביהם מחמת עון האם (וע' בדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהערות שם שמפרש דשאני עונש דנדרים דהוי כמו מגיפה ולכן יפגע בבנים).

(כדאיתא לקמן ח.)? וראיתי בספר אור חדש (נדפס עם הספר כתנות אור עה"ת) פ' לך לך שתירץ דכיון שכתבו התוס' (ב. ד"ה עד סוף) דאיצטריך למתני' לקתני עד סוף העולם דאל"כ סד"א מדכתיב לצרור בתרי ריש"ן דרק צרה וצ"צ פטורות ותו לא קמ"ל עד סוף העולם ואילו מתני' כרבי אזיל לא ס"ד כן דהוא לא יליף צ"צ מלצרור אלא ממקו"א (ע' מש"כ לקמן ג.) ולא הו"ל למתני' לנקוט עד סוף העולם וא"כ נמצא דמוכח ממתנ' עצמה דאינה כשיטת רבי אלא כשיטת הברייתא דלקמן (ג.). וע' מש"כ לקמן (ג.) דלרבנן הצרת ערוה פטורה מיבום וחליצה משא"כ לרבי היא אסורה וא"כ מאחר שמתני' נקט הלשון פטורות מוכרח דלאו לשיטת רבי אזלינן. וע' מש"כ הפמ"ג (פורת יוסף כאן) בזה.

גמ' בא"ד כיון דאתיא מדרשא חביבא ליה. פרש"י כיון דאתיא מדרשא ליאסר עליו חביבא ליה לתנא ואקדמה ברישא. ויל"ע במה אומרינן אידי דחביבא ליה אקדמיה ובמה אומרינן אחרון אחרון חביב (וע' מש"כ בריש נדרים).

רש"י ד"ה ואשת אחיו שלא היה בעולמו כגון ראובן שמת בלא בנים ונולד לו אח לאח"מ ושמו לוי ועמד שמעון וייבם אשתו וכו'. כתב הנמ"י דאף דפרש"י דמיירי בנוולד ואח"כ ייבם ה"ה דהו"ל לפ' ייבם ואח"כ נולד דקי"ל בשניהם דאסורה ודלא כרבי שמעון (לקמן יט.).

(שבאה לקרב אותה יבמה לאותו יבם) ואתי איסור ערוה ודחי למצוות עשה דיבום (כדלקמן עט:). אכן בנדה אין האיסור בא להרחיק היבם ממנה אלא כל איש מישראל אסור לה ואין זה ממש מתנגד למ"ע דיבום ולכן יכול לייבמה (וכן משמע בתוס' הרא"ש ותוס' ישנים ותוס' רבינו פרץ). והגרי"ז הלוי (בסוף ספרו על הרמב"ם במכתבים תמוז תרצ"ח) כתב דאיסור נדה היינו איסור על הגברא לבא עליה ולא איסור על החפצא דאין חל עליה שם איסור נדה^ד וכיון שכן אם בעל אותה קנה אותה קנין יבום משא"כ בשאר עריות אם בעלו לא קנו כיון שיש עליה שם איסור ערוה. ואמר מו"ר הגרמ"י מלדוור שליט"א דה"ה אם מת ביוה"כ דלא אמרינן נאסרה על היבמה כיון שיש איסור כרת משום עינוי ביוה"כ. ובחידושי רבי שמעון יהודא שקופ זצ"ל (ס' א' אות ב') כתב דשאני נידה דאינה אסורה מחמת עצמה אלא הטומאה שבה גורם לאיסור נדה משא"כ בשאר עריות האיסור בא מחמת השם ערוה שהיא בעצם ערוה לו (והארכתי במקו"א בענין איסור וטומאה התלויים זב"ז).

ב:

גמ' בא"ד בכדי כולהו מאחות אשה ילפינן ליתני אחות אשה ברישא. וילה"ע דדלמא מתני' רבי היא ולשיטתו לא ילפינן דכל העריות פטורות מאחות אשה דערוה עצמה לא צריכה קרא

ד. ונ"ל לבאר דכיון דאיסור נדה אינו אלא לזמן בע"כ הוא איסור גברא ולא חפצא (וכמו שכתבתי בפרק בתרא דיומא בשם האבן האזל גבי חצי שיעור בחמץ בפסח ואכילה ביוה"כ).

מחמת שכל ספק דאורייתא לחומרא איננה אלא מדרבנן ומדאורייתא ספקו לקולא וא"כ כל ס"ס הוי ספק דרבנן ומשו"ה אזלינן לקולא א"כ אמאי אין כאן ס"ס לר"מ (וע' בשב שמעתתא ש"א פי"ח שמבואר דגם ר"מ מודה שיש היתר דס"ס בעלמא)? ושמעתי אומרים דהוי ס"ס במקום שאפשר לברר דאם ימתין עד שנתגדל יידע אם איילונית היא אך דבר זה שרוי במח' דהרמ"א (יו"ד ס' ק"י סעיף ט') התיר ס"ס אפ' במקום שאפשר לברר והש"ך שם (ס"ק ס"ו) החמיר ובפתחי תשובה (סקל"ה) הכריע ע"פ הנוב"י דרק אם יש לברר ב' הספיקות אין סומכין על הס"ס אבל אם רק ספק א' יכול לברר עדיין סמכין על הס"ס והכא רק ספק א' יכול לברר. ועוד שמעתי דהוי ס"ס בתרי גופי וכבר כתב הש"ך (יו"ד כללי ס"ס) דבכה"ג אינו ס"ס. ואכמ"ל.

שם בא"ד והא דתנן בהשולח המוציא אשתו משום איילונית לא יחזיר ומפרש משום קלקולא דשמא תנשא לאחר ויהיה לה בנים ויאמר וכו'. הפנ"י בגיטין שם כתב דשכיח טפי רפואה בסריס מבאיילונית וא"כ כל סריס הוא ספק סריס אבל באיילונית ודאית היא. וכע"ז כתב זקנו המגיני שלמה (לקוטי ענינים יבמות ב:) דרפואת הסריס באה ע"י סם אבל רפואת האיילונית באה ע"י הקב"ה. וכן מצינו אצל שרה אימנו (לקמן סד.) שהיתה איילונית ונתרפאה.

שם בא"ד אבל איילונית שום אדם אין מוחל וכו'. ביארו הרב שמעון שקופ זצ"ל והברכת שמואל דשאני איילונית משאר קידושי טעות דבשאר גווני הוי' אשה עם מום וכאן כיון שהיתה איילונית

רש"י ד"ה וכולן שמתו בא"ד או נמצאת איילונית שמקחו מקח טעות. סבר רש"י לקמן (פט.) דקדושי טעות היינו כגון שהוא מקדשה ע"מ שהוא כהן ונמצא ישראל. וע' מש"כ לקמן (צא:) שתירה בד' רש"י בזה.

רש"י ד"ה וכל היכולת למאן בא"ד שנראית כצרת ערוה. העיר הגרא"א למה נקט רש"י דנראית כצרת ערוה הול"ל דצרת ערוה היא מדרבנן. והרה"ג גדלי' פינקל שליט"א (אמרי גדליה אות קמ"ד, קע"ב) תירץ דנשואי קטנה ששייך בה מיאון אינה אלא מדרבנן והם לא תיקנו חלות אישות ממש (וכלשון רש"י לקמן קז: דאינו נשואין גמורין) אלא תיקנו רק הנהגת אישות לומר דאין בנשואי קטנה משום זנות וא"כ שפיר כתב רש"י דנראית דע"י נישואין כזה אינה כאשתו ממש מדרבנן וצ"ע.

תוס' ד"ה או שנמצאו איילונית וכו' בא"ד והר"ר אברהם מבורגוילה תירץ בנמצאת איילונית בחיי האח והקפיד אבל לאחר מיתה דלמא אם היה קיים לא היה מקפיד. והקשה הערול"נ דאם יש כזה ספק אמאי אמרינן (לקמן סא:) דסובר ר"מ דקטנה אינה מתייבמת דחייש למיעוטא ודלמא איילונית היא הא איכא בזה ספק ספיקא ספק אם איילונית היא אם לאו ואפ' את"ל איילונית ספק הקפיד עליו האח המת אם לאו נמצא דשפיר מתייבמת? ותירץ הערול"נ דכיון דר"מ חושש למיעוטא הוא סובר דלא אזלינן בתר ס"ס כיון דס"ס הוא מטעם רוב. האמנם כל זה שייך רק לדעת שו"ת הרשב"א (ח"א ס' ת"א) שכתב דס"ס מהני מדין רוב אבל לדעת הרמב"ם דמהני ס"ס

הויה כחפצא אחרת ולא היה לו עליה דעת קידושין כלל.

תוס' ד"ה בתו בא"ד (ג.) ובת אשתו היכא דנכנסה לחופה ולא נבעלה נראה לר"י וכו'.^ה הקשו האחרונים (ערול"ג פתחי תשובה אה"ע ס' ט"ו סק"ה ומעשה חושב על שער המלך קונט' חופת חתנים סעיף ה') דמה ס"ד שבחופה תליא מילתא הא תנן בתחילת מסכת דרך ארץ דאם קידש אשה נאסרה עליו בתה וגם תנן בקידושין (ג.) אם קדש אשה ובתה בבת אחת אינן מקודשות דכל שאינן בזאח"ז אינן בב"א משמע שאם קידש האם נאסרה בתה עליו וא"כ למה כתבו התוס' שרק בנשואין נאסרה בתה? תירץ האור שמח (איסור"ב פ"ב ה"ז) דחידוש הר"י שהוא חייב על בתו משעת נישואין אבל האיסור של בת אשתו כבר חל משעת קידושין. ותירץ האחיעזר דחל איסור בת אשתו בחייה משעת קידושין אבל אם מתה לא חל האיסור בת אשתו אא"כ נכנסה לחופה. והנה אף דכתב רש"י (ד"ה אתיא) דאיסור בת אשתו בקידושין שעשה באשתו באה מ"מ כבר כתב הריטב"א (לעיל ב.) גירסא אחרת ברש"י למתני' דמיירי בבת ארוסתו (ולא בבת אנוסתו) דאילו בבתו בנשיאותו הא אסורה כבר מדין בת אשתו ומזה מוכח דס"ל להריטב"א בדעת רש"י דבת ארוסתו אינה בכלל בת אשתו אלא דרוש מקרא כמו בת אנוסתו (כ"כ בארזא דבי רב אות א') וא"כ אין איסור בת אשתו תלוי בקידושין אלא בנשואין. וע' בקה"י (ס' ב') שפלפל בהני שיטות והביא דעכ"ז לכ"ע איסור חמותו

תלוי בקידושין ולא בנשואין ולכן לכ"ע אם ארוסתו כבר אסורה עליו מדין חמותו.

ג.

גמ' בא"ד ובדין הוא דליקדמה לכלתו מקמי אשת אחיו שלא היה בעולמו דלא משום קורבא הוא דאסירא וכו'. כתב בשיטמ"ק דכלתו הוי' כקרובת עצמו שאין אדם נמנע מלקרוא לכלתו בתו הילכך הול"ל כלתו ברישא. ביאר הריטב"א כיון שכלתו קרוב טפי הו"ל להקדמה במשנה (ודלא כאין לומר דתוס') ויש ראי' דהא בנו יורש קודם לאחיו. והרמב"ן כתב שאשת אחיו שלא היה בעולמו אינו מדין קורבה אלא האיסור הוא מ"שלא היה בעולמו" ומצד האיסור אשת אחיו מותר משום מצוות יבום וכיון שאינו איסור מחמת קורבה הו"ל לכתבו האחרון במתני'. (ולכאורה בזה אזיל הרמב"ן לשיטתו במש"כ לקמן לט: דס"ל דאיסור אשת אחיו הותרה מפני מצוות יבום דאי נדחית אין חילוק בין אשת אחיו שהיה בעולמו ללא היה בעולמו כי אם שבזה נאמר עדל"ת ובזה לא נאמר כן ויסוד האיסור בשניהם היא מחמת קורבה.)

גמ' בא"ד כיון דבמקום מצוה הוא דאסירה צרה ושלא במקום מצוה שריא משום הכי תני פטורות. ע' רש"י ותוס'. אמר הגרא"א שמדוייק מסוגיין דיסוד צרת ערוה היינו רק פטור ולא איסור ומכאן משמע שלא כדברי הגרי"ז הלוי (בספרו על הרמב"ם הל' יבום וחליצה) דס"ל שהערוה אוסרת את צרתה אלא

ה. הסתפק הגרא"א לפי ס"ד דתוס' דמותר בבת ארוסתו האם קידש בת ארוסתו נאסרה עליו ארוסתו משום חמותו. וע' מש"כ לקמן (ט.).

וכד' הגרי"ז. וכן דייק מדאיתא התם ואי בעי נסיב האי שריא ואי לא תרוייהו אסירין משמע שהצ"ע אסורה ליבום ולא רק פטורה מיבום. וכל זה הוא בדעת רבי וא"כ עולין הטיב דברי הגרי"ז הלוי שהרי הוא כתב דבריו בדעת הרמב"ם והרמב"ם פסק כדעת רבי. ולשון הגמ' לקמן (י:) מיגו דאיהי אסורה צרתה נמי אסירא משמע כדברי הגרי"ז. וגם התוס' (כ.) ד"ה לאתויי) כתבו דאף דלא נקט צרה באותה משנה שם מ"מ הוי בכלל דכל שאיסורה איסור ערוה וגם משם דייק הגרא"א דמשמע כדברי הגרי"ז דצרה אסורה ולא רק פטורה.

רש"י ד"ה ה"א מיחלץ חלצה וכו' בא"ד וכל היכא דאמרינן חולצת ולא מתייבמת משום ספקא הוא. הקשה הגרעק"א בגליון הש"ס דהא לעיל (כ.ג.) תנן איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתייבמת והתם לאו משום ספקא הוא? ע' ח' ר' נחום (אות כ"ז) מש"כ ליישב דברי רש"י. ונראה לי ליישב דברי רש"י ע"פ הקדמה אחת דהנה לקמן (ל:) נקט המשנה דספק גירושין על הערוה חולצת ולא מתייבמת צרתה ומבואר מרש"י (גיטין פו:) דהני ציורים דספק גירושין לאו דוקא ספיקות נינהו אלא ר"ל שהוא גט כשר מדאורייתא ופסול רק מדרבנן. העולה מדבריו דדבר שיסודו מדרבנן ועדיין יש לו לחוש לצד דאורייתא חשיב ספק. ואם כנים הדברים נתפרשו דברי רש"י כאן כמין חומר דבחיבי לאווינן ובשניות לעריות חולצות ולא

הערוה רק פוטרת את צרתה. עוד דייק ממש"כ רש"י לקמן (יד:) ד"ה כריתות נינהו כיון דצרת הבת פטורה המייבמה עומד באיסור אשת אח בכרת משמע שהוא דין פטור ולא איסור. וגם הפמ"ג (בפורת יוסף ג:) כתב כעין דברי הגרי"ז שהערוה אוסרת את צרתה והוא כתב שיש שם ערוה מיוחד של "לצרור" ואם בעל צרת ערוה חייב תרתי משום ערוה דאשת אח ומשום ערוה דלצרור. אבל הברכת שמואל כתב דהאיסור על הצרת ערוה אינה איסור ערוה חדש אלא שלילת ההיתר מאיסור אשת אח דרמיא עלה ומשו"ה אם בא עליה אינו חייב אלא חטאת אחת. והרה"ג אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן ס' ב' אות ב-ד') כתב דאפ' אם יש ערוה דלצרור היינו רק לענין פטור ממצוות יבום אבל לא ליחייבו חטאת אם בא עליה (וזהו כעין דברי הגרא"ו בקוה"ע ס' ב' אות ד' בענין צרתה כמותה). ולפ"ד אם בעלה חייב רק משום אשת אחיו ולא משום לצרור. ויש ראי' לדברי הגרי"ז הלוי מדברי המאירי לקמן (כא.) שהוא מונה ח' עריות של כרת ובכללם הוא מונה אשת אחיו וגם צרת ערוה משמע שיש איסור ערוה מיוחד על צרת ערוה. וע' ח' ר' חיים מטעלז (ענין צרת ערוה) שכתב גדר הדברים שיש כח ביבמה לאיסור צרתה לכן צרת ערוה אסורה כערוה וצרת סוטה יש לה איסור לאו כמו הסוטה עצמה (כ"כ הריטב"א לקמן יא: בצרת סוטה). אולם הגרא"א דייק מדאיתא לקמן (ח:) צרה תוכיח דבמקום מצוה אסירא דמשמע דהערוה אוסרת צרת ערוה ולא רק פוטרת

ו. בדפוס איתא (כא.) וע' בספר חזות קשות שכתב דט"ס הוא וצ"ל (כ.).

אור זרוע (ס' קס"ד) שהקשה כן והוא פ' דמה דפריך הש"ס ליתני אוסרות היינו משום דכך הוא לישנ דקרא דכתיב "לא תקח וגו'".

רש"י ד"ה אבא שאול היא בפ' החולץ (לט:) אבא שאול אומר הכונס יבמתו לשום נוי ולשום אישות כאילו פוגע בערוה וקרוב בעיני להיות הולד ממזר. וכתב הרמב"ן (לקמן לט: וע' מש"כ שם) דבכה"ג אם בעלו לא קנו והביאור הוא כד' רבינו אברהם מן ההר (כ:): דכיון שהיא ביאת זנות שלא כיוון למצוות יבום לא קנה.

ג:

גמ' בא"ד דת"ר אשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה עליה מה ת"ל וכו' צרתה מנין וכו' צרת צרתה מנין וכו'. ברייתא זו אינה כשיטת רבי (לקמן ח-ח:): אלא הרי היא כד' הרבנן. והנה כתב רש"י בדעת רבי (ח: ד"ה א"כ) צרת צרה אסורה לדעת רבי משום דכיון דצרת ערוה פטורה מן היבום וחליצה הוי' ערוה דאשת אח ולכן צרתה חשיבא כצרת ערוה וכן לעולם. ולפ"ז הקשה הגרעק"א (ד.) למה לא אמרינן כעין זה גם בדברי הרבנן שהאיסור אשת אח של הצרת ערוה אוסר גם כן את הצרת צרה וא"כ קרא ד"לצרור" למה לי למידרש תיפול"ל דכל צרת צרה הוי' צרת

מתייבמות משום שמדאורייתא יש עליהם זיקת יבמין לגמרי ועכשיו שאמרו חכמים שלא תתייבמו נשאר לו בדין תורה דצריך לחלוץ ועל כגון דא נופל לשון "ספק" דיש לחוש לדברי הרבנן שלא תתייבם וגם לדברי התורה שצריכה חליצה. וגם על חייבי לאווין ועשה קאי רש"י דאפשר לומר דהוא סובר דהא דחייבי לאווין ועשה חולצות ולא מתייבמות זהו רק מדרבנן (ע' מש"כ לקמן כ:): דמדאורייתא גם יבום וגם חליצה אינה צריכה ואשר על כן י"ל דגם בזה נופל לשון "ספק" דחייבי לאווין ועשה לא מתייבמות מדין תורה ואעפ"כ צריך לחוש לדברי חכמים דבכה"ג חולצות. הרי עכשיו דברי רש"י א"ש דכן הוא אליבא דאמת דכל מקום שאמרינן חולצת ולא מתייבמת היינו מספקא ר"ל דצריך לחוש לדברי תורה ולדברי חכמים. אכן ע' מש"כ לקמן (פד.) דרש"י סובר להלכה כרב גידל דאפ' חייבי לאווין חייבין בחליצה מגזה"כ ד"ועלתה יבמתו השערה" וא"כ איננו מדרבנן. וע' גליוני הש"ס לקמן (לא.). ושו"מ בהגהות הב"ח לקמן (מא: אות ב') שציינ את דברי רש"י כאן והרואה יראה שלכאורה כוונתו כמו שכתבתי.

רש"י ד"ה ליתני אוסרות דהא ודאי אסורות הן מאחר שאינן זקוקות לייבום וקיימי באיסור אשת אח. וילה"ק דאי קתני אוסרות סד"א דאסורות להתייבם אבל צריכות חליצה ומשו"ה עדיף ליתני פטורות. וע' בשו"ת מהר"ח

ז. וכעין זה הקשה הגרנ"ט למה לא אמרינן דאיסור אשת אח של הצרת סוטה חוזר ופוטרת צרתה (דהיינו צ"צ סוטה).

ותירץ הגרא"א שע"י עדל"ת דחה ממנה השם ערוה לגמרי ועדיין תפסי בה קנין יבום. וזה א"ש אפ' לדברי ר' שמעון שקופ שהוכיח מנדה דשלילת תפיסת קידושין תלוי בשם ערוה ולא באיסור ערוה בפועל.

שם. הקשה השער המלך (איסור"ב פכ"א ה"א) מה ס"ד דגמ' לומר במייבם את הערוה דאמרי' בזה אתי עשה דיבום ודוחה לל"ת שיש בו כרת דערוה הלא שני לאווין הן דאיכא ג"כ לאו ד"לא תקרבו" לפי דעת הרמב"ם שהוא איסור דאורייתא? ותירצו בשו"ת בית הלוי (ח"א ס' א' אות ח') ובקובץ הערות (ס' ז' סק"ו) דבמקום שאין איסור על הביאה^ט אין איסור על הקירבה וכיון שהעשה דייבום דחה הלאו דערוה והותרה הביאה ממילא

ערוה? צע"ג^י. והנה לקמן בעינן דרשה לדעת רבי להתיר צרת ערוה שלא במקום מצווה וכתבו התוס' (ח: ד"ה למישרי) דלפי הרבנן על הצד דערוה עצמה צריכה קרא מנ"ל דצרת ערוה שלא במקום מצווה מותרת (ואילו לדעת רבא שם למדנו כן מדכתיב "עליה" כמבואר בגמ' שם) ותירצו התוס' דמאותו מקור שלומד רבי גם הרבנן לומדים. והשיטה מקובצת כתב ע"ד התוס' בזה"ל וא"כ לצרור למה לי נילף הכל מהיכא דיליף רבי גליון ע"כ והיא היא קושיית הגרעק"א.

גמ' בא"ד מאי טעמא דאמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה. ואפ' אם עדל"ת שיש בו כרת עדיין קשה דהא לאחר ביאה ראשונה חזר לה השם ערוה וא"כ פקע הקנין יבום? ע' מש"כ לקמן (ט.).

ח. ותירץ הרה"ג שלמה היימן זצ"ל (ח' ר' שלמה עמ"ס יבמות ס' א') דבעינן קרא לפטור צ"צ באופן שלא חל האיסור אשת אח על הצרה כגון שהיתה נדה בשעה שקידש אותה אחיו ולא נטהרה וכיון דק"ל אאחע"א לא חל עליה שם אשת אח מעולם ובכה"ג דרשינן לצרור לפטור צרתה. וע' לקמן (יג.). ועוד תירצו ר' שלמה והברכת שמואל (ס' ה') בשם הגר"ח הלוי זצ"ל דאשת אח דממילא אינה פוטרת צרתה (ע' מש"כ לקמן יב). והאי איסור אשת אח על הצרת ערוה הוא רק איסור ממילא משלילת ההיתר מצוות יבום. ותירץ במשנת ר' אהרן (ס' א') כיון שמייתה מתיר האשת אח משום מצוות יבום ס"ד דאין בצ"ע כח לפטור הצ"צ קמ"ל ממקרא ד"לצרור" דאכן פטורה. ותירץ ר' אלחנן (קובה"ע ס' ה' אות ב') שצ"ע פטורה משום שצרתה כמותה גבי ערוה (וכלשון הריטב"א לקמן כ.) וס"ד שזהו רק גבי עצמה אבל לא לפטור גם את צרתה קמ"ל. ויל"ע בכל זה. הנה הסתפק הגרא"א בקושיית הגרעק"א אם כוונתו דהאיסור אשת אח מהנפילה ראשונה תפטר הצ"צ או האיסור אשת אח מהנפילה שני'. כתב הקה"י (ס' ג') דקושיית רע"א היא דאיסור אשת אח שלה מהאח השני יפטור צרת צרתה ולא האיסור אשת אח מן הנפילה ראשונה. ועפ"ז הוא מיישב קושיית הגרעק"א דכיון שכבר יש עליה איסור אשת אח מן הראשון אמרינן אאחע"א ולא חל האיסור אשת אח השני עליה וא"כ אינה יכולה לפטור צרתה. וכ"כ בחידושי הגר"ש שקופ (ס' ה'). ולפי הצד הא' של ספיקת הגרא"א אין זה תירוץ. ושמעתי מפי הרה"ג ארון רייך שליט"א (חתנא דבי נשא למרן הגר"ש קוטלר זצ"ל) שבאמת אין שום תירוץ מעלייתא לקושיית הגרעק"א.

ט. יעויין באבי עזרי (איסור"ב פי"ז ה"ח) שכתב מרן הגראמ"מ שך זצ"ל דאיסור שלא חל מחמת אאחע"א לא נחשב כהיתר לענין שאין כאן איסור כל תקרב דאין זה היתר אלא מניעת חלות האיסור לעונשים (ודלא כדברי השו"ת חמדת שלמה או"ח ס' י"ח).

גם הקירבה הותרה'. והנה איתא בירושלמי (פ"א ה"א) דרבי יוסי בן חלפתא ייבם את אשת אחיו חמש חרישות חרש וחמש נטיעות נטע ודרך סדין בעל ומפרש בעל השו"מ בהגהות ציון ירושלים שם שבעל אותה דרך בגד. ועפ"י הנ"ל כתב בחידושי הגרז"ר בענגיס (ח"ב ס' ס"ז אות נ') שרבי יוסי עשה כן כדי שלא לעבור על איסור קירוב בשר בטרם יקיים מצוות יבום"א. וע"ע בטל תורה לקמן (ט). ולפי דברי התוס' כאן דסברי דעשה דוחה לאווין הרבה (ע' מש"כ לקמן ה.) לק"מ.

גמ' בא"ד אתי עשה ודחי לא תעשה. הרמב"ן (שמות כ:ח) כתב דמצוות עשיין הם בבחינת אהבה ואיסורי התורה הם בבחינת יראה ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה כמו שהאבהה גדולה מן היראה ומשו"ה אמרו עשה דוחה לא תעשה. נמצא לפי דעת הרמב"ן הגורם לדין עדל"ת הוא חומרת העשה. וכן מוכרח מדברי המהר"ם (לקמן ד.) שכתב דבעדל"ת דכלאים בציצית הלמד הוא במצוות ציצית נמצא דסובר דעיקר הלימוד בעדל"ת הוא במ"ע ששייך גם במקום לאו. אכן רבינו נסים גאון (שבת קלג:) כתב דטעם עדל"ת שיש תנאי בכל

לאווין שנאמרו בסיני שלא נאמרו במקום המ"ע וא"כ נמצא דסיבת עדל"ת אינו חומר העשה אלא קולת הלאו. וע' שו"ת המהרי"ק (שורש קל"ט) שהעיר ע"ד רבינו נסים גאון שאין דבריו במשמעות הלשון "עשה דוחה לא תעשה" דמשמע שהוא מחמת חומרת העשה ולא מחמת קולת הלאו. ובחזקוני (שמות כג:יג) כתב דמאחר שכתב רש"י (שם) שבכל מצות עשה יש אזהרה נמצא דכל מצוות עשה יש בו עשה ול"ת ומשו"ה המ"ע דוחה ללאו כיון שבלאו יש רק לאו אבל בעשה יש עשה ולא תעשה עיי"ש (וכ"ה בפ' רבינו חיים פלטיאל עה"ת).

גמ' בא"ד אימר דאמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה לא תעשה לא תעשה גרידא ל"ת שיש בו כרת מי דחי. ע' בעינים למשפט שחקר אם אין עדל"ת שיש בו כרת משום שלא זוהי יש בו חומר דכרת אפ' אם עתה בפועל אינו חייב כרת או דמפני שעתה יש בו חיוב כרת בפועל לא נדחה. ולי נראה שיש נפ"מ בפחות מכן עשרים שנה שאין לו כרת (שבת פט:). וע' ספר המצוות למהר"ם שיק (מצווה ר"ז).

גמ' בא"ד לא תעשה גרידא מנלן דדחי דכתיב לא תלבש שעטנו גדילים

י. וע' מש"כ בקונטרס לחם ממרחק בענין עשתה התורה סייג לדבריה שגדר איסור "לא תקרבו" היא מעין גזירה שלא יבא לידי ביאת איסור ולפי זה מובן שפיר דברי הבית הלוי והגרא"ו דבמקום שהותרה הביאה הותרה האיסור לא תקרבו ופשוט.

יא. ומבואר מזה שהוא חשיב ביאה דרך בגד כביאה לענין איסור"ב ומצוות ביאה ואעפ"כ אינו עובר בל תקרבו בביאה בכה"ג. וכן כתבו רוב הפוסקים דביאה דרך בגד (שנקרא כובעון או קונדום בלע"ז) שמיה ביאה לענין לענין איסור"ב ובפרט לאסור אשה שזינתה כך העלה בשו"ת מהרש"ם (ח"ו ס' קצ"ה) ובשו"ת צ"פ (דפוס ווארשא ס' קס"ו) והגרע"י זצ"ל (קובץ נועם גליון ג' עמ' קס"ב). וראיתי שהרב הראשי הרה"ג דוד לאו שליט"א (משכיל לדוד ס' מ"ד) דן בביאה ע"ד בגד אם יש בזה משום חציצה לומר שאין כאן ביאה ואין מסקנתו ברורה.

תעשה לך. הקשה הרמב"ן דהיכי ילפינן מציצית לכל התורה דילמא עשה דציצית שאני שהיא שקולה כנגד כל המצוות (מנחות מג:)? ותירץ הריטב"א (ד:): וי"ל דהא לא חשיבה חומרא דהא תנן (צ"ל רבי אומר) הוי רץ (אצ"ל זהיר) למצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות וכו' (אבות פ"ב מ"א). והנה באמת יל"ע בדברי המשנה דמשמע מהתם דאילו ידענו מהו מתן שכרן של כל מצווה היה בדין שאדם יזהיר באיזה מצוות ולא יזהיר במצוות אחרים וקשיא דהא תנן (אבות פ"א מ"ג) אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס הרי שאינו נכון לקיים המצוות מחמת השכר שלהם וא"כ אין השכר מעלה ומוריד? וכתב ידיד נפשי הרה"ג גדלי' פינקל שליט"א (אמרי גדליה עמ"ס יבמות בהקדמה) דזהו כוונת רבי דכיון שלא ידוע לנו שכר המצוות מוכרח שאין שכר המצוות מעלה ומוריד בחיוב העבודה שלנו אלא הוי זהיר בכל מצווה. וכן הוא כוונת הריטב"א דכיון שאין שכר המצוות ידועין לנו אף אם יש הרבה שכר למצוות ציציצת יותר משאר מצוות מ"מ

אין זה פירכא כיון שאין אנו מחוייבים במצוות מחמת השכר שלהם אלא משום ציווי הקב"ה.

רש"י ד"ה צרת ממאנת הרי שהיה לאחיו יתומה קטנה ואשה אחרת. העיר הגרא"א למה לא הדגיש רש"י כאן דאותה אשה אחרת היתה גדולה כמש"כ רש"י לקמן (יב. ד"ה צרת ממאנת).

תוס' ד"ה לא תעשה שיש בו כרת מי דחי בא"ד דלידחי עשה לא תעשה שיש בו כרת דשאני אשת אח דמצוה בכך. יש לעיין דהאיך מהני עדל"ת של כרת להתיר האיסור אשת אח של היבמה הלא אין היא מצווה במצוות יבום ולה אין עשה לדחות האיסור^ב? כתב המהר"ם חביב בתוס' יוה"כ (יומא פו:): דאה"נ אין איסור שלה נדחית מפני המצווה שלו ואעפ"כ מותר לייבמה דלא בעינן מצווה מצידה. והקשו הגרע"א בגליון לתוס' יוה"כ והמנ"ח (מצווה א') דלפי דברי המהר"ם חביב אין לנו דברי התוס' (ב"ב יג.) שכתבו דלא שייך עדל"ת להתיר חצי עבד חצי בן חורין לישא אשה ישראלית משום שמצוות פו"ר דיליה תדחה האיסור "לא יהיה קדש" דהיא אינה מצווה במצוות פו"ר ודחיית האיסור שלו ע"י המצווה לא מהני לה.

יב. ע' מש"כ לקמן (ט.) שכתבו האחרונים דלפי הס"ד דערוה מתייבמת משום עדל"ת שיש בו כרת צ"ל דהקנין יבום חל גם כן על הערוה ושאני קנין יבום מקנין קידושין שאינו חל על מי שיש עליה שם ערוה. ובשיעורי הגר"ש שקופ (ס' א' אות ג') כתב באופ"א דע"י עדל"ת גלתה התורה שבטלה סיבת האיסור וכשם שמהני עדל"ת להתיר האיסור ערוה גם כן מהני להסיר מעליה השם ערוה שבעלמא הוא המונע לתפיסת קידושין. ואם כנים הדברים י"ל דהכי נמי אף שאין ליבמה מצוות יבום מ"מ כיון שע"י מצוות היבם אמרינן עדל"ת והוסר סיבת האיסור גם לה מותר להתייבם דאין עליה איסור ערוה ואפ' שם ערוה אין עליה (דהא מדקונה אותה מוכח דתפסי בה קידושין דקונה אותה קנין יבום ואילו אמרינן דהוא מותר לה והיא אסורה לו היאך שייך דתפסי בה קנין יבום).

מש"כ לקמן (מא.). ואולי יש להוכיח דאפי' לצד שהוא דחוייה בעכצ"ל שבאמת יש בו משום הותרה ג"כ דאל"כ כל ולד מיבום יהיה ממזר מחמת איסור אשת אח ע' מש"כ לקמן (סח.; וקיא.). ובשו"ת מהרי"ק (שורש קל"ט) כתב דהא דמצוות יבום דוחה איסור אשת אחיו אע"ג שיש בו כרת משום דמצוות יבום ג"כ יש לה לאו דלא תהיה אשת המת החוצה ועשה ול"ת דוחה ל"ת שיש בו כרת. וע' מש"כ לקמן (כ.).^{טו}. ומצינו בתרגום יונתן (ויקרא יח:יז) בזה"ל עריית אתת אחוך לא תבזי בחיי אחוך ובתר מותיה אין אית ליה בנין עכ"ל (וצ"ע דלא חזר עליו לקמן בויקרא כ:כא) ומבואר מדבריו דאיסור אשת אחיו לא ניתן כי אם בחיי אחיו ובמותו רק אם יש לו בנים ומזה משמע דמיתה מתרת אשת אחיו שאין לו בנים וא"כ מוכח דסובר דאיסור אשת אחיו הותרה למצוות יבום ולא נדחית מפניה. וגם מבואר מדברי האבן עזרא (ויקרא כ:כא) שכתב בזה"ל ואמר על אשת אח נדה והטעם ראוי שירחק ממנה וכן אמרו "אחיכם שונאיכם מגדיכם" (ישעיה סו:ה) והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבוא עת

אלא בעכצ"ל כדברי השו"ת חקרי לב (אה"ע ס' ס"ד) והפנ"י (כתובות מ.) והפלאה (כתובות כד:) שגם ליבמה יש מצוות יבום"ג ולכן יש לה עדל"ת או כדברי המנ"ח דבמקום שאין הוא מוזהר באיסור גם היא אינה מוזהרת משום שהשווה הכתוב אשה לאיש לכל איסורים שבתורה (כדאיתא לקמן פד: וע' מש"כ שם)^{טז}. ועוד י"ל כדברי התוס' (שבת ד., ב"ב יג.) דבמצוות פו"ר כיון דמצווה רבה היא אמרינן לאדם חטא כדי שתזכה חברו.

שם בא"ד דשאני אשת אח דמצותו בכך. פ' האיסור אשת אח נדחה מפני המ"ע דיבום ואע"פ שהוא איסור שיש בו כרת מ"מ יש גזה"כ ביבום שדוחה ל"ת שיש בו כרת (כ"כ התפא"י יומא פ"ז, והגרא"ו בקוה"ע ריש ס' ט'). אך דייקן גדולי ראשי הישיבות מדברי התוס' לקמן (נד: ד"ה אלא ועיי"ש במהר"ם) ששיטת התוס' היא דאיסור אשת אח הותרה אצל מצוות יבום ולא דחוייה מפניה. והם אמרו שבכצ"ל לדעת התוס' דהגדר הוא הותרה שנשרש בדחייה (אמרי משה ס' ה' אות כ'). ע' מש"כ (לקמן לט:) בשיטת הרמב"ן והרשב"א. וע'

יג. וע' בשו"ת בית יצחק (או"ח ס' ד' אות ד') שהוכיח דגם רש"י ס"ל כן. וע' מש"כ לקמן (ח:); דבעינן מצווה חיובית לומר עדל"ת ואצ"ל דיש להן מצווה חיובית.

יד. ועוד קשיא לי שהרי מצוות פו"ר ניתן קודם מתן תורה וא"כ לא שייך שידחה שאר מצוות (וע' מש"כ הגרא"ו בקובץ הערות ס' ז' בענין אין עשה של קודם הדיבור דוחה ל"ת). והגרא"א אמר לי שזהו טענה טובה. ושו"מ שכה"ק בטורי אבן (חגיגה ב:) והארכתי בזה במקו"א.

טו. ושמעתי ש"א דמדוייק מרש"י (לקמן נב: ד"ה נתן לה) שכתב דמאמר לא מהני מדאורייתא דאין קידושין תופסין באשת אח דמשמע דס"ל לרש"י דגדר הדבר הוא דאיסור אשת אחיו נדחה מפני מצוות יבום דאי ס"ל הותרה הא במקום מצווה ליכא איסור אשת אחיו כלל. ואני אומר שאין זה ראי' דאפי' אי נימא דסובר רש"י דהותרה מ"מ לא הותרה אלא לצורך מצוות יבום ואין קידושי כסף בכלל מצוות יבום. וכן משמע מלשון רש"י שם שכתב והתורה לא התירתה לו ליעשות כאשר נכרית אלא כסדר המצוה וביאה הוא דכתבה בה רחמנא עכ"ל והבן.

בשאר ספרי התורה אין בכך כלום דאין מוקדם ומאוחר בתורה^{טז}. ומהרצ"ח כתב דדוקא דרש ר"י סמוכין במשנה תורה משום דלמ"ד מגילה מגילה ניתנה (גיטין ס.) אין ללמוד מסמוכין בשאר ספרי התורה כיון שלא ניתנו בפעם אחת משא"כ ספר דברים נאמר כולו בפעם אחת ויש לדרוש סמוכין. וכל זה אינו כדברי התוס' (סד"ה וכי) שכתבו שמעלת ספר דברים לענין זה הוא דכל הדרשות הוו או מופנה או מוכח ולעולם אפי' בשאר ספרים אי מוכח או מופנה דרשינן סמוכין.

גמ' בא"ד בשומרת יבם הכתוב מדבר".
הסתפק הגרא"א אם אביו ייבם אותה האם יש על בנו ג' איסורים א' דודתו וא' אשת אביו וא' כנף אביו או דרק נאמר איסור כנף אביו בשומרת יבם דאביו קודם שייבם אותה. ולכאורה דבר זה תלוי בגדר איסור כנף אביו אי מחמת לתא דאשת אביו אסורה וא"כ אם ייבם אביו אותה דיש לו עליה איסור אשת אביו תו ל"צ חידוש דכנף אביו או דלמא כנף אביו הוי לאו חדש ואינו קשור לאיסור אשת אביו וא"כ אף לאחר שייבמה אביו עדיין יש עליה איסור כנף אביו.

להיות מותרת ע"כ משמע שההיתר על אשת אח במקום מצוות יבום הוא הגבלה בעצם האיסור שמותר במקום יבום ולא שהמצווה דוחה את הלאו.

ד.

גמ' בא"ד דכתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך ואר"א סמוכין מנין התורה מנין וכו'. הרי המקור של עדל"ת הוא מדסמין "לא תלבש שעטנז" לכתוב "גדילים תעשה לך". ובספר ציוני (יש פ' דברים) כתב שבשנת הארבעים עסק הקב"ה עם משה ודרש סמוכים דלא תלבש שעטנז וגדילים תעשה לך. וע' חנוכת התורה (פ' דברים) שכתב לבאר שלמדו ענין עדל"ת שהוא היסוד של תשובה (וע' מש"כ בענין זה ביומא פו:).

גמ' בא"ד דהא רבי יהודה בעלמא לא דריש ובמשנה תורה דריש. ע' בהגהות חכמת בצלאל (אות א') שכתב בשם הראב"ן (וכע"ז כתב הריטב"א ברכות כא.) דשאני ספר דברים שמשנה רבינו ע"ה עצמו סידר אותו הספר ולכן מדסמין זה לזה יש לדרוש סמיכות הדברים משא"כ

טז. מבואר דסובר הראב"ן דלא אמרינן אין מוקדם ומאוחר בתורה בספר דברים. אך העיר לי ידידי הרב צבי מרדכי ליבער שליט"א שמבואר להדיא ברא"ש (ברכות פ"ב ס"ט) שאכן אומרים אין מוקדם ומאוחר בתורה אפי' בספר דברים. וע' מש"כ הגרי"ע (בית האוצר ח"א כלל ק"ט) בענין מוקדם ומאוחר בשאר ספרי הנ"ך. [ושוב האריך בזה ידידי הנ"ל בספרו עטרת קדמונים עמ"ס סוכה במילואים ס' כ"ב].

יז. כתב הרש"ש שיש רמז מספר רות (ג:ט) שכנף היינו יבמה. וכן הביא ספר הכתב והקבלה והתורה תמימה (דברים כג:א). וכתב המהרא"ל צינץ (מלא העומר רות ג:ט) דכנף הוא לשון אישות. ועוד מפרש דנקט לשון כנפיך לרמז על ענין ציצית שהרי כתב המהרש"א (ע' מש"כ לקמן עז.) שההיתר לבועז לייבם את רות על אנפי האיסור מואבי לקהל (על הצד שגם הנקבות אסורות) הוא משום שעדל"ת ודבר זה נלמד מכלאים בציצית כמבואר בסוגיין.

וע"ע במושב זקנים (במדבר טו: לח). ונראה לי להעיר ע"ז ממה שכתוב בתרגום יונתן עה"פ "לא יהיה כלי גבר על אשה" (דברים כב:ה) לא יהיה גולייך דציצית ותפילין דהינן תקוני גבר על איתא ולפ"ד נמצא שיש איסור דאורייתא לנשים ללבוש ציצית משום כלי גבר והיאך ס"ד דתוס' לומר דנשים יתחייבו בציצית? וצ"ל דציציות אינם בעצם נחשבים ככלי גבר אלא מאחר שנתמעטו נשים ממצוות ציצית אין להם חלק בלבישת ציצית וממילא נחשב ככלי גבר ומשו"ה נאסרו ללבוש ציצית אבל לו יצויר שחייבות בציצית אין בזה משום כלי גבר.

שם בא"ד מיהו קשה למאן דפטר נשים מציצית ה"ל למיפטרינהו מכלאים. הקשו בהגהות ר"א לאנדא ומהרש"ם למה לא תירצו התוס' כאן כמו שתירצו בערכין (ג: ד"ה כהנים) דכיון דהשווה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה (לקמן פד:) לא מסתבר למעט נשים מאיסור שעטנז? ותירץ הרש"ש דאותו כלל שייך רק בלאו שווה בכל אבל כלאים כיון שהותר לציבור גבי בגדי כהונה אימא דגם הותר לנשים. וכתב הגרא"ו (קובה"ע ס' י"א אות ג') דכאן ס"ד דתוס' שנשים אינן מוזהרות בכלאים משום שפטורות מציצית, אבל התם ס"ד דאינן מוזהרות רק מפני שנשים הן ולזה שייך התירוץ שהשווה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה. וע' מהרש"א.

תוס' ד"ה דא"כ וכו' בא"ד וא"ת גבי מכשפה נמי לדרוש רבי יהודה דמוכחא מילתא מדלא כתיב כל שוכב עם בהמה גבי עריות וי"ל דלא שייך גבי עריות דאין זנות לבהמה. הקשה

שם. הגרעק"א העיר שלא הביא הרמב"ם את דרשת כנף אביו לאיסור שומרת יכם דאביו כרבנן וגם לא הביא כנף אביו לאיסור אנוסת אביו כרבי יהודה, והקשה דא"כ מאי דריש ביה? ותירץ דדרשינן היקישא דמהו ממזר מהאי קרא וכמש"כ התוס' (ד"ה דא"כ) ואף דלתוס' ניחא לדרוש תרתי לרמב"ם לא ניח"ל. (וע' מש"כ לקמן מט., צז.).

רש"י ד"ה שאין חוסמין אין סותמין טענותיה לכופה להתייבם לו אלא כופין אותו וחולץ. ביאר הרשב"א דסד"א דמצוות יבום היא כ"כ חזקה שהוא יכול ליבמה בכל כרחה קמ"ל לא תחסום. ובשיעורי רבי שמואל מפרש דס"ד כיון שיש עליה זיקת יבום הוא משעבד אותה לו וא"כ יכול לגמור קנינו ע"י כפיי קמ"ל דלא. והעיר הגרא"א דכל זה שאינו יכול ליבמה בע"כ היינו לכתחלה אבל בדיעבד אם בא על יבמתו באונס מ"מ קנה אותה כדאיתא לקמן במתני' (נג:). (וע' מש"כ לקמן לט.).

תוס' ד"ה דכתיב בא"ד הקשה הר"ר יעקב מאורלייני"ש דליחייבו נשים בציצית דאית לן למימר כל שישנו בלא תלבש שעטנז ישנו בגדילים וכו'. ע' תוס' הרא"ש. וכה"ק בתוס' (פסחים מג:) ותירץ במהר"ם חלאווה שם דשאני ציצית דכתיב ביה "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'" פרט לנשים שאינן מוזהרות בכל המצוות. ורבינו חיים פלטיאל (דברים כב:יב) תירץ דכתיב "דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית" (במדבר טו: לח) ודרשינן בני ישראל פרט לבנות ישראל כמו שדרשינן "בני אהרן" ולא בנות אהרן (רש"י ויקרא כא: כב). וכ"ה בתוס' ישנים.

המהרש"א במהדו"ב דהא למעשה כתוב בפרשת קדושים בהדי עריות "איש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת" (ויקרא כ:טו)? וצ"ע. וע' מש"כ לקמן (נט:). בענין אין זנות לבהמה.

ד:

שם בא"ד אבל לבישה דנפיש הנייתה כל תרי מיני אסור רחמנא וכו'. מכאן דייק בשו"ת בית הלוי (ח"א ס"א אות ה') דעיקרו של איסור כלאים הוא הלבישה אבל יש תנאי דרק אסור בלבישה שיש לו הנאה ממנה. ואמר הגרא"א דכן כתבו הרמב"ן והר"ן עמ"ס שבת סופי"ד שלא אסרה תורה אלא מלבוש שסתמו להנאה אבל כל שאין לו הנאה ממנו אינו מלבוש אלא כמשאוי בעלמא. אכן בשו"ת רע"א (ס' ח') כתב דאין להביא ראיה מברכות (יט:) דמתעסק אסור מדאורייתא דשאני כלאים דהוי כמאכלות אסורות ועריות דעיקר האיסור בכלאים הוא ההנאה שבו. נמצא דנחלקו שני גדולי האחרונים אם עיקר האיסור כלאים הוא הלבישה (בית הלוי) או ההנאה (רע"א).

שם בא"ד כלאים בציצית ה"א דאסור רחמנא וכו'. כתב בהגהות רע"א על השו"ע (או"ח ס' י"א) שאם היה לו בגד של כלאים אין מצות ציצית מתיר אותו בגד דלא חל עליו מצוות ציצית כיון שעד עכשיו אינו מותר לו ללבוש אותו הבגד. ובשו"ת עונג יו"ט (ס' א') הביא ראיה לזה דאמרינן בביצה (יד:) כלאים למאי חזי ואי דלא כרעק"א שפיר חזי לציצית.

רש"י ד"ה ואפ' מוכרי כסות שאין מתכוונים להנאת חימום. הקשה הרמב"ן דהלא גמ' דידן קאי בשיטת רבי

יהודה והוא סובר דדבר שאינו מתכווין אסור ורק ר"ש סובר דדבר שאינו מתכווין מותר (כתובות ה:)? לכן פירשו הרמב"ן רשב"א ותוס' הרא"ש דהכא במוכרי כסות מיירי בדאין לו הנאה. והריטב"א פ' דאפ' באין לו הנאה לא סגי אלא דצריך להצטער ע"י לבישה זו (ושאר ראשונים הביאו מצטער רק כדוגמא לאינו מתכווין). וכתב בערול"נ דלפי רש"י מוכרי כסות דהכא הוא גם פ' הציור דמוכרי כסות במתני' דכלאים (פ"ט מ"ה) דבשניהם מיירי כשיש לו הנאה דמוכרי כסות מסתמא יהנה מלבישת הבגד משא"כ לשאר ראשונים נמצא דמוכרי כסות דהכא היינו בלא נהנה ובמתני' דכלאים היינו כשנהנה. וע' מש"כ הר"ש במשניות דכאלים שם ובכס"מ ומהר"י קורקוס על הרמב"ן (כלאים פ"י הי"ח). וע' מש"כ לקמן ה.).

תוס' ד"ה דאפילו צמר לפשתן ופשתן לצמר וכו'. דעת ר"ת (הובא בתוס' כתובות מ., מנחות לט., מ: ובפ' הראב"ד עמ"ס תמיד לא:) דכלאים הותרה בציצית. והראב"ד שם כתב דאין לומר הואיל ואשתרי אשתרי לפי ר"ת. אכן הריטב"א (יומא סג.) כתב דלפי ר"ת והראב"ד אמרינן בזה הואיל ואשתרי אשתרי. וכ"כ הראב"ד (סוף הלכות כלאים) שהותרה כלאים בבגדי כהונה אפ' שלא בשעת העבודה. וע' רשב"א וריטב"א כאן.

ה.

גמ' בא"ד לרבנן מנא להו וכו'. פ' הרשב"א דרבנן דהכא היינו דפליגי אתנא דבי רבי ישמעאל, אבל לרבנן דפליגי אדברי רבי יהודה ודורשין סמוכין בכל התורה אף באינו מוכח ומפונה שפיר

והראב"ד תלוי' במח' מהרש"א ומהרש"ל בדברי רש"י אם הלאווי' דנזיר חשיבי ישנו בכל: לפי הראב"ד יסוד הנזירות הוא נדר לאסור על עצמו ג' דברים (יין, טומאת מת, ותגלחת השער) וא"כ נזיר חשיב כלאו השה בכל דלכל שייך ענין הנדרים וגם חשיב ישנו בשאלה. אכן הרמב"ם סובר דיסוד נזירות הוא קבלת קדושת הנזיר^ט וממילא יש עליו ג' איסורים ולכן אינו חשיב שוה בכל ואינה בשאילה דאין האיסורים באים בגדר נדר. ומשו"ה כתב הרמב"ם דטעם דדוחה הלאו היינו משום דבטל קדושתיה והוא סובר דמה שנקט גמ' דידן ישנו בשאילה קאי אמצוות עשה ד"ככל היצא מפיו יעשה" (במדבר ל:ג) שישנו בשאלה. והקשו ע"ז דהלא בכה"ג אינו שייך עשה ד"ככל היצא וגו' דהלא מאחר שנתבטל קדושתו ע"י הצרעת עדיין מקיים הוא את נדרו אם יגלח את שערו כיון שאין הנדר ישר על איסור הגילוח אלא על הקדושה? אלא צ"ל כמו שכתב הגר"ח הלוי (סטנסיל) שיש ב' ענינים בגדל פרע, יש איסור עשה ויש מצוות עשה וא"כ י"ל דמה שנקט הגמ' כאן דכיון שישנו בשאילה אמרינן עדלתו"ע מיירי באיסור עשה דגדל פרע שמוזהר שלא להפסיק פרעו מלגדל אבל עדיין יש מצוות עשה של גדל פרע שצריך לגדל את פרעו ולזה בעי הרמב"ם לטעמא דבטל קדושתו דמשו"ה אין עליו המצווה הזאת. ודבריו הם חידושים עד מאוד דלא מצינו

למדינן עדל"ת מסמיכות דשעטנו וציצית כדלעיל בגמ'. א"נ כתב הרשב"א דאפ' לרבנן דפליגי אר"י אין ללמוד עדל"ת מסמיכות דשעטנו וציצית דאין עושין בנין אב על כל התורה מסמוכין אא"כ מופנה הוא והאי דרשה אינה מופנה כמבואר בסוגיא.

שם בא"ד מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה וכו'. כתב הראב"ד (הל' נזירות סו"פ ז') דכיון שעשה דגדל פרע הוא עשה קל שכן ישנו בשאלה אמרינן עליו עדלתו"ע. והרמב"ם שם כתב דבנזיר מצורע אמרינן עדלתו"ע משום שכיון שנצטרע הנזיר בטל ממנו קדושת נזירותו ולכן אין עליו מ"ע דגדל פרע. וכבר תמהו הרבים ע"ד הרמב"ם למה השמיט הרמב"ם את סברת הגמ' דהכא דישנו בשאלה. כתב הטו"א (ר"ה כח: מצויין בגליון הש"ס לרע"א) דלר"מ לא סגי ליה הקולא דשכן ישנו בשאלה לומר עשה דלתו"ע דכאן בעידנא דמקיים העשה דתגלחת מצורע עדיין עובר הלאו ד"תער לא יעבור" כמה פעמים כיון שהלאו הוא בשער אחד והמ"ע אינו מקיים עד שיהיה כל ראשו מגולח^י ולכן הוצרך הרמב"ם לומר שבטל קדושתו (ע' באורח משור הובא בספר הליקוטם על הרמב"ם שכתב דלעולם גם הרמב"ם מודה לדברי הגמ' כאן ודברי הרמב"ם בזה אינן אלא כמו דברי אגדה). כתב בשו"ת אבני מילואים (ס' כ"ב) שמח' הרמב"ם

יח. וכן הקשה בתוס' גורניש איך שייך עדל"ת בזה אם בכל ב' שערות שמגלח הרי הוא עובר בכל תקיפו ואינו מקיים מצוות תגלחת מצורע עד שהתגלח כל ראשו? ע' מש"כ הערול"ג ליישב קושיא זו. ובמנ"ח (סוף מצוה רנ"א) תירץ דאי אפשר בענין אחר ובכה"ג כתב בפסקי התוס' (זבחים אות ס"ט) דאמרינן עדל"ת אפ' אם אינה בעידנא.

יט. ע' מש"כ בנדריים ב: בגדר נדרי הנזירות.

גמ' בא"ד דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה. כתבו התוס' (קידושין לד.) בשם הר"ר יהודה מארץ ישראל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה משום שהאיסור עשה מאלים את האיסור לאו כ"כ עד שאין הלאו נדחה מפני המצוות עשה כלל. אך כתבו התוס' במקו"א (חולין קמא.) בשם ריב"א שאין עדלתו"ע משום שאין עשה דוחה עשה. נצמא לפי דברי הריב"א דבאמת הלא תעשה נדחה מפני המצוות עשה וא"כ אינו חייב עליו מלקות אף אם עבר וקיים המ"ע דרך נשאר האיסור עשה שלא נדחית מפני שאין עשה דוחה עשה. משא"כ לפי הר"י מא"י אפ' הלאו לא נדחה מפני המצוות עשה ואם עבר לוקין. והנה הריטב"א (כ"מ ל.) כתב דאין עשה דוחה ל"ת ועשה משום אין עשה דוחה עשה כד' הריב"א אך כתב הריטב"א דאם עבר וקיים המ"ע לוקין משום שעבר על הלאו כמש"כ בדעת הר"י מא"י ולכאורה דבריו קשיין אהדדי? ואמר הגרא"א דצ"ל בדעת הריטב"א דגדר הדין דאין עשה דוחה עשה היינו שאין כח הדחייה ביד המצוות עשה כשיש איסור עשה כנגדו וא"כ בין לגבי האיסור עשה בין לגבי האיסור לאו אין שום כח למצוות עשה לדחות. ולפ"ז נתבאר היאך כתב הריטב"א דטעמא דאין עדלתו"ע משום אעד"ע ואעפ"כ כתב הריטב"א דלוקין על הלאו דנכלל בדין אין עשה דוחה עשה הוא דאין העשה דוחה הל"ת במקום שיש איסור עשה עם הל"ת². וביאר הגרא"א דצ"ל

שהעשה יכול לדחות חצי איסור עשה ולא את חלק המצוות עשה שבאותו איסור. ועוד דלשון הרמב"ם אינו מפרנס דברי הגר"ח. אלא ביאר הגרא"א דלק"מ למה דוחה תגלחת מצורע את איסורי נזיר ולא ניחא ליה להרמב"ם טעם הגמ' דילפינן כן מראשו שהרי הרמב"ם דרש ראשו לכלל ופרט וכלל (ע' תוד"ה זקנו והרמב"ם הל' נזירות פ"א) ולכן הוצרך הרמב"ם לפרש טעם אחר. ואולי י"ל דהרמב"ם נקט טעם אחר מבלעדי הטעם שהוזכר בגמ' משום שקשיא ליה דאי כטעמא דגמ' נמצא דלפי בית שמאי דסברי דאין שאלה בהקדש ונזירות (נזיר ט.) שפיר ילפינן דעשה דוחה ל"ת ועשה מנזיר מצורע מה שלא מצינו שיטה כזאת בשום דוכתי ומשו"ה הוצרך הרמב"ם לפרש דשאני התם דכבר נתבטל קדושת הנזיר ואין בו ל"ת ועשה (וע' באתוון דאורייתא כלל ז').

גמ' בא"ד מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה דאי לא תימא הכי הא דקיימא לן דאין עדל"ת ועשה ליגמר מנזיר. וכתב בשו"ת הרשב"א (ח"ג ס' שמ"ג) דאין ללמוד מכאן דבלאו ועשה שישנו בשאלה שפיר אמרינן עשה דוחה ל"ת ועשה דלאו דוקא הן דברי הגמ' שנקט טעמא דישנו בשאלה דלעולם י"ל דאין ללמוד מנזיר מצורע דעשה דוחה לתו"ע מטעם אחר והוא משום ששאני עשה דמצורע דחמור משום גדול השלום (כדאיתא בחולין קמא. שהובא בתוד"ה ואכת').

כ. הנה המל"מ (בפרשת דרכים דרך מצוותיך ח"ג ד"ה ודע שכל יבמה) כתב דאת"ל בחייבי לאוין ועשה אם בא לייבמה אין בה איסור אשת אחיו וכת' (ע' מש"כ בזה לקמן ח:) עדיין יש להסתפק אם לוקה וכגון כהן גדול שייבם את האלמנה האם לוקה מאחר דאין עשה דוחה ל"ת ועשה או דבאמת העשה דוחה הל"ת ולא נשאר לו אלא איסור עשה ועל זה אינו לוקה. ולכאורה הספק שרוי

שרק לרווחא דמילתא נקטינן כאילו יש ב' כללים אבל באמת דין אעד"ע ודין אעדלתו"ע חד הוא. והעיר הגרא"א ע"ד הר"י מא"י דלקמן (ז.) אמרינן בגמ' מה לי חומרא זוטא מי לי חומרא רבה דמשמע דכל הלאווין שווים בזה ולא שייך אלימות בלאו מחמת האיסור עשה שכרוך עמו.

רש"י ד"ה וקסבר האי תנא בא"ד הלכך איצטריך עליה למיסר ערוה לייבום דלא תימא אתי עשה דייבום ודחי לאו דאחות אשה. ביאר המנ"ח (סוף מצווה רנ"א) דכיון שעשה דתגלחת מצורע דוחה את הלאו ד"לא תקיפו" של המקיף וגם של הניקף חזינן^{כא} שעשה דוחה תרי ל"ת. והנה כבר כתב הר"ן (יומא ד: בדפי הרי"ף) ששני לאווין חמירי טפי מאיסור כרת אחד וא"כ אם העשה דוחה תרי לאויין ק"ו שדוחה לאו של כרת וא"כ ס"ד דע"י עדל"ת שיש בו כרת מותר לייבם ערוה ומשו"ה צריך קרא ד"עליה" לדרוש דאסור לייבם את הערוה. והנה כל זה ניחא לדעת הרשב"א (לקמן ח., כתובות מ.) דבעלמא עשה דוחה רק ל"ת אחד ולא יותר אבל יש לדון לפי דברי התוס' (לעיל ג: ד"ה לא) שכתב דלא מפלגינן בין לאו אחד לתרי לאווין גבי עדל"ת דנמצא

שא"א לומר כדברי המנ"ח. וע' בקובץ הערות (ס' ח' אות י"ג) שכתב שיש בזה מח' רש"י ותוס' וא"כ רש"י דהכא לשיטתו אזיל. והוא כתב עוד שם דבעכצ"ל דהתוס' חולקים ע"ד הר"ן דאי סברי כהר"ן נמצא דמאחר שידענו שעשה דוחה הרבה לאווין ממילא ידענו דגם עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת דהלא הרבה לאווין חמירי מאיסור כרת אחד וכ"ש הוא וא"כ נמצא דלדינא לפי התוס' קי"ל דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. ואולי י"ל דאה"נ זהו המקור לדעת הר"ש מקינון (ע' מש"כ לקמן ה:).

רש"י ד"ה שאין שוה בכל וכו' בא"ד שכשם שהוא מוזהר עליה כך היא מוזהרת עליו דכתיב הנפשות העושות שניהם במשמע. ע' מש"כ לקמן (פד:).

ה:

גמ' בא"ד אשחכן דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא לא תעשה שיש בו כרת היכא אשחכן דדחי וכו'. מבואר מתוס' בכמה מקומות בסוגיין דלמסקנא לא אמרינן עדל"ת שיש בו כרת. אכן הר"ש מקינון (ספר הכריתות חלק לשון

במח' הראשונים דהכא דלפי הריב"א אין לוקין בכה"ג ולפי הר"י מאר"י והריטב"א שפיר לוקין אף בכה"ג.

כא. בקובץ הערות (ס' ח' סק"ח) כתב דגם למקיף יש מ"ע לגלח שער הניקף וא"כ גם למקיף יש עדל"ת כמו שיש לניקף. ובאמרי משה (ס' י"ב) כתב דאיסור למקיף תלוי באיסור הניקף ואם לניקף אמרינן עדל"ת ממילא גם למקיף ליכא איסורא (עיי"ש לפרש דא"כ אמאי המקיף את הקטן חייב הלא אין איסור לניקף והוא חידש דגם לקטן יש איסור ניקף רק שאינו בר חיובא ולכן למקיף עדיין יש איסור. וזה מתאים עם דברי הקובה"ע ס' ל' אות ח' שבקטן אע"פ שאין איסור ממש יש בו סיבת האיסור וא"כ י"ל דאיסור המקיף תלוי בסיבת האיסור ולא באיסור ממש וע' מש"כ לקמן לג.). ודומה לזה כתבנו מכבר (לעיל ג:) לגבי איש ואשה באיסור"ב. וגם אני שמעתי שדבר זה דומה למה שכתבו הפוסקים דמותר ללוות למומר בריבית דכיון שאין למלוה איסור ממילא גם אין ללוה איסור.

למודים שער ג' אות קס"ג) כתב כללא דמילתא כל עשה דוחה ל"ת אף ל"ת שיש בו כרת. וע' ביד מלאכי (כלל נ"ד) שהכריע כדברי הר"ש מקינון (וע"ע מח' המהרש"א ומהרש"ל לעיל ג:).

גמ' בא"ד מה למילה שכן נכרתו עליה שלש עשרה בריתות. ע' בריטב"א שמפרש דהוי כאילו יש במצוות מילה י"ג מצוות. וענין זה שנכרתו י"ג בריתות על מצוות מילה הובא בירושלמי (נדרים פ"ג ה"ט) עיי"ש. וע"ע בפירוש הרוקח עה"ת (בראשית יז: א עמ' קמו) שכתב שיש מונין רק י"ב בריתות עיי"ש בדבריו. וע' בגליוני הש"ס לקמן (צט.) והדבר צ"ב.

גמ' בא"ד ואל"בא דמ"ד עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוה. בהגהות הגר"א (אות א') כ' דזהו שיטת ב"ה דהם סברי דצרת ערוה פטורה מיבום ואסורה ליבם לאפוקי שיטת ב"ש (לקמן יג.). וע' בהגהות הרש"ש על תוד"ה ומכילהו וע' מהר"ץ חיות לקמן (ו.).

גמ' בא"ד ממילה ותמיד שכן ישנן לפני הדיבור. ע' מהרצ"ח והריטב"א שכתבו דמכאן מוכח שמצוות יבום לא נחשב כישנו לפני הדיבור. ובשיטמ"ק כתב דאין לומר דמשום שלא נצטוו על היבום מאז לא חשיב כלפני הדיבור דהא

גם על התמיד לא נצטוו קודם מתן תורה ומבואר מסוגיין דחשיב כישנו לפני הדיבור. אלא תירץ השיטמ"ק דכיון דרק יהודה ותמר נצטוו במצוות יבום ולא כל ישראל לאו מצווה הוה בכל היא. וכ"כ הריטב"א דלא נצטוו ביבום קודם מ"ת. ובכלי חמדה (פ' וישב אות ג') כתב דנשתנה המצווה במתן תורה דקודם מ"ת לא היה חליצה ואחר מ"ת נתחדש ההלכה שיש חליצה אם יסרב לייבם ומשו"ה לא חשיב כישנו לפני הדיבור (וע' מש"כ לקמן צז:).^{כב.} והנה כתב הנוב"י (דורש לציון סוף דרוש י"ב) דאיתא במכילתא (פ' יתרו) דמצוות יבום ואיסור אשת אחיו נאמרו בדיבור אחד וא"כ מאחר דדרשינן במכילתא עה"פ "שם שם לו חק ומשפט" (שמות טו: כה) ר"א המודעי אומר חק אלו העריות שנאמר "לבלתי עשות מחקות התועבות" (ויקרא יח: ל) נמצא דמצוות יבום קיבלו במרה וא"כ הו"ל עשה דקודם הדיבור.^{כג.} ועפ"ז כתב בחידושי הגר"ז ר בענגיס זצ"ל (ח"ב ס' ל"ו בהגה"ה וס' ס"ז אות י"ג) דמה"ט הקדים מס' יבמות לשאר מסכתות שבסדר נשים שהרי מצוות יבום נאמרה קודם מתן תורה. והנה בתוס' ישנים (לעיל ב.) מביא שיש מקשים אמאי מתחיל סדר נשים ביבמות דהא אתחולי פורענותא לא מתחלינן ואדרבה היה לנו להתחיל קידושין וכתובות וגיטין ואח"כ יבמות^{כד}

כב. ואי נימא דיבום חשיב שוה בכל יש ראי' למש"כ לעיל (ג:) שמצוות יבום שייכת גם על היבמה.

כג. ולפי"ז מדמצינו לקמן (כ:) שיבום דוחה לאו דאלמנה לכה"ג שייך עדל"ת גם בעשה דקודם הדיבור לדחות לאו שלאחר הדיבור והארכתי בזה במקו"א.

כד. כתב הרה"ג ראובן מרגליות זצ"ל (יסוד המשנה ועריכתה ס' ג') דבר נפלא להסביר סדר המסכתות שבכל סדר מסדרי הש"ס דהסדר הולך מהמסכתא שיש לו הסכום פרקים הכי-גדול ומתמעט והולך עד המסכתא שיש לו סכום פרקים הכי-קטן עיי"ש ודפח"ח.

תוס' שטו"נ הוא גדר במין הדברים שיש עליהם איסור שעטנז. וכתב המאירי לפי רש"י עדיין אשכחן כלאים בציצית משום שהקשר הוי חיבור חזק לענין כלאים. וע' בחידושי הגר"ח על הש"ס (סטנסל) נידה סא: שביאר לפרש"י שיש איסור חפצא דלא תלבש שעטנז ויש גם איסור גברא דצמר ופשתים יחדו. ויש נפ"מ בציור של הנוב"י אם יש כלאים בכגדו אבל אין אותו חלק של הבגד עליו דאי משום האיסור חפצא עדיין אסור אבל משום האיסור גברא יהא מותר. והקשו העולם דלפי רש"י היכי משכחת לן כלאים באבנט? ותירץ הגרמ"י מלדוור שליט"א בשם הרה"ג אלי' שוועי (שליט"א) [זצ"ל] שמדוייק מרש"י בהוריות (יא.) שיש איסור שלישי לענין שטענז דאם היה לובש בגד שכולו צמר ופשתים אסור אפ' אם לא היו שטו"נ יחדו. וע' משנת רבי אהרן (ס' ו').

תוס' ד"ה כולה משעטנז בא"ד וי"ל דשאני התם דלא בטלה מצותו בכך וכו'. ע' בגליון הש"ס שהעיר סתירה בין דברי התוס' הכא לתוס' במס' שבועות (ג. ד"ה ועל) ועיי"ש במהרצ"ח. ובברכת שמואל מיישב סתירה זו. ואמר הגרא"א דאפשר לקיים שניהם דר"ל היינו לעשות המעשה באופן אחר אבל המתנה דכאן אינו אפשר באופן אחר אלא בזמן אחר ובאותו אופן עשיית המעשה ושם הוא זמן אחר ובאופן אחר דהיינו ע"י מקיף שהוא פטור מן המצוות.

שם בא"ד שלא יענו את הדין. כתב בדבר אברהם בשם הרה"ג אלי' ברוך קמאי זצ"ל דאין זה משום צערו של הנידון אלא משום אין מעבירין על המצוות. וע' מש"כ המבי"ט (בית אלהים שער היסודות פרק מ"ד)

ותירץ דכיון דסוף סדר מועד הוא מס' מועד קטן דסופיה פורענות מתחילין סדר נשים במס' יבמות כדי להסמיך פורענות לפורענות (כמו שמצינו בב"ב יד: אצל ספר מלכים וספר ירמיה דסמכי אהדדי). א"נ תירץ התוס' ישנים דמשום שהיא מצוה ראשונה שאירעה בנשים כדכתיב בתמר "בא אל אשת אחיך ויבם אותה" מתחילין סדר נשים דוקא במסכתא זו. נמצא שהדבר תלוי בב' תירוצי התוס' ישנים.

גמ' בא"ד יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו וכו'. וצ"ע דאם אביו צוה לחלל את השבת הרי אינו עושה מעשה עמך וא"כ אין על בנו מצווה לכבדו (ע' מש"כ לקמן כב:). וע' בבני יששכר (מאמר השבתות מאמר ב' אות ח') שכתב דמיירי שהאב מצווהו לבן שכבר קיבל עליו תוספת שבת וצ"ע דא"כ ליכא כרת. וע' בספר נצוצי אור להרה"ג ראובן מרגליות זצ"ל כאן שכתב דאי נימא כדברי ההגהות מיימוניות (ממרים פ"ו הי"ב אות ח') דבדיבור לא נחשב כאינו עושה מעשה עמך לק"מ.

גמ' בא"ד כולכם חייבין בכבודי. כתב בח' רעק"א (כתובות לב.) דמחמת סברא זו אין שום עשה דמצוות כיבוד אב כשאביו אמר לו לעבור על אחת מאיסורי התורה. ולפ"ז אפ' לדעת הריב"א (ע' מש"כ ה.) שסובר גבי אין עשה דוחה ל"ת ועשה דהעשה שפיר דוחה את הלאו אבל בכיבוד אב אפ' הלאו שבו אינה דוחה דאין כאן מצוות עשה דכיבוד אב כלל.

תוס' ד"ה עד שיהא שוע טווי ונוז אין לפרש כמו שפ' ריב"ן וכו'. לפרש"י שטו"נ הוא גדר בחיבור של השעטנז ולפי

דענין שלא יענו את הדין שייך רק בב"ד ולא אצל הקב"ה.

שם בא"ד וא"ת למה לי קרא בכבוד אב ואם דלא דחי שבת דבלאו קרא נמי לא דחי שהוא ואביו מוזהרין על השבת וכו'. והקשו העולם דהאי דינא דאתה ואביך וכו' הוא דין קדימה בכיבוד וכגון דצריך להקדים כבוד אביו לכבוד אמו וזהו רק אם אינם סותרים זא"ז אבל הכא אם אביו אמר לו לעבור את השבת הרי כבוד השבת סותר לכבוד אביו ואי"ז משום קדימה אלא משום דנדחה מצוות כיבוד אב מפני השבת? ותירץ הגרא"א דבכל דחייה צריך שיהיה לעשה דין קדימה לאיסור ואז יכול לדחותו והכי מקשי התוס' דלמה לי סברת כולכם חייבין בכבודי לומר דאין מצוות כיבוד אב דוחה את השבת הלא כל דין דחייה מיוסד על קדימה ואין לאביו קדימה מעל איסורי שבת משום שהוא ואביו מוזהרין על השבת. ולזה תירצו התוס' דאה"נ היא היא. והגרא"א הביא רא"י לדבר זה דאיתא בירושלמי (ב"מ פ"ב ה"י) בכל אתר את אמר מצוות עשה דוחה למצוות לא תעשה והכא (גבי כיבוד אב ואם) את אמר אין מצות עשה קודמת למצות לא תעשה הרי שיסוד דאין אומרין עדל"ת גבי כיבוד אב היינו משום שאין למצוות כיבוד אב קדימה על שאר מצוות ל"ת.

תוס' ד"ה טעמא בא"ד דאי אפשר דידחה עשה ל"ת ועשה דמאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה. זהו כשיטת הריטב"א או הריב"א (וע' מש"כ לעיל ה.).

ו.

גמ' בא"ד אלא דקיימא לן דאתי עשה ודחי לא תעשה ליגמר מהכא דלא

לידחי וכו'. פ' כיון שיש הקיש דכלאים בציצית לומר עדל"ת ויש הקיש כאן בכבוד אב ואם בשבת לומר אין עדל"ת יש ליזל בתר הכלל דלקולא או לחומרא לחומרא מקשינן ולא דחי (ע' רמב"ן ורשב"א).

גמ' בא"ד אלא סד"א תיתי מבנין ביהמ"ק וכו'. הנה התוס' לעיל (ה: ד"ה כולה) כתבו דבמצווה שאינה בהכרח לעשותו עכשיו אלא יכול לעשותו למחר באופן שלא יצטרך לומר עדל"ת בכה"ג לא אמרינן עדל"ת. והקשה הרשב"א (שבת כד:) דא"כ בבנין ביהמ"ק היאך ס"ד ללמוד מהתם דאין עדל"ת משום שאינו דוחה שבת הלא אפשר לומר דיכול לבנות הביהמ"ק למחר הרי משו"ה ל"א עדל"ת אבל בעלמא שפיר אמרינן כן? ותירץ בקה"י (ס' ה') דהתוס' סברי דמצוות בנין ביהמ"ק היא שיהא ביהמ"ק בנוי ועומד ויש בזה מצוה בכל יום ויום בפ"ע ואם לא תבנה היום הרי ביטל מצוות היום אף אם יקיים מצוות למחר.

רש"י ד"ה היטמא בא"ד ת"ל איש אמו ואביו וילפינן לאו דטומאה ולא דהשבת אבדה מלאוי דשבת. ע' סתירה בין דברי הרמב"ם בהל' ממרים (פ"ו הי"ב) לדבריו בהל' גזילה ואבידה (פי"א הי"ח) וע"ע בדרישה (חומ"מ סוף ס' רס"ו) ליישב הסתירה.

רש"י ד"ה אלא לעולם דאמר ליה שחוט לי בשל לי וכו'. הקשה הריטב"א ע"ד רש"י דבציור כזה אין לאביו הנאה בקיום אותה צוואה וא"כ ל"ש בזה כלל מ"ע דכיבוד אב לומר עדל"ת? ועוד הק' לפי שיטת רש"י דהכשר מצווה היינו מעלה במצוות כיבוד אב דא"א לקיימה באופ"א ומשו"ה אעדל"ת דז"א במשמע

המצווה אף דאינו עיקר גוף המצווה (וכ"כ הריטב"א במסקנת דבריו). והביא הגרא"א ראי' לזה ממעשה שהיה (קידושין לט:): גבי מי שמת בהבאת גוזלים לאביו ומשם הוכיח הגמ' דאריכות ימים שנאמר בכיבוד אב ואם אינו אלא אריכות ימים בעוה"ב ולא בעוה"ז ולכאורה יש לדון דמה ראי' לכך הלא הבאת הגוזלות אינה אלא הכשר מצווה כמש"כ התוס' כאן ואם הכשר מצווה אינו חלק מן המצווה עדיין אין לו שכר אלא בעכצ"ל שהכשר מצווה הוא חלק של המצווה. וכ"כ הגרא"ו (קובה"ע ריש ס' י"ג) דהכשר מצווה הוא חלק מן המצווה ועיי"ש לענין הדלקת נר חנוכה.

ו:

גמ' בא"ד לא יכנס אדם בהר הבית וכו'.
ע' מש"כ לקמן (קב:).

גמ' בא"ד ואין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו וכו'. הקשה העורך לנר דלפי דעת הרמב"ם דס"ל דקדשה לשעה ולעתיד לבא למה לי קרא לרבות בזה"ז למצוות יראת המקדש הלא עדיין קיים קדושה ראשונה? ותירץ דכיון שחרב ביהמ"ק אף דעדיין קיים הקדושה סד"א דאינה אלא קדושה גרועה ואין מחמתה מצוות יראת המקדש קמ"ל דאפ"ה יש מצוות יראת המקדש בזה"ז. ומאידך גיסא הקשה הטורי אבן (מגילה כח.) לפי הראב"ד דרק

מלשון הכשר מצווה דמשמע רק תיקון והכנה למצווה ולא המצווה עצמה? ע' דברי התוס' והני קושיות חלקו ע"ד רש"י אלא פ' כר"ח. והגרא"א אמר שיסוד המח' בין רש"י לתוס' הוא אם בעינן הנאה לאביו כדי שיהיה במעשיו מצוות כיבוד אב דלתוס' בעינן הנאה ולרש"י א"צ שיהנה אביו (והכי נמי דייק בביאור הגר"א יו"ד סוף ס' ר"מ מדברי הרמב"ן והרשב"א בסוגיין)^{כה}. ודבר זה תלוי בב' פירושים שהביא בשו"ת מהרי"ק (שורש קס"ז) בענין זה. וע' מש"כ בסמוך בד' התוס'. בשדי חמד (ח"ה מערכת עי"ן כלל ל"ז) כתב דנחלקו רש"י ותוס' אם הכשר מצווה דוחה ל"ת עיי"ש.

תוס' ד"ה ניגמר מהכא בא"ד וא"ת והיכי ניגמר מהכא דלא דחי דלמא שאני הכא דהוי עשה ולא תעשה דהא כתיב וביום השביעי תשבחות למען ינוח שורך וחמורך וכו'. תירצו הרשב"א והריטב"א בשם רבינו יונה דלאו זה קאי רק אאבות מלאכות ולא קאי אלאו דמחמר. וע' מהרש"א.

תוס' ד"ה שכן הכשר מצוה בא"ד ונראה לר"י וכן פירש רבינו חננאל וכו'. הקשו לדעת הר"י ור"ח דאם הכשר מצווה הוא רעיותא במצווה דהיינו דאין זה ממש המצווה אלא רק תיקון והכנה למצווה (כלשון הריטב"א) מה ס"ד שיש בו דין עדל"ת אם בעידנא דעבר הלאו לא קיים העשה? וצ"ל דהכשר מצווה היינו חלק מן

כה. ושמעתי מהרה"ג דב גרשון מלצר שליט"א שיש להביא ראי' מדברי הפסיקתא דרב כהנא (פסקא שמעו דבר ה' אות ג') דחייב אדם לשמוע לקול אביו ולקול אמו חוץ ממה שאמרו לו לעבוד ע"ז דמשמע מזה שיש מצוות כיבוד אב ואם אפ' אם אין הוריו נהנים ממעשיו.

לשמירת שבת זכר למעשה בראשית וזה שייך בכל דברים הנבראים בששת ימי המעשה אבל האור במוצאי שבת אברי (פסחים נד., בראשית רבה פי"א ס"ב) וא"כ אינו בכלל "כי בו שבת" ולכך הוצרך לאו מיוחד. עכ"ל. לפ"ז א"ש מה שאין הבערה אלא לאו בעלמא משום שאינו בכלל זכר למעשה בראשית (אף שהוא בכלל זכר ליציאת מצרים שעשו הבערה למלאכת המשכן).

גמ' בא"ד או אינו אלא אפילו בשבת וכו'. כתב המג"א (או"ח ס' של"ט סק"ז) בדעת הרמב"ם (שבת פכ"ד ה"ז) שיש לאו מיוחד על ב"ד שלא יענשו בשבת. והארכת בזה במקום אחר.

גמ' בא"ד הא לאו הכי דחי וכו'. הקשה הרמב"ן היאך שייך בזה עדל"ת אם בעידנא דעובר לאו דהבערה אינו מקיים העשה דשריפת בת כהן? ותירץ הרמב"ן דמיירי באופן שבאותה מעשה שמבשל האבר נכנס האבר ג"כ לתוך פיה. אכן הרשב"א לא ניח"ל בהכי וכתב דבאמת הו"ל לגמ' ליפרך כן אלא עדיפא מיניה פריך משיטת רבי יוסי. מכאן אמר הגרא"א דלפי הרמב"ן מוכח דהחסרון שלא לומר עדל"ת בדבר שלא מקיים העשה בעדינא דעובר הלאו הוא תלוי בדבר הנעשית במעשה אחת ולפי הרשב"א אין הדבר תלוי במעשה כי אם בזמן. ברבינו חננאל (שבת קלב:) כתב דחסרון שבעידנא הוא דלא אמרינן עדל"ת אם אפשר לעבור הלאו בלא קיום העשה (כגון לדחות איסור קציצת בהרת מפני מצוות עבודת המקדש דאמרינן דלא דחי דכיון דאפי' אם קצץ בהרתו אפשר שאעפ"כ לא יעשה עבודת המקדש ולא יקיים המ"ע לא חשיב עובר הלאו בעידנא דמקיים העשה). הריטב"א (ר"ה

קדשה לשעתה ולא לעתיד לבא היאך שייך יראת המקדש בזה"ז הלא אין כאן קדושה כלל? ותירץ הטו"א דלפי הראב"ד צ"ל דסוגיין אזיל כמ"ד קדשה לעתיד לבא (וע' מש"כ לקמן פב:). ותירץ הגרא"א דיראת המקדש אינו תלוי בקדושת המקדש אלא במקום המקדש וזהו מה שאמר יעקב אבינו "מה נורא המקום ההוא" (בראשית כח:יז) דהיראה תלוי במקום.

גמ' בא"ד רבי נתן אומר לחלק. ע' מש"כ לקמן (נב.).

גמ' בא"ד ללאו יצאת. יש לעיין למ"ד ללאו יצאת למה יקל איסור הבערה בשבת משאר כל האיסורים להיות רק לאו ולא איסור כרת? שמעתי מפי הרה"ג אליהו דיסקין שליט"א (ליל ש"ק פ' ויקהל תשע"ב) דמלאכת הבערה שאני מכל מלאכות שבת דאינו חייב אלא משום השריפה וכליון של החפצא המבוערת (וכ"כ בשו"ת אבני נזר או"ח ח"א ס' רל"ח ודלא כדברי השו"ע הרב או"ח ס' תצ"ה בוקנטרס אחרון). ולפ"ז בעצם מלאכת הבערה היא שינוי בהחפצא להרע וא"כ מובן מה שיש צד לומר שהוא קל משאר כל המלאכות שהם שינוי בהחפצא לצד הטוב. והוא הדגיש שמה שכתבו התוס' (שבת ב.) דהוצאה הוי מלאכה גרועה ר"ל משום שהוצאה אין בו שינוי בחפצא כלל רק האיש הוציא החפצא מרשות זה לרשות אחר אבל החפצא עדיין מתקיים כמות שהיא. ונראה לי ליתן טעם אחר שכתב הר"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל בזה"ל (תפארת יהונתן שמות לה:ג) הא דהוציא כאן דוקא ההבערה מכלל שאר מלאכות נראה לבאר כי בלוחות הראשונות נתן טעם

בכל העריות בכל הני גם הביאה שניה תהא מותרת דומיא לאיסור אשת אח שהותר מכללה גם בביאה שניה.

גמ' בא"ד עד שיחזרנו הכתוב לכללו בפירוש. לאו דוקא בפירוש דכבר ציין הגרע"א לקמן (ז:): בגליון הש"ס את דברי התוס' (יומא מ:): דאפ' במידה אחת מכל המידות שהתורה נדרשת בהם יכולין אנו להחזירו לכללו. וע' ברמב"ן ורשב"א הכא שכתבו שהר"א אב"ד חלק ע"ז.

רש"י ד"ה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי. ע' מש"כ המהרצ"ח בכוונת רש"י. ועיקר דברי רש"י הם מהגמ' (יומא פה.). והנה בתרגום יונתן (שמות כא:יד) כתב אפילו כהנא הוא ומשמש על גבי מדבחי מתמן תסבוגיה ותקטליניה ולכאורה זהו שלא כדברי הגמ' שם ורש"י כאן. ע' בספר שמחת יהושע עה"ת (פ' משפטים) להרה"ג שמחה מיימון שליט"א שתמה ע"ד הת"י.

ז:

גמ' בא"ד ויעמוד יהושפט בקהל יהודה לפני החצר החדשה מאי חצר החדשה וכו'. ע' גליון הש"ס (הוריות ה:): שכתב בשם שו"ת זכרון יוסף ד"לפני החצר החדשה" עולה בגמט' "טבול יום לא יכנס במחנה של לוי" (=597).

רש"י ד"ה וראה קרי להכי נקט קרי ולא טומאת שרץ ונבלה וכו'. ע' תוד"ה וראה וברשב"א וריטב"א. ויש שפירשו דברי רש"י ע"פ מש"כ הגרי"ז הלוי בספרו על הרמב"ם (סוף הל' מחו"כ) דרק גבי בעלי קרי הוסיפו לקדושת המחנה לוי' לאסור בע"ק מליכנס לשם וכלשון רש"י בפסחים

(לב.) כתב בשיטת הרמב"ן כדברי רבינו חננאל בהגדרת ענין בעידנא ולפ"ז א"ש מה שלא הביא הריטב"א כאן את הנ"ל בשם הרמב"ן אלא בשם רבינו תם.

רש"י ד"ה לחלק שלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל המלאכות וכו'. כתב המהרש"ל (חכמת שלמה) דדבר תימה הוא לפרש דס"ד שאינו חייב סקילה עד שיעשה כל המלאכות ביחד דהא כתיב "לא תעשה כל מלאכה" (שמות כ:ט) וכל אחת קרויה מלאכה. אלא פ' המהרש"ל כמו שפרש"י במקומות אחרים (סנהדרין לה:), שבת ע:): דס"ד אם עשה כל המלאכות בהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת קמ"ל דלחלק יצאת וחייב חטאת לכל או"א.

ז.

גמ' בא"ד אלא איצטריך סד"א תיהוי האי אשת אח דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא וכו'. הדגיש הגרא"א דבר חשוב דמה שכתבו התוס' (ח: ד"ה מלמד, כ. ד"ה יבא) דלפי הס"ד דעדל"ת שיש בו כרת להתיר יבום בערוה אינו אלא בביאה ראשונה אבל הביאה שניה תשאר באיסורה זה אינו אלא לפי הס"ד דאמרינן עדל"ת שיש בו כרת אבל בסוגיא דהכא דס"ד דיבום בערוה מותר משום דרשה דדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד וכו' ללמוד שיבום בכל ערוה מותר כמו שמותר באשת אח ובסוגיא דלקמן (ז:): דהואיל ואשתרי אשת אח אשתרי שאר עריות וגם בסוגיא דלקמן (ח.) דלמדינן מהקישא דרבי יונה דמה אשת אח הותר מכללה מפני יבום ה"ה

(צב.) שהוסיפו על קדושתו אבל מה ששנינו בריש מס' כלים (פ"א מ"ח) דאפ' בחיל אסרו בע"ק מליכנס אינו משום תוספת קדושה אלא סתם איסור דרבנן למיגדר מילתא. ולכן בבע"ק במחנה חשיב כמ"ע להוציאו משם דאיסור זה בא מחמת תוספת קדושה ולכן הוי בכלל המ"ע ד"וישלחו מן המחנה" (במדבר ה:ב) שהוא מן התורה.

תוס' ד"ה וראה קרי בא"ד ור"י מפרש דבסוטה דייק מדקתני הוציאו הוציאו תרי זימני דאי לאו דהוי איסור דאורייתא לא היו ממהרין כ"כ. כתב הגרא"ו (קובץ הערות ס' ח' אות ט"ו) דהראי' הוא עפמ"ש"כ הנתיבות המשפט (חו"מ ס' רל"ד סק"ג) דבאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה ואין כאן איסור כלל וא"כ מדמצינו בסוטה שהיו מזרזין כ"כ מוכח שבאיסור דאורייתא מיירי. וע' בדברי הגרא"ו שהסביר דלפי הנתיבות שאני איסורי דרבנן מאיסורי דאורייתא דאיסורי דאורייתא שייך בהם איסור חפצא ולכן אם עשה דבר האסור אפ' בשוגג נחשב כדבר האסור משא"כ באיסורי דרבנן אין בהם איסור חפצא רק איסור גברא שייך בהם דמצווה עליו לשמוע לדברי חכמים^כ.

תוס' ד"ה זה נכנס בא"ד ופירש ריב"ן דאין זה לפני ה' דלא הוי באויר העזרה ואין נראה וכו'. ע' מש"כ הגרי"ז

הלוי בספרו (סוף הל' מחו"כ) בדעת רש"י והרמב"ם בענין הדין המיוחד גבי סוטה ומצורע דבעי עמידה לפני ה'. ורש"י (זבחים לב: ד"ה אידי) פ' שהמצורע צריך להכניס ידיו לעזרה כדי שנעשה בו עבודת הבהונות משום שא"א לעשות להיפוך להוציא הדם אצל ידיו שהרי בזה יפסלו הדם משום יוצא. והעיר הגרי"ז הלוי (סטנסיל עמ"ס סוטה ז. בד' רש"י ד"ה ששם) למה לי כולי האי תיפו"ל משום שעבודת הבהונות הוי' עבודת המקדש וצריך להיות בעזרה ולא חוצה לה? וצ"ע.

תוס' ד"ה ואמר עולא בא"ד וי"ל דלא ניחא שידחה ביאת כולו וכו' ועוד י"ל כיון דאפשר ע"י ביאה במקצת וכו'. כתב הגרא"ו (קובץ הערות ס' י"ט, קובץ שיעורים פסחים אות קפ"ה) דלפי התירוץ הראשון כל מקצת אסור משום דהוי כאילו בא כולו לעזרה וביאה בכלול אסור ולפי התירוץ השני סברי התוס' דדין דעולא הוא דכשם שביאה בכלול אסור כך ביאה במקצת אסורה דהיינו דכל מקצת ומקצת אסור. וכע"ז כתב הקה"י (זבחים ס' כ"ד) עיי"ש. וקשה דהא כתבו בתירוץ השני כאן דרק אם נכנס כולו חייב ולא אם הוסיף עוד מקצת (מאחר שכבר נכנס מקצתו רק בעינן הכנסת שאר גופו ולמה נקט כולו) אע"פ שלא הכניס כולו? ועוד דייק הגרא"א שלא כהגרא"ו דבכל מקום אמרינן שהוא מכניס ידיו לבהונות אע"פ שרק בבוהן הימין שייך עבודת הבהונות

כו. וכ"כ האו"ש (הל' ק"פ פ"ד ה"ב). אכן למסקנא העלה הגרא"ו שגם איסורי דרבנן הוו איסור חפצא ולא רק איסור גברא (וכ"כ בקונט' דברי סופרים ס' א' אות י"ז). וכ"ה מסקנת הגרי"ע באתון דאורייתא (כלל י') שדחה שיטת הנתיבות. וידיד נפשי הרה"ג שמואל ישעי' יפה שליט"א האריך לפלפל בענין זה בטוב טעם ודעת בקונטרס מיוחד שבראשית ספרו שבילי ציון (ס' א').

דברייתא דדף ג: חליצה ליבום וכמו שכתב הגמ' לעיל ג. במתני' דאזיל לדעת אבא שאול כיון שנקט חליצה קודם יבום) שפיר שייך סברת הואיל ואשתרי להתיר יבום בעריות.

גמ' בא"ד כי איצטריך עליה היכא דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי. והקשה המהרש"א אם כבר מת אחיו ונפלה זו ליבום היאך נשא אח"כ החי את אחותו הא פוגע באיסור אחות זקוקתו למ"ד יש זיקה? ותירץ המהרש"א דאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן (וכ"כ בתוס' ישנים כאן) וא"כ שפיר בעינן קרא לפוטרה מיבום אף דאיסורא קעבדי דמ"מ אינו איסור אלא מדרבנן. א"נ תירץ המהרש"א דסוגיא דהכא אזלא כמ"ד אין זיקה (וצ"ל דאין כאן איסור משום אסור לבטל מצוות יבמין דבודאי איסור זה לא בא אלא לאחר שנתחדש לנו ההלכה דאחות אשתו פטורה מיבום וחליצה). וע' מש"כ לקמן (ח:).

גמ' בא"ד לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. ע' מצפ"א שהקשה דאדרבה קולא היא לומר שאינן מתייבמות דעיי"ז תהא מותרת לשוק ורק אסורה ליבם משא"כ אם מחייבין אותה ביבום זה תהיה חומרא דעכשיו נאסרה לכל העולם כולו חוץ ליבם? ותירץ המצפ"א דאדרבה קולא היא יותר לומר שחייבת ביבום ומותר מצד איסור אשת אח שהוא איסור כרת מלהתיר איסור יבמה לשוק לכמה בני אדם דאינו אלא איסור לאו ולא איסור כרת^כ.

ולא בכל היד? אלא אמר הגרא"א דלפי התירוץ השני של תוס' יש ב' איסורים אחד איסור ביאה במקצת ובמצורע כיון שהותר לו להכניס הבהונות מחמת עבודת הבהונות בזה הותר לו כל שהוא ביאה במקצת (ולכן מכניסין ידיו אע"פ שאינו צריך אלא לבהונות) אבל עדיין יש לו איסור שני וזהו שלא להכניס כל גופו לעזרה ולכן אינו חייב עד שיכנס כל גופו.

ה.

גמ' בא"ד דמגו דאישתרי איסור אשת אח אישתרי נמי איסור אחות אשה. הקשה הגרא"א דלפי רבא (זבחים לב:) לא אמרינן הואיל ואשתרי אלא אם כן בתחלה אשתרי מדין דחיה וא"כ קשיא האיך אמרינן הואיל ואשתרי אישתרי להתיר יבום בעריות לפי הדעה דאיסור אשת אחיו הותרה לגבי מצוות יבום והוא מדין הותרה מכללה דמיתת בעלה בלא בנים מתרת איסור אשת אחיו וא"כ לא שייך כלל זה דהואיל ואשתרי אשתרי כיון דאין ההיתר הראשון בגדר דחיה אלא בגדר הותרה (ולפי התוס' לעיל ד. דאיסור אשת אח נדחית מפני מצוות יבום משום שמצוותו בכך לק"מ)? ותירץ הגרא"א ע"פ דברי הגרא"ו (ע' מש"כ לקמן לט:) דלפי הרמב"ם אבא שאול סובר דאיסור אשת אח נדחית מפני מצוות יבום ולא הותרה מכללה וא"כ אי נימא דסוגיין אזיל כדעת אבא שאול (והכי מוכח מדהקדים תנא

כז. וצ"ל דלית ליה למצפ"א את מש"כ לעיל (ה.) מדברי הר"ן דשני איסורי לאו חמירי מאיסור כרת אחד. וע' בפירושי רבינו חיים פלטיאל עה"ת (ויקרא יט:כ) שכתב גבי חצי שפחה חצי בת חורין דמקשינן אותה לאשה בעלמא לחייב אותה במצוות ומקשינן אותה לחמור לומר שאין קידושין תופסין בה ול"א להיפוך דמקשינן אותה לחמור לפטור אותה ממצוות ומקשינן אותה

וכו'. לפי מסקנת הגמ' לא יליף רבי מ"ולקחה" כי אם צרת ערוה דערוה עצמה ל"צ קרא דאין עדל"ת שיש בו כרת. והנה הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ו הל' ח-ט) הביא דרשה דולקח ולקחה לומר לך דערוה פטורה מיבום וחליצה ומפרש המג"מ דאף דאין זה כפי מסקנת הסוגיא מ"מ הרמב"ם פוסק כפשט הברייתא וכסוגיין קמייתא ואין זה מעלה ומוריד לעיקר הדין. ועוד מצינו ברמב"ם (שם הל' י"ד) שהביא מקור לפטור דצרת ערוה מדכתיב "אשר לא יבנה את בית אחיו" בית שיש לו לקוחין באיזו מהן שירצה הוא שיש עליו זיקה ובית שמקצתו אינו יכול לבנותו שהרי אין לו בו לקוחין אינו בונה אפי' מקצתו שהיה מותר. המהרש"ל (יש"ש ס' ב') דאין זה כסוגיא דידן (דלכאורה ההו"א דכאן דרש רבי מויבם ויבמה לאסור צ"ע^{כח}) או עכ"פ להלן בגמ' מבואר דדריש רבי צרת ערוה מולקחה ודרשת ויבם ויבמה בא להתיר צרת ערוה שלא במקום מצוה אבל לא מצינו שדרש כן מ"בית אחיו". וליישב קושיית המג"מ י"ל דהרמב"ם סובר כמ"ד עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת (ע' מש"כ לעיל ה:) ודלא כרבא ולכן סובר דערוה עצמה צריכה קרא ומשו"ה כתב שדרשינן פטור ערוה מולקחה (וכע"ז כתב הערו"ג ובקובץ על

שם. ע' באתוון דאורייתא (כלל י"ח) שהביא דעת הפמ"ג דדין לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן אינו אלא משום ספק וספק דאורייתא לחומרא ולכן דרשינן לחומרא והוא דחה את דבריו מכמה צדדין ומסיק דהוי מידה אחת שהתורה נדרשת בה דבכל מקום שיש לדרוש הקיש לחומרא או לקולא דרשינן לחומרא ובתוס' (ב"ק ג. ד"ה דומיא) נקט לשון זה דהוי מדה בתורה. וע' בשו"ת הגרעק"א ח"ג ס' י"ז (וע"ע מש"כ לקמן יא.). בקרן אורה (לקמן לז.) הקשה ע"ד הרמב"ם דספק דאורייתא לחומרא הוא דין דרבנן ומדאורייתא אזלינן לקולא דא"כ למה אמרינן דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן וע' מש"כ בסוכה (ה.).

גמ' בא"ד ת"ש רבי אומר ולקח ולקחה וכו'. רבי לא דורש "עליה" כדרשת הגמ' דלעיל (ג:) אלא בעי "עליה" לענין אחר כמבואר במס' הוריות (ח.) ולקמן (ט.) ולכן הוא צריך למקור אחר לומר דאין הערוה מתייבמת. הרמב"ם (שגגות פ"א ה"ה) פוסק כרבי דהתם ומשו"ה גם לענין יבום פסק כרבי (כ"כ בערו"ג).

גמ' בא"ד ת"ש רבי אומר ולקח ולקחה ויבם ויבמה לאסור צרות ועריות

לאשה דעלמא לומר לך שתופסין בה קידושין משום לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. וע"ע יד המלך (אישות פ"ד הי"ב).

כח. ע' בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א ס' קס"ט) שכתב שבאמת דרשת רבי לפטור צרת ערוה מ"ולקחה" מיוסד על הדרשה דלקמן (מד.) בית אחד הוא בונה ואינו בונה ב' בתים דאי לאו הך דרשה דבית אחד הוה דרשינן כן מ"ולקחה" דרק אותה אחת יקח ולא יקח שנים והשתא דדבר זה נלמד מבית אחד נמצא ולקחה מפונה לדרוש מיניה כל היכא דאיכא תרי לקוחין וכו'. (וכ"כ התוס' לקמן ח: ד"ה מאי ולקחה וצע"ק למה לא הביא האג"מ את דברי התוס' אלא כתב דבר זה בשם הנמ"י א: בדפי הרי"ף במקום שהו"ל להביא זה בשם התוס'). ולכן באמת אפשר לייחס דרשת רבי לקרא דבית אחיו וצע"ג.

הרמב"ם שנדפס בספר הליקוטים מהדו' פרנקל) אבל עדיין קשיא קושיית המהרש"ל כ"ט.

גמ' בא"ד רבא אמר ערוה גופה לא צריכא קרא דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. העיר הגרא"א דמשמע מדברי רבא דאילו עדל"ת שיש בו כרת בעינן מקרא לומר דאין הערוה מתייבמת וזה אינו עולה עם דברי רבא לקמן (כ:): שאמר דכיון שיש אפשרות לעשות חליצה לעולם לא אמרינן ביבום עדל"ת וה"נ יש אפשרות לחליצה בערוה ואפ' אם עדל"ת שיש בו כרת בעלמא אינה מתייבמת כיון שאפשר לה לעשות חליצה.

תוס' ד"ה רבא אמר בא"ד וי"ל דרבא לית ליה דעולא. הגרעק"א בגליון הש"ס ציין לדברי הטו"א (מגילה ג:) שהקשה הטורי אבן שם למה לא אמרינן גבי כהן נזיר דכיון דהותרה טומאה לקרובים מצד כהונתו הותרה גם כן לגבי דיני נזירותו. ותירץ החמדת שלמה דגבי כהונתו אינו בגדר הותרה איסור טומאה מחמת קרוביו אלא שכל עיקר איסור טומאה בכהן לא נאמר בקרוביו. אך מלשון הרמב"ם (אבל פ"ה הל' ו') אינו משמע כן שהרמב"ם כתב שהכהן נדחית לו הטומאה מפני קרוביו משמע שהוא מדין דחיי' ודלא כד' החמדת שלמה שכתב שהוא מדין הותרה. והגרעק"א בחידושיו תירץ דלא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי גבי ב' ענינים ממש ובזה

הוי תרי איסורים שונים ומשו"ה אין אומרים הואיל והותר טומאה מצד כהונתו הותר מצד נזירותו. וכתב הגרעק"א דה"נ ביבום שלמדנו מדרשת "עליה" (ג:): דאיסור אשת אח ואיסור אחות אשה לא חשיבי כאיסור אחד ע"י הקישא דרבי יונה אלא תרי איסורים נינהו ומשו"ה ל"א הואיל ואשתרי איסור אשת אח אצל יבום אשתרי גם שאר איסורי ערוה לגבי יבום. והנה בבית מאיר (הגהות על שו"ע אה"ע סי' קע"ד ס"א) הקשה דאם החידוש של דרשת "עליה" הוא שלא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי להתיר שאר איסורי ערוה מלבד איסור אשת אח ביבום א"כ בשאר איסורים שאינם מענין ערוה כגון באלמנה לכהן גדול אין לנו שום סברא שלא לומר בזה הואיל ואשתרי איסור אשת אח אשתרי נמי איסור אלמנה לכהן גדול וא"כ אמאי אין הכה"ג מייבם את האלמנה? ואמר הגרא"א דלפי דברי הגרעק"א הנ"ל לא קשיא בזה מידי שהרי איסור אשת אח ואיסור אלמנה לכהן גדול הם ב' ענינים ממש ולא ס"ד לומר הואיל ואשתרי אשתרי דרק בשאר עריות כגון אחות אשה ס"ד דחשיב איסור אחת עם איסור אשת אח מחמת הקישא דרבי יונה אבל באיסור אלמנה לכה"ג לא שמענו שיהא איסור אחת עם איסור אשת אח. והבית מאיר עצמו תירץ דאין הכי נמי מצד הואיל ואשתרי אשתרי הותר גם איסור אלמנה לכהן גדול גבי יבום אבל דבר זה לא עדיף

כ"ט. מן הראוי לציין דאפ' לדעת רבי (והרמב"ם) דהפטור דערוה הוא מחמת אי-תפיסת קידושין בה מ"מ סוטה עדיין פטורה מיבום וחליצה כמו ערוה דאף דתופסין בה קידושין מ"מ כיון שאינה עולה ליבום משום טומאה ליבם אינה עולה לחליצה דגם הרמב"ם (יבום פ"א הי"ט) מודה לכלל זה. כן הכריע בשו"ת אחיעזר (ח"א סי' ב' אות ז').

גמ' בא"ד ויבמה על כרחא. כתב רש"י (יט.) דבאשה בעלמא צריכה דעתה בקידושין משום גזה"כ ד"והלכה והיתה" או משום דבעינן דעת המקנה (כמש"כ רש"י בקידושין מד.) וגבי יבום א"צ דעתה משום שאשה הקנו לו מן השמים דהיינו רש"י אזיל לשיטתו (ע' מש"כ לקמן נב.) דקנין יבום הוא סוג קנין חדש ולכן כתב דהאי קנין חדש א"צ דעת היבמה כיון שגזה"כ היא דאשה הקנו לו מן השמים. אכן יל"ע לפי דעת שו"ת המהרי"ק (שורש קל"ח) שיבום הוא בגדר קנין קידושין א"כ היאך שייך קנין יבום בלא דעת היבמה אם בכל קידושין בעינן דעת האשה? וצ"ל דסובר דגדר קנין יבום הוא המשך קנין הקידושין של האח המת וכיון דבשעת הקידושין שלו נתנה דעתה סגי בזה שאין היבם בא אלא להמשיך קנין אחיו המת וא"צ דעתה עוד פעם (ע' מש"כ לקמן יט.). וכנראה המהרי"ק סובר כדעת הספורנו (פ' כי תצא) שמצוות יבום הוא קיום פו"ר של האח המת ולכן סובר המהרי"ק דאינו צריך קידושין חדשים משום שהוא ממשיך הקידושין של האח המת. וכן הוא

ממה דאיתא לקמן (כ:) דבאמת באלמנה מן האירוסין לכה"ג אמרינן עדל"ת מן התורה ומתייבמת ואעפ"כ גזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שני' ה"נ אף אי נימא הואיל ואשתרי איסור אשת אח אשתרי נמי איסור אלמנה לכה"ג מ"מ זהו רק מן התורה אבל מדרבנן גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה^ל. וע"ע בשו"ת אחיעזר (ח"א ס' ד') ובמרחשת (ח"ב ס' ט"ז) ביישוב קושיית הבית מאיר.

ח:

גמ' אי מואשה אל אחותה ה"א נתגרשה שריא ת"ל בחייה כל שבחייה דאע"ג דנתגרשה לא. והנה ראיתי דבר תימה בתוס' השלם (בראשית לז:ב אות ל"ח) שכתב שיוסף הצדיק חשד אחיו על העריות משום שראה אחד מאחיו בא ולקח אשת אחיו ונשאה ובא עליה ולא היה יודע יוסף שנתן לה גט בסתר. ודבר זה צע"ג דהלא גרושת אחיו אסורה עליו כמו אשת אחיו. וע' מש"כ לקמן (צ:).

ל. ע' מש"כ לעיל (ז.) דלפי הס"ד דאמרינן הואיל ואשתרי אשתרי תהא מותרת גם בביאה שניה ולכאורה הבית מאיר סובר שלא כזה וצ"ע. וקודם שראיתי את דברי הבית מאיר עלה בדעתי לתרץ קושייתו דדין הואיל ואשתרי לא נאמר להתיר לא תעשה ועשה כמו שמצינו בעדל"ת דאין עשה דוחה ל"ת ועשה. ואמרתי דאף דמבואר לעיל (ז:) גבי "וישלחו מן המחנה" דגם בעשה אמרינן הואיל ואשתרי אין זה ראי' דאמרינן הואיל ואשתרי גם בל"ת ועשה כמו שכתבתי לעיל (ה.) בדעת הר"י מא"י דאף אם עשה דוחה עשה עדיין אמרינן אין עשה דוחה ל"ת ועשה כיון שהעשה מאלים את הל"ת. וא"כ ה"נ אפשר לומר דע"י סברת הואיל ואשתרי אפשר להתיר או איסור לאו או איסור עשה אבל לא את שניהם כאחד. וא"כ באלמנה לכהן גדול כשיש ל"ת ועשה א"א לומר הואיל ואשתרי להתיר אותה ליבום. והצעתי את הדברים הללו בפני הגר"א ואמר לי שאפשר להיות כן אך זה חידוש. ושוב עיינתי בדברי הבית מאיר והוא עצמו כתב "מה בכך דיש גבה עשה ולא תעשה" ומבואר שהוא לא הסכים לסברת דעתי. וע' בחידושי רבינו מאיר שמחה לכהן (סא.) עוד לתרץ קושיית הבית מאיר.

תוס' ד"ה כל היכא בא"ד וי"ל דחייבי עשה דאיתרבו לחליצה ואית בהו זיקה קצת הוו בכלל ולקחה. יש להבין דבר זה עפ"מ"ש תוס' הרא"ש (ג:) דחייבי עשה יש להן זיקה לחליצה ולא ליבום ולפ"ז מוכן דברי התוס' דהוו בכלל "ולקחה" כיון דמאורייתא חייבות בחליצה. ומאידך גיסא הרשב"א ריטב"א ומאירי (כ.) כתבו שיש אומרים שחייבי עשה אין להן זיקה כלל מן התורה ורק מדרבנן גזרינן בהו חליצה אטו חייבי לאוויין (וכ"כ רבינו אברהם מן ההר לקמן כ. בשם רבינו מאיר הלוי). והנה כל זה תלוי בספיקת המל"מ בספר פרשת דרכים אשר לו (דרך מצוותיך ח"ג ד"ה ודע דכל יבמה וכו') אם חייבי לאוויין ועשה יש בהן איסור כרת כשבא לייבמן. הנה בשער המלך (יבום וחליצה פ"ו הי"א מובא גם באבני מילואים אה"ע ס' קע"ד סק"א) הביא ספיקת המל"מ וכתב כדבר פשוט דכל יבמה שמדאורייתא לא חזיא ליבום קיימא באיסור אשת אחיו וחייב עליה כרת ולכן בחייבי לאוויין דמדאורייתא מתייבמות משום דעדל"ת (ורק מדרבנן גזרו ב"ר אטו ב"ש) אין בה איסור אשת אח ולית בה כרת משא"כ בחייבי לאוויין ועשה דמדאורייתא אינה מתייבמת מאחר דאין עדל"ת ועשה ולכן יש בה איסור אשת אחיו וחייב עליה כרת. אכן יש לדחות דברי השער המלך ד"ל דלאו כל איסורי דאורייתא שוים בזה אלא דכל שהיא אינה ראויה להתייבם מחמת דין בהלכות יבום יש לה איסור אשת אחיו וכרת אבל בחייבי לאוויין וחייבי לאוויין ועשה איסור אחר גורם לה שלא תתייבם (כלשון הפסקי הרי"ד לקמן מד.) אבל מצד מצוות יבום שפיר הותרה לה האיסור אשת אחיו ולכן לית בה איסור כרת. וע' גליון הגרעק"א על הרמב"ם (יבום וחליצה

דעת האבודרהם ושו"ת הרשב"א כמו שכתבתי לקמן (יח.) שיבום הוא בגדר מצוות פו"ר ודלא כמש"כ לקמן (יח:) שי"א דמצוות יבום הוא הקנין יבום ולרמב"ן שם וריטב"א (ע' מש"כ סא.) המצווה היא הביאה. (ועי' מש"כ לקמן צו.)

רש"י ד"ה לכדרכי שמעון בא"ד ואי מייבם חד מנייהו קנסיב אחות זקוקתו בחייה וזקוקתו הויא כאשתו אבל חליצה בעיא דלא אלים למיהוי כאחות אשה ממש להפטר בלא כלום. דברי רש"י בזה צע"ג דהלא אחות זקוקתו אינה ערוה מן התורה דרק מדרבנן אסורה לו וא"כ מוכן היטיב דאינה פטורה מן החליצה כיון שמדאורייתא עולה ליבום וא"כ למה כתב רש"י דלא אלים למיהוי כאחות אשה אין זה הטעם אלא משום דלא אסורה מדאורייתא? כתב המהרש"א (ע' מש"כ לעיל ח.) דלפי המ"ד יש זיקה א"כ אחות זקוקתו הוי' ערוה מן התורה (ועיי"ש בישרש יעקב ובמצפ"א ח. על תוד"ה רבא). וע' מש"כ לקמן (כו:).

רש"י ד"ה א"כ בא"ד וצרת צרותיהן נמי מהכא נפקא דמשנפלה לו צרת ערוה מאחיו הראשון ונדחת הערוה ממנו נאסרה עליו עולמית משום אשת אח וכשנתייבמה לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת וחזרה ונפלה לפני זה לא קרינא בה בזו שנאסרה עליו ולקחה הלכך תרוייהו אסורין וכן לעולם. נתבאר לפי רש"י דצ"צ פטורה מיבום לפי רבי משום שנעשית צרה לערוה דאשת אח. ומצאנו בתוס' רבינו פרץ דדרשינן מהה' המיותר אפ' ליקוחין הרבה ומשו"ה גם הצרת צרה פטורה מיבום לפי רבי, וע' תוס' ד"ה מאי ולקחה.

פ"ו הי"ט) שהביא רא"י מדברי הרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ו') דיש איסור אשת אחיו בחייבי לאווין ועשה (וע' קובה"ע ס' ג' אות ב' שדחה הרא"י).

תוס' ד"ה מלמד וכו' בא"ד ותימה דמשמע דלביאה שניה ל"צ קרא כו'. ובתוס' הרא"ש תירץ דבאמת גם בביאה שניה יש מצווה והא דל"א עדל"ת גם בביאה שניה משום שאין זה מצווה חיובית אלא כרשות ול"א עדל"ת אלא במצווה חיובית דאין מצווה חיובית ביבום כי אם בביאה ראשונה לא. וביד רמ"ה (סנהדרין נג:) כתב לחלק בין היתר אשת אחיו ביבום להיתר חייבי לאווין בעדל"ת דאשת אח הותרה למצווה יבום ולכן אפ' לביאה שניה הותרה משא"כ חייבי לאווין רק מדין עדל"ת מותרות ליבם וזה מהני רק לביאה ראשונה ולא לביאה שניה. וע' מש"כ לקמן (לט:) לב.

ט.

גמ' בא"ד רבי אומר נאמר כאן עליה ונאמר להלן עליה וכו'. ע' בפני יהושע (שבועות ז.) שכתב בדעת התוס' (ד"ה מה) בסוגיין דסובר רבי דאינו חייב חטאת אא"כ יש באותו איסור כרת וגם איסור לאו.

גמ' בא"ד מאי איריא דתני ט"ו ליתני ט"ז וכו'. ע' מהרצ"ח שכתב דמדלא שאל לוי מרבי בלשון נוכחי אלא בלשון נסתר מוכח שחלק מהמשניות לא נסדרו על ידי רבי אלא קודם לו. ונראה דלק"מ עפמש"כ בשו"ת מהרי"ק (שורש קע"ו) דרבי לא שנה המשניות בלשונו אלא בלשון ששמע מרבותיו וכל מאמר ומאמר כלשון כל בעל המאמר.

תוס' ד"ה והרי בא"ד ותימה לר"י דאמאי לא אמרינן נמי לר"ע דליתי עשה ולידחי לא תעשה. תירצו הרבה מן הראשונים (הרשב"א ריטב"א ושו"ת הרשב"א ח"ו ס' י"ט) שר"ע סובר כרבי שדרש ולקח ולקחה לפטור צרת ערוה מיבום וחליצה וכיון שלר"ע אין קידושין תופסין בחייבי לאווין פטורה כמו ערוה ולא אמרינן עדל"ת (ע' קובה"ע ס' ח' אות ט"ז). ובתוס' הרא"ש הקשה על שיטה זו דהלא ר"ע במס' סנהדרין סובר כדברי ריב"ל דהכא וא"כ בעל כרחך צ"ל דר"ע כרבנן ס"ל ודלא כרבי לג'. אלא תירץ בתוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר דכיון דר"ע סובר ד"כנף אביו" הוא אנוסת אביו (לקמן מט.) נמצא דהוקש כל חייבי לאווין לעריות וא"כ גם הם נכללו בדרשת עליה לפטור הערוה וגם החייבי לאווין מיבום וחליצה.

שם. ותירץ האבני מלואים (אה"ע ס' י"ח סק"א) דכיון שלא הותר ע"י עדל"ת

לא. בחידושי רבינו חיים מטעלז זצ"ל חקר בכל עדל"ת אם חיוב העשה דוחה הל"ת או דקיום העשה דוחה הל"ת. ובתוס' הרא"ש מוכרח דהחיוב עשה דוחה ולא הקיום. ובסגנון אחר חקר הגרא"ו (קובץ הערות ס' י"ד) אם הדחייה היא כדי שתתקיים העשה או כדי שלא תכתל העשה. לב. הגרא"ו (קובץ הערות ס' ס"ט אות ט') הביא בשם הגר"ח הלוי דבמצווה קיומית ל"א עדל"ת. לג. וע' בספר אור יקרות (פ' שלח) שהוכיח דאכן ס"ל לר"ע כרבי.

יבמתו מותרת לו דהא פקע קדושין של אשתו מטעם ערוה דאחות אשה (דהוי ערוה לאחר קידושין) ל'. והקשה הגר"ח הלוי דא"כ מאי שנא מגרושתו דאחותה עדיין אסורה לו ה"נ אף דנפקע קידושי אשתו מחמת ערוה לאחר קידושין מ"מ לא גרע מגרושה שאחותה עדיין אסורה לו? וע' חידושי רבי שלמה היימן (ח"ג ס' כ"ג) ובמלואי חותם על האמ"ל.

ט:

גמ' בא"ד ורב יהודה מתרגם מחמותו ואילך אבל שיתא בבי דרישא לא מ"ט כיון דבתו באונסין משכח"ל בנשואין לא משכח"ל בנשואין קמיירי באונסין לא קא מיירי ואביי מתרגם אף בתו מאנוסתו וכו'. והנה רש"י (לעיל ב.) פ' דמתני' דמיירי בבתו מאנוסתו והקשו עליו התוס' (ב. ד"ה בתו) מסוגיין דמבואר דבאונסין לא

אלא הביאה הראשונה א"כ לאחר שבא עליה חזרה עליה האיסור לאו שחמור כאיסור כרת לר"ע וא"כ לפי דעת רש"י (ע' מש"כ לקמן מט:) דבערוה לאחר קידושין תפקע הקידושין נמצא דקנין יבום שלו אינו אלא לזמן וקנין לזמן לא קונה. וקשה דהא כבר כתבו האו"ש (יבום וחליצה פ"א ה"א) והאפיקי ים (ס' ל"ו) דבס"ד דגמ' (ג:) שערוה מתייבמת משום עדל"ת שיש בו כרת דאע"פ שאין קידושין חל על מי שיש עליה שם ערוה (אפילו אם מאיזה טעם אין לה עכשיו איסור בפועל כגון מפני עדל"ת) מ"מ חל הקנין יבום על מי שיש עליה שם ערוה דשאני קנין יבום משאר קנינים ל'. ותירץ בח' הגרז"ס דאפ' תימא דסובר האמ"ל דיבום הוא קנין חדש מ"מ לא קשיא מהתם דס"ד דאותה גמ' היא דוקא בערוה דאחות אשה דכיון שחל קנין היבום משום עדל"ת שיש בו כרת שוב נאסרה עליו אשתו מטעם אחות אשה ל' וא"כ עדיין

לד. ואין לומר דהאבני מילואים סובר כדברי שו"ת המהרי"ק (שורש קל"ח) דקנין יבום הוא כמו קנין קידושין ולא קנין חדש הוא דהא להדיא כתב האמ"ל (אה"ע ס' קע"ד סק"א) שלא נימא כדברי המהרי"ק.

לח. אכן יעויין בחידושי רבי נחום (אות מ"ג) שהעיר ע"ז דלעולם אין איסור אחות אשה אלא על השניי ולא על הראשונה שנשאת לו בהיתר וא"כ ליתא לדברי הגרז"ס. ונראה לי דכדבריו מוכרח משיטת הרמב"ן (בראשית כו:ה) שכתב שיעקב אבינו נשא ב' אחיות כיון שהיה בחו"ל וקודם מתן תורה רק נהגו בכל המצוות בארץ ישראל ועוד כתב הרמב"ן (בראשית מח:ז) שמתה רחל מיד בכניסתו לאר"י כדי שלא יקבור יעקב עם ב' אחיות ולא היא הנשאת לו ראשונה בהיתר ורחל היא השניי ולכן נפטרה תחלה וגם מטעם זה כתב הרמב"ן (ויקרא יח:כה) שיעקב אבינו לא נגע ברחל כלל בא"י. והנה אי נימא דגדר האיסור אחות אשתו הוא דאסור לישא ב' אחיות א"כ ביעקב אבינו שנשא שניהם בהיתר בחו"ל מאי אולמיה הראשון מן האחרון כשהגיע לא"י הלא עכשיו חל עליו איסור ב' אחיות על שניהם בב"א. אלא בע"כ צ"ל דגדר האיסור הוא דאסור לישא את אחות אשתו והראשונה הוי' אשתו ואחותה אסורה לו וא"כ כיון שיעקב אבינו לקח לאה תחלה ואח"כ לקח רחל אחותה יש על רחל שם אחות אשתו. וע' בספר חנוכת התורה (פ' אחרי-מות).

לו. ועפ"ז יש ליישב ספיקת הגרא"א (שהבאתי לעיל ז:) בבת ארוסתו דמכאן מסתבר לומר דאם חל הקידושין על בת ארוסתו תיאסר ארוסתו עליו דהוי חמותו ותפקע הקידושין ראשונים מעליה.

קא מיירי מתני' (ועיי"ש במהר"ם שהדגיש דגם רש"י הכא מודה להבנתם של התוס' בסוגיא דהכא)? ותירץ הערול"נ שם דרבי יהודה סובר דמתני' בפלוגתא קא מיירי ולכן לפי"ד צריך לפרש דבתו דמתני' ר"ל בתו מנשואתו דאינה בת אשתו וכגון לאחר מיתת אשתו אליבא דר"ע דאילו בבתו מאנוסתו א"א לפרש מתני' שהוא סובר דבאנוסין לא קמיירי. אבל למסקנת הגמ' שהם דברי אביי דבפלוגתא לא קמיירי מתני' א"א לפרש בתו דמתני' בבתו מנשואתו ולאחר מיתת אשתו ואליבא דר"ע (דאין בזה משום בת אשתו) דבפלוגתא לא קמיירי אלא בעכצ"ל דבאנוסין שפיר קמיירי מתני' וצריך לפרש בתו דמתני' בבתו מאנוסתו ואמטו להכי פרש"י על מתני' דבתו מאנוסתו היא. וכאן תירץ הערול"נ באופ"א דהא דאמרין דבאנוסין לא קמיירי מתני' לאו אמתני' דריש פירקין קאי אלא אמתני' דריש פ"ג קאי (כו.) מיירי ולכן שפיר פרש"י על מתני' דבתו היינו מאנוסתו. ואני אומר דתירוצו השני אמת הוא דאי כתירוץ הראשון אמאי פרש"י לקמן (כו.) איסור ערוה כגון חמותו ואם חמותו הא לפי מסקנת אביי אפשר לפ' מתני' דהתם אפ' בבתו (ר"ל בתו מאנוסתו) ורש"י במתני' דהכא מפרש כדעת אביי אבל אי נימא כתירוץ השני של הערול"נ דרק במתני' דריש פרק ג' לא קמיירי באנוסין שפיר פרש"י התם ערוה כגון חמותו ואם חמותו דאילו בבתו הא א"א לומר האסורה לזה מותרת לזה וכו' דהא באנוסין לא קמיירי^ל. וש"מ שהגמ'

על אותה משנה נקט חמותו (כח.) ופרש"י דבאמת ה"ה לשאר עריות אלא דחמותו מילתא דשכיחא היא.

רש"י ד"ה והאמר רב יהודה אמר רב בא"ד ואנס את אנוסת אחיו. ע' תוס' ד"ה בתו ותוס' הרא"ש שכתבו דבע"כ צ"ל דגרסינן אנס ולא נשא. וע' ערול"נ שכתב שאפשר לגרוס נשא אי נימא דבת אשתו שנולדה לאחר שנתגרשה אשתו ואינה בתו מותרת לו. וע' תשובות שבסוף הספר ערול"נ (ס' י"ד) ובשו"ת בנין ציון (ס' קל"ו).

שם בא"ד כגון כלב שנשא שתי נשים חלאה ונערה וכו'. נראה לי דחלאה ונערה חד אשה היא (מרים) וכדדרש הגמ' (סוטה יב.) ולכן כתב המהרש"ל דצ"ל מחלה ונועה שהם אחיות מחמשת בנות צלפחד דודאי הוו ב' נשים שונים. ולפי"ז מיושב קצת קושיית המהדורא בתרא שהקשה על המהרש"ל למה גרס שמות ב' אחיות אם לא מיירי כאן באחיות דלפמש"כ י"ל דאין כוונת המהרש"ל שהן אחיות ממש אלא מדנקט התורה שיש ה' בנות צלפחד וזהו שמות שנים מהן מוכח שהן נשים שונים משא"כ חלאה ונערה דאשה אחת היא. ודוק.

י.

גמ' בא"ד יעקב אנס כלתו וכו'. ע' במלא הרועים דדוקא אם אנסה מיירי אבל אי בעל אותה לרצונה הרי נעשית סוטה

לז. לפי מש"כ (לעיל ד.) די"ג ברש"י בתו מארוסתו ולא בתו מאנוסתו לק"מ כלל קושיית התוס' ומהר"ם.

בא"ד אי חשיב שיוור כמו חוץ מפלוני וכו'. ע' מח' המהרש"א ומהר"ם בביאור דברי התוס' בזה.

שם בא"ד הלכך לא פטרה צרתה וכו'. ר"ל לפי התוס' האיסור אשת איש על הבעלת תנאי אינה פוטרת צרתה כיון שאינו דומה לאיסור אחות אשה שממנה למדנו פטור ערוה ליבום. והרמב"ן (ב.) כתב דטעמיה משום שהתנאי בגט חשיב כשיוור בגירושין מבעלה הראשון וא"כ אינה חשובה כאשתו של האח המת לגמרי וא"כ הוי' כשלא במקום מצווה נמצא דהיא עצמה אינה מתייבמת כלל ואעפ"כ צרתה עדיין עולה ליבום. והרשב"א (ב.) כתב שאינה פוטרת צרתה כיון שבעלת תנאי נחשבת כגרושה גמורה מבעלה הראשונה ורק נאסרה ליבם מחמת תנאי גט שהוא כמו ענין צדדי ורק היא עצמה אסורה לו מחמת זה אבל כדי לפטור צרתה בעינין בענין שיש עליה שם ערוה וליכא (וע' חידושי רבי נחום אותיות קל"ד-קל"ז בשם חמיו בביאור המח'). וסובר הרשב"א דכיון שאיסור שעליה הוי' איסור צדדי משום התנאי אינה פוטרת צרתה כמו בנודרת וכמש"כ הרשב"א לקמן בסמוך.

שם בא"ד ומיהו למאן דנפקא ליה מולקחה כל היכא דאיכא תרי ליקוחין קשה. מבואר מדברי התוס' דבעלת תנאי פטורה גם מן החליצה דלא יתכן לומר דחייבת בחליצה וגם תפטר צרתה. והרמב"ן מסופק אם הבעלת תנאי פטורה מן החליצה או לאו והוא נוטה לומר דאכן פטורה מחליצה וכ"כ הריטב"א. וטעם דבריהם מדינא דלקחת דכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה. וע' ברשב"א (ב.) ובשו"ת

ודאית ואסורה לבעלה ואף אם מת בעלה אינה נופלת לאחיו ליבום.

גמ' בא"ד באחוותא דהתירא קמיירי באחותא דאיסורא לא קמיירי. הקשה הטורי אבן (תגיגה טו.) למה לא אוקמי בכלתו של יעקב שתעברה מיעקב באמבטי דבהתירא הוא? וע' בערול"נ. בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א ס' קי"ח) כ' דכיון דהוי' מילתא דלא שכיחא לא גרע ממה דנקט הגמ' ובאחוותא דאיסורא לא קמיירי משום דהוי' מילתא דלא שכיחא. ובחשק שלמה כתב דהוי' מילתא דלא שכיחא ומשו"ה תלינן שזינתה ונתעברה מאחר ולא אמרינן שנתעברה באמבטי וכמו שכתב הגר"י אייבשיץ זצ"ל (בני אהובה אישות פט"ו ה"ו). ונראה לי לתרץ עפ"ז קושיית הקבא דקשייתא (קושיא פ"ד) שהקשה למה לא נזכר במתני' אשת אחיו מן האב וכגון שהיה מומר בשעת נפילה ואח"כ עשה תשובה דכתב באור זרוע (ס' תכ"ה) דשוב אינו זקוק ליבום מטעם נאסרה? ולפי הנ"ל לק"מ דבאיסורא לא קמיירי מאחר דהוי' מילתא דלא שכיחא ה"נ באיסורא דנעשה מומר לא קמיירי. ואולי גם רש"י בא לרמז לענין זה שכתב (בד"ה אנס כלתו) ועבר על דת.

תוס' ד"ה לעולם וכו' בא"ד ליתני אשת איש שפוטרת צרתה כגון דאמר לה ה"ז גיטך ע"מ שלא תנשאי לפלוני וכו'. הביא הברכת שמואל (ס' ב') בשם הגר"ח הלוי שאיסור אשת אח בבעלת תנאי אינה פוטרת צרתה כיון שזהו רק איסור אשת אח שבא ממילא דרק מאחר שאינו יכול לייבם אותה ונפטרה מחליצה מדין כל העולה וכו' אתיא איסור אשת אחיו.

הרשב"א (ח"ו ס' כ"א) שכתב שבעלת התנאי עצמה חייבת בחליצה ודומה לנודרת הנאה מן היבם שאסורה לייבם ואעפ"כ אינה פוטרת את צרתה מן היבום וגם שניהם בעינן חליצה.

שם בא"ד אע"ג דלר"ע לאו בני חליצה וייבום נינהו וכו'. העולה מדברי הגמ' (לקמן י:) במח' ר"י ור"ל דאם חייבי לאווין אינם בני יבום וחליצה הו"ל למתני' להזכיר חייבי לאווין ומזה חזו להקשות התוס' שלר"ע דחייבי לאווין פוטרות עצמן וצרתן וצ"צ מיבום וחליצה למה לא תני חייבי לאווין במתני'. כן הוא הסבר דברי התוס' (מפי הגרא"א). ובחידושי מרן הרי"ז הלוי (בספרו על הרמב"ם הל' יבום וחליצה) כתב לבאר הענין לפי ר"ע דכיון שחייבי לאווין הרי הן כמו עריות דפטורות מיבום וחליצה נשאר חייבי לאווין באיסור אשת אח וא"כ צרותיהן הוו צרות אשת אח ומשו"ה פטורות גם הן מיבום וחליצה מדין צרת ערוה.

י'

גמ' בא"ד איתמר החולץ ליבמתו וחזר וקדשה אמר ר"ל וכו' ורבי יוחנן אומר וכו'. בברכת שמואל (ס' ו') הסביר המח' דלפי הסברא חיצונה אתינן למימר מאחר שחלץ איש ליבמתו הרי חזר עליה האיסור ערוה דאשת אח דרק הותר לצורך מצוות יבום (והגרא"א הוסיף לזה ראי' דמצינו לעיל ח: דלולא דרשת ולקחה סד"א דכיון שבא על יבמתו ביאת מצווה חזרה עליה איסור אשת אח וה"נ אם חלץ לה חזרה עליה האיסור אשת אח) וריש לקיש סובר דכיון שניתק רחמנא האיסור מכרת ללאו גרידא אין לו עליה אלא איסור בל יבנה ותו לא ורבי יוחנן

סובר דהאי ניתוק הוא בין לכל האחים ולכל היבמות ולכן אם חולץ לאחת מהן הוי כאילו חלצו כל האחים לכל היבמות מדין שליחות ולכן בכולם יש איסור לאו לחוד ולא איסור כרת. וריש לקיש סובר דרק לאותו אח שחלץ ולאותה יבמה יש ניתוק מכרת ללאו אבל להשאר עדיין האיסור כרת עומד בתקפו. וע' בברכת שמואל עוד להסביר הסוגיא ע"פ דברי הרשב"א לקמן (מא.). ולפי הברכ"ש צ"ע מה שהזכיר רבי יוחנן סברת "מי איכא מידי וכו'". (וע' מש"כ לקמן נ: בגדר הניתוק מכרת ללאו.)

גמ' בא"ד שליחותיהו עבדי. בגליוני הש"ס (לקמן קב:) הסתפק אם אמרינן שליחותיהו עבדי גם אם לא כיוונו לכך. וע' מש"כ לקמן (מ:).

שם בא"ד אמר רב ששת סיפא אתאן לר"ע דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאווין וכו'. מכאן מוכח לומר דאיסור לא יבנה הוא איסור לאו מן התורה דלא מצינו שסובר ר"ע דגם באיסורי לאווין דרבנן אין קידושין תופסין. ועפ"ז הקשה במשנת רבי אהרן על שיטת הרמב"ם (יבום וחליצה פ"א הי"ב) שאיסור לא יבנה הוא מדברי סופרים דמכאן מוכח שהוא מדאורייתא? וע' מש"כ (לקמן נ:) בשם גדולי האחרונים דדעת הרמב"ם הוא דגדר איסור לא יבנה הוא מעין איסור אשת אח שניתק מאיסור כרת לאיסור לאו ולכאורה זהו מדאורייתא. וראיתי שכתב החזון איש (אה"ע סוף ס' ק"ל) דמה שנקט הרמב"ם שהוא איסור מדברי סופרים ר"ל דברי קבלה ולעולם איסור דאורייתא הוא ועל דרך מש"כ המגיד משנה בריש הל' אישות

סברא זו בשו"ת המהרי"ט (ח"א ס' קי"ח) דגבי שדה אחוזה דרשינן "אחר" ולא בנו, ולא דרשינן אחר ולא אחיו. והמהרי"ט כתב דלא נתרבה היבם ממשמעות הלשון "אחר" אלא מייתורא דקרא.

גמ' בא"ד מתיב רב אשי וכו'. יש לגרוס רב יוסף והוא רב יוסף דסוגיא בסוטה (ה:ו.) ועפ"ז א"ש דעת הראשונים שרב יוסף חולק ע"ד רב שבסוגיין.

גמ' בא"ד נכנסה עמו לסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה ואם מת חולצת ולא מתייבמת וכו'. ע' בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א ס' קנ"ו מובא בפת"ש אה"ע ס' ס"ח סק"ה) שדן במי שנאסרה עליו אשתו מחמת שמצא בה פ"פ (כתובות ט.) דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא אם מת הוא האם מותרת ליבם או דהוי כמו סוטה שאסורה ליבם.

תוס' ד"ה מאן אחיו אחיו הנולדים אר"י דנולדין קרי לאותן העתידין להוליד וכו'. הריטב"א וערול"נ הביאו רא"י כדעת רש"י דילודים משמע העתידיים מדכתיב "כל הבן הילוד וגו'" (שמות א:כב).

תוס' ד"ה חד אמר בעשה כן גירסת הקונטרס ופ' בקונטרס משום דדרשינן בית אחד הוא בונה ואינו בונה שתי בתים ולא הבא מכלל עשה עשה. וכ"כ הרמב"ם (יבום וחליצה פ"א הי"ב) שהביא שזה איסור עשה משום יבמה יבא עליה עליה ולא על צרתה ולא הבא מכלל עשה עשה ל"ח. והקשו הרמב"ן רשב"א

(פ"א ה"ב) גבי קידושי כסף שהרמב"ם כתב שהוא מד"ס והמג"מ פ' דהיינו דברי קבלה ומדאורייתא. ונ"ל לבאר דברי החזו"א דכוונתו לומר דאף דלא נכתב איסור לא יבנה בתורה בהדיא בלשון איסור אלא דרך סיפור מעשה חליצה בעלמא מ"מ כן קיבלו הסופרים לדרוש אותה לאיסור לאו. ודברי החזו"א צ"ע דהלא הרמב"ם נקט תוך כדי דבריו שם דאיסור זה הוא כמו שניות וודאי לכ"ע איסור שניות הם רק מדרבנן ולא מדאורייתא, והחזו"א ל"ג כן בדברי הרמב"ם וצ"ע.

יא.

גמ' בא"ד רבינא סבר לה כר' יוחנן ומתרץ כרבנן. וקצת קשיא לי דלקמן בסמוך גבי מח' רבינא ורב אחא הסתפק הגמ' מי סובר כרבי יוחנן ומי סובר כר"ל וצ"ע למה לא תסתיים מהכא דרבינא הוא דסובר כרבי יוחנן. ושור"ר שכה"ק בניצוצי אור עיי"ש.

גמ' בא"ד טומאה כתיב בה כעריות. יל"ע מה שייכות טומאה לבעלה כלפי היבם הלא אינו בעלה? ע' קובץ הערות (ריש ס' ס"ו). ובח' הגרי"ז הלוי (סוטה ה:) כתב שיש גזה"כ דלאחר ולא ליבם לומר שאיסור סוטה לבעלה שייך גם על היבם. ואמר הגרא"א דדרשת לאחר ולא ליבם (סוטה ה:) היינו דבעל כרחך אין היבם נקרא "זר" או "אחר" אצלה דכתיב "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (דברים כה:ה) ומותרת ליבם. וכבר העיר על

לח. ורש"י דרש כן מדכתיב בית אחד. ואמר הגרא"א דלא פליגי בזה רש"י והרמב"ם במקור האיסור אלא דתרתו בעינן אחד לפוטרה מן הזיקה ואחד לאוסרה על היבם.

וצריכין אנו לחלק ולומר דבדין לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן לבסוף הוי היקש גמור ואפ' אם תצא ממנו קולא משא"כ הכא הוא דין לילך לחומרא כודאי בכל צדדי הספק.

יא:

גמ' בא"ד רבי יוסי בן כיפר אומר משום ר"א המחזיר גרושתו מן הנשואין אסורה מן האירוסין מותרת. בהר צבי מהביא שהסתפק הצ"פ אם נתארסה לאחר ע"י קידושי ביאה האם נחשבת כמחזיר גרושתו מן הנשואין או כמחז"ג מן האירוסין. וע' באבן עזרא (דברים כד:ב) דמשמע ליה דרק אם נבעלה לאיש אחר יש איסור מחז"ג ואינו תלוי כלל באירוסין ונישואין.

גמ' בא"ד היא גופה לא קמיבעיא לי דאמרינן קל וחומר במותר לה אסורה באסור לה לכ"ש. הקשה הרש"ש דלפי הך גירסא במחזיר גרושתו היא עצמה אינה אסורה ליבם אלא משום ק"ו ומה ס"ד שאוסרת גם את צרתה הלא הצרה אינה אלא כמו צרת חייבי לאווין ע"י הק"ו וכמו שכתבו הריטב"א והרמב"ן (ספר הזכות)? ועוד הוכיח הרש"ש שהיא רק מחייבי לאווין ולא חייבי כריתות דאל"כ נימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ולא יותר ממנו? אמר הגרא"א בשם חמיו הרה"ג נחום פרצוביץ זצ"ל (ח' ר' נחום אות קפ"ג-קפ"ה) שע"י הק"ו אמרינן שאין בה מצוות יבום ומשו"ה אין לה היתר מחמת יבום על האיסור אשת אח שעליה ולכן היא עצמה אסורה ומבעיא לן לגמ' אם ערוה כזו יכולה לפטור גם את צרתה.

וריטב"א על דבריו דבפרק ר"ג אמרינן שאין לאחר ביאה כלום אזיל כר"ע שסובר דאין קידושין תופסין בחייבי לאווין וצ"ע דיבמה לאחר יבום אינה מחייבי לאווין אלא מחייבי עשה כדברי רש"י והרמב"ם ולפי ר"ע לכאורה תפסי קידושין בחייבי עשה דהא לא אשכתן שום תנא דסובר כרבי ישבב (לקמן מט.) דגם בחייבי עשה סובר ר"ע דאין קידושין תופסין בחייבי עשה? וצ"ע.

שם בא"ד מנלן דאתיא קרא לנתקו מכלל כרת ללאו. כתב הרש"ש דצ"ל לעשה דמיירי בעשה דבית אחד. ואולי יש לקיים הגירסא שלפנינו דנקט ללאו והכי קאמר ללאו הבא מכלל עשה.

תוס' ד"ה צרת סוטה וכו' בא"ד וי"ל דספק כודאי כדאמר בפרק כשם וכו'. כתב הערוך דלמ"ד ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא א"צ לדין זה דספק כודאי דהא מ"מ אזלינן לחומרא ואסורה ליבם. אכן כנראה אין דבריו מוכרחין די"ל אדרבה אי לחומרא אזלינן הו"ל למימר שיש עליה זיקת יבום דחמורה טפי לאוסרה לשוק בריבוי איסורי לאווין (ורק מתירין איסור כרת אחד ליבם) מלאוסרה ליבם משום אשת אח ולהתירה לשאר אינשי דעלמא וכסברת המנחת חינוך (ע' מש"כ לעילה. ח.). וקשיא לי בהא דכתבו התוס' דרק לחומרא אמרינן ספק כודאי לאוסרה על היבם ולא לפוטרה בלא חליצה דהא לעיל (ח.) פטרינן כל ערוה מחליצה מדין הקיש לאחות אשה ואף שיש צד לעשות היקש לאשת אח קי"ל דלחומרא ולקולא לחומרא מקשינן וא"כ קשה למה לא אמרינן בכל ערוה שצריכה חליצה דהא הקישא זו נאמר רק לחומרא ולא לקולא?

שעיקר הטומאה שכתוב בה נדרש לסוטה ורק משום שאין מקרא מוציא מידי פשוטו מפרשינן הטומאה גם על המחזיר גרושתו וזהו רק בדרך אגב ואין עיקר פרשת טומאה זו מדבר על המחזיר גרושתו. ומאחר שזהו טומאה גרועה אפשר לפרש דטומאה גרועה כזו אינה כערוה כי אם לאסור את עצמה אבל לא לפטור את צרתה מיבום ולא לפטור שניהם בלא חליצה.

יב.

גמ' בא"ד גזירה משום צרת בתו ממאנת. כתב הריטב"א דאע"פ שצרת בתו ממאנת עצמה אסורה משום גזירה דנראית כצרת בתו מ"מ אין זה גזירה לגזירה דכולא חדא גזירה היא.

גמ' בא"ד דתני רמי בר יחזקאל מיאנה בבעל מותרת לאביו ביבם אסורה לאביו. הרמב"ם (גירושין פ"א הי"ז) הביא דין זה דוקא בכלתו ולא בשאר עריות ויל"ע מאי שנא כלתו משאר עריות (וכבר תמהו בזה הרמב"ן והרשב"א להלן קז: וכתבו שרק הותרה לאחין ומחמת מצוות יבום ולא לשאר קרובים)? ע' משנת רבי אהרן (ס' י"ב) שכתב דבעלמא גירושין הוא היתר על האיסור אשת איש של האשה אבל שאר קרובות במקומם עומדים משא"כ במיאון כיון שנפקעו הקידושין התנתקו כל איסורי קורבה שבאו מחמת הקידושין² אבל אפ'

רש"י ד"ה ולא מתייבמת טעמא מפרש בפ"ק דסוטה. ורש"י שם פ' דכיון שקלקלו נישואיה אינה נופלת ליבום משמע דאין לה היתר יבום ונשארה באיסור אשת אח ליבם. וכן הבין הגרעק"א (גליון רע"א על הרמב"ם הל' יבום וחליצה פ"ו הי"ט) בדעת הרמב"ם (ממרים פ"ד ה"ב). וע' בגליון רע"א שם בהלכות ממרים שהסביר אמאי יש צד איסור כרת בסוטה שנפלה ליבום.

תוס' ד"ה מאי נסתרה נבעלה בא"ד דאם בא עליה בעלה בדרך לוקה. העיר הגרעק"א דדבר זה אינו מוסכם לכל הדעות שהרי כתבו התוס' במקום אחר שאינו לוקה^{לט}. ודבר זה דלוקה אינו מפורש בגמ' דסוטה שם אלא כתב הערוול"נ שדייקו כן התוס' מדאיתא שם בגמ' שיש לאו בספק סוטה אבל דיוק זה אינו בהכרח ראוי דלוקין דאולי כוונת הגמ' שם לומר שיש ספק לאו או ללאו הבא מכלל עשה עשה כמו שכתב בדבר שאול שם. וצ"ל כדברי הרש"ש בעמוד א' שכיון ששדינן ב' ת"ח עמהם בע"כ משום התראה שאם בעל אותה בדרך ילקה. (וע' מש"כ לקמן סא:, פב:).

תוס' ד"ה צרתה מהו וכו' בא"ד ואפילו הכי אין פוטרותה מחליצה כדפרישית וכו'. ביאר הגרא"א שטומאת מחזיר גרושתו הוי' טומאה גרועה או משום שבעילתה היתה בהיתר או משום

לט. הארכתי במקום אחר בענין מש"כ הגר"ח הלוי לבאר המח' אם לוקה או לאו דתלוי בגדר ס"ט ברה"י ספקו טמא אם הוא טומאה חדשה או הכרעת רחמנא על הספק דאתינן כצד שנטמא.

מ. וכע"ז סובר הגרז"ס כמו שכתבתי לעיל (ט). במה שמצינו שאם נעשית ערוה לאחר קידושין תפקע הקידושין (ע' מש"כ לקמן מט:).

אחר המיאון עדיין נאסרה האשה לחמיה משום כלתו דכלתו אינה אסורה מחמת קורבה דאשת בנו אלא היא שם ערוה בפ"ע (וע' או"ש אישות פ"א ה"ו) ואפ' אם פקע קידושי בנו לגמרי למפרע עדיין כלתו היא. וכן מוכרח מדברי התו"כ שדרש מדכתיב "אשת בנך" דממעטינן אנוסת בנו ולא אמרינן דצריכי "אשת בנך" לגופיה. וכן סובר המלבי"ם (התורה והמצוה ויקרא כ:יב אות ק"ח) שכתב דכלתו משמע אפ' לאחר מיתת בנו והוכיח כן מהא דקרא רחמנא לתמר "כלתו" של יהודה אפ' אחרי מיתת בנו שאיסור כלתו אינו משום קורבה. וע"ע באבי עזרי (גירושין פ"א הי"ז) ובקה"י (ס' מ"ה).

רש"י ד"ה אלא לדידיה וכו'. מבואר דס"ל שממאנת קאי באיסור אשת אחיו דרבנן ולא באיסור לא יבנה מדרבנן וא"כ מהו הדמיון לבעלת הגט שהיא באיסור לא יבנה מדרבנן? אמר הגרא"א שבזה אזיל רש"י לשיטתו (ע' מש"כ לעיל נ:). שאיסור לא יבנה הוא ניתוק מאיסור אשת אחיו ולכן כשם שבעלת הגט אסורה בלא יבנה שהוא כעין איסור אשת אחיו גם הממאנת אסורה באשת אחיו מדרבנן.

תוס' ד"ה צרתה נמי לא עבדה ביה מעשה תימה נהי דלא עבדה ביה מעשה מ"מ כיון דהממאנת אסורה ליה הוי צרתה כצרת ערוה וכו'. ר"ל כיון שהיא עצמה נראית כאשת אח תפטר צרתה משום שנראית כצרת אשת אח (ע' תוס' הרא"ש). והעיר הגרא"א דמדלא תירצו התוס' שאשת אח דממילא אינה פוטרת את צרתה וכ"ש בנראית כאשת אחיו דממילא משמע שלא ניח"ל לומר כדברי הברכת שמואל בשם הגר"ח הלוי דערוה דממילא אין בה כח לפטור צרתה.

תוס' ד"ה מאי לאו למעוטי וכו' בא"ד וא"ת אמאי לא פריך מיניה לעיל מאן דאסר צרת מחזיר גרושתו וכו'. ותירצו בתוס' ישנים ובתוס' הרא"ש דמחזיר גרושתו אינה אסורה משום אשת אח ומבואר שהם סברי דהק"ו גבי מח"ג משווה אותה כחייבי לאוויין ולא כערוה וע' מש"כ לעיל (יא:).

יב:

רש"י ד"ה הלכתא צרת אילונית מותרת. בביאור הפטור דצרת איילונית עמש"כ בתוס' חד מקמאי כאן ובתוס' הרא"ש (לעיל ג:) ובברכת שמואל ס' ה'. ובריטב"א (כ.) כתב שאילונית אין בה כח לפטור צרתה כיון שלא אלים איסורה לעשות צרתה כמותה.

רש"י ד"ה הרי הן כסימנים הלכך אין לך יולדת ממאנת אפ' היא קטנה. משמע שרש"י ס"ל כדעת הרמב"ם שהלידה היא הסימן ודלא כתוד"ה הרי שכתבו שהעיבור הוא הסימן. והקשו דלפי דעת הרמב"ם אם קידש אדם עובר קידושו קידושין נמצא חמותו ממאנת אם קידש עובר במעי אמה דאמה הוי' חמותו ועדיין היא קטנה לענין מיאון? תירץ בח' רבינו חיים הלוי (אישות פ"ז הט"ז) שאע"פ שיש מעשה קידושין על העובר אבל אין כאן חלות קידושין עד עת לדתה. אי נמי תירץ אפ' אם חל עליה הקידושין אין זה אישות כ"כ אלימתא כדי לאסור עליו אמה משום חמותו.

שם. מבואר לפי דעת רש"י דדין בנים הרי הם כסימנים נאמר גם בקטנה אכן ברמב"ם (אישות פ"ב ה"ט) כתב דרק

כשהיתה מעוברת למ"ד דממאנת אפי' כשבנה מורכב על כתפה ומשמע דאי לאו כהאי מ"ד אמרינן אינה ממאנת דכיון שנתעברה הוי' גדולה ואע"פ שעדיין לא נולדו לה פרץ וזרח. וראיתי בחתם סופר עה"ת (בראשית כה: כט) שמבואר מתוך דבריו ששייך דין בנים ה"ה כסימנים גם בזכר וצ"ע.

תוס' ד"ה דאפי' לרבי יהודה דאמר וכו' משום דבעי לאוקמי מתני' כר"י וכו'. ביאר הגרא"א בדעת רש"י דנחלקו רבי יהודה ורבנן אם יכולה למאן עד גיל נערות (רבנן) או בגרות (ר"י). וע' רש"י (סנהדרין סו:, ק:) שכתב דבוגרת היינו עד שירבה השחור ועיי"ש ברש"ש. ולכן אם בנים הרי הם כסימנים אינה ממאנת רק לרבנן ואי עדיפי מסימנים הוי' בוגרת ולא כסתם נערה ואפי' לר"י אינה ממאנת.

יג.

גמ' בא"ד רב זביד אמר אין בנים בלא סימנים וכו'. תוס' פ' דאין בנים מצוי בלא סימנים ושפיר פריך ונבדוק. ברשב"א הביא די"מ שהוא דרך ודאי דאין בנים בלא סימנים וא"כ קשיא היאך פריך ונבדוק? ברש"י מבואר דאינו מציאות קבועה אלא חזקה דכך היא ובביאור הגר"א (אה"ע ס' קס"ט סק"מ) מפרש לפ"ד דשפיר פריך ונבדוק דהוי חזקה במקום שאפשר לבדוק.

גמ' בא"ד רב אשי אמר סברא היא צרה מ"ט אסירא דבמקום ערוה קיימא צרת צרה נמי במקום ערוה קיימא. כבר תמהו האחרונים דסברת רב אשי היינו כקושיית הגרעק"א (מובא לעיל ג:) ומדברי רב אשי הביאו סמך דכל צ"צ תפטר

בבת שילדה אחרי י"ב שנים ואין לה סימני שערות אמרינן בה בנים ה"ה כסימנים.

תוס' ד"ה שלש נשים וכו' בא"ד ור"ת אומר וכו' והרי הוא כמטיל זרע על העצים ועל האבנים כשמטיל על המוך. ע' בחידושי רבי ראובן (ס' י"ג-ט"ו) שהאריך לברר גדר האיסור השחתת זרע לבטלה ח"ו ע"פ המח' רש"י ור"ת בסוגיין. וכתב בתוס' הרא"ש דלפי רש"י הותר האיסור משום שמחת עונה (וע' מש"כ לקמן סה: לבאר המח' רש"י ותוס' בזה). וע' שו"ת רע"א (ס' ע"א) ובתשובת אחיעזר שהביא ר' ראובן זצ"ל. וע' מש"כ לקמן (עו., סה:). וע"ע בשו"ת מחנה חיים (ח"א או"ח ס' נ"ג).

תוס' ד"ה שמא תעשה וכו' בא"ד והא דאמר בהמפולת דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת צ"ל דהיינו דוקא בן קיימא ור"ת מפרש וכו'. העולה מדברי התוס' דהכל מודים דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת ולד של קיימא או ורק נחלקו אם מתעברת שנית סנדל או נפל (כפ' ראשון דתוס') או אפי' מסנדל ונפל אינה מתעברת. ובספר גן המלך (ס' ק"ל) הקשה כקושיית התוס' ותירץ דרובא דנשי הכא הוא דאינן מתעברות וחוזרות ומתעברות אבל מיעוטן שפיר עבדי הכי ולכן המעוברת משמשת במוך דלסכנה חיישינן למיעוטא. וע' בברכי יוסף (אה"ע ס' ד' סק"ח) שתמה עליו דדבריו נסתרים מדברי התוס' הכא וע"ע בשדי חמד (ח"א מערכת אל"ף כלל רל"ו).

תוס' ד"ה הרי הם כסימנים פ' משעת העיבור. התוס' אזלי לשיטתייהו בדעת זקנים (פ' וישב) שתמר היתה מותרת ליהודה כיון שאפשר למאן ואפי'

מוכח דאינה ממאנת כיון שבכה"ג אין אישות (דכבר מת בעלה) ואין זיקה (דעכשיו ערוה היא ואינה זקוקה עוד ליבום). אך בפסקי הרי"ד כאן כתב דזהו דברי הבאי ופשוט ליה שהערוה יכולה למאן בנישואיה הראשונים להתיר איסור ערוה כדי שתעלה עכשיו ליבום.

רש"י ד"ה ותנא בא"ד והלכך משנעשית צרת ערוה שעה אחת אסורה עולמית. אבל הירושלמי חולק ע"ז דאיתא שם שאם היו לו בנים מחיים ואח"כ מתו ואח"כ מת הוא אשתו נופלת ליבום דלא הקפיד רחמנא על בנים אלא בשעת מיתה ואפ"ל מ"ד נישואין ראשונים מפילין והיתה אשת אח שיש לו בנים מחיים מ"מ כתוב בפרשת יבום "ומת אחד מהם ובן אין לו" (דברים כה:ה) הרי שתלה הכתוב בנים בשעת מיתה. וכן איתא בירושלמי גבי צרת ערוה מחיים ואח"כ יצאה הערוה מן הבית (כגון ע"י גירושין) ואח"כ מת בעלה שהצרת ערוה חייבת ביבום. ועל הני שני דברים מבאר הגרא"א דלפי הבבלי צרת ערוה היינו איסור (כדעת הגרי"ז) וכלשון הבבלי בכל מקום (כגון לעיל דף י' בסוגיא דלוי) ולכן כיון שנאסרה שעה אחת מחיים נאסרה עליו עולמית. אבל הירושלמי סובר דגדר צרת ערוה היינו מחמת פטור ולא מחמת איסור ולא שייך פטור כי אם במקום מצווה דהיינו לאחר מיתת הבעל. והעיר בח' רבי אפרים מרדכי גינזברג זצ"ל דלפי הגרי"ז למ"ד דנשואין ראשונים מפילין מצינו ציור דצרת צרה בנפילה ראשונה וזהו באופן שהיה לאח המת ב' נשים ואחת מהן היתה אסורה על היבם בחייו מחמת איסור דאחות אשתו ואח"כ מתה אחותה והותרה ליבם ואח"כ מת אותו האח והדין הוא

מסברא ולא בעי קרא לפטור צ"צ. ותמוה דהגרעק"א לא הזכיר דברי רב אשי. אכן הגרא"א הסביר את סברת רב אשי באופן אחר: רב אשי סובר דפטור דצ"ע היינו משום שיש עליה שם צרת ערוה שפטור מיבום כערוה לכן כיון שכל צ"ע הוי' כערוה כל צ"צ הוי' כצרת ערוה דלצרוה ופטורין אפ"ל מבלעדי הדרשה דלצרוה. והגרעק"א הקשה דאפ"ל לרב אשי למה פטרינן אותה משום שם צרה דצרת ערוה דלצרוה תיפו"ל משום צרת אשת אח דכיון שצרת ערוה נעשית אשת אח נעשית צרתה צרת של אשת אח. ושוב ביאר הגרא"א שסברת רב אשי הוא מטעם צרתה כמותה ואזיל רב אשי לשיטתו דלקמן (כז.). וקושיית הגרעק"א היא דאפ"ל בלא סברת צרתה כמותה פטורה משום שכל צרת צרה הוי' צרת אשת אח (וע' מש"כ לעיל ג': בקושיית הגרעק"א). ותירץ הגרא"א לקושיית רע"א דהא דצ"ע אינה מתייבמת בין משום אוסר (ערוה דלצרוה או חידוש אשת אח) בין משום פוטר (שהערוה עצמה גורמת שלא מתירין האיסור אשת אח מעל צרתה) מ"מ נובע דבר זה מקלקול של הערוה עצמה וא"כ בלא דרשת "לצרוה" סד"א שהאי קלקול של הערוה חל רק על הצרת ערוה ולא על צרת צרתה ולכן קמ"ל מלצרוה דאפ"ל על הצרת צרה מגיע כח הערוה.

גמ' בא"ד ותמאן השתא ותתיבם וכו'. יש לדון אם היתה הערוה אסורה ליבם מחמת קורבה דאישות כגון אשת אח מן האם האם יכולה היא למאן בנישואיה הראשונים לאחר מיתת אחיו כדי שתהא מותרת ליבם או לא. ואמר הגרא"א דלפי דברי הרמב"ן (לקמן קח:) שכתב שאין מיאון אלא להפקיע זיקה או אישות כאן

צרת ערוה שלא במקום מצוה ושריא. ויל"ע דמה בכך שלא חל איסור אשת אח הלא עדיין מצב של מצוות יבום הוא ואין זה שלא במקום מצוה? וצ"ל דמצוות יבום בא בתולדה מאיסור אשת אח אשר על כן במקום שא"א לאיסור אשת אחיו לחול כגון באין איסור חל על איסור בכה"ג לא נאמר מצוות יבום. וכן משמע בספרי (פ' כי תצא) ובמכילתא (פ' יתרו) דאיתא שם דמצוות יבום ואיסור אשת אחיו נאמרו בדיבור אחד. וכן משמע מהפיוט לפרשת פרה ששם כתוב שהקב"ה מתיר מאסורות מותרות וכו' מאשת אח יבום האח (וע' מש"כ לקמן יז:). ונראה דאף דקיי"ל כמ"ד אאחע"א מ"מ כתבו התוס' (לב. ד"ה שנשא חי ועיי"ש במהרש"א) מניעת חלות האיסור אשת אח אינו חשיב שלא במקום מצוה ונמצא דלדידן אין המצווה תלוי באיסור.

גמ' בא"ד רבי נחמיה אומר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילה הטילה הכתוב ה"א בסופה וכו'. הדגיש המהרש"א דאף שלא הביאה הגמ' דוגמא לזאת אלא משמות של עיר ה"ה לכל שם מקום. וכתב המהר"ל (גור אריה בראשית כח:ב, לב:ג) דכל תיבה ר"ל כל דבר שיש לו תוך שבאים לשם אבל לא יתכן לומר "ראובן הלך שמעונה" תחת "ראובן הלך לשמעון" עיי"ש בדבריו.

רש"י ד"ה שאין קידושין תופסין ביבמה וכו' בא"ד אע"ג דחייבי לאווין בעלמא תפסי בהו קידושין. ע' מש"כ לקמן (נה:).

רש"י ד"ה לא תעשו אגודות אגודות דנראה כנוהגין ב' תורות וכו'. ביאר הריטב"א דכיון שזה כתוב בתורה

דאותה אשה שלא היתה אחות אשתו של היבם הוי' עליו דין צרת ערוה כיון ששעה אחת נפטרה מיבום כשהיתה צרת ערוה בחיי בעלן וצרתה (שהיא היתה אחות אשתו של היבם מלפנים) אסורה ליבם מדין צרת צרה דהא עכשיו הרי אינה ערוה לו. ודבר זה שייך רק לפי הבבלי אבל לפי הירושלמי הרי אותה אשה שהיתה צרת אחות אשתו של היבם בחיי בעלה שפיר חייבת ביבום וגם צרתה חייבת ביבום.

יג:

גמ' בא"ד חוצה למה לי לרבות הארוסה. ביאר בפסקי הרי"ד דבעינן קרא לרבות ארוסה דלשון "אשת" משמע נשואה ולכן בגיטין מן האירוסין כותבין ארוסתו ולא אשתו. והריטב"א הקשה דגבי עריות הבאים ע"י קורבה דאישות אמרינן שאפ' ע"י קידושין חל האיסור ערוה (וכ"כ רש"י לעיל ג. וע' מש"כ ב:). ועוד הקשה הגרא"א דבקידושין (ו.) מצינו לשון אשתו וקאי אארוסתו. אלא בעכצ"ל דסד"א כדברי תוד"ה לרבות ד"בית" משמע נשואה ולא ארוסה או כמש"כ הרשב"א דס"ד דכיון שכתוב "ובן אין לו" שרק אשה הראויה לבנים דהיינו נשואה נופלת ליבום ולא ארוסה קמ"ל אפ' ארוסה נופלת ליבום. ועי' מש"כ לקמן (פד:).

גמ' בא"ד רבא אמר טעמייהו דב"ש דאין איסור חל על איסור. משמע דכל מי שסובר אאחע"א מתיר צרת ערוה ליבום. וע' רמב"ן וריטב"א ושו"ת הרשב"א (חלק ס' כ"ה) לבאר מהו דעת ב"ה בזה (וע' מצפ"א).

גמ' בא"ד כיון דלא אתי איסור אשת אח וחייל אאיסור אחות אשה הוי' לה

סמוך למש"כ "בנים אתם לה' אלקיכם" בא ללמדנו שאם מחזי כב' תורות נראה ח"ו שיש ב' אלקות. וכתב הרמב"ם (הלכות ע"ז פי"ב הי"ד) באיסור אגודות אגודות שהוא משום שמביא לידי מחלוקת וביאר הכס"מ דאין לוקין על איסור אגודות אגודות משום שזה אינו עיקר הדרשה אלא העיקר הוא האיסור לעשות חבורה למת"מ^א. וכ"כ הרמב"ם בספה"מ (ל"ת מ"ה). וע' בקרן אורה שכתב שבדעת ריש לקיש מודה הרמב"ם לפרש"י.

תוס' ד"ה דלא אתי איסור אחות אשה וכו'. ע' מהרש"א שתמה ע"ז שהשו"ט בתוס' היא באמת סוגיא מפורשת לקמן (לב). דבכה"ג דעדיין לא חל איסור אחות אשתו עדיין אינה מתייבמת כיון דאיסור אחות אשתו מתלא תלי וקאי. וע' מש"כ שם.

תוס' ד"ה דאמר וכו' בא"ד אתורה היה מצטער. ע' בספר שימושה של תורה (ערך ר' נחום זאב זיו).

יד.

גמ' בא"ד ורבי יוחנן אמר עשו ועשו. ע' רשב"א ריטב"א ורש"ש בביאור כפל הלשון.

גמ' בא"ד דרב אומר לא עשו ב"ש כדבריהם. ע' בפורת יוסף שהקשה

ע"ז ממשנה מפורשת במס' דמאי (פ"ו מ"ו) וצנועי ב"ה היו נוהגין כב"ש הרי דב"ש עשו כדבריהם, וי"ל.

גמ' בא"ד קרינן כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. וקצת קשה לי דאפ' לאחר התירוצים דרבא ואב"י מ"מ יש במח' ב"ש וב"ה משום לא תתגודדו שמ"מ מחזי כשתי תורות וכמו שהעיד הגמ' (סוטה מז:): משרבו תלימדי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן רבו מח' בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. וכנראה צ"ל שהני תלמידים לא היו רבני ב"ש וב"ה אלא תלמידים אחרים ועדיין צריך לי עיון.

גמ' בא"ד והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי. ע' ריטב"א ופ' ר"א מן ההר.

גמ' בא"ד סד"א משום חומרא דשבת כמקום אחד דמי קמ"ל. הקשה הגרא"א דבשלמא לפי רש"י דאגודות אגודות אסור משום שנראה כב' תורות אפ"ל שבשבת כיון שהיא חמור כ"כ שחייב עליה סקילה או משום שהמחלל שבת כעובד ע"ז (ע' רש"י לעיל ו: ולקמן מח:): משו"ה אפ' בב' מקומות נראה ח"ו כב' תורות משום ששבת הוא מיסודי הדת ולכן ס"ד דצריך להחמיר. אכן לפי דעת הרמב"ם (ע' מש"כ לעיל יג:) שאגודות

מא. שמעתי ממור"ר הרה"ג אלי' מנחם מרגליות שליט"א לבאר הקשר בין הפשט הפשוט של פסוק זה לבין הדרש דלא תעשו אגודות אגודות: כשאדם עושה גדידות על המת הוא סובר שכשנפטר קרובו הוא מת ונאבד לגמרי ולכן עושין לו זכרון בעוה"ז שעושין על עצמו גדידות. ועל ידי דבר זה הוא כופר בעולם הבא ונצחיות הנשמה שהרי רק מעולם הזה נסתלק אבל עדיין חי הוא לעולם הבא. וכן הוא הענין באגודות אגודות דק"ל (הוריות ו.) שאין מיתה בציבור (וגם איתא בב"ב קטו: גמירי דלא כלה שבטא) וכשעושין אגודות אגודות דהיינו ששוכרים כח הציבור בזה הוא כופר בנצחיות הציבור.

הגבורה וגם ר"א הוא בבחינת הגבורה (ע' סדר הדורות ח"ב שר"א היה הגדול מתלמידי שמאי הזקן) ולכן לא פסקינן כר"א אף שהבת קול אמר שהלכה כמותו כיון שהוא ממידת הגבורה ולא פסקינן כוותיה כמו שלא פסקינן כדברי ב"ש משום שהם ממידת הגבורה. אך פסקינן כב"ה משום שהם מבחינת החסד. ועפ"ז מיישב החיד"א את קושיית התוס'.

תוס' ד"ה בשלמא ב"ש וכו' בא"ד וי"ל
דצרה עצמה לא שכיחא כולי האי כמו בני הצרות שהאחת יולדת כמה בנים. ע' תוס' הרא"ש ומלא הרועים שהקשו על הגמ' שלפי היתר יבמה לשוק גבי צ"ע לשיטת ב"ה נמצא חייבי כרת לב"ש בכמה גווני. והם תירצו דהגמ' לא חש לאותם ציורים כיון שאינם שכיח כולי האי.

יד:

גמ' בא"ד בגט ישן ובספק אשת איש
ובמגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק וכו'. ע' מהרש"ל (חכמת שלמה) שמפרש דלפי רש"י הני ג' בבות מיירי בדאיכא יחוד וספק קידושין. וע' תוד"ה ובספק.

גמ' בא"ד האמת והשלום אהבו. ע' מהרש"א בחידושי אגדות שלו ובמהר"ל בחידושי אגדות שלו. וע' מש"כ בסמוך. וענין זה של "האמת והשלום אהבו" מפרש הגרא"א דבא הקב"ה לבשר לזכריה הנביא שהוא יהפוך את הצומות "לימי ששון ושמחה" (זכריה ח:יח) על מנת שיבאו לידי האמת והשלום אהבו דהיינו ע"מ שהם יקיימו תלמוד תורה שנקרא

אגודות אסור משום שעלול לגרום מח' מה ס"ד שבב' מקומות אסור בשבת משום חומרא דשבת? וצ"ל דאה"נ כיון ששבת הוא כ"כ חמור עלול לגרום מח' אפ' ממקום רחוק (וכמו שמצינו בעוונותינו הרבים שאנשי עיר אחת פוסלים אנשי עיר אחרת כיון שהם סומכין על העירוב דשם וכדו' רחמנא ליצלן).

גמ' בא"ד אנן הכי קאמרינן רבי אבהו
היכי עביד הכא הכי והיכי עביד הכא הכי. כתב בתוס' הרא"ש דמדהותר לרבי אבהו שהוא איש אחד לעשות כב' דעות בב' מקומות כ"ש דמותר לב' בני אדם במקום אחד לעשת כב' שיטות וזהו כוונת הגמ' להביא ראיה מרבי אבהו. נמצא לפי"ז דשייך איסור אגודות אגודות באיש אחד. ולכאורה יל"ע דדבר זה א"ש רק לדברי רש"י דסובר דאיסור אגודות אגודות משום דמחזי כב' תורות שייך לומר אם יעשה פעמים ככה ופעמים ככה מחזי כב' תורות אבל לפי הרמב"ם דס"ל דאסור משום שמביא לידי מח' היאך שייך איסור זה באיש אחד? וצ"ע.

תוד"ה רבי יהושע היא וכו' בא"ד וככת
קול דב"ה קי"ל דהלכה כב"ה. ע' מש"כ הגרא"ו בקונטרס דברי סופרים ס' ה' (נדפס בקובץ שיעורים ח"ב) שכתב לבאר מהו החידוש של הב"ק לומר דהל' כב"ה.

שם בא"ד מדנקט רבי יהושע האי לישנא
ואמר לא בשמים היא^{מב} ש"מ דבכל דוכתא אית ליה דאין משגיחין. כתב החיד"א (מראית העין) ע"פ דברי האר"י ז"ל שדין דרבי יהושע הוא דוקא בבת קול שפסק כמדת הגבורה וב"ש הם ממדת

מב. הארכתני אני בענין "לא בשמים היא" בקובץ קול התורה (גליון ע"ג מעמ' שמו ולהלן).

אמת שנא' "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז:כ) וע"מ שיתקיים שלום בתוך האמת ר"ל דאפ' כשיש מח' לענין תורה צריך לנהוג בשלום דהיינו שצריך כל אחד לחוש לשיטת חברו כלפי חברו ועי"ז יבא מלך המשיח בב"א.

גמ' בא"ד דמודעי להו ופרשי. עפי"ז כתב בפ' ר"א מן ההר דבתרי גברי דפליגי בענין של איסור והיתר אסור למ"ד מותר לספות הדבר בידיים לחבירו האוסר אלא מודיע לו ופריש. וכן פסק הרמ"א (יו"ד ס' קי"ט סעיף ז' ע"פ ההגהות מרדכי כאן רמז צ"ו) ולכן אין המתיר נקרא חשוד כלפי האוסר ובביאור הגר"א שם (ס"ק כ"א) מציינ דמקורו בגמ' דהכא. והנה איתא בריטב"א וז"ל וזה היא אהבה וריעות שביניהם שלא היו שותקין מהם ב"ש להניחם לעשות מה שהוא אסור להם לפי דעתם של ב"ה ואע"פ שהיה היתר גמור לדעת דידהו ואין לך אהבה וריעות גדולה מזאת כדאמרינן בסמוך עכ"ל. ולכאורה יש לדייק דרק עשו כן משום אהבה וריעות וקשה דלפי הנ"ל מעיקר הדין הוא דצריך להודיע לחבירו בדבר שאסור לשיטתו?, וצ"ע. ושמעתי מהרה"ג ניסן שלמה הכהן קפלן שליט"א שיתכן לומר שדבר זה נכלל במצוות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט:יח) דחייב אדם לאהוב את חברו כ"כ עד שיחוש לשיטתו אפ' אם חולק עליו.

רש"י ד"ה הולד פגום לדברי ב"ש דאם היה כהן פסול לכהונה. ע' בביאור הגר"א (אה"ע ס' ז' ס"ק נ"ד) שהקשה על רש"י דה"ה דהולד הוי פגום אפ' אם אינו כהן אלא ישראל עיי"ש היטב. ומזה דיקדק הגר"א ש"חלל" שייך דוקא בכהן כלומר אע"פ שיש לאביו תוספת

קדושה מצד כהונתו מ"מ ולד זה נתחלל מקדושת כהן. האמנם לא כן הוא ענין ה"חללה" שהיא אשה שנאסרה לכהונה מצד איזה פגם (ע' מש"כ לקמן ע"ט:) ופגם זה שייך לחללה אפ' אם היא ישראלית ועי"ז אסורה לכהן. ואמר הגר"א שרש"י אזיל לשיטתו במכות (ב.) דשם ס"ד בעדים זוממין שהעידו שאיזה כהן חלל שגם העדים נעשו חללים וכתב רש"י דרק ס"ד כן אם העדים היו כהנים ומבואר מרש"י שלא שייך חללות בזכר אא"כ כהן הוא. והריטב"א שם חולק ע"ד רש"י וכתב דשייך חלל בישראל ונפ"מ שאם אשה אחרת נבעלה לו היא נעשית חללה לכהונה.

טו.

גמ' בא"ד מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזיבה וסיכך ע"ג מטה בשביל קטן. העיר הגר"א דמה ראוי שעשו ב"ש כדבריהם מהא דעשה שמאי הזקן סוכה לנכדו הלא שמאי עצמו חי קודם שיצא הבת קול דהלכה כב"ה אבל למעשה אחר שיצא הב"ק אולי לא עשו?

רש"י ד"ה מתי תבא צרת הבת מאחי לידי. ע' תוס' הרא"ש שכתב דלא יתכן לומר דמצפה רבי טרפון למיתת אחיו ועיי"ש פירוש אחר. וע"ע בהגהות יעב"ץ.

תוס' ד"ה ונהג בו שני עשורין בירושלמי מפרש דהפריש מעשר שני ופדאו וחלק המעשר לעניים והמעות אכל בירושלים. בתוס' (ר"ה יד.) הביא צד לפרש דהפריש ב' מעשרות ממש ועי"ז הקשה בטורי אבן שם למה לי להפריש ב' פעמים הו"ל להפריש רק מעשר שני

להטפיה לא נאמר כלל לענין חיבור מקוואות אלא נאמר בענין אחר. ויש ביניהם נפ"מ אם נסתם הנקב עד כמה בעינן כדי להכשיר.

טו:

גמ' הרואה אומר לאפושי מיא הוא דקא עביד. מבואר שיש להתיר איסור אגודות אגודות אם יש סברא לומר דהרואה אומר וכו'. וכתב בשערים מצויינים בהלכה דמה"ט איתא באשל אברהם (או"ח ס' ל"א) דמותר שלא להניח תפילין בחוה"מ במקום שמניחים שם תפילין בחוה"מ דאין בזה משום אגודות אגודות דהרואה אומר דמחמת חולי לא הניח תפילין.

גמ' בא"ד א"ל אין אני אוכל זיתים באתי והודעתי את אבא וכו'. אולי י"ל דהצד להאמינו שאינו אוכל זיתים הוא ע"פ דברי הגמ' (הוריות יג:) שזיתים קשיין לשכחה ולכן נמנע מלאכול זיתים. וע' בספר זכרון (דברים הקשים לשכחה אות י"א) להגרר"ק שליט"א שכתב דרק אם רגיל לאכול זיתים קשה לשכחה אבל לא אם אוכל זיתים במקרה. וע"ע בעינים למשפט ובשמירת הגוף והנפש (ס' ח').

גמ' בא"ד אמר להם מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שתי מחלוקת גדולות^{מג} בין ב"ש ובין ב"ה מתיירא אני שמא ירוצו גלגלתי וכו'. מפרש העיון יעקב דלא אמר רבי יהושע כב"ה דמחזי כאילו פוסק רבי יהושע ע"פ הבת קול שיצא ואמר דהלכה כב"ה אף

ולומר על המעשר עני דהמוציא מחבירו עליו הראי' כדאיתא ביומא (ט.)? ותירץ הגרא"א דהמוציא מחבירו עליו הראי' הוא הכרעה דוקא בספק דממונא אבל הכא ספקו היה היאך לדרוש אם כב"ה אם כב"ש ולכן נהג חומרא כזו וכזו. ומצאתי בשער המלך (הלכות מקוואות ספיקא דרבנן כלל ד') שהקשה למה ל"א בזה ספק דרבנן לקולא כיון שמעשרות בפירות האילן אינן אלא מדרבנן והו"ל לפטור את עצמו ממעשר שני וממעשר עני מדין ספק דרבנן לקולא? ותירץ דל"א תרי ספק דרבנן לקולא אם הם סותרים זא"ז וע' בזה בקה"י (ברכות ס' א').

תוס' ד"ה וסיכך על גבי מטה ש"מ עשו מכאן משמע דמ"ד לא עשו אפי' היכא דב"ש לחומרא היו עושים כב"ה לקולא. והריטב"א לעיל סובר דלמ"ד לא עשו היינו דוקא במקום שב"ש הקילו דעשו למעשה כחומרת ב"ה אבל במקום שב"ש החמירו לא נהגו כב"ה להקל.

תוס' ד"ה עירוב. וכתב הגרי"ז הלוי (בספרו על הרמב"ם הל' מקוואות פ"ו הל"ג) ביאור למח' ר"ת ור"י דלפי ר"ת דשיעור דכשפופרת הנוד הוא שיעור בנקביהן של שתי המקוואות כדי לבטל את המחיצה שביניהם אבל כדי לחבר ולערב את המקוואות בעינן עירוב המים שסגי בשיעור טופח ע"מ להטפיה. משא"כ הר"י סובר ששיעור כשפופרת הנוד נאמר בעירוב המים דהיינו הנקב במחיצה צריך כשיעור זה וצריך שהמים יכול לעבור בין שני המקוואות כשיעור שפופרת הנוד והשיעור דטופח ע"מ

דרכי יהושע סובר דאין משגיחין לבת קול (לעיל יד.). ומאידך גיסא גם לא הו"ל לפסוק כב"ש שהרי קי"ל דהלכה כרבי יהושע לגבי ר"א (נדה ז:; משום דר"א שמותי הוא דהיה מתלמידי ב"ש. ולכן לא רצה רבי יהושע לפסוק הלכה בזה.

רש"י ד"ה שהן לחין והוכשרו לקבל טומאה וכלי חרס טמא על גבי עם הארץ ושמא נגע בגב החבית וטמאה מדרבנן וטימאתם. הקשה הרש"ש דהא בכלי חרס אינו טמא מתוכו אלא מברו? וע' ברשב"א שכתב דאולי החמירו רבנן בטומאת ע"ה דבכלי חרס דמטמא אפ' מתוכו.

רש"י ד"ה היא עצמה מתחללת וכו' בא"ד ואי בתרומה דבי נשא לא מיפסלה וכו'. והרמב"ם (תרומות פ"ו ה"ז) כתב דאכן נפסלה לתרומה דבי נשא ועיי"ש בדברי המג"מ. וע' מש"כ לקמן (טז.).

טז.

גמ' בא"ד בימי רבי דוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין וכו'. ע' מהרש"א שהביא מח' בפירוש זה המאמר דהרמב"ם סובר דחי רבי דוסא מימות חגי הנביא והאריך ימים עד אז ולפי הספר היוחסין (וכ"כ השיטמ"ק בשם הגליון) הוא קיבל מסורה שנתייחד ע"י חגי הנביא ולא שממש חי באותו זמן. וע' בסדר הדורות (ח"ב ערך רבי דוסא בן הרכינס) שהביא ראי' מגיטין (פט.) שהיה רבי דוסא מדורות האחרונים. והחיד"א כאן (פתח עינים) כתב שראה מפורש בפסיקתא כדברי הרמב"ם. והמאירי כתב כדברי הספר היוחסין ודלא כהרמב"ם. וכתב החיד"א דאולי י"ל דרבי דוסא האריך ימים ורק קיבל סמיכה בימי

זקנותו ולכן נקרא ע"ש הדורות האחרונים. אכן נ"ל דאולי יש לדייק דנקט הגמ' בימי רבי דוסא וכו' דמשמע שלא האריך ימים כ"כ דאל"כ אין זה מפרט כלום במה שנאמר שבימיו היה. וע' בניצוצי אור.

גמ' בא"ד והשיבו על מטה של זהב. ע' בן יהודע.

גמ' בא"ד ששמך הולך מסוף העולם עד סופו. ע' אהבת איתן (על עין יעקב) ובמצפ"א כאן שכתב "מסוף העולם עד סופו" עולה בגמט' תקס"ד לרמז על תקס"ד פעמים שנזכר רבי עקיבא בש"ס. וכבר כתבו זה משמיה דהר"ר שמשון מאסטרופלי' זצ"ל (נפלאות חדשות פ' וארא, ניצוצי שמשון עמ' צא, חומת אריאל פ' ויחי).

גמ' בא"ד אח קטן יש לי בכור שטן הוא ויונתן שמו. ע' מהרש"א ומהרצ"ח.

גמ' בא"ד לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת וכו'. ע' בן יהודע שכתב שהיו דוקא ש' תשובות לרמז על כח הגבורה של ב"ש והשלש מאות מרמז על ג' רגלי האות שי"ן של השם שמאי. וברשב"ם (פסחים קיט. ד"ה זה עשרו) כתב דכל מקום שכתוב "שלש מאות" בש"ס גוזמא היא (וע"ע רש"י חולין צ: ד"ה שלש מאות ומהרצ"ח שם, רע"ב שקלים פ"ח מ"ה ותמיד פ"ב מ"ב, ובספר הערוך ע' גרב).

גמ' בא"ד צרת הבת אסורה. ע' בעיון יעקב. והחיד"א במראית העין חולק על דבריו.

גמ' בא"ד אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר. ביאר הגרא"א אשריך שזכית להקשות על כל ש' ראיות של שיטת ב"ש ואע"פ שיש לך כ"כ

ע"ד הגמ' דלעיל דקשתויי מכל האומות נפנו על בנות ירושלים.

גמ' בא"ד והם נפנו על ס"ת וכו'. ע' בניהו שכתב שעשו כן כדי לומר שהתורה הוא שקר ומזוייף (ח"ו) די"ל דכיון שאינם נענשים בידי שמים ואמרו בשלמא על הא דצערן בניי לא נענשו שבניי חטאו וחייבים בצער ומשו"ה לא ענשם הקב"ה אבל על שריפת התורה אם לא נענשו הרי מכאן ראי' שהכל שקר.

רש"י ד"ה מעשרת שבטים הוא שנשאו עכו"ם וקסבר דעכו"ם שילדה מישראל הולד ממזר וחוששין לקידושי ממזר. יש מוכיחין שרש"י סובר כדעת התוס' דלמ"ד כשר היינו משום שהולד עכו"ם (ע' מש"כ בסמוך) ולא שייך קידושין ולכך פרש"י דברי רב אסי דוקא למ"ד ממזר. אכן אין להוכיח כן דאפשר לפרש בכוונת רש"י שבא להורות לנו רבותא טפי דאפ' למ"ד ממזר ושדינן בתריה מ"מ חוששין לקידושין שלו דמאחר שהוא ממזר ממילא נתחדשו בו קצת דיני ישראל לענין קידושין דאל"כ ל"ש ביה ממזרות כיון דעכו"ם גמור הוא (ולא מבעיא למ"ד כשר שהוא ישראל לגמרי חוששין לקידושין אלא אפ' למ"ד ממזר הוא). כן אמר הגרא"א לבאר את דברי פסקי הרי"ד וע' קה"י (ס' י"א). וע"ע באבני מילואים (אה"ע ס' ד' סק"ב).

תוס' ד"ה רבי יוחנן וסביא אמרי וכו' בא"ד תימה היכי פליג רבי יוחנן אחגי הנביא וכו'. מפרש הגרא"א דאין כוונת התוס' להקשות היאך רבי יוחנן חולק על חגי כי נביא הוא אלא כוונת

ידיעות התורה מ"מ לא הגעת לרועי בקר דהיינו כרועי בקר כיון שים התלמוד רחב ידים עד אין מספר ואין אתה כ"כ קרוב לאמיתה של תורה. והשיב לו ר"ע ברוב ענוותנותו אפ' לרועי צאן שגרע יותר (סנהדרין כה:): ר"ל שהוא באמת יותר רחוק ממה שאמר לו יונתן בן הרכינס. וע' במהרש"א ובמהרצ"ח.

רש"י ד"ה בכור שטן הוא חריף ועומד על שמועה וכו'. בספר ערכי תנאים ואמוראים (ערך יונתן בן ארכניס) לרבינו יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר מאיר (רבו של הרוקח) העיר דאינו יודע מהו בכור שטן ומה ענין שם זה אצל חריפות בתורה (וע' מהרש"א). ובתוס' ישנים כתב בשם רש"י דכך היה שמו וי"מ דכור שטן שם מקום כדאמרינן רב איקלע לכור שטן מ"ד. וע"ע בפירוש ריב"ן. ובמהרצ"ח כתב דצ"ל בחור ולא בכור. וע' בניצוצי אור שכתב שי"ג בכור שוטה דהיינו בכור לאם ולא לאב.

תוס' ד"ה בני צרות וכו' ועוד אמר ר"י דלא תהיה אשת המת לאיש זר משמע דאפילו ע"י קידושין וכו'. מפרש בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"ב ס' ע"ט) דר"ל דבאמת תפסי בה קידושין לשוק רק שאמרה התורה דבכה"ג כופין אותה לצאת מאיש זה ותזדקק ליבם (ומכאן יש מקור לכפייה לצאת מה"ת).

טז:

גמ' בא"ד ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב זה עמוך ומואב וכו'. כתב העיון יעקב שהוא חולק

התוס' להקשות היאך חולק רבי יוחנן על דברי חגי הנביא אם אין רשות לבתראי לפלוג על קמאי. וכתב בבן יהוידע שרבי יוחנן קיבל מסורת מחגי הנביא אך סובר שאח"כ גזרו חז"ל על כה"ג.

תוס' ד"ה אמוראי נינהו וכו' בא"ד וליכא למימר דסברה דהולד כשר דבתר עכו"ם ועבד שדינן ליה וכו'. משמע דסברי תוס' דלמ"ד כשר היינו משום שהולד עכו"ם בזה. והרמב"ן (סו"פ אמור) הקשה על דעת הצרפתים (היינו תוס') שפ' שקודם מתן תורה הולד עכו"ם מק"ו דלאחר מתן תורה אבל מכאן לק"מ דהא סברי התוס' דאפ' לאחר מתן תורה הולד עכו"ם. ובדעת רש"י ע' מש"כ בסמוך וע' רש"י לקמן (כג.). וע' מהרש"א (קידושין עה:) שהביא סתירה בדעתו.

תוס' ד"ה קסבר עכו"ם ועבד וכו' בא"ד וי"ל אע"ג דביאת היתר היא מדאורייתא בצנעא מ"מ כיון דלא תפסי בה קידושין הוי ממזר כמו בעבד וכו'. ע' בחכמת מנוח שכתב דבצנעא אין בה מפני קנאין פוגעין בו אבל בפרהסיא אסור. וכתב בתוס' ישנים (לקמן עו:) להיפוך דרק בצנעא אמרינן דקנאין פוגעין בו אבל לא בפרהסיא והוכיח כן משלמה המלך ע"ה (אך י"א דט"ס נפל בדברי תוס' ישנים וכן מוכח מדברי תוס' רבינו פרץ שם). והקשה הגרא"ו (קובץ הערות ס' ס"ד אות ו') דהא שלמה בפרהסיא היה דהלא בנה בית בשביל בת פרעה שהיתה אשתו (וגם בלא"ה קשיא כמש"כ לקמן כא. דהכל יודעים עסקי משפחת המלכות). ויש לתרץ דרק אם הביאה היתה

בפרהסיא אית ביה משום קנאין פוגעין בו אבל אם הביאה אירע בצנעא אף אם נלקחה בפרהסיא והכל יודעים דנוהג בה כמנהג אישות אין בזה משום קנאין פוגעין בו (וכע"ז אמר הגרא"א ליישב קושיית הערול"ג גבי בנות ירושלים).

שם בא"ד א"נ מעכו"ם לא הוי ממזר אלא מדרבנן וכו'. וילה"ק דמאי שנא עכו"ם משאר שניות לעריות שהם מדרבנן ואין הולד ממזר מהכא דהולד ממזר? תירץ הגרא"א דגדר הגזירה כאן הוא שמדרבנן כל עכו"ם הרי הוא כעבד (כעין גזרת נשג"ז—ע' ע"ז לו.) וכשם שמעבד הולד ממזר מן התורה כך בעכו"ם הולד ממזר מד"ס. וע' מש"כ לקמן (מד:).

תוס' ד"ה פסוק זה וכו' בא"ד קשיא לר"ת וכו' בפסיקתא ח' שמות של מטטרון. ע' בספר החשק להסביר שיש ע' שמות למטטרון. וע"ע בספר מלאכי עליון (ערך מטטרון) מ"ה. וחשבתי לומר ע"ד הרמז שענין זה מרומז בפסוק "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב:ו) ש"חנוך" נהפך למלאך שנקרא "נער" אע"פ שהיה הולך ב"דרכו" של הקב"ה (כמש"כ "ויתהלך חנוך את האלקים") כדי שכשיזקין לא יסור מדרך זו כמו שפרש"י בפ' בראשית.

תוס' ד"ה עובד כוכבים שקדש וכו' בא"ד והוא הדין הבא על שפחה ועכו"ם. הקשה האבני מילואים (אה"ע ס' ד' סק"ב) דהא כתיב "אם אדוניו יתן לו אשה וגו' האשה וילדיה תהיה לאדוניה" (שמות כא:כט) משמע שבן שפחה כמותה

מה. וע' מש"כ במס' חולין (ס.).

גמ' בא"ד אכסיף. משום כיסופיה ידע
עולא שהאמת לא היה רב המנונא
פסול דממזרים עזים הם ואינם
מתביישים (עץ יוסף).

גמ' בא"ד ואילו פסול דידהו לית להו
תקנתא וכו'. ע' בהגהות יעב"ץ
שהעיר שהגמ' כאן הוא רק לפי ר"מ
(קידושין עב:): דס"ל דלעתיד לבא אין
הממזרים מטהרים. וביאר הגרא"א
שאע"פ שגיהנום הוא מר אבל יש לו
תקנה לאחר י"ב חודש אבל באיסורי ביאה
איתא בגמ' (חגיגה ט.) שזהו "מעוות לא
יוכל לתקון" (קהלת א:טו) כיון שהולד
ממנה ממזר. ולקמן גרס רש"י (כא.)
שעריות אפשר בתקנה כל זמן שלא הוליד
ממזר. ולפנינו שם הגירסא עריות אפשר
בתשובה וביאר בתוס' הרא"ש שאפ' אם
הולד ממזר וא"א לתקן העיות מ"מ אין
לך עבירה ועבירה שאין לה תשובה. ותוס'
ישנים שם כתבו חידוש גדול שהוא גרס
תשובה כתוס' הרא"ש והוא כתב כרש"י
דהנ"מ דוקא אם לא הוליד ממזר ומבואר
שאם עבר איסו"ב דעריות והוליד ממזר
לא די לו בתשובה. ואמר הגרא"א דל"פ
דלר"ע שייך מצוות תשובה וסדר תשובה
בכל גווני (חרטה עזיבת החטא וכו') אבל אם
הוליד ממזר חטאו אינו נמחק לגמרי אפ'
ע"י קיום תשובה. ותירץ הגרא"ו (קובץ
הערות ס' ס"ס כ"א) שאם הוליד ממזר אין
החטא נעקר למפרע אבל מ"מ מכאן
ולהבא מיהא נעקר ע"י תשובתו.

ולא ממזר ולא עבד? תירץ הגרא"א בשם
אביו דשאני עבד עברי הבא על השפחה
שהיא מקודשת לו קצת (דהא אחרים חייבין
עליה קרבן אשם משום שפחה חרופה) וא"כ
בעבד עברי אין הולד ממזר אלא עבד כיון
שהותרה לו. והביא הגרא"א סמך לזה
שהכתוב קרא אותה "אשתו" (כגון "אהבתי
את אשתי" וכדו').

שם בא"ד ועל כרחך רבי יוחנן דאמר
וכולן לפסול וכו'. ע' מהרש"ל
ומצפ"א לקמן (מה.).

יז.

גמ' בא"ד וחבור זו חדייב. המהרש"ל
הביא בשם ספר הערוך שזהו ארץ
אשכנז.

גמ' בא"ד איצטרווי אצטרו. ע' רש"י. פ'
הריב"ן ששתו כוס של עקריץ.

גמ' בא"ד עד שעשאום עובדי כוכבים
גמורים שנאמר וכו'. ע' קרן אורה
שכתב שלא רק לענין קידושין ה"ה
כעכו"ם אלא לגמרי נעשו כגויים. ובזה
נחלקו המהרש"א והמרש"ל (לעיל טז:)
עיי"ש. כתב המאירי שהאי הפקעה מדין
היהדות שלהם היה קבלה מיד חז"ל ר"ל
הלכה למשה מסיני אך הריטב"א (לקמן
כב.) כתב שזה מדין גזירה דרבנן וצ"ע מ'.

פרק שני

(וכמש"כ לעיל יג:) וא"כ ס"ד הכא דבא להתיר ערוה דאשת אחי אביו (דודתו) קמ"ל דלא כן אלא בא להתיר רק איסור ערוה דאשת אחיו. ושו"ר ברמב"ן כאן שכתב דס"ד לילף אחוה אחוה מלוט פ' ולימא שאחי האב מייבם וזהו שלא כמו שכתבתי. ואחרי ככלות הכל מצאתי שמרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (דברות משה ס' י"א ענף ג') כתב כמו שכתבתי וברוך שכוונתי לדעתו הגדולה. ובחידושי ר' נחום (אות ש"ה) הביא דברי רש"י והרמב"ן וכתב דלא פליגי אלא כ"א חד מתרי נקט. וע"ע בקרן אורה שהקשה דהאיך ס"ד שייבם אדם את אשת אחי אביו הא אסורה לו משום כנף אביו (כדדרשינן לעיל ד.).

גמ' בא"ד הוה אמינא דמייחדי באבא ובאמא צריכא. מבואר דאין זה חידוש גדול ממי שהיא רק אשת אח מן האב דכתב הריטב"א שאשת אח משני הוריו הוא יותר קיום של "תחת אחיו" ומצוות יבום תלוי בקרוב קרוב יותר וכמש"כ הרמב"ן עה"ת פ' וישב (ע' מש"כ לקמן לט.). וע' בהקדמה לספר עינים למשפט (עמ"ס יבמות) שביאר סוד יבום שתלוי בקורבה ובנחלה.

רש"י ד"ה יש זיקה זיקת ייבום הויא ככנוסה ואוסרת אמה על היבם

מתני' כיצד אשת אחיו שלא היה בעולמו. ע' מש"כ לקמן (לד:).

רש"י ד"ה מאן דתני ראשונה מאן דקרי להך שנפלה לפני לוי שני פעמים לא משתבש ומאן דקרי לה שניה לא משתבש. דהיינו משום שהיא שנייה בנשואין. וכתב המהרש"א דה"ה דהומ"ל שהיא שניה משום שהיא נפלה ב' פעמים. ותוס' רבינו פרץ כתבו מפורש דלא הו"ל לומר כן דכיון שנפילתה היתה באיסור אינה נחשבת כנופלת ב' פעמים כי אם כנפלה פעם אחת.

יז:

גמ' בא"ד ולילף אחוה אחוה מלוט דכתיב כי אנשים אחים אנחנו וכו'. פרש"י ותתייבם אשת אחי אביו שהרי בן אחיו הוא. וצל"ע למה לא פרש"י דס"ד דתתייבם אשת בן אחיו שהרי לוט היה בן אחיו של אברהם כמו שאברהם היה אחי אביו של לוט^א. ודוחק לומר דדרך יבום שהצעיר מייבם לאשת אחיו המבוגר ממנו דאדרבה במצוות יבום האמורה בתורה הבכור מצווה לייבם אשת אחיו הצעיר ממנו (וגם יהודה היה מבוגר מבניו שמתו). ונראה לי נכון לומר דקים להו לחז"ל דמצוות יבום באה בתולדה מאיסור ערוה

א. ובאמת יש לי להקשות למה לא נקט דתתייבם אשת אחי אשתו או אשת בעל אחותו שהרי אברהם אבינו נשא שרה שהיתה אחות לוט. אבל זה לק"מ דאינו מפורש בתורה שהיתה שרה אחות לוט וגם אינו מוסכם לכל כמש"כ בקונטרס שנות חיים על סדר הדורות (שנת אלף תתקנ"ה).

משום חמותו. וכ"פ רש"י לעיל (ד"ה אבל בחד) דלמ"ד יש זיקה היינו לעשות היבמה ככנוסה לאסור על היבם קרובותיה. אבל העיר הרש"ש שרש"י לעיל (ד"ה אין זיקה) כתב שלמ"ד יש זיקה היינו לעשותה כארוסה לאסור על היבם קרובותיה ולא כתב דהוי' ככנוסה. ולעיל מיניה (ח: ד"ה לכדרכי שמעון) כתב רש"י דזיקה הוי כקצת קידושין. והוסיף הגרא"א שיש נפ"מ בין הלשונות הללו לענין איסור בת אשתו בנשואין לס"ד דתוס' לעיל (ע' מש"כ לעל ב:) דרק נאסרה בת אשתו אם עשה נשואין לאשתו ולא סגי בקידושין כדי לאסור בתו עליו. וגם יש נפ"מ לענין הפרת נדרים שתלוי' באישות. והנה מבואר בגמ' לקמן (כז:): שזיקה היינו רק מדרבנן ומבואר מרש"י כאן (ד"ה ולימא) שלמ"ד יש זיקה היבם יכול להפר נדרי יבמתו על ידי הזיקה (ומזה יש הכרע כלשון רש"י דהכא דהוי' ככנוסה ואף דלעיל כתב דהוי' כארוסה צ"ל דלאו דוקא נקט) אשר לפי"ז יל"ע היאך מהני זיקה שיהא היבם יכול להפר נדרי אשתו אם נדרים הם מדאורייתא ואיך מהני זיקה שהיא דין דרבנן להפקיע הנדרים שהם מדאורייתא^ב? ותירץ הגרא"א דאע"פ שזיקה היא רק מדרבנן אבל למ"ד יש זיקה יש ג"כ שורש מה"ת

להאי צד אישות בין היבם ליבמה והדין זיקה מדרבנן מיוסד ע"פ האי צד אישות ולכן משום האי שורש דאורייתא יכול היבם להפר נדרי היבמה מן התורה כיון שיש ביניהם איזה צד אישות הרי היא ברשות היבם כרשות בעלה אבל כלפי האיסור קורבה אין הזיקה פועלת אלא מדרבנן כיון שאין כאן אישות לגמרי. ולר"ע דס"ל דאין זיקה לרש"י משום שאין יסוד לזיקה כלל מדאורייתא ומשו"ה סובר ר"ע דאין היבם יכול להפר נדריה. וכע"ז כתב מרן הגרא"מ שך זצ"ל (אבי עזרי יבום וחליצה פ"א הי"ג, פ"ו הי"ח) בסגנון אחר.

תוס' ד"ה אשת אחיו שלא היה בעולמו בא"ד וא"ת תיפוק ליה מדכתיב דרכיה דרכי נועם ומה"ט עבדינן מתים כחיים וכו'. הנה התוס' כאן ולעיל (ב.) סברי דדין נועם הוא מחמת דין נאסרה ר"ל דכיון שנאסרה ליבם שעה אחת שוב אינה זקוקה לו כלל. ובתוס' הרא"ש סובר דיסוד הדין נועם היינו שאין זה נעים אם התורה מצריכה להמתין זמן שאין בו קצב כדי להנשא ולפי התוס' לא איכפ"ל בהמתנה^ג. ומשו"ה הביא תוס' הרא"ש עוד תירוץ לקושיית התוס' דהיו עוד אחים

ב. מכח זאת הקושיא הוכיח בתוס' הרא"ש (כט.) כנגד מש"כ רש"י שר"ע הוא הסובר אין זיקה משום שאמר ר"ע דשומרת יבם אין יבמה מיפר נדריה דאין זה מוכרח דהלא אפשר לומר שהוא סובר יש זיקה אבל כיון שהזיקה היא רק מדרבנן אין לו כח להפר נדריה מן התורה.

ג. כתב בשו"ת חכם צבי (ס' מ"ו) דאשה שמצאה כתם ומראהו לבן או ירוק וטיהרו ואח"כ נתייבש הכתם וראינהו אדום אינה טמאה ואחד מטעמיו הוא דמאחר שכבר טיהרו אותה אין זה מדרכי נועם לחזור ולטמאו דבינתיים אולי הלכה ושימשה עם בעלה ונתעברה ועתה הבן הילוד כבן נדה יחשב ומשו"ה טהור הוא. והגרעק"א (כו"ח ס' ס"ה) הקשה עליו דהלא אין בזה משום דרכי נועם דהא אפשר לה להמתין כמש"כ התוס' כאן. ועכשיו שזכינו לדברי התוס' הרא"ש יש לימוד זכות ע"ד הח"צ שהוא ס"ל כוותיה דאם מצריכין אותה להמתין יש בזה משום אי-נעימות ודלא כהתוס'.

ופתיות היה מכיר שלמה בדבר זה ומה תועלת היה רואה לה בדבריה אלא ששתי נשים אלו כלה וחמותה היו ומתו בעליהן בלא בנים אחרים אלא אלו השנים ומת ילד זה של הכלה וכל שמת תוך שלשים נדון כנפל והרי היא זקוקה ליבום וכשמצאה עצמה צרכיה שאותו ולד של חמותה ותתעגן י"ג שנים החליפה חי במת כדי לומר שבנה הוא ותפטר משני צדדין שהרי תאמר שיש לה בן ואין לה יבם וכשאמר שלמה גזרו את הילד החי שמחה מפני שנזכר היה לה בכך כדי לינשא בהיתר והרגיש שלמה בענין זה והשאירתו לחמותה עכ"ל המאירי. והנה המדרש שהזכיר המאירי נמצא בשיר השירים רבה (פ"א ס"י) ובקהלת רבה (פ"י ס"ח) ובמדרש שוחר טוב ע"ס תהלים (מזמור ע"ב) דרבנן אמרי יבמות היו. בספר ידי משה (על שיר השירים רבה שם) מפרש יבמות ר"ל חמות וכלתה שחזקתן שונאות זא"ז כדאיתא לקמן (ק"ז). וזהו כדברי המאירי. אכן ראיתי בפירוש מהרז"ו שם שמפרש יבמות ממש ר"ל ב' נשים צרות זל"ז שהיו לאיש אחד ומת האיש. ובעץ יוסף שם מפרש שהיו נשי ב' אחים ומת אחד מהם ונעשו צרות זל"ז בזיקה⁷.

ולכן זקוקה בלא"ה ואסורה לשוק. וע' ברמב"ן ורשב"א וחשק שלמה שכתבו שכל זה מפורש בירושלמי (פ"א ה"א) אך ראה בזה ביפ"ע. וע' מש"כ לקמן (פ"ז:). ולכאורה מוכרח לומר בדעת התוס' הרא"ש שאין זה נועם לאסור אותה להנשא ולא כתב דאם תנשא ואח"כ תזדקק ליבום תתגנה על בעלה דהוא סובר דאם תנשא שוב לא תזדקק ליבום דערוה דאשת איש מפקיעה הזיקה. אכן זה אינו שהרי התוס' הרא"ש לעיל (י. טז.) כתבו כדברי התוס' דערוה דאשת איש אין ביכולתה להפקיע זיקה.

שם בא"ד ואר"י דאיצטריך להיכא דחמותה של יבמה מעוברת דהוי שפיר דרכי נועם וכו'. וכ"כ המאירי והוסיף המאירי בזה"ל הא מכל מקום כל שנולד בשעת הזיקה אפ' בן יומו אפ' יצא ראשו זוקק ליבום והוא הענין שנאמר בהגדה על אותן שתיים נשים זונות שבאו לדין לפני שלמה שהרי כשצוה שלמה לגזור את הילד החי והשיבה האחת תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו היה ראוי לאחרת להשיב את שלי היא נותנת לי וכשאמרה גם לי גם לך וגו' סכלות היה

ד. והנה שמעתי דבר נחמד שיש לדייק בכפילות לשון הכתוב "ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אומרת לי כי בנך המת ובני החי" (מלכים א ג:כב) דלמה אמרה כל אחת מה קרה לבנה ומה קרה לבן חברתה (וכבר עמד ע"ז בכיבור הגר"א שם)? ומפרש הרה"ג אליהו דיסקין שליט"א שיש ב' סיבות להימנעת היבום בציוור זה האחד שיש בן לאח המת והאחד שאין יבם לייבמה ולכאורה הסיבה הראשונה היא יותר חזקה משום שבכה"ג לא ניתנה כלל מצוות יבום דהו"ל אשת אח שיש לה בנים משא"כ הסיבה האחרת אינה אלא סיבה טכני דמאחר שאין לחמותה בנים לייבמה ממילא אין כאן מצוות יבום. ועפ"ז מפרש כפילות לשונן כמין חומר דהראשונה היתה היבמה והכי קאמרה לחמותה בני החי והריני אשת אח שיש לו בנים ואני פטורה ממצוות יבום וכ"ש שאין כאן מצוות יבום דכיון שבנך המת ואין לך בנים הרי ליתא יבם לייבמני. והלזו טוענת לא כי אלא בנך המת והרי את אשת אח שאין לו בנים ואת חייבת ביבום וגם יש כאן יבם שהרי בני החי ואת זקוקה לו. ודפח"ח.

פקע למפרע ס"ד שע"י מיתתה תפקעה הזיקה למפרע ויהא היבם מותר בקרובותיה קמ"ל שכיון שזיקה היא כעין אישות אינה נפקעה למפרע אלא מכאן ולהבא כגט ועי"ז אין קרובות יבמתו מותרות לו אף לאחר מיתת היבמה. וזהו כדעת האור שמח (קונטרס זיקה אות א') שרק ע"י הפקעה למפרע אפשר להתיר ליבם את קרובות יבמתו. ויל"ע אמאי אם ייבם או חלץ אחד מן האחים מותר זה בקרובותיה. והנה כתבו הגרא"ו (קובץ הערות ס' י"ב אות ב') והרה"ג אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן ס' ט"ו) דאפי' אם פקעה הזיקה מכאן ולהבא יהא מותר היבם בקרובות יבמתו דאין הפקעת הזיקה דומה לגירושין ומיתה דעלמא שהם רק מתיר על איסור אשת איש ועדיין שאר האיסורי קורבה במקומם עומדים משא"כ זיקה דכל עיקר הזיקה הוא רק כדי לזרזו לקיים מצוות יבום (ומשו"ה כתב רש"י ד"ה ואי אין זיקה דלמאן דלית ליה איסור זיקה לא חייש נמי לבטול מצות יבמין דזה בזה תלוי) כשפקע הזיקה פקע גם האיסורי קורבה שבאו על ידה. ולכן יש לדמות זיקה לקידושין לזמן דמאחר שפקע הקידושין שהיה רק לזמן גם פקע האיסורי קורבה הכי נמי בזיקה דכיון שמת יבמתו ואין כאן שום גורם לזיקת יבמין שהרי עכשיו א"א לקיים מצוותו גם כל איסורי קורבה שנתחדש ליבם בקרובי יבמתו הותרו. וזהו הס"ד דגמ' כאן דאם מתה מותר הוא בקרובותיה ולכן קמ"ל דזיקה בכדי לא פקע דהיינו כמש"כ הריטב"א דאע"פ שע"י מיתת היבמה ממילא פקעה הזיקה (כיון שאין כאן מצוות יבום) אבל מאחר שלא עשה שום מעשה ביבמה להפקיע הזיקה לא פקעה הזיקה להתירו לקרובותיה אבל בייבם או חלץ שקיים

שם בא"ד ותמתין שמא תלד זכר ותהא זקוקה לו. הקשה הגרעק"א דבלא"ה אינה צריכה להמתין דישי רוב להתירה לשוק אע"פ שחמותה מעוברת דסמוך מיעוט מפילות אמחצה נקיבות ויש רוב לומר שאינה זקוקה? והוא תירץ (כו"ח ס' ס"ה) שכאן צריכה להמתין כיון שבידה לעשות כן. ואולי הכוונה דלא סמכינן ארובא היכא דאיכא למיקם מילתא ע"י המתנה (ע' מש"כ לקמן לה: ולקמן קי"ט). ועוד דאפי' אם אח"כ הולידה חמותה בן כיון שהותרה לשוק ע"י הרוב שוב אינה זקוקה דאין זה נועם? על זה כתב ר' חיים הלוי מבריסק זצ"ל (סטנסיל) שאם הולידה חמותה איגלאי מילתא למפרע שהיתה זקוקה לו והרוב היה בטעות ואין זה חסרון דנועם דעכשיו שזכינו ידעינן שמעולם לא הותרה לשוק ואינה כמו שהותרה ואח"כ נאסרה. ועוד אפשר לומר שאפי' כשחמותה מעוברת יש זיקה לולא המקרא דבא למעט אשת אח שלא היה בעולמו מיבום ואע"פ שאין העובר אח לענין קורבה דערוה (ע' חידושי רבינו חיים הלוי בספרו על הרמב"ם אישות פ"ז הט"ז) מ"מ העובר הוי אח לענין ירושה ודין יבום תלוי בירושה ולכן שייך שתהא היבמה זקוקה לעובר כל זמן שחמותה מעוברת על הצד שהוא זכר ואסורה לשוק מחמתיה ומשו"ה איצטריך דרשה דאשת אח שלא היה בעולמו לומר לך שאפי' אם הולידה זכר אינה זקוקה לו ולכן נפטרה לשוק מיד במיתת בעלה.

יח.

גמ' בא"ד הוה אמינא מחיים אבל לאחר מיתה פקעה לה זיקה קמ"ל. ביאר הגרא"א לפי רש"י (כג: ד"ה אין) שזיקה

תכלית הזיקה בזה אמרינן דהותרו קרובותיה.

גמ' בא"ד אמר רבא ה"ה דאע"ג דלא עבד בה מאמר שניה מחלץ חליצה יבומי נמי לא מייבמה. מהא דחולצת מבואר דהא דנעשית צרת אשת אח שלא היה בעולמו ע"י הזיקה הוא דין דרבנן דאי מן התורה ל"צ חליצה דהוי' צ"ע דאורייתא דפטורה לגמרי. וע' מש"כ לעיל (יז): בגדר זיקה דאורייתא ודרבנן.

תוס' ד"ה דלמא וכו' בא"ד וא"ת הא רבנן למיתה לא חשו דלית להו וכו' וי"ל דלאלתר דוקא לא חייש אבל הכא לפעמים שמאחר זמן גדול וכו'. ותירצו הרמב"ן ורשב"א דכיון שיבום וחליצה כי הדדי נינהו טוב לנו לומר לחלוץ לחדא ולייבם או לחלוץ לאידך ועי"ז יתקיים מצווה ב' פעמים מלומר לייבם לראשונה ותבא לידי ספק ביטול מ"ע אם היא תמות ואידך תפטר בולא כלום וכל זה הוא אע"פ שאין חיישינן למיתה. ומדלא כתבו התוס' הך תירוצא מבואר שהם סברי דיבום וחליצה אינם כי הדדי אלא שלכתחלה יש לעשות יבום אחד עכשיו מלעשות חליצה אחת עכשיו. וגם הריטב"א חלק ע"ד הרמב"ן ורשב"א משום שחליצה במקום יבום לאו מילתא היא והוא מוקי דברי הרמב"ן ורשב"א כדעת אבא שאול (לקמן לט): דמצוות חליצה קודמת. ואמר לי ידיד נפשי ר'

יואל משה זומאן נ"י שמח' זה תלוי בחקירת הרה"ג אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן ס' ח' אות ב') אם חליצה הוא רק לפוטרם ממצוות יבום ולכן אינם כי הדדי וזהו דעת תוס' וריטב"א או נימא דחליצה ויבום הם ב' מצוות בפני עצמם ולכן כי הדדי נינהו וזהו כדעת הרמב"ן והרשב"א^ה. ולקמן (כא). אמרינן חליצה במקום יבום לאו מצווה היא היינו לפי תוס' וריטב"א שממש אינה מצווה ולפי הרמב"ן והרשב"א הכוונה היא שיש דין קדימה ליבום קודם חליצה וזהו מדרבנן אבל מן התורה שתיהם כי הדדי נינהו (וע' מש"כ לקמן קא). ובאמת בדעת הרשב"א עצמו מבואר משו"ת הרשב"א (ח"א ס' י"ח) שיבום וחליצה כי הדדי נינהו ששתיהם אינם מצוות אלא שהם רק היכא תמצא לקיים פו"ר. וכ"כ האבודרהם (הלכות ברכות) שיבום הוא פרט ממצוות פו"ר ונשים אינן מצוות בפו"ר ולכן הן אינן מברכות על החליצה או על היבום. (וע' מש"כ לקמן לעיל ד. ולקמן מד.)

תוס' ד"ה מיאנה וכו' בא"ד אין זיקה דמכוער הדבר כיון דבהאי ביאה לא מיפטרה גדולה. ותוס' רבינו פרץ כתב שמכוער הדבר כיון שנראית כאחות זקוקתו. וצ"ב איך זה עולה למ"ד אין זיקה הלא אין איסור באחות זקוקתו מצד עצמה אלא משום אסור לבטל מצוות יבמין. וגם למ"ד יש זיקה אין זה נראית

ה. ויל"ע מהו דעת רש"י בזה וע' לעיל (יז: ד"ה דאסור) וכאן (ד"ה לעולם אין זיקה, ד"ה ואי אין זיקה).

ו. וכתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב ס' תרנ"ה) דמשו"ה יבום וחליצה נמנו כב' מצוות נפרדות וע' גליוני הש"ס (לקמן כ:).

שאינן זה מבטל מצוות יבום דכיון שלב"ש מאמר קונה מן התורה מה לי קנין יבום ע"י ביאה מה לי קנין יבום ע"י מאמר. אמר הגרא"א דמבואר דתוס' סברי כמו שכתוב בברכת שמואל (ס' ב') שמצוות יבום היא הקנין והרמב"ן סובר שהמצווה היא הביאת יבום. וכן התוס' אזלי לשיטתייהו לקמן (כ: תוד"ה אטו וע' מש"כ שם) דכתבו שנתקיים מצוות יבום בהעראה כיון שקנאה כבר והרמב"ן כתב דהותר כל הביאה ראשונה. (וע' מש"כ לעיל ח: ולקמן כט:)

יט.

גמ' בא"ד ולא שני לך בין זיקת יבם אחד לזיקת שני יבמים וכו'. ביאר המהרש"א שבב' יבמות אמרינן זיקה ככנוסה דכיון שהדבר תלוי ברצון היבם שפיר נחשבו שתיהן ככנוסות לו דהא יכול היבם לייבם לאיזה מהן שירצה אבל בב' יבמים ליבמה אחת כיון שאין הדבר תלוי בו אלא בדעת אחיו (דהא אם קדם אחד מאחיו וייבם אחת מהן היא וצרותיה אסורות לו) אינה נחשבת ככנוסה לאף אחד מהם. וכע"ז ביאר התוס' הרא"ש לעיל (יח:) יסוד דזיקה ככנוסה דהיינו דמן הסתם לא אמרינן זיקה ככנוסה בב' אחים כיון שאחד מהם יכול להפקיע הזיקה של אידך אבל כשמת אחד מהם שוב אינו יכול להפקיע הזיקה מאחיו החי ולכן ברור לנו שלאותו שמת היתה זקוקה ולא לאחיו החי ולכן בכה"ג אמרינן דהוי ככנוסה לו כיון שא"א לאחיו החי להפקיע הזיקה מאותו שמת. ועפ"י"ז מיושב קושיית הראשונים (יח:) דלמה אלים זיקה במיתתו מהזיקה בחייו דהא רק איגלאי מילתא שלא נעשה שום

כאחות זקוקתו אלא הרי היא אחות זקוקתו ממש וצ"ב.

יח:

גמ' בא"ד וזיקה ככנוסה דמיא וכו'. כתב הרא"ש (נדדים עד.) שזיקה ככנוסה היינו דכיון שיכול היבם לבא עליה בע"כ בכל זמן שירצה אינה מחוסרת מעשה הכנסה לחופה ולכן הוי' אשתו יותר מסתם ארוסה. וכתב הפסקי הרי"ד בריש פירקין שדוקא לענין זיקת יבום אמרינן שזיקה ככנוסה לומר שאינה כאשת אח שלא בא לעולם אבל ע"י זיקה ככנוסה אינה ממש כאשת היבם כגון אם זינתה אינה כאשת איש שזינתה לחייבה מיתה או כגון שאין קידושי היבם תופסין באחותה. וע' בברכת שמואל (ס' ט').

תוס' ד"ה שומרת יבם וכו'. ע' היטיב ברמב"ן כאן ורשב"א (כאן ולקמן מא.) שביארו לדעת הר"י מאי שנא קידושין מנשואין לענין הפקעת הזיקה. וע"ע בתוס' רבינו פרץ והריטב"א שחלקו על התוס' כאן וסברי דאפ' נשואין אינו מפקיע מידי זיקה.

שם בא"ד אבל אם קידש בהיתר קודם נפילה וכו'. העיר הגרא"א דצע"ק מה החידוש בזה הא כבר תנן (לעיל ב.) ט"ו נשים פוטרות וכו' והתם היינו ערוה קודם נפילה.

תוס' ד"ה אומרים לו המתן וכו' בא"ד ולהכי פריך אי מאמר קונה לב"ש קנין גמור זה יעשה קנין גמור ויקנה וזה יעשה מאמר ויקנה ויכולים לעשות ע"י שליח וכו'. והקשה הרמב"ן דמה עצה לעשות האי קנוניא הא בכה"ג עדיין הוא מבטל מצוות יבמין. ובע"כ ס"ל לתוס'

מלשון דר"ש דהואיל ומצאה בהיתר שזה שייך דוקא בייבם ואח"כ נולד אבל בנוולד ואח"כ ייבם אין זה חשיב מצאה בהיתר ע"י זיקה ככנוסה. ועיי"ש תירוצו. והעיר הגרא"א דצ"ב היאך הבין הריטב"א הא דהתיר ר"ש בנוולד ולבסוף ייבם לרב אושעיא אם אינו משום שע"י זיקה ככנוסה נחשבת מצאה בהיתר. ויל"ע מהו הדין בחלץ ולבסוף נולד אם זה חשיב כמצאה בהיתר וע' בקה"י (ס' י"ב).

שם. משמע דבנוולד ואח"כ ייבם אסור משום שעמדה עליו שעה אחת באיסור. ויל"ע אם זהו מטעם נאסרה (כ"כ הגרא"ו בקוה"ע ס' א' סק"ב) או מטעם שמעולם לא התיר האיסור אשת אחיו שלא היה בעולמו מאחיו הראשון (כן משמע בקרן אורה לקמן ל.). דאי משום נאסרה מה נעשה ביום שידובר בו בדעת הרמב"ם שציידד דדין נאסרה אינה אלא מדרבנן (ע' מש"כ לקמן ל.).

גמ' בא"ד העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה. ביאר הגרא"א דלכ"ע חלות מאמר היא בגדר קנין יבום ולא מגדר קידושין (ע' מש"כ לקמן נב. כמה ראיות לדבר זה) רק נחלקו רבי ורבנן אם תקנו חז"ל המעשה דמאמר דומה ליבום ולא בעינן דעתה או תיקנוה שיהא דומה לקידושין דבעינן דעתה. ולהלכה קי"ל כרבנן דבמאמר בעינן דעתה כמו בקידושין ולכן אע"פ שלא פסק השו"ע דבעינן עדים ליבום (ע' מש"כ לקמן נא:) הוא פסק דבעינן עדים למאמר. וע' תוס' יו"ט במתני' שכתב דקרינן מאמר "מאמר" משום שלכל חלות כזה צריך דעת האשה או בהסכמתה מפורשת או בשתיקה אם דברו באותו ענין

מעשה דהפקעת זיקתו לאחר שהוא כבר מת דהא בחייו אין הזיקה גמורה לאחד מהם אלא כמתלא תלי וקאי.

גמ' בא"ד ואלא מאי כללא ועוד מתיב רב אושעיא וכו'. כתב בתוס' הרא"ש דהקושיא הראשונה אינה כ"כ אלימתא ולכן הביאה הגמ' הקושיא השנייה.

גמ' בא"ד ורבי שמעון סבר לה כרבי יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם. הקשה הקרן אורה דל"ל לדחוק ולומר דר"ש סובר כריה"ג דאפשר לצמצם הא משכח"ל נפילה בבת אחת אם היה היבם קטן ונתגדל וברגע שנתגדל חל עליו זיקת שתי יבמות הללו? ומזה הוכיח הקרן אורה שאע"פ שמן התורה אין קטן קונה יבמתו (ע' תס' קידושין יט.) מ"מ יש לו עליה זיקה כיון שסוף סוף אסורה לשוק מחמתו ולכן אפ' בקטן אמרינן זיקה ככנוסה אע"פ שאם ממש בא עליה לא קנאה מה"ת. ולשיטת הרמב"ן (לקמן צו.) שכתב דיבם קטן שבא על יבמתו קונה אותה מה"ת כ"ש דאמרינן זיקה ככנוסה בקטן דלא גרע משאר אינשי. אך הביא הקרן אורה שבחידושי גלאנטי (בסוגיין) כתב דלא אמרינן זיקה ככנוסה בקטן וע"ז הקשה הקרן אורה דא"כ הדק"ל למה לי למימר דר"ש סובר כריה"ג הלא אפ"ל דהיה קטן דאין לו זיקה וברגע שנתגדל חל עליו זיקת ב' יבמות ביחד? וצ"ע.

י"ט:

גמ' בא"ד הואיל ובא ומצאה בהיתר ולא עמדה עליו שעה אחת באיסור מייבם לאיזו מהן שירצה או חולץ לאיזו מהן שירצה. הקשה הריטב"א (בסוף דבריו) דלמה לא פריך הגמ' על רב אושעיא

דאיכא דעה אחת בירושלמי שאין עדל"ת
אא"כ נכתבו שניהם סמוכין זל"ז בתורה
וא"כ אין העשה דיבום דוחה שום אחד
מהחייבי לאוין שבאיסו"ב. ולפי אותה
שיטה לא נפלה ליבום אפ' מדאורייתא
וכ"ש בחייבי לאוין ועשה דאין לה שום
זיקת יבום מדאורייתא כלל ואם בעלו
פשוט דלא קנו. וצ"ע לפי שיטה זו אם
צריכה עכ"פ חליצה.

מתני' בא"ד איסור מצוה שניות מדברי
סופרים. ע' באור שמח (יבום
וחליצה פ"ו ה"ז) שהסתפק מהו הדין ביבמה
קטנה יתומה שנפלה ליבום והיא שניה
ליבם האם צריכה חליצה דממ"נ פטורה
דאי מדאורייתא כיון דקטנה היא מעולם
לא נתקדשה לאח המת ואילו מדרבנן הלא
ערוה היא מדרבנן ולא תצטרך אפ' חליצה
או דלמא בכל שניות יש חליצה ולא אמרו
חכמים דהשני' הוי' כערוה כי אם לחומרא
ולא לקולא. ושוב מצאתי שגם הרש"ש
(לקמן קט.) הסתפק בדין זה. וע"ע בשו"ת
מהרש"ם (ח"ב ס' ק"ס).

גמ' בא"ד מצווה לשמוע דברי חכמים.
בנמ"י הוסיף לזה דכתיב לא תסור
וכו'. ולכאורה הנמ"י אזיל כדעת הרמב"ם
דכל איסור דרבנן יש בו איסור דאורייתא
דלא תסור ודלא כדעת הרמב"ן ואכמ"ל.

גמ' בא"ד בשלמא מן הנשואין עשה ולא
תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה.
הנה סובר הרשב"א (כתובות מ.) בעשה
שהוא לאו הבא מכלל עשה שפיר אמרינן
ביה עשה דוחה עשה דלא עדיף לאו הבא
מכלל עשה מלאו דעלמא. וילה"ק דלפי
דבריו לכאורה ה"ה דבלאו הבא מכלל
עשה אמרינן עשה דוחה ל"ת ועשה וא"כ
אמאי נקט הגמ' בשלמא אלמנה מן

משא"כ בקנין יבום דאורייתא הוא בא רק
ע"י מעשה הביאה ולא בדיבור ולכן קרא
דבר זה "מאמר". ומבואר מדבריו שמאמר
הוא קנין יבום ע"י דיבור ולא קנין של
קידושין דכל קניני קידושין באים ע"י
דיבור של הסכמה ו"מאמר" ביבמה אינו
דבר היוצא מן הכלל.

רש"י ד"ה חלץ לבעלת מאמר לא
נפטרה צרה בא"ד וממילא פטורה
משום אשת אחיו שלא היה בעולם
וחליצתה אינה חליצה והכי מפרש לקמן.
הקשה הגרעק"א דהול"ל דאי מאמר לא
קני אין החליצה מועילה לצרתה כיון שהן
מב' בתים.

רש"י ד"ה קדושין דעלמא והלכה והיתה
לאיש אחר מדעתה משמע. ע'
מש"כ לעיל (ד:) שרש"י סותר את דברי
עצמו. והגרא"א יישב סתיירת רש"י לאמר
דלמדינן מדרשת "והיתה" שקידושין היא
בכלל הקנינים ואחר שידענו שהוא בגדר
קנין ממילא ידעינן מסברא דבקידושין
בעינן דעתה דלא גרע משאר קנינים
דעלמא דבעינן דעת המקנה.

רש"י ד"ה ולקחה לו לאשה וכו' בא"ד
כלומר אי הכי דאשה שנתייבמה
עדיין זיקה ראשונה עליה וכו'. ע'
ברמב"ן וריטב"א שביארו הך דין דעדיין
יבומין ראשונים עליה דא"כ תהא אסורה
ליבם בביאה שני' (וכידוע דיבמה מותרת
לבעלה אף בביאה שני' כמש"כ התוס' לעיל ח:
ד"ה מלמד).

ב.

מתני' בא"ד איסור מצוה ואיסור קדושה
חולצת ולא מתייבמת. הגרעק"א
ציין לדברי הר"ש (חלה פ"ב מ"א) שהביא

"ולקחה" וגבי חייבי לאוין ע"י עדל"ת לא הותר לו אלא ביאה ראשונה ותו לא. והרמב"ן הקשה ע"ד רש"י דלס"ד דהשתא דחייבי לאוין חולצין מן התורה מבואר שיש זיקה וא"כ אמאי לא קרינן בה לקחת וע' ברשב"א וריטב"א. ונראה דהתוס' הרא"ש לא הקשה כקושיית הרמב"ן דאזיל תוס' הרא"ש לשיטתו שכתב לעיל (ג:) שיש זיקה לחליצה ולכן אף אם בע"כ יש זיקה בחייבי לאוין אין זה מורה שקוראין בהן "לקחת" משא"כ הרמב"ן סובר דאין כזה דבר של זיקת חליצה אלא כל אשה שבעלמא דתפסי בה קידושין יש עליה זיקה לגמרי ואם לאו לא וא"כ מדיש זיקה על חייבי לאוין כבר מוכרח דקורין בהן לקחת.

תוס' ד"ה האי איסורא דאית ליה התירא דפקע איסור אשת אח דיכול להחזירה לאחר שגרשה וכו'. לפי דברי התוס' מבאר הריטב"א את החילוק בין איסור אשת אח לאיסור אחותו (ודלא כרש"י בסוף סוגיין) דבאשת אח כיון שהותר האשת אח מן הראשון אז כדי שהשני תתיבם אותה הותר נמי לשלישי כשמת השני (ולשון הריטב"א הואיל ואשתרי להאי אשתרי להאי) משא"כ באחותו לא הותר האיסור לשני אלא של"ש אחותו בשני כיון שאינה אחותו ולכן באיסור אחותו ל"א הואיל להתירה לשלישי. וכנראה רש"י סובר שהשלישי מכח השני הוא בא היינו שהותר לו האיסור אשת אח מן הראשון כיון שכבר התייבמה לשני באותה נפילה ונעשית כאשתו לכל דבר וכשמת השני היא נופלת מכח נשואי השני וע"כ ל"ש עליו איסור אשת אח שלהב"ע דעכשיו רק משום האח השני נופלת ולא משום האח הראשון.

הנשואין וכו' הא שפיר מתייבמת מן התורה? ואין לתרץ דשאני הכא משום שהאיסור עשה מאלים לאיסור לאו (כסברת הר"י מאר"י שהבאתי לעיל ה.) דהא להדיא כתב הרשב"א לעיל (ו.) דטעם דעדלתו"ע הוא משום עשה דוחה עשה וא"כ בלאו הבא מכלל עשה שפיר תהא נדחית? ותירצו האחרונים (בית מאיר אה"ע ס' קע"ד סק"א, קובה"ע ס' ח' אות י"ג, וערול"נ להלן כ:) דמ"מ סובר הרשב"א דלאו הבא מכלל עשה הוי כמו לאו דעלמא (ומשו"ה נדחית) וא"כ כשיש ל"ת ועשה הוי כשני לאוין ואזיל הרשב"א לשיטתו דאין עשה דוחה ב' לאוין (ע' מש"כ לעיל ה.).

גמ' בא"ד למעוטי צרת אילונית ודלא כרב אסי. העיר הגרא"א דצע"ק למה לי תרי מתני' לאפוקי מדעת רב אסי הא דהכא והא דלעיל (ב:).

רש"י ד"ה גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שעבר אחיו המת ונשא חלוצה וגרושה וכשמת צריכה חליצה וכו'. הוא הדין דהול"ל דהיה אחיו כהן חלל (שאביהם עשה איסור) ונשא גרושה בהיתר ושוב מת ונפלה לאחיו שהוא כהן מיוחס דחולצת ולא מתייבמת. וע' ערול"נ.

רש"י ד"ה יש לך יבמה כו' בא"ד אבל חייבי לאוין דלא קרינן בהו לקחת לא קרינן בה ועלתה להכי הדר כתב יבמתו למימר דיש לך יבמה אחרת שעולה השערה לחלוץ ואע"ג דלא כתיב בה לקחת שאין עולה לייבום. והא שפיר קרינן בחייבי לאוין "לקחת" ע"י עדל"ת וכקושיית הגמ' כתב בתוס' הרא"ש דרש"י סובר דכדי לקרות בה לקחת צריך שהוא יכול לייבמה ולגרשה בגט ולהחזירה וכלשון הדרשה דלעיל (יט:) גבי

בהו קדושין משא"כ בחייבי לאוין הול"ל החילוק הוא דחייבי כריתות חמירי משום דחייבין עליהם כרת וחטאת משא"כ בחייבי לאוין? ומפרש הגרא"א דצ"ל דמהא דאין תפיסת קדושין בחייבי כריתות חזינן דחומרא דחייבי כריתות שייך אפי' בדברים שאינם נוגע לעצם האיסור"ב דהא תפיסת קידושין אינה שייכת לאיסור"ב ואפ"ה חמירי חייבי כריתות והשתא דאמרינן הכי נחא דגם לענין הזיקה שאינה שייכת לאיסור"ב אמרינן דמה חייבי כריתות חמירי מחייבי לאוין לגבי תפיסת קדושין ה"ה לגבי זיקת יבמין. ועוד אמר הגרא"א דדברי תוס' רבינו פרץ מתאים עם לשון הראשונים לעיל (כגון תוס' ישנים השלם ב.) שהקשו כקושיית התוס' (ב.) למה אין הנידה פטורה מן היבום בלשון אחר דהם נקטו למה אינה פטורה מיבום וחליצה דדבריהם קשיין דהיאך ס"ד דנידה אין בה זיקה כלל כמו ערוה ממש הלא הדבר תלוי בתפיסת קדושין ולא בחומרא? אכן לפי דברינו א"ש דאע"פ דתפסי בה קדושין בנדה מ"מ יש לה חומרא דשאר עריות דאית בה כרת וחטאת ושורש החילוק בין חייבי לאוין לחייבי כריתות הוא חומרא וקולא ולא דוקא תפיסת קדושין.

גמ' בא"ד אם בעלו אמאי קנו. מדברי רבינו אברהם מן ההר כאן מבואר דהא דאמרינן גבי עריות וכדומה דאם בעלו לא קנו היינו משום שהביאה הוי' ביאת זנות. והקשה מו"ר הגרמ"י מלדוור שליט"א דא"כ היאך כתבו התוס' לעיל (ב.) גבי נידה דאם בעלו קנו הלא עדיין ביאתו הוי' ביאת זנות? והוא תירץ דביאת זנות היינו ביאה שלא שייך בה ענין של אישות אך אם ייבם את הנדה קנאה כיון

תוס' ד"ה יבא עשה וידחה לא תעשה הקשה ריב"א וכו'. בתוס' רבינו פרץ הביאו קושיית הריב"א באופן אחר קצת דר"ל היאך אמרינן עדל"ת לייבם את חייבי לאוין הלא בעידנא דעובר על ל"ת אינו מקיים עשה דיבום דהא אינה יכולה להתעבר מביאה ראשונה. וע' בשו"ת נוב"י (מהדו"ת אה"ע ס' קמ"א) שפירש דזהו גופא כוונת קושיית התוס' כאן. וע' בראשונים שצידדו לומר דאפשר לה למעך באצבע ולהתעבר מביאה ראשונה. ובקרבן נתנאל (על הרא"ש ס' ג' אות א') שכתב שכיון שאפשר להתעבר מביאה ראשונה ע"י הטייה (כדאיתא בחגיגה טו.) מקרי ביאה כזו ראוי להקמת שם אע"פ שאין עיבור כזה שכיח. וע' מש"כ לקמן (כ:).

בא"ד ובפרק ב"ש (לקמן קיא:) תנן קטן הבא על הגדולה תגדלנו וכו'. ע' קובץ הערות (ס' כ' אות ז') וע' מש"כ שם לקמן (קיא:).

כ:

גמ' בא"ד מסתברא חייבי לאוין תפסי בהו קדושין חייבי כריתות לא תפסי בהו קדושין. מפרש בתוס' רבינו פרץ דכיון דחייבי כריתות חמירי מחייבי לאוין מסתבר לומר דהאי דרשה ד"יבמתו" שהוא קולא (לומר דאע"פ שחייבת בחליצה מ"מ אין בה זיקה כ"כ ופטורה מן היבום) קאי דוקא אחייבי לאוין ולא אחייבי כריתות כיון דחייבי לאוין קל מחייבי כריתות דקדושין תפסי בחייבי לאוין. והעיר הגרא"א דא"כ שזה תלוי בקולא וחומרא למה הביא הגמ' החילוק בין חייבי כריתות לחייבי לאוין דחייבי כריתות לא תפסי

תהיה אשת המת (וזהו שלא כדברי המהרי"ק שהבאתי לעיל ג:).

גמ' בא"ד תניא נמי הכי אם בעלו קנו בביאה ראשונה ואסור לקיימן בביאה שניה וכו'. ע' בח' הגרעק"א דהקשה דאין זה ראי' לרבא דאדרבה זהו גופא המקור לדבריו.

גמ' בא"ד גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. אבל מדאורייתא הביאה הראשונה מותרת מדין עדל"ת. והקשה הריטב"א (כאן ולקמן סא.) דאמאי הותר כל הביאה הראשונה משום מצוות יבום אם ע"י ההעראה כבר קנה אותה וא"צ לגמור הביאה לקיים מצוותו? ותירץ שמצוות יבום אינה הקנין אלא הביאה ולכן יש מצווה אפ' בגמר הביאה אע"פ שכבר קנאה בהעראה. וכ"כ בערול"נ לקמן (נה.). אך בתוס' (ד"ה אטו) כתבו שמצוות יבום היא הקנין שבה. וכ"כ בברכת שמואל (ס' ב') שהמצווה היא הקנין והביא ראי' לכך משיטת ב"ש דמאמר קונה מן התורה דולקחה הנאמר ביבום כולל כל מיני קנין וזהו המצווה ולא הביאה. אך יש לדחות הראי' ולהליץ יושר בעד הריטב"א שי"ל דבזה גופא פליג ב"ה על דברי ב"ש נמצא דלמעשה מאחר דקי"ל כב"ה המצווה אינה הקנין אלא הביאה. ועוד הביא הברכ"ש ראי' לדבריו דהמצווה היא הקנין ולא עצם הביאה דאי נימא דהמצווה היא הביאה היאך שייך לומר בנידה דאם בעלו קנו (פסחים עב:) הלא מצווה הבאה בעבירה היא אלא בעכצ"ל דאין הביאה המצווה אלא הקנין. ואולי יש לדחות הראי' ולומר דיסבור הריטב"א דבנידה אם בעלו לא קנו (ע' מש"כ בסמוך). וע"ע מש"כ לעיל (יח:).

שאינה ביאת זנות דהא אין איסור לישא את הנדה (אף שביאתו עליה אסורה) ואפשר שביאתו היתה לשם אישות. ואמר לי ר' שמואל אהרן שליסל נ"י שיתכן לומר שר"א מן ההר סובר כמו שכתב הרש"ש ע"פ התוס' בפסחים (עב:) דבאמת אם ייבם את הנדה לא קנה אותה.

גמ' בא"ד אמר רבא אלמנה מן האירוסין נמי עשה ולא תעשה הוא דכתיב וכו' ממזרת ונתניה מאי איכא למימר וכו'. הקשה הגרעק"א דעדיין קשיא מפצוע דכא אמאי לא קני אם אין בו אלא לאו.

גמ' בא"ד כתיב והתקדשתם וכו'. ע' מש"כ לקמן (פד:).

גמ' בא"ד גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. בתוס' הרא"ש מביא בשם הריב"ם דלפי מסקנת הדברים חייבי לאוין ועשה פטורות מן החליצה ומן היבום ורק חולצות מדרבנן מטעם גזרה אלמנה מן הנשואין אטו אלמנה מן האירוסין. וכ"כ המאירי וכ"ה בפירוש ר"א מן ההר בשם רבינו מאיר. וע' בתוס' הרא"ש שהקשה ע"ד הריב"ם ומסיק דחייבי לאוין ועשה חייבין בחליצה מדאורייתא משום דרשה ד"יבמתו" דיש עליה זיקת חליצה אף שאין עליה זיקת יבום (וכ"כ בתוס' הרא"ש לעיל ג: דחייבי לאוין ועשה חולצות מן התורה). במאירי (ד"ה כל זה) כתב דבעלמא עשה ולא תעשה דוחה לא תעשה ועשה (ע' מש"כ לעיל ה.) אבל ביבום אינה עשה ולא תעשה כי אם עשה לחוד דהאי לאו דלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר אינה ל"ת לחזק מצוות יבום אלא לא תעשה בפ"ע היא דהא יכולה לעגן את עצמה בלא יבום וחליצה ועדיין לא תעבור על לאו דלא

ההערה דעל ידה בא הקנין יבום ואז קיים מצוותו ותו ל"א עדל"ת להתיר הגמ"ב כיון שאינו מעכב אבל לפי הרמב"ן אף דגמ"ב אינו מעכב מ"מ חלק של המצווה היא ומשו"ה נאמר ביה עדל"ת. וע' מש"כ לעיל (ח:). ובמאירי כתב דביאה ראשונה לאו דוקא אלא הביאה הראשונה שיכולה להתעבר ממנה דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה (וזהו שלא כדברי התוס' לדעיל כ).¹

כא.

גמ' בא"ד כי פליגי באלמנה מן הארוסין מ"ד פוטרת אתי עשה ודחי את לא תעשה. ע' בקרן אורה שהקשה ל"ל אמרינן שאפשר לקיים שניהם אם ייבם את צרתה. וע"ע במצפ"א ובקה"י (ס' י"ד אות א').

גמ' בא"ד ומ"ד אינה פוטרת כיון דאפשר בחליצה מיתבי ואם בעלו קנו וכו'. הקשה בתוס' גורניש למה לא תירץ הגמ' דהאי ברייתא דאם בעלו קנו מיירי דוקא בדאי אפשר לעשות חליצה וכגון בקטע רגלו דאז שפיר אמרינן עדל"ת? צ"ע.

גמ' בא"ד אמר רבא רמז לשניות מן התורה מנין וכו'. ראיתי בפירוש

רש"י ד"ה פוטרת אותה ואת צרתה מן החליצה וסגי לה בגט. ע' מהרש"א ושער המלך (יבום פרק ו').

תוס' ד"ה אי הכי כל הנשים לא יתייבמו כל הני פריכי לא פריך שיעקרו חכמים לגמרי מצות ייבום וכו'. הרמב"ן כתב דהתוס' מעיילי פולא בקופא דמחטא והוא מפרש הגמ' כפשוטו דס"ד לבטל מצוות יבום מדרבנן ממש¹. ונתקשה לי למה לא הקשה לגזור אשת אח שמת אטו אשת אח מחיים ולתרץ מידע ידע שבמיתה תליא רחמנא? אמר לי הגרא"א דיפה אמרתי אך אין לדמות גזרה לגזרה.

תוס' ד"ה אטו ביאה שניה לאו דוקא ביאה שניה דהא אפילו גמר ביאה ראשונה אסורה דיבמה נקנית בהעראה. הרמב"ן רשב"א וריטב"א (כאן ובקידושין י). כתבו דדוקא נקט דביאה שניה אסורה אבל סוף הביאה הראשונה מותרת כמו תחילת הביאה הראשונה ואף שכבר קנאה מ"מ המצווה היא בביאה. וע' מש"כ לעיל (יח:) ובסמוך דנחלקו במצוות יבום אם עיקר המצווה היא הקנין יבום או עיקר המצווה היא עצם הביאה. ובשו"ת אחיעזר (ח"א ס' ד' אות ו') כתב דלכ"ע יש מצווה בגמ"ב אך שחלק זה של המצווה אינה מעכב בקיום המצווה ולכן יל"פ דסברי התוס' דלא נאמר עדל"ת אלא על

ז. וצ"ע דהא אין כח ביד חכמים לאסור דבר שהתירו מפורש בתרה כמוש"כ הט"ז בכמה דוכתי (ע' מש"כ לקמן צ:), והרחבתי בענין זה במקו"א.

ח. וע"ע בקה"י (ברכות ס' ו' וס' ז') שכתב דביבום ל"א כל המרבה בביאה הרי זה משובח כמו בשאר מצוות (ועי"ז יתיר לכאורה גם ביאה שניה בחייבי לאוויין) דשאני יבום כיון דבביאה ראשונה כבר קנאה ונעשית כאשתו לכל דבר תו לא שייך בה מצוות יבום. וכנראה הדברים האלה נאמרו רק לדעת התוס' אבל לפי הרמב"ן מה בכך שכבר קנאה הא עדיין שייך מצוות יבום גם לאח"כ וצ"ע.

נזכרת בירושלמי כ"ש דהול"ל להביאה בבבלי? והוא תירץ דהכא ברייתא היא מזמן התנאים ולכן כתב דמותר אדם באשת חמיו אבל אה"נ אח"כ בזמן האמוראים אסרוה כמש"כ בירושלמי. אכן עדיין צ"ע קושיית הגרעק"א שהקשה למה אמר רבא (לקמן כא:) דאשת חמיו אינה בהדי השניות לעריות שאסרו חכמים דלפי תוס' הלא רבא בתראה הוא והול"ל דאשת חמיו אכן אסור מדרבנן. וכתב הגרעק"א ע"פ השו"ת נוב"י (מהדו"ק אה"ע ס' כ"ו)^ט דבאמת אשת חמיו אינה מן השניות לעריות כדמוכח הכא רק שחז"ל גזרו סתם איסור עליה מחמת מראית עין. ויש בזה נפ"מ דגבי שניות לעריות הו"ו כעריות מדרבנן ולכן אם קיבלה קידושין מהשניה לה ואח"כ פשט ידה וקבלה קידושין מאחר צריכה גט מן האחר מדרבנן דמדרבנן עשו כאילו אין לה קידושין מן הראשון (דהוי' שניה לו) ותפס קידושי השני (אף דמדאורייתא שפיר מקודשת לראשון ואין כאן קידושין לשני כלל דהרי אשת איש גמורה היא) לא כן הוא לגבי איסור אשת חמיו דרק משום מראית עין אסרוה ולא משום שניות לעריות דאף מדרבנן קידושין תופסין בה ולכן אם קידש איש את אשת חמיו ואח"כ פשטה ידה וקיבלה

הרוקח עה"ת (פ' אחרי מות עמ' רנ"ח) שכתב שיש ד' פסוקים בפרשת עריות שמסיימים ב"ערוה" ומתחיל פסוק שלאחריו ב"ערוה" הרי ח' פסוקים רמז על ח' שניות. ועוד כתב שם שבד' פסוקים הללו נעלם האותיות ז"ט ספ"ק לרמז שמי שבא על הערוה ואנו מסופקים אם הולד שיוולד הוא בן ז' חדשים לשני או ט' לראשון והוי ספק ממזר.

גמ' בא"ד הני אפשר בתשובה הני לא אפשר בתשובה. ע' מש"כ לעיל (יז).

גמ' בא"ד ואזן וחקר תקן משלים. ע' בבן יהוידע שכתב שאזנים הם רמז לתורה שבע"פ מפני שהוא שומע את דברי תורה שבע"פ ועינים הם רמז לתורה שבכתב משום שהוא רואה את תורה שבכתב וא"א לכתוב תורשבע"פ וא"א לומר תורה שבכתב בע"פ.

גמ' בא"ד ומותר אדם באשת חמיו. כן פסקו הרי"ף והרמב"ן ורשב"א והרבה ראשונים אך תוס' (ד"ה ומותר) דייקו מהירושלמי שאח"כ גזרו חז"ל לאסור אשת חמיו משום מראית עין. והקשה המהרצ"ח בשם גאון אחד דהא הירושלמי היה קודם לבבלי ואם גזרה זו

ט. וחקר שם הנוב"י וכ"ה בשו"ת חת"ס (אה"ע ס' ל"ח) אם אסרו אשת חמיו משום דמחזי כחמותו או משום דמחזי כאשת אביו. ויש נפ"מ בזה לאחר מיתת אשתו דנקלש איסור חמותו (ע' מש"כ לעיל ב.) דאי נאסרה אשת חמיו אטו חמותו בכה"ג מותרת ואי משום אשת אביו עדיין אסורה. ובשו"ת אבני נזר (אה"ע ס' נ"ו אות ז') הוכיח דמשום חמותו אסרו אשת חמיו ולא משום אשת אביו דאי משום אשת אביו ה"ט משום שחמיו נראה כאביו ולכן כשם שאשת אביו אסורה כך אסרו אשת חמיו כיון דמחזיא כאשת אביו ולפ"ז היית מוכרח לומר דאשת אחי אשתו ג"כ תהא אסורה דכיון דחמיה וחמותה שהם הורי אשתו נראים כהוריו הרי היא נראית כאחות אשתו ותהא אסורה ומשו"ה מדלא שמענו איסור כזה מוכרח דל"א דחמיו נראה כאביו ומשו"ה בעכצ"ל דלא נאסר אשת חמיו אלא משום דנראית כחמותו.

מדרבנן. וע' חשק שלמה שמפרש דסד"א דאשת חמיו בכלל שניות קמ"ל מדוד המלך שרק אסורה מחמת מראית עין ולא מחמת שניות לעריות דלא יתכן ששלמה המלך יאסור דבר שאביו עשה' (וע' מש"כ בסמוך). אכן סוף כל סוף למעשה דוד נשא את רצפה בת איה וקשיא היאך עשה כן הלא אשת חמיו היא ואסורה לו? וע' ברש"ש וחשק שלמה שכתבו שהיתה רק פילגש שאול ולא אשת שאול ואין בזה משום אשת חמיו. ומצאתי במעשה חושב על השער המלך (הל' שבועות אות של"ד) שכתב דל"ש מראית עין גבי דוד המלך ושאל המלך כיון שהכל יודעים עסקי משפחת המלכות. וכתב האו"ש (אישות פ"א סוף הל' ו') שבעכצ"ל דהותרה לדוד המלך דאל"כ תשב באלמנותה כל ימיה דאשת מלך אסורה למי שאינה מלך וענין זה שלא תשב גלמודה כעגונה כל ימיה תדחה את האיסור מראית עין. וע' תוס' ישנים השלם ובמצפ"א.

כא:

גמ' בא"ד לא אסרו כלת בתו אלא משום כלת בנו. ביאר הריטב"א דלא אסרו כלת הבת אלא במקום שיש לאותה משפחה כלת הבן ג"כ אבל לאחר זמן בדורות האחרונים אסרו כלת הבת אפ' שלא במקום כלת הבן מדינא דר"י בר שילא דכל שבנקבה ערוה בזכר גזרו על אשתו וכידוע דבת בתו הוי' ערוה מן התורה ולכן כלת בתה ג"כ אסורה מדין שניות לעריות. אכן מובא

קידושין מאיש אחר א"צ גט מן השני כלל דהוי' כאשת הראשון לגמרי אפ' מדרבנן. ואמר הגרא"א שיש עוד נפ"מ אם אשת חמיו אסורה משום שניות לעריות לאם אשת חמיו אסורה מאיסור דרבנן מחמת מראית עין דקיי"ל לקמן (נח). דאם אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ומבואר ברמב"ם (סוטה פ"ב ה"ח) דאם הבעל עבר על שום איסור"ב ואפ' מדרבנן אין המים בודקין את אשתו ושניות לעריות נחשבים כאיסורי ביאה אבל אשת חמיו אם אינה אסורה מחמת שניות לעריות אלא מחמת מראית עין יתכן לומר דאין האיסור שעליה חשיב כאיסור ביאה רק כאיסור מראית עין ואם בא איש על אשת חמיו עדיין חשיב מנוקה מעון והמים שפיר בודקין את אשתו. ואני מצאתי בשו"ת מהר"ח אור זרוע (החדשות ס' ג') שכתב דאשת חמיו הוי' שניה גמורה ולא משום שנראית כחמותו נגעו בה דאי משום שנראית כחמותו א"כ באופן שברור לעין כל שאיננה חמותו (וכגון שאשתו בת ל' שנים ואשת חמיו בת ט"ו שנים) תהא מותרת לו ולא מצינו דבר כזה. וע' מש"כ בסמוך.

תוס' ד"ה ומותר באשת חמיו ירושלמי אשת חמיו אסורה משום מראית העין וא"ת תורה היא לאסורה הא דוד נשא רצפה בת איה וכו'. מפרש המהרש"ל (יש"ש ס' ה') שס"ד שאיסור אשת חמיו מדאורייתא הוא ונלמד מ"ארור שוכב עם חותנתו" (דברים כז:כג) והתוס' דחו סברא זו והביאו רא"י מדוד המלך דאינו אלא

י. ובפרט לפי מש"כ המשך חכמה (הפטרה לפרשת ויחי) ששלמה המלך תיקן איסור שניות ע"פ צוואת אביו.

דשניות שנאסרו לגויים בגוייהם מדין חוקותיהם נאסרו ג"כ מדין שלא יאמרו וכו' (והביא די"א דזהו רק בעריות שמותרות להם מה"ת ולא בשניות). אבל לקמן (צז:) כתב הריטב"א שהני נשים שנהגו בהן איסור מחוקותיהם אינו חשוב קדושה קלה ואינן אסורות לו כלל בגירותם. וע' הגהות הרה"ג אהרן יפהן זצ"ל על הריטב"א שמדמה זה למש"כ הגרעק"א (חידושים על שו"ע יו"ד ס' רמ"א סעיף ט') שג"ר אסור לקלל את אביו עכו"ם משום שכבר נהג איסור זה מנימוסיהם בגוייהם ומטעם שלא יאמרו וכו' (ועיי"ש שהוכיח מנח שגם בני נח נצטוו על מצוות כיבוד אב). וכנראה שיש לחלק בין הני איסורים שנהגו בהם הגויים שאסורים גם לישראל וכגון שניות ועריות דמחזי כקדושה קלה אם לא נהגו כן בגרותם אבל הני איסורים שחידשו הגויים מעצמם ובדו כן מלבם שאין להם מקור במנהג ישראל (וכגון שיש מקומות שנהגו הנוצרים שלא לישא את בת-דודיהם מחוקותיהם) אינו כקדושה קלה אלא מנהג שטות הוא (וכן מצינו אצל כמה גדולי ישראל שנשאו את בת-דודיהם).

גמ' בא"ד גר שנתגייר כקטן דנולד דמי. הנה המשך חכמה כתב עה"פ "שובו לכם לאהליכם" (דברים ה:כז) בזה"ל החתם סופר בחידושו לע"ז (סג:) כתב כי נתקשה כל ימיו מהיכן הוציאו חז"ל (יבמות כב.) הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי יעויין שם"א ולדעתי פשוט דיצא להם דמסתמא היה ליוצאי מצרים נשים הרבה שהיו מאותן שאין בני נח מוזהרין עליהן ועמרם יוכיח שגדול הדור היה (סוטה יב.) ונשא

בשלטי הגיבורים (ד: בדפי הרי"ף אות א') לשון הריא"ז דלהלכה אין כלת הבת אסורה אלא אם כן יש ג"כ כלת הבן באותה משפחה. וע' שו"ת חת"ס (אה"ע ח"ב ס' קכ"ט).

תוס' ד"ה רב אשי אמר כגון כלה דבי רב מרי בר אסיק כל חד נקיט אותו שהיה בימיו וצ"ל דתרי מרי בר אסיק הווי וכו'. קצת קשיא לי מה הכריח לתוס' לומר הכי הא נקט הגמ' דבי רב מרי בר אסיק דמשמע דלאו בו ממש עסקינן אלא בביתו או במשפחתו. וע' במלא הרועים.

כב.

גמ' בא"ד א"ל רב אשי לרב כהנא שניות דבי רבי חייא יש להן הפסק או אין להם הפסק. הרמב"ן ורשב"א כתבו בשם רבינו חננאל דכיון דלא איפשיטא לן האי בעיא אזלינן לקולא ככל ספק דרבנן דקי"ל לקולא. אבל הביאו בשם הרא"ם בספר היראים שפסק לחומרא. וילה"ק דהלא ספק דרבנן לקולא? ובאמת אין להשוות מידות חז"ל בכל ציור ומצינו לפעמים איסורי דרבנן דלא אמרינן בהו ספק דרבנן לקולא. ועוד י"ל דשאני איסורי שניות שהם ממש קרוב לאיסורי ערוה מה"ת וכלשון הגמ' דלעיל (כא.) אי לאו שניות פגע בערוה גופה ובלשון ודאי מה שלא מצינו כן גבי שאר הרחקות מדרבנן.

גמ' בא"ד שלא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה. כתב הריטב"א

אלא הוא מפרש כדברי המהר"ל שבמתן תורה לא נאמר כלל זה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. הילך דברי המהר"ל בגור אריה (בראשית מו:י): ואין להקשות דאם כן יהיו יוצאי מצרים מותרים בקרוביהם דהא קיבלו עליהם את התורה ולא נולדו בחיוב ויהיו מותרים בקרוביהם אין זה קשיא דהם הוכרחו לקבל דהא כפה עליהם הר כגיגית כדלקמן (רש"י שמות יט:יז) ולא אמרינן בזה דהוי כקטן שנולד דודאי מי שנתגייר מעצמו כגון גוי כיון דלא היה צריך לגייר והוא מגייר עצמו הוי בריה אחרת לגמרי אבל ישראל שיצאו ממצרים כיון שהיו מחויבים לקבל את התורה והיו מוכרחים לזה אין זה כקטן שנולד" עכ"ל

דודתו וכן אמרו ביומא פרק יוה"כ (עה). בהנך דאסירי לא פריצי בהו וע' רש"י (יומא שם) שבכו על הנוספות ואם לא היו רגילים לא היו בוכים ואיך אמר רחמנא אחר מתן תורה "שובו לכם לאהליכם" ואין אהלו אלא אשתו (מו"ק ז:). הלא אלו שנשארו קרובותיהם צריכים לפרש מהם ועל כרחך דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי"ב. ע"כ לשון המשך חכמה. והנה קרובי ושאר בשרי הרה"ג יששכר דב גולדשטיין זצ"ל (אהל יששכר ס' קכ"ב וקובץ המועדים שבועות עמ' ק"ג) העיר ע"ד המשך חכמה מדברי הספרי שמבואר שאכן נאסרו להם העריות ולא אמרינן בזה דהיות והיו גרים הוו כקטנים שנולדו"ג.

יב. וע' בתוס' יו"ט (אבות פ"ה מכ"א) שגם הוא כתב דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד במתן תורה.

יג. והמדויק היטיב בדברי המשך חכמה יראה שכבר עמד ע"ז והוא מפרש דרק בכו על העריות הנוספות ולא על העריות שכבר התחתנו עמהן דכיון דאמרינן בהם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי שפיר יכולין להשאר בנשואיהם עם העריות. ובלב אליהו (בשלח עמ' ק"א) כתב דאין הכי נמי מדאורייתא לא נאסרו בעריות כיון דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אבל הם בכו משום שמדרבנן אין להתחתן עם העריות למרות הדין דהוי כקטן שנולד.

יד. מפרש הרה"ג יצחק הוטנר זצ"ל (פחד יצחק שבועות מאמר כ') דבכל מקום שמהני כפיה במקום שבעינן רצון זהו משום שהכפיה אינו אלא לגלות הרצון הפנימי. וא"כ במתן תורה על אף שהיה כפיה בבנ"י מ"מ אי"ז כפיה ממש אלא גילוי רצונם הפנימי. ולכן ס"ל למהר"ל דהך כללא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי לא נאמר אלא באופן שאין קבלת הגירות מתפרנסת מאיזה מאורע שאירע בעבר ועצם החלות של הגירות באה היא בתוקף הרגע שבו היא חלה בזה שפיר אמרינן דחידושה הוה כלידה אבל בגירות הסמוכה על רצון שלעבר הרי סמיכות זו מפקיעתה מידי חידוש-לידה. וכע"ז כתב בחזון יחזקאל (עמ"ס זבחים בחלק התשובות ס' ו') דכיון דלא ממשה לבד אנו אוחזין את התורה אלא ירושה היא מאבותינו לא היו להם לבני ישראל דין גר ממש לומר עליהם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וכ"ה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז ס' כ"ד אות ז'). וכעין זה כתב מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א באילת השחר (סנהדרין סח:). דכיון שהיה עליהם מכבר קצת דיני ישראל לכן ל"א בהם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. הגרנ"ט (כתובות יא.) כתב שיש ב' דינים דין כלל ישראל ויש דין קדושת ישראל. והוא מפרש (מובא בראשי שיעורים יבמות ס' ל' ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ג יו"ד ס' ש"י) דבמתן תורה נהי דניתוסף עליהם דין קדושת ישראל אבל דין כלל ישראל היה עליהם מכבר וכיון שכן לא חל עליהם דין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי דלא היו כגרים ממש. והכל מכוונים על אותו דרך. ובאופן אחר כתב הרי"ד הלוי מבוסטון (הררי קדם ח"ב

המהר"ל. וראיתי בקובץ קול התורה (גליון מ"ז עמ' ש"ל) בשם הספר פרדס שמאי (פ' יתרו) שהביא רא"ל במתן תורה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי מהא דנצטוו על כיבוד אב ואם וא"כ מוכרח שהיו מיוחסים אחר אביהם ואמותיהם. ואין הספר תח"ל לעיין שם. וגם הוכיח כן בספר פנים במשפט (חור"מ ס' ל"ג אות י"ב) מהא דמשה ואהרן פסולים להעיד ביחד כיון דאחים הם מוכרח דל"א בהו גר שנתגייר כקטן שנולד^{טו}. עכ"פ העולה מכל האמור ומדובר שלא נאמר דין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי במתן תורה. וא"כ מובן שפיר

מה שלא הביא החת"ס רא"י מענין "שובו לכם לאהליכם" שזהו המקור לדין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי דל"א גר שנתגייר כקטן שנולד דמי גבי מתן תורה^{טז}. והנה בספר הראב"ן (חידושים יבמות כאן) כתב בזה"ל ואסמכתא לגר שנתגייר וכו' מ"ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב:ה) ואמרינן כבראשית רבה (פל"ט ס"ד) אברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים והפסוק מעיד שאברהם ושרה שגיירום עשו אותם ולא יולדיהם^{יז} עכ"ל. ובספר רביד הזהב (פ' לך לך) כיוון לדברי הראב"ן שזהו המקור

ס' קכ"ה) דל"א כקטן שנולד דמי כי אם בגרות של יחידים אבל במתן תורה היתה גרות של הציבור ביחד ולכן אינם כקטן שנולד. ומצאתי עוד חידוש גדול בזה בהערות אלפי מנשה על פשטים ופרושים להר"י מווינה (פ' אמור) שכתב דרק עכו"ם שנתגייר הוי כקטן שנולד אבל בן נח שאינו עובד ע"ז ומקיים ז' מצוות בני נח אם נתגייר אינו כקטן שנולד. וע' בספר אספקלריא מאירה על הזוהר רעיא מהימנא (פ' נשא דף קכ"ה מובא בדבש לפי מערכת כ' אות ו') שכתב שכפיית ההר במתן תורה היה רק על עמי הארץ ולא על הת"ח.

טו. אכן יש לדחות הרא"י עפ"מ ש"כ האוסטרובצה גאון זצ"ל (מאיר עיני חכמים מהדו"ק ס' י"ח) לבאר אמאי נקט הגמ' דנפסל משה מלראות בנגעי מרים אחרות משום שהיה זר ולא משום שהיה קרוב דבאמת לא היה קרוב לה משום שהוא היה כקטן שנולד. והוא מפרש דאף שכתב המהר"ל דל"א גר שנתגייר כקטן שנולד דמי במתן תורה מ"מ שאני משה רבינו שלא היה בתחתית ההר (כן נקט המהר"ש יפה ביפ"ת שמו"ר פכ"ח ס"ג) ולכן לא היה בכפיה ובו לחוד שפיר אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. אכן ע' בהקדמה לשב שמעתתא (אות ט') ובכלי חמדה (פ' ויגש) שכתבו להדיא דגם על משה רבינו נאמרו דברי המהר"ל. וראיתי בספר נפתלי שבע רצון (סו"פ בהעלותך) שהק' היאך היו אלדד ומידד בתוך הע' זקנים שהיה ב"ד הלא אחים פסולים לדון ביחד ותירץ שכיון שנתגיירו במתן תורה הוו כקטנים שנולדים ואז פריך שם דא"כ אמאי כתוב שאהרן לא יוכל לראות נגעי מרים משום שהיה אחיה הלא כקטן שנולד הוא. ושמעתי מידידי הרב יוסף דן סנאווי נ"י שיש לומר שגם באהרן ל"א גר שנתגייר כקטן שנולד דמי כיון שגם הוא היה על ההר. ויל"ע בכל זה.

טז. אכן נ"ל דזה אינו מיישב את דברי החת"ס עצמו שהרי הוא סובר שבמתן תורה אכן נאמר כלל זה דהחת"ס בתורת משה (במדבר י:כט) כתב גבי צפורה כיון שנתגיירה קודם מ"ת לא נאמר עליה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אבל אביה כשנתגייר יתרו שפיר אמרינן עליו גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

יז. נ"ל לבאר דדרש כן מדכתיב עשו לשון רבים דמשמע ששניהם עשו נפשות ומשו"ה דרש שאברהם מגייר את האנשים ושרה את הנשים. האמנם לכאורה דבריו בזה סותר מש"כ הראב"ן עצמו (יבמות ס' נ"ח) דבגירות לית להו לכולי עלמא כקטן שנולד דמי ונמצא דדין גר שנתגייר

בהערות המגיה הגר"י סטל שליט"א). וע"ע בגליוני הש"ס (קידושין יז): ובקובץ שיעורים (קידושין אות קכ"ז) שכתבו שדין זה נלמד מן הסברא.

מתני' מי שיש לו אח מכל מקום זוקק וכו'. ע' רשב"א וריטב"א לענין מומר. וע"ע בספר משחת שמן עה"ת (ס' ר"ו) עוד מראה מקומות על מומר ביבום"ט. ואף שכתבו כמה ראשונים שמומר אינו זוקק ליבום מ"מ כתוב בשו"ת באר עשק (ס' ע"ו) ושו"ת חת"ס (ח"ו ס' נ"ו) דאינו מומר אא"כ נדבק לגמרי באומה אחרת.

מתני' בא"ד מי שיש לו בן מכל מקום פוטר אשת אביו מן היבום וכו' חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן העבודת כוכבים. כתב הטור (אה"ע ס' קנ"ו) דבנו מן השפחה או עובדת כוכבים לא חשיב בנו לפטור את אשתו מן היבום וחליצה. ובדרכי משה שם הביא שהאור זרוע (ח"א ס' תקצ"ה) הסתפק אם מדרבנן עכ"פ חשבינן בנו מן השפחה ועובדת כוכבים כבנו אע"ג דמדאורייתא אינו בנו. הרמ"א (אה"ע ס' ט"ו סעיף י') חושש לדין זה לכתחלה באחתות מאביו שבא על

לדין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. והעיר הרה"ג יששכר גולדשטיין זצ"ל למה לא הביא החת"ס המקור מזה. ותירץ הרה"ג יוסף נפתלי שטרן זצ"ל (קובץ המועדים שבועות עמ' קנ"ב) שאין זה הפירוש הפשוט בפסוק שבאמת מיירי בנכסי אברהם אבינו שרכש בחרן והני נפשות הם עבדיו וכ"כ רש"י ואבן עזרא שם. וגם מצינו בבעל הטורים עה"פ "לא תטה משפט גר יתום" (דברים כד:יז) שכתב ולא אמר גר ויתום מכאן לומר לך גר שנתגייר כקטן שנולד דמי"ח. הרי מפורש בבעה"ט שזהו המקור לדין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ועוד ראיתי מקור בדברי הראשונים דאיתא לקמן (מח:): מאי קראה "ישלם ה' פעלך וכו'" (רות ב:יב) ופרש"י ותוס' דקאי על מה דאיתא לעיל מיניה שהגרים נענשים על ששהו עצמם מלהכנס תחת כנפי השכינה. אכן בחידושי הריטב"א שם הביא בשם הרא"ה דקאי אמאי שנקט הגמ' לעיל מיניה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי הרי מצאנו מקור שלישי לדין זה. ועוד מצאתי בספר גימטריאות לרבינו יהודה החסיד (ס' ג') שכתב שגר שנתגייר כנולד דמי שנאמר "ועובדיה היה ירא את ה' מנעוריו" וכבר היה גדול בשנים (ועיי"ש

כקטן שנולד דמי נאמר רק בגר זכר ולא בגיורת נקבה. וא"כ אי מאברהם ושרה למדנו דין זה הלא אברהם מגייר את הזכרים ושרה מגיירת את הנקבות נמצא דגם בנקבות עשה אותם המגיירים וא"כ מוכרח לומר דגם בנקבות נאמר דין זה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וצל"ע.

יח. העיר הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים חלק ז' ס' רכ"ח) דמשמע מדברי הבעל הטורים דלכל גר יש דין יתום מחמת גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. אכן המנ"ח (מצווה ס"ה אות ז') הסתפק אם דבר זה נכון באמת דכל גר הוי דינו כיתום.

יט. הטור (אה"ע ס' קנ"ו) פסק דאפ' זרע עוברי עבירה חשיב כזרע יש לו לפטור נשי אביו מיבום אחרי מות אביו וכ"כ הב"ח שם. אכן בכה"ג (הגהות על הטור שם אות ח') כתב בשם שו"ת הרא"ם (ח"א ס' מ"ח) דלמ"ד דאח מומר פטור מיבום משום דהוי כאינו ה"ה בזרע מומר דהוי כאינו דאם היה לו לאח המת בן מומר דאינו פוטר מן היבום ועדיין חשיב כזרע אין לו.

השפחה ועכו"ם דאף דמאורייתא מותרת לו אולי מדרבנן נאסרה עליו. והח"מ וב"ש כתבו דלכאורה ה"ה שחושש הרמ"א דזרע מן העכו"ם ושפחה הוי זרע מדרבנן ולכן אין לייבם אשתו רק חולצין לה. ובביאור הגר"א שם (ס"ק ט"ז) כתב שיש מקור לדין זה בדרך ארץ רבא (פ"א) ועוד ציין לדברי המג"א בזית רענן על ילקו"ש (תורה רמז תתקל"א) שהבין הענין באופן אחר.

הרשב"א כאן. ובריטב"א כאן מדוייק שבזרע ממזר יש חסרון של הקמת שם ולכן לא נחשב האח כבר הקמה. ונראה לי שיש נפ"מ בזה למ"ד (לקמן עח:) שממזר אחר י' דורות מותר שאם האי אח היה ממזר דור ט' מאמו ולכן בנו יהיה כשר אם לס"ד דכאן הוא חייב ביבום כיון שאין זרעו מחוסר בהקמת שם שאינם ממזרים או עדיין פטור מיבום וחליצה כיון שהוא ממזר לא נקרא אחיו של אח המת.

בא"ד חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן העבודת כוכבים. הנה דנו הגאונים במי שבא על שפחתו והוליד ממנה בן אם אמרינן שמסתמא שיחרר אותה ובא עליה לשם קידושין גמורין והו"ל בנו לכל דבר או לא. ע' באוצר הגאונים (כאן) ובתשובות הגאונים (שערי צדק ח"ג שער א' סי"ז שער ו' סט"ו) שהביאו מח' בענין זה. והרמב"ם (נחלות פ"ד ה"ו) איננו חושש לכך (ועיי"ש במג"מ שהאריך בענין וע"ע בלח"מ). והביאו בזה לדינא במעשה שהיה בכוסתנאי ריש גלותא דהוא חנינאי שבא על שפחתו בת כנסרי מלך פרס דיהבה נהליה עמר בן כטאב מלך ישמעאל וילדה בן. וע' אוצ"מ (עמ' 74 ולהלן) ובסדר הדורות (שנת ד"א ת"כ) שהביאו מעשה בוסתנאי שהוא גייר אותה ונשאה בכתובה וקידושין ורק אחר מותו ערערו ע"ז שאר בניו כדי שבן זה לא ינחל נחלה אתם. (וע' מש"כ לקמן צז.)

רש"י ד"ה בגרים גזרו שניות שאם היה גר נשוי אם אמו יוציא. ע' ערול"נ שדייק למה כתב רש"י בלשון בדיעבד ולא לכתחלה.

תוס' ד"ה שניות וכו' בא"ד אבל בת בני בנים לאו בת ירושה היא ולא שכיחא גביה. ר"ל דכיון דלא שכיחי גביה הוו כמילתא דלא שכיחא ולכן לא גזרו בהן רבנן איסור שניות.

תוס' ד"ה ערוה לכל מסורה בא"ד וי"ל דהני תרי טעמי צריכין וכו'. הרמב"ם (איסו"ב פי"ד הי"ג) פסק שאשת אביו מותרת אע"פ שהוא פסק כטעם שלא יאמרו וכו' וכטעם אתיא לאחלופי. ומזה דייק הגר"א (יו"ד ס' רס"ט ס"ק ב') שהרמב"ם חולק על תוס' דכאן וסובר שמטעם אתיא לאחלופי יש לנו רק לאסור לו כמה נשים לכתחלה גזירה אטו ישראל אבל מסברת שלא יאמרו וכו' גזרו חז"ל שאפ' בדיעבד אם נשא הני נשים תצא. והגרא"א אמר שי"ל שמטעם אתיא לאחלופי הוא סתם איסור מדרבנן ומטעם שלא יאמרו הוי' כערוה מדרבנן (ונפ"מ כמש"כ לעיל כא.). וע' מש"כ לקמן (צז:) בשיטת הרמב"ן בענין אשת אביו שהוא גזה"כ שיש קורבה דאב לענין זה.

גמ' בא"ד מהו דתימא לילף אחוה אחוה מבני יעקב מה להלן כשרין ולא פסולין אף כאן כשרין ולא פסולין קמ"ל. כפשטות הס"ד הוא שאם הוא אח פסול אינו נקרא אחיו של הכשר לכה"פ לענין יבום וכן מבואר בתוס' (יז:) וכ"מ בדברי

כב:

גמ' בא"ד וכן אין לו עיין עליו. ע' רש"י.
בתורה תמימה שם (דברים כה:כח)
ציין לדבריו בפרשת אמור (ויקרא כב:ג אות
ע"ה) על דרשת חז"ל (לקמן ע.) "וזרע אין
לה" עיין עלה שהוא מפרש דהדרשה היא
מדלא כתיב "ואין לה זרע" אלא "וזרע אין
לה" עיין שם. וע"ע בספר הכתב והקבלה
(דברים כה:ח).

גמ' בא"ד כשעשה תשובה. דייק המנ"ח
(מצוה מ"ח) מדלא מפרש דעשה כן
בשוגג משמע דגם בשוגג קרי אינו
עושה מעשה עמך. ובריטב"א (מכות יב.)
כתב דחוטא בשוגג עדיין חשיב עושה
מעשה עמך.

רש"י ד"ה מיזקק נמי זקיק לאשת אחיו
ליבום שאפי' אין כאן אח אלא
ממזר זה זקוקה לחליצה. י"ל דבזה אזיל
רש"י לשיטתו שפסק כרב גידל דלעיל (כ.)
דחייבי לאוויין חולצות ולא מתייבמות מן
התורה (וע' מש"כ לקמן פד.) דרש"י כתב
דלממזר אינה זקוקה מדאורייתא ליבום
ורק זקוקה לחליצה. אכן הרי"ף (ד: בדפיו)
הוכיח מכאן דקיי"ל דבחייבי לאוין באמת
יש זיקה אפי' ליבום מן התורה משום
דאמרינן עדל"ת אך גזרו חכמים דאינה
מתייבמת משום גזירה ב"ר אטו ביאה
שניה ולכן צריכה חליצה. וזהו כדעת רבא
קודם חזרתו.

רש"י ד"ה בעושה מעשה עמך והאי
אביו לאו עושה מעשה עמך הוא
שהרי בא על הערוה והוליד ממנה ממזר.
כתב הרש"ש דאפי' אם בא עליה בשוגג
מ"מ כל זמן שלא עשה תשובה והביא

קרבן חטאת עדיין חשיב כאינו עושה
מעשה עמך. וע' מש"כ בסמוך.

רש"י ד"ה מכדי כתיב ערות אחותך בת
אביך וכו' בא"ד ואם שוגג חייב
שתי חטאות. העיר הגרא"א דצע"ק אמאי
לא נקט נפ"מ לענין מזיד דחייב ב'
פעמים מלקות.

רש"י ד"ה שאין אישות לאביך בה ושפחה
ועכו"ם לא תפסי בהו קדושין. ע'
רש"י לעיל (מה.) שביאר זה יותר.

תוס' ד"ה כשעשה תשובה וכו' בא"ד
התם כשעשה תשובה. הרי"ף
והרמב"ם (ממרים פ"ה הי"ב) סברי דאפי' לא
עשה תשובה אסור להיות שליח ב"ד
בכה"ג אבל אם עשה תשובה פטור. ביאר
הגרא"א ע"פ הגר"א שם שאיסור לקלל
אביו הוא בכלל "ארור מקלה אביו ואמו"
(דברים כז:טז ופרש"י שם מקלה מלשון קלון
שהוא בזיון) שהוא איסור כלליות לבזות
אביו. ועוד יש קרא ד"נשיא בעמך לא
תאור" (שמות כב:כז) שהוא אזהרה מיוחדת
לחייב מלקות על קללת אביו מדין לאו
(ואלים איסור לאו מאיסור ארור) וגם על האי
אזהרה מיוסד חיוב מיתה ד"ומקלל אביו
ואמו מות יומת" (שמות כא:יז). ולכן סובר
הרמב"ם דאע"פ שאינו חייב מיתה משום
קללת אביו כשאינו עושה מעשה עמך
דכיון שאין בו אזהרת נשיא בעמך לא
תאור פטור ממלקות וממיתה מ"מ עדיין
אסור מחמת איסור ארור כמו בכל בזיון
שנוהג באביו וה"ה לאיסור הכאה (ממרים
פ"ו הי"א). אבל הטור סובר כדעת ההגהות
המיימוניות שם שבאביו שאינו עושה
מעשה עמך אינו מצווה על יראת אביו
וכבודו כלל ואעפ"כ פסק כדעת הרי"ף
דאסור לו להיות שליח ב"ד להכותו וצ"ב

דהלא אין לו חיובים כלל של כיבוד ויראה? ומפרש הש"ך דאפ' ההגהות מיימוניות מודה דרק מהני אינו עושה מעשה עמך לומר שאינו חייב בבזיון אביו הרשע אבל עכ"פ עדיין אסור לו לגרום לאביו צער ולכן אסור להכותו ולקללו אף דאינו עושה מעשה עמך.

כג.

גמ' בא"ד בין אומרים לו לאביך הוצא. פ' הרמב"ן הוצא בלא גט ר"ל דוקא חייבי כריתות ולא חייבי לאוין.

גמ' בא"ד לכי מגיירה גופא אחרינא היא. ע' מש"כ לקמן (צג:).

גמ' בא"ד הניחא לרבי שמעון דדריש טעמא דקרא. ביאר הריטב"א דלמ"ד דורשין טעמא דקרא היינו שע"י טעמא דקרא יש לנו לחדש דינים כפי הטעם משא"כ למ"ד אין דורשין טעמא דקרא אין לנו נפ"מ להלכה ע"י טעמא דקרא. והעיר הגר"א שלשון הגמ' בכל מקום משמע שיש מ"ד דדורשין טעמא דקרא ויש מ"ד דאין דורשין טעמא דקרא אבל לפי הריטב"א הכל מודים דדורשין טעמא דקרא רק שנחלקו אם ע"י דרישת הטעם יש לנו לחדש הלכות או לאו.

תוס' ד"ה קסבר רבינא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וכו' בא"ד לא תימא למ"ד אין מזהמין את הולד אלא אפ' למ"ד מזהמין לוי פסול איקרי. כתב המהרש"א שם (בכורות מז.) כפשטות מזהמין היינו זוהמא דממזרות ולכן פרש"י לא תימא למ"ד אין מזהמין דהיינו המ"ד דעכו"ם ועבד וכו' הולד כשר שאזלינן לגמרי בתר האם שהוא לוי

פטור מפדיון הבן אלא אפ' למ"ד מזהמין היינו למ"ד ממזר עדיין יהודי הוא ולכן הוי לוי פסול וגם הוא פטור מפדיון הבן (ע' מש"כ טז: בשיטת רש"י). אך תוס' שם חידשו שמזהמין היינו הזוהמא שהטיל הנחש הקדמוני בחוה שפסקה מבנ"י במתן תורה ונשארה רק בעכו"ם (ע' מש"כ לקמן קג:) ופירשו כן לשיטתם שלמ"ד הולד כשר היינו משום שהוא עכו"ם. ולכן לדעת ר"י ה"ק לא תימא למ"ד מזהמין היינו המ"ד ממזר שהוא יהודי וכיון שאזלינן בתר אמו לוי הוא ופטור מפדיון הבן אלא אפ' למ"ד אין מזהמין דהיינו המ"ד הולד כשר ועכו"ם הוא עדיין פטור מפדיון הבן משום שהוא לוי פסול. וקשה תרתי ל"ל טעם דלוי פסול לפוטרו מפדיון הבן תיפו"ל משום שהוא עכו"ם ועוד היתכן שהוא עכו"ם וגם לוי? כתב הקרן אורה (טז:) שאפ' התוס' מודים שיש אמוראי דסברי דהולד כשר וישראל הוא ולכן למ"ד מזהמין היינו שהולד כשר שאזלינן בתר העכו"ם כלפי הדין אי-ממזר שלו אבל מ"מ ישראל גמור הוא ולולא הא דהוא בן לוייה היה חייב בפדיון הבן. וע' מש"כ לקמן (מד:) בשם הגרעק"א בביאור לזה. וכתב בעל הנתיבות (מובא דבריו בשו"ת חמדת שלמה אה"ע ס' ב-ג') שבעצם הוא יהודי מצד אמו רק שיחוסו לאביו העכו"ם מעכב את הצד יהדות שלו ולכן לדינא גוי הוא וצריך גירות אבל אחר הגירות פקע ייחוסו לאביו (דרק לעכו"ם יש יחוס לאב ולא לגר ע' מש"כ לקמן צח.) ולכן ממילא מתייחס אחר אמו לגמרי ולכן לולא הא דאמו היתה לוי' הוא יתחייב בפדיון הבן דהא יהודי הוא. וע' באבי עזרי (איסור"ב פט"ו ה"ג) שביאר דבריו באופ"א ובתוך דבריו הביא דברי המהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ח אות ס"ה)

יבמתו פקע זיקה מאידך למפרע. משמע מזה כירושלמי דסבר דיבום של אח אחד וליבמה אחת מפקיעה למפרע את זיקת שאר האחין לשאר היבמות. אבל הרש"ש מחק את זה מרש"י ודבריו תמוהין. וע' מש"כ הרש"ש עצמו לעיל (יח: בתוד"ה שומרת) לקיים גירסת רש"י.

רש"י ד"ה ואם קדמו וכו' בא"ד ולא באו לימלך לב"ד. כתב הרא"ש (ס' ד') דמשמע מרש"י דהא דתנן קדמו וכנסו קודם שנמלכו בב"ד מיירי אבל אם נמלכו בב"ד ואמרו להם שיחלוץ הא' וייבם האחד הלכו שניהם ויבמו מוציאין מידם.

רש"י ד"ה שמעת מינה קדושין שאין מסורים לביאה שאין סופן לבא לידי ביאה. ע' תוס' (ד"ה קדושין). הקשה הערוך"ג שלדעת הרמב"ם שאינו חייב מלקות באיסור"ב דחייבי לאוין עד שיקדש אותה (והארכתי בשיטה זו במקו"א) הלא לפי רבא דבר זה אינו שייך שהרי קדושין שאין מסורים לביאה הן ואינן קדושין? עיי"ש תירוצו. ואמר הגרא"א בשם אביו שאין הקדושין אוסר הביאה אלא הביאה

שלמ"ד כשר ר"ל יש בו צד ישראל וצד עכו"ם והדבר תלוי באם נתגדל כישראל הוי ישראל ואם בדרך עכו"ם נתגדל הוי עכו"ם והוא בגדר איגלאי מילתא למפרע ודבר זה חידוש הוא וצ"ע רב².

כג:

מתני' מי שקידש אחת משתי אחיות ואין יודע אי זה מהן קידש נותן גט לזו וגט לזו מת ולו אח אחד חולץ לשתיהן היו לו שנים אחד חולץ ואחד מייבם. ע' מש"כ לקמן (פד). דמשמע ממשנה זו שיש מצוות יבום מן האירוסין.

מתני' בא"ד אחד חולץ ואחר מייבם ומבואר בגמ' דלא אמרינן מייבם תחלה ואח"כ יעשה אחיו חליצה דאם כן פוגע הראשון באחות זקוקתו. וכתבו הריטב"א (כאן) והרמב"ן (לקמן כד): דאע"פ שספק דרבנן לקולא כאן אלמוה חכמים לתקנה לאוסרה אפ' במקום ספק ואפ' אם נשאת כדיעבד תצא ממנו.

רש"י ד"ה אין מוציאין מידם וכו' בא"ד ומשבא אחיו וייבם השניה שהוא

כ. הנה בגמ' (ר"ה ג:) איתא דכורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא וכתבו התוס' שהוא היה בנם של אסתר ואחשוורוש נמצא שהיה דריוש בן אסתר ולד של עכו"ם הבא על בת ישראל ואעפ"כ כתב הגמ' דמנו שנותיו כמלכי ישראל משום שהיה ישראל? אלא כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"א ס' ז' אות ג') שמכאן ראי' לדעת התוס' דעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר ר"ל גוי גמור הוא ולכן הוצרך הגמ' לטעם דמלך כשר היה דלאו ישראל הוא. האמנם ראיתי בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"א ס' כ"ט אות ח') שכתב דאדרבה מכאן ראי' לדעת המהרי"ט אלגאזי דמכאן ראינו דאף שהיה אמו מישראל נחשב כגוי גמור משום שאביו היה מלך גויים ונתגדל על דרך אביו להיות מלך אחריו עיי"ש. ובשו"ת הלכות קטנות (ח"ב ס' ר"מ) הביא ראי' מזה דהא דאמרינן עבד ועכו"ם הבא על בת ישראל הולד ישראל היינו רק לחומרא שחוששין לקידושין דיליה אבל לקולא לא. ונראה לי דלכולם אין ראי' די"ל דמשו"ה לא נמנו שנותיו כמלכי ישראל אי לאו טעמא דמלך כשר היה דאף דהיה ישראל מ"מ לא היה מלך ישראל אלא מלך פרסיים ופשוט.

אסורה ועומדת רק שיש תנאי שצריך ביאה דרך אישות ולזה צריך בה קידושין. וע' מש"כ לקמן (נו:).

רש"י ד"ה חולצות ולא מתייבמות ולא אמרינן ליחלוץ חד מינייהו ודחי לזיקה דידה מאחיו וכו'. כתב הערול"נ דמשמע דקושיית הגמ' אינה אלא מהא דתנן בסיפא אם כנסו יוציאו וכאן תנן אין מוציאין מידם כמש"כ רש"י בד"ה הקודם אלא שגם דין דמשנה שם דחולצות ולא מתייבמות היה קשה לגמ' דבמתני' תנן אחד חולץ ואחד מייבם ואם תרתי הם קושיית הם איך יפרנסו דברי התוס' (ד"ה ומאי) שתמהו על פרש"י? אלא צ"ל שדברי רש"י גליון היה ונכתב בטעות בתוך פירוש רש"י ועיקר פירוש רש"י הוא בד"ה ולא מתייבמות (ואע"פ שבתחילת הדף לא משמע כן ברש"י מ"מ כבר מחק המהרש"ל מקצת מדברי רש"י שם).

תוס' ד"ה דיקא נמי בא"ד וי"ל דאין יודע משמע הכי ומשמע הכי. ע' חידושי הגרעק"א שכתב דאינו יודע הוא חידוש טפי לאביי כיון שיש צד לומר דצריכה להמתין לברר הספק משא"כ באינו יודע ליכא לברר את הספק.

כד.

גמ' בא"ד וקרא אסמכתא בעלמא הוא. והתנן באלו הן הלוקין (מכות כג:) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ומדלוקה משמע דאיסור זה הוא איסור דאורייתא? תירץ הריטב"א דאגב גרושה נקט חלוצה. ותוס' רבינו פרץ כאן תירץ שגבי חלוצה איכא מלקות מרדות מדרבנן. ובתוס' ישנים (לקמן מד.) כתבו שלר"ע אה"נ

חלוצה אסורה לכהן מן התורה משום בית קרייא רחמנא ומתני' דהתם כר"ע אזיל.

שם. בשו"ת הרא"ם (ח"א ס' נ"ט) כתב המזרחי שגם באיסור חלוצה לכהן הדיוט אמרינן יהרג ואל יעבור. וע' במל"מ (יסודי התורה פ"ה ה"ב) שחולק עליו.

גמ' בא"ד ת"ר והיה הבכור מיכן שמצווה בגדול לייבם. וגם מצינו ברש"י (שמות יב:ל) מקרא אחר שכתב בכור ור"ל הגדול וכן ברש"י (תהלים פט:כח).

גמ' בא"ד אמר רבא אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גז"ש וכו'. הרמב"ן (דברים כה:ה) הביא ראי' לזה מדלא מצינו שבועז ורות קראו לבן שנולד להם "מחלוץ" כשם בעל רות שמת אלא קראו "עובד". והאברבנאל דחה ראי' זו וטען דמעשה רות ובעז איננה מעשה יבום ממש אם כי גאולה בעלמא (ע' מש"כ לקמן עז.). ומסיק האברבנאל דלעולם קורין לבן הילוד על שם האח המת. ובספר הכתב והקבלה (דברים כה:ו) הגיב שהארבנאל עשה עצמו כאילו לא ראה את דברי רבותינו. וברלב"ג שם מפרש המקרא כפשטיה דהבכור אשר תלד קאי אנולד מן היבום וס"ד שהנולד מיבום יקרא על שם אחי אביו המת ר"ל שמיוחס אליו ולא שיקראו שמו כשמו ממש. וע' שו"ת הרשב"ש (ס' תקכ"ה) שהעירו לו דדברי הרלב"ג הם נגד הגמ'. וע"ע בשו"ת בית יצחק (יו"ד ס' ח"ב ס' קס"ג אות ג') שכתב דאפ' לכתחלה אין חוששין לפשטיה דקרא בזה לקרוא הילד כשם האח המת דכיון דמריע מזליה שמת בלא בנים אין לקרות הולד בשמו. וע' ניצוצי אור שהביא מקורות שאכן נהגו לעשות כן.

כמה זקנות ועקרות שנפקדו ואף שעכשיו כנראה אינה ראויה לילד שמא לאחר זמן תהא ראויה לכך. והלח"מ כתב דגם הרמב"ם מודה לטעם זה עיי"ש אכן כתב במעשה רוקח דמשמע מהרמב"ם הנ"ל דלא ס"ל כטעם זה דמנדקט הואיל והיתה להן שעת הכושר משמע דעכשיו אינן כשרות כלל לולא הך סברא. ותו קשיא לי ע"ד הנמ"י דהיאך סומכין על הנס להתיר איסור ערוה דאשת אח. וכעיי"ז העיר המעשה רוקח דלקמן (קכא). אמרינן דאין מזכירין מעשה נסים (וכ"כ בשו"ת הרד"ך בית ב' חדר י"ב בכל איילונית דל"א דהוי' ראויה לילד מחמת נס דאין מזכירין מעשה נסים וע' מש"כ לעיל ב:) כ"א. וע"ע מש"כ לקמן (מב:). ועוד קשיא לי לפי דעת הנמ"י למה לא נימא גם אצל הזקן דשייך שלאחר זמן יתכשר עוד לביאה וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו שהיה בן ק' שנה והוליד בן.

גמ' בא"ד אימא בכור לייבם פשוט לא לייבם וכו'. הקשה הערול"ג דאם רק בכור מייבם ולא פשוט לא שייך נפילה שני' וא"כ למה לי קרא לאסור צרת צרת צרה (לעיל ג:)? והוא תירץ דס"ד דגמ' כאן היה דורש לצרור כר"ש (לעיל ח:). ובסוף דבריו הוא תירץ דעדיין משכח"ל נפילה שני' בבכור מן האם אבל תירוץ זה קשה דלס"ד דכאן שרק בכור מייבם היינו בכור מן האב דוקא כיון שיבום בנחלה תלא רחמנא. והקשו הערול"ג ומצפ"א שלס"ד שרק בכור מייבם למה לי קרא למעט קטן מיבום דכתיב איש תיפול"ל שאם המייבם צריך להיות בכור והוא המייבם הוי קטן

גמ' בא"ד יקום על שם אחיו. כתוב "ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים" (בראשית לא:מו) ופריך בפדר"א (סוף פרק ל"ו) וכי אחיו היו והלא בניו היו אלא ללמדך שבניו של אדם כאחיו. וכתב בביאור הרד"ל (שם אות קי"ג) דזהו ענין היבום שהבנים קמים על אחיו המת וצ"ב.

גמ' בא"ד או אינו אלא לשם יוסף קורין אותנו יוסף יוחנן קורין אותו יוחנן. ברש"י (ד"ה או אינו) גרס יוסי. בבן יהודע גרס יוסף ויעקב ולא יוסף ויוחנן. וברמב"ן (דברים כה:ה) נקט ראובן ושמעון.

גמ' בא"ד אשר תלד פרט לאיילונית שאינה יולדת. הנה בתוספתא (פ"ב ה"ד) תני דעקרה וזקנה או חולצת או מתייבמת. ויל"ע דמאי שנא זקנה דמתייבמת מזקן שאינו מייבם (ע' הגהות הגר"א לעיל כ:)? כתב בדרכי משה (אה"ע ס' קע"ב) דזקן אינו ראוי לביאה כלל ומשו"ה ל"ש ביה מצוות יבום אבל זקנה נהי דלא שייך בה הריון מ"מ ביאה שייכת בה שהרי קרקע עולם היא והמעשה תלוי באיש (וכ"כ הערוה"ש שם סעיף כ"ב). והנה הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ו ה"ז) כתב טעם דזקנה ועקרה מתייבמות הואיל והיתה להן שעת הכושר. פירוש לדבריו צ"ל דכיון שראויין הן לביאה אף שאינן יולדות מ"מ מתייבמות כיון שפעם היו ראויות לילד (משא"כ זקן שאינו ראוי לביאה כלל עכשיו ומשא"כ איילונית שאף פעם לא היתה יכולה לילד). והנה בנמ"י (ג: בדפי הרי"ף) כתב דזקנה ועקרה מתייבמות משום שראינו

כא. יעויין בשו"ת דבר יהושע (ח"א ס' צ') שכתב דצ"ל דפקידת עקרות איננה מעשה ניסים, וחיידוש הוא.

אכן הרשב"א כאן (וכ"ה במגיד משנה ובמגדל עוז) הביא דהרמב"ם גרס לא רצה הולכין על כל האחין. ויש נפ"מ בין הגירסאות דלפי גירסא דידן כל הגדול מאחיו הוא קודם למצוה ואילו לפי הרמב"ם מאחר שהגדול לא רצה שאר כל אחים שווים הם.

כד:

גמ' בא"ד ורמינהי אחד איש שנתגייר לשום אשה ואחד אשה שנתגיירה לשום איש וכו'. ולמסקנא קי"ל דלכתחלה אין מגיירין בכה"ג ובדיעבד מהני. ע' בשו"ת בית יצחק (אה"ע ס' ל"ו אות י"ד) שהסתפק אם מותר לכתחלה לגייר נכרית לשם אישות כדי שתנשא לפצוע דכא ישראל במקום שאין הגיוריות שכיחי דבלא"ה יהיו כל ימיו בהרהורי עבירה אף שאינו יכול לקיים מצוות פו"ר. (וע' מש"כ לקמן עו. דיש צד לומר דפצוע דכא אינו מוזהר באיסור הוזה"ל וא"כ מאי איכפ"ל שיהיה כל ימיו בהרהורים ודו"ק.)

גמ' בא"ד דאמר רב אסי הסר ממך עקשות פה וכו'. ע' בבניהו שגרס רב אשי ולא רב אסי.

גמ' בא"ד ת"ר אין מקבלים גרים לימות המשיח^{כב} כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה. כתב הר"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל (תפארת יהונתן במדבר כה:טו) שגם בימי משה רבינו לאחר מתן תורה לא קיבלו גרים עי"ש.

ממילא אחיו המת הוא ג"כ קטן משום שהוא קטן ממנו וא"כ למה לי קרא לפטור המייבם כשהוא קטן תיפו"ל משום שהיבמה הוי' אשת קטן ואינה נופלת ליבום כיון שאין קדושי הקטן כלום ואפ' מדרבנן אין לה חליצה כדלקמן (צו:)? ותירצו דמשכח"ל שהבכור הוא קטן ועדיין אחיו הקטן ממנו הוי גדול אם הבכור היה בן י"ג שנים ולא הביא ב' שערות ואחיו הקטון היה פחות מבן י"ג וכבר הביא ב' שערות דאז אשתו נופלת ליבום לאחיו הבכור הגדול ממנו בשנים שהוא קטן כיון שקדושי הראשון הוו קדושיין שהרי הגיע לכלל גדלות ע"י שערותיו. מבואר דסובר הערול"ג דבכורות דיבום תלוי בסדר לידתן ולא בסדר גדלותן. ובזה אזיל הערול"ג לשיטתו במש"כ בשו"ת בנין ציון (ס' ק"נ-קנ"ב) שהכריע שאם אח אחד נעשה גדול קודם אחיו שנולד לפניו (כגון אם שנת לידתן היתה מעוברת ואחד מהם נולד בא' אדר ב' ובשנת י"ג נעשה כגדול א' אדר והשני לו נולד בסוף אדר א' ונעשה גדול בסוף אדר שבשנת י"ג שלהם) יש לנולד ראשון זכות יבום מדין בכור ולא לאח שנעשה גדול בראשונה. וזהו מח' אחרונים עי"ש. וצריך לי עיון קצת למה לא כתב הערול"ג כאן נפ"מ כי האי גוונא. וע"ע בשו"ת בית שלמה (אה"ע ס' נ"ו).

גמ' בא"ד תני אביי קשישא מצוה בגדול לייבם לא רצה הולכים אצל אחיו הקטן. כ"ה גירסת רש"י ותוס' והשגות הראב"ד (יבום וחליצה פ"ב הי"ב).

כב. צע"ק דהרמב"ם (איסור"ב פי"ג ובסוף הל' מלכים) השמיט דין זה דאין מקבלין גרים לימות המשיח (יתכן ששמעתי הערה זו מפי אחד דמן חבריא).

חננאל ושאר ראשונים סברי כדברי המרדכי (ב"ב רמז תקע"ו) שיבם ה"ה כבכור דהיינו כבכורו של האח המת שהוא יורש אחיו המת ובנכסי אחיו אינו יורש בראוי כבמוחזק ולכן אם אח"כ מת אביהם אין היבם נוטל חלק אחיו עם חלקו בנכסי אביהם אלא חולקים בשוה בין האחים.

רש"י ד"ה ואבע"א וכו' בא"ד דמפיק אשה מבעלה בקול כל דהו. מבואר דרש"י סובר דסוגיין מיירי בלהוציא אשה מבעלה מפני דבר מכוער. אכן ר"ת (בתוד"ה אמר) חולק ע"ז וכתב דלקלא דלבתר נשואין לא חיישינן וסוגיין מיירי לגבי הבעל (או חשוד) אם נתגרשה מבעלה ונישאת לו האם תצא ממנו. וכ"ה הבנת הרי"ף (ו. בדפיו) והר"מ במז"ל (סוטה פ"ב הי"ג) דמיירי בלהוציאה מן הבעל ולא מן הבעל (וע' בלבוש מרדכי כאן ס' י"ט) וכ"כ הכס"מ בדעתו. והנה עוד כתב הרמב"ם (אישות פכ"ד הל' ט"ו) בסוגיא דהכא דאם רצה בעלה להוציאה תצא ואין לה כתובה. וכתב עליו בהגהות מיימוניות (שם אות ז') דזהו כדברי רש"י. אכן דבר זה תימה דרש"י כותב דמוציאין אותה מבעלה (בעל כרחם) והרמב"ם לא כתב אלא דאם רצה להוציאה בלא כתובה הרשות בידו. ונחלקו האחרונים לדעת הרמב"ם אם אסורה לבעלה דבכס"מ שם והב"ח (אה"ע ס' י"א) כתבו דאסורה לבעלה (והסביר מו"ר הרה"ג דב גרשן מלצר שליט"א דכיון דהוי ספק דאורייתא אזלינן לחומרא ואסורה לו ולא דמי לייחוד דע"י אין אוסרין אשה לבעלה דכאן הוי כעין קו"ס מאחר דהוא דבר מכוער ביותר הוי כרגלים לדבר שזינתה ושפיר הוי ספק). אכן הישרש יעקב כאן הוכיח דאינה אסורה לבעלה מדלא כתב כן הרמב"ם להדיא (וכ"כ בשו"ת צמח

גמ' בא"ד אי איכא עדים מפקינן. כתב המהרש"ל (יש"ש ס' י"ח) דצריך הני עדים לראות כדרך המנאפים דהיינו בקירוב בשר ואף אם לא ראו כמכחול בשפופרת כמש"כ הרמב"ם ולא סגי אם רק שמעו העדים קול הנשימות כאילו עשו מעשה תה"מ.

גמ' בא"ד דתניא רוכל יוצא ואשה חוגרת בסנינר אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא וכו' רוק למעלה מן הכילה אמר רבי וכו' מנעלים הפוכים אמר רבי וכו'. כתב הריטב"א שהב"ב"א לא כלל כל הני בבות באחד וסיים א"ר הואיל ומכוער הדבר תצא אלא נשנה כ"א בפ"ע משום שרבי נקט כל אחד מהני דוגמאות מפני מעשה שהיה בכל אחד מהם. והמאירי דייק מדלא נקט הברייתא מנשק ומגפף ושער סגור שבהני גווני לא אמר רבי תצא. אבל לפי הריטב"א אין זה מוכרח דאפשר לומר דלא נקט רבי הני גווני משום דמעשה שלא היה כך לא היה אבל להלכה אה"נ אין לחלק ובכולם תצא הואיל ומכוער הדבר. וע' מש"כ לקמן (כה). בענין דלת סגור לדעת הרמב"ם ולכאורה היינו שער סגור שנקט המאירי.

גמ' בא"ד רוק למעלה מן הכילה. כתב המאירי ד"א דרוק הוא כינוי לשכבת זרע.

רש"י ד"ה בכור אינו נוטל חלק בכורה בנחלה הראויה לבא להם אחר מיתת אביהן אלא במה שמוחזק ביד אביהן ביום מותו וכו'. ביאר הגרא"א שרש"י סובר שיבם ה"ה כאחיו הבכור שמת ליטול חלקו וחלק אחיו בנכסי אביהם כשימות אביהם ובנכסי אביהם אינו נוטל בראוי כבמוחזק. אבל רבינו

דזהו משום גזירה שמא יהרוג אדם וישא את אשתו לכן אסרו אשת הרוגו. וקשיא לי דמה הועילו חכמים בתקנתם דאם חוששין על הפרוץ שיהרוג בעל האשה כדי שישאנה ויעבור על איסור שפיכות דמים שהוא חמור מאד למה מהני איסור דרבנן שלא ישאנה אם הרג את בעלה? ונראה לי ליישב הדבר עפ"ד החזקוני (בראשית יב:יא) גבי המצריים שמפניהם אמר אברהם אבינו לשרה אשתו "אמרי נא אחותי את" (בראשית יב:יג) דניחא להם שטופי זימה לחטוא פעם אחת בשפיכות דמים מלהיות חוטאים תדיר באשת איש (וכ"כ במושב זקנים שם וכ"כ המהראנ"ח בספרו הנותן אמרי שפר פ' לך לך). וא"כ י"ל דלולא תקנת חכמים דאף לאחר שנהרג בעלה יש איסור עליה בכל פעם ופעם שיבאו עליה ואף שזהו איסור רק מדרבנן מ"מ לא ירצה העבריין לעבור באיסור דרבנן בכל פעם שיבא עליה. ושוב התבוננתי וחשבתי דאולי זה אינו דאיסור זה אינו מאיסור"ב אלא איסור נשואין וצ"ע (וע' מש"כ ביומא יח: לגבי כהן גדול שחוששין שמא צדוקי הוא ומשו"ה משביעין אותו). ומענין לענין ראיתי במהרש"ל (יריעות שלמה פ' ואתחנן) עה"כ לא תנאף בזה"ל ופרש"י דבאשת איש הכתוב מדבר משום דאיתא בביאורי מהר"י העכנג זצ"ל דמה שכתוב לא תרצח ולא תנאף בוא"ו דהוה אמינא לא תרצח הבעל ולא תנאף עם אשתו וא"כ מיירי בפנויה לכן הוצרך רש"י לפ' דאיירי באשת איש דוקא ע"כ. והקשה הקרן אורה למה לי האי טעמא דרמב"ם תיפול"ל מטעם שהביא רש"י דאיכא לזות שפתים שמא עיניו נתן בה והעיד שקר.

גמ' בא"ד והאמר רב יוסף פלוני רבעני לאונסי הוא ואחר מצטרפין להרגו

צדק אחרון אה"ע ח"א ס' כ"ד סק"ה ובשו"ת אבני נזר אה"ע ס' ל"ח וע"ע באוצר הפוסקים אה"ע ס' י"א סעיף א' אות כ"א).

רש"י ד"ה לא ישאנה משום לעז שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון. דייק הגרעק"א דלפי רש"י הלעז הוא שיאמרו שהקול הראשון שהוא נתקלקל עמה מכבר היה אמת ולפי הרשב"א הלעז הוא שהיא רק נתגיירה כדי להנשא לו.

תוס' ד"ה משום דרב אסי הסר ממך עקשות פה וכו' אר"י דבנטען על הפנויה אין להחמיר מלכנוס משום לזות שפתים דאדרבה מצווה לכנוסה וכו'. כתב בשו"ת מהרי"ק (שורש קכ"ט) דדעת הרא"ש (ס' ז') שבנטען על הפנויה לא יכנוס משום לזות שפתים ולזה צידד גם בתוס' הרא"ש. ולכאורה הרא"ש פליג ע"ד התוס' כאן אבל המהרש"ל (יש"ש ס' ט"ו) כתב דל"פ אלא דדברי הרא"ש נאמרו רק אם גדולה היא שכבר הגיעה עונת ווסתה דבכה"ג הרי היא בחזקת נידה וזה הוי נטען על הנדה דבכה"ג אסור לכנוסה משום לזות שפתים. אבל דברי התוס' נאמרו כשלא הגיעה עונת ווסתה ולכן אינו נטען על הנידה אלא על סתם פנויה ומשום לזות בכה"ג אין לחוש.

תוס' ד"ה לא בימי דוד בא"ד אבל קשה וכו' וי"ל דמעצמן נתגיירו וכו'. הרמב"ם (איסור"ב פי"ג הט"ו) תירץ שנתגיירו בפני הדיוטות ולא בפני ב"ד. אכן הרמב"ם נקט כן רק לגבי ימות דוד ושלמה ולא כתב כן גבי מרדכי ואסתר וצ"ע.

כה.

מתני' בא"ד מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו. כתב הרמב"ם בפיה"מ

כשר לעדות? ותירץ המהרש"א שם שאותה סוגיא אזלא כדעת רבי יהודה דס"ל ששונא פסול אבל להלכה קי"ל כרבנן (סנהדרין כז:): דאף שונא כשר לעדות. והקשה הגרא"א דלפי דברי המהרש"א אין כאן מקום לקושיית התוס' שהרי סוגיין דהכא אזיל בדעת הרבנן דשונא כשר לעדות וסוגיא דמכות אזיל כד' רבי יהודה ששונא פסול לעדות ומהו קושיית התוס'? אלא אמר הגרא"א דאין כאן מח' כדברי המהרש"א אלא צ"ל דתרי מיני שונא יש כמש"כ בשו"ת מהרש"ל (ס' ל"ג) דיש שונא סתם שהוא כשר לעדות לכ"ע ויש שונא גמור שהוא פסול לעדות לכ"ע. ולפי"ז בהרוג ונרבע שודאי הוי שונא גמור שפיר הקשו התוס' שיש סתירה אם כשר לעדות. ובתוס' (מכות ו.) הביאו צד לומר דהרוג ונרבע פסולים לעדות לאו משום שונא אלא משום בעל דבר עיי"ש.

כה:

גמ' בא"ד והתניא אמרו לו לרבי יהודה מעשה בלסטים אחד וכו'. הקשה הרשב"א דמה הראי' מהאי מעשה דלמא מסיח לפי תומו היה ולכן האימנו בו דלא גרע מעכו"ם דנאמן במסל"ת (כדאיאתא לקמן קכא:)? ותירץ הרשב"א דכיון שאמר לכו אמרו לה וכו' מוכח שלעדות קא מכוון ואין זה מסל"ת.

רש"י ד"ה ואין אדם משים וכו' בא"ד והא דקי"ל הודאת פיו כמאה עדים

לרצוני רשע הוא וכו'. ע' קובה"ע (ס' כ"א) ובקונטרס הביאורים שהאריך הגרא"ו בדין פלגינן דיבורא.

רש"י ד"ה מנעלים הפוכים פיהן למטה ודאי של נכרי הם והפכם כדי שלא יכיר הרואה. פ' בפסקי הרי"ד שס"ד שהיו פיהן לחוץ וכו' ולכן מוכח שהוא נכנס למטה לקלקל עמה ושוב פריך הגמ' לחזי דמאן נינהו ומשני מקום מנעלים הפוכים ר"ל ראו צורת מנעל בקרקע ונראה שאדם יצא מתחת המטה ומסתמא היה הרוכל שיצא בחפזון. והמאירי פ' שנראה שהוא הסיר את המנעל בעוד שהוא על גבה ולכן נפלו הפוכות תחת המטה ושוב מפרש הגמ' שנראה צורת מנעל בקרקע כאדם שנועץ רגליו בקרקע בשעת תשה"מ. ובר"א מן ההר העיר דהרמב"ם (אישות פכ"ד הט"ו) השמיט מנעלים הפוכים ועייל במקומם סגירת הדלת וכתב דשמא גרס הרמב"ם מנועלים הפוכים דהיינו סגירת הדלת כג'.

רש"י ד"ה לשון אחר וכו' בא"ד במקום שהוא רגיל לתת את שלו. מפרש המאירי דמסתמא מטת הבעל חשובה יותר משל אשתו ולכן אם זינתה תזנה שם.

תוס' ד"ה הוא ואחר מצטרפים להרוג הקשה הר"ר חיים דבסוף מכות פריך הרוג ונרבע יציל משמע דהרוג ונרבע פסולים להעיד משום שונא והכא משמע דכשר וכו'. מוכח דסברי התוס' דהרוג ונרבע פסול לעדות והקשה המהרש"ל (סנהדרין ט:): דהא קי"ל ששונא

כג. לפי"ז מיושב הערת המעשה רוקח ושו"ת אבני נזר (אה"ע ס' ל"ח אות ג') שהעירו דדבר זה לא מצאנו בשני התלמודים.

דמי הנ"מ לממונא אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסול לא. אמר הגרא"א דמדוייק מדברי רש"י דהא דמודה בקנס פטור הוא משום שגבי קנס לא נאמר הודאת בע"ד כמאה דמי ולא משום דין מיוחד בקנסות דפטור ע"י הודאתו^{כד}.

רש"י ד"ה בנדר שנדרה הנאה מבעלה ולא הפר לה ובאתה לחכם להתיר לה ולא מצא פתח לחרטא. כתב הגרעק"א דמדוייק מדברי רש"י דאפשר לשאלת חכם להתיר נדר אפי' בכה"ג שיכול הבעל להפר את הנדר. וכבר כתב כן בשו"ת מהרי"ק (שורש נ). ואם בעלה הקים את נדרה נחלקו השו"ע ורמ"א (יו"ד ס' רל"ד סעיף כ"ב) אם שייך אח"כ שאלת חכם.

רש"י ד"ה כנס מהו שיוציא אחכם ואמביא גט קאי. ע' הגהות הגר"א (אות א') וע"ע מש"כ לקמן (פח:).

כו.

מתני' וכולם שהיו להם נשים ומתו מותרות לינשא להם. לכאורה כוונת המשנה דכיון שהיה לו אשה לפניו לא חיישינן שמא עיניו נתן בה ועכשיו שמת אשתו רוצה הוא ליקח אותה שנתן בה עיניו. וצ"ע עדיין דהלא אפ"ל דכבר מקודם שמתה אשתו אפשר שנתן בה עיניו כדי לישאנה דהלא קודם לחרם דרגמ"ה מותר לישא ב' נשים? תירץ התפא"י (יכין אות ס') דאעפ"כ לא היו רגילין בכך ליקח שתי נשים ולכן לא

חיישינן שנתן בה עיניו בחיי אשתו. וע"ע יש"ש (ס' כ"א).

גמ' בא"ד וכולן מותרות לבניהם או לאחיהם. המהרש"ל (יש"ש ס' כ"ג) כתב דזהו רק אם נטען עליה אבל אם בודאי זינתה עמו הסתפק אם מותרת לקרוביו וכתב דדעתו נוטה לחומרא. ולכאורה מדברי הרמב"ם (איסו"ב פ"ב הי"ג) משמע דמותר דז"ל אם אנס אביו או בנו או אחיו או אחי אביו אשה או פיתה אותה הרי זה מותרת לו וישאנה וכו' ע"כ משמע דמותרת לו לגמרי (וכ"ה סתימת המשנה לקמן צז). וצ"ע. וראיתי בתוס' השלם (ויקרא כז: אות ג') שכתב דהחשוד על האשה לא יקחנה לאביו או לבנו וצ"ע.

גמ' בא"ד הנטען מן האשה אסור באמה ובבתה ובאחותה. הנה כתב בשו"ת הרי"ף (ס' קל"ז) דנטען על האשה ונפלה בתה לפניו ליבום אסורה לו לייבם אלא צריכה ממנו חליצה כמו שניות מד"ס (וכן מובא באור שמח איסו"ב פ"ב הי"א). אכן המרחשת (ח"ב ס' ג' אות ח') צידד להתירה ליבם כיון דאפשר לומר דמאחר שזהו רק איסור מדרבנן לא העמידו חכמים את דבריהם במקום מצוות עשה של התורה. ומן הראוי להדגיש דלכאורה הרי"ף אזיל לשיטתו דלקמן (לא: בדפיו) הביא ברייתא זו דנטען מן האשה אסור וכו' להלכה. אמנם השו"ע (אה"ע ס' ט"ו סעיף י"ג) לא הביא איסור כי אם בבת אנוסתו בחיי אנוסתו והביא הפתחי תשובה (סק"ו) משמיה דהמל"מ (איסו"ב פ"ב הי"א) דמשמע דסובר השו"ע דהנטען מן האשה

חידוש שמותרת לאחר מיתת אנוסתו דאפי' אחות אשתו ממש מותרת לאחר מיתת אשתו וכ"ש אחות אנוסתו שאינו אסורה אלא מדרבנן אטו אחות אשתו.

רש"י ד"ה הא דקתני אפי' נתגרשו כגון דהוי להו קטטה מקמי הכי דעדיין לא נתן דעתו על זאת. ע' במאירי שמפרש זה באופן אחר.

רש"י ד"ה בתרי זימני וכו' בא"ד מיהו לכל העולם אסורה שהוחזקה להתאלמן או להתגרש. ע' בדברות משה (ס' כ"א הערה ס"ח) שהעיר מה איסור יש בזה שמוחזקת היא להתגרש. וראיתי בנתיבות לשבת (אה"ע ס' ט') שכתב דאיסור זה הוא רק אם נתגרשה בלי טעם. וע"ע בבאה"ט (אה"ע ס' ט' סק"ח).

מותר בבתה דרק אם אנסה נאסרה עליו בתה (וע' באוצר הפוסקים שם אות ל'). ולפי השו"ע פשיטא דאם נטען מן האשה ונפלה לו בתה ליבום דמותרת לו. איברא יל"ע מהו הדין בבת אנוסתו שנפלה לו ליבום ולכאורה זה תלוי בהנ"ל. ועוד ראיתי שתמה הבית מאיר שם ע"ד השו"ע למה הביא איסור רק בבת אנוסתו הלא ה"ה באם אנוסתו ואחות אנוסתו דאסורות בחיי אנוסתו לכ"ע (ע' מש"כ לקמן צז.)? ויש ליישב קושיית הבית מאיר עפ"ד הכנסת הגדולה (הגהות על הטור בהשמטות אה"ע ס' ט"ו) דלשון השו"ע הוא אבל בת אנוסתו מותרת לו לאחר מיתתה ולא כתב כן השו"ע גבי אם אנוסתו כיון דז"א מילתא דשכיחא דמסתמא זקינה היא וגם לא נקט אחות אנוסתו דבכה"ג אין כאן

פרק שלישי

זקוקתו למ"ד יש זיקה ובאסור לבטל מצוות יבמין למ"ד אין זיקה.

כו:

גמ' בא"ד קסברת יש זיקה והויא לה חליצה פסולה. ביאר הגרא"א גדר חליצה פסולה לשיטת רש"י (ד"ה אלא ה"ג) ע"פ דברי פ' ר"א מן ההר שכיון שיש זיקה רמיא היבמה קמיה כל היבמים וכיון שהיא אסורה ליבום חליצתה אינה דומה לחליצת התורה שאם חפץ מייבם ולכן גרעה כח האי חליצה ואינה מסלקת הזיקה כי אם מן החולץ והחולצת בלבד אבל נשארה בזיקתה לשאר האחין ולכן צריכה לחזור אחר כל האחים (ע' מש"כ לקמן נא.). ובדעת הר"י (בתוד"ה וחליצה) מפרש הגרא"א דצ"ל שכיון שאיסורה הוי אטו איסור ערוה מן התורה דאחות זקוקתו או איסור יבום מה"ת (כגון בבעה"ג או בעה"מ) אמרו חכמים שנקלש זיקתה והוי חליצתה חלצ"פ וצריך לחזור על כל האחים^א כיון שאין חלצ"פ פוטרת מי שיש לה זיקה מעליותא. בדעת הרמב"ם ע' בברכת שמואל ס' י"ב שכתב שהחליצות שנעשות לאחר החלצ"פ הם באות להאלים כח החלצ"פ ואחר שחזר ונחלץ מכל האחים למפרע נעשית החלצ"פ הראשונה כחליצה כשרה.

מתני' בא"ד ואם קדמו וכנסו יוציאו. כתב הפרישה (אה"ע ס' קע"ו סק"ב) שדוקא יוציאו אם כיוונו לעבור על איסור אחות זקוקתו שאז קנסו אותם להוציאן אבל אם שניהם הסכימו שכ"א יכנס אחת כדי להפקיעה זיקת אחת מהן להתיר אחותה לאחיו לא תצא דהא כבר פקעה הזיקה ואין כאן איסור אחות זקוקתו.

גמ' בא"ד אי הכי תלתא נמי וכו'. פ' הרשב"א דכל פירקין מיירי בג' אחין ולמה דוקא הכא תנן ד' אחין א"נ למה ריבה התנא אחין בכדי.

רש"י ד"ה איסור ערוה כגון חמותו ואם חמותו. ע' מש"כ לעיל (ט:).

רש"י ד"ה איסור מצוה רמיא קמיה מדאורייתא הלכך אסור באחותה דאחות זקוקה היא. העיר הגרא"א דצע"ק אמאי הדגיש רש"י זה דוקא באיסור מצווה ולא באיסור קדושה. וע' בחידושי רבי נחום (אות תכ"ב).

תוס' ד"ה חולצות ולא מתייבמות פירשתי לעיל וכו'. ושם כתבו התוס' דל"א אחד חולץ ואחד מייבם גזירה אטו מייבם בתחלה והביאו בשם הריב"ן דאז דכבר אסורה לשני מדין נאסרה וכ"כ רש"י לעיל (כד.). וכן כתבו בתוס' ישנים כאן ששייך נאסרה באחות

א. ויש לדייק כן בדעת רש"י ד"ה נפלה שמשמע שחליצתה הוי' רק חליצה כל דהו רק לצאת יד"ח מדאורייתא כיון שמדרבנן הוי' כערוה וא"צ חליצה זהו חלצ"פ וצ"ע.

שרק אם יש זיקת יבום ואיסור יבום שייך דין חלצ"פ לרש"י אבל בחייבי עשה כיון שאין להם זיקת יבום כלל רק זיקת חליצה (כמש"כ לעיל כ:;) ל"ש בהם דין חלצ"פ. והרשב"א (כז.) כתב באסורה ליבום מחמת אסור לבטל מצוות יבמין שחליצתה כשרה משום שאין לה פסול מחמת עצמה אלא משום גזרה. ועפ"ד מיישב הגרא"א את קושיית תוס' ע"ד רש"י שאע"פ שאסורה ליבם מ"מ אין חליצתה חלצ"פ. הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ז ה"י) סובר כרש"י דבכל מקום שיש איסור על היבמה כגון שניות או חייבי לאוין או חייבי עשה שייך בזה חלצ"פ (וכן ציין הגהות הגר"א דדעת הרמב"ם כדעת רש"י בזה). המהרש"ל (חכמת שלמה) הקשה עוד לדעת רש"י ורמב"ם מהא דתניא לעיל (כ:;) איסור מצווה ואיסור קדושה בא עליה או חלצה נפטרה צרתה מבואר שאין בהן דין חלצ"פ. והנה אי נימא דרש"י פוסק כדברי רב גידל (כ.) וכמבואר מרש"י לקמן (פד.) נמצא דגם חייבי לאוין אין להם זיקת יבום כי אם זיקת חליצה לחוד² וא"כ אפשר ליישב קושיית המהרש"ל על פי דברי הגרמ"י מלדוור שליט"א בשם הרה"ג אלי' שוועי זצ"ל דמודה רש"י דאם יש זיקה רק לחליצה ולא ליבום אף שיש איסור על אותה יבמה אין חליצתה חלצ"פ.

תוס' ד"ה דנפול בזא"ז וכו' בא"ד ותירץ דהתם משכחת לה שמתייבמת וכו'. ע' ערול"ג שדן בדברי המהרש"א במהדו"ב שהקשה דאעפ"כ הא יכול ללמוד מן השניות שא"א לייבם.

גמ' דאמר שמואל חלץ לאחיות לא נפטרו צרות. מיסודו של הגרא"א: רש"י סובר בדעת שמואל שדבריו הוי' מילתא באנפי נפשיה שאמר שמואל שיש דין שכדי לפטור הצרות צריך החליצה הכי-מעולה באותו ציור שהאי חליצה תהוי' דומה לחליצה הכתובה בתורה. ולכן בשתי אחיות עצת שמואל לחלוץ לצרות וליפטור האחיות ואע"פ שגם אסור לייבם וחליצתן הוי' ג"כ חלצ"פ מ"מ חליצתן הוי' החליצה הכי-מעולה באותו ציור כיון שאינן כ"כ גרועות כאחיות עצמן משום דברי רב אשי בסמוך שקל איסורם. והתוס' סברי ששמואל חולק ע"ד רב וסובר שמואל אם חלץ חלצ"פ אינה צריכה לחזור על כל האחים אבל אותו שחלץ צריך לחזור על כל הצרות. וא"כ מהו דעת שמואל לחלוץ לצרות אם הן ג"כ עושין חלצ"פ ואיך הן פוטרות את האחיות? ע"ז כתבו התוס' (ד"ה מאי) שרב אשי בא לומר שאע"פ שצרת אחות זקוקתו אסורה מ"מ חליצתה הוי' חליצה כשרה משום שלא אלים איסור אחות זקוקתו דרבנן להקליש את זיקת הצרת אחות זקוקתו. וע' מש"כ בסמוך.

תוס' ד"ה וחליצה פסולה צריך לחזור לא כמו שפירש בקונטרס וכו' דהא אמר בפ"ק גבי מחזיר גרושתו וכו'. ותירץ הגרמ"י מלדוור שליט"א בשם רבו הרה"ג אלי' שוועי זצ"ל דבחיבי עשה שיש להם זיקה לחליצה (כמו שכתב בתוס' הרא"ש ג:;) אין בהם דין חלצ"פ לפי רש"י לפי שסובר

ב. אבל עדיין צ"ע דרש"י עצמו כתב לעיל (י:;) ולקמן (כט.) שיש להם זיקת יבום אע"פ שאסור לייבם אותם ורק צריכות חליצה.

כז.

רש"י ד"ה לבעלת הגט וגו' בא"ד שוב אין חליצתה הוגנת כל כך דקלישא זיקתה ואם חלץ לה לא נפטרה צרתה. אמר הגרא"א דכאן מודה רש"י לדברי התוס' דחלצ"פ הוא משום קלישות הזיקה דהא אינה נקראת "אם חפץ לא ייבם" גבי בעה"מ ובעה"ג כיון שמצד איסורים מותרת היא לו ורק ע"י מעשה חדשה אסרה לו מדיני יבום דרבנן. וכ"כ רש"י לקמן (נא. ד"ה לימא) דבבעלת הגט הוי' חליצתה חליצה פסולה משום דקליש זיקתה.

רש"י ד"ה אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו ואפילו לא היתה צרתה מאחיו אלא מנכרי וכו'. אמר הגרא"א לרש"י צרת קרובת חלוצתו אסורה משום סתם גזירה דרבנן כמש"כ רש"י לקמן (מא.) ולכן אסורה אפ' שלא במקום מצווה וכיון שהיא אסורה לו לייבומי יש עליה דין חלצ"פ אם חלץ לה דלב"ש חלצ"פ תלוי באיסור יבום. אך לתוס' שחלצ"פ תלוי בקלישות הזיקה צ"ל שצרת קרובת חלוצתו אינה סתם גזירה דרבנן אלא הרי היא כצרת ערוה מדרבנן ולכן הוקלש זיקתה ויש בה דין חלצ"פ וזה מתאים עם שיטת התוס' שם (מא.).

רש"י ד"ה לעולם וכו' בא"ד ודקשיא לך הויא צרת אחות אשה בזיקה והוי' כי אחות זקוקה גופה לא היא משום דלא אלימא זיקה לשוויי לצרה כי ערוה ולא גזרו חכמים אלא באחות זקוקה. הקשה הרשב"א האיך כתב רש"י שלא גזרו בצרת אחות זקוקתו אם מבואר בגמ' שאינה מתייבמת דהא פרכינן לב"ש יבומי נמי

תתייבם משמע דלדידין אינה מתייבמת. וכתוב בהגהות על הרשב"א שכוונת רש"י הוא שקל איסורם משל אחותה וכמש"כ רש"י לעיל (ד"ה חלץ). וע' מש"כ לעיל (כו:). ואמר הגרא"א דלפי רש"י בא רב אשי לומר שאע"פ שצרתה כמותה (וכמו שאמר רב אשי גופיה לעיל יג.) מ"מ דרגת האיסור בצרת אחות זקוקתו קל מאחות זקוקתו עצמה כיון שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן. ולפי התוס' ל"א בזה דהוי חלצ"פ דאף דצרת אחות זקוקתו אסורה לא קלשה זיקתה ע"י איסור זה.

תוס' ד"ה שמואל התחיל ולא התחיל קאמר וכו' א"ד כיון דלא נשתייר בלאה אלא זיקה מועטת שכבר חלץ לצרתה חליצה חשובה טפי. ע' תוס' הרא"ש.

כז:

רש"י ד"ה הדדי נינהו ותפשוט בעיין שהאחת פוטרת חברתה וכו'. כתב הרמב"ן כיון ששתיהן שוות שתיהן צריכות חליצה.

רש"י ד"ה מתה ראשונה בלא חליצה מותר לייבם את השניה. הקשה הגרא"א למה הדגיש רש"י דוקא שמתה בלא חליצה הלא הוא הדין אם חלץ לה ואח"כ מתה דהא אחות חלוצתו לאחר מיתת חלוצתו מותרת דלא עדיף איסורה מאחות גרושתו דמותרת לאחר מיתת אשתו שנתגרשה ממנו? ועוד הקשה הרש"ש למה כתב רש"י שמותרת משום שפקעה זיקתה תיפו"ל משום שאחות זקוקתו לאחר מיתת זקוקתו מותרת דלא גרע מאחות אשתו לאחר מיתת אשתו דמותרת? ועוד דאפ' לאחר מיתת

דלא אלים היינו משום שאיסורה רק איסור דרבנן.

הראשונה הזיקה באמת לא פקעה דזיקה בכדי לא פקעה כדלעיל (יח.). וצ"ע.

כה.

גמ' בא"ד אנא ראשונה מייבם. הנה הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ז ה"ד) פסק כרבי יוחנן דאם חלץ לשני הותרה הראשונה ליבום לשאר האחים דהוי כיבמה שהותרה ונאסרה (משום אחות זקוקתו) וחזרה והותרה דתחזור להתירה הראשונה. האמנם הקשה התוס' יו"ט (פ"ג מ"א) דא"כ אמאי הביא הרמב"ם (שם פ"ז ה"ה) מתני' כצורתה דאם כנסו יוציאו הא לפי רבי יוחנן נקט הגמ' דזהו רק בדלא ידעינן הי מינייהו נפלה ברישא דאי ידעינן מהני' חליצת השני' להתיר הראשונה לשאר האחים ולכאורה ה"ה דמהני' ביאה בשני' (אף שהוא באיסור) להתיר הראשונה לשאר האחים? בהגהות הרצ"ה קאלישער זצ"ל על המשניות תירץ דנהי דחליצה פסולה מהני להפקיעה זיקת החלוצה ולא של צרותיה מ"מ כיון שזיקתה לא נפקעת בכך עדיין תהא הראשונה אסורה לשאר האחים מדין אחות זקוקתו (וע' באו"ש קונטרס הזיקה ס' ל' ובאמרי משה ס' ח'). ושו"מ בילקוט שנויי נוסחאות על הרמב"ם שם שיי"ג בדבריו דאם קדמו וכנסו אין מוציאין אותם מידן וכ"פ הרמב"ם בפיה"מ כאן (אכן במג"מ להדיא גרס מוציאין וכן מוכרח מהכס"מ שהדגיש דהרמב"ם בהל' יבום חזור ממ"ש בפיה"מ).

תוס' ד"ה חולץ לראשונה הותרה וא"ת מאי קמ"ל פשיטא דהותרה וכו'. הריב"ן ור"א מן ההר כתבו שהחידוש בדברי רב הונא אמר רב הוא רק בסוף דבריו אבל אה"נ ראשית דבריו פשוטין הן.

תוס' ד"ה אבל הכא וכו' בא"ד פר"ח דרב לטעמיה דאמר אין זיקה וכו'. כתב הרשב"א דלפי רבינו חננאל רב ורבי יוחנן פליגי במח' רב ושמואל ביש זיקה דרב אזיל לשיטתו דבכל מקום ס"ל אין זיקה ולכן רק נאסר אחות זקוקתו משום אסור לבטל מצוות יבמין וזהו איסור דרבנן ואין בה דין נאסרה ורבי יוחנן סובר יש זיקה ומן התורה יש איסור אחות זקוקתו ושייך בה דין נאסרה. והקשה ע"ז הרשב"א דאם אחות זקוקתו אסורה מדאורייתא אמאי חולצת הלא ערוה היא ופטורה לגמרי מיבום וחליצה? וגם הרמב"ן הביא כדברי הרשב"א בזה שאם צריכה חליצה מוכרח שאין אחות זקוקתו איסור דאורייתא. וע' מש"כ לקמן (כה.). ואולי יש לדחוק ולתרוץ ע"פ דברי רש"י (לעיל ח: וע' מש"כ שם) שכתב דלא אלים איסור אחות זקוקתו להפטר מחליצה ובע"כ דברי רש"י נאמרו למ"ד יש זיקה דאי אין זיקה אמאי כתב משום שלא אלים איסור אחות זקוקתו הול"ל משום דאין איסור אחות זקוקתו אלא מדרבנן. האמנם יש לדחות סברא זו ולפרש דמש"כ רש"י

ג. קושיא זו חביבא לי ביותר משום שבהיותי בכית האסורים אשר בענתות דיברתי בלימודים עם אחד מבני הישיבה הלא הוא ר' נתנאל זכאי נ"י והוא היה לומד סוגיא זו באותה שעה שנתפס.

כה:

גמ' בא"ד סד"א משום מצוה עבוד רבנן קמ"ל. מכאן הביאו הרמב"ן ורשב"א (ע' מש"כ לעיל כז:) ראוי שאפ' למ"ד יש זיקה איסור אחות זקוקתו אינו מדאורייתא כי אם מדרבנן.

מתני' שלשה אחין שנים מהן נשואין שתי אחיות או אשה ובתה או אשה ובת בתה או אשה ובת בנה וכו'. כתב בתוס' יו"ט (פ"ג מ"ד) דהני שכיחי טפי שיהיו נשואות לשני אחיו מבתו ובתו בתו השנויות בריש מכילתין להכי נקטינהו וה"ה לכל העריות. וכבר תמהו עליו האחרונים (קול הרמ"ז, הון עושר, תוס' רע"א, וראשל"צ) דהלא בתו ובת בתו דריש מכילתין הן עצמן עריות ופטורות ולא קשור לדין של ב' יבמות שנפלו אלא כל אחת פטורה מצד עצמה וכן תמוה מש"כ וה"ה לכל העריות. וע' בנימוקי הגרי"ב שמפרש דברי התוס' יו"ט בדוחק שבא לפרש למה כאן הקדים המשנה איסור אחות אשה לאיסור אשה ובתה ולעיל בריש מכילתין הקדים המשנה איסור אשה ובתה לאיסור אחות אשתו ומפרש משום דלענין דהכא אחות אשתו יותר שכיחא.

גמ' בא"ד תניא רבי שמעון פוטר בשתייהן מן החליצה ומן היבום שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח בשעה שנעשו צרות זל"ז לא יהא לך לקוחין אפ' באחת מהן. כתב הנמוקי יוסף (ח. בדפי הרי"ף) טעם דר"ש משום זיקה ככנוסה ולכן כיון שנפלו לו ב' אחיות (בבת אחת—ע"ש בחידושי אנשי שם אות ג') אז שווין הן דזו הוי' אחות זקוקתו וזו הוי' אחות זקוקתו וכל כאחת

גמ' בא"ד אחיות איני יודע מי שנאן. דהיינו משום שע"י ביאת אחיו פקע הזיקה מן הראשונה ומותרת לו. ומכאן הביא הרמב"ן ראוי שאחות זקוקתו הוא רק מדרבנן דאי מדאורייתא היא איך פקעה זיקת ראשונה ע"י כניסת השני' אם היא אסורה ליבמים מה"ת משום אחות זקוקתו ויש לה צד ערוה ולא תפס בה הקנין יבום אלא בעל כרחך כתב הרמב"ן דצ"ל דאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן. הקשה הגרא"א דאפ' לדברי הרמב"ן מבואר דאם אחות זקוקתו הוי' איסור דאורייתא יש לה צד ערוה אבל אינה ערוה ממש וא"כ מהו הראי' לומר (ע' מש"כ לעיל כז:) דאחות זקוקתו הוי' איסור דרבנן מהא דאינה פוטרת מן החליצה הלא אפ' אם איסור דאורייתא הוא לא תפטר מחליצה כיון שאינה ערוה גמורה אלא שיש לה צד ערוה? תירץ הגרא"א דכיון שסוף סוף האי צד ערוה מונע את תפיסת הקנין יבום בה מבואר דהוי' כערוה שאין קידושין תופסין בה ומוכרח לעיל (כ:) דהפטור מחליצה שמצינו בערוה תלוי באי-תפיסת קידושין שבעריות וא"כ אף אי נימא דאחות זקוקתו אם דאורייתא היא תהא בה רק צד ערוה אבל אינה ערוה ממש מ"מ האי צד ערוה סגי לשווה כמי שאין קדושין תופסין בה והו"ל לפטור אותה מחליצה כשאר עריות ומדלא מצינו שאחות זקוקתו פטורה מחליצה מוכרח לומר שאינה איסור דאורייתא כלל אלא איסור דרבנן. (ועדיין צל"ע למאי נפ"מ נקט הרמב"ן שיש לה צד ערוה וכי מה בינה לבין ערוה גמורה ואולי יש נפ"מ לענין כרת וחטאת.)

רש"י ד"ה בשלמא לראשון אמרי' ליה אפיק דודאי באיסורא אתא לידך וכו'. ע' ח' הגרע"ק.

אשה. והוא ביאר בשם הברכת שמואל שאפ' לצד שאחיות שנעשו צרות זל"ז פטורות משום אשת אח כשיטת רש"י הנ"ל מ"מ יש צד לומר שפוטרים צרותיהן משום שכל הפטור שלהם בא מגזה"כ דדרשינן מינה דבכה"ג לא חל ההיתר על האשת אח ואין זה כאשת אח דממילא (ודלא כדברי רש"י כאן). הברכת שמואל אמר דפירוש זה מדויק מדברי התוס' (קדושין נ: עיי"ש). והקשו לשיטת הרשב"א (לקמן מא.) דכיון שחל היתר על אשת אח של יבמה שוב א"א לאסור אותה משום אשת אח לאחר הנפילה א"כ באחות שנפלה בראשונה והותרה מצד האיסור אשת אח איך תאסר אח"כ משום אשת אח במיתת בעל אחותה כשנפלה אחותה לאותו יבם עמה? ותירץ הגרא"א בשם ר' נחום בשם ר' ראובן בשם הברכ"ש שהוא הדבר אשר דיברנו שאיסור אשת אח באחיות שנעשו צרות זל"ז אינו סתם חלות איסור אשת אח עליהן לאחר זמן אלא שיש גזה"כ שבכה"ג אין היתר אשת אח ליבום והרי היא מופקעת לגמרי מפרשת יבום וכדברי הברכת שמואל לגבי איילונית (ע' מש"כ לעיל ב:).

כט.

גמ' בא"ד א"ר אלעזר לא תימא מאמר לב"ש קונה קנין גמור וכו'. ע' ברכת שמואל ס' ט' אות ה'.

רש"י ד"ה והא גבי ערוה לא גזרינן דאם היתה אחת מהן אסורה עליו איסור ערוה אסור בה ומותר באחותה הערוה וכו'. פ' בבעל המאור ערוה שהיא גם איסור מצווה או איסור קדושה וגם

הוי' עליו כאחות אשתו משום שזיקה ככנוסה ולכן סובר ר"ש ששתיהן פטורות מיבום וחליצה. והקשה הגרא"א דהא מפורש בברייתא כאן דטעם דר"ש הוא משום גזה"כ לאסור אחיות כשנעשו צרות זל"ז ולמה לי טעם זיקה ככנוסה אפ' לר"ש? ועוד דהאי דין דזיקה ככנוסה נאמר רק ליישב דברי רב אושיעא (לעיל יח:) וכבר מסיק הגמ' תיובתא על רב אושיעא (לעיל יט.) וא"כ למסקנא אין אנו צריכין לדין זה דזיקה ככנוסה? וכה"ק הרש"ש על התוס' יו"ט במתני' שכתב כעין דברי הנמ"י. וצ"ל שלר"ש אינן פטורות משום זיקה ככנוסה ממש ומשום שזיקה דאורייתא אלא שר"ש סובר שגזה"כ היא דדרשינן מ"ואשה אל אחותה לא תקח" דבאחיות שנעשו צרות זל"ז בזיקה הוי כאילו יש זיקה מדאורייתא ואסורין מדאורייתא משום סניף דאיסור אחות אשה ולכן פטורות מחליצה ויבום. כך מבואר מדברי הרמב"ן והמאירי. ולפ"ז באחיות שנעשו צרות זל"ז גם שאר צרותיהן פטורות לפי ר"ש דהוו כמו צרות ערוה דאחות אשה. אבל בשיטת רש"י בע"כ אינן פטורות צרותיהן שהרי כתב רש"י (ד"ה ליגזור) רחמנא פטרה וקיימא עליה באיסור אשת אח וזהו אשת אח דממילא שאינו פוטר הצרות (ע' מש"כ לעיל יב.). ובשו"ת הרשב"א (ח"ו ס' כ"א) מבואר שאחיות שנעשו צרות זל"ז פטורות גם את צרותיהן (והוצרך לטעם למה לא נזכרו במתני' דריש מכילתין מאחר דהוו כעריות ממש וכתב דבפלוגתא לא קמיירי כדאיתא לעיל ט.). והסתפק בח' רבי נחום (אותיות תע"ה-תע"ח) בדעת תשובות הרשב"א אם ר"ל דצרותיהן פטורות משום דהוו צרות דאשת אח או משום דהוו צרות דאחות

הרמב"ן הסכים לדבריו בחידושי הרמב"ן.

תוס' ד"ה לא תימא וכו' בא"ד תימה מאי קאמר ר"ש לעיל בפ"ב אם מאמרו של שני מאמר אשת שני הוא בועל וכו'. ע' מש"כ באמרי משה (ס' ח' אות ב') בשם ר' חיים ליישב קושיא זו. וע' חידושי הגר"ח על הש"ס.

הגרא"א שלא נאסרה כיון שע"י מאמר כל אחת עומדת להתיר ומאמר הוא חלק מסדר יבום מדרבנן (ודלא כדברי התוס' הרא"ש לעיל כ. שכתב דאמרינן נאסרה בסריס שנתרפא אפ' אם היה הסם כבר בידו). אבל צ"ע לדעת רש"י איך מהני מאמר להפקיע מידי זיקה (וע' רשב"א לקמן מא. שכתב שמאמר כנשואין אבל תוי"ט לעיל כג: דייק מרש"י שאפ' נישואין אינו מפקיע זיקה).

כט:

גמ' ואי ס"ד מאמר לב"ש קונה קנין גמור זה יעשה מאמר ויקנה וזה יעשה מאמר ויקנה. העיר הגרא"א לשיטת התוס' לעיל (יח:) דלב"ש ע"י מאמר קיים מצוות יבום דלמה נאמר זה יעשה מאמר ויקנה הלא כיון שעשה מאמר כבר קיים מצוות יבום דיליה וא"כ תו א"צ לומר ויקנה.

גמ' בא"ד כל העושה מאמר ביבמתו פרחה ממנו זיקת יבמין וחלה עליו זיקת אירוסין. ע' ריטב"א שפ' פרחה ממנו תורת יבם שקונה בביאה לחוד דה"ק או יבמה יבא עליה בביאה או ולקחה לו לאשה ע"י כסף כאשה בעלמא. וע' מש"כ לקמן (נב.).

רש"י ד"ה השתא ארוסה וכו' בא"ד מאמר יבמין מרבנן הוא דהא מדאורייתא יבמה יבא עליה כתיב. ע' תוס' לעיל (כט.) ובערול"ג.

שם. הקשה הריטב"א דהאיך מהני מאמר לקנות הא איכא דין נאסרה והוא תירץ שקושיית הגמ' היא לאו דוקא שזה יעשה מאמר ויקנה וזה יעשה מאמר ויקנה אלא רק שמאמר יתיר הראשונה וגבה ליכא דין נאסרה דהא הותרה לו קודם נפילת אחותה והוי' יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה ע"י מאמר שתחזור להיתרה הראשונה. והריטב"א לעיל (יח:) הביא בשם רבינו יונה החסיד שע"י מאמר נחשב כעושה מעשה ולכן פקעה זיקתה אליו ולכן הותרה אחותה של בעלת המאמר לאחיו של בעל המאמר. אבל רש"י כאן פ' שע"י מאמר של אחד בעלת המאמר נעשית כאשתו לכל דבר דהיינו מאמר מועיל להתירה לעצמו ולא רק לאחיו. ולפ"ד ביאר

רש"י ד"ה ולא מיטמאת וכו' בא"ד ולי נראה ולא מיטמאה כגון ברגל שישראלים מוזהרים על הטומאה מובנבלתם לא תגעו. הרמב"ן (פ' שמיני) סובר שאיסור זה הוא רק מדרבנן אבל ברמב"ם (טומאת אוכלין פט"ז ה"י) מדוייק ש"ובנבלתם לא תגעו" הוא איסור דאורייתא כרש"י כאן. ומבואר שאפ' נשים מוזהרות בלאו זה ליטמאות לרגל וכן דייק הגרא"א ברמב"ם שכתב כל ישראל משמע אפ' נשים (ואעפ"כ אם עבר ונטמא אינו לוקה עיי"ש במל"מ ובהגהות הגרעק"א). והקשה הטורי אבן (ר"ה טז:) שהרמב"ם כתב הטעם מפני שהן מוכנים ליכנס למקדש ולאכול שם קדשים ולפ"ז למה נזכרו נשים באיסור זה אם הן פטורות מעליי

לרגל וקרובן חגיגה והניח בצ"ע. וע' מש"כ לקמן (צ:). ועוד כתב בהגהות היעב"ץ דאם היא אוכלת תרומה בטהרה אינה רשאה להטמא לו כיון דלאו חובה היא וכה"ג אסור לגרום טומאה לעצמה כי לא תוכל להזהר עוד במאכליה ובמשקיה. וצ"ע דמה איסור יש בזה הא אכילת חולין בטהרה איננה חיוב אלא הנהגה טובה שנהגו החברים. וצ"ל דמי שנוהג ככה יש בו משום נדר דקיבל על עצמו לעשות כן וא"כ מחמת הנדר יש איסור ליטמא שלא לצורך. ועוד כתב היעב"ץ דאסורה ליטמא לחינם משום שמצוות חלה מוטלת על האשה ואם נטמאת לא תוכל להפריש חלת עיסתה דתנא בארץ ישראל קאי שהיו עדיין מפרישין חלותיהם בטהרה. וע' פת"ש (אה"ע ס' נ"ה סק"ד) בד' רש"י אם איסור לטמא לרגל נהוג גם בזה"ז.

ל.

מתני' ג' אחין ב' מהם נשואים ב' אחיות וא' נשוי נכרית מת א' מבעלי אחיות וכנס נשוי נכרית את אשתו ומתה אשתו של ב' ואח"כ נשוי נכרית הרי"ז אסורה עליו עולמית הואיל ונאסרה עליו שעה אחת. בתוס' (ד"ה ונאסרה) פשיטא להו דנאסרה ג"כ פטורה מיבום וחליצה כמו צרת ערוה דאורייתא. וכ"פ הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ז הי"א). אבל בפיה"מ הסתפק הרמב"ם אם צרת נאסרה פטורה מיבום וחליצה כיון שנאסרה הוא ערוה

דאורייתא או שהיא אסורה רק מדרבנן וצרתה חולצת ולא מתייבמת כדין צרת שני'. ותמה עליו הרש"ש למה הדגיש ספקו בדינא דנאסרה כדין הצרות נאסרה אי חולצות או לאו לכאורה אם נאסרה היא רק מדרבנן גם היא עצמה חולצת כמו שניות לעריות שחולצות (והנצי"ב במרומי שדה כתב דאה"נ גם זה נכלל בכוננת הרמב"ם). ור"א מן ההר דייק מלשון רב בסמוך שע"י דין נאסרה נעשית כאשת אח שיש לה בנים שהיא ערוה דאורייתא. וע' בקרן אורה שכתב דדברי הרמב"ם הם דוקא בנאסרה דמתני' אבל בנאסרה דרב בודאי דין דאורייתא היא.

מתני' בא"ד הרי"ז אסורה עליו עולמית הואיל ונאסרה עליו שעה אחת. בתוס' לעיל (ב.) מבואר שדין נאסרה הוא בגדר נועם (פז:): דהיינו כיון שנפטרה שעה אחת לשוק נפטרה עולמית. משמע שדין נאסרה הוא דין פוטר ולא אוסר. ועפ"ז העיר הגרא"א דקשה הלשון הואיל ונאסרה וכו' נאסרה עולמית הול"ל הואיל ונפטרה שעה אחת נפטרה ממנו עולמית ולא נאסרה עליו עולמית.

גמ' בא"ד אמר רב יהודה אמר רב כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה. אמר הגרא"א מלשון כל יבמה וכו' משמע שאפ' אם לא נדחית מהאי ביתא לגמרי והיינו מה שכתב הגמ' כן בדעת רב בסמוך.

ד. ונראה שמתעם זה אין לפטור נשים מקריאת פרשת פרה דמדוייק ברש"י (מגילה כא.) שהיא פרשה באה להזהיר על הטהרה לקרבן פסח ובזה גם הנשים חייבות וע' בערול"נ (והארכתי כדין נשים בפרשת פרה במקו"א). ובשאג"א (ס' ס"ו) מפרש דהרמב"ם לשיטתו אזיל דסובר דנשים חייבות בשלמי שמחה וע"ע במנחת חינוך (מצווה רס"ד) ובספר משחת שמן (ח"ב ס' כ"ו).

גמ' בא"ד טעמא דגירש ואח"כ מת אבל מת ואח"כ גירש אסורה. ע' דברי הרי"ף (ח: בדפיו) ובבעה"מ ובמלחמות ה'.

גמ' בא"ד לאפוקי ב"ש דאמרי מאמר קונה קנין גמור. ע' תוס' הרא"ש למה צריך לאפוקי מב"ש בב' מקומות כאן ולעיל (יח.) ועיי"ש בתוס' (וע' מש"כ בסמוך).

רש"י ד"ה היינו הך וכו' בא"ד ונעשית צרתה במאמר אסרתה. ע' רש"ש שפ' שאפשר לומר שהגמ' מדייק מרשיות של המשניות ולא בציורים של מאמר דוקא שאחת נישואיה מן התורה ואחת רק מדרבנן אלא ס"ד אפ' שיש חילוק אם שתיהם נישואיהן מה"ת ואחת שניאשת בתחלה הוי' עקרת הבית והשני טפל לה ולכן נגדרת אחריה ויש דין צרת ערוה רק אם הערוה היתה הראשונה אבל אם הצרה היתה הראשונה אין הערוה פועלת שום דבר.

רש"י ד"ה טעמא דגירש וכו' בא"ד בשלמא אי לא כנסה הויא מותרת לזה מחמת זיקת אחיו הראשון וכו'. ע' ערול"נ שדייק מרש"י שרק אם לבסוף כנסה מהני הזיקה בתרי אחין להיות ראשון לאסור קרובותיה אבל אם לא כנסה לא אלים זיקה. (ועפ"ז כתב בערול"נ שמיושב קושיית תוד"ה זאת).

תוס' ד"ה אמר רב נחמן זאת אומרת אין זיקה תימה שלא דקדק רב נחמן על מתני' דריש כיצד (יז.). ובתוס' רבינו פרץ מביא בשם הגליון דאי מהא דלעיל הייתי אומר דנקטיה לאפוקי מב"ש (ובאמת כן איתא להדיא בגמ' לעיל יח.) לכן תנא יתורא דהכא להשמעינו דאין זה לאפוקי מב"ש הכא דהא כבר שמענו כן מדלעיל. וכ"כ במלא הרועים. ובאמת התוס' לעיל (יח.)

כבר כתבו כן מעצמם ומחמת זה תמה בתוס' רע"א (אות ל"ז) על תמיהת התוס' דהכא (וע' רש"ש).

תוס' ד"ה ונאסרה עליו וכו' בא"ד וי"ל דלא מהני למימר נישואין מפילין אלא לענין שאם היתה ערוה שעה אחת שוב אין לה היתר וכו'. ע' ברכת שמואל ס' י"ג בביאור תירוץ של התוס'.

ל:

גמ' בא"ד אמר רבה אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת ומספק אתה בא לאוסרה אל תאסרנה מספק. ביאר הגרא"א שלתוס' החידוש של רבה הוא דאמרינן חזקה בדאי (ר"ל חזקה אי מת בעלה מותרת לשוק). אכן ע' בשב שמעתתא (ש"ה פ"ז) שמפרש דברי התוס' שחזקת הערוה שלא נתגרשה מהני לצרתה לומר שעדיין צרת ערוה היא ועיי"ש במלואי שמעתא. והרמב"ן סובר שחידושו הוא דלא אמרינן מחזקינן מאיסור לאיסור. ולתוס' אין זה נקרא מאיסור לאיסור דהא אשת איש ויבמה לשוק חדא איסורא הוא ולרמב"ן כתרי איסורי ניהו. וע' מש"כ לקמן (צו.). ואמר הגרא"א שלפי דברי האומרים דאיסור יבמה לשוק הוא מחמת ניתוק על ההיתר של האישות של המת מובן הטיב מש"כ הרמב"ן (יז:): שלולא הא דנאסרה התורה אשת אח שלא היה בעולמו סד"א שכל יבמה לא תנשא כל זמן שחמיה קיים שמא תוליד בן ואע"פ שאינה זקוקה עכשיו לשום יבם מ"מ יש ניתוק מההיתר של האח המת לאוסרה לשוק. וע' קובץ הערות (ס' כ"ז אות ג') עוד ביאור במח' התוס' והרמב"ן.

רש"י ד"ה כתב בכתב ידו דקי"ל הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה

הודאת בע"ד בממון ג"כ מהני לגבי דבר שבערוה עיי"ש והוא חידוש גדול ויעויין בדברות משה (ס' כ"ח הערה כ"ח). (כמדומני גם דנו בזה הפלפונים לגבי הגירושין שגירש אברהם את שרה בבואם לגרר¹ כמש"כ רבינו בחיי בראשית כ:ב בשם רבינו חננאל וגבי הגט שנתן אברהם אבינו להגר דמי חתמו על הני גיטין וכעת לא מצאתי מי שעומד ע"ז בהדיא).

רש"י ד"ה יש עליו וכו' בא"ד הלכך אי שרית ליה אמרי אינשי צרת ערוה מתייבמת. העיר הגרא"א אמאי כתב רש"י שאסורה ליבם משום אי שרית אמרי אינשי וכו' הלא צרת ערוה דרבנן היא שמדרבנן אין הגט גט והרי היא צרת ערוה ומשו"ה אינה מתייבמת ולא משום אי שרית וכו'. (וע' מש"כ לעיל ב: הערה דומה לזה)

לא.

גמ' בא"ד אחת אומרת קרוב לה ואחת אומרת קרוב לו דהוה ליה ספיקא דאורייתא. מפרש בשו"ת הגרעק"א (ס' קל"ו) שבכה"ג אין החזקה יכולה להכריע כיון דממ"נ יש עדים כנגד החזקה ועדים עדיפי מחזקה.

רש"י ד"ה מתני' דהכא בכת אחת עד אומר קרוב לו ועד אומר קרוב לה' וכו'. הקשה הגרא"א דאי בכה"ג מאי

מנכסים בני חורין אלמא כתב ידו בלא עדים מילתא היא. והקשה הריטב"א דלא דמי דהתם ראי' בלחוד בעי והא איכא דהודאת בעל דין כק' עדים דמי אבל גבי גט כריתות בעי (וע' חידושי רבי אפרים מרדכי ס' כ"ח)? וגם התוס' (גיטין ד.) כתבו דל"מ כתב ידו בגט משום הודאת בע"ד כמאה עדים דמי משום דהוי חב לאחרים². ולכן כתבו דהא דמן התורה מהני כת"י בלא עדים אינו אלא בדאיכא ג"כ עידי מסירה וכדעת ר"א דעידי מסירה כרתי דאילו לדעת ר"מ אפ' מדאורייתא הגט פסול. והנה בתוס' (מגילה טו.) הקשו במה שאמרה אסתר "כאשר אבדתי אבדתי" דלמה לא גירש מרדכי את אסתר בגט ואז לא תיאסר עליו בבואה ברצון לאחשוורוש ותירצו דמפני העדים יתפרסם הדבר למלכות. והרשב"א שם הקשה דלמה לא יכתוב הגט בכתב ידו בלא עדים דמהני הגט ולא יתפרסם הדבר? והניח הרשב"א בצ"ע. והנה כתב העיון יעקב שם שהתוס' אזלי לשיטתם הנ"ל דלא מהני הודאת בע"ד בגיטין משום דהוי חב לאחרים וצ"ל דהרשב"א סובר כדעת רש"י כאן דשפיר מהני הודאת בע"ד בגט אשה (ואפ' לר"מ דאי בדר"א מיירי הרשב"א ובדאיכא עידי מסירה חזרה הקושיא לדוכתה דיתפרסמו הדבר ע"י העדים). וע' בפירושי רבינו חיים פלטיאל עה"ת (בראשית מח:ט) שכתב דכיון דיפלינן דבר דבר מממון אמרינן כשם שמהני

ה. וע' שו"ת עמודי אור (ס' צ"ו סק"יב) שכתב דאפ' במקום שאינו חב לאחריני לא מהני מטעם לא פלוג. וע' במילי דאבות (בראשית אות י"ב) שכתב די"מ שבנשואי אדה"ר וחווה אשתו מהני להם הודאת בע"ד בלי עדים כיון שלא היה חב לאחריני.

ו. וע' בארץ חמדה להגאון מלבי"ם (פ' לך לך) שכתב כשבאו למצרים אברהם אבינו גירש את שרה.

ז. צע"ק דבגמ' הקדים לה ללו ורש"י הקדים לו ללה.

שלא תיקנו פירות תחת פירוקנה כלל אלא בנשואה ולא בארוסה.

תוס' ד"ה שלשה אחין נשואין ג' נשים נכריות הו"מ למינקט ואחד מופנה. ע' רש"ש שכתב למה לא נקט המשנה כן.

לב.

גמ' בא"ד ת"ר בא עליה חייב עליה משום אשת אח ומשום אחות אשה דברי יוסי וכו'. פ' רש"י בא עליה בחיי אשתו. אך הרשב"א הביא פ' ר"ח שכתב דאפ' בבא עליה לאחר מיתת אשתו סובר רבי יוסי דחייב שתים ותמה עליו הרשב"א למה יתחייב עליה משום אחות אשתו הלא אם כבר מתה אשתו מותר באחותה? והנה מפרש הרה"ג שמואל רוזובסקי זצ"ל (חידושי רבי שמואל ס' ג' אות ה'-ז', שיעורי רבי שמואל אות רנ"ג) את דעת רבינו חננאל שהוא סובר דצרת ערוה אסורה משום איסור צרת ערוה (כדברי הפמ"ג וע' מש"כ לעיל ג.). והיא שם ערוה חדשה ד"לצרור" אשר על כן נמצא דיתכן לומר בצרת ערוה אף אם פקע האיסור ערוה מעל צרתה וכגון באחות אשתו שמתה אשתו עדיין תשאר האיסור לצרור על הצרת ערוה ולכן כיון שבע"כ הצ"ע אסורה עדיין מכח האיסור ערוה שבתחלה אמרינן שגם הערוה גופה תישאר באיסורה כדי שלא תהא איסור על צרתה גדולה מאיסור שלעצמה (ואפ' במקום שלמעשה אין צרה בכלל). ולפ"ז שפיר אמרינן דבבא על אחות אשתו אפ' לאחר מיתת אשתו חייב משום אחות אשתו. האמנם נמצא לפ"ז דמדין נאסרה אמרינן דערוה שהותרה האיסור ערוה באמת לא הותרה ואילו לעיל (ל.) מבואר שדין

ספיקא איכא הא כתב רש"י (לט: ד"ה בעדים) כדי להתיר יבמה צריך ב' עדים משום שאין בדבר שבערוה פחות משנים וא"כ איך יכול עד אחד לעשות ספק? ועוד הקשה הרשב"א דהא עד אחד בהכחשה לאו כלום הוא ולכן פ' הרשב"א כרבינו חננאל שיש כת אחת והם גופייהו היו מסופק אי קרוב לו או קרוב לה. ולזה תירץ הגרא"א שרק הרמב"ן וסעייתו (כגון הרשב"א) סברי עד אחד בהכחשה לאו כלום הוא אבל רש"י כאן סובר כדעת הרמב"ם (הובא שם ברמב"ן) שלא ס"ל ככלל זה כלל.

לא:

גמ' בא"ד ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם. ע' ריטב"א שהדגיש שיש ב' דינים דמפיהם ולא מפי כתבם חד דהכא דצריך העדים לידע עדותם מעצמם ולא מפי הכתב וחד מצינו בגיטין (עא.). והוא הביא דברי רש"י עה"ת (דברים יט:טו) שלא ישלחו העדים את עדותם לב"ד בכתב אלא צריך הגדה. וע"ע בקצוה"ח (ס' כ"ב) למה נכשרו כל השטרות אף שהם בכתב ולא נפסלו משום מפיהם.

מתני' בא"ד ומת אחד מהן יבמה יבא עליה מי שעליה זיקת יבם א' ולא שעליה זיקת ב' יבמין. ע' באבני מילואים (אה"ע ס' מ"ד סק"ד) ושו"ת צ"פ (מהדו') ווארשא ס' כ"ו).

רש"י ד"ה ארוסה לית לה פירי לפיכך לא תקנוהו השטר קידושין שאין הבעל אוכל פירות עד שתכנס לחופה וכו'. אמר הגרא"א דקצת מדוייק מדברי רש"י שאפ' אם קיבל על עצמו פירקונה בעודה ארוסה מ"מ אין הבעל אוכל פירות משום

הסתירה בדברי הרשב"א. ובאופ"א ביאר הגרא"א דעת הראשונים ע"פ דברי המשנת רבי אהרן והוא אמר דכשם שבאין שבועה חלה על שבועה הוא מטעם שאין רווחא כן הוא דאין איסור חל על איסור הוא משום שאין מקום לחול ולכן כלפי הערוה עצמה לא משגיחין באיסור אשת אח שעליה ושרינן האיסור אשות אח לחול עליה כדי לאוסרה ליבום אך כלפי הצרה באמת אין מקום לחול על הערוה איסור אשות אחות ולכן אינה נחשבת כצרת ערוה דאחות אשתו כיון שרק יש עליהו איסור אשת אח מחיים.

תוס' ד"ה לא פקע ואע"ג דלא חייל איסור אשות אשה אסורה נמי הצרה לייבומי כיון דלא פקע איסור אשת אח כמו אילונות דאוסרת צרתה. המלא הרועים הקשה אמאי לא דימה התוס' את דבר זה לאשת אח שלא היה בעולמו דג"כ אסורה משום אשת אח וגם פוטרת את צרתה.

לב:

גמ' בא"ד תינח היכא דנשא חי ואח"כ נשא מת מגו דאתוסף איסור לגבי אחים איתוסף איסור לגביה דידה אלא היכא דנשא מת ואח"כ נשא חי מאי איסור מוסיף איכא וכי תימא מגו דאיתסר בכולהו אחוותא האי איסור כולל הוא. והנה ברש"י (ד"ה איסור מוסיף) נתבאר החילוק בין איסור מוסיף לאיסור כולל דאיסור מוסיף היינו להוסיף איסור זה על עוד אנשים (ר"ל תוספת בגברא) ואיסור

נאסרה הוא דין בהיתר האיסור אשת אח ולא על ההיתר של האיסור ערוה. והדבר צריך ליבון חמור".

גמ' בא"ד אמר רב אשי איסור אשות אשה מיתלא תלי וקאי אי פקע איסור את אח אתי איסור אשות אשה וחייל הלכך לא פקע. ע' תוס'. ביאר הגרא"א לדבריהם שכיון שאם יש היתר על האיסור אשת אח יחול האיסור אשות אשה אין היתר על האיסור אשת אח ואסורה ליבם עכשיו מטעם איסור אשת אח. ולפי שאר ראשונים (הרמב"ן רשב"א וריטב"א לעיל דף י"ג) ביאר הגרא"א שבאמת פקע האיסור אשת אח ממנה וחל עליה האיסור אשות אשתו ועכשיו הרי היא אסורה עליו מחמת איסור אשות אשתו אבל מצד איסור אשות אשתו אין צרתה פטורה כיון דהוי' ערוה לאחר נפילה והצרה לא היתה בבית אחד עם הערוה דאחות אשתו מחיים (כיון שאז היתה אסורה משום אשת אח דעדיין לא הותר האיסור אשת אח כדי שיחול עליה איסור אשות אשתו). וקשה דהא לשון הגמ' שהילכך לא פקע האיסור משמע שלמעשה לא פקע האיסור אשת אח וכמש"כ בדעת התוס' וא"כ היאך סברי הני ראשונים דחל האיסור אשות אשתו? ועוד קשיא לי דהא כתב הרשב"א עצמו (מא. וע' מש"כ שם) שאם חל היתר על איסור אשת אח א"א לחזור האיסור? והוסיף הגרא"א דהאי הפקעת אשת אח היינו רק בתנאי לעשות יבום וא"כ כיון שחל האיסור אשות אשתו ושוב נאסרה ליבום נמצא שבאמת לא פקע האיסור אשת אח וזהו כדברי הגמ'. ולפי דברי הגרא"א מיושב לכאורה את

ח. ויל"ע מהו הדין בנדר אם אמרינן נאסרה כי האי גוונא.

כולל הוא להוסיף איסור על עוד חתיכות (ר"ל תוספת בחפצא) אשר על כן צ"ל בכוונת הגמ' דאיסור אשת אחיו חשיב איסור מוסיף משום שמוסיף איסור לעוד אחים ולכן חל על איסור אחות אשתו משא"כ איסור אחות אשתו לא חשיב איסור מוסיף דאינו מוסיף איסור בגברא אלא בחפצא ואינו אלא כאיסור כולל. וקשיא לי דמאי שנא איסור אחות אשתו מאיסור אשת אחיו בזה דכשם שאיסור אשת אחיו חשיב כאיסור מוסיף משום שמוליד איסור על עוד אחים למה לא חשיב אחות אשתו כאיסור מוסיף משום שמוסיף איסור על עוד אחיות? וראיתי בחזון איש (אה"ע ס' קל"ד בחידושים שייכים לכאן) שעמד ע"ז וכתב דבאיסורי עריות בתר דידיה אזלינן ולכן בכל מקום חשיב האיש הגברא והאשה כחפצא של איסור ומשו"ה כל שהוא מוסיף איסור לעוד גברים חשיב כאיסור מוסיף דנתוסף בגברא של האיסור משא"כ אם מוסיף האיסור ערוה לעוד נשים חשיב כאיסור כולל כיון שהוא מוסיף רק בחתיכות של איסור (והוא הביא רא"י לזה מהא דלקמן פד: כל היכא דאיהו מוזהר איהי מוזהרת ועוד הוכיח כן מלישנא דקרא דכל העריות כתוב בלשון זכר ורק נתרבה בהן האשה מדכתיב הנפשות העושות וע' מש"כ פד:). ושור"ר שגם בשו"ת הרמ"ע מפאנו (ס' קכ"ג) עומד בענין זה וכתב דאה"נ מה שהוא איסור כולל להאיש הוי איסור מוסיף להאשה ומה שהוא איסור מוסיף להאשה הוי איסור כולל להאיש (וכן מוכרח מדברי השו"ת נוב"י מהדו"ת או"ח ס' ק"כ) ונמצא לפי רבי יוסי דחל איסור מוסיף ולא איסור כולל יש נפ"מ לדינא בין לאיש לאשה (וצ"ע מדתנן בכריתות י: כל העריות אחד האיש ואחד האשה שוים לעונשים וכו' עיי"ש בדבריו).

גמ' בא"ד מאי נפקא מינה לקברו בין רשעים גמורים. מפרש הגרא"ו (קובץ הערות ס' ל' אות ח') דאע"פ שע"י אאחע"א לא חל האיסור השני מ"מ לענין לקברו בין רשעים גמורים א"צ חלות האיסור ממש אלא סגי באם יש כאן סיבת האיסור בלחוד ועיי"ש בדבריו.

רש"י ד"ה אמר רבי אבהו וכו' בא"ד אבל אשת איש ונעשית חמותו מתחלה היתה אסורה לכל העולם משום אשת איש נשא וכו'. כתב הריטב"א (קדושין עז:): שכהן גדול שבא על אחותו אלמנה חייב גם משום אלמנה דאיסור אלמנה הוי איסור מוסיף כיון שנאסרה גם על הכהן משוח (ולכאורה יש בזה נפ"מ אם כבר אסורה לכהן משוח וכגון אלעזר בן אהרן שהיה כהן גדול אחותו האלמנה תהא אסורה עליו רק משום איסור אחותו ולא משום אלמנה כיון דלפינחס שהיה כהן המשוח כבר אסורה משום אחות אביו אין איסור אלמנה איסור מוסיף כלפי הכהן גדול וע' מש"כ לקמן ס:). אי נמי כתב הריטב"א שנקרא זה איסור מוסיף כיון שאם מת הכהן הגדול זו תהא אסורה לכהן גדול שיתמנה תחתיו. והקשה הגרעק"א דא"כ ה"נ גבי אשת איש שנעשית חמותו למה לא חל איסור חמותו משום איסור מוסיף כיון שאם ימות בעלה תפקע ממנה האיסור אשת איש אז הוי האיסור חמותו איסור מוסיף שמוסיף איסור כשימות בעלה? ותירץ הגרעק"א שאיסור מוסיף הוא רק להוסיף האיסור על מי שהיה מותרת עליו (וכמש"כ רש"י ד"ה איסור) ולזה חידש הריטב"א שנקרא איסור מוסיף אפ' אם רק יוסיף האי איסור רק לאחר זמן אבל בנידון דידן ל"ש כלל לאיסור מוסיף דזה אינו מוסיף שום איסור על מי שהותרה לו אלא שע"י איסור

דבני נח חמור מאיסור אשת איש ואעפ"כ העדיפו לעבור איסור שפכ"ד פע"א מלעבור איסור אשת איש כמה פעמים וא"כ מוכח דריבוי בכמות שקול כריבוי באיכות. וכן לענין המצוות כתב הגרי"ע (אות כ"ג שם) דאם מצינו דעדיף לקיים ב' מצוות שלא כתקנתם מלעשות מצווה אחת כתקנתה זהו משום שריבוי בכמות המצווה משהו לריבוי האיכות במצווה והוא הביא דוגמא לזאת מהא דאמרינן לעיל בפירקין (כו.) דלמ"ד אין זיקה ל"א שאם נפלו ב' אחיות לב' אחים שכל אחד מייבם לחדא משום דחוששין אדמייבם חד מיית אידך וקמבטל מצוות יבמין אלא הדין הוא דשתיהן חולצות ולא מתייבמות ובזה מצינו דעדיף ב' חליצות שהן שלא כתקנתן (דהא למשנה ראשונה מצוות יבום קודמת למצוות חליצה כדאיתא בבכורות יג. וגם אמרינן לעיל כא. דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא) מיבום אחד כתיקונו. ועיי"ש שדחה הרא"י משם (אות כ"ד)^ט. וע"ע בליקוטי שיחות (חלק י"א עמ' 63) להאדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל שכתב שזהו שיטת רבי שמעון בש"ס שרבויו הכמות מכריע האיכות.

רש"י ד"ה חייב שתים משום זרות ומשום נבילה וכו'. במצפ"א ובגהות המרש"ם הביאו קושיית המחנה לוי (כאן בחידושים שנדפסו לאחר מס' סוכה) דהו"ל לחייבו עוד חטאת משום טומאת

חמותו תהא אסורה לו לזמן יותר ארוך וזה לא נקרא איסור מוסיף.

רש"י ד"ה אלא אמר רבא וכו' בא"ד דתנן בסנהדרין שתי קברות היו מתוקנין לב"ד אחד לנהרגין ולנחנקין ואחד לנסקלין ולנשרפין והכא נמי אע"פ דהאי לאו מחייבי ב"ד הוא הואיל ועבד תרתי קברינן ליה גבי נסקלין ונשרפין. ומכאן כתב הגרי"ע (לקח טוב כלל ט"ו אות ז') דסובר רש"י דריבוי הכמות מכריע האיכות. ושם (כלל ט"ו) האריך לפלפל בזה הכלל ורצוני להביא מקצת מדבריו הנוגעים למס' יבמות עד כאן: וזה יצאה ראשונה שמדברי הר"ן (שהבאתי לעיל ה.) דמוטב לו לאדם לעבור איסור כרת אחת מלעבור כמה איסורי לאו ג"כ מצינו שהוא סובר דריבוי הכמות מכריע האיכות. וגם מח' הראשונים אם עשה דוחה כמה לאוין תלוי בזאת החקירה (שם אות י"ז). וכן לעיל (יד.) מצינו דב"ה היו רוב וב"ש היו מחדדי טפי ונחלקו אי עשו ב"ש כדבריהם או לא וזה תלוי באם ריבוי הכמות דב"ה מכריע נגד הריבוי דאיכות דב"ש. וגם לעיל (כה:) הבאתי את דברי החזקוני שהמצריים העדיפו להרוג את אברהם אבינו ולעבור על איסור שפיכות דמים פעם אחת שאז יכולים ליקח את אשתו ולא יעבור על איסור אשת איש בכל פעם ופעם שיבאו עליה (שם אות י"ח) ועיי"ש שהוכיח דאיסור שפיכות דמים

ט. ובקונטרס אחרון הביא להכריע מדברי הב"י (או"ח ס' תר"ע) גבי חנוכה שחלקו השמן לח' חלקים והדליקו חלק בכל לילה ומשו"ה קבעו ח' ימי חנוכה שהיה נס בכל ח' ימים ומוכח דהעדיפו לקיים מצוות הדלקת המנורה שלא כתיקונה כמה פעמים מלקיים המצווה כתיקונה פעם אחת. ובאמת כבר נחלקו בזה התוס' הרא"ש ומאירי (שבת כא:) ואכמ"ל.

הנ"ל ועיי"ש מש"כ באיסור ערל בתרומה אם נאמר גם בזר או לאו (ותלוי אם ערל נאסר בתרומה משום שהוא כמו טמא או לאו יועיין לקמן עב:). וע' בפורת יוסף שהביא קושיא גדולה ע"ד התוס' כאן.

לג.

גמ' ב"ד מאי איסור בת אחת איכא הכא זר ששימש בשבת כגון דאייתי שתי שערות בשבת דהויא להו זרות ושבת בהדי הדדי. ע' מש"כ להלן (קיד.) בשם הקרן אורה בהא דנחלקו בדין קא"נ אי בדמ"ל או לאו תלוי אם חל האיסור בקטנותו אי לאו והוא כתב דסוגיין דהכא בע"כ אזיל כמ"ד אבדמ"ל ולכן עדיין לא חל עליו איסור שבת ואיסור זרות עד שנעשה גדול. ושוב כתב הקרן אורה דאפ' אי נימא דחל על הקטן איסורים בעודו קטן מ"מ כיון שהוא אינו מוזהר עליהם עצמו עד שיתגדל שפיר הו"ל איסור בת אחת. (ע' מש"כ לעיל ה.)

גמ' בא"ד שחתך אצבעו בסכין טמאה. כתב הריטב"א אע"פ שנטמא כשנגע בו הסכין ולא נעשה בעל מום עד החתיכה נחשבו כ"ז לבב"א משום שהיו בתוך כדי דיבור. וע' מצפ"א שהקשה למה לי סכין טמאה תיפו"ל דטמא משום אבר המדולדל. ועע"ש שהקשה מה מהני טומאה מן הכלי הא אין זה טומאה שעליו הנזיר מגלח את שערו וא"כ אינו חייב משום ביאת המקדש ועבודה כדתנן בנזיר (פרק ז'). וע' מהרש"א ומהרש"ל אמאי לא אמרינן דמיירי בכגון שהיה טמא וטומאה הותרה בציבור ואח"כ נעשה בעל מום בב"א שאבד ההיתר של טומאה הותרה בציבור וע' ערול"נ.

מקדש דכיון שאכל מליקה הוי אכילת נבילת עוף טהור שמטמא בבית הבליעה וחייב ע"ז משום טומאת מקדש כדדרש הגמ' (שבועות ז:). ואין לומר שלא אכלו בעזרה דא"כ כשיצא מהעזרה נפסל הבשר מדין יוצא וא"כ אינו דבר הנאכל אפ' לכהנים וא"כ משום זרות אינו חייב דאפ' לכהן אסור. אלא מסיק המצפ"א דצ"ל דמיירי כשאכל בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש שנתקדשו לאכילת קדשי קדשים ולא לענין טומאת מקדש. ולי נראה שיש לתרץ עוד דמיירי בשלא שהה בעזרה לאחר שאכל המליקה ותנן בשבועות (יד:) אם נטמא בעזרה ואז יצא דרך קצרה פטור. אי נמי י"ל דרק על מעשה האכילה חייב שתים אבל אה"נ חייב עוד אחת משום טומאת מקדש אף שלא הוזכר כאן בגמ'. וכן מוכרח מדברי התוס' לקמן (לד. ד"ה אם היתה) דרק מיירי בדברים שחייבים עליהם במעשה האכילה.

תוס' ד"ה בין רשעים גמורים פירוש אצל רשעים כמותו לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק וכו'. ע' ישרש יעקב שדן בדברי היש"ש כאן שכתב דאינו כדאי לקנות מקום לקבורה אצל צדיק משום שרשע שנקבר אצל צדיק ייענש וכמעשה שהיה אצל אלישע.

תוס' ד"ה בעל מום ששימש בטומאה הא דלא נקט זר כדנקט לעיל היינו משום דאטומאה לא הוזהרו זרים אלא כהנים וכו'. כתב המל"מ (פרשת דרכים דרוש י"ט) דה"ה באיסור תרומה בטומאה דלא נאמר האיסור כי אם לכהנים ולא לזרים. והמנ"ח (מצוה רפ"ב אות ט"ו) הסתפק בזה עד שמצא את דברי המל"מ

לג:

גמ' בא"ד שזר אצלו קאמר. הנה החזקוני (במדבר יט:ג) בפרשת חוקת כתב דמפרש"י זר שוחט ואלעזר רואה דזר ר"ל כהן הדיוט והביא רא"י מבב"ב (ק"י). דמה שאמרו לעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך לבריות ר"ל עבודה שהוא זר אצלו ולא עבודה זרה ממש. וע' בגליוני הש"ס שהעיר דהו"ל להביא רא"י מגמ' דידן.

גמ' בא"ד החליפו וכו' הוחלפו. ע' מש"כ לקמן (צו:).

רש"י שחיטה בזר כשרה ואין כאן זרות. דייקו השער המלך (ביאת המקדש פ"ו ה"י) והרש"ש דאין כאן זרות אבל מ"מ השחיטה אסורה משום שבת דשחיטה במקדש הותרה רק לכהנים ולא לישראל אע"פ שבחול שחיטה במקדש כשרה בזר. וע' ערול"נ. וכתב מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א (אילת השחר כאן) בשם החזון איש זצ"ל שכיון שאין כאן זרות ממילא גם איסור שבת אין כאן. ועיי"ש באילת השחר שכתב לתמוה עפ"ז על הני האחרונים הנ"ל שכתבו דבאמת אסור משום שחיטה בשבת.

לד.

גמ' בא"ד ומאן תנא דאית ליה איסור כולל ואיסור מוסיף ואיסור בת אחת. כתב בשו"ת רמ"ע מפאנו (ס' קכ"ג) דכיון שכך היא סתימת מתני' דהכא

ודכריתות (יג:) פסקינן הלכתא כהך שיטה דסובר דאין איסור חל על איסור אבל חל באיסור כולל ואיסור מוסיף ואיסור בת אחת.

גמ' בא"ד והא אין אשה מתעברת בביאה ראשונה. כתבו בתשבץ קטן (ס' תנ"ג במהדור' מכוז י-ם) ובתוס' הרא"ש כאן בשם המהר"ם מרוטנברג דמדנקט מתני' חופה מוכרח דמיירי בבתולה ולא בבעולה' (וע' מש"כ לקמן נח. דלא מהני חופה בבעולה). וע"ע ברש"ש חשק שלמה והגהות המהרש"ם ובאהל דוד שכתבו למה לא תירץ הגמ' דאיירי בבעולה.

תוס' ד"ה מתוך וכו' בא"ד וקשה דלא הוי בבת אחת דנדות חל עליו תחלה שאין יכול לקדש ולא לעשות שליח עד שיגדיל וכו'. ע' מל"מ (אישות פ"ד ה"ז) שהבין בקושיית התוס' על דעת רש"י שמקשים דלא מהני קדושי הקטן בקטנותו משום דהוי כדבר שלא בא לעולם. וע' תוס' הרא"ש כאן שמבואר שקושיית התוס' היא רק מצד שאינו בר דעת. וע' בקה"י (ס' ל') שהביא בשם החזון איש שלפי רש"י מהני הקידושין בקטנותו משום דכיון שלא מיחה כשהגדיל ונהגו כאיש ואשתו הוו כעסוקים באותו ענין וחל הקידושין אפ' בלא אמירה. והרשב"א הביא קושיית הרמב"ן דמה מהני אם נעשו גדולות בשנים ביום אחד הא גם בעינן הבאת ב' שערות בב"א. וכתב הרשב"א דאין לומר שהיו להן שערות קודם השנים

י. ומה שכתבו דבנערה מאורסה ליכא איסור כרת וחיוב חטאת דבר תימה הוא וכמש"כ בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א ס' קע"ה). וע' בשו"ת אבני נזר (אה"ע ס' ג') ובחידושי רבינו מאיר שמחה הכהן (סנהדרין נג.).

המשפעת לעולמות העליונים המעשים טובים של ישראל ואח"כ מקבלת השפעה מעולמות העליונים ומפשעות לישראל ולכן נקראת תמר דהיא דכר ונוקבא שמשפעת לעולמות העליונים ומקבלת השפעה לישראל. וזהו שרמזו חז"ל (יבמות לד:) מועכות של בית רבי תמר שמן דרבי עליו השלום היה דואג תמיד ולא היה נהנה מעולם הזה דאיתא בגמרא (נדרים נ:): יומא דמחיק רבי אתיא פורענותא על שונאי ישראל ר"ל והוא מחמת שבימי רבי היה צריך להיות התיקון להשכינה באופן זה שהצדיקים ההולכים בעקבותיו שהם ממעכים עצמם ונדחקים ומצערים על גלות השכינה וצרות ישראל הם נקראים על שם בית רבי וזהו מעוכת של בית רבי ר"ל לשון "מעוך וכתות" (ויקרא כב:כד) תמר שמן שהם משתתפים עצמם בצער השכינה הנקראת תמר וכו' עיי"ש. הרי לך ביאור הדבר שכשם שתמר שמיעכה באצבעה עשתה פעולת הזכר (משפיע) ופעולת הנקבה (קבלת השפעה) כך השכינה עושה שתי פעולות כזכר וכנקבה והמבין יבין.

גמ' בא"ד דאמר רבי יצחק כל מועכות של בית רבי תמר שמן. פ' המאירי שהיו פורשין מבעליהן ללמוד תורה והיו רוצות להתעבר מיד ולכן עשו את

דבכגון דא אמרינן ששומא הן ואינן שערות של גדלות. אלא תירץ הרשב"א דצ"ל דכיון שביום אחד נראו השערות שלהן אמרינן לגבי שתיהם דמסתמא נתגדלו השערות לבוקר ולכן נעשו גדולות לגמרי בבת אחת. וע' באריכות באוצה"פ (אה"ע ס' מ"ג). וע"ד קטן המקדש לכשיגדל ע' תוס' רע"א (לקמן פי"ג אות ק"ב) אבני מילואים (ס' מ"ג) שו"ת עונג יו"ט (סוף ס' קמ"א) וקובץ שיעורים (כתובות אות קצ"ד).

לד:

גמ' בא"ד דאמר רבי יצחק כל מועכות של בית רבי תמר שמן ולמה נקרא שמן תמר ע"ש תמר שמעכה באצבעה. הנה כתבו גדולי המקובלים שתמר היא השכינה כ"כ הרמ"ע מפאנו (מאמרי הרמ"ע מפאנו תיקוני תשובה מן התורה מכת"י סוף פ"ז) והאר"י ז"ל (ספר הלוקטים פ' וישב ד"ה סוד תמר, שופטים ד"ה והיא יושבת, שיר השירים ד"ה זאת קומתך). ויל"ע למה נקראת השכינה תמר? על זה עמד כ"ק אא"ז הר"ר אלימלך זצל"ה בספרו הקדוש נועם אלימלך (פ' וישב) וז"ל ויוגד לתמר לאמר וכו' דהשכינה נקראת תמר דאיתא בזוהר הקדוש דתמר הוא דכר ונוקבא"א. ויש לומר דמשום הכי נקראת תמר על שם תמר דהשכינה היא

יא. כן מבואר בזוהר (שמות קכו.) עה"כ "זאת קומתך דמתה לתמר" (שה"ש ז:ח) כמה חביבה כנסת ישראל קמי קב"ה דלא מתפרשא מניה כהאי תמר דלא פריש דכר מן נוקבא לעלמין. וכן איתא בספר הבהיר (אות קצח מובא בריקאנטי סו"פ וישב) ומאי טעמא אקריאת תמר ולא שאר שמות מפני שהיא נקבה סלקא דעתך אלא מפני שכוללת זכר ונקבה והאיך שהלולב הוי זכר והפרי מבחוץ הוי זכר ומבפנים הוי נקבה וכו' עכ"ל. ובזה ג"כ מבואר שהתמר כולל זכר ונקבה ביחד. וע"ע במגיד מישרים (פ' וישב) שכתב שתמר היתה נשמת זכר וע"ע בספר נפתלי שבע רצון (מגילת רות) בזה.

היעב"ץ דצ"ל שהיו עושות כך בפני בעליהן דהוציאו בתוליהן בידיהן ומראות להם הדם דאל"כ אזדא כל ענין טענת הבתולים^ג. ושו"מ שכעיי"ז כתב הגר"ח (פרי עץ חיים שער ק"ש שעל המטה פי"א) וז"ל ואמנם בזמן חסידים הראשונים היו ממעכין ביד והיו מוציאים בתולים באצבע כדי שגם ביאה ראשונה לא תהיה לבטלה כי כיון שהיו ממעכין ביד הכלי שלה היה מתוקן והיתה יכולה להתעבר מביאה ראשונה עכ"ל עיי"ש בדבריו (וכעיי"ז איתא בשו"ת פנים מאירות ח"ב ס' קנ"ח). ועוד ראיתי בספר אדרת אליהו עמ"ס יבמות (לבעל מחה"ס משנת חסידים) שיש עוד תועלת להוציא הבתולים באצבע משום שע"י כן מתירים כשפים הנקשרים על החתן^ד. וע' מש"כ בכתובות (ד.) אם ראוי לעשות מיעוץ הבתולים

המעשה הזאת. ועוד כתב די"ג של בית דוד וכ"ה בריטב"א. ופירושו מפני שהיו בעליהן יוצאין לצרכי המלחמה והיו רוצות להתעבר. והראב"ד (בעלי הנפש סוף שער פרישה) כתב דעשו כן להציל בעליהן מספקות בהלכה לענין דם בתולים. ובהגהות יעב"ץ כתב דמיעכו בתוליהן כדי להציל את בעליהן מאיסור הוצאת ז"ל מאחר שאינן מתעברות מביאה ראשונה וגם רצו להתעבר מיד וגם כדי שלא יצטערו בעליהן הרבה ולא יטריחו עצמם ביותר בבעילה ראשונה כדרך הבחורים שאינן בקיאים שענין זה גורם להם טרדה דמשו"ה אמרינן (ברכות יא.) הכונס את הבתולה פטור מק"ש דטרוד הוא^ב וכדי שלא לבטל החתן מקבלת עול מלכות שמים אפ' שעה אחת הסירו מעליהם את הטרדה הזאת. והדגיש

יב. ובמקו"א הארכתי להוכיח דהטעם הוא דטרוד שמא לא תמצאנה בתולה ופשוט.

יג. וקצת משמע מדברי היעב"ץ דאשה שהוציאה בתוליה באצבעה אינה צריכה לישב ז"נ מחמת דם בתולים דאל"כ היאך יכולה לעשות כן בפני בעלה ולא יתקפו יצרו לבא עליה בביאה ראשונה. וגם בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א ס' פ"ז) פסק דדם בתולים שיצאו שלא ע"י בעילת בעל (וכגון ע"י רופא וכדו') אינם מטמאים אותה אך ע' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' נ"ח) שרצה להחמיר.

יד. הנה כתוב בהלכות ומנהגי מהר"ש (הלכות נדה ס' קס"ה) דכמו שמצינו שיש אנשים שבקייאים בהטייה לבעול את האשה מבלי להוציא את בתוליה ה"ה וכ"ש שהאשה עצמה יכולה לבדוק את עצמה מבלי שתוציא ע"כ את בתוליה. וכ"כ בספר מהרי"ל (הלכות נדה אות ב'). ובנחלת שבעה (תשובות ס' ס') תמה ע"ז דאיך אפשר לבתולה לבדוק את עצמה שלא תשיר צרורות ותשיר בתוליה באצבע והוא כתב לפרש ענין ההטייה באופ"א עיי"ש (וע' שו"ת החת"ס אה"ע ח"א ס' קמ"ג שכתב ע"ד המהרי"ל שיש לחלק בין בעילת הטייה שנעשית ע"י איש זר מבדיקת עצמה שהיא עצמה בקיאה בשבילי גופה עיי"ש). ובב"ח (יו"ד ס' קצ"ב, קצ"ו) כתב דרק לכתחלה בעינן בדיקת חו"ס עד מקום שהשמש דש ורק כפי כחה האפשרי חייבת בכך ולכן בתולה שא"א לה לעשות כן הוי' כדיעבד דא"א בענין אחר. ויעויין בסדרי טהרה (יו"ד ס' קצ"ו סקכ"ג) שכתב להוכיח דבדיקת חורין וסדקין מדרבנן היא דאי מדאורייתא היאך יכולה הבתולה לטהר את עצמה הלא אינה יכולה להגיע בעד בדיקה לחו"ס משום שהבתולים מעכבים אותה. ובאמת יש סוברים דבדיקת חו"ס דאורייתא היא ונ"ל דהם סברי דלכן יש ענין למעך הבתולים קודם הנישואין כדי להחמיר על בדיקת חו"ס וצ"ב.

בשנה חשוב כשנה ויש לחלוק ע"ז) ואין לומר דעתה היה עליו וכו' לפי שהיה גדול אבל על הקטן אין תאוה וכו' עכ"ל. וע' הגהות יעב"ץ שהשיג על דבר זה (וע' מש"כ לקמן צו. ולקמן קיט.). והאהל דוד לעיל (יז.) הקשה למה לי דרשה לאסור אשת אחיו שלא היה בעולמו תיפו"ל משום שכל יבמה בכה"ג אינה יולדת שכבר עבר י"ג שנים (שהרי היכם נתגדל בינתיים) ואחר י' שנים אינה יולדת. והוא תירץ שיש נפ"מ לענין נפילה שנייה שאם ייכם לה אח אחד ואח"כ הגדיל הנולד אחר מיתת אחיו שמת ראשון ומת בעלה השני האוסרה לאח הנולד אע"פ שלא שהתה י' שנים בלא בעל. ויש עוד נפ"מ דאם דעתה להנשא שמתעברת אפ' לאחר י' שנים.

גמ' בא"ד אמרה ליה לנכרי נבעלתי. כתב הריטב"א דלאו דוקא נבעלה לעכו"ם אלא נתאוה לו ובענין זה המחשבה חשובה כמעשה ולא להוי' עקרה^{טו}. וע' בחשק שלמה בשם היש"ש שמפרש שנבעלה באונס לעכו"ם ועכשיו רוצה לעשות תשובה כיון שנהנית ממנו במה שיכולה להתעבר מחמת ביאתו.

תוס' ד"ה ולא כמעשה ער וכו' בא"ד דאי הפכו היא למעלה והוא למטה וכו'. דייק הרש"ש שזה משמע כדברי האבן

בזה"ז וע"ע בספר שמחת יהושע (כתובות יא:) להרה"ג שמחה מיימון שליט"א לענין מנה ומאתים בכתובת הני מועכות.

גמ' בא"ד אלא ער מ"ט עביד הכי וכו'. יל"ע אמאי לא גמר ער ביאתו הראשונה בתמר הלא בהכי לא תתעבר וכדקי"ל אין אשה מתעברת מביאה ראשונה? כה"ק העיון יעקב וכתב דדוחק לומר דהוא לא ידע הך כללא אלא תירץ דאולי חשש שתמר מיעכה באצבעה (כמו שבאמת עשתה גבי יהודה). וע' מה שתירץ הגר"ח פאלאג'י (עיני כל חי כאן) לקושיית העיון יעקב. וע"ע במלא הרועים וכדבריו כ"ה גם בהגהות רצ"ה ברלין לעיל (לד.).

גמ' בא"ד רבין א"ר יוחנן כל ששהתה אחר בעלה עשר שנים ונשאת שוב אינה יולדת. הנה כתב רבינו יהודה החסיד (ספר חסידים ס' תצ"ג) וז"ל "כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם" יחדיו פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו^{טו} שהרי אמר הכתוב להקים לאחיו שם הרי כשיהיה בן י"ג שנה היא כבר בת שנים רבות וכשהוא בן י"ח או בן כ' היא אינה ראויה ללדת שהרי אלמנה שעכבה בלא בעל י' שנים שוב אינה יולדת שהרי לאחר שמת בעלה נולד זה ובן ט' שנים וי"א שבא על יבמתו קנאה הרי עשר שנים אינה בכלל להקים לאחיו זרע (שהרי כבר נכנסה לשנה העשירית ויום אחד

טו. צע"ק דלעיל (יז:) דרשינן כן מדכתיב ישבו שהיתה להם ישיבה אחת בעולם ולא מדכתיב יחדיו.

טז. ודומה לזה מצאתי בספר החינוך (מצווה רס"ה) שכתב טעם הדבר שהכהן הגדול ישא דוקא הבתולה דצריך אשה שלא קבעה מחשבתה באיש אחר אינה נפסלת אא"כ עשתה מעשה ואעפ"כ בוגרת אסורה לו אע"פ שלא עשתה שום מעשה דכיון שגדולה היא יצר לב מחשבתה רק רע כל היום ובכה"ג מחשבתה הרעה נחשבת כמעשה.

עזרא (בראשית לח:ט) בשם בן תמים שהיא
היתה למעלה והוא למטה. אבל ע' תוס'
הרא"ש שמבואר דכוונת התוס' לאפוקי
מהאי פירושא. וע' שו"ת פנים מאירות
(ח"ב ס' קנ"ח) שהוכיח שלא כדרכה היינו

בפי הטבעת ולפ"ד דברי האבן עזרא
עומדים כנגד גמ' דידן.

שם בא"ד ואר"י דהתם מיירי בלא
הוצאת זרע וכו'. ע' הגהות הראמ"ה.

פרק רביעי

לה:

מתני' הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה בזמן שהולד של קיימא יוציא. פ' הרש"ש יוציא בלא גט.

מתני' בא"ד ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון יוציא והולד כשר וחייבין באשם תלוי. ע' תוס' (סוטה מב:) שכתבו שמכאן חזא הירושלמי דאין אשה מתעברת משני בני אדם עיי"ש.

תוס' ד"ה ונמצאת וכו' בא"ד ולא הוכר עוברת מאי הוה ליה למיעבד וכה"ג אמרינן בשבועות פרט לאנוס. בפירוש ר"א מן ההר מפרש דמיירי מתני' כשייבם אותה לאחר ג"ח ורק הסיפא דספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון מיירי כשייבם אותה תוך ג"ח. ויל"ע דאם ייבם אותה לאחר ג"ח ולא היתה נראית אז כמעוברת אמאי חייב חטאת הלא אנוס הוא דמאי הוה ליה למיעבד כמש"כ התוס' כאן כיון שיש לה רוב דרוב נשים הוכר עוברת לשליש ימיהן? וי"ל דכן הוא שיטת הרמב"ם אשר דרך ר"א מן ההר לילך בתריה שהרי כתב בקרן אורה כאן בזה"ל והנה לדעת הרמב"ם ז"ל בהלכות שגגות (פ"ב ה"ח) באשתו נדה חייב אפ' שלא בשעת ווסתה אם היתה נדה מעיקרא

משום דהו"ל ליה לשיולי אע"ג דאינו מחויב לשאול ולא מקרי אנוס י"ל דהכא נמי כיון דמיעוטא אינו נכיר לשליש ימיה ג"כ לא מקרי אנוס והו"ל להמתין עד שיצא מכלל הספק עכ"ל (וכנראה דר"ל דהו"ל להמתין עד י"ב חודש כדברי רבה תוספאה דלקמן פ: שכ"כ מצינו דאשיתהוי העובר במעי אמו)^א. ולכאורה יש ראי' כד' ר"א מן ההר דלא חשיב כאנוסה כשהו"ל להמתין מהא דאמרינן לקמן (צא:) הכונס את יבמתו והלכה צרתה ונשאת ונמצאת זו אילונית לפי ר"ע הולד ממזר ול"א מאי הוה לה למיעבד דאפשר לאמתוני וה"ה בכל העריות שאמרו פטרות צרותיהן דאם הלכו צרותיהן ונישאו ונמצאו אלו אילונית דל"א מאי הוה לה למיעבד אף שיש שם רוב דרוב נשים אינן אילונית^ב. ואולי י"ל דשאני התם דלאו לענין קרבן איתמר שאפ' לדעת ר"ע דעשה חיי"ל כחייבי כריתות לאו לחיוב חטאת קאמר הכי. ויש עוד צד לחלק ולומר דשאני הכא דיש צד להקל יותר משום שהוא טעה בדבר מצוה שהוא עוסק במצות יבום משא"כ התם דבנישואין בעלמא מיירי אינו טועה בדבר מצווה שאין האשה מצווה במצוות פו"ר כדאיתא להלן (סה:)^ג וכעיי"ז איתא בשירי קרבן על הירושלמי בריש פירקין. ודומה לזה יש לעיין מאי

א. אכן יל"ע בזה שהרי כבר כתב המל"מ (שגגות פ"ה ה"ו) שהרמב"ם סובר כדברי התוס' כאן.
ב. ע' ריטב"א שם ולא זכיתי להבין דבריו על בוריו. וע"ע בישרש יעקב שם שכבר העיר במקצת ממש"כ.

ואעפ"כ אמרה התורה לילך בתר רוב ולכן אפ' כשנמצא שבכה"ג לא היה כהרוב מ"מ ההיתר לא היה בטעות (וכע"ז כ' המאיר לעולם ח"ב ס' ח' וע' טל תורה לקמן צא:). וראיתי בספר היובל לכבוד ר' שמעון שקופ (בעניני רוב וספק עמ' קט) שכתב הרה"ג שלמה מטות זצ"ל (ר"מ בישיבת קוברין) דבעכצ"ל דס"ל לתוס' דרוב אינו מברר את המציאות ומשו"ה ההיתר הבא מכח הרוב עדיף טפי לענין שוגג מהיתר הבא מכח עדים דבעדים טעם ההיתר הוא משום שע"י עדותם נתברר המציאות לצד ההיתר וא"כ לא עדיף זה מהיודע בעצמו שהוא מותר ועשה ואח"כ נתברר לו שהיה באמת אסור דבכה"ג חשיב כשוגג וחייב בקרבן. אבל בהיתר הבא מכח הרוב כיון שהמציאות עדיין עומדת בספק ורק שיש דין תורה לנהוג בתר הרוב א"כ לא היה טעות כלל בשעה שעשה מעשיו כיון שיודע שיש צד שבמציאות הרי הוא חוטא אלא שהתורה נתן לו היתר ע"פ הרוב וא"כ כשנתברר האמת הרי הוא חשיב כאונס דהלא סמכה על היתר התורה. ולכן כתבו התוס' ביבמות בכונס את יבמתו לאחר ג"ח ונמצאת מעוברת כיון שבשעה שבא עליה היה סומך על הדין רוב חשיב כאונס ופטור מן הקרבן. והארכתי לפלפל עוד בענין זה בספר נופת צופים עמ"ס יבמות שי"ל ע"י ישיבת מיר (חורף תשע"ג).

תוס' ד"ה צריכה חליצה מן האחין לאו דוקא מן האחין דה"ה דלא פקעה זיקת החולץ א"נ מן האחין של מת קאמר. האור זרוע (ס' תרל"ב) מסביר דאף הוא יכול לחזור ולחלוץ לה כדי לפוטרה משום שחליצת מעוברת לאו חליצה פסולה היא דחלצ"פ היינו חליצה במי שנקלש זיקתה

אונס יש בזה הלא הו"ל להמתין דהא קי"ל דלא סמכינן ארובא היכא דאיכא למיקם אמילתא (ע' בזה ברשב"א לקמן קיד:). וע' מש"כ לקמן (לז.). אך שו"ר שהביא השער המלך (הלי מקוואות פ"י כלל ג') בשם שו"ת הרשב"א (ס' ת"א) דס"ל דסמכינן ארובא אפ' במקום שאפשר לברר הדבר לאחר זמן דהא אמרינן לפי הרבנן דקטן וקטנה ביבום יגדלו זע"ז ואע"פ שיש חשש לכאורה שהוא סריס או שהיא איילונית לא חיישינן לכך דאזלינן בתר רוב (ודלא כרבי מאיר שחושש למיעוטא) ואע"פ שלכאורה פוגע בספק ערוה סמכינן ארוב.

שם. לפי דבריהם נמצא דהעושה ע"פ הרוב ואח"כ נתברר לו שחטא חשיב ליה כאונס. והנה לקמן שנינו (יבמות פז:): דאשה שהלך בעלה למדה"י ובאו ואמרו לה עדים מת בעליך וניסת ואח"כ בא בעלה דאם ניסת שלא ע"פ ב"ד אלא ע"פ העדים בלחוד חייבת בקרבן ופרש"י דשוגגת היא ואין זה אונס להפטר מן הקרבן דאיבעי לה לאמתוניה. העולה מהסוגיא דהתם דהעושה ע"פ עדים ונתברר אח"כ שחטא לא חשיב ליה כאונס לפטור מן הקרבן אלא חשיב כשוגג וחייב בקרבן. וילה"ק דמאי שנא דבר זה ממה דאמרינן בכונס את יבמתו לאחר ג"ח ואח"כ נמצאת מעוברת דכתבו התוס' כאן דכיון שיש לו לסמוך על הרוב פטור מן הקרבן משום דחשיב כאונס וכאן משמע דהעושה ע"פ עדים לא חשיב אונס ובשניהם הו"ל לאמתוניה? כה"ק בנוב"י (מהדו"ת יו"ד ס' צ"ו) ותירץ דבנשאת ע"פ עדים ונמצא שקר כל ההיתר היה בטעות שהרי העידו שקר משא"כ ברוב אף כשהולכין בתר רוב ידענו שיש מיעוט

דין נאסרה ולא כלפי פעולת חליצה מעוברת ורבי יוחנן סובר דאפי' גבי החליצה אמרינן איגלאי מילתא למפרע.

לו.

גמ' בא"ד עד שתדע שמא מעוברת היא. כתב בשו"ת נוב"י (מהדו"ק אה"ע ס' ס"ט) דאפי' אם ראתה דם נדה צריכה להמתין ג' חדשים כיון שאין ראיית דם הוכחה גמורה שאינה מעוברת. וכן כתב בשו"ת הריב"ש (ס' תמ"ו) דאין ראיית דם ראוי שלא נתעברה דעד ג' חדשים בימי עיבורה עדיין אינה בחזקת מסולקת דמים (וע' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג ס' נ"ב סק"א שדן אם נשתנה הטבע בזה בזה"ז וע"ע בדעת תורה להמהרש"ם יו"ד סוף ס' קפ"ט). והנה תנן (נידה ל.) המפלת ליום מ' אינה חוששת לולד ופרש"י ליום מ' לטבילתה ומדפרש"י שמונין מיום טבילתה מוכרח דמשמע ליה שלא נתעברה קודם שפירסה נידה דאילו נתעברה לא תראה דם אח"כ וזהו שלא כנ"ל דאין ראיית דם ראוי שאינה מתעברת. אך לקמן (סט: ד"ה עד) מפרש רש"י דיום מ' היינו מליל החתונה ומשמע דלא סגי לן למנות מיום טבילתה דאפשר שנתעברה לפני כן ואח"כ פירסה נידה וכדברי הריב"ש והנוב"י דגם מעוברת רואת דם. כה"ק אא"ז הרה"ג

(כמש"כ התוס' לעיל כו: ד"ה וחליצה) אבל מעוברת לא נקלש זיקתה כלל רק שאסור לייבם אותה מסיבה צדדית. האמנם הרשב"א סובר דאכן הוי' חליצת מעוברת חליצה פסולה וצריכה לחזור על כל האחין כדעת רב בחלצ"פ. והרא"ש (ס' א') פ' דהוי כמו חליצה פסולה שאין החולץ יכול לחלוץ לה עוד פעם אלא צריכה חליצה מאחד משאר האחים אבל א"צ לחזור על כל האחים (ומפרש הקרבן נתנאל אות א' דבזה אזיל הרא"ש לשיטתו שפסק (לעיל פ"ג ס' ב') כשמואל דחלצ"פ א"צ לחזור על כל האחים)^ג. וע' בריטב"א.

תוס' ד"ה תגלי מילתא למפרע לא אמרינן. פ' כיון שהותרה איסור אשת אח במקום יבום (וקטן הוי במקום יבום כמש"כ התוס' לעיל ב.) לא מחייב על האיסור אשת אח והוסיף הרשב"א לקושיית התוס' דאם לפי ר"ל אינה יכולה לעשות יבום מדאורייתא (מדין עיין עליו) בשעת נפילה אז הוי' יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה והוי' כאשת אח שיש לו בנים ופטורה מן היבום לעולם מדין נאסרה? ותירץ הרשב"א (כאן ולקמן לו.) דאפי' לר"ל לאתר שהפילה איגלאי מילתא למפרע שנזקקה ליבום ואין בה איסור אשת אח אך זהו רק לגבי האיסור אשת אח שעליה דלא נימא בה

ג. ועוד כתב האור זרוע שם דאם בא על יבמתו מעוברת והפילה צרתה לא הותרה לשוק בזו הביאה והיא נמי אותה שבא עליה אם בא להוציאה בגט לא הותרה לו אלא חוזר ובא עליה לאחר שהפילה ומוציאה בגט. וצל"ע דהא אמרינן (לקמן לו:): לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ומבואר בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' תנ"ז) דזה נאמר אפי' ביבמה (שיש מצווה לבא עליה) וא"כ האין הותר לו לבא עליה כדי לגרשה (וגם באשתו מעלייתא יש איסור לבא עליה אם דעתו לגרשה וכ"ש הכא)? וצל"ל דשאני הכא דא"א בלא"ה וצ"ע. וע' בשו"ת יביע אומר (ח"ה אה"ע ס' י"ח) שהוכיח דמותר לייבם יבמתו ודעתו לגרשה מיד ואין בזה משום גרושת הלב (נדריים כ:): וכדו'.

ראובן חיים קליין זצ"ל (שנות חיים על רבינו ירוחם נתיב א' חלק א' אות ה') סתירה במשמעות דברי רש"י בזה (וע' בסדרי טהרה יו"ד ס' קצ"ד סק"ז).

גמ' בא"ד שמא יהא ולד בן קיימא ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה. הקשה הגרעק"א דלמה מצריכה כרוז לכהונה אם חלצה כשהיא מעוברת הא יכולה היא לידור נדר על דעת רבים שלא תהנה מהנאת תשמיש המטה מכל הכהנים וכיון שנדר כזה אין לו היתר לא חיישינן שמא תנשא לכהן וא"כ מותר לה לינשא ע"י חלצה כשהיא מעוברת? והוא כתב שבאמת רבינו ירוחם (מוכא בב"י אה"ע ס' קנ"ו ס' י"ג) מסתפק בזה אם מהני. ולדינא כתב הפמ"ג (גנת וורדים כלל ב' סימן ה') דכיון שהבחנת ג' חדשים אינו אלא מדרבנן יש מקום להקל בזה ככל ספק דרבנן דלקולא אזלינן.

גמ' בא"ד מחצה זכרים ומחצה נקבות. הנה ראיתי בספר הברית (ח"ב מאמר י"ג פרק כ"ג) לרבינו פינחס אליהו מוולינא וז"ל ומודעת זאת בכל הארץ כי מרובה מספר הנקבות בעולם מן הזכרים בכל

מקום ובכל זמן^ד משני טעמים אחד כי כך שם אלקים בטבע היצירה שנולדות בנות יותר מבנים^ה וזה ידענו בנסיון כי זאת סיבת היולדות לזכר או לנקבה להודיע לשר הממונה על זאת מאת המלך בכל המקומות ועל ספרו כולם יכתבו ולסוף שנה נמנו ורבו הנקבות על הזכרים בכל מקום ובכל זמן והשנית מטעם שמתים וכלים מן העולם זכרים יותר מן הנקבות ע"י מלחמות המתגרות בכל דור ודור או בחלק זה או בחלק זה מחלקי העולם וזה ידענו בחוש וכו' והנה נגע זה על שפתי לא אכלא להגיד כי ישר ה' בשומו חק בטבע שיולדות זכרים פחות מנקבות בעבור שהעולם לא היה ולא נברא כי אם בעבור האדם לכן מצוה הראשונה בתורה הוא "פרו ורבו ומלאו את הארץ" ומודעת זאת כי לפריה ורביה מספיק זכר אחד להרבה נקבות לא בהפך אשר על כן יעקב בשלחו מנחה לעשו אחיו שלח נקבות הרבה וזכרים מעט כנאמר "עזים מאתים ותישים עשרה רחלים מאתים ואילים עשרים" (בראשית לב: טו וברש"י שם) וברוב חכמתו של יעקב ביצירה ידע לכונן מספר זה בצמצום כפי צורך התולדה בכל מין

ד. הנה בפרשת במדבר כתוב "לבני" אצל כל השבטים חוץ משבט נפתלי שכתוב אצלם "בני נפתלי" וכתבו רבינו בחיי (במדבר א: כ) ובעל הטורים (במדבר א: מב) שבני נפתלי רובם היו נקבות ולא זכרים ומשו"ה לא כתיב לבני כבשאר השבטים (אך בפסיקתא זוטרתא שם ובמדרש הגדול דרשו להיפוך דשבט נפתלי לא היו להם נקבות עיי"ש וע"ע מש"כ הרח"ו בלקוטי תורה פרשת במדבר ובתוספת ברכה). וכעיי"ז כתוב בספר שפתי כהן עה"ת (פ' ויצא) ששבט אשר היו רוב בניו נקבות. וצל"ע דלפי ספר הברית שבכל העולם כולו מצינו שרוב העולם נקבות ולא זכרים מאי רבוותא נקטו רבותינו אצל שבט נפתלי ושבט אשר שרובם היו נקבות. וע' מש"כ בכתובות (:).

ה. וע' בפרדס יוסף עה"ת (ויקרא יא: מז) שכתב לפרש הא דאמרינן (שבועות יח:): כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הוויין לו בנים זכרים זהו שכר מידה כנגד מידה דהוא לא סמך על רובא וחזקה שלא תראה אלא פירש מספק שמא תראה ולכן זוכה שיולידו לו בן זכר שגם זה הוא כנגד הרוב דאמרו החוקרים דע"פ הטבע הנקיבות בעלמא מרובות מהזכרים.

גמ' בא"ד אבל הכא מדאורייתא מפרש פרשי מינה. ע' שו"ת הרדב"ז (ח"ד ס' פ"ט).

גמ' בא"ד א"ל רב אשי לרב הושעיא בריה דרב אידי התם תנן רשב"ג אומר כל ששהא באדם ל' יום אינו נפל הא לא שהא ספיקא הוי. הנה כתב הרמב"ם (יבום וחליצה פ"א ה"ה) בזה"ל מי שמת והניח אשתו מעוברת אם הפילה אחר מותו הרי זו תתייבם ואם ילדה ויצא הוולד חי לאוויר העולם אפילו מת בשעה שנולד הרי אימו פטורה מן החליצה ומן הייבום אבל מדברי סופרים עד שייוודע בוודאי שכלו לו חודשיו ונולד לתשעה חודשים גמורים אבל אם לא נודע לכמה נולד אם שהה שלוש יום הרי זה ולד קיימה ופוטר את נשי אביו מן החליצה ומן הייבום עכ"ל. ומפרש המג"מ דהרמב"ם פוסק כרבי שסובר בבן ח' שנולד וגמרו סימניו דאמרינן בן ז' הוא ואישהוויי אשתהא (לקמן פ:;) וגם פוסק הרמב"ם כרשב"ג דאמר כאן דכל ששהא ל' יום באדם אינו נפל ומן התורה בחדא מתרתי סגי להוציא הולד שנולד בחודש השמיני מחזקת נפל או שגמרו לו סימניו או ששהא ל' יום. וכתב המג"מ דאע"פ שזהו הדין מדאורייתא מ"מ מדרבנן החמירו בכמה ענינים ואמרו דלא סגי במה שגמרו לו סימניו להוציא הבן ח' מחזקת נפל אלא צריך או ששהא ל' יום או שכלו לו חודשיו מעיקרא. אשר על כן מפרש המג"מ דמש"כ הרמב"ם ואם ילדה ויצא הוולד חי לאוויר העולם וכו' הרי אמו פטורה מן החליצה מן היבום ר"ל דמיירי בנוולד בחודש הח' וגמרו לו סימניו דבלא"ה לא מיקרי וולד וכיון שגמירת סמינים מהני מדאורייתא להחזיקו כוולד

ומין כדרכו וטבעו ושלח לאתונות ולגמלים ולפרים במספרם כמשפטם לפריה ורביה עכ"ל. הרי לך שאינו ממש מחצה על מחצה זכרים על נקבות. אבל בשו"ת הריב"ש (ס' שע"ב) כתב דכן יסד המלך שיהיו מחצה זכרים ומחצה נקבות. ולכאורה צ"ל דאפ' את"ל דכך הוא המציאות שבכל מקום ובכל זמן הנקבות מרובים מהזכרים מ"מ לא מיירי כאן בסיכוי זכרים ונקבות באוכלוס אלא באשה היולדת בסיכוי אם תלד זכר או נקבה ועל זה נקט הגמ' דמחצה זכרים ומחצה נקבות ר"ל שיש סיכוי שוה שתלד זכר משתלד נקבה ודוחק. ומענין לענין באותו ענין ראיתי בספר ארבעה קנינים לתלמיד הריטב"א (מהדו' בלוי עמ' ס"ג) שכתב שרוב הבנים הנולדים ע"י יבום זכרים הם ולמיעוט פעמים יולדת נקבות.

לו:

גמ' בא"ד תנא משום ר"א אמרו יוציא בגט. כ"ה גירסת רש"י ומוכח מתוך דברי רש"י דסוגיא דהכא כרבי יוחנן אזלא דפרש"י דהשתא דנמצא נפל איגלאי מילתא למפרע דיבום מעליא הואי ומשו"ה סגי בגט בלא חליצה. והקשה הריטב"א דא"כ נמצא דפלוגתת ר"י ור"ל תלוי במח' תנאים ואמאי לא נקיט הגמ' לימא כתנאי וכו'? והביא הריטב"א די"ג יוציא סתם ופ' המילה אי בגט אי בחליצה תלוי במח' ר"י ור"ל. והרמב"ן גרס יוציא בחליצה וכדר"ל. וברשב"א ותוס' הרא"ש פירשו דאזלינן להלכה כריש לקיש דהלכה כמותו ותרתי בעי צריכה חליצה משום שיבום במעוברת לאו כלום הוא וגם צריכה גט משום שמאחר שכנס אותה בתחלה נראית ככנוסה.

למצוות יבום הוה לן להחמיר מדאורייתא מחמת ספק מצוות לחומרא ולהצריך אמו לחלוץ או לייבם אכן כיון שאם מתייבמת יש בזה חשש פגיעה באיסור אשת אח מקילין ומה"ט אמרינן דאמו פטורה מחליצה ומיבום דבכה"ג קי"ל דספק מצוות דאורייתא לקולא מן התורה. אך באו חז"ל והחמירו להצריכה חליצה כמו שהחמירו בכל הספיקות דאורייתא דלפי הרמב"ם מחמירין מדבריהם ולגבי יבום בספיקות קי"ל דחולצות ולא מתייבמות דלמה לא תחלוץ הלא אין בזה חשש שיפגע באיסור אשת אח¹.

תוס' ד"ה ולא קתני יפריש וכו' בא"ד והר"ר יוסף מאורלייני"ש הורה מטעם זה באחד שקידש מנקה חבירו שלא להצריך גט אלא הפרשה בעלמא וכו' כיון דבלא"ה אסורה ליה דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה וכו'. הרמב"ן חולק ע"ז וכתב דלא דמי לכלה בלא ברכה שהיא מאיסורי ביאה דרבנן לאיסור סוטה לבעלה שהוא איסור דאורייתא ורק גבי סוטה אם קידשה ונעשית ספק סוטה א"צ גט אלא פרישה בעלמא אבל בסתמא אם קידשה מינקת חבירו צריכה גט אע"פ שהיא אסור לו מדין כלה בלא ברכה דכיון שאותו איסור אינו אלא מדרבנן חיישינן שמא יבא עליה בעודה מינקת חבירו. משמע מדברי הרמב"ן דכל שיש עליה איסור ביאה מדאורייתא א"צ גט במינקת חבירו. אבל בתוס' הרא"ש חולק ע"ז דכתב דאם נדר תשמיש המטה ממנה עדיין צריך גט ואע"פ שזהו איסור דאורייתא משום כל יחל מ"מ אינו דומה

של קיימא אמו פטורה מחליצה ויבום. האמנם זהו רק מדאורייתא אבל ממשין הרמב"ם ומפרש דמד"ס החמירו וכנ"ל ולכן אמרו שחולצת בכה"ג א"כ שהה ל' יום או שכלו חדשיו דאז פטורה מן הכל אפ' מדרבנן. ע' במהרש"ל (יש"ש פ"ח ס' כ"ט) שהאריך לחלוק ע"ד המג"מ וכתוב שם שלעולם לא נחלקו רשב"ג ורבנן כי אם בלא נודע לנו אם בן ח' הוא אם לאו דבכה"ג אמרו חכמים דסתמא הוי כבר קיימא ורשב"ג סובר דבעינן ששהה ל' יום אבל בבן ח' ודאי כ"ע לא פליגי דאפ' אם שהה ל' יום עדיין בחזקת נפל הוא. ועפי"ז מפרש המהרש"ל דברי הרמב"ם דמיירי בלא נודע אם בן ח' הוא אם לאו דבכה"ג פסק הרמב"ם כחכמים דהוי כבר קיימא ואמו פטורה מיבום וחליצה מן התורה אבל החמירו חכמים כשיטת רשב"ג להצריכה חליצה מחמת חומרא א"כ שהה ל' יום או ידענו בבירור שבן ט' הוא (וכן משמע מלשון הרמב"ם דמיירי בספק דאילו בבן ח' ודאי היאך נפרנס לשון הרמב"ם עד שיוודע בוודאי שכלו חודשיו). כתב המהרי"ט אלגאזי (הלכות בכורות פ"ג אות מ') דסובר הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מן התורה הוא דוקא באיסור דאורייתא אבל במצווה דאורייתא גם הרמב"ם מודה דצריך להחמיר וצריך לקיים המצווה גם במצב של ספק א"כ יבא לידי איסור דאז מודה הרמב"ם דמקילין בספק אף במצוות דאורייתא. ואא"ז הרה"ג ראובן חיים קליין זצ"ל (שנות חיים על רבינו ירוחם נתיב א' חלק א' אות ה') פ' דעת הרמב"ם ע"פ ההקדמה הזאת דמיירי בוולד שנולד ומסתפקין אם הוא בן ח' אם לאו דבאמת

1. וע' בספר המפתח על הרמב"ם מהדו' פרנקל (הלכות אבל פ"א הלכה ה'-ח').

בעלמא אפ' לאחר הקלטת הזרע דזהו קודם יצירת הולד מ"מ עובר כל שהוא חשיב כאן בסוגיין ואפ' בתוך מ' ימים דהא עכ"פ לבסוף יהיה הולד נוצר ממנו. והקרן אורה ת' לקושיית התוס' דכיון שרוב נשים מתעברות ביום הביאה לא חיישינן שמא נקלט הזרע ג' ימים לאח"כ (וכע"ז כתב בתוס' הרא"ש).

לסוטה דשאני סוטה דבודאי לא יבא עליה כיון שהיא שנואה ומאוסה עליו.

שם בא"ד ואין נראה דמאי חומרא דכלה בלא ברכה ממניקת חבירו דתרווייהו מדרבנן. ע' מצפ"א שכתב בשם המל"מ (סוטה פ"ב) שבמניקת חבירו אין הביאה מצד עצמה אסורה אלא משום תקנת הולד לא תנשא לו אבל גבי כלה בלא ברכה הביאה עצמה אסורה כבועל ארוסתו.

לו.:

גמ' בא"ד רב כי איקלע לדרדשיר ואמר מאן הויא ליומא ורב נחמן כי איקלע לשכנציב וכו'. יל"ע למה דוקא עשו כן כשהלכו לאותם מקומות ולא כשהלכו למקומות אחרים (ע' דברות משה ס' כ"א הערה ס"ח)? וע' מש"כ לקמן (פה.) ששכנציב היתה מקום של ליצנות ונראה לי דאפ"ל שמשו"ה דוקא כשהלך רב לשם עשה כן להגדיר עצמו מן הערוה שהרי הליצנות מביאה לידי עבירה כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ג) רבי עקיבא אמר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה.

גמ' בא"ד ואמר מאן הויא ליומא וכו'. ע' מש"כ ביומא (יח.). וע' בהגהות ריחל"מ שכתב דלא הותר דבר זה אא"כ הודיע אותה מתחלה לכמה ימים ישאנה ושלאחר זמן יחזור למקומו.

גמ' בא"ד והאמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים. הקשה הט"ז (יו"ד ס' קצ"ב סק"א) למה לא חששו לז' נקיים מחמת דם חימוד ביהודה שבא על תמר ובבועז שבא על רות (צ"ע דל"מ שבועז בא עליה באותה הלילה)? ותירץ הקושיא מיהודה ותמר דפשיטא שזה היה

לו.

גמ' בא"ד עירוקיה מסתייה. פסק הרמ"א (אה"ע ס' י"ג סעיף י') דאפ' לכתחלה מורין לו שיברוח. ובבאה"ט שם כתב דה"ה דמהני אם היא בורחת והוא נשאר אך בשו"ת מהרי"ל דיסקין (ס' לו) כתב דאין לסמוך על דברי הבאה"ט כי אם בשעת הדחק.

תוס' ד"ה רוב היולדות לט' וכו' וא"ת מה מועיל המתנת ג' חדשים משום הבחנה אכתי יכול לבא לידי ספק אם תנשא מיד ותלד לו' חדשים ויום אחד או אפ' ג' ימים דיש להסתפק אם הוא בנו של ראשון ולא נקלט הזרע עד יום ג' או הוא בנו של שני דיולדת לשבעה יולדת למקוטעים וכו'. כתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אה"ע ס' ס"ט בסופו) ואפ' אם נקלט הזרע של המת אחר ג' ימים עדיין חייבת אשתו ביבום כיון דקרינא ביה "ובן אין לו" (דברים כה:ה) בשעת מיתה דהיינו אין לו בן ממש או עיבור רק זרע בתוך אשתו שעדיין לא נקלט עיי"ש. וע' ח' רבי שמעון שקופ (ס' ל') שכתב שזהו דבר זר ורחוק מאד. ובערול"ג לקמן (סט:) כתב דאע"פ שעד מ' ימים אין העובר אלא מיא

של שם בן נח ורות היתה בתה של עגלון מלך מואב. ועוד מצאתי בשו"ת רבינו ידידיה טיאה וויל (יו"ד ס' נ"ב) שכתב דדם חימוד עצמו מותר ובתבעוה לינשא טמאה רק מחשש שנתערב בדם חימוד דם נידות ומשו"ה בכועז ויהודה היו יכולים לבעול על האתר כיון שהם היו בקיאיין בדמים והריחו דדם חימוד לחוד הוא בלא עירוב דם נידות וטיהרו רות ותמר. וע"ע בפרדס יוסף (פרשת וישב אות נ"ג) שו"ת אג"מ (יו"ד ח"א סי' פ"ו ד"ה ולכן) ושו"ת יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' י"ז אות ב').

גמ' בא"ד ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא וכו'. ע' רש"ש וחי' רבינו חיים הלוי (הל' רוצח ושמירת הנפש).

גמ' בא"ד רבי אבא אמר רב קם דינא. כתב בתרומת הדשן (ס' ש"י) דזהו משום שכיון שזכה אחד בב"ד האחר מייאש מחלקו וא"כ מי שזכה הוא ממש זכה בכל שכיון שכבר נתייאש האחר מחלקו (אך ע' בקונטרס הספקות כלל ו' ס' י"ב שהוא והש"ך חולקים ע"ז). והקשה ע"ז הקה"י (ס' ל"ד) דאיך מהני כאן לגבי אבדה דרך לשדהו קם דינא אם אין יאוש לקרקעות? והוא תירץ ע"פ דברי הנתיבות (ח"מ ס' שס"ג) דאע"פ שבעלמא אין יאוש לקרקע (ע' תוס' סוכה ל.). מ"מ אם אינו יכול להוציא הקרקע מיד מי שתפסו ע"י דינים דאז אמרינן שיש יאוש אפ' בקרקע. ועוד הוסיף הקה"י לומר בדעת התרומת הדשן דכל זה הוא דוקא בשמא ושמא כגון יבם וספק דכל אחד אינו יודע האמת דרק אז משפסק הדין מתייאש האחד אבל אם הנתבע יודע שטענתו אמת ואעפ"כ לא יצא זכאי משום שלאחר היה עדים שקרנים או שהוא היה משקר ואח"כ

קודם הגזירה דדם חימוד. ועוד תירץ הט"ז דכיון שבכועז ויהודה היה הביאה מיד לאחר הרצוי אין כאן דם חימוד. בתורת השלמים (שם סק"א) תירץ שלא היו צריכות לישיב ז"נ משום דם חימוד משום שהיו פנויות ועל הפנויות לא גזרו ז"נ אלא היו יכולות להפסיק בטהרה ולטבול מיד (אך כבר העיר עליו מרן הגר"ש הלוי וואזנר שליט"א בשיעורי שבט הלוי שם דזה סותר לדברי התורת השלמים עצמו שכתב בס' קפ"ג סק"ד דבין בפנויה בין בנשואה צריכה לישיב ז"נ קודם טבילתה). ובחנות דעת (שם סק"א) תירץ דרק חוששין לדם חימוד בנשואין וכאן בכועז וביהודה לא עשו נישואין אלא ביאה לחוד וכ"כ בתפארת למשה. אכן כבר העיר הפרי דעה (טורי כסף שם סק"א) ע"ז דביאת יהודה ותמר היתה ביאת יבום (ע' מש"כ לקמן לט.). וע"י ביאתו עליה נעשית אשתו וא"כ שפיר הוי כנשואין ויש כאן דם חימוד (ואולי ה"ה בביאת כועז אל רות ע' מש"כ לקמן עז.). וגם כבר הוכיח הפני שלמה (לחם ושמלה יו"ד ס' קצ"ב סק"א) שאין הדם חימוד תלוי בחמדת הנשואין אלא בחמדת הביאה. ועוד תירץ החו"ד שרות ותמר נתנו מוך באוה"מ בשעת התביעה ואח"כ בדקו את המוך ומצאו טהורה (ואף שלא מהני בדיקה לאחר התביעה להוציא מחשש דם חימוד מ"מ מהני מוך משעת התביעה). ועוד י"ל דתמר ורות היו אלמנות והיו נשואות מכבר ולא נאמר דין זה דתבעוה לינשא אלא בכתולה (כן צידד בשו"ת התעוררות תשובה ח"ד ס' צ"ג) אכן כבר הביא הפתחי תשובה שם דעת השו"ת גבעת שאול שאפ' בזקינה איכא חשש דם חימוד. איברא בשו"ת יהודה יעלה (ס' קצ"א) כתב המהר"י אסאד שבזקינה ליכא חשש דם חימוד ולפי"ד י"ל דהיו זקינות בפרט אם תמר היתה בתו

הוכיח הלזו שטענתו אמת לאחר שכבר נפסק הדין כנגדו בכה"ג לא אמרינן קם דינא דאותו שזכה בדין נחשב כגזולן והאחר לא התיימש על נכסיו.

לט.

גמ' בא"ד סד"א הואיל וכתוב ולקחה לו לאשה ויבמה אמר רחמנא ועדיין יבומי הראשון עליה בחליצה אין בגט לא. העיר הריטב"א דאפ' בס"ד דגמ' לא בעי חליצה לחודה דא"כ במה מהני ביאתו לגבה אצ"ל חליצה עם גט אין גט לחודה לא.

מתני' מצוה בגדול לייבם. צע"ק דמאי קמ"ל הא כבר תנינן לעיל (כד.) מצוה בגדול לייבם וי"ל.

גמ' בא"ד מחזירה פשיטא סד"א מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדה השתא תיקום עליה באיסור אשת אח קמ"ל. הנה איתא בסוטה (י:) "ולא יסף עוד לדעתה" (בראשית לח:כו) אמר שמואל סבא חמוה

דרב שמואל בר אמי משמיה דרב שמואל בר אמי כיון שידעה שוב לא פסק ממנה כתיב הכא "ולא יסף עוד לדעתה" וכתוב התם "קול גדול ולא יסף וכו'" (דברים יח:ה) ופרש"י כיון שידעה שידע בה שהיא צדקת ולשם שמים נתכוונה. אך המהרש"א שם פ' דידעה היינו מלשון "והאדם ידע" (בראשית ד:א) שהוא לשון נקי לתה"מ. ובבכור שור (סוטה י: נדפס בסוף ספר תבואות שור) הקשה דמאי נתנית טעם איכא דכיון שבא עליה יהודה פעם אחת לא פסק מלבא עליה עוד. והוא מפרש דבר זה עפמש"כ הרמב"ן (בראשית לח:ח) דמה שבא יהודה על תמר היה קיום של מצוות יבום שנהוג בכל הקרובות קודם מתן תורה דלפי דברי הרמב"ן יש לפרש דסד"א דכיון שבא יהודה עליה מצוה דרמיא רחמנא עליה עבדא והשתא תיקום עליה באיסור כלתו כמקודם קמ"ל דכיון שידעה ר"ל כיון שכבר בא עליה נעשית כאשתו לכל דבר ושוב לא היה צריך לחשוש מעתה לאיסור כלתו דקנאה כביאה ראשונה¹.

ז. ע' בגאון יעקב על העין יעקב לקמן (עו:) שכתב לבאר שיש קופה של שרצים על גבו של דוד המלך (יומא כב:) משום שהיה מזרע פרץ בן יהודה שהרי מאחר שתמר הולידה תאומים שהם ב' בנים מוכרח שיהודה בא עליה ב' ביאות שהרי אמרו חכמי הטבעים דלידת התאומים היא ודאי מב' ביאות (וכמדומני הארכתני בענין זה במקו"א עיי"ש) וא"כ מוכרח שיהודה בא על תמר ב' ביאות. ולכאורה הביאה הראשונה היה קיום מצוות יבום הנהוג קודם מתן תורה אבל הביאה שניה כבר איננה מצוות יבום כתיקונה (וכדאמרינן לעיל כ: גזירה ב"ר אטו ב"ש דמשמע שרק בב"ר יש מצוה מן התורה ותו לא) אלא צ"ל דבא עליה להנאתו והוי כנהנה מאיסור אשת אח. אשר על כן נמצא דהבן הנולד מהביאה הראשונה אין בו דופי שהוא נולד ממצות יבום אך הבן הנולד מביאה השניה יש בו דופי שנולד מביאת עבירה וא"כ י"ל דהבן הנולד ראשון יש בו הדופי משא"כ הבן הנולד שני אין דופי כמש"כ גבי יעקב ועשו שאף שנולד יעקב שני הוא הבכור דמשל משלו חכמים באשה (בראשית רבה פס"ג ס"א) אם תניחי ב' מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת נותנת ראשונה יוצאה אחרונה כך טיפה של עקב היתה הראשונה למרות שהוא יצא אחר עשו. וא"כ פרץ שיצא ראשונה הוא הנולד מביאה השניה ויש בו דופי ומשו"ה אמרינן שהיתה קופה של שרצים על גבו של דוד

פירושו שאין היבם יכול לייבם אותה בעל כרחיה (וע' בשו"ת הרי"ד ס' נ"ט).

לט:

גמ' בא"ד פליגי בה רב אחא ורבינא וכו' והלכתא וכו'. כתב בתוס' רבינו פרץ דאף דקי"ל (חולין צח:) דבכל מקום הלכה כרב אחא המיקל לגבי רבינא צריך הגמ' לומר דהלכתא וכו' דס"ד ליזיל לחומרא מחמת חומרא דאשת איש קמ"ל אפ' בכה"ג הל' כמיקל. ומבואר מדבריו דאיסור יבמה לשוק חשיב כאיסור אשת איש. ולפ"ז מיושב דברי השו"ת רע"א (ס' צ"ב). וע' ברש"ש כאן.

גמ' בא"ד אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום אישות ולשום ד"א כאילו פוגע בערוה וכו'. כתב הגרא"ו (קובץ הערות ס' ט') שהתוס' לעיל (ג:) סברי דמצוות יבום כלפי איסור אשת אחיו הוא בגדר עשה דוחה לא תעשה דהיינו דין דחייה. אכן הרמ"ה (ע' מש"כ לעיל ח:) והרמב"ן (תורת האדם) סברי דאינה דחוויה אלא הותרה. והקשה הגרמ"י מלדוור שליט"א דאם סובר הרמב"ן דהותרה למה כתב הרמב"ן כאן דלפי אבא שאול אם בעל יבמתו לשם נוי לא קנאה ולכאורה היינו טעמיה משום שיש עליה איסור אשת אחיו וקשיא הלא הותרה איסור אשת אחיו כלפי מצוות יבום? ומזה הוכיח

גמ' בא"ד אמאי חוזרים אצל הגדול למיכפייה. הסתפק החשק שלמה אם היו ב' תאומים ושניהם לא רצו לעשות לה שום דבר אם יכול ב"ד לכוף לאחד מהם או כל אחד יכול לדחות הב"ד ולומר שאחיו הוא הגדול. ומסיק החשק שלמה דמסתמא בכה"ג הם נוטלים גורלות.

רש"י ויוצאין מרשות הבעל כשמתה. יש לגרוס כשמת וזה נכון יותר.

תוס' ד"ה וספק נשואה לחלוק בנכסים לעיל פרק ד' אחים גרס רבה גבי מאמר לב"ש נישואין עושה או אירוסין עושה דמתוך תשובתו משמע דמודה דאין יורשה. בתוס' רבינו פרץ הביא זאת הסתירה וגרס רבה בשניהם. אלא הביא לתרץ משמיה דהר"ר יוסף משילי ז"ל דהתם מיירי במאמר בעל כורחה"ל ולכן פשוט דאינו קונה לענין ליורשה משא"כ הכא דמיירי במאמר מדעתה אמרינן דמאמר עושה ספק נישואין לגבי ירושת הבעל.

תוס' ד"ה ובחרש ושוטה וכו' בא"ד לפי שאין חוסמין אותה. ביאר הגרא"א דלפי התוס' לא תחסום גבי יבמה היינו דכייפינן ליה שיעשה בה או יבום או חליצה ולא תשאר כעגונה. ולפי רש"י (לקמן ע"ב ד"ה אמר רב ולעיל ד. ד"ה שאין)

המלך. עכת"ד הגאון יעקב בשם הגר"פ. ומעין דבריו כתב הגר"א פאלאגי (אברהם את עיניו לקמן עו:). ודבריהם קשיין לי שהרי האמת עם דברי הבכור שור דכיון שבא עליה יהודה בכיאה ראשונה וקיים בה מצוות יבום הרי נעשית כאשתו לכל דבר ואין כאן שום איסור ערוה כלל וצ"ע.

ח. וצ"ל דאזיל כשיטת רבי דלעיל (יט:) דמאמר הוא אפ' בע"כ. וצ"ע דלכאורה התם פליגי בדעת ב"ה דאין מאמר מדאורייתא ולא בדעת ב"ש.

הגרמ"י מלדוור שליט"א שהרמב"ן סובר כדעת התוס' ודלא כדעת הרמ"ה (ולפי מש"כ לעיל ג. בדעת הרמב"ן אין זה ראי' דטעמיה לאו משום ערוה דאשת אחיו אלא משום שביאת זנות לא קונה). ונראה לי דלק"מ די"ל דהגרא"ו אזיל לשיטתו שהוא מפרש (קובץ הערות ס' ל"ו אות ב' ובהשמטות שם הביא דכ"כ הרמב"ם בשו"ת פאר הדור ס' ק' ובפיה"מ לבכורות פ"א מ"ו) המח' בין אבא שאול וחכמים דלאבא שאול איסור אשת אח נדחה מפני מצוות יבום ולפי שיטת החכמים הותרה מפני מצוות יבום (דמיתה מתרת) וא"כ אין ראי' ממה שכתב הרמב"ן בדעת אבא שאול לפענח מהו דעת הרמב"ן עצמו. (וע' מש"כ לקמן נח: עוד בביאור שיטת אבא שאול.) והריטב"א לקמן (נג:) והנמ"י (יח. בדפי הרי"ף) כתבו דמדלא נקט הגמ' דמתני' דריש פרק הבא על יבמתו אינו כדעת אבא שאול מבואר דגם אבא שאול מודה דהבע"י בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון קנאה וקשיא דאמאי עדיף מכונס לשם נוי ותירצו דדברי אבא שאול כאן אינם אלא מדרבנן אבל אה"נ מדאורייתא אין בכך כלום אם בא על יבמתו לשם נוי וכדו'. וע' ערוה"ש (אה"ע ס' קס"ה סעיף ד"ז) בביאור דעת אבא שאול. וכידוע בשו"ע (שם) פוסק שבזה"ז מצוות יבום קודמת (וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ו אה"ע ס' י"ד, ח"ח אה"ע ס' כ"ו שראוי לספרדים לנהוג להלכה ולמעשה למרות שהרבנות הראשית גזרו על כולם כד' הרמ"א) והרמ"א פוסק דמצוות חליצה קודמת.

רש"י ד"ה אמר רב אין כופין וכו' בא"ד ולא תימא מוכה שחין דוקא אלא כל אמתלא שתתן לדבריה וכו'. ע' ברמב"ן ושאר ראשונים שכתבו דדוקא

במוכת שחין אין כופין אותה להתייבם אבל בשאר אמתלאות מתייבמות בע"כ (וע' מש"כ לקמן פז:).

מ.

גמ' בא"ד האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור. ע' מהרש"א (הוריות י: ד"ה פסח מיהא). וע' מה שחקר בזה הגרא"ו בקובץ הערות (ס' ע"ג אותיות ג"ה).

גמ' בא"ד מידי יבום בנחלה תלא רחמנא וכו'. הכא נקט הגמ' יבום בנחלה תלא רחמנא ע"ד בתמיה כאילו פשיטא לן דלאו הכי הוא אבל בכמה מקומות לעיל (יז:, כ:, כד.) הגמ' מביא יבום בנחלה תלא רחמנא כדבר פשוט דהכי הוא ולא ע"ד בתמיה. וע' מש"כ לקמן (קז:).

רש"י ד"ה זכה בנכסי האח ואפילו גירשה למחר. כתב הריטב"א דחידוש דמתני' הוא דזכה היבם בנכסי אחיו אע"פ שאביהם עדיין חי ובעלמא האב יורש בכה"ג והוא כתב שלפי רש"י החידוש הוא שזכה היבם אפ' אם היא יגרשנה למחר (או אפ' בו ביום לפי גירסת הריטב"א ופ' מיד לפי גירסת הרשב"א). והעיר הריטב"א דאם צריך לגרשה לאחר קיום מצוות ייבום (וכגון בחייבי לאוויין דמן התורה לא הותרה אלא ביאה ראשונה משום עדל"ת) ואפ' אם רק מדרבנן (וכגון שעשה מאמר באחת מן היבמות ואח"כ ייבם הלזו דצריכה גט מדרבנן) אינו זוכה בנכסי האח המת. וע' בהגהות הרה"ג אהרן יפה'ן זצ"ל על הריטב"א.

תוס' ד"ה אכילה גסה וכו' בא"ד וי"ל דתרי עניני אכילה גסה הם. ע' תוס'

החליצה מהניא לכולם וכלשון רבינו אברהם מן ההר (לעיל י:) וכולהו הוו כחד יבם ויבמה. (וע' מש"כ לקמן קו:)

מא.

מתני' בא"ד משום רבי יהודה בן בתירא אמרו אומרים לו המתן וכו'. ע' היטיב בדברי הרשב"א שמבואר מדבריו דרק אם קידש אחיו את אחות יבמתו אומרים לו המתן אבל אם הוא כנסה לא נאמר דבר זה.

גמ' בא"ד יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה הותרה תחזור להתירה הראשון. ביאר הרשב"א כאן דכיון שהותרה האיסור אשת אחיו שעליה משום מצוות יבום ואח"כ נאסרה ע"י איסור אחות א"כ כשמתה אשתו הותרה האיסור אחות אשתו שעליה ואין לנו שום טעם לאוסרה ליבם. ומבואר מדבריו שאיסור אשת אחיו הותרה מפני מצוות יבום ולא נדחית. והקשו שיש לכאורה סתירה בזה בדעת הרשב"א שהרי לעיל (ת.) כתב הרשב"א כדברי התוס' (לעיל ג: ד"ה לא תעשה) שאין להביא ראיה מיבום לדין עדל"ת שיש בו כרת דשאני יבום דמצוותו בכך בדחייה ומבואר דסובר דבאמת איסור אשת אח נדחית מפני מצוות יבום רק ששאני יבום דמצוותו בכך וזה שלא כדברי הרשב"א כאן שכתב דאיסור אשת אח הותרה מפני מצוות יבום? וכן הרשב"א (קידושין כא:): כתב דלא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי ביבום להתיר ביאה שני' של כהן גדול אע"פ שאומרים כן להתיר ביאה שני' באשת יפת תואר משום שהיתר אשת יפת תואר כתוב מפורש בתורה וההיתר על האיסור אשת אחיו במקום יבום אינו

ישנים כאן (אות א') ובתוס' ישנים (יומא פ:). ותירץ הרמב"ן דבקרבן פסח אפ' אם אכל לשם אכילה גסה מ"מ יצא ידי חובת מצוות קרבן פסח דהא אין האכילה מעכבת. וע' ר"א מן ההר לחלק בין עשה ללא תעשה.

מ:

רש"י ד"ה ואסור בצרת קרובת חלוצתו ראובן חלץ ללאה ורחל נשואה לנכרי ולה צרה ומת הנכרי אסורה בצרה לראובן וטעמא מפרש בגמרא. הקשה הריטב"א על זה דהא אין צרת ערוה אסורה אלא במקום מצווה בנפילה שני' אבל בנכרי שאינו אחיו אינו אוסר צרת ערוה ואפ' כשנפלה כבר ליבום? ועיי"ש שמפרש הענין באופ"א. ותירץ המהרש"ל (יש"ש ס' כ"ד) דרש"י עצמו (מא. ד"ה הך) פ' דקרובת חלוצתו חמור טפי מצרת חלוצות כיון שהיא באה עם אחותה לב"ד ואתי לאיחלופי אותה עם אחותה החלוצה (והוסיף המהרש"ל שחלוצות נהגו לכסות את פניהן וא"כ טעות כזה יותר שכיח). ועוד מפרש דכיון שעשה מעשה לחלוצתו הרי נעשה קרובותיה כמותה משא"כ לצרת חלוצתו כיון שלא עשה לה כלום אינן כ"כ חמור. ועוד כתב המהרש"ל דצרת ערוה אינה אסורה רק בדאורייתא כשאינה במקום מצוה אבל מדרבנן נאסרה.

רש"י ד"ה ה"א האחין מותרין וכו' בא"ד דאיהו שליחותיהו עבד משום הכי לא תנייה. הקשה בהגהות המהרש"ם דאיך שייך שליחות בחליצה אם חליצה היא מצווה שבגופו ובאמת אין זה חידוש של רש"י אלא גמ' מפורשת היא לעיל (י:). ואמר הגרא"א דצ"ל שלאו דוקא "שליחות" היא אלא שפעולת

מא:

גמ' בא"ד כל העולה לייבום עולה לחליצה וכו'. הנה איתא בגמ' (סנהדרין יח.) דמלך^ט לא חולץ דקלון הוא לו ולא מיבם עי"ש ברש"י (יט.) דגם ביבום יש גנאי. וכתב הרמב"ם בפיה"מ שם דמלך כיון שאינו ראוי לחליצה אינו ראוי ליבום וכ"כ הרע"ב. והקשה עליו התוס' יו"ט (סנהדרין פ"ב מ"ב) דמנא ליה האי כללא? וכתב בתוס' רע"א (שם אות ז') דהמקור הוא כשם שאמרין דכל העולה לייבום עולה לחליצה כך אמרין שכל שאינה עולה לחליצה אינה עולה לייבום. וכך לכאורה מדוייק מדברי הגמ' שם דנקט המלך לא חולץ ולא מיבם דנקט חליצה תחלה דיסוד הפטור של מלך הוא משום דאינה עולה לחליצה כיון שקלון למלך לחלוץ וממילא ג"כ פטור מיבום מטעם כל שאינה עולה לחליצה אינה עולה לייבום. והקשה הרש"ש (סנהדרין יט:) דמאי שנא בחליצה שנאסרה מדין אימת המלך שהוא מצוות עשה דכתיב "שום תשים עליך מלך" דנחשבת אינה עולה לחליצה לומר שאינה עולה ליבום משאר חייבי עשה כשאוסרים היבום מחמת העשה חשיבא כעולה ליבום

מפורש מן התורה אלא לדין עדל"ת אתינן וגם מהתם מבואר דסובר הרשב"א דאיסור אשת אחיו נדחית מפני מצוות יבום ולא הותרה. וצ"ע. וגם יש לדון לפי הרשב"א שסובר דבעלמא אין עשה דוחה תרי לאוין (ע' מש"כ לעיל ה.) א"כ היאך אמרין בחייבי לאוין דמדאורייתא מתייבמות משום עדל"ת (לעיל כ.) הלא אי סובר הרשב"א דאיסור אשת אח נדחית מפני מצוות יבום בכל מקום היאך יכול לומר ג"כ שמצוות יבום תדחה האיסור לאו דחייבי לאוין הלא אין עשה דוחה ב' ל"ת לפי הרשב"א? אלא מכאן ראי' דבאמת סובר הרשב"א דאשת אחיו הותרה ליבום ולא דחוייה היא. ושו"מ שכעי"ז הקשה הגרי"ע (גליוני הש"ס לעיל כ.) להוכיח דבעכצ"ל דאיסור אשת אחיו הותרה ליבום ולא דחוייה היא ואני אומר דאין זה ראי' לפי דעת התוס' דכיון שעשה אחד יכול לדחות לאוין הרבה שפיר יכולין לסבור דאשת אחיו דחוייה היא אצל יבום ורק הוי' ראי' לדעת הרשב"א וכנ"ל.

תוס' ד"ה הך דאזלא בהדה לבי דינא פ' בקונטרס כשלאה חולצת מוליכה רחל אחותה עמה לב"ד וכו'. ע' מש"כ לעיל (כז.).

ט. באתוון דאורייתא (כלל כ"ב) העיר דא"כ יבום אינו שוה בכל וא"כ אמאי לא ילפינן עדל"ת לענין יבום מנזיר מצורע (ה.)? וע"ע בגליוני הש"ס שם ובשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' שי"ד).
 י. וכן מבואר מקושיית התוס' (מד. ד"ה כל שאינו) כיסודו של רע"א. וכן סברי התוס' לעיל (י: ד"ה איהו). וע' בבית שאול על המשניות (סנהדרין פ"ב מ"ב) למה לא אמרין בכל קטן כיון שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום. והגליוני הש"ס לקמן (מד.) כתב דיי"א דלא נאמר כל שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום. וע"ע בשו"ת הרי"ד (ס' פ') ובשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"ב ס' קט"ו) ובשו"ת דברי חיים (חאה"ע ס' ק').

ס"ב גבי נדה שחליצתה חליצה כיון שהיא עומדת לטבול ולטהר) משא"כ אשת המלך שאין לה היתר לעולם ומשו"ה תשב בזיקתה כל ימיה.

גמ' בא"ד פליגי בה רב אחא ורבינא וכו' הלכתא לית לה. הקשה הגרעק"א דלמה לי והלכתא וכו' הא בכל מקום שיש מח' רב אחא ורבינא הלכה כמיקל. וע' רש"ש. (וע' מש"כ לעיל לא:)

מב.

גמ' בא"ד אמר רב נחמן אמר שמואל משום דאמר קרא להיות לך לאלהים וכו'. כתב הערול"נ דהרמב"ם (גירושין פ"א הי"ח) פסק כדברי שמואל שהבחנה דין דאורייתא היא ונלמד מהאי קרא ודלא כדברי רבא דלקמן דס"ל דדרבנן היא. ואע"פ שרבא בתראה הוא לא קיי"ל כוותיה משום דסתמא דגמ' בנדריים (כ: מובא ברש"י ד"ה ולזרעך) עייל דלא כוותיה. וע' בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' רס"ד) שכתב בדעת הרמב"ם דרק נשואה להנשא אסור מדאורייתא ושאר גווני אסור מדרבנן שלא יבאו לידי איסור דאורייתא. והוא כתב דלפי התוס' אפ' נשואה לינשא אסור רק מדרבנן מגזירה וגם שאר גווני נכללו בגזירה הזאת דכולה חדא גזירה. וע"ע

להצריך לה חליצה כמבואר לעיל (כ:)? והוא כתב דאין לומר דאיסור עשה דכבוד המלך דומה לאיסור ערוה כיון שיש חיוב מיתה במורד במלכות דהא אין הדבר תלוי בחיוב מיתה אלא בחומרא דתפיסת קידושין כדמוכח לעיל (כ:): ועשה דאימת המלך אין בה חומרא כזאת"א. ונראה לי ליישב דשאני התם דבאמת בחייבי עשה קרינן בה כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה רק שנתרבו לחליצה מכח הדרשה ד"יבמתו" משא"כ ביבמה שנפלה לפני המלך כיון שאינה עולה לחליצה מפני האיסור עשה אינה חולצת וכיון שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום וגם אינה מתייבמת ואין לנו שום דרשה לומר שתחלוץ או תתייבם"ב. וע' מש"כ לקמן (קא). דאשת המלך אסורה לכל העולם כולו עולמית. והקשה הגרא"ו (קובץ הערות ס' ה' אות ט"ו) דלמה אמרינן בגמ' כאן לקמן שהספיקות חולצות הא כיון שהן ספיקות ואינן עולין ליבום גם לחליצה לא תעלה ומאי שנא הספיקות מהנ"ל דעדיין זיקתה עליה ואינה יכולה לעשות ייבום או חליצה? ותירץ הגרא"ו דשאני ספיקות שהן עומדות ליבום משום שאליהו הנביא ז"ל יבא בב"א והוא יברר לנו הדבר ונמצא שהן עומדות ליבום ומהני חליצתן (דומיא למש"כ הרא"ש פ"א

יא. וכן כתב הגרא"ו (קובץ הערות ס' ה' אות ז') דאפ' למ"ד אין קדושין תופסין בחייבי עשה (לקמן מט.) היינו דוקא בחייבי עשה דעריות אבל בחייבי עשה שמחמת כבוד המלך שפיר תופסין בה קדושין ואינה בעצם אסורה אלא מכבוד המלך ועוד מי יגיד לך שזהו איסור עשה אולי יש בכבוד המלך רק מצוות עשה אבל לא לאו הבא מכלל עשה דאיסור עשה הוא.

יב. ואם אמרינן כן א"ש הא דאם בעלה לא קנאה דלא אמרינן עשה דוחה עשה אע"פ שכתב הרשב"א (כתובות מ.) שאמרינן עשה דוחה עשה גבי איסור עשה דהיינו לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה. וע' מש"כ הגרא"ו (קובץ הערות ס' ה' אות ו').

הפירוש של "איילונית". הנה כתב הגר"ד פארדו זצ"ל (חסדי דוד על התוספתא יבמות פ"ב ה"ד, ספרי דבי רב על הספרי פ' כי תצא פיסקא רפ"ט) דלא נקראת עקרה אלא מי שנעשית עקרה ע"י מקרה ולא שהיתה כך מתחילת ברייתה וכגון ע"י חולי או ששתת כוס של עקרין וכיו"ב ולכן פרש"י הכא שניטלה האם שלה (וגם לפ"ז מובן דברי רש"י בסוטה כה. דעקרה היינו ע"י מכה). ולפ"ז מובן דברי הרמב"ם (ע' מש"כ לעיל כד.) דעקרה מתייבמת הואיל והיתה לה שעת הכושר. אכן לפי מש"כ רש"י (עירובין מז.) דעקרה היינו מחמת מזל שכבר נשאת לג' בני אדם ולא ילדה היאך ידעינן שפעם היתה לה שעת הכושר? והוא תירץ דלפי אותו פירוש דרש"י צ"ל כמו הנמו"י (וגם רש"י לעיל יז. ד"ה איצטרווי איצטרו מבואר שעקרה היינו ע"י מעשה).

רש"י ד"ה מחלוקת ואח"כ סתם בין שסתם אחריה מיד באותה מסכת בין שסתם אחריה במסכת אחרת. ע' ברש"ש שהקשה מכמה מקומות דמשמע דהא דאמרינן יש סדר למשנה היינו רק במס' א' אבל ולא בב' מס' יד.

מג.

גמ' בא"ד צריכה להמתין כ"ד חודש חוץ מיום שנולד בו וחוץ מיום שנתארסה בו. וכן פסק הרמב"ם (גירושין פי"א הכ"ו). ובהגהות מיימוניות מפרש דדוקא נקט כ"ד חדשים ולא ב' שנים משום שיש נפ"מ דאם נתעברה השנה אותה חודש תעלה לחשבון כ"ד חדשים ואינה צריכה

במלבי"ם (התורה והמצוה דברים כא:יא)^{יג}. וע' בבית שמואל (אה"ע ס' י"ג) שפסק כרבא דטעם ההבחנה הוא גזירה.

גמ' בא"ד וכי מלו שלשה חדשים לבדקה. והקשה הרש"ש דליחוש משום מיעוטא דאין עוברין ניכר לאחר שלישי ימיה (כדלעיל לז.).? והוא תירץ דאפ' מיעוטא זו דאינן ניכרות עוברין היינו בהילוכה אבל בבדיקה ניכר ההריון בכל הנשים.

רש"י ד"ה ויפטור את יבמתו לשוק וכו' בא"ד וסתם עובדת כוכבים זונה היא וכו'. ע' מהרש"א ונימוקי הגרי"ב ראמ"ה וישרש יעקב.

רש"י ד"ה ותמתין משהו שבוע או שבועים. כתב הראמ"ה שרש"י כתב ז' ימים משום ימי האבילות ועוד הוא כתב או שבועים לומר לך כדברי הגהות יעב"ץ דכ"ש יותר משבוע מניחין לה להמתין קודם נישואיה. וכתב הערול"נ שדברי רש"י נאמרו דוקא באלמנה שמשום האבילות אסורה בתשמיש המיטה אך בגרושה או באלמנה שאירע יו"ט בימי אבלה ובטל האבילות א"צ אפ' שבוע אלא סגי בג' ימים מפני קליטת הזרע ומכש"כ התוס' ד"ה ותמתין.

מב:

רש"י ד"ה עקרה שנעקר רחמה ונטלה האם שלה. ע' בערול"נ וישרש יעקב שציינו כמה מראה מקומות שרש"י סותר א"ע מהו הפירוש של "עקרה" ומהו

יג. אין זה מפורש בתוס' בסוגיין אבל בתוס' ישנים (יומא עה.) מבואר כך. יד. ע' מש"כ בשבועות (ב.).

והיתר טומאה לקרובי כהן הדיוט אינם תלויים זב"ז אלא אנינות תלויה באבילות. ויש בזה נפ"מ לענין אחותו הנשואה שאינו מטמא לה אבל מתאבל עליה במוטה.

גמ' בא"ד שבת שחל תשעה באב בתוכה אסור לספר ולכבס וי"א כל החודש אסור. בב' לשונות הללו פליגי ג"כ השו"ע ורמ"א (או"ח ס' תקנ"א).

מתני' בא"ד רצה הגדול שבהם לייבם את כולן הרשות בידו. משמע שזה רשות ביד הגדול לעשות כן אבל אינה מצווה וקשיא דהלא מצווה אית בה? משמע מדברי הרמב"ם (יבום וחליצה פ"א הי"א) שזה מצווה שהוא כתב אם אפשר לו לייבם את כולן מייבם דהיינו מצווה לכתחלה לעשות כן (שיעורי רבי דוד פוברסקי זצ"ל).

מד.

גמ' בא"ד מלמד שמיאין לו עצה הוגנת לו וכו' כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך. והנה מכאן הביא התרומת הדשן (ס' רס"ג) רא"י דמבטלין מצווה דאורייתא כדי שלא יבא לידי קטטה שהרי לעיל (כא.) אמרינן בדעת ריש לקיש^{טז} דחליצה במקום יבום לאו מצווה היא. ועפ"ז כתב התרומת הדשן דמי שכבר קיים מצוות פו"ר ונתאלמן מוטב לו שישא אשה שאינה בת בנים ויבטל מצווה

להמתין עוד חודש להשלים ב' שנים אך הרמ"א (אה"ע ס' י"ג סי"א) החמיר שלא לחשוב חודש העיבור במנין הכ"ד חדשים לענין זה^{טו}. וע' במושב זקנים (דברים יד: כא) שכתב דדבר זה מרומז בקרא דכתיב "לא תבשל גדי בחלב אמו" ד"תבשל" עולה בגמט' למספר תשל"ב שהוא ב' פעמים שס"ה ועוד שנים לרמז על ב' שנים ועוד ב' ימים. ובתוך דבריו מדגיש המושב זקנים דמיירי בחודשי החמה (שימי שנותיה שס"ה) ולא בחדשי הלבנה. וזהו שלא כדברי ההגהות מיימונית. ושו"מ בפירוש הרוקח על שיר השירים (ה:יב) "רוחצות בחלב" מניקות בניהן בחלב דדיהן כ"ד חדשים והן ימים כמו שנ"ה שנ"ה כמניין "רוחצות" וזהו בחלב נמצא דכ"ד חדשים היינו תש"י ימים. ועוד הביא בהגהות מיימוניות בשם תשובת הגאונים שאם פירשה מלהניק בנה ג' חדשים קודם מיתת הבעל אינה נקראת מינקת חבירו (וכ"ה בריטב"א כאן). והגר"ש קלוגר זצ"ל (חכמת שלמה אה"ע ס' י"ג סעיף י"א) כתב דבזה"ז לא נמצא מי שיונק יותר מי"ח חדשים וא"כ י"ח חדשים דעכשיו היו כמו כ"ד חדשים שנקט הגמ'. ובשו"ת אג"מ (אה"ע ח"ב ס' ט') פסק דאין למחות במי שסומך ע"ד.

מוג:

גמ' בא"ד מי אית ליה איבול וכו'. כתב הערול"ג דפסול אנינות לעבודה

טו. כתב הש"ך (יו"ד ס' קפ"ד סק"ו) דה"ה לענין מינקת שאינה קובעת וסת דאין חושבין חודש העיבור במנין כ"ד חדשים. אך ע' בפרי דעה (שם) שהעיר ע"ד הש"ך דדברי הרמ"א נאמרו לחומרא וכאן מביא הש"ך את דבריו לקולא וע"ע בפלתי (שם סק"ח) שחלק ע"ד הש"ך.
טז. דקיי"ל כוותיה וע' בביאור הגר"א (אה"ע ס' א' ס"ק כ"ב) ובזה מיושב קושיית החלקת מחוקק שם סק"ב וע"ע בט"ז שם ס"ק י"ב.

היכי דיגייע לה עונה אחת טרם יגיע הוסת שלאח"כ (דסתמורוב נשים רואות לל' יום).

שם. כתב רבינו יהודה ב"ר קלונימוס (רבו של הרוקח) בספרו יחוסי תנאים ואמוראים (ערך בר קפרא) דאיתא באגדה על בר קפרא שי"ב נשים היו לו וקבלו עליהן לפרנסו כדי שישא אותן מרוב חכמתו. וצע"ק שלא עשה כעצת חכמים לישא לכל היותר ד' נשים. עיין בספר עוללות (להרה"ג ראובן מרגליות זצ"ל) סימן ה' שמצא מקור למעשה דבר קפרא שהוא ייבם י"ב נשי אחיו.

גמ' בא"ד מי שהיה נשוי וכו'. ע' תוס' רי"ד.

גמ' בא"ד עצה טובה קמ"ל ד' אין טפי לא כי היכי דנמטייה עונה בחודש. ע' במשך חכמה (בראשית לא:ג) שמפרש דמה"ט השביע לבן את יעקב שלא יקח עוד נשים מאחר שכבר היו לו ד' וזהו "אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי וכו'". וע' בתוס' יו"ט (פ"ד מי"א) שכתב דדוקא נקט פעם לחודש משום דעד תלתין יומין מוקים איניש אנפשיה (כדאיתא לקמן קיא:) וגם תנן (כתובות סא:) שהתלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות ל' יום. ובח"מ (אה"ע ס' ע"ו סקט"ו) וב"ש (שם ס"ק י"ד) כתבו דמעלת ל' יום כי

גמ' בא"ד עצה טובה קמ"ל ד' אין טפי לא כי היכי דנמטייה עונה בחודש. ע' במשך חכמה (בראשית לא:ג) שמפרש דמה"ט השביע לבן את יעקב שלא יקח עוד נשים מאחר שכבר היו לו ד' וזהו "אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי וכו'". וע' בתוס' יו"ט (פ"ד מי"א) שכתב דדוקא נקט פעם לחודש משום דעד תלתין יומין מוקים איניש אנפשיה (כדאיתא לקמן קיא:) וגם תנן (כתובות סא:) שהתלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות ל' יום. ובח"מ (אה"ע ס' ע"ו סקט"ו) וב"ש (שם ס"ק י"ד) כתבו דמעלת ל' יום כי

יז. בענין הקריאה בחליצה עי' בשו"ת הרא"ש (כלל נ"ב סימן ה') שכתב דגם אלו שאסורים לייבם כגון איסור מצוה או איסור קדושה חייבים בקריאה משום דלא פלוג רבנן בתקנתם ומשמע דרק מדרבנן חייבים בקריאה. אולם בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן אלף קס"ט) משמע דקריאתם מדאורייתא שכתב שגזירת הכתוב הוא שכל שחולצת קוראת מאן יבמי והיבם לא חפצתי. אך דייקו בב"י (אה"ע סימן קס"ט) דמשמע שהבין שאין הרשב"א והרא"ש חלוקים בזה. ועי' בשו"ת שיבת ציון (סימן צ"ה) מש"כ בדעת הרשב"א. [אגב, דברי האבני נזר שמעתי מפי מו"ר הגרמ"י מלדוור שליט"א וביקשתי ולא מצאתיו].

מפני ברית מילה של וולד כזה או לאו. ולשיטת התוס' (לעיל טז: כג.) למ"ד הולד כשר ר"ל אינו ממזר משום שעכו"ם גמור הוא ולמ"ד ממזר ר"ל ישראל הוא וממזר הוא. ואם הוא עכו"ם למה יש צד לומר שמילתו דוחה את השבת? הנה דן הגרעק"א אם האי וולד יצטרך גירות והוא כתב שאם התגייר אינו כגר ממש ולכן מילתו דוחה את השבת. והוא דייק כן מדכתב השו"ע (יו"ד ס' ש"ה) דכהנת שנתעברה מעכו"ם דהולד חייב בפדיון הבן אלמא דאינו ממש כגר. ושוב דחה הראי' משם דאולי הולד הוא כגר ממש אך מ"מ חייב בפדיון הבן כיון שסוף סוף היה פטר רחם מאמו הישראלית או שמיירי השו"ע כשטבלה בימי עיבורה לשם גירות של העובר ולכן בעת לידתו הולד כבר היה עליו קדושת ישראל ומשו"ה חייב בפדיון הבן. וע' מש"כ לעיל (כג.).

מה.

גמ' בא"ד אבל הכא עובד כוכבים ועבד כיון שלא תפסי בהו קדושין כחייבי כריתות דמי. לקמן (מה:) אמרינן שלמ"ד כשר היינו משום שעבד ועכו"ם אינו איסור"ב דלא תפסי ביה קידושין אלא הם מופקע מכלל פרשת קידושין. והרמב"ן והריטב"א הביאו כגירסת רה"ג דשאני עבד ועכו"ם משאר איסורים דלא תפסי קידושין כיון שאין זרעם מיוחדים אחריהם (וע' רשב"א) וכיון שכן חשבינן כאילו לא נבעלה לפסול לה ולכן הולד כשר אבל מ"מ פסול הוא לכהונה כיון דלמעשה אע"פ שאין לו יחוס מן האב ליתן לו פסול כהונה דהא כשר וישראל גמור הוא מ"מ יש ק"ו מאלמנה כדלקמן וכדלעיל (טו:) וכיון שעבד ועכו"ם אין

תוס' ד"ה כל שאינו עולה וכו' בא"ד וא"ת והרי חרש וחרשת דאינן עולים וכו'. במשנת רבי אהרן (ס' ח' אות ב') רצה להוכיח מדברי התוס' כאן שחליצה היא מצווה בפ"ע אבל אין זה מוכח עיי"ש וכתבתי מענין זה לקמן (קא:).

בא"ד וי"ל דהתם בני חליצה נינהו אלא דפומייהו הוא דכאיב להו. ע' מש"כ לקמן (קד:).

תוס' ד"ה ודלמא וכו' בא"ד תימה דסתם ואח"כ מח' היא וכו'. ע' מהר"ם.

מד:

גמ' בא"ד ומה אלמנה לכהן גדול שאין איסורה שוה בכל. ע' בהגהות חכמת בצלאל לעיל (ה:).

גמ' בא"ד הכל מודים בעבד ועכו"ם שבא על בת ישראל שהולד ממזר. הנה בכל מקום אמרינן עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל וכאן שינה הגמ' סדר הדבר ונשנה עבד ועכו"ם. ואני אמרתי בשלוי שמזה יש סמך לדברי התוס' (לעיל טז: ד"ה קסבר) דעבד עיקר ועכו"ם הוא רק מדרבנן ונקט עכו"ם אגב דנקט עבד דהלא הכא שנינו עבד תחלה ואח"כ עכו"ם. ודוגמאות לזה גרושה וחלוצה וממזר ונתין דגרושה דאורייתא וחלוצה דרבנן וממזר דאורייתא ונתין דרבנן (ע' מש"כ לעיל כד.). והגרא"א אמר לי שזהו דיוק יפה. וצע"ק למה לא נשנו כסדר זה גם בשאר מקומות.

גמ' בא"ד הכל מודים בעבד ועכו"ם שבא על בת ישראל שהולד ממזר. אך לכאורה עכ"פ הולד הוי ישראל והסתפק הגרעק"א אם דוחין את שבת

זרעו מיוחס אחריו אין כח בביאתו לפוסלה או לפגם הולד.

גמ' בא"ד אין הדברים הללו אמורים אלא לדברי ר"ע שהיה עושה חלוצה כערוה וליה לא סבירא ליה בעובד כוכבים ועבד מודה וכו'. מבואר מזה דר"ע סובר דעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממזר. והנה כתב הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות מאמר חיקור הדין חלק ה' פרק י"א) שיעל נתעברה מסיסרא בביאה שלישית ("שכב") ומהם נולד רבי עקיבא. ובזית רענן על הילקו"ש (יהושע סוף רמז ט') הביא להקשות בשם מוהר"ר ישראל אבדק"ק קאליש על דברי הרמ"ע מפאנו דהלא ר"ע סובר עבד ועכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממזר ונמצא דלשיטתו הוא עצמו ממזר ח"ו? והנה בילקו"ש שם הביא ממדרש תדשא (פרק כ"א, אוצ"מ עמ' 486) יש נשים חסידות גיורות הגר אסנת צפרה שפרה פועה בת-פרעה רחב רות ויעל אשת חבר הקיני. ועפ"ז כתב הזית רענן ליישב קושיא זו דיעל כשבא עליה סיסרא לא היתה ישראלית אלא גויה ונתגירה אח"כ. וע' מש"כ החיד"א בזה (מראית העין לקמן קג. וע' מש"כ לקמן שם) וע"ע בבן יהודע (סנהדרין צו:).

גמ' בא"ד אמרי אינשי גמלא במדי אקבא רקדא הא קבא והא גמלא והא מדי ולא רקדא. בביאור המשל ע' בבן יהודע ובהגהות יעב"ץ ובערו"ל נ.

גמ' בא"ד אי ניהוי כיהושע בן נון וכו'. ע' מהרש"א.

רש"י ד"ה בת מינך בת ישראל מן העכו"ם הכשרה כמותך אבל

ממזרת ושפחה לא תנשא. כתב הר"ן (קידושין פרק עשה יוחסין) דאסור בממזר משום שכיון שאין לאביו יחוס כלל משום שעכו"ם הוא אזיל בתר אמיה לגמרי ולכן מותר לישראלית ואסור בממזרת. אך הקשה דא"כ גבי גר וישראלית דין הוא שהבן מותר לממזר כיון שיש יחוס לאביו הגר והוא הגר מותר בממזרת למה לא מתירין בנו לממזרת ג"כ. והרמב"ם (אישות פט"ו ה"ט) לא פסק כן ועיי"ש בחידושי רבנו חיים הלוי שם.

מה:

גמ' בא"ד כגון שבא על אשת איש ונמצא צד חירות שבו משתמש באשת איש. רש"י (ד"ה הולד) כתב אין לו תקנה בבת ישראל כלומר ממזר הוא ובפשטות משמע מזה שמותר בממזרת וזהו שלא כדברי הרמב"ם שכתב הרמב"ם (איסור"ב פט"ו ה"ה) דהולד הוי חצי ממזר ואסור לכל ודייקא נמי דנקט הגמ' אין לו תקנה משמע שאין לו תקנה כלל. וביאר האמרי משה (סוף ס' כ"ז) שלפי רש"י הולד ממזר ודאי דכיון שצד חירות של אביו משתמש עם אשת איש נאסרה כל הביאה וגם נאסרה מצד האיסור לא יהיה קדש ולכן כיון שהביאה היתה כולה באיסור הוי ממזר. אך ע' בערו"ל"נ שכתב שרש"י והרמב"ם עולים בקנה אחד ואסור הולד לכל דהיינו אין לו תקנה דכיון שהוא חצי ממזר אסור בבת ישראל וכיון שהוא חצי כשר גם אסור בממזרת וגם אסור במי שהיא כמותו כיון דצד כשרות שלו משתמש בצד ממזרות דילה וצד ממזרות שלו משתמש בצד כשרות דידה ולכן אסור לכל.

גמ' בא"ד ואע"ג דאמר מר שום תשים
עליך מלך וכו'. ע' רמב"ן כאן
וברשב"א (לקמן קב.).

גמ' בא"ד מי לא טבלה לנדוטה. יש
לבאר בשיטת הראשונים (תוד"ה מי
ר"ף רשב"א וריטב"א כאן) דהא דצריכין ג'
דיינים בגירות הוא דוקא לכתחלה אבל
בדיעבד א"צ ג' דיינים לכל פרטי הגירות.
וא"כ אפ' אם טבל הגר או הגיורת בינם
לבין עצמם לשם נידה או לשם קרי מ"מ
חל הגירות בדיעבד. אך דייק הקרן אורה
בדברי הרמב"ם (איסור"ב פ"ג ה"ט) שצריך
ג' דיינים אפ' בדיעבד וא"כ בכה"ג לא חל
הגירות אלא שהרמב"ם פ' דכיון שהיא
טבלה לשם נידה או הוא טבל לשם קרי
כדרך כל ישראל יש בזה קצת ראי' שכבר
נתגירו לגמרי ובפני ג' דיינים כהלכתה.
וצריך לי עיון בדברי רש"י ופסקי רי"ד
שפירשו שטבילה זו עלתה לה לטבילת
גירות דמשמע כשאר הראשונים וגם נקטו
דזהו כדת יהדות דמשמע דסברי
כהרמב"ם (וגם בפסקי רי"ד לקמן מו: כתב
דכיון שאנו רואים אותו שהוא נוהג שמנהג
תורת ישראל הרי הוא גר גמור). וע' בהגהות
חשק שלמה שהביא קושיא מרבי ישראל
סלנטר ז"ל דהא חלוק בדיניהם טבילת
בעל קרי שהוא רק מדרבנן מטבילת גר
שהוא מדאורייתא. וכה"ק בשו"ת שו"מ
(מהדו' ד' ח"ב ס' ק"ט) ובמנ"ח (מצווה ק"פ).
ונראה לי דלק"מ לפי הרמב"ם שאין
הטבילה לשם נידה או קרי עולה לטבילת
גירות אלא היא ראי' עליה וקושייתם
לכאורה נאמרה רק על דעת ש"ר.

מו.

גמ' בא"ד הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין
מידי שעבוד. בתוס' ישנים כתבו
שעדיין יש לבעל מע"י של עבדו אפ'
לאחר השיחרור. והקשה בשיעורי הרה"ג
שמואל רוזובסקי זצ"ל (לעיל מה:): למה יש
לאדון קנין במע"י של עבדו הלא ע"י
השיחרור פקע שיעבודו מעליו ולא נשאר
לרבו כלום? הנה הקשה ר' חיים הלוי
(בספרו על הרמב"ם איסור"ב פ"ג הי"א) דלפי
הרמב"ם (עבדים פ"ט ה"ה) שאם מכר
עכו"ם עבד לישראל יש לישראל קנין
הגוף באותו עבד למה אמרינן כאן שאם
קדם העבד וטבל לשם בן חורין קנה את
עצמו הא כבר קנאה הישראל? והוא תירץ
שהישראל קנה המע"י של העבד מן
העכו"ם וממילא כיון שמצד דיני ממונות
העבד הרי הוא של הישראל יש לישראל
ג"כ זכות לקנות את העבד קנין עבדות
לדיני איסור והיתר ע"י טבילה וזהו רק
שעבודא דעלמא (וקנין זה ל"ש בעכו"ם)
ולכן אם טבל לשם בן חורין הוא מפקיע
האי שעבודה מעלויה אך נשאר ביד
הישראל כקנין של מע"י שלו"ח.

גמ' בא"ד מעשה בבלוריא הגיורת וכו'.
ע' במסכת גרים (פ"ב ה"ג) שגרס
ברזילה המלכה.

גמ' בא"ד וצריך לתקפו במים. ע'
רשב"א שהביא פירוש ר"ח דצריך
לתקפו במים כדי שיעלה לו הטבילה והוא
הקשה שזה פשוט כדלקמן (מו:): שבדיני

יח. ברש"י מפרש דרק בקדושת גופו מפקיע השעבוד וע' בתוס' הרא"ש שמפרש משום שקדושת
דמים ישנו בפדיון.

טבילה בגר הוא כשאר טבילות אלא כתב לפרש כרש"י.

רש"י ד"ה באבותינו שמלו בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה. אכן יעויין בפענח רזא וריב"א ורבינו חיים פלטיאל (שמות כד:ו) דאבותינו ר"ל אברהם יצחק ויעקב. וראיתי שהאדר"ת (סדר פרשיות שם) הקשה ע"ד רש"י דהלא קי"ל (ברכות טז:) דאין קורין לאבות אלא לשלשה.

גמ' בא"ד אין גר עד שימול ויטבול. מפרש בשו"ת הרדב"ז (ח"ג ס' תתקי"ז) דהמילה היא כדי להסיר טומאת כותיות מעליו והטבילה היא כדי לחול עליו קדושת ישראל. וכ"כ בגליוני הש"ס עיי"ש ובבית האוצר (יז.). וע"ע בצ"פ (מהדו"ת עמ' מ"ג).

תוס' ד"ה רבי יוחנן וכו' בא"ד ארזי. לפי הגירסא שלפנינו שם צ"ל ארדי דהיינו פטריות.

מו:

גמ' בא"ד לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם ומה במקום שאין טעון כביסה טעון טבילה וכו'. ע' בנצי"ב על המכילתא (יתרו פ"ג ד"ה וכבסו שמלותם). וע"ע בחשק שלמה ובמהרצ"ח.

גמ' בא"ד תקוני גברא בשבת לא מתקנינן. בהגהות היעב"ץ (לעיל

מה:): הביא ראי' מכאן שלא בעינן ג' דיינים לגירות בדיעבד (עמש"כ שם) דאל"כ תיפו"ל דאין דנין בשבת (ביצה כ.).

תוס' ד"ה אין מטבילין גר בלילה דמשפט כתיב ביה ואע"פ שכבר מל חשיב ליה כתחלת דין. וכתב הריטב"א כיון שטבילה היא כתחלת דין אם בדיעבד טבל בלילה אינו גר כדקי"ל (ב"ב קיד.) דנו בלילה אין דיניהם דין. אך הסתפק הרמב"ן בדין זה והביא את דברי הרמב"ם (איסור"ב פי"ג ה"ו) דבדיעבד אם טבל בלילה הוי גר אך לכתחלה אין עושין כן. וביאר הרשב"א כאן (מובא גם במגיד משנה שם) שטבילת הגר הוא כגמר דין (כנראה משום שכבר מל וקיבל מצוות שזה תחילת הדין ולהיפוך מתוס' כאן) ואעפ"כ חידש לנו העובדא בגמ' שלכתחלה צריך להיות ביום וזה דין נפרד מהא דבעי ג' דיינים משום משפט כתיב ביה.

תוס' ד"ה משפט וכו' בא"ד וא"ת ואנן היכי מקבלין גרים הא בעינן מומחין וכו'. כתב הרמב"ן דאין לומר דאה"נ דאין מקבלין גרים בזה"ז דדריש בכריתות (ט.) "לדורות" ומשם למדנו שאין קרבן הגר מעכב הגירות דצריך היכולת לגירות לכל הדורות.

תוס' ישנים ד"ה ורבי יהושע וכו' בא"ד כלומר בשעה שאכלו הפסח וכו'. כתב בשיעורי רבי שמואל (אות תקמ"ב) שזהו כמש"כ הגר"ח לענין ק"פ"ט. וע' מש"כ לקמן (ע:).

מז.

גמ' בא"ד ואין עדות לעכו"ם. יש לדייק
מזה דנאמנות ד"יכיר" הוא מדין
עדות ובעלמא גזה"כ היא דבעדות כזה
אין האב פסול משום קרוב. וכ"כ
הגרעק"א (שו"ת רע"א מהדו"ת ס' ק"י)
ומסיק שם דאעפ"כ שבעדות ד"יכיר"
שייך חזרה ע"י אמתלא. אך הגר"ח
מוואלז'ין זצ"ל (שו"ת חוט המשולש ס' ג')
כתב שנאמנות ד"יכיר" אינו מדין עדות
ומשו"ה מהני חזרה ע"י אמתלא ודלא
כרעק"א דסובר דהוי מדין עדות ואעפ"כ
יש בו חזרה. והנה הרשב"ם (ב"ב קנז):
כתב שאין חזרה סתם ב"יכיר" דכיון
שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד משמע כדברי
הגרעק"א דהוא מדין עדות אבל בנמו"י
שם כתב כיון שהכיר שוב אינו חוזר ומכיר
ומשמע מלשונו דיכיר אינו מדין עדות
אלא דין חדש הוא שיכול האב להכיר את
בנו הבכור וזהו כדברי הגר"ח מוואלז'ין
זצ"ל. וע' בקונטרס הביאורים (ב"ב ס' ס"ב
וס' ס"ג) בעינן זה. ונראה עוד נפ"מ
בחקירה הזאת אם אדם שהוא פסול
לעדות כגון גזלן נאמן בדין יכיר.

גמ' בא"ד הוי יודע שהעולם הבא אינו
עשוי אלא לצדיקים וכו'. ע'
מהרצ"ח שהעיר דלשיטת הרמב"ם בכמה
מקומות שייך לעכו"ם חלק בעוה"ב.

רש"י ד"ה דליכא טובה דפסק חלב
ודבש. ע' הגהות יעב"ץ.

מז:

גמ' בא"ד קיבל מלין אותו מיד וכו'.
וכ"פ השו"ע (יו"ד ס' רס"ח סעיף ב').
אכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד ס' ס"ג,
ס"ד) דזהו רק בימי חז"ל שיכולין לקרוא
ק"ש בכל לשון אבל בימינו שאין קורין
ק"ש אלא בלשון הקודש אסור לב"ד
לגיירו עד שילמדוהו לקרוא ק"ש להתפלל
וכדו' דאל"כ ב"ד עוברים על איסור
ד"ולפני עור לא תתן מכשול"כ.

גמ' בא"ד ושני תלמידי חכם וכו'. ע'
שו"ת אג"מ (יו"ד ח"א ס' קנ"ט) שפסק
דלאו דוקא בעינן ב' ת"ח.

גמ' בא"ד טבל ועלה הרי הוא כישראל
לכל דבריו. ע' בברכת אברהם שדייק
מלשון זה דרק בעלייה מן המים נעשה גר.

גמ' בא"ד ר"ש בו אלעזר אומר אע"פ
שלא קבלה עילה כופה ומטבילה
לשם שפחות וחוזר ומטבילה לשם שחרור
ומשחררה ומותר בה מיד. ע' רמב"ן וע"ע
בביאור הגר"א (יו"ד ס' רס"ז סק"ט).

רש"י ד"ה ומודיעין אותו וכו' בא"ד
דעובד כוכבים קפיד על דבר מועט
ולגבי ישראל הויא מחילה. קצת קשיא לי
דמבואר מב"ק (לח.) שבני נח לא הקפידו
על ז' מצוות ב"נ וכן לקמן (מח:) מבואר
דסתם בן נח אינו מקיים מצוותיו. וע'
מהרצ"ח שהביא גירסא אחרת ממס' גרים
שכתב ע"מ שהוא ינתן לשו"פ.

כ. והוא הכריע כדברי המהרש"א (שבת לא. וכ"ה במאירי סנהדרין נט.) דמותר ללמד תורה לגוי
שדעתו להתגייר וזהו שלא כדעת שו"ת רע"א (ס' מ"א) שפסק לאסור. וע' במרגליות הים
(סנהדרין שם) בשם תשובות הרמב"ם.

רש"י ד"ה אסיר לן יחוד להתייחד עם אשת איש. ע' ישרש יעקב ומהרצ"ח.

רש"י ד"ה עטרה שורה גבוהה שסביב הגיד וממנה הולך ומשפע למעלה ולמטה. מדוקדק שרש"י סובר שהעטרה היינו החוט הגבוה עצמה וכן מוכרח מדברי רש"י ותוס' להלן (עה-עו). אכן הב"י (יו"ד ס' רס"ד) הביא ספיקת חכמי ספרד אם העטרה היא כל הבשר שעל ראש הגיד או רק אותו החוט. וע' מש"כ בזה בבכור שור (שבת קלז). ובספר שנות חיים על רבינו ירוחם (נתיב א' הלכות מילה דין כ"ד) לאא"ז הרה"ג ראובן חיים קליין זצ"ל. רש"י (לקמן עה: ד"ה עטרה) פ' שהיא שורה גבוהה המקפת סבובת הגיד. וכ"פ רש"י לקמן בר"פ הערל (ע). ובשבת (קלג:). אכן בשבת (קלז). כתב רש"י שפה גבוהה וכו'. וע' בב"י (יו"ד ס' רס"ד) שמסופק אם העטרה היא הבשר בראש הגיד כולו או אם הוא לבד החוט אשר בין אותו הבשר לגיד. ואולי זה תלוי בשינוי הלשון ברש"י שורה ושפה דשפה משמע הגבול.

תוס' ד"ה שם גר ועבד טובלים בכולי שמעתין משמע דעבד בעי טבילה כשמשתחרר וכו'. ע' חידושי רבנו חיים הלוי (איסור"ב פי"ג הי"ב) שכתב שבטבילה הראשונה יוצא העבר מכלל עכו"ם ונתחדשו בו דיני עבד וע"י שיחרור פקע מיניה דיני עבד אבל עדיין אין לו דין ישראל גמור עד שיטבול שינית לשם קדושת ישראל. ועע"ש שהאריך ביסודות של הסוגיא.

תוס' ד"ה קשים גרים וכו' בא"ד וי"מ לפי שביותר הוזהרו ישראל על

הגרים ואין יכולין להזהר מאונאתן. ע' הגהות יעב"ץ.

מת.

גמ' בא"ד עבד איש אתה מל בעל כרחו ואי אתה מל בן איש אחר בע"כ וכו'. ע' תס' הרא"ש שדן בזה אם אינו ענין וכו'.

גמ' בא"ד המפקיר עבדו יצא לחירות. ע' קרבן נתנאל על הרא"ש (ס' ל"ח אות א'). וע"ע בתוס' ריש פרק ז'. וע' מש"כ לקמן (ע:): בעבד עברי שרכו הפקיר אותו אם עדיין מותר בשפחה.

גמ' בא"ד ר"ע אומר נאמר עשיה בראש ונאמר עשיה בצפרנים מה להלן ניוול. פ' בהגהות יעב"ץ דבראש הוי ניוול משום שער באשה ערוה (ברכות כד.).

תוס' ד"ה המפקיר וכו' בא"ד תימה לשמואל וכו'. ע' מהרש"א מהדו"ב ובהגהות הב"ח.

תוס' ד"ה לא עשה רגליו פ' בקונטרס צפרני רגליו ולר"י נראה דהיינו שער בית הערוה דהכי משמע פרק מצות חליצה גבי מן הארכובה ולמעלה חליצתה פסולה למימרא דלא מיקרי רגל מן הארכובה ולמעלה תא שמע ולא עשה את רגליו ומשני לישנא מעליא. וכ"כ החזקוני (שמות א:א) עה"פ "יוצא ירך יעקב" דדרך ארץ וצניעות שהכתוב מזכיר מקום הקרוב לאבר המוליד והביא רא"י מדכתיב "לא עשה רגליו" (וע"ע בחזקוני שמות ד:כה). וצ"ע קצת דרש"י עצמו (שמואל ב' יט:כה) פ' כהר"י ד"ולא עשה רגליו" היינו העברת שער שבין הרגלים (וברלב"ג שם פ' כרש"י דהכא). והנה בתרגום שם כתב "ולא שטף רגלוהי" ר"ל שלא רחץ רגליו (וכ"כ הרד"ק ופירוש הרי"ד וכ"מ במהר"י קרא). ולפי

גמ' בא"ד גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. בשו"ת לחם תודה (ס' די) למהר"י באסאן כתב דגר שנתגייר אין מענשינן ליה מן השמים עד שיעבור כ' שנים מיום שנתגייר.

גמ' בא"ד מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה. ראיתי בשו"ת בעלי התוספות (נספח ס' י"ט) שכתב שיש מלאך הממונה על ההריון (ששמו לילה כמבואר בנדה טז: כ"א) והוא לוקח הנשמות מהגוף (פ' החדר ברקיע שכל הנשמות נחבצות משם ע' לקמן סב., סג:) ולפעמים הוא טועה ומשים נשמה הראויה להיות גוי במעי יהודיה ואותו נעשה גר ולפעמים משים נשמה הראויה להיות יהודי במעי גויה ואותו נעשה גר. וע' בישמח משה (פ' אמור) שכתב דלכל גר יש לו ניצוצות של קדושה קודם שיתגייר. וכע"ז כתב המבי"ט (בית אלהים שערי היסודות פרק נ"א) שהגרים שנתגיירו הם היחידים מאותם הגויים שרצו לקבל את התורה אך רוב אומתם סירבו ולכן כיון שהולכין בתר הרוב לא ניתנה התורה לאותם האומות. וע' הגהות יעב"ץ שכתב שמיד שהחליט הגר להתגייר חובה עליו לעשות כן. ובניצוצי אור כתב דלפ"ז מובן שפיר הלשון "גר שנתגייר" (בניגוד "גוי שנתגייר" שמקביל ללשון "שפחה שנשתחררה") דמשמע שהיה כבר גר קודם שנתגייר. החיד"א (מדבר קדמות מערכת ג') כתב דנפשות כל הגרים עמדו בהר סיני אבל המהרש"א (שבת קמו.) כתב דוקא מזלייהו ולא נפשותם. וע' הגהות ראמ"ה. (וצרף לכאן מש"כ בכתובות יא.)

פירוש זה לכאורה פרח הלך לה הראי' שהביא הגמ' לדעת ר"א (ואולי י"ל דאה"נ סובר ר"ע כן אבל ר"א פליג עילויה). ושוב התבוננתי וחשבתי דאולי הראי' ממפיכושת לדעת ר"א איננה ממה שלא עשה רגליו כי אם ממה שלא עשה שפמו לחוד. ושוב אמרתי דאפ' אי נימא דלא עשה רגליו היינו שלא רחץ רגליו עדיין יש ראי' לדעת ר"א שהרי הוא מפרש לשון עשיה שהוא העברה וכגון להסיר השער וא"כ י"ל דכך הוא ענין רחיצת הרגלים שהוא כדי להסיר האבק מעל רגליו (כמו שפרש"י בראשית יח:ד) וא"כ שפיר שייך ראי' לדעת ר"א ממה שכתוב דמפיכושת לא עשה רגליו דגם שם העשייה מתפרש על הסרת האבק כמו שר"א מפרש עשייה דיפת תואר על הסרת הצפרנים. וע"ע בהגהות ראמ"ה.

גמ' בא"ד מפני מה גרים בזה"ז מעוניין ויסורין באין עליהן. פ' הריטב"א דפריך בשלמא ישראל באין עליו הני דברים משום עון אבות אבל גר שאין לו עון אבות למה באין עליו הני דברים.

גמ' בא"ד אבל היכא דאתני אתני. ע' תוד"ה אין מקיימין דהא דלר"ע אין מקיימין אינו דין דאורייתא. ונ"ל ג"כ להוכיח כן מב"ב (קכו:) דאמרין שם דרק בדבר של ממון תנאו קיים ואם אין מקיימין הוא דין דאורייתא לא מהני תנאי במכירת העבד אלא למול אותו (ושם מהני תנאי בקידושין ע"מ שאין לה עליו עונה אע"פ שעונה מצווה הוא כמו מילה דשם מיירי כשמוחלת החיוב עונה לה).

כא. וצל"ע דא"כ שמלאך לילה ממונה על ההריון וזהו תפקידו היאך גם כן מצינו שבא מלאך זו לעזרתו של אברהם אבינו בעת מלחמת ארבעת המלכים את החמשה (כמבואר בסנהדרין צו.) הלא אין מלאך אחד עושה ב' תפקידים.

רש"י ד"ה גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבילות והזהירו הכתוב על השבת דמחלל את השבת כעובד עבודת כוכבים. ע' תוס' וש"ר (רמב"ן רשב"א ריטב"א תוס' הרא"ש תוס' ר"פ ומאירי) שסברי דלפי רש"י גר תושב חייב לשמור שבת כישראל והקשו עליו דהלא גר תושב עדיין בן נח הוא וגוי ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח:)? ועוד לא מצינו שיש לבני נח יותר מז' מצוות ומצוות שבת אינו בכללם? והם סברי דביאור דברי רש"י הוא ע"פ הגמרא דעירובין (סט:): דחילול שבת הוא כמו ע"ז. וכבר הארכתי במקו"א דאיסור לבני נח לשמור את השבת הוא בכלל איסור גזילה או בכלל איסור עריות שלהם עיי"ש.

מט.

מתני' בא"ד שמעון התימני. ע' בספר מרגליות הים (סנהדרין יז:): שמפרש דצ"ל שמעון התימני ולא שמעון התימני דתרי שמעון התימני הוון. וע' מש"כ היעב"ץ (לחם שמים תענית פ"ג מ"ג) ובסדר הדורות ח"ב (ע' שמעון התימני).

מתני' אשתו שמתה מותר באחותה. הנה המהר"ם ריקאנטי (פ' וישב) הסתפק אם יש כעין ענין יכוס בנשים ג"כ ר"ל אם מתה אשתו של אדם האם יש לו מצווה לישא את אחותה. והנה כתוב בצוואת רבינו יהודה החסיד (אות כ"ו) בזה"ל ולא ישא אדם שתי אחיות זו אחר זו עכ"ל ומבואר דהוא סובר דאין מצווה לישא אחות אשתו לאחר מיתת אשתו ואף נדנוד איסור יש בזה. ויש שרצו להתיר לאדם לישא אחות אשתו אם מתה אשתו והניחה בנים קטנים וי"א דאדרבה רק כשיש לו בנים ממנה אין לישא את

אחותה ולא כשאין לו בנים ממנה. ע' מש"כ הגר"ח פאלאג'י בחיים ושלום (ח"ב אה"ע ס' ל"ב) וברוח חיים (אה"ע ס' ס"ב אות י"ג). וע"ע בספר שבעים תמרים על צוואת ריה"ח (אות ל') ומש"כ הר"ר מרגליות זצ"ל בהגהות מקור חסד על צוואת ריה"ח.

מתני' בא"ד יבמתו שמתה מותר באחותה חלץ לה ומתה מותר באחותה וכו'. דין זה נאמר רק באחותה אבל בבתה אסורה לו לעולם. ויעויין בתחילת שו"ת רבי יצחק בן עמנואל מלאטיש בהקדמה באחד שנשא בת חלוצתו וסירב לציית לפסקו של מרן הב"י זצ"ל ושאר גדולי דורו ולא גירשה לאחר שנודע אליו שבאיסור נשאה ומיד תוך זמן קצר מת הוא וכל המסייעים לו במיתה משונה ל"ע.

גמ' בא"ד כנף שראה אביו לא יגלה. ע' ברש"ש שהביא כמה דוגמאות שלשון "ראייה" הוא כינוי לתשמיש המיטה. ונראה להוסיף עליו דברי רש"י (בראשית כו:ח) "וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון" ופרש"י שראהו משמש מיטתו.

גמ' בא"ד ולרבי ישבב דמרבה אפ' חייבי עשה וכו'. ויל"ע לשיטת רש"י במס' סנהדרין (ע' מש"כ לקמן צד:): דלר"ע חמותו לאחר מיתת אשתו אינה ערוה אלא הרי היא מחייבי קללה (ומבואר מדברי מרן החפץ חיים זצ"ל בהקדמתו לספר שמירת הלשון שעשה לאו וקללה הם ג' מיני איסור) אם תפסי בה קידושין או לא. ולענין אתנן זונה כתב הפמ"ג (או"ח א"א ס' קנ"ג ס"ק מ"ח) דכיון שיש זונה מאיסור לאו (ע' מש"כ לקמן נג:): ה"ה דיש אתנן זונה מאיסור עשה וכ"ה

תוס' ד"ה שמעון התימני וכו' בא"ד
אע"ג דאין למדין הלכה מפי גמרא
וכו'. ע' מהר"ם.

מט:

גמ' בא"ד תני שמעון בן עזרי' אומר
מצאתי מגילת יוחסין בירושלים
וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש
וכתוב בה משנת ר"א קב ונקי וכתוב
בה מנשה הרג את ישעיה. ע' בערול"ג
שפ' למה שייך כל הני תלת ענינים
במגילת יוחסין.

גמ' בא"ד אתיוה לארזא ונסרוה.
בירושלמי (סנהדרין פרק החלק ה"ב)
מפרש שאנשי המלך מצאו את ישעיה
הנביא ע"י ציציותיו.

גמ' בא"ד דרשו ה' בהמצאו וכו'. ע'
מהרש"א.

גמ' בא"ד אלו עשרה ימין שבין ר"ה
ליוה"כ. הקשה המבי"ט (בית אלהים
שער התשובה פ' ט"ו) דאדרבה כיון שבר"ה
הקב"ה יושב על כסא מלכותו ודן על
העולם כולו ס"ד שאין אלו ימים של
רחמים אלא של דין ותירץ דר"ה מרמז על
קודם בריאת העולם ומאז כבר הסכים
הקב"ה לקבל תשובת החוטאים.

רש"י ד"ה דהא תפסי בה קידושין
לאשה דאף לאחר שזינתה לא
פקעו מינה קידושיה הראשונים. ע' מש"כ
לעיל (ט). בדברי האבני מילואים (אה"ע ס'
י"ז) ע"פ דברי רש"י כאן שעררה לאחר
קידושין מפקיע הקידושין^{כב}. והנה המנ"ח

במנ"ח (מצוה רס"ו) בשמו ובמקו"א (מצוה
תקע"א) מסברא דנפשיה. ודומה לזה
הסתפקתי גם אני אם יש אתנן זונה באיסור
קללה. ובתוך דברי השו"ת חת"ס (ח"ו ס'
ק"ב) מבואר דאיסור קללה הוי כמו איסור
עשה. וכבר הקשו כמה אחרונים למה לא
הדגיש השו"ע שיש לחוש שקידושין
תופסין בחמותו לאחר מיתת אשתו כשיטת
רש"י שהרי פסקינן כר"ע לכאורה דקליש
איסורא? כה"ק ההפלאה בנתיבות לשבת
(אה"ע ס' ט' סק"ד) והדגול מרבבה (שם)
ועיי"ש בפתחי תשובה (סק"ז) ובאוצה"פ
(ס"ק ל"ד). וכעיי"ז הקשה הכנסת הגדולה
(אה"ע ס' קע"ג) למה ל"א דחמותו לאחר
מיתת אשתו שנפלה ליבום דחולצת ולא
מתייבמת דמאחר שיש צד דאין בה כרת
אינה כערוה לפוטרה בולא כלום (וע' מש"כ
ב.). לכל זה תירץ הנוב"י (אה"ע מהדו"ת ס'
קמ"ח) שיש כאן ממ"נ דאותם שסברי
שהלכתא כר"ע בזה ס"ל ג"כ דקליש
איסורא משריפה אבל יש כרת כדעת
הרמב"ם ואותם שפוסקים כרבי ישמעאל
(הלא הוא רבינו חננאל המובא ברא"ש לקמן
פ"א ס"ב ובטור יו"ד ס' רס"ט) הרי בודאי יש
כרת (אף אם לפירושם ס"ל לר"ע דאין כרת)
עיי"ש פלפול נאה בזה וע' לקוטי הערות
שעל הנוב"י. (וע' מש"כ לקמן צד:, צח:).

רש"י ד"ה לא יקח וכו' בא"ד אי
בשומרת יבם לעבור עליו בשני
לאוין ערות אחי אביך לא תגלה ולא דלא
יגלה כנף אביו. וצל"ע דהא איכא ג' לאוין
דגם משום יבמה לשוק אסורה לו? וע'
לקמן (צז). שכתב דלעבור עליו בג' לאוין
בכגון זה וצ"ע.

כב. בספר יוסף את אחיו לרבי יוסף בנו של הגר"ח פאלאג"י במערכת ג' גט אות ה' (וכן הובא
ענין זה בספר יד נאמן ליקוטים דף סב., שו"ת גנזי יוסף ס' ל"ב, ובשו"ת באר אליהו אה"ע ס' ז')

(מצווה ר"ג) הקשה ע"ד האבני מילואים דא"כ גבי מקדש ב' אחיות בבת אחת (קידושין ג.) למה צריכי לטעם דרבה דכל שאינו בזאח"ז אינו בב"א תיפו"ל משום שאם חלו שני הקידושין ביחד אז יפקעו גם שניהם והווי רק קידושין לזמן ולכן אפ' מעיקרא לא חל הקידושין. ועוד העיר הישרש יעקב (ט.) דאם נעשה פצוע דכא לאחר נפילה אמרינן (ע"ט:) שאפ' לר"ע עדיין יש זיקה וקשה דהא לפרש"י למה לא פקע הזיקה דהא אם נפלה לפצוע דכא ליבום אין זיקה (וכע"ז הקשה בזכרון שמואל ס"ס ח' ובאתוון דאורייתא קו"א הערה ל"ב אות ז') וצ"ע.

יסודי בין רש"י לתוס' דלרש"י בכל עיכוב שמעבכ את הדבר מלחול בתחילה אם נולד לאחר שכבר חל החלות דרש"י סובר דפקע החלות ולפי התוס' לא פקע. ועיי"ש שהביא מראה מקומות בענין זה לענין טומאה וטהרה וקדושת בכור ונזירות וכו' והוא האריך בראיות וקושיות והוא מסיק שיש בזה מח' רבי יוחנן וריש לקיש. ונראה לי להסביר דברי רש"י שאם נולד דבר המעכב קידושין תפקע הקידושין משום שקנין קידושין הוא חלות שחל באשתו בכל רגע וא"כ ברגע שנעשית לו ערוה לא יכול הקידושין לחול עליה וממילא פקע הקידושין כ"ג.

רש"י ד"ה נסתכלו באספקלריא שאין מאירה וכסבורים לראות ולא ראו ומשה וכו'. כתב הרמב"ן שכע"ז כתב רבינו חננאל עיי"ש שביאר דבריו. וע"ע במהרצ"ח.

תוס' ד"ה אשויה מזיד פר"ח דרצה להשיבו וכו'. ע' הגהות ראמ"ה.

ג.

תוס' ד"ה סוטה נמי דהא תפסי בה קידושין פ' בקונט' וכו'. כתב באתוון דאורייתא (כלל ט') שבזה יש מח'

תוס' ד"ה תדע וכו' בא"ד ואר"י דשמא הדורות נגזרו וכו'. ע' הגהות ראמ"ה.

דן באשת איש שנתהפך להיות איש האם צריך גט מבעלה. ולפי דברי רש"י בזה דערוה לאחר קידושין יש בה כח להפקיע את הקידושין פשוט דא"צ גט דהלא עכשיו זכר הוא ולא תפסי בו קידושין. וע' בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י' ס' כ"ה פרק כ"ו אות ו').

כג. וכמש"כ הגר"ש שקופ זצ"ל ספר הזכרון להגר"ח שמואלביץ זצ"ל (סוגיא דבעיקרא קמתפיס וכללי דדבר הנדור סעיף ו') ובתורת הראשונים עמ"ס נדרים (סוגיא ראשונה דבר פדא סעיף ה') דבר זה לענין הקדש ותרומה וקנינים שונים דאין המעשה הראשונה מפעיל חלות שחל לעולם אלא חל תמיד כל שעה ושעה מחדש. וכן הביא הרה"ג שלמה וולבה זצ"ל (מאמרים בהדרכה לחתנים שיחה ה') לענין גדר קנין קידושין. והגרא"ו (קובץ שיעורים פסחים אות ל"ד) חולק ע"ז וכתב דמעשה קידושין היא לאוסרה לעולם ולא נתחדש בכל שעה ושעה. וכמדומני שמעתי שכשהגרא"ו הוציע סברת הגר"ש שקופ בפני אחד מגדולי דורו הלה השיב לו דרך צחות "מזל טוב! מזל טוב!".

פרק המישי

אחיו על חייבי לאווין ועשה אלא הוא סובר
דאין בה איסור אשת אחיו כלל ומשו"ה שייך
בה תפיסת קידושין.)

נ:

תוס' ד"ה עשה מאמר בזו ומאמר בזו
צריכות ב' גיטין וחליצה הכא שייך
להקשות דיתן גט לאחת מהן למאמרו
ותשתרי אידך וכו'. כתב רש"י (לקמן נב:
ד"ה נתן גט) דהא דהותרה אפ' היא אם
עשה בה מאמר ואח"כ נתן לה גט
למאמרו היינו דהותרה לשאר אחים אבל
לאותו אח שעשה בה מאמר ונתן לה גט
אסורה. וכ"ה דעת הרמב"ם (יבום וחליצה
פ"ה ה"ד). וכ"כ הרשב"א לעיל (לב.). אך
הראב"ד השיג ע"ז וכתב דאפ' לאותו אח
שעשה בה מאמר ונתן לה הגט מותרת.
וכתב הרש"ש כאן בדעת רש"י והרמב"ם
דכשם שהיא מותרת רק לשאר אחים
מלבד אותו שעשה בה מאמר ונתן לה
הגט כך צרותיה מותרות אך ורק לשאר
אחים ואסורות לאותו אח שעשה בה
המאמר ונתן לה הגט. והעיר בשיעורי
הרה"ג דוד פוברסקי זצ"ל (אות תקמ"ו)
שזהו שלא כמסקנת הרמב"ן בסוגיין
שכתב לדעת רש"י והרמב"ם דצרותיה
מותרות אפ' לאותו אח. וע' בשיעורי
הרה"ג דוד פוברסקי זצ"ל (אות קל"ד)
שתמה ע"ד הקרן אורה (לב.) שהקשה על
הרשב"א היכן מצינו שהרמב"ם סובר
כוותיה והוא מסיק שברשב"א צ"ל רמב"ן
ולא רמב"ם אבל יש לנו פסק הלכה

מתני' בא"ד נתן גט וחליץ אין אחר
חליצה כלום. ע' מש"כ לעיל (יג:).

רש"י ד"ה וחליצה וכו' בא"ד דהוי ביאה
פסולה. פ' המאירי דביאה פסולה
הוי' כמו מאמר.

רש"י ד"ה חליץ ועשה בה מאמר או נתן
גט אחר חליצה וכו'. כתב בתוס'
הרא"ש לעיל (יא:) דאין מקום למטעי
ולומר שבכוונה חליץ וגם עשה מאמר וגם
נתן גט וגם בעל אלא פשוט דאו או קתני.
וזהו גם כוונת התוס' שם (יא: ד"ה לאו).

תוס' ד"ה רבן גמליאל וכו' בא"ד ולא
תקון רבנן שיהא מאמר אחר מאמר
וכו'. ע' לקמן (נ:) בגדר תקנת מאמר
ומבואר דלא תיקנו חז"ל מאמר אלא
במקום שאם בעלה קנאה ומאמר אחר
מאמר היינו כביאה אחר ביאה דלא קנאה
השני ולכן לא חשו לתקן מאמר בשני.
וכתב החזון איש (ס' קל"ד לדף מד.) שכיון
שגבי חייבי לאווין ועשה אם בעלו לא קנו
(כ:) לא תיקנו חז"ל מאמר בה ויותר מזה
כיון שביאת חייבי לאווין ועשה הוי' ביאה
פסולה שהיא כמאמר ואפ"ה אינו קונה
אותה מוכח שבחייבי לאווין ועשה אפ'
מאמר אין בה. והקשה ע"ז בשיעורי ר'
דוד פוברסקי זצ"ל (אות תקמ"ח) דהא כתב
המאירי (לעיל כ: ד"ה כל זה) שבחייבי
לאווין ועשה אם בא עליה בתורת קידושין
תופס בה הקידושין וא"כ למה לא שייך
בה מאמר? וצ"ע. (וצ"ל דהמאירי חולק ע"ד
התוס' הרא"ש (ג:) שכתב שיש איסור אשת

אם כבר ייבם והיות ואין כאן מ"ע דיבום ממילא לא הותר האיסור אשת אחיו לגמרי רק ניתק מאיסור כרת לאיסור לאו. אי נמי אפ"ל דזהו פרט במצוות חליצה דהיינו שמאחר שחלץ לה חזרה עליה איסור אשת אחיו אבל לא בתקפו כאיסור כרת כי אם כלאו גרידא (ודבר זה יסדתי ע"פ חקירת הגרא"א). וע' לקמן (נב:) עוד הוכחה בדעת הרמב"ם דאיסור לא יבנה הוא לתא דאיסור אשת אחיו וע' מש"כ לעיל (י:). בדעת הרמב"ם.

נא.

גמ' מ"ט דר"ג מספקא ליה גט אי דחי אי לא דחי מאמר אי קני אי לא קני וכו'. מספקא ליה להקרן אורה אי ספיקות ר"ג הם אי גט דוחה ומאמר קונה מדאורייתא או לא דחה וקנה דאורייתא או אי הם דחה וקנה מדרבנן או לא דחה וקנה אפ' מדרבנן.

גמ' בא"ד ומדר"ג סבר אין זיקה רבנן סברי יש זיקה. פ' רש"י שהגמרא אומרת דבר זה בלא הכרח. אך הרמב"ן חולק עליו וכתב שלמ"ד אין זיקה הגט קאי אקידושין של אחיו המת וע"י האי גט נפסל האישות של האח המת וזה מהני לפטור כל הבית ולכן למ"ד אין זיקה גם אין גט אחר גט משום שע"י הגט הראשון כבר נפסל כל הבית מיבום ושוב אין מקום לגט שני. ולמ"ד יש זיקה מיוחדת לכל יבם ויבמה והגט קאי על האישות שביניהם הבאה מחמת כח הזיקה נמצא דאין הגט מהני אלא לאותו יבם שנתן הגט ולאותה יבמה שלה ניתנה אבל לא לשאר אחין ויבמות ולכן בע"כ ס"ל דיש גט אחר גט לפסול עוד יבם. וכתב

מפורש ברמב"ם דסובר כד' רש"י והרשב"א (והשיג עליו הראב"ד). ור' דוד כתב דצ"ל דהרש"ש לא ראה דברי הראשונים בזה שכתבו שלא כוותיה. ואפשר לומר שדברי הרמב"ן כאן אינם בשיטת רש"י והרמב"ם אלא שיטה בפ"ע ולא קאי בדעת רש"י ורמב"ם ודברי הרש"ש נאמרו דוקא לדעת רש"י ורמב"ם.

רש"י ד"ה ואי ביאה אחר מאמר היא וכו' בא"ד ואתי למעבד ביאה אחר ביאה וקא פגע באיסור אשת אח. מכאן משמע דסובר רש"י כדעת המאירי לעיל (י:). דאיסור שני בתים הוי כמו איסור ערוה דאורייתא. ועפ"ז מיושב קושיית הגרעק"א בדברי רש"י שקשיא לו דהלא קיי"ל כדעת רבי יוחנן (יא). דאינו אלא איסור עשה ולא איסור כרת. וכה"ק הרש"ש. וצ"ל דרש"י סובר כדעת המאירי שעשה דבית אחת הוא ניתוק מאיסור ערוה דאשת אחיו אבל עדיין הוי כמו ערוה. ואע"פ שדברי המאירי באמת נאמרו לגבי איסור בל יבנה מ"מ בפשטות הלא תעשה דלא יבנה והעשה דבית אחד נשרשו בשורש אחד דלא מצינו חילוק ביניהם בדעת רש"י. והנה הרמב"ן בהשגותיו על ספה"מ (מצווה י"ד) כתב שיש לאו מיוחד בפ"ע שלא יבנה מאחר שכבר חלץ לה והדגיש שאין זה משום איסור אשת אחיו. ומשמע מדברי הרמב"ן שהוא סובר דלפי הרמב"ם איסור לא יבנה הוא מחמת לתא דאיסור אשת אחיו. וכתב המגילת אסתר על ספה"מ דהרמב"ם השמיט לאו דלא יבנה משום שהרמב"ם כולל לאו זה במצוות עשה דיבום או חליצה. ולכאורה יש לבאר דברי המגילת אסתר דאינו אלא פרט בהלכות יבום דכך ניתנה ההלכה שבכה"ג אין לו מ"ע לייבם

בשוגג שאינה נאסרת. משמע שהוא היה בשוגג ולא היא. וע' רמב"ן שהביא שרש"י חזר מפירושו שכתב כאן דלקמן (צו: ד"ה ור"ש) פרש"י דוקא כשהיא שוגגת^א. וע' בהגהות היעב"ץ שמיישב דברי רש"י שביאת יבום א"צ עדים וגם כיון דבקטן מיירי ל"ש קו"ס שהרי אין קנוי לקטן (ע' ערול"נ ופורת יוסף) ולכן לא נאסרה עליו. אך ע' בערול"נ שהוכיח שצריך עדים בביאת יבום וא"כ ליכא למימר כדבריו (וע"ע במה שהביאו הרמב"ן ורשב"א בשם הרב אב"ד). וכן המהרש"א לקמן (ע' מש"כ לקמן נב.) כתב של"צ עידי ביאה ביבום אבל בתוס' הרא"ש שם כתבו דאכן צריך עדים לביאת יבום. והנה הרמ"א (אה"ע ס' קס"ו ס"ב) פסק להלכה דאם בא על יבמתו בלא עדים לא קנה אותה והוסיף הגרא"ו (קובץ הערות ס' ג' אות י') דאם נתעברה מאותה ביאה הולד הוא ממזר דכיון שיש על יבמתו איסור אשת אחיו כלפי תפיסת קדושין הולד הוא ממזר דהוי כביאת ערוה^ב. והנה לפי דעת הרמ"א הסתפק החזון איש (ס' ק"ל סק"ו) אם מותרת לשוק דהא כבר בעל בעילת מצווה אף שלא קנאה^ג או בעינן קנין יבום כדי להתירה לשוק אח"כ. ויש לפשוט שאלתו ע"פ אידך דברי החזון איש (ס' ס"ג סק"ו) מובא בקה"י (ס' א') שהאריך בזה היסוד שכתב דמצוות יבום הוא הקנין שבה וא"כ פשוט דאם לא קנאה אינה

הרמב"ן שחליצה פסולה הוי' כגט למ"ד יש זיקה דבכה"ג צריך חיזור כיון שהאי חליצה פעל רק על החולץ וחולצת ולא על שאר אחין ויבמות. וע' מש"כ לעיל (כז:;) שדין חיזור בחליצה פסולה נאמר רק למ"ד יש זיקה. וע' חידושי רבי נחום זצ"ל (אות תכ"ד).

רש"י ד"ה חולץ לראשונה וכו' בא"ד אלא עצה טובה. העיר המהרש"א שרש"י לא כתב תחלוץ לראשונה משום לא ישפך אדם מי בורו ואחרים צריכים לה (כדאיתא לעיל מד.) דאם חלץ לשניה פסולה לכהונה שלא לצורך. ופ' המהרש"א דלא כתב כן משום שס"ל לרש"י שהשני פסולה וקיימי מ"מ כיון שנתן לה גט אע"פ שאין בגט זה כלום דאין גט אחר גט מ"מ ריח הגט אית בה ופסולה כבר לכהונה. וע' ערול"נ ורש"ש האריך שייך בזה ריח הגט. והישירש יעקב כתב שהבית מאיר (אה"ע ס' קס"א וס' ק"ע ס"ג) כתב שחליצה שלא לצורך אינה פסולה לכהונה וכן חזינן לעיל (יג:;) גבי חליצת צרת ערוה לב"ה וחליצת מעוברת (לו.) שאינה פסולה לכהונה. ולפי הבית מאיר אין הוכחה לדברי המהרש"א.

נא:

תוס' ד"ה אי ביאת ראשון ביאה וכו' בא"ד ואר"י דמיירי בבא עליה

א. ותמוהין לי דברי הישרש יעקב שהשווה דברי רש"י שם עם דברי התוס' כאן.
 ב. ועפ"ז מיישב הגרא"ו את שיטת אבא שאול אפ' למ"ד הותרה וע' מש"כ לעיל (לט:). אכן ראוי לציין שגדולי עולם הלא המה הגרא"ז מלצר זצ"ל (אבן האזל השמטות לספר נשים) והגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה ח"ג ס' צ"ח) לא הסכימו לדברי הגרא"ו ופסקו דאין הולד ממזר.
 ג. ואני מסופק על הצד של החזון איש שאם בא עליה בלא עדים דלא קנאה אבל מותרת לשוק האם מותר לו לבא עליה עוד פעם כדי לקנות אותה בתורת יבום או עכשיו שכבר הותרה לשוק כבר פקע ממנה זיקתו לגמרי ואסורה ליבם.

מותרת לשוק דעדיין זיקתו עליה. וע' מל"מ (יבום וחליצה פ"ב ה"ד) שהסתפק אי בעינן עדים ביבום או לא וע"ש בספר המפתח כמה מראה מקומות בזה. וע' מש"כ לקמן (נח:): מדברי הקה"י שחולק עמש"כ הגרא"ו. ור' חיים הלוי מבריסק זצ"ל דייק מדלא הביא הרמב"ם האי דין דצריך עדים מוכח דס"ל דא"צ עדים¹.

נב.

גמ' בא"ד דאמר מר העושה מאמר ביבמתו פרוחה הימנה זיקת יבמין וחלה עליו זיקת ארוסין ונשואין. משמע שדין זה פשוט הוא דהביאו הגמ' בלשון

אמר מר. והעיר הגרא"א דהלא לפי דברי התוס' הרא"ש ור"א מן ההר (לעיל כט:): מבעיא ליה לרבה אי אמרינן האי דין.

גמ' בא"ד ומאן דמקדש בלא שדוכי. פ' ר"א מן ההר שלא דבר עמה אם תתרצה קודם שיתן הקדושין או יבא עליה. וקצת דוחק הוא דאין אדם מעיז פנים ליתן קידושין א"כ יודע שהיא תקבלנו. ונראה לי לפרש דמיירי בכגון שלא החליטו באיזה דרך קדושין יעשו ביניהם אבל הסכימו לעשות קדושין. וצע"ק.

גמ' בא"ד ומאן דמסר מודעא אגיטא. ע' תוס' ר"י הזקן (שכידוע נתחבר ע"י ר"א מן ההר) עמ"ס קידושין (יב:).

ד. והנה אי נימא דצריך עדים לביאת יבום ילה"ק דא"כ מי ומי היו העדים בביאת יבום דיהודה ותמר. וראיתי בפרי דעה (יו"ד ס' קצ"ב טורי כסף סק"א) שדן בזה ותירץ דאולי יהודה ותמר לא סברי כמ"ד דצריך עדים בביאת יבום א"נ קודם מתן תורה כיון שלא היו ישראלים כי אם יעקב ובניו והם היו קרובים לו בעל כרחך א"צ עדים כיון שלא שייך להו עדים א"נ כיון שהיה דינם כבני נח א"צ עדים. והנה כתב המזרחי (בראשית לח:טו) שיהודה תחלה קידש את תמר בכסף או בשטר ואח"כ בא עליה (ולא נתן לה חותמתו פתילו ומטהו אלא לפיוס בעלמא וריב"א פ' שקידשה ע"י אותם ג' דברים וע' בגור אריה). ודומה לכך איתא בשפתי חכמים (בראשית לח:טו אות ש') דיי"מ שיהודה בא על תמר לשם קידושין וקידשה בביאה ואע"פ דמכוער הדבר לבא על האשה בפני עדים ומה"ט רב הוה מנגד מאן דמקדש בביאה מ"מ כאן לאו עדים ממש היו אלא רעהו שהוא כנפשו או שלא בפניו היה. ובשפת"ח מפרש דגם רש"י סובר דיהודה קידש אותה דכתב רש"י (בראשית לח:יז) עה"פ "הבה נא אבוא אליך" הכיני עצמך ודעתך לכך ר"ל שתסכים להתקדש אליו. והקשו הצידה לדרך (שם) והמהרש"א (סוטה י.) ע"ד המזרחי דמי ומי היו העדים על קידושין והלא קיי"ל (קידושין סה.) המקדש בלא עדים אפ' שניהם מודים אינה מקודשת וא"כ בפני מי קידש יהודה את תמר? (ועוד הקשה הצידה לדרך דמבואר להדיא במגיד משנה אישות פ"א ה"א דביאת יהודה ותמר היתה ביאת זנות שהותרה קודם מתן תורה ולא שעשו קידושין וגם המהרש"א הוריות י: כתב כדברי המג"מ ותו ק"ל היאך קידש את הערוה דהלא כלתו היא וצ"ע.) וכה"ק בדעת זקנים (בראשית לח:יז) ותירץ דמסתמא אדם חשוב כיהודה לא היה יוצא לדרך בלא שנים רעהו העדולמי ועוד אחר. וכה"ק המל"מ (פרשת דרכים סוף דרוש י"ז) ותירץ דצ"ל שהגרים שגיירום אברהם יצחק ויעקב הם היו העדים על קידושי יהודה ותמר. וכתב הפרדס רימונים (יו"ד ס' קצ"ב מקשה זהב סק"א) ע"פ דברי המל"מ דאפ' אי לא נימא כדברי המזרחי שהיתה ביניהם קידושין אלא ביאת יבום לחוד י"ל שעשו הביאת יבום בפני הני עדים. וע' מש"כ לעיל (ל:): דיי"א שמהני כת"י לקידושין מדין הודאת בע"ד כמאה עדים דמי וכתב בספר מילי דאבות (פ' וישב אות קס"ב) דלפי"ד י"ל דיהודה קידש את תמר ע"י שטר בכת"י דמהני אפ' בלא עדים ודפח"ח.

תוס' ד"ה אם בעל ועשה מאמר וכו'
 בא"ד היינו משום דמדאורייתא קני
 ופריך וכו'. הקשה הגרעק"א דא"כ הול"ל
 אפ' בביאה באמצע אין אחריה כלום כיון
 שקנה מדאורייתא. ונראה לי דלק"מ דא"א
 לתנא דמתני' לומר בביאה אין אחריה
 כלום אפ' אי מיירי רק מדאורייתא דאי
 נקט כהאי לשון הוה משמע דבחלץ
 ואח"כ ייבם קנאה ואין אחריה כלום וז"א
 דכיון דכבר חלץ לה אסורה לו ואין ביאתו
 ביאת יבום.

תוס' ד"ה דמתפקד וכו' בא"ד שמא
 החמיר עליו משום שביזה את רב
 יהודה עצמו. וקשיא דהשתא דאתינן להכי
 מה הראי' דבכל שליח דרכנן מנגדינן ליה.
 ע' מהר"ם.

תוס' ד"ה דמקדש בביאה אר"ת דאפ'
 ביבמה דצריך ביאה דפריצותא
 הוא שעושה תחילת קנינו בביאה.
 במהרש"א מפרש דס"ד דבקידושין
 דעלמא הוי' פריצותא לקדש בביאה כיון
 שצריך עדים לקדושין ומכוער הדבר
 להעמיד עדים על ביאתו אבל ביבום כיון
 דהדבר תלוי בביאה לחוד וא"צ עדים
 אין כאן פריצותא. ומשו"ה מפרש ר"ת
 דאף ביבום איכא פריצותא כיון שהוא
 עושה תחילת קנינו בביאה. וע' תוס'
 הרא"ש שמפרש דגם בביאת יבום צריך
 עדים כאמור למעלה (נא:) תמצא בזה
 סותר דברי ר"ת בתוס' קידושין (יב.)
 ומשו"ה כתב המהרש"א דכאן צ"ל אר"י
 ואר"ת. ולולא דבריו הוה לן למימר שיש
 ב' מיני פריצותא.

תוס' ד"ה הדר בבית חמיו אנן סמכינן
 אנהרדעי דאמרו בכולהו לא מנגיד
 רב אלא אמאן דמקדש בביאה דבשל

גמ' בא"ד אפילו בשדוכי נמי משום
 פריצותא. ע' הגהות יעב"ץ. ולא
 הבנתי כוונתו דהלא למסקנת הגמ' שם
 אמרינן שלא רצה רב לבעול אותן הנשים
 אלא לייחד עמהן. וע' שו"ת חת"ס (אה"ע
 ח"א ס' פ') שבמקדש ע"י שליח מותר אפ'
 בלא שדוכי.

רש"י ד"ה כסף או שוה כסף וכו' בא"ד
 ואע"ג דיהב לה מידי לאו
 קידושין גמורים הן כקידושי תורה שהרי
 אין קידושין תופסין באשת אח והתורה
 לא התירתה לו ליעשות כאשה נכרית
 אלא כסדר המצוה וביאה היא דכתבה
 בה בתורה. מבואר מדברי רש"י שקנין
 יבום ע"י ביאה אינו כקנין קדושין ויש
 גזה"כ שרק מהני ביאה לקנין זה ולא
 כסף ושטר. ואעפ"כ יל"ע איך מהני קנין
 יבום ע"י ביאה אם מ"מ ערוה היא לו
 דאשת אחיו היא ולא יכול הקנין לחול
 עליה אלא צ"ל ששאני קנין יבום מקנין
 קידושין דחל קנין יבום אפ' בערוה. כ"כ
 בספר אפיקי ים (יבמות ס' ל"ו). וכן דייק
 האור שמח (ריש הלכות יבום וחליצה)
 מדברי התוס' (ריש מט:) ורש"י כאן
 בסוגיין. והאו"ש שם הביא שבשו"ת
 המהרי"ק (שורש קל"ח) חולק ע"ד רש"י
 ותוס' בזה וס"ל דכל קנין יבום מהני
 מטעם קידושין. והוכיח הגרא"א מדברי
 רש"י שאף מאמר הוא בגדר קנין חדש
 דיבום ואינו בגדר קידושין מדרכנן על
 יבמה דלא יתכן שיאמרו חז"ל על אשה
 שלא תפסי בה קידושין כגון ערוה
 דאשת אחיו שמדבריהם חל עליה
 קידושין. ועוד כתב הרא"ש (פירוש
 הרא"ש נדרים עד.) שלמ"ד מאמר קונה
 קנין גמור מן התורה היינו קנין יבום.
 וע' מש"כ לעיל (יט:).

תוס' ד"ה ולאשה בעלמא אין גט ואפילו כתוב בו זמן דאחר נשואים כיון דאין בידו לגרשה בשעה שעשאו שליח. כתב המל"מ (גירושין פ"ו ה"ג) שהרמב"ם (גירושין פ"ג ה"ו) חולק על טעם זה וס"ל שזה אינו גט משום שכיון שאינה בת גירושין בשעת הכתיבה על כרחך נכתבה הגט שלא לשמה ופסול משו"ה. וכתב הגרעק"א דלא פליגי אלא דדברי התוס' נאמרים אם אמר לשליח קודם האירוסין שלאחר ההכנסה הוא יכתב גט לאותה אשה והטעם דלא מהני משום שאינו שליח דכיון שבשעה שצוה לו לשליח לכתוב הגט לא היה ביד המגרש לעשות כן ולכן לא חל השליחות. ודברי הרמב"ם נאמרים דאפ' אם כתבו הגט קודם שכנסה (דהיינו שאירסה) מ"מ אינו גט דכיון שבשעת הכתיבה היתה לאו בת גירושין אותו גט נמצא שנכתב הגט שלא לשמה ומשו"ה פסול.

נג.

גמ' בא"ד והכא בחליצה פסולה קמפליגי. הקשה הרי"ף (יז: בדפיו) דהא על כרחך חליצה פסולה פוטרת דתנן בפירקין אין אחר חליצה כלום. והוא פ' שלפי רב שרביא נחלקו רבי ורבנן במח' רב ושמואל דלעיל (כו:). והוא כתב דאע"פ שכל הני אמוראי (רב ורב שרביא ורב אשי ורבינא) בתראי נינהו אינם אלא לפלפולא בעלמא ולא פסקינן כאף אחד מהם מאחר דקי"ל יש זיקה וחליצה פסולה פוטרת ואין תנאי בחליצה וגם חליצה מוטעת כשרה. והוא פסק כחכמים משום שהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו. אך הבעל המאור פסק כדברי רבי וע' מש"כ הרמב"ן במחלמות ה' שהוכיח

סופרים הלך אחר המיקל. בהשגות הראב"ד (איס"ב פכ"א הט"ו) כתב דאם ייחד לו בית משכב מותר וכן באכסנאי. הנה באכסנאי מצינו (כתובות סה.) דאסור לשמש מטתו ואעפ"כ סובר הראב"ד (הנ"ל ובספר בעלי הנפש שער הפרישה) דאם יחדו לו ולאשתו בית מותר. ובספר הליקוטים (מהדו' פרנקל) הביא מהרד"ע לפרש דמה שהזכיר כאן הגמ' בית חמיו לאו דוקא נקט אלא ה"ה לכל שאר אינשי ורק אורחא דמילתא נקט. וכתב המג"מ די"ל דע"פ דברי הראב"ד נהגו להתיר ודלא כדברי התוס'. ויש לציין שבשו"ע (אה"ע ס' כ"ה סעיף ז') מביא סתם דאכסנאי אסור לשמש עד שיחזור אל ביתו ומשמע דלא ס"ל כדברי הראב"ד ואילו במקו"א השו"ע (או"ח ס' ר"מ סעיף י"ג) אכן מביא את דברי הראב"ד לדינא. וע' אוצר הפוסקים (אה"ע ס' כ"ה אות כ"ה).

נב:

גמ' בא"ד אלא לדברי ר"ע שהיה עושה חליצה כערוה. פ' הרשב"א דחלוצה שהיא מחייבי לאוויין עשאה רבי עקיבא כערוה. והוא הביא דברי הרמב"ם בפיה"מ לפירקין שכתב דאחר שנחלצה יבמתו חזרה עליה איסור אשת אחיו כקודם מיתת בעלה הראשון. והקשה הרשב"א דמבואר מכמה דוכתי שאין האיסור על חלוצתו איסור ערוה דאשת אחיו אלא הוא מחייבי לאוויין. וע' מה שתירץ בשיעורי הרה"ג דוד פוברסקי זצ"ל (אות תרי"ז). וע' מש"כ לעיל (נ: כעין דבריו בדעת רש"י. וע"ע במרחשת (ח"ב ס' י"ז), שיעורי אשר לשלמה (ס' ל"א אות ד'), וקונטרס הביאורים (ס' י"א).

כדעת הרי"ף (וכ"כ בפסקי הרי"ד כמו דעת הרי"ף). וע"ע בשלטי הגיבורים שהביא דהראב"ד בספר הזכות הודה לדברי הרמב"ן בזה.

גמ' בא"ד ותנא דידן התרת יבמה לשוק עדיפא ליה. כתב הרש"ש בזה ובהא דלעיל בסמוך דעדיפא ליה לתנא דמתני' לתני אין אחר חליצה כלום ולא אין אחר בעילה כלום כיון שחליצה היא התרת יבמה לשוק ובעילה היא רק קנין יבום משום שתנא דידן ס"ל כאבא שאול (לט:). דמצוות חליצה קודמת למצוות יבום ולכן נקט מתני' חליצה ולא יבום. וקשיא לי במחילת כבוד תורתו דאדרבה משמע מגמ' דמתני' לא ס"ל כאבא שאול מדהוצרך הגמ' לטעם דהתרת יבמה לשוק עדיפא ליה דאי כדברי הרש"ש הא גופא הול"ל דמשום מצוות חליצה קודמת למצוות יבום נקט חליצה ולא יבום.

ולענין פסק הלכה כאבא שאול ע' מש"כ לקמן (קט.).

נג:

גמ' בא"ד אבא יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר משום רבי מאיר וכו'. קצת צ"ע דלכאורה אין זה יוסי בן יוחנן איש ירושלים הנזכר בתחילת מס' אבות (פ"א מ"ד) דהוא חי זמן רב קודם רבי מאיר. וע' ברש"י שגרס אבא יוסי בר חנן. ובסדר הדורות (ח"ב) הביא בשם ספר היוחסין (ערך אבא יוסי בן יוחנן) שיוסי בן יוחנן איש ירושלים הנזכר במס' אבות חי עד זמן ראב"י שהיה רבו של ר"מ (וגם ר"ע היה רבו של ר"מ כמבואר לקמן סב:). ובהגהות היעב"ץ כאן ציין להגהותיו על ספר היוחסין אבל לא מצאתי שכתב היעב"ץ שם על ענין זה.

פרק ששי

מתני' בא"ד אין אונס בין רצון וכו'. ע'
מש"כ יומא (ז).

שם. הנה כתב המנ"ח (מצוה תקצ"ח אות ו') חידוש גדול דאם בא על יבמתו וכיוון להדיא שלא יצא ידי מצוות יבום קנאה^א ואעפ"כ לא קיים מצוותו ועדיין חובת המצווה מוטלת עליו ולא יגרשנה מיד אלא צריך לבא עליה עוד פעם לשם מצווה ויקיים מצוותו. והוסיף לזה דאפ' בחייבי לאווין דמה"ת אמרינן עדל"ת ורק מדרבנן גזרו ב"ר אטו ב"ש (לעיל כ:) אם בא עליה וכיוון להדיא שלא לשם מצוות יבום קנאה קנין יבום ועדיין חייב הוא לבא עליה עוד כדי לקיים מצוות יבום (וכתב דאפ"ל שילקה על הב"ר שעבר על איסור לאו). ולכאורה צ"ל דדבריו נאמרו רק לדעת הרמב"ן דהמצווה היא הביאה ולא הקנין (ע' מש"כ לעיל יח: כ:). וע"ע בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"ב תכ"ב) שכתב עוד ציורים ששייך קנין יבום אף בלא קיום מצוות יבום. והר"ש שקופ זצ"ל והאמרי משה חלקו ע"ד המנ"ח דכתבו דמאחר שכבר קנאה שוב אין עליה שם יבמה ולא שייך בה עוד מצוות יבום אפ' אם בתחלה לא קיים מצוותו. וע"ע בפתחי תשובה (אה"ע ס' קס"ה סק"ב).

מתני' בא"ד אחד המערה ואחד הגומר ולא חילק בין ביאה לביאה וכן הבא על אחת מהעריות שבתורה או פסולות וכו' ולא חילק בין ביאה לביאה. הרמב"ם (איסור"ב פ"א ה"י) שינה קצת מלשון המשנה וכתב בזה"ל ואחד הבא על הערוה כדרכה ואחד הבא עליה של"כ משיערה בה יתחייב מיתה או כרת או מלקות או מכת מרדות בין שהיו שוכבין בין שהיו עומדים על הכנסת העטרה הוא החיוב עכ"ל. וכתב האו"ש שהרמב"ם בחר בלשונו כזה להורות לנו שגם בביאה של"כ חייב בהעראה דלא נימא כדעת הצדוקים (מוכא בהוריות ד.) דרק בביאה כדרכה חייב על ההעראה ובביאה של"כ בעינן גמ"ב לחיוב. ומש"כ הרמב"ם בין שהיו שוכבין בין שהיו עומדים מפרש האו"ש דס"ד כיון דאין אשה מתעברת מעומד (סנהדרין לז:) אינו חייב קמ"ל דלא גרע מהעראה דאף שאינה מתעברת מהעראה בלחוד מ"מ חייב. ותו כתב האו"ש דדבר זה נלמד מקראי דכתיב "ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה" (ויקרא יח: כג) ובזה מצינו איסור ערוה גם במעומד והוקשו על העריות אהדדי כדברי רבי יונה (לעיל ח., ולקמן נד:). ועוד מצאתי דאיתא בפרישה (אה"ע ס' כ' סק"ה) דכיון

א. וכן ראיתי שהגר"ש איגר זצ"ל הסתפק בדיון זה (שו"ת רע"א ס' רכ"א אות ה') דבא על יבמתו ואמר להדיא שאין רצונו לקנותה ותלה זה במח' הראשונים ואביו הגרעק"א (שו"ת רע"א ס' רכ"ב מאות י"ט ולהלן) חלק עליו ומסיק דלכ"ע קנאה בע"כ. ושו"מ שהגר"ש איגר (ספר העיקרים עיקר אונן ואבל ענב ד') הלך בדרך אביו עיי"ש.

היא בלחוד). וכאן נתגלה הסוד שרש"י סובר דאף בלאו שאינו שוה בכל נעשית זונה ומשו"ה גם באיסורי כהונה נעשית זונה. וכן סובר הרע"ב (פ"ו מ"ב) ותוס' יו"ט תמה עליו. וכ"כ הרש"ש כאן וע' בדבריו. וראיתי בהגהות ר"א לאנדא על הש"ס ובספרו על הרמב"ם יד המלך (שם) שכתב כן והקשה לו למה לא הביא רש"י לקמן (סא:) ובפרשת אמור (ויקרא כא:ז) שיש זונה מאיסורי כהונה². וע' בפירוש רבינו שמואל אלמושנינו על פרש"י (ויקרא כא:יד) וגם הוא הבין דלרש"י יש זונה מאיסורי כהונה ועיי"ש שפירש למה לא פ' כן רש"י עה"ת. ודע לך שנחלקו רש"י ותוס' לקמן (סא.) אם יש זונה מחייבי לאווי' וכן נחלקו בזה הרמב"ם וראב"ד (איסור"ב פי"ח ה"א). וצ"ע דרש"י במקו"א (קידושין עז. ד"ה כסדר) כתב דאין זונה מאיסורי כהונה רק חללה היא. וכתב המגן אברהם (או"ח ס' קנ"ג ס"ק מ"ח) דכמו שסובר הרמב"ם דלאיסור זונה לכהן גם מאיסורי כהונה נעשית זונה ה"ה לענין אתנן זונה דבאיסורי כהונה נחשבת זונה והעיר עליו המנ"ח (מצווה רס"ו אות כ') דא"כ למה כתב הרמב"ם (איסורי מזבח פ"ד הל' ח-ט') דיש אתנן זונה מחייבי כריתות ומחייבי לאווי' ולא הדגיש שה"ה לאיסורי כהונה.

רש"י אלא בישן שנתקשה כשהוא ישן. והוסיף לזה בפירוש רבינו אברהם מן ההר ובא עליה כשהוא ישן. ואולי יש

דכתוב בעריות לשון שכיבה וכמו "ואיש אשר ישכב את אשה דוה" (ויקרא כ:יח) ו"ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע" (ויקרא יט:כ) סד"א דדוקא דרך שכיבה אסרה התורה קמ"ל דאפ' מעומד אסור. ושו"מ בתוס' השלם (ויקרא כ:יח אות ג') שדרש עה"פ "ואת מקורה הערה" לרבות משמוש ידים והעראה של"כ (אולי דרש כן מריבוי ד"את") וצ"ע. וע"ע ברמב"ן לקמן (נד.). וע' במנחת שלמה (ח"ג ס' צ"ח) שכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאם זרקו זרע היבם לרחם היבמה לא קנאה ולא קיים מצוות יבום דבעינן ביאת יבם.

גמ' בא"ד אילימא כשאנסוהו עובדי כוכבים. יל"ע אמאי לא נקט כשאנסוהו יהודיים או ב"ד. וע' מש"כ במס' ר"ה (כח.).

גמ' בא"ד אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת. ע' מש"כ בחולין (מה:): מדברי רבותינו שטיפת הזרע בא מן המוח. וע' חזקוני ובפ' רבינו יוסף בכור-שור (ויקרא כ:טז) שכתבו דגם בבהמה נאמר ענין אין קישוי אלא לדעת וצ"ב.

רש"י ד"ה פסלה לכהונה משום זונה. הנה הרמב"ם (איסור"ב פי"ח ה"א) וספר החינוך (מצווה רס"ו) כתבו דאשה שנבעלה באיסור לחיי"ל נעשית זונה רק אם הוא איסור השוה בכל ולמעט איסורי כהונה שע"י לא נעשית זונה (אלא חללה

ב. אגב ראוי לציין שבחזקוני שם גרס בפרש"י זונה נבעלה בעילת ישראל ותו לא וע"ז הקשה החזקוני דלמה נפסלה בכך לכהן הדיוט הלא לא קי"ל כדעת ר"א (לקמן נט:): דפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה וגם רש"י עצמו (כתובות ל.). פ' דזונה היינו שנבעלה לפסול לה ולא רק שנבעלה לסתם ישראל. ולפי גירסת רש"י עה"ת שלפנינו לק"מ.

להסתפק אם נתקשה כשהוא ישן ואח"כ תקפתו יבמתו ובא עליה או תקפתו עכו"ם והדביקום זב"ז אם קנה אותה בכה"ג או לא. ומשמע לפי"ד ר"א מן ההר דבכה"ג שפיר קנאה דהוא פ' דכאן מיירי דבא עליה כשהוא ישן וע"ז אמר רב יהודה דישן לא קנה יבמתו. ולכאורה צ"ע דגם רש"י סובר כן (אי לא נימא דסובר רש"י דדברי רב יהודה נאמר גם על מי שנתקשה בשינתו ובא עליה ער באונס אך אין זה במשמעות דברי רש"י נד. ד"ה ישן לא קנה). אך יש לדייק דבכה"ג לא קנה אותה מדהוצרך הגמ' למסקנא לאוקמי הציור כשנתקשה לאשתו ולא אוקמי בכגון שנתקשה בשינתו. וגם ראיתי בספר ברכת אברהם שהקשה ע"ד רש"י דהול"ל שנתקשה כשהוא ער אבל בא עליה כשהוא ישן עיי"ש.

תוס' ד"ה אין אונס לערוה וכו' בא"ד אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור פירוש יהרג הבועל. כתב הרמב"ם (איסור"ב פי"א ה"ט) שאם תחילת ביאתה היתה באונס וסופה ברצון פטורה מכלום דמשהתחיל לבעול באונס אין בידה שלא תתרצה אח"כ שיצר האדם וטבעו כופה אותה לרצות (ע' כתובות נא:). וכתב הרא"ש דבאיש שהדביקהו עם הערוה ונתקשה ובא עליה חייב כרת. והקשה עליו המהרש"ל (יש"ש ס' ב-ג) דלמה לא אמרינן בזה יצריה תקפתו לומר שהוא

פטור כמו באשה? ותירץ המהרש"ל דכיון שאיש עושה מעשה לא אמרינן יצריה אנסיה. והדגיש המהרש"ל לפ"ז אם האשה עשתה מעשה כדי להרבות הנאתה כגון שהיא מקרבת עצמה להדוק התשמיש שוב אין לה הפטור דיצרה אלבשה כיון שעשה מעשה ובכה"ג חייבת כרת ואינה כקרקע עולם.

נד.

גמ' בא"ד נתכוון להטיח בכותל והטיח ביבמתו לא קנה. פסק הרמב"ם (הלכות יבום וחליצה פ"ב ה"ד) כדברי רבא דהכא דאם נתכוון להטיח בכותל והטיח ביבמתו לא קנאה וגם אם היה שיכור שאינו מכיר כלום או ישן דלא קנה¹. וכתב המג"מ ששיכור היינו שמגיע לשכרותו של לוט. והאור שמח הבין בזה דהיינו שהוא בגדר שוטה. והקשה האו"ש ע"ז דמי גרע שוטה מקטן שקונה יבמתו (כדתנן נדה מה.)? וצ"ל דחסרון דשכרותו של לוט היינו שלא נתכוון לביאה כלל וכמו שכתבו התוס' ותוס' הרא"ש גבי ישן. עכ"פ מבואר מזה שלוט לא הבין מה שהוא עושה מחמת שהיה כ"כ שיכור. וע' בשו"ת פנים מאירות (ח"ג ס' כ"ב) שהביא כמה ראיות שאשת איש שנתעברה מאיש אחר מבעלדי אישה בעודה ישנה נקראת אנוסה ומותרת לבעלה דכיון שהיתה ישנה חשיבה כאנוסה. והעיר עליו בשו"ת

ג. בדרך כלל מצינו ששיכור וישן דינם כאחד. ויש סמך לדבר זה בדברי התוס' (נידה יב.) שכתבו דאסור לשמש עם אשתו ישנה כדאיתא בנדרים (כ:) והמענין שם בנדרים יראה שלא הוזכר ישנה אבל כן הוזכר שיכור ולכאורה כוונת התוס' דלמדנו ישנה משיכורה. אכן ראיתי בכף החיים (או"ח ס' נ"ה ס"ק י"ד וס' צ"ט סקט"ו) שמביא דברי השו"ת בית יהודא (ס' מ"ה) שמחלק בין ישן לשיכור שישן מצטרף למנין ושיכור אינו מצטרף.

קרובי משפחת האם רק שיש מצוות יותר לקרובי האב וצ"ע מנ"ל לרש"י דבר זה.

רש"י ד"ה ובחמישית וכו' בא"ד לפי שביאת יוכבד פיתוי היא. וצ"ע למה ברביעית שהיא יוכבד פרש"י דביאתה פיתוי ולעיל (ד"ה בשלישית) כתב אצל רבקה השני' שביאתה באונס הוא.

תוס' ד"ה בזכור מהו וכו' בא"ד ועוד דאפסקינהו בקרא דמולך וכו'. הקשה הרש"ש דההיקש אינו משום הסמוכין אלא משום דחזר הכתוב ואמר "כי כל אשר יעשה וגו'" (ויקרא יח: כט) וא"כ אף דיש ביניהם הפסק מ"מ כולם עיילי בהקישא? וצ"ע.

נה.

גמ' בא"ד אחותו דכתב בה כרת למה לי וכו'. הנה ראיתי במושב זקנים (ויקרא כ:יז) שהקשה דלמה לא פריך נמי מנידה דפרשת קדושים כרת למה לי? ועכשיו דכתיב כרת גם באחותו וגם בנדה שם הו"ל שני כתובין הבאין כאחד ואין למידין מהן כלל? ותירץ המושב"ז בזה"ל וי"ל משום דאינו חייב על אחותו כי אם בביאה דווקא ואנדה חייב אפ' בהעראה לכך הוצרך שניהם לכתוב בפרשת קדושים וכו' עכ"ל. והדבר נתפרש ביותר ברשב"א וריטב"א כאן שתירצו דכיון שלמדנו מנדה שכל העריות אסורות בהעראה איצטריך לאשמעינן דוקא בנדה שיש בה חיוב כרת לומר לך דהעראה היא בכרת ומזה ילפינן לשאר העריות בהקישא דרבי יונה כדאיתא בסוגיין. ואילו מלשון המושב זקנים משמע דרק בנדה אמרינן דהעראה אסורה ולא בשאר עריות (וזהו שלא כסוגיין) ומשו"ה איצטריך לכתוב כרת

שאלת יעב"ץ (ח"ב ס' מ"ט) למה לא הביא רא' מלוט שישן נקרא אונס דכתיב "ולא ידע בשכבה ובקומה" (בראשית יט: לג) והוא הוציא זרעו ואעפ"כ לא ידע מאומה וכל שכן אשה שרק מקבלת הזרע שבשינתה נקראת אנוסה. והערת היעב"ץ אינה מובנת לי שהרי חסרון דעת דלוט לא היה משום שינה אלא משום שיכורות וכו"ל? וצ"ע. וע' בהגהות יעב"ץ בסוגיין שכתב לבאר אמאי גרע ישן מקטן. וחכם אחד הראוני שכתוב בספר הפרדס (עמ' רכט במהדו' בלוי) לרבינו אשר ממונתשון (תלמיד הרשב"א) ששיכור מותר לברך ברכה מ"ז ואפילו הגיע לשכרותו של לוט. והעיר החכם הנ"ל דהלא אם הגיע לשכרותו של לוט הו"ל כשוטה ופטור מן המצוות ואיך יצא ידי חובתו מצוות ברה"מ בכה"ג? ובאמת באחרונים (משנ"ב או"ח ס' קפ"ה סק"ו וכ"ה בפמ"ג משב"ז שם ובאליה רבה ופר"ח) כתבו דאינו יוצא וצ"ע.

גמ' בא"ד להטיח בבהמה והטיח ביבמה קנה. ע' מש"כ לקמן (נט:). בעינן יש זנות לבהמה. וגם התוס' לקמן (נד: ד"ה בזכור) כתבו שבהמה לא חשיב ביאה דאין דרך ביאה בכך.

נד:

גמ' בא"ד מה נדה בהעראה אף כל בהעראה וכו'. ואע"פ שיש פירות לזה כבר כתב רש"י לעיל (ח. ד"ה ואבעית אימא) דאין משיבין על ההיקש.

רש"י ד"ה מה להלן מן האב וכו' בא"ד ומצות גאולה מוטל עליו יותר מקרובי האם וכו'. מכאן כתבו הקרן אורה ורש"ש דמשמע שיש מצוות גאולה על

בנדה לומר לך שהעראה בה ג"כ הוא בכרת. ושוב הקשה המושב זקנים דלמה לא פריך הגמ' אמאי נקט הכתוב ערירי בדודתו ואשת אחיו לפי דעת רש"י (מובא לעיל ב. תוד"ה אשת אחיו) דערירי וכרת היינו הך? ותירץ המוש"ז לזה חצי תירוץ דבאשת אחיו איצטריך לאשמעינן דיש בו כרת מאחר דגם העראה אסורה בה דכתיב בה נדה ומה נדה בהעראה אף אשת אח בהעראה ולכן בעינן למימר דגם כרת יש בהעראה דאשת אח. ודברי המוש"ז איננו כמסקנת הגמ' שבכל העריות יש איסור בהעראה ומצווה ליישב דבריו. וע' ברמב"ן ורשב"א שהקשו כעין הקושיא הראשונה שבמושב זקנים ותירצו דכיון דמנידה למדנו שיש איסור בהעראה הוצרך הכתוב להזכיר כרת בנדה לאשמעינן דגם בהעראה יש כרת (דאולי ס"ד שבהעראה יש לאו ואינו חייב כרת עד שיגמור ביאתו).

גמ' בא"ד שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת. וצ"ב דבשלמא לעיל (ו:) צריכי קרא לרבי נתן לחלק בין אבות מלאכות דשבת גבי חיוב חטאת דסד"א כיון שלאו אחד הוא וחיוב מיתת ב"ד הם אינו חייב חטאת עד שעבר על כולם קמ"ל מהבערה לחלק אך בעריות כל אחת הוי' לאו בפ"ע וגם חלוקין הן בחיוב מיתה שלהן וא"כ למה ס"ד דבהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת (ושני דברים הללו שבת ועריות נלמדים ע"פ דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא)? ונראה לי לבאר ע"פ מש"כ בחידושי הרה"ג ארי' לייב מאלין זצ"ל (ח"ב ס' נ"ו) שחיוב חטאת בשגגות בא במקום החיוב כרת בזדונות (וכן משמע

מדברי רש"י שבת סט. ומכות יד.) וכיון שלכל עריות יש חיוב כרת ממקור אחד דהיינו ההיקישה דרבי יונה ס"ד אמינא דאפ' לענין קרבן חטאת כחדא הן אע"פ שחלוקים הן לענין אזהרה וחיוב מיתה קמ"ל מדכתיב כרת גבי אחותו שלענין כרת במזידין כל אחת הוי' לה שם ערוה בפ"ע וממילא הכי נמי דחלוקים הן לענין קרבן חטאת בשוגגין.

גמ' בא"ד העראה דחייבי לאוין מנלן וכו'. הסתפק הפמ"ג (שושנת העמקים כלל ד') לדעת הרמב"ם (אישות פ"א ה"ד) דבכל פנויה עובר אלאו דקדישה אם זהו דוקא בגמ"ב או אפ' בהעראה לוקה בפנויה. הצד דאינו לוקה אלא בגמ"ב הוא עפ"ד הרמב"ם (הלכות נערה בתולה פ"ב הי"ז) דטעם איסור קדישה הוא שלא תמלא הארץ זימה דנמצא אח נושא אחותו וכדו' וטעם זה שייך רק בגמ"ב ולא בהעראה בלחוד. ואי נימא דבהעראה לחוד אינו לוקה יש ליישב קושיית הראב"ד והגהות הרמ"ך ע"ד הרמב"ם שהקשו דאם בכל פנויה לוקה משום לאו דקדישה היאך משכח"ל אונס ומפתה דמשלם הלא בלא"ה לוקה משום קדישה וקי"ל דאינו לוקה ומשלם. אך לפי הנ"ל לק"מ דכיון דאינו חייב מלקות אא"כ גמר ביאתו הרי אין שני החיובים באים כאחת דקנס בא בהעראה (לפי התירוץ הא' דתוס' סנהדרין עג:) ומלקות בגמ"ב. וכ"כ בספר המקנה (קונטרס אחרון אה"ע ס' כ"ו סק"א). וגם בספה"מ למהר"ם שי"ק (מצווה תק"ע אות ב') כתב דלוקה רק על גמ"ב מה"ט. וע' ספר המפתח. וע' בחידושי הרי"ם (הלכות קידושין ס' כ"ו סעיף א') שדחה דברי המקנה וע"ע בדבר אברהם (ח"א ס' כ"ו אות ד') שפלפל בדברי החידושי הרי"ם.

הכלולים בשו"ט דגמ'. וצ"ע דלא מצינו עוד ציורים של איסורי עשה דכתוב בהם לשון ביאה. (וגם יל"ע אם לשון "כגון" משמע שזה אחד מדוגמאות או שזהו הציור היחידי וע' מש"כ בקונטרס לחם ממרחק). ויש בזה עוד נפ"מ לדעת החולקים על הרמב"ם (ע' מש"כ בסמוך) דסברי דהבא על הפנויה לשם זנות אינו עובר אלאו דקדישה מ"מ הם מודים שיש בזה איסור עשה כ"כ המג"מ (אישות פ"א ה"ד) שיש עשה ד"כי יקח איש אשה ובעלה" או כמש"כ הפמ"ג (פורת יוסף לקמן סב: ובפתיחה לפורת יוסף סוף אות ד' ובתיבת גמא פ' ויגש סוף אות ב' ופ' כי תצא אות א') שיש עשה ד"ודבק באשתו" או כמש"כ הגרי"ע (גליוני הש"ס לקמן צז.) שיש עשה ד"ומלאה כל הארץ זימה" לאסור הישראל בביאה עם הפנויה. ולפי הנ"ל יל"ע אם איסור עשה זה נאמר רק בגמ"ב או אפ' בהעראה (וע"ע בצל"ח ברכות כב. בדעת רש"י שקדישה שאינה מופקרת לכל אסורה מדרבנן).

רש"י ד"ה אלמא אחות אשה וכו' בא"ד אחות אשה קרובי עצמו חשיב לה שמחמת עצמו נאסרה עליו ולא מחמת אביו. כתב הרש"ש שזה דוחק והוא פירוש ע"פ הפסוק "עצם מעצמי" (בראשית ב:כג) שאמר אדה"ר על חוה אשתו ואולי כוונתו הוא שכיון שאשתו כגופו הוי' אחות אשתו כמו אחותו ממש. ודוק.

רש"י ד"ה אמינא דהווי ליה עד חטאיה והכי משמע סופם להיות ערירים שימותו בניהם שיש להם עתה ויהיו ערירים אבל בשעת מיתתם לא ימותו ערירים דבנים דהווי להו מחטאיה ואילך לא מייתי. ע' תוס' לעיל (ב.) לענין כרת וערירי ומש"כ שם.

גמ' בא"ד דחייבי עשה מנלן אתיא ביאה ביאה. פרש"י כגון מצרי ואדומי. הנה באיסור עשה דבעולה לכהן גדול לא נאמר לשון ביאה וגם מש"כ קיחה הוא דבר הבא מן הכלל ואין דנים אותה בגז"ש כתוס' בעמוד ב' (וע' מש"כ לקמן סא.) וא"כ יל"ע מהו הדין בבעולה לכה"ג אם עובר העשה בהעראה או דוקא בגמ"ב. הנה הרמב"ם (איסו"ב פ"א ה"י) כתב כל הביאות האסורות אחד המערה ואחד הגומר ובזה משמע דאף גבי איסור בעולה לכה"ג יש איסור בהעראה וכן דייק הערול"נ (נה:). אכן אני אומר שדיוק זה יש לו פירכא דמבואר מסוגיין דבשפחה חרופה אכן בעינן גמ"ב ואינו חייב בהעראה וא"כ אפ"ל דכמו ששייר הרמב"ם את השפחה חרופה חוץ מכללו של דבריו (כמש"כ המג"מ) גם שייר את הבעולה לכה"ג שהוא איסור חוץ מכללו. ובסוף דבריו כתב הערול"נ דאולי י"ל דנלמד בעולה לכה"ג מצד השוה שבין חייבי לאוין דכהונה וחייבי עשה ע"ש. והנה איסורי ערוה דבני נח נלמדו כולן מהפסוק "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב:כד) כדאיתא בסנהדרין (נז:נח.) ולכאורה כל הדרשות דהתם נאמרו על דרך איסור עשה וכגון באשתו ולא באשת חבירו וכדו' וגם שם לא כתוב לשון ביאה אשר על כן משמע דבהם ליכא איסור בהעראה רק בגמ"ב וכן נקט הקרן אורה כאן בסוגיין (אכן בלח"מ מלכים פ"ט ה"ז הביא בשם הכס"מ דגם בני נח חייבים על העראה ובשו"ת מהר"י אסאד ח"ב ס' ל"ז כתב לחלק בין איסור אשת חבירו דליתא בהעראה לשאר איסורי ערוה דבני נח ואכמ"ל). ויש לדקדק בדברי רש"י כאן שכתב כגון וכו' דמשמע שמצרי ואדומי דוגמאות בעלמא לחייבי עשה ושיש עוד ציורים

רש"י ד"ה שפחה חרופה שפחה כנענית המאורסת לעבד עברי וכו'. ע' רש"ש שדן אם שפחה חרופה שזינתה אסורה לבעלה.

נה:

גמ' בא"ד א"ל אביי פריצותא אסר רחמנא. מכאן משמע שדרך אברים בעריות מותר מן התורה ועפ"ז הביא התשב"ץ (זוהר הרקיע ל"ת י') ראי' כדעת הרמב"ן (על ספה"מ ל"ת שני"ג) שאין איסור קירבת בשר בעריות מן התורה אלא מדרבנן. ועוד הביא התשב"ץ ראי' לכך מדאמרינן (עו.) נשים המסוללות זב"ז הוי פריצותא בעלמא משמע שאין איסור קירוב בשר בעריות מן התורה⁷. וע' מש"כ לקמן (פב:). וכתב המנ"ח (מצוה קפ"ח אות ב') דאפ' הרמב"ן מודה בנשיקת האבר דאף דלא חשיב העראה מ"מ אסור מן התורה. אך באוצר הפוסקים (אה"ע ס' כ' סק"ה אות א' הערה ה') העיר דהוא לא ראה את דברי רבינו ירוחם (נתיב כ"ג ח"ב) שכתב להדיא דלדעת הרמב"ן אפ' נשיקת האבר אינה אסורה אלא מדרבנן.

גמ' בא"ד העראה זו הכנסת העטרה. כתב הט"ז (אה"ע ס' ה' סק"ב וס' כ' סק"א) דאפ' הכנסת מקצת העטרה חשיב כהעראה דנהי דלא הכניס כל העטרה מ"מ בצד התחתון של הגיד אין שם עטרה אלא הערוה עצמה מתקצרת והולכת עד לסמוך לראש הגויה ושם מגיעים ב' קצוות העטרה זב"ז ואם הכניס רק את זה כבר

חשיב כהעראה. אכן הבית שמואל (אה"ע ס' כ' סק"ג) חולק ע"ז וכתב דרק הכנסת כל העטרה נקראת העראה וכ"כ בשו"ת מהר"ם אלשקר (ס' צ"ה) וכ"כ המל"מ (איסור"ב פי"ז הט"ו) דכל חכמי אשכנז חלקו ע"ד הט"ז. וע' בנוב"י (מהדו"ת אה"ע ס' כ"ג) שהכריע כדעת הב"ש (ועיי"ש שמפרש מהו מקום העראה בגוף האשה) וע"ע באור הגדול (ס' מ"ג אות ט') שדן בכל זה. ובדגול מרבבה (אה"ע ס' כ') כתב דהמח' תלוי בסתירה בדעת הרמב"ם דבפיה"מ (כאן ובסנהדרין פ"ז מ"ד) נקט הרמב"ם דהעראה היינו הכנסת כל העטרה אבל בהלכות איסור"ב (פ"א ה"י) כתב הרמב"ם דהכנסת ראש העטרה בלבד נקראת העראה.

גמ' בא"ד כי אתא רב דימי א"ר יוחנן העראה זו הכנסת העטרה. כתב בפ' ר"א מן ההר דהלכתא כרבי יוחנן אך הני מילי לענין חיובא אבל לענין איסורא אפ' לאסתכולי בה אסור.

רש"י ד"ה אי למאן דאמר וכו' בא"ד והאי לא תהיה מפיק לה לאין קידושין תופסין בה וה"ק לא יהא בה הויה לזר. מדברי רש"י הללו דקדקו התוס' (מט: ד"ה אי) דמשמע דסובר רש"י דלפי רב אין איסור לאו ביבמה לשוק. והקשה הגרא"א דברש"י לעיל (יג: ד"ה שאין קידושין) משמע להדיא מתוך דבריו שיש איסור לאו ביבמה לשוק לפי רב.

רש"י ד"ה מירוק שמזריע. וכ"כ רש"י לעיל (לד: ד"ה להעראה) וכ"מ ברש"י (סנהדרין עג:) דהעראה היינו שלא

ד. וצ"ע דנשים המסוללות זב"ז לאו עריות נינהו ושו"מ שכן העיר האדר"ת (חשבונות של מצוה מצוה קפ"ח).

נו.

גמ' בא"ד רב אמר אוכלת דהא רבי רחמנא ביאת שוגג כמזיד. הרי"ף והרמב"ם (תרומות פ"ח ה"ו) והירושלמי (מובא בתוד"ה לדברים) סברי דמח' רב ושמואל נאמרה בהעראה אבל כתב הקרן אורה שלדעת רש"י ותוס' לכ"ע העראה קונה לכל דברים ולא נחלקו אלא בביאת שוגג. והנה בתוס' ישנים כאן (אות א') הביאו ראי' דהמח' לא מיירי בהעראה מלשון הגמ' דהא רבי רחמנא ביאת שוגג כמזיד דמשמע דמיירי בביאת שוגג ולא בביאת העראה. אכן בפ' ר"א מן ההר כתב ליישב דעת הרמב"ם מקושיית התוס' ישנים דחד מתרי נקט דלעולם פליגי רב ושמואל בין בביאת שוגג בין בהעראה. וע' ברמב"ן שמפרש שיטת הירושלמי דנחלקו רב ושמואל דוקא בהעראה בשוגג אבל כ"ע מודי בהעראה בכוונה ובביאה גמורה בשוגג דקונה לכל. וע' ברשב"א שהעיר דאי לשאר דברים העראה קונה לכל מאי ס"ד שביבום יש בזה מח'.

גמ' בא"ד כל שהבעל מאכיל יבם מאכיל וכל שאין הבעל מאכיל אין היבם מאכיל. ע' תוס' לקמן (סז: ד"ה קנין וע' מש"כ שם) שיבם מאכיל יבמתו תרומה אפ' אם לא בעל אותה לפי המשנה ראשונה שכהן מאכיל ארוסתו תרומה מדאורייתא. ולפ"ז צ"ל דנחלקו רב ושמואל כאן בדרבנן לאחר הגזירה וע' בהגהות יעב"ץ. וכ"כ בחידושי הריטב"א כאן דמיירי בדרבנן אבל מדאורייתא פשוט דאוכלת.

גמ' בא"ד כיון דמית פקע ליה קדושתיה מינה. ביאר הגרא"ו (קובץ הערות ס' מ"ז אות ד') דיש חילוק בין אשת איש

הזריע וגמ"ב היינו שהזריע. ובפירוש ר"א מן ההר חולק ע"ד רש"י וכתב דמירוק היינו שיכניס כל הגיד וכדאמרינן בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ח) המתחיל במצוה אומרים לו מרוק כלומר גמור. וזהו דעת התוס' כאן (ד"ה אינו). ושו"מ בפירושי רבינו חיים פלטיאל עה"ת (ויקרא יט:כ) שסובר כפרש"י בזה. וגם הרמב"ן (ויקרא יח:כ) מפרש דגמר ביאה היינו שמוציא זרעו וכפרש"י כאן. ולכאורה הרמב"ם (איסור"ב פ"ה ה"ד) סובר כד' התוס' שכתב הרמב"ם דבשעת גמר ביאה האבר נכנס בפרוזדור ומשמע דגמ"ב תלוי בהכנסת האבר ולא בהזרעתו ואכמ"ל בדברי הרמב"ם.

תוס' ד"ה לאחר וכו' בא"ד הא דפשיטא ליה בבעל טפי מבבן היינו מהך דרשא דהכא דאשמועינן דלאחר מיתה לא מיקרי שארו. הקשה הברכת אברהם דמהיכי תיתי זהו חידוש הגמ' דידן דהא מ"שכבת זרע" ממצטינן משמש מתה משמע שמתה הוי' רעיותא בעיקר הביאה דלא שמיה ביאה אם היא מתה וכן משמע מרש"י (סנהדרין עח.) דמת בעריות פטור משום דאין חמימות וא"כ אין לו הנאה (הוא כתב כן גבי רובע מת אך מסתמא ה"ה במשמש עם מתה) וא"כ מהיכי תיתי שאין שאר לאחר מיתה הא אפ"ל דפטור משום שמחוסר במעשה ביאה אסורה? ועוד הקשה שהרמב"ם (איסור"ב פ"א הי"ב) פסק שבכל עריות משמש מתה פטור אך לפי דברי התוס' הו"ל לפסוק כן רק גבי עריות דשאר (כגון אשת אחיו ואשת אביו) ולא בעריות שהם מחמת קורבה (כגון בתו ואחותו) דרק שארות פקעה ע"י מיתה ולא קורבה. וע' בחידושי הרה"ג ראובן גרוזובסקי זצ"ל (ס' ל"וה) בביאור דברי התוס'.

שזינתה דאינה אוכלת מתרומת בעלה משנעשית זונה לבין שפחה שאע"פ שהיא עצמה זונה מ"מ אוכלת בתרומת אדוניה. והוא מפרש דהחילוק הוא שאשת כהן אוכלת תרומה מחמת תוספת הקדושה שבה ולכן אם נתחללה פקע ממנה קדושתה ואסורה לאכול תרומה אך שפחה אין לה שום צד קדושה כלל אלא כל מה שהיא אוכלת תרומה זהו רק מקום שהיא קנין כספו של אדוניה הכהן. ודייק בשיעורי הרה"ג דוד פוברסקי זצ"ל (אות שמ"ו) מדברי הגמ' כאן כמו שכתב הגרא"ו דנקט הגמ' דכשמת בעלה פקע הקדושה ממנה וכן הוא ההו"א באביי דמהני סברת הואיל וכבר אכלה להתיר לה תרומה לאח"מ בעלה כיון שהיא אוכלת מצד עצמה. אך הקשה ר' דוד זצ"ל דמשמע לקמן (סו.) שאשת כהן אוכלת תרומה לא מצד עצמה אלא מצד שהיא ג"כ כקנינו של הכהן ולא גרע מעבדו שאוכל בתרומה מה"ט. והוא מיישב שצ"ל שע"י קנין הכהן עליה (ר"ל הקנין קידושין) ניתוסף בה קדושה יתירא שנובע מבעלה הכהן וע"י אותה קדושה היא אוכלת. ונראה דכן מדוייק בגמ' כאן דנקט דלאח"מ פקע קדושתיה מינה דהיינו דפקע הקדושה שלו ממנה ולא נקט דפקע קדושתה ממנה.

נו:

גמ' בא"ד אשת ישראל שנאנסה אע"פ שמוותרת לבעלה פסולה לכהונה וכו'. פשטות דברי רב ששת הם כדברי רבה דלישנא קמא לקמן דיש זונה באנוסה. וכתב המל"מ (איסו"ב פי"ח ה"ב) לפי הלישנא בתרא דרבה לא תימא שס"ל לרבה דאין זונה באנוסה בכלל אלא זה

סברא דוקא באנוסת אשת איש שלא נעשית זונה אבל בשאר אנוסות נעשית זונה דאל"כ היה לנו להקשות על לישנא זו ממעשה דתינוקת שהובאה בכתובות (יד:). והחזון איש (אה"ע ס' ט"ו ס"ק י"א) הקשה על המל"מ דאדרבה אשת איש חמיר טפי. ועיין שם בדבריו. ונראה לי להסביר דעת המל"מ דשאני איסור אשת איש דגדר האיסור הוא מרידה בבעלה (וכמש"כ בשו"ת מהרי"ק ס' קס"ז) וא"כ דוקא באשת איש יש גרעון במהות העבירה אם נעשית באונס משא"כ בשאר איסו"ב שהוא תלוי במעשה של ביאת איסור אין כאן גרעון במהות האיסור אם נעשית באונס דהא נעשה בה מעשה ביאת איסור רק שיש פטור מעונש דסו"ס אנוסה היתה ולא התייחס אליה מעשה העבירה (כמש"כ בכתובות ג: בגדר הפטור אונס). אבל לענין פסול לכהונה מה נעשה שכבר נעשית בה מעשה איסור הפוסלת אותה. והנה המצפ"א כאן הביא רא"י דלא אמרינן הכלל דפיתוי קטנה אונס (לקמן סא:). למסקנא דאל"כ אלמה תנן (נדה מד:) בת ג"ש ויום אחד אם בא עליה אחד מכל הפסולין פסלה מן הכהונה ואמאי פסלה הא אנוסה היא מחמת האי כללא ולא נפסלה לכהונה? ואני אומר דלפי המל"מ הנ"ל אין כאן רא"י דרק גבי אשת איש אמרינן דאנוסה לא נעשית זונה אבל בשאר הפסולות שפיר נעשית זונה אפי' ע"י אונס. ואפי' את"ל כדברי החזון איש מ"מ יש לומר דמתני' דהתם מיירי בנבעלו ברצון ושאני לן בין רצון למפותה כמש"כ האבני נזר (שהבאתי בכתובות). ובריטב"א הביא דיש מפרשים דאפי' ללישנא קמא דיש זונה מאונס זהו רק באשת איש ולא בשאר איסו"ב ועיי"ש ששדי בזה נרגא.

ציור (וצל"ע דהלא גם בשאר חיי"ל שייך קידושין בהיתר וכגון אדם כשר שקידש אשה ואח"כ נעשה פ"ד או כי יקח איש אשה והיא זינתה תחתיו ברצון ל"ע דבכה"ג יש איסור לאו והקידושין באו בהיתר. ועוד יש להעיר קצת דגם אצל הכהנים הזכיר הרמב"ם (סוף הלכה ג' שם) קידושין. וע"ע בצ"פ (קונטרס השלמה עמ' 16). וכתב בשו"ת עונג יו"ט (ס' ק"ע בהערה) גבי כהן שנאנסה אשתו דהקידושין הראשונים שעליה מהני בה ללקות עליה אחר שנעשית זונה וצ"ע מה יאמר בכהן הבא על הגויה. וע' מש"כ לקמן (עז:). (והראכתי במקו"א בדעת הרמב"ם לענין קידש ובעל).

גמ' בא"ד אמר רבה אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום זונה. ע' ח' רבינו חיים הלוי בספרו על הרמב"ם (איסור"ב פ"א הכ"ב) שמבאר הבנת הראב"ד בסוגיין דמיירי דוקא בקינוי וסתירה ועד אחד שראתה מסרחת.

שם. ע' גליוני הש"ס שמפרש אמאי נקט דוקא שבעלה לוקה עליה ולא שגם היא תלקה. וע"ע ביוסף דעת בשם הרה"ג זעליג ראובן בענגיס זצ"ל שמפרש דמשום דאורחא דמילתא מיירי ביה ולא בה נקט שהוא לוקה עליה וה"ה שהיא תלקה עליו. וע' שו"ת הרמ"א (ס' ב').

גמ' בא"ד והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת ויש לך אחרת שאע"פ שנתפשה אסורה ואיזו זו אשת כהן וכו'. כתב החיד"א (דבש לפי מערכת שיי"ן אות י"ב) דטעם דאשת כהן שנאנסה אסורה משום דרק לישראל הקילה התורה לומר דתחילתה באונס וסופה ברצון מותרת (כתובות נא:) אבל בכהן לא מקלינן כ"כ ולכן בכל אנוסה יש חשש שמא היתה

גמ' בא"ד אמר רבא אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה מקום זונה וכו'. הנה הסתפק הגרא"ו (קובץ הערות ס' נ' אות א') אם הא דפסק הרמב"ם (איסור"ב פט"ו ה"ב) דבחייבי לאוין אינו לוקה עד שקידשה ובא עליה האם האיסור באמת הוא הביאה ויש תנאי דצריך ביאה על דרך אישות דהיינו שעשה לה קידושין קודם לכן או שצריך שניהם קידושין וביאה כדי לחייבו על הני לאוין (דוגמאת עקירה והנחה בהוצאה בשבת). ומכאן אין ראוי לצד הראשון שקידושין הוא תנאי באיסור ביאה דאע"פ שהוא קידש אשתו בהיתר לוקה (וכ"כ בשו"ת הגרעק"א ח"א ס' רי"ג) משום שמ"מ בעל זונה בדרך אישות דאפשר לומר דלעולם בעינן הקידושין וביאה באיסור ורק כאן לוקה באיסור"ב לחוד אע"פ שהיה קידושיו בהיתר דשאני הכא כיון שהיא כבר אשתו. ודומה למה שפסק הרמב"ם (איסור"ב פ"ב ה"ג ופי"ז ה"ו) דכהן שבא על גוי' או שפחה לוקה מיד ואע"פ שלא קידש אותה דבהני לא שייך בהן קידושין ומ"מ לוקה משום שבעל זונה. ובאמת מצינו שהרמב"ם מזכיר דין זה פעמיים דבחייבי לאוין אינו לוקה עד שקידש ובעל אחד גבי לאו דממזר (איסור"ב פט"ו ה"ב) ושם תלה הדבר בקידושין ועוד פעם לגבי חייבי לאוין דכהונה (איסור"ב פ"ז ה"ב) ושם תלה הדבר באם בעלה דרך זנות או לאו. וכתב הצפנת פענח (איסור"ב פ"ז ה"ב) לפרש שינוי לשון הרמב"ם דבתחלה מדבר בחייבי לאוין ושם ל"ש איסור אא"כ קידשה באיסור (ולכן תלוי בקידושין) משא"כ להלן מיניה דמיירי בחייבי לאוין דכהונה ובכללם איסור זונה ששייכת גם אם קידשה בהיתר ונאנסה תחתיו תלה הדבר בדרך זנות לרבות האי

נז.

גמ' בא"ד אמר מר בת גר זכר כבת חלל
 זכר אי לאו בקדושתיה קאי לא
 אכלה וכו'. ע' מש"כ רש"י ומבואר
 מדבריו דאי לאו בקדושתיה קאי כהן
 פצוע דכא יהא מותר לישא גיורת אע"פ
 ששאר כהנים אסורים לישא גיורת. וכתב
 בחלקת מחוקק (אה"ע ס' ה' סק"א) שה"ה
 לכל איסורי כהונה שהן מותרות לכהן
 פצו"ד ואפ' גרושה וחללה וכדו'. אבל
 הבית שמואל (שם) כתב שזה דוקא גבי
 גיורת שאין איסורה מפורש בתורה (ע'
 מש"כ לקמן ס:). אבל שאר איסורי כהונה
 אפ' לכהן פצו"ד אסורות^ה. וע' לקמן (עו).
 כבעיא דרב ששת ודברי רש"י שם.

רש"י ד"ה לישנא אחרינא וכו'. ע'
 בחידושי רבינו חיים הלוי על
 הרמב"ם (איסו"ב פט"ו ה"ט) שכתב שיש
 נפ"מ בין הני תרי לישני בבתם של גר
 וישראלית אם מותרת לבא בקהל. ועיי"ש
 שכתב שזהו ג"כ מח' הרמב"ם והר"ן
 דלפי הר"ן דין קהל תלוי בדין משפחה

סופה ברצון ולכן אסורה. נמצא לפי"ד
 דבאשת כהן שנאנסה אם ידענו בדאי
 שהיתה אנוסה מתחילתה ועד סופה
 מותרת לבעלה וכן הדגיש החיד"א עצמו.
 אכן דבר תמוה הוא וכמו שהעיר עליו
 בספר גן רווה (פ' וישב דברי חנוך אות ט')
 דז"א כסוגיא מפורשת (כתובות ט). באשת
 כהן אם אמר פ"פ מצאתי נאמן לאוסרה
 עליו משום שאין כאן אלא ספק אחד ולפי
 דברי החיד"א הא איכא ב' ספיקות כמו
 בישראל מאחר דאם ידענו שלא היתה
 סופה ברצון מותרת לבעלה וצע"ג.

מתני' בא"ד גרושה וחלוצה לכהן
 הדיוט. כתבו הרשב"א והריטב"א
 והרדב"ז (תרומות פ"ז הל' כ"א) דאשיגרא
 דלישנא נקא חלוצה שהרי אסורה לו רק
 מדרבנן וקי"ל (נח:). דמשתמרת לביאה
 פסולה מדרבנן אוכלת (ועיי"ש בקרן אורה
 וישרש יעקב). וכעין זה כתבתי לעיל (כד.).
 גמ' בא"ד משתמרת לביאה פסולה
 דאורייתא לא אכלה. ע' מש"כ
 לקמן (נח:).

ה. הנה ראיתי בפת"ש (אה"ע ס' ס"ו סק"ח) שהביא את דברי השו"ת רדב"ז (ח"א ס' ק"פ) שדן
 באשה שהיתה גיורת וגם גרושה מה כותבין בכתובתה מתרכתא או גיורתא. ובתחלה כתב
 הרדב"ז דלכאורה אין קפידא בדבר כיון דשתיהן אסורות לכהונה אבל למעשה העלה דעדיף
 לכתוב גיורת שלא ישכחו שהיא גיורת דאם תנשא לגר בתם פסולה לכהונה לכתחלה (כמו שפסק
 השו"ע אה"ע ס' ז' סעיף כ"א) וגם שיבינו הכל דגיורת היא ומותרת להנשא לקרובותיה מצד האב
 (וכמו דאיתא להלן צו:). עכת"ד. ולכאורה יש להעיר על זה דלפי הב"ש יש נפ"מ בין גיורת לגרושה
 דגיורת מותרת לכהן פ"ד משא"כ גרושה אסורה לו ומה"ט יש תועלת גדול לכתוב בה מתרכתא
 לאתויי איסור בכה"ג. ונראה דמכאן ראוי דהרדב"ז ס"ל כהח"מ דאין חילוק בזה בין גיורת
 לגרושה וכהן פ"ד מותרת בכולן. ואני אומר דלכאורה להלכה כיון שפסקינן כדברי הב"ש יש
 לכתוב גם שניהם מתרכתא וגיורת ומצאתי את שאהבה נפשי שהג"ר שמואל אליעזר שטרן
 שליט"א (כתובה כהלכתה פרק י"א אות כ"ח) כתב דכך הורה רבו מרן הגר"ש הלוי וואזנר שליט"א
 (ולא פירש טעמיה).

ולפי הרמב"ם דין קהל תלוי בתוספת קדושה בפ"ע.

תוס' ד"ה אתא גברא רבה אחרינא ובעא מיניה מילתא אחריתי כאן משמע שהיה ריש לקיש גדול כשבא לפני רבי יוחנן וכו'. כתב בתוס' הרא"ש דאין הפירוש גדול גדול בשנים שכבר היה למעלה מבן י"ג שנים דמהיכי תיתי לומר כן אלא צ"ל דגדול היינו גברא רבא א"נ הביא בשם ר"ת דגדול היינו גדול בתורה.

תוס' ד"ה הכי גרסינן דתנן ראב"י אומר אשה בת גרים וכו' דמשנה היא במסכת ביכורים ולא קשיא דלא מייתי מתני' דפרק בתרא דקדושין דהך נמי משנה היא. וכ"כ בתוס' הרא"ש. והוסיף הרשב"א להקשות דכיון שאנן קיימי בסדר נשים הו"ל להביא משנה מסדר דידן טפי ממשנה שבסדר אחר.

נו:

גמ' בא"ד אמר שמואל ומודה לי אבא בתינוקת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד הואיל ואין לה ביאה אין לה חופה. ע' מתני' דנדה (מד:) שביאת ילדה פחותה מבת ג"ש הוי כנותן אצבע בעין כיון שיחזרו לה הבתולים ואין זה נקרא ביאה בכלל. אבל מ"מ מדוייק שבעריות אסורה מדרבנן אפ' פחותה מבת ג"ש. והנה הקשה בשו"ת הגרעק"א (מהדו"ק ס' קע"ד) דאי נימא דעובר ירך אמו היאך מותר לאדם לבא על אשתו מעוברת אם הוא גם בא על בתו בתוך מעי אשתו

ואע"פ שהיא פחותה מבת ג' שנים מ"מ אסור לכה"פ מדרבנן? וחידש הגרעק"א דבכל אשה שהיא פחותה מבת ג' שנים אפ' אשה שהיא מותרת לו בעלמא אסור לבא עליה כיון שבפחות מג' שנים אין עליה שם ביאה הוי כמשחית זרע לבטלה ח"ו ואסור מצד עצמו. ולכן לא הוצרכו חז"ל לאסור ביאה באשה שהיא ערוה לו כשהיא פחותה מבת ג' שנים כיון שאסורה וקיימא היא מחמת איסור השחתת זרע לבטלה. ולכן באשתו מעוברת אע"פ דהוי כאילו בא על בתו מדין עובר ירך אמו מ"מ זה מותר כיון שאין בזה איסור משום השחתת זרע לבטלה ולא גזרו על אשה פחותה מבת ג"ש מצד עצמה אלא מחמת לתא דהשחתת זרע לבטלה. ובנו הרה"ג שלמה איגר (מובא בשו"ת הגרעק"א הוספות לס' קע"ג ובשו"ת ר"ש איגר ח"ב ס' ל"א) כתב ליישב ע"פ דברי בני משפחתו שבזה תהיה איסור רק מדרבנן וכאן ל"ש איסור דרבנן כיון שיש ספק שמא יהא הוולד נפל וספק דרבנן לקולא. ועוד כתב דהוי כדבר שאינו מתכווין דאף שיש לוולד הנאה בביאת איסור אבל מ"מ אין לו תוספת הנאה ממה שיש וולד בבטן אשתו בשעה שהוא בא עליה. וע"ש שהאריך בזה¹.

תוס' ד"ה רב אמר יש חופה לפסולות נראה לר"י לפרש שיטת הקונטרס דפליגי בחופה בלא כסף דרו"ש סברי כרב הונא דאית ליה בריש קידושין דחופה קונה. בתוס' ישנים לעיל (נה:) כתבו דלקידושין ל"מ העראה וצריך גמ"ב. וכ"ה דעת הרי"ף (יבמות יח: בדפיו וע' ברין

1. כתפארת ישראל (תרומות פ"ו מ"ה) תמה על דברי הגרעק"א וע' חבצלת השרון (פ' מטות). וע"ע בשו"ת בנין ציון (ס' צ"ו-צ"ז).

קידושין ה: בדפי הרי"ף). וע' שער המלך (הלכות אישות קונטרס חופת חתנים סעיף א') שהביא בשם הגר"ח אבואלעפיא להקשות דזה לכאורה סותרת פסק הרי"ף דהלכה כרב הונא דחופה קונה עיי"ש בכל זה.

תוס' ד"ה נשאת לכהן אוכלת בתרומה אבל פחותה מבת ג' כיון דלאו בת ביאה היא לא בדיק ליה ואיכא למיחש לסמפון וכו'. יש להבין דברי התוס' על אחת מב' אנפי האחד דר"ל דחופה בפחותה מבת ג"ש שפיר הוי' חופה לעשותה נשואה לכל דבר ורק לענין תרומה אמרינן דאינה אוכלת משום דאיכא חשש סמפון. או כלך לדרך זו דחופה בפחותה מבת ג"ש איננה חופה כלל (וכן מבואר בתוס' לקמן עב. ד"ה מבחון) דכשם שאין לה ביאה כך אין לה חופה ואעפ"כ סד"א דאוכלת בתרומה משום שלא גרעה כניסתה לחופה מהגעת זמן שע"י אוכלת (כמו שכתבו התוס' לקמן נח. ד"ה דהני) וקמ"ל דאינה אוכלת מה"ט משום שחוששין לסמפון מאחר שלא בדקה דקטנה היא. וע' במל"מ (אישות פ"ג הי"א) ובשער המלך (הלכות אישות קונטרס חופת חתנים סעיף ז') שדנו בין ב' הדרכים הללו.

נח.

גמ' לרבי מאיר דאמר קדושין פסלי חופה נמי פסלה. כתב הריטב"א בביאור דעת רש"י (וכ"כ הגר"ח"ק שליט"א בדרך אמונה בביאור ההלכה תרומות פ"ז הכ"ג) דטעם הא דמשתמרת לביאה פסולה דאורייתא נפסלה מאכילת תרומה הוא דכיון שנתקדשה לפסול לה אמרינן שהיא עומדת להפסל ע"י ביאת עבירה ומשו"ה חז"ל קנסוה ואמרו דמעכשיו כבר אסורה לאכול מתרומה דבי נשא. ולכן אמר

רמב"ח כשם שקנסה בקידושין קנסה ג"כ בחופה בלי קידושין. ושוב דחה הגמ' דדלמא סובר ר"מ שקנסה דוקא בקידושין כיון שחל הקנין קידושין עליה אבל לא קנסה בחופה דאולי אין חופה קונה או כשמואל או כטעם דהוי' חופה לפני קידושין ולא כלום היא. ועוד אמר רמב"ח שכשם שסברי ר"א ור"ש דלא קנסה ביקדושין כך סברי דלא קנסה בחופה. ודחה הגמ' גם את זה דאפשר דרק בקידושין לא קנסה דאע"פ שקנאה ע"י הקידושין מ"מ אפשר שהוא לא יבעל בכה"ג אבל בחופה אע"פ שלא קנה אותה מ"מ כיון שחופה היא תחילת ביאה (ע' כתובות נז.) יש לחוש ביותר שיבא עליה באיסור ותיפסל מלאכול בתרומה ולכן משעת החופה כבר קנסוה דאסורה מלאכול תרומה. ויש הרבה שיטות בסוגיין וע' מורשת משה (ס' ס"ד וס' ס"ה) שסידר השיטות יפה יפה.

גמ' בא"ד בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו וכו'. מבואר מתוד"ה ונקה דאף בביאת שוגג לא נחשב מנוקה מעון אם הודע אליו אשמתו בעת ההשקאה (וע' מל"מ סוטה פ"ב ה"ח). ובערול"נ מדייק מדברי הריטב"א כאן דבעלמא ביאת שוגג נחשב מנוקה מעון ורק בספק סוטה אם בא עליה בשוגג אינו מנוקה מעון דמאחר שכבר קינא לה היה לו ליזהר ממנה. וע' מנ"ח (מצוה שס"ה אות י"ד) שמבאר איזו עוונות מעכבות את בדיקת המים בענין זה¹. (וע' מש"כ לעיל כא.)

גמ' בא"ד אלא דקני לה כשהיא ארוסה ואיסתתרה ונכנסה לחופה ולא נבעלה וכו' והא וכו' מבעלדי אישך מי

בבית אביה לא מיקרי מנוקה מעון? ובספר אור חדש עה"ת (הנדפס בכרוכיא עם הספר כתנות אור, פ' נשא) מיישב דעת הרמב"ם בהקדם קושיא אחת שהקשה למה לא משני הגמ' דמיירי במקדש ארוסתו ע"י ביאה ואח"כ קינא לה כשהיתה ארוסה ואיסתתרה ואח"כ נכנסה לחופה ולא נבעלה דבכה"ג הרי הוא מנוקה מעון וגם קדים שכיבת הבעל לבעול ומפני ציור כזה איצטריך למימר דארוסה אינה שותה^ה? ותירץ דגמ' דידן סברי כצד דביאה נישואין עושה (קידושין י.). ולכן לא מהניא לן למימר דמיירי בכה"ג שהרי כבר נשואה היא ע"י ביאתו ואין בכך כלום במה שהכניסה לחופה. האמנם כתב האור חדש דהרמב"ם פוסק להדיא דביאה אירוסין עושה (אישות פ"י ה"א) וא"כ לשיטתו שפיר אפ"ל דאיצטריך לאשמעינן דאין הארוסה שותה בכה"ג שקידש אותה בביאה וקני לה בהיותה ארוסה ואיסתתרה ואח"כ הכניסה לחופה ולא בעלה דבכה"ג חשיב האיש מנוקה מעון^ט. והנה הלכתא בידוע דאלמנה אין

שקדמה שכיבת בעל לבעול ולא שקדמה שכיבת בעל לבעל אמר רמב"ח משכח"ל כגון שבא עליה ארוסה בבית אביה וכו'. הנה פסק הרמב"ם (שוטה פ"ב ה"ח) דאם בא על ארוסתו בבית חמיו שאסורה לו אז מד"ס (כתובות ז:) חשיב אינו מנוקה מעון ואין המים בודקים את אשתו. והראב"ד השיג עליו דמבואר משמעתיך שלא כדבריו. ופ' להשגת הראב"ד דמשנה היא בסוטה (כג:): דארוסה אינה שותה ובסוגיא דכאן והתם (סוטה כד:): פרכינן דלמה לי למעט ארוסה אי דקני לה כשהיא ארוסה ואיסתתרה וקמסקה לה כשהיא נשואה פשיטא דאינה שותה דבכה"ג לא מהני לה מי סוטה כיון שבעלה אינו מנוקה מעון שהרי בא עליה (לעשותה נשואה) לאחר קו"ס ומשני דעשאה נשואה ע"י כניסתה לחופה בלא בעילה ושוב פרכינן דגם בכה"ג אינה שותה מטעם אחר דלא קדמה שכיבת הבעל לבעול ומשני שבא עליה ארוסה בבית אביה ומבואר דבכה"ג מיקרי מנוקה מעון דאל"כ לא משני הגמ' כלום והיאך כתב הרמב"ם דבא עליה ארוסה

ז. ובתוך דבריו כתב המל"מ דאפ' אם עשה תשובה עדיין אינו מנוקה מעון וצ"ע דאין לך עבירה שלא מועיל לה תשובה וכמש"כ לעיל (יז.).

ח. בגליונות ברוך טעם על הכבוד חופה כתב דאה"נ זהו ממש כוונת הגמ' כאן באמור רמב"ח כגון שבא עליה ארוסה בבית אביה דר"ל שקידש אותה ע"י ביאה. והוא דייק כן מרש"י כאן שפ' ופרכינן דכוותה גבי שומרת יבם שבא עליה לשם זנות וכו' דמשמע דרק בצירור דיבם בבית חמיה מיירי בבא עליה בזנות אבל בצירור דבא עליה ארוסה בבית אביה לא מיירי בזנות אלא דזהו האופן שקידש אותה. וצריך לי עיון דהמעין ברש"י (סוטה כד:): יראה ששם פ' להדיא גם בבא עליה ארוסה בבית אביה דר"ל בזנות.

ט. ועפ"ז הוכיח האור חדש דהא דאמרינן לעיל (נב.) דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה אין זה משום שעבר על דברי סופרים אלא משום פריצותא דאי משום שעבר על ד"ס מאי שנא זה דסובר הרמב"ם דאף דעבר עדיין חשיב מנוקה מעון מבא על ארוסתו שכתב הרמב"ם דאף דעבר עבירה שהיא רק מד"ס מ"מ כבר חשיב אינו מנוקה מעון. ומביא האור חדש שבשו"ת המהרי"ק חקר בטעמיה דרב אי משום שעבר על ד"ס אי משום פריצותא. והנני מוסיף גרגיר אחד לכל זה

לה חופה ורק קונים אותה בנישואין ע"י ביאה ולכאורה ה"ה בכל בעולה דעלמא דדינה כדין אלמנה לענין זה כמו שמצינו לענין שמחה דאין חילוק בין אלמנה לשאר בעולות (ע' שו"ע אה"ע ס' ס"ד סעיף ב'). וראיתי בספר כבוד חופה להרב טעם המלך (על קונטרס חופת חתנים סעיף ג' שבשער המלך הלכות אישות) שהקשה קושיא עצומה על השו"ט דסוגיין דאיצטריך לומר אמן על ארוסה שאינה שותה בכה"ג שקינא לה כשהיא ארוסה ואח"כ איסתתרה ואח"כ נכנסה לחופה ולא נבעלה דכל זה איננו שהרי בכה"ג בלא"ה לא תשתה דממ"נ אי זינתה באמת הרי בעולה היא ולא מהניא לה כניסתה לחופה לעשותה בעולה ובכה"ג עדיין ארוסה היא ולא תשתה ואי לא זינתה הרי טהורה היא ולא תשתה. וכתב הכבוד חופה דאין לתרץ דמיירי כשזינתה של"כ דבכה"ג לא נעשית בעולה ועדיין תהני בה כניסה לחופה לעשותה נשואה דזה אינו מיישב דברי רמב"ח שאמר שבא עליה ארוסה בבית אביה דמזה כבר נעשית בעולה ולא מהני לה כניסה לחופה לעשותה נשואה. וא"ל אי נימא שבא עליה ארוסה בבית אביה של"כ מ"מ עשאה בעולה על ידי כך

דקי"ל (קידושין ט:): דבעל עושה אותה בעולה אפ' של"כ? אלא תירץ הכבוד חופה דמכאן ראי' לדעת השער המלך (איסו"ב פ"ג ה"ו) שחידש דבעל עושה בעולה של"כ רק אם בא עליה לשם קידושין או נישואין אבל לא אם בא עליה לשם זנות וכאן מיירי בבא עליה של"כ בבית אביה לשם זנות. ולפי"ז כתב הכבוד חופה דמתורץ קושיית האור חדש למה לא משני הגמ' דמיירי במקדש ארוסתו בביאה דאי בכה"ג הרי עשאה בעולה בין אם בא עליה כדרכה בין אם בא עליה של"כ ותו לא מהני לה כניסתה לחופה ובודאי לא תשתה שהרי ארוסה בעלמא היא (ואם בא עליה אח"כ לעשותה נשואה הרי אינו מנוקה מעון וגם מה"ט לא תשתה) ודפח"ח.

גמ' בא"ד שומרת יבם שבא עליה יבם בבית חמיה. משמע ששומרת יבם יושבת בבית חמיה לאחר מיתת בעלה דומיא לארוסה ששבה אל בית אביה כנעוריה לאחר מיתת ארוסתה. וא"כ קשיא לי למה הוצרך לומר הכתוב שהוגד לתמר שיהודה עלה תמנתה (בראשית לח:יג) הלא היא גרה בביתו וא"כ ידעה זאת מעצמה? ואולי היא היתה כ"כ צנועה בבית חמיה

די"ל דבזה פליגי הרמב"ם והראב"ד דהרמב"ם סובר דהמקדש בביאה לוקה משום פריצותתא וכנ"ל והראב"ד השיג עליו משום שסובר דלוקה משום שעבר על איסור ד"ס ועוד יסבור הראב"ד דבכל איסור דד"ס עדיין חשיב מנוקה מעון בין בבא על ארוסתו בבית אביה בין במקדש בביאה. י. האוחז במידת הלומדים יראה שלפי דברי הכבוד חופה חלף הלך לה התשובה שהשיב האור חדש על השגת הראב"ד כדי ליישב דעת הרמב"ם על בוריו אך באמת לא ננעלו שערי התירושים יעויין שם ברמב"ם (מהדו' פרנקל) בספר הליקוטם ובספר המפתח כמה מליצי יושר בעדו. ואני אומר שכל הבנין שבנה הכבוד חופה מיוסד על הא דאין חופה לאלמנה אכן דבר זה איננו בית נאמן לדעת הרמב"ם (שהכבוד חופה עצמו מביא) הסובר דאין חילוק בין בתולה לאלמנה ובשניהם החופה קונה. וא"כ התקין לו ממנו בנין עדי עד שעדיין אפשר לנו לומר כדברי האור חדש עכ"פ בדברי הרמב"ם עצמו והכל על מקומו יבא בשלום.

נמצא דיבמה לשוק הוי דבר שבערוה וא"כ מצוות יבום מצד עצמה איננה דבר שבערוה שהרי כבר אסורה לעלמא כערות אשת איש מחמת איסור יבמה לשוק. משא"כ לשמואל כיון דס"ל דקידושין תופסין ביבמה לשוק נמצא דמצוות יבום הוי דבר שבערוה כדי לאוסרה לעלמא באיסור חמור כערות אשת איש. ולכן לפי רב א"צ עדים למצוות יבום ורק לפי שמואל צריך עדים. ועפ"ז מתרץ המנ"ח דכיון דסוגיין אזיל כשיטת רב (וגם האי משנה אזיל כדעת ר"ע דס"ל דכל חייבי לאוין הרי הם כערוה) נמצא דא"צ עדים ליבום שהרי כבר ערוה היא ומשו"ה לא הול"ל דבא עליה בבית חמיה בלא עדים (וע' בפתחי תשובה אה"ע ס' קס"ו סק"ו שתירץ כע"ז). והחזון איש (אה"ע ס' ק"ל סק"ו) השיג ע"ד דמ"מ בעינן עדים למצוות יבום אף לרב משום שע"י מצוות יבום ניתוסף חומרא לאיסור ערוה שעליה דעכשיו יש חיוב מיתה כאשת איש ממש משא"כ יבמה לשוק לר"ע רק הוי כעין ערוה לענין דלא תפסי בה קידושין וכיון שניתוסף חומרא זו לאנשים הוי דבר שבערוה וצריך עדים. וע' קה"י (ס' ח') שכתב שבאמת כבר הקשה כן בשו"ת הרשב"א (ח"ד ס' שכ"ח) והוא תירץ דאם בעינן עדים לקנין יבום והוא בא עליה בלא עדים אין זה נקראת שכיבת הבעל דהא לא היה בעלה. וביאר הקה"י דכיון שלפי הרמ"א צריך עדים לקיום מצוות יבום בלא עדים אין זה בעילת יבום כלל אלא אדרבה בזה עובר

(כדאיתא במגילה י' וסוטה י'): ואפ' לאחר מיתת בעלה דאע"פ שהיא גרה שם בביתו של יהודה עדיין לא ידעה שהוא הלך תמנתה עד שהגידו לה כן וצ"ע. ובאמת מצינו שצוה יהודה לתמר "שבי אלמנה בית אביך"י^א (בראשית לח:יא) וא"כ מוכח שלא היתה בביתו של יהודה (אך לא מצינו שתמר קיימה את צווי יהודה בזה ואולי גם מפני זה נתחייבה מיתה משום מורד במלכות ע' רמב"ן פ' וישב שהרי לא שמע לצווי יהודה שהיה המלך ומושל). (וע' מש"כ לקמן פז).

נח:

גמ' שומרת יבם קרית לה אשתו מעליא היא וכו'. ע' מש"כ לעיל (נא): לענין עדים בביאת יבום. והקשו בח' הגרקע"א כאן ובתוס' רע"א ובשו"ת רע"א (ח"א ס' צד) ובנוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' קמ"ח) ובביאור הגר"א (אה"ע ס' קס"ו סק"ט) דלפי דעת הרמ"א שפסק כהרי"ז שאם בעל יבמתו שלא בפני ב' עדים אינו קונה אותה (ע' מש"כ לקמן קיא): אותה דקשה הכא דהו"ל לגמ' לומר שבא על שומרת יבם בבית חמיה בלא עדים דלא קנאה וגם קדם בזה שכיבת הבעל לשכיבת הבעל. ואעפ"כ מצינו ציור שאינה אשתו מעליא. כתב המנ"ח (מצוה תקצ"ט אות ד') שמצינו שנחלקו רי"ש (לקמן צב): אם קידושין תופסין ביבמה לשוק ומח' זה תלוי באם מצוות יבום חשיבא כדבר שבערוה דלפי רב דאין קידושין תופסין ביבמה לשוק

יא. כתוב בדעת זקנים (בראשית לח:כד) דאע"פ שבאותו זמן כבר מת שם בן נח (אביה של תמר) מ"מ קרי ביתו "בית אביך" אפ' לאחר מותו וכ"כ התוס' (עירוובין טו): וע' בהדר זקנים שם. וע"ע בדברי הרמ"א (יו"ד ס' רט"ז סעיף ד' ובש"ך שם ובב"ש אה"ע ס' ס"ו סק"כ"ד).

גמ' בא"ד ת"ר והוא אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו בתוליה דברי ר"מ וכו' ור"א ור"ש סברי וכו' עד שיהיו כל בתוליה קיימי בין בכדרכה בין של"כ. מבואר דיש בזה מח' דר"מ סובר דבוגרת אסורה לכה"ג ובעולה של"כ מותרת לו ור"א ור"ש סברי דבוגרת מותרת לכה"ג ובעולה של"כ אסורה לו. והנה הרמב"ם פסק (איסור"ב פי"ז הי"ג) דבוגרת אסורה לכה"ג וגם פסק (שם הל' י"ד) דבעולה של"כ אסורה לכה"ג והעיר המהרש"ל (יש"ש ס' כ"ב) דהוי כרתתי דסתרי ועיי"ש באו"ש. וע"ש בשער המלך.

תוס' ד"ה דומיא דגרושה וכו' בא"ד וי"ל דלחומרא מקשינן. ולכאורה כוונת התוס' להך כללא דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן כדאיתא לעיל (ח. וע' מש"כ שם ולעיל יא.). וצ"ע דכלל זה לא שייך כאן דהכא יש הקיש לחומרא וגז"ש לקולא וכלל זה נאמר כשיש הקיש להאי גיסא והיקש להאי גיסא. ושור"ר שכן העיר הגר"ע"א.

נט:

גמ' בא"ד אלא אמר רב זירא בממאנת. הקשה הרשב"א דעדיין זונה היא לדעת ר"א שסובר דפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה כיון דנישואיה לאו כלום הן מדאורייתא? ותירצו הרשב"א ריטב"א ושו"ת הריב"ש (ס' קצ"ד) דכיון שנבעלה לשם אישות אע"פ שאין זה אישות אלא

היבם על האיסור יבמה לשוק. ובשו"ת חת"ס (חומ"ס ר"א) כתב דעובר על איסור כרת דאשת אחיו². והוא הביא רא"י שיש איסור יבמה לשוק גם על היבם כשבא עליה בלא קיום מצוות יבום מדאיתא בירושלמי (ריש מס' יבמות) שאבא שאול (ע' מש"כ לעיל לט:). סובר כר"ע דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין ויש ממזרת מחייבי לאוין והביאור הוא דלפי אבא שאול בבא על יבמתו לשם נוי עובר על איסור יבמה לשוק והולד הוי ממזר לפי ר"ע. וע"ע בגליוני הש"ס.

רש"י ד"ה שומרת יבם קרית וכו' בא"ד ולשקדמה שיכבת בעל לא קפדינן דהא קדמה שכיבת בעל הראשון שהיא באה מכחו. מכאן דייק הגרי"ע בגליוני הש"ס דמשמע כדבריו שכתב באתוון דאורייתא (כלל ח' ע' מש"כ לקמן צו). דהיבם ממשיך האישות של האח המת.

נט.

גמ' בא"ד ת"ר והוא אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו לה בתוליה. ע' מה שהאריך המל"מ (איסור"ב פי"ז הי"ג) להסתפק אם נבעלה ע"י הטייה ולא נשרו בתוליה האם כשרה לכהונה גדולה לפי שיש לה בתולים או פסולה כיון שמ"מ בעולה היא (ועיי"ש בשער המלך). וכמו"כ הסתפק בשו"ת האלף לך שלמה (אה"ע ס' ל"ה) באשה שנתעברה באמבטי מפסולי כהונה אם נפסלה לכהונה אם לאו.

יב. ודוגמא לזאת מצינו ג"כ בשו"ת צפנת פענח (דפוס ווארשא ס' י"ח) שכתב באיש דעלמא דאיסור אשת איש לא הותרה כלפי בעלה לגמרי ולכן אם בא על אשתו שלא כדין תורה עובר באיסור אשת איש גם על אשתו עיי"ש וחיידוש הוא.

חיים שאל ס' נ"ג) ממעשה בירושלמי ומהא דלא מצינו שנאסרו נשי שלמה המלך עליו אע"פ שבא עליהן אשמדאי כדאיתא בגיטין (סח.). וגם כתב רש"י (במדבר ה:יג) "איש" פרט למי שאינו איש וי"ג בגור אריה שם דר"ל שד. וגם באור זרוע (ס' קכ"ד) כ' דאין ניאוף ברוחות. אך בשו"ת רבינו חיים הכהן (אה"ע ס' ח') כתב שדוקא אין זנות לבהמה אבל לרוח יש זנות. והוא כתב דבהמה קיל משד דבהמה ממעטינן לה (סנהדרין נח.) מ"והיו לבשר אחד" (בראשית ב:כד) מי שנעשים בשר אחד פרט לבהמה וחיה ופרש"י מפני שאינן יולדין מן האדם הוצרך גזה"כ לומר דבהמה אין זנות משום אתנן כלב אבל בשד שיש יליד אדם מן השד וכמו שפירוש הרשב"ם (כ"ב עג.) שאיש שבא על שדה ששמה לילית היה אב הורמין. ונראה גם מצינו כן בבני אלהים שבאו על בנות האדם ונולדו הנפילים וכגון סיחון ועוג. וכתב המהרש"א לקמן (סג.) דאדם הראשון הוליד רוחין שידין ולילין כשפירש מחוה אשתו. וא"כ פשוט ביותר שיש זנות לשד כיון שהם בשר אחד עם בני אדם. וע"ע בספר נשמת חיים לרבינו מנשה בן-ישראל (מאמר ג' פרק ט"ז) ובקב הישר (פרק כ"ה). ובספר נחלת בנימין (סוף מצוה ס"ג) כתב דפשוט שביאת מלאך או שד אוסרת אשה על בעלה. וע' בשו"ת מחנה חיים (מהדו' ג' אה"ע ס' נ"ה) ובאות חיים ושלום (יו"ד ס' רס"ו אות י"ב) שדנו בזה.

גמ' בא"ד אין זנות לבהמה. וכן כתבו התוס' לעיל (ד. ד"ה דא"כ) ד"ארוור שוכב עם כל בהמה" לא נכתב עם שאר העריות בקללות דכיון דאין זנות לבהמה לא שייכי בהמה בהדי שאר העריות. אבל משמע לעיל (נד.) מדברי רבא דביאת

מדרבנן מ"מ לא נעשית זונה בכך. ויותר קשה דלפי דעת הרמב"ם (אישות פ"א ה"ד) שכל ביאת זנות אסור מן התורה מלאו ד"לא תהיה קדשה" איך תיקנו חכמים נישואין לקטנה ולחרש בקום ועשה הלא אסור מדאורייתא היא דמדאורייתא הוה כפנוי ופנויה? והגרא"ו (קובץ שיעורים כתובות אות רמ"ז) יישב דעת הרמב"ם ע"פ הרשב"א הנ"ל דנישואין דרבנן לא חשיב כזנות אע"פ שמן התורה אין כאן קידושין ונישואין כלל. וכע"ז כתב הגר"ש איגר (ספר העיקרים ח"ב עיקר איסורי כהונה אשכול ג') גבי אשה שאמרה טמאה אני לך (נדרים ז:): דהפקיעו רבנן קידושיה ונשארה נשואה רק מדבריהם דכיון שלא כיוונו לשם זנות אלא לאישות אינו עובר אלאו דקדישה אף דאין כאן נישואין מן התורה כי אם מדרבנן. ובשו"ת אבני נזר (אה"ע ס' קכ"א אות כ"ד) כתב דנישואי קטנה ל"ה ביאת זנות כיון דאגידא ביה אף שזהו רק מדרבנן. (וע"ע מש"כ לקמן עט:). וע' באבי עזרי (שם) שכתב שאין זה נקרא זנות משום שמדאורייתא אין לקטנה וחרש הסכמה לכך. וע' מש"כ לקמן (קיב:): בגדר נישואין דרבנן. וע"ע בשו"ת ריב"ם שנייטוך (ס' ט') שכתב דחתן וכלה שעשו שידוכין והוא בא עליה קודם הנישואין אי"ז חשיב זנות מאחר דהוי לשם אישות.

גמ' בא"ד נבעלה למי שאינו איש וכו' אע"פ שבסקילה כשרה לכהונה. מכאן פסק בשו"ת מהר"ם לובלין (ס' קט"ז מובא בב"ש אה"ע ס' ו' סקי"ז) שאם נבעלה לשד אינה אסורה לבעלה וגם מותרת לכהן (וצל"ע מנ"ל הא מילתא דהא מיירי הכא דוקא בבהמה וכמש"כ אע"פ שבסקילה והיאך לומד מזה לשד ואולי כ"ש הוא דבשד אף איסור סקילה ליכא). וכן הוכיח החיד"א (שו"ת

בהמה שביאה ביאה. וכן משמע מתוס' (נד: ד"ה בזכור מהו). וליישוב הסתירה כתב בפסקי הרי"ד (נד:) ששם לגבי כוונה צריך ביאה ויש ביאה בבהמה וכאן בעינן בעילה ואין בעילה שייך בבהמה כיון שאינו מיוחס למעשה הבעילה וצ"ב³. ובערו"ל⁴ (נד:) כתב שיש בזה מח' רבא ורבינא. וע' שו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב ס' קכ"ז ענף ו') שכתב שהבא על הבהמה לא חשיב ג"ע כיון שאין זנות לבהמה וא"כ אין בו דין ייהרג ואל יעבור וכ"כ בשו"ת תורה לשמה (ס' תצ"ד) ובאמת דבר זה פשוט להמעיין בדברי התוס' (כתובות ג:).

ממון ומיתה במעשה אחד וא"כ אין הוכחה שאין זנות לבהמה? ותירצו שבאתנן זונה אסור לגבות החוב ואפ' בבא על אמו שהוא חייב מיתה וא"כ ה"ה וכ"ש בכלב שאינו פטור מקלב"מ דהחיוב ממון אינו עונש אלא כמכר ועל מכר כזה אמרה התורה שזהו מאיסורי מזבח. ועוד תירצו דמיירי בדנתן אתנן לזנות לא בשביל עצמו אלא בשביל עבדו ובכה"ג אין קלב"מ לבא על הבהמה.

ס.

גמ' בא"ד אנוסת עצמו ומפותת עצמו לא ישא. הסתפק המל"מ (איסו"ב פי"ז הי"ג) בכהן גדול אם מותר לו לקדש בתולה ע"י ביאה שהרי לענין קידושין קי"ל דרק גמ"ב קונה (קידושין י.) ובעת הגמ"ב כבר נעשית בעולה ואסורה לכהן גדול אף דהוי בעולת עצמו עיי"ש צדדי הספק. ואני אומר שהדבר נכתב מפורש ברבינו בחיי (ויקרא כא:יד) לאיסור.

גמ' בא"ד אלה למעוטי נדה. פסק הרמב"ם (איסו"ב פ"י ה"ו) דכהן הבא על הנדה אין הולד חלל (ופשוט דאינו ממזר כדאיתא לעיל מט.:-) כיון שאין האיסור נדה מיוחד לכהנים. וכתב הבית שמואל (אה"ע ס' ז' סקל"ה) שמקורו בקידושין (עז.). דדרשינן התם דאין חללות אלא מאיסורי כהונה. ועוד כתב הב"ש דצריכי הא דהתם והא דהכא דאי רק מגמ' שם ס"ד אם בא על הנדה נעשית זונה ואם בעלה עוד פעם או כהן אחר יבעל אותה הולד חלל קמ"ל אין חלל מנדה מדכתיב אלה. עוד פסק הרמב"ם (איסו"ב ריש פ"ח) שהבא על הנדה אין הולד ממזר אלא פגום ועל כרחך האי פגום אינו פגום לכהונה דהא כאן דרשינן שאין חלל מנדה. אלא צ"ל דפגום היינו מחוצף כדאיתא במס' כלה (ברייתא כ"ב) בבן נידה וכ"כ בבאר היטיב וכביאור

רש"י ד"ה אתנן כלב וכו' בא"ד ומדשרי אתנן כלב אלמא לאו זנות הוא. הקשו הרמב"ן רשב"א וריטב"א דמה ראי' הא אפשר לומר דהא דקי"ל דאין אתנן כלב אסור למזבח טעמו משום שהוא חייב מיתה ע"י ביאה עם בהמה ושוב אינו חייב לה האתנן מדין זונה קלב"מ דאין לו חיוב

יג. ובחילוק בין הלשון ביאה ללשון בעילה ראיתי שכתב רבינו אליהו הבחור (ספר התשבי ערך בעל) שלא נקרא "ביאה" רק הפעם הראשונה שהאיש משמש עם אשה ולכן לא תתרבה לומר ביאות כמו שנאמר בעילות. וכבר העיר עליו הפמ"ג (באגרת שניה שנדפס בפתיחתו הכוללת לאו"ח) מגמ' דלעיל (כ:) דמצינו לשון ביאה ראשונה אטו ביאה שניה ששם מצינו לשון ביאה אף שאיננה הביאה ראשונה עיין בדבריו. והיעב"ץ (בפירוש עזר אור על התשבי) כתב כלל אחר שהביאה עשה בה מערה כגומר והבעילה כינוי לתשמיש גמור.

גמ' בא"ד בראויה ליבעל. פרש"י אע"פ שלא נבעלה. ויל"ע דכיון שלא נבעלה מה פשעה ומה חטאה שחייבת מיתה? וכתב הגר"ח פאלאג"י (עיני כל חי כאן) דאין אדם ניצל מהרהורי עבירה (כ"ב קסד:) וכ"ש האשה כדקי"ל (כתובות פו.) יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא וא"כ בגויים שהקב"ה מצרף בהם מחשבה רעה למעשה (קידושין לט.) נתחייבו מיתה ע"י מחשבתן מאחר שכבר היו ראויות להבעל.

גמ' בא"ד וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם והרי פינחס עמהם. מבואר דלשון "החיו" משמע אישות ועפ"ז כתב הגר"ח ק שליט"א (טעמא דקרא ע"ס יהושע) דמש"כ "ואת רחב הזונה וגו' החיה יהושע" (יהושע ו:כה) שפיר דרשינן (מגילה יד:) שיהושע לקחה רחב לו לאשה. ואני אמרתי בשלוי דהה"ד בשמות רבה (פ"א סי"ח) "וכל הבת תחיון" (שמות א:כב) מה צורך לפרעה לקים הנקבות אלא כך היו אומרים נמית הזכרים ונקח הנקבות לנשים לפי שהיו המצריים שטופים בזימה וגם משם מבואר שלשון החיאה בנישואין משמע.

גמ' בא"ד העבירום לפני הציץ. ע' מהרש"א ישרש יעקב מלא הרועים בניהו ובן יהוידע. ראיתי במאור האפלה (במדבר לא:יח) שכתב דאומרים כי להכיר את האשה אם נבעלה או לא נבעלה אם כשתניח רגלה על הארץ תונח כולה על הארץ הרי היא בעולה ואם הונחו קצות

הגר"א (אה"ע ס' ד' סעיף י"ג) ועל זה הקשה בשיעורי הרה"ג דוד פוברסקי זצ"ל (אות רל"א) דלמאי נפ"מ נאמר שולד של נדה פגום הוא הלא מ"מ כשר הוא לגמרי. וע' בקה"י (ס' מ"ט) שהביא בשם הרה"ג מנשה הקטן קליין זצ"ל בעמחה"ס שו"ת משנה הלכות שיש קצת קפידא מלשדך עם בני נדה. ובאג"מ (אה"ע ח"ד ס' י"ד) כתב דבמי שראינהו שאין בו מידות של בני נידה אין קפידא.

תוס' ד"ה שאינו משלם קנס במפותה וכו' בא"ד ואמר ר"י דנפקא מינה וכו'. ע' מצפ"א עוד נפ"מ בזה.

תוס' ד"ה חלל מחייבי עשה תימה כיון דלא יחלל קאי נמי אבעולה לראב"י וכו'. ע' תוס' הרא"ש ומהר"ם וערול"נ.

ס:

גמ' בא"ד תניא רשב"י אומר גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחר כשירה לכהונה וכו' והרי פינחס עמהם. ע' ריטב"א ונמו"י שפירשו דאפ' לכהן גדול מותרת דהלא פינחס היה כהן משוח מלחמה דהוי כמו כהן גדול (ע' הוריות יא.) ואעפ"כ מותרת לו מכאן דמותרת אף לכהן גדול. וע' מל"מ (איסור"ב פי"ז הל' ט"ו) שכתב דסוגיין סובר דפינחס לא היה משוח מלחמה דאל"כ קשיא היאך מותר בקטנה הלא כהן גדול אסור לישא יתומה בקטנה כדאיתא לקמן (פא:).

יד. ובכלבו (ס' קמ"ה) מובא מברייטא דמסכת נידה (וכ"ה בפירוש הרוקח עה"ת פ' תזריע עמ' רל"ט) שבני נידה עד כ' דורות לוקים בצרעת.

רגלה על הארץ ואמצעיתה גבוה אינה בעולה. ומשמע מדבריו שעי"כ בחנו איזו נשים חטאו ולא ע"י העברה לפני הציץ וצ"ע טו.

גמ' בא"ד ונעברינהו לפני ציץ וכו'. ע' רש"ש שהקשה דהא אין סומכין על הנס (פסחים סד:). ותירצו הברכת אברהם כאן וגם הרה"ג דוד פיינשטיין שליט"א (מובא בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א ס' כ"ה) דכיון שדבר זה נקבע בטבע לא נקרא דסומכין על הנס וכע"ז כתב בעינים למשפט. ועפ"ז יש ליישב ג"כ הא דסמכו על זה להתירן לכהונה דאע"פ שבכל מקום אמרינן דתורה לאו בשמים היא שאני הכא דהוא בגדר גילוי מילתא בעלמא. אך צע"ק דרש"י (ד"ה פניה מוריקות) הדגיש להדיא שזה היה נס אף דפשוט שזה היה נס.

רש"י ד"ה כשרה לכהונה לא מחזקינן לה כזונה. דייק הרשב"א שזה

טעם רשב"י. ולפרש"י הרבנן סברי דאכן מחזקינן לה כזונה ומדרבנן יש עליה שם זונה דמסתמא זינתה בגויתה. כתבו התוס' (סא. ד"ה אין) דגירות הוי' זונה מדאורייתא מצד עצמה ואפ' אם לא זינתה כיון שגויים שטופים הם בזנות. הנה פסק הרמב"ם (איסור"ב פי"ח ה"ג) דבגירות אפ' פחותה מבת ג' שנים הואיל ואינה בת ישראל הרי זה זונה ודייק הרשב"א דס"ל כרש"י. וע' בריטב"א. ושור"ר שר"א מן ההר (סא.) כתב כעין דברי התוס' דגירות הוי' זונה אפ' אם לא נבעלה בגויתה משום שבני זנונים הם וכידוע דרך ר"א מן ההר לילך כשיטת הרמב"ם. ועיי"ש בראב"ד שהשיג על כל זה וכתב שאיסורה אינו מטעם זונה אלא שיש איסור מדברי קבלה בפ"ע על הגירות שנלמד מדכתיב "בתולות מזרע בית ישראל" (יחזקאל מד:כב) וכן ס"ל לרשב"א דאיסור גירות אינו אלא מדרבנן עיי"ש טו. והקשה הרשב"א ע"ד רש"י דמאי חששא

טו. הרמב"ם (אישות פי"א הי"ב) כתב בטענת בתולים דאם אמרה לא בא עלי ועדיין אני בתולה בודקין אותה ולא פירט לן הרמב"ם אופן הבדיקה היאך הוא וכתב המג"מ דלא נקט הרמב"ם בפירושו את בדיקת ר"ג להושיבה ע"ג החבית (כתובות י:). משום דלאו דוקא לאותה בדיקה כיוון אלא ה"ה בדיקה אחרת. ויל"ע מהו הבידקה האחרת. ואולי י"ל דכוונת הרמב"ם לדברי המאור האפלה (אשר דרכו כמדרשי תימן להיות מיוסדים ע"פ יסודו של הרמב"ם). וע"ע בשו"ת מהר"ם אל אשקר (ס' צ"ה) שכתב דר"ל שתמעך בתוליה באצבע בפני הנשים ותראה השמלה לאנשים או שתיבעל לבעלה בפני עדים (וצ"ע דהא כתב הרמב"ם באישות פי"ד הט"ז גבי מורדת דאסור לבעול בפני שום בריה). ובמהרש"ל (יש"ש כתובות פ"א ס"ל) כתב דהרמב"ם השמיט אופן הבדיקה משום של"מ אא"כ נתאמת אצלנו בדיקה זו. א"נ כתב המהרש"ל דבדיקת הרמב"ם ר"ל שחוזר ובוועל ע"י עדים ר"ל שהם מכינים לו הסודר ומייחדים אותם בחדר ובוועל וכ"כ הב"ש (אה"ע ס' ס"ח סק"ז) דהיחוד הוא בפני עדים (ואולי זהו ג"כ כוונת המהר"ם אל אשקר הנ"ל). וע"ע בח"מ (אה"ע ס' ס"ח סק"ג) שכתב דאנן לא בקיאינן בבדיקה זו וגם אין היין שלנו כ"כ חזק כמו של אי-פעם ולכן השמיט הרמב"ם בדיקת החבית.

טז. באבן עזרא (ויקרא כא:יד) העיר דכתוב "בעמיו" אצל כהן גדול להורות שגירות ומשוחררת אסורות לו אבל אין זה מקור הדבר דהלא גם לכהן הדיוט אסורות. וראיתי בפירושו הרוקח עה"ת (ויקרא כא:ז) שכתב עה"פ "אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה וכו'" למה ב' פעמים "אשה גרושה" ו"אשה זונה" לרבות גירות ומשוחררת שאסורה לכהן.

וע' מש"כ הגרי"ע (בית האוצר כלל ט')
וע"ע מש"כ לקמן.

גמ' בא"ד אתם קרויין אדם ואין העכו"ם
קרויין אדם. ע' בבן יהודע
ובמהרצ"ח.

מתני' בא"ד ומעשה ביהושע בן גמלא.
ע' מש"כ ביומא (יח.).

גמ' בא"ד קטיר קחזינא הכא וכו'. ע'
הגהות יעב"ץ.

רש"י ד"ה לא תעשה ועשה"י אלמנה לא
יקח בתולה יקח ולא בעולה. וכ"כ
רש"י (לקמן עז:): בתולה יקח ולא בעולה.
ויש להעיר דבאמת לא כתוב בתולה יקח
בשום מקרא אלא צ"ל דכוונת רש"י כמו
שהוא עצמו מפרש לעיל (כ.). דמדכתיב
"אשה בבתוליה יקח" דרשינן בתולה ולא
בעולה ולא הבא מכלל עשה עשה. וכ"כ
הרמב"ן (ויקרא כא:ג) דמה דכתיב "והוא
אשה בבתוליה יקח" בא לאסור את
הבעולה בלאו הבא מכלל עשה. אכן
במקום אחר כתב רש"י (קידושין י.) דאיסור
בעולה לכהן גדול נלמד מדכתיב "כי אם
בתולה מעמיו יקח אשה" (ויקרא כא:יד)
וכ"כ החזקוני (שם ושמות יב:יא) ורבינו
בחיי ורבינו יוסף בכור-שור ורבינו מיוחס
כ' דמדכתיב "כי אם בתולה" דרשינן ללאו
הבא מכלל עשה לאסור את הבעולה"י.
וכן משמע מדברי רש"י לקמן (פד.) שכתב

איכא שמא זינתה בגויותה והוי' ממש
זונה בפחותה מבת ג' שנים אם אין
ביאתה ביאה? וי"ל דהא דפחותה מבת
ג"ש אין ביאתה ביאה היינו הלכה למשה
מסיני (נדה לב.) ככל שיעורים בתורה (ע'
שו"ת הרא"ש ס' ט"ז) וכתב הרמב"ם (הלכות
מלכים פ"ט ה"י) ששיעורים לא נאמרו בבני
נח אלא רק בבני ישראל ולכן בזה
שזינתה פחותה מבת ג' שנים אף
שבישראלית בכה"ג לא נעשית זונה אבל
בגוי' נעשית זונה. ואולי סובר הרמב"ם
כתוס' ודבר זה תלוי במח' הפוסקים אם
לפי הרמב"ם גיורת אסורה אפ' אם ידענו
שלא שזינתה (כ"כ המעשה וקח איסור"ב
פ"ב ה"ב והב"ש אה"ע ס' ו' סקט"ו וס' ט"ז
סק"ג) וכסברת התוס' או דסובר הרמב"ם
דביאת עכו"ם פסלה כדברי רש"י (ע'
במנ"ח מצוה רס"ו אות ט"ז).

סא.

גמ' קברי עכו"ם אינן מטמאין באהל
וכו' אתם קרויין אדם ואין העכו"ם
קרויין אדם. הקשה הערול"נ (לקמן סג.)
דאמרינן לקמן דמי שאין לו אשה או מי
שאיין לו קרקע אינו נקרא אדם ואפ'
ישראל וא"כ אמאי לא אמרינן דה"ה דהני
אנשים אינם מטמאים טומאת אהל
במיתתם? ועל דרך הצחות יש ליישב קצת
דמת קנה מקומו (סנהדרין מז:): ולכן אין לך
אחד מישראל שמת שאין לו קרקע ודו"ק.

יז. יש להעיר קצת דאנן גרסינן עשה ולא תעשה ולא כמו שגרס רש"י לא תעשה ועשה ורש"י
במקו"א (סנהדרין יח:): גרס גירסא דידן ושם כתב כדבריו דהכא וגם בכתובות (ל.) כתב
כפירושו דהכא.

יח. והרמב"ן הנ"ל כתב דמש"כ "והוא אשה בבתוליה יקח" היינו שיש מצוה לישא בתולה והוא
מפרש דכ"ה כוונת חז"ל (יומא עג., הוריות יא:): דכהן גדול מוזהר על האלמנה ומצווה על
הבתולה דזהו המצווה לישא בתולה. אכן בתוס' ישנים (יומא עג.) ובתוס' הרא"ש (הוריות יא:)

מקור האיסור עשה מדכתיב "בתולה מעמיו יקח" ולא בעולה וצ"ע.

תוס' ד"ה ואין העובד כוכבים קרוים אדם וכו' בא"ד והא דכתיב בקום עלינו אדם היינו לפי שהזכיר השם. והרמב"ן ורשב"א תירצו דדרשינן במגילה (יא.) אדם ולא מלך. ובסמוך גבי "ואתן אדם תחתך" כתיב ישראל. ועיי"ש ובתוס' הרא"ש שכתבו שבעונשים לא אמר רחמנא ישראל אלא אדם. וע' בפירוש ר"א מן ההר שכתב ד"האדם בגמט' היינו טמא ר"ל גוי (וכ"כ העץ יוסף) משא"כ אדם סתם הוא יהודי ואח"כ דחה הדברים הללו. וע' בתורת חיים (ב"ק לח.).

תוס' ד"ה ממגע ומשא מי מעטינהו ואע"ג דכתיב כל אשר יגע על פני השדה וגו' או בעצם אדם וכו'. כה"ק החזקוני (במדבר לא:ט) ותירץ דהואיל וחזר הכתוב ושנה ענין טומאת הנגיעה בלא המילה "אדם" מרבינן דאפ' גוי מטמא בנגיעה דכתיב להלן מיניה גבי הזאה "והזה על האהל ועל הנוגע בעצם או בחלל או במת או בקבר" (במדבר יט:יח).

תוס' ד"ה שנבעלה בעילת זנות פ' בקונטרס וכו'. גם הרמב"ם (איסור"ב פי"ח ה"א) כתב שיש זונה מחייבי לאוין והראב"ד השיג עליו כדברי התוס' דכאן. והמהר"ל (גור אריה ויקרא כא:ז) כתב דמסתימת לשון חז"ל "נבעלה לפסול לה" משמע שמכל חייבי לאוין נעשית זונה ולא רק מחייבי כריתות דאל"כ הו"ל למימר "נבעלה לכל מי שאין בה תפיסת קידושין". וגם הרע"ב ותוס' יו"ט בפירקין נחלקו במח' הרמב"ם והראב"ד. וע' מש"כ לעיל (נג:).

סא:

גמ' בא"ד רבי מתיא בן חרש אומר אפ' הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה. ע' ערול"נ על דברי רש"י שהקשה דאפ' לא בא עליה אסורה לכהונה מדין ספק סוטה אסורה. ותירץ הגרעק"א דאיסור ספק סוטה לכהן אינו אלא איסור עשה ד"ונטמאה" ואין לוקין ע"ז אבל אם עשאה זונה אסורה לכהן מטעם זונה ועל לאו דזונה ילקה וכ"כ בהגהות הר"ש מדעסוי. וע' מש"כ הגרא"ו בקובץ הערות (ס' ט"ו) ובמרחשת (ח"ב ס' ס').

כתבו דמצווה על הבתולה ר"ל שאסור לו בעולה בלאו הבא מכלל עשה. אך אני מצאתי פירוש רבינו אליקים עמ"ס יומא שכ' כדברי הרמב"ן דמצווה על הבתולה ר"ל ליקח הבתולה ולא פ' שהוא לענין איסור עשה דבעולה. וגם מה שהביא הרמב"ן מתורת כהנים לדרוש "כי אם בתולה" מלמד שהוא מצווה על הבתולה אינו ראוי לשיטתו שכבר כתב בביאור הגר"א שם על התו"כ דר"ל שהוא אסור בבעולה בלאו הבא מכלל עשה וכעין דברי התוס' ישנים. ומצאתי שכתב החת"ס (תורת משה עה"ת פ' אמור) בזה"ל הרמב"ם מונה זה למצוות עשה ליקח בתולה ויש להסתפק אם לקח הכהן גדול בתולה כשהיה כהן הדיוט ונעשה כה"ג אי מחוייב אז ליקח שוב בתולה וממילא לדעת הרמב"ם דסובר דבכל השנה ג"כ אסור הכהן גדול כב' נשים היה צריך לגרש הראשונה וליקח בתולה מחדש וצ"ע עכ"ל.

ואתה פה עמוד עמדי ואית דאמרי "פה אל פה אדבר בו" (במדבר יב:ח) ע"כ. וצריך לי עיון קצת אמאי כאן השמיטה הגמ' הלישנא אחרינא דדבר זה נלמד ממש"כ "פה אל פה אדבר בו". וע"ע ברש"י עה"ת (במדבר יב:ח).

גמ' בא"ד א"ר הונא מ"ט דרבי נתן אליבא דב"ש דכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הבל הבל ואחותו קין ואחותו וכתוב כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין. כתב בגליוני הש"ס דאפשר לומר שב"ה גמרי מבריאת העולם דצריך זכר ונקבה וב"ש גמרי מאדה"ר דצריך ב' זכרים. וכע"ז איתא בשבת (ס"ט:) דאם אינו יודע איזה יום הוא שבת פליגי אם יעשה מלאכה ו' ימים ובז' ישמור השבת (והוא גומר מבריאת העולם) או שישמור היום שבת ואח"כ יעשה מלאכתו ו' ימים (והוא גומר מאדה"ר שנברא כמה שעות קודם ש"ק). וע' מהרש"א (מהדו"ב ובחידושי אגדות) ובמהרש"ל ובערול"ג.

גמ' בא"ד איתמר היו לו בנים ומתו וכו' רבי יוחנן אמר לא קיים. ע' בקובץ שיעורים (ח"ב ס' י"ט) שהוכיח עפ"ז דבכל יום ויום חל על האיש מצוות פו"ר אך אם באותו יום יש לו כשיעור (ב' זכרים לב"ש וזכר ונקבה לב"ה) פטור וא"כ כשמתו עדיין חיובו עליו. וכ"כ באתוון דאורייתא (כלל כ"ב) שפו"ר אינו מ"ע שהזמן גרמא אע"פ שמצווה זו נוהג בכל יום חוץ מיוה"כ משום שיסוד המצווה הוא הוויות הבנים וזה שייך אפ' ביוה"כ. וכל זה מיוסד ע"פ דברי המנ"ח (מצווה א') שכתב שיסוד פו"ר הוא מצווה שיהיה לו בנים ולכן כל המעשים אשר יעשה כדי שיהיה לו בנים אינן אלא הכשר מצווה בעלמא ולא עיקר

"ח אות ד') ובשו"ת מלבושי יו"ט (אה"ע ס"ט). וע"ע שב שמעתתא (ש"א פי"ג). וע' מש"כ לעיל (יא:) ולקמן (פה:).

מתני' לא יבטל אדם מפריה ורביה אא"כ יש לו בנים. הארכתי במקו"א אם מקיים אדם פו"ר בב' זכרים.

גמ' בא"ד רב נחמן אמר שמואל אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה וכו'. פ' הריטב"א דאסור משום הרהורים (וכן מוכרח מרש"י לקמן סג: ד"ה מן החטא). ובפ' ר"א מן ההר כתב דהא דבן עזאי לא נשא אשה משום שנפשו חשקה בתורה (לקמן סג:) צ"ל דלא בא לידי הרהורים מתוך רוב חשקו בתורה. ובגליוני הש"ס כתב דמוכרח שהוא איסור דאורייתא לעמוד בלא אשה ולא רק מדרבנן.

שם. ע' בעיון יעקב שהקשה היאך ילפינן מאדה"ר הלא לא היו לא כמה בנים וע' בבן יהודע ובניהו.

תוס' ד"ה וכן הוא אומר והנערה טובת מראה מאד תימה דהכא משמע דרבקה נערה היתה וכו'. ע' מש"כ בקונטרס שנות חיים על סדר הדורות (שנת ב' אלפים פ"ח) לענין גיל רבקה בנישואיה.

סב.

גמ' בא"ד פירש מן האשה מאי דרש וכו' והסכימה דעתו לדעת המקום שנאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי. כעין זה איתא בגמ' שבת (פז.) וז"ל מנלן דהסכים הקב"ה על ידו דכתיב "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם" (דברים ה:כז) וכתוב בתריה

המקום

יבמות דף סב:

מרחק

קנט

המצווה. והארכתי הרבה בגדר מצוות פו"ר במקו"א.

רש"י ד"ה אשר לשון יישר. ע' בניהו.

תוס' ד"ה דכתיב אמור להם וכו' בא"ד וי"ל משום דאמרינן בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וסייעוהו בבא לטהר. משמע מתירוצם דבאמת היה להם טענה טובה על משה רע"ה והא דהסכים עמו הקב"ה אינו אלא משום שבדרך שאדם רוצה לילך וכו'. וע' בתוס' רבינו פרץ שתירץ עוד דבאמת לא היה להם מקום לכעוס על משרע"ה ואדרבה כעס הקב"ה עליהם משום שכעסו על משרע"ה.

תוס' ישנים ד"ה אין בן דוד בא וכו' תימה דאמרינן אלמלא ישראל משמרים שתי שבתות מיד נגאלין והלא צריך שיכלו כל הנשמות שבגוף. ע' עיון יעקב שתירץ שזה גופה המח' רבי יוחנן ורב אסי כאן דהא ר"י הוא בעל המאמר התם וע' תוס' הרא"ש (נדה יג:). ור"א מן ההר מפרש סוגיין ע"ד נסתר דבן דוד לאו היינו משיח בן דוד אלא הוא כח השכלי שאינו יכול למלוך על שאר הכחות עד שיכלה חוזק הכוחות החומריות והיינו עד שאדם מגיע לתחילת ימי הזקנה.

סב:

גמ' בא"ד ואמר להו בני ברתי בני נינהו. נראה לי דמשמע מכאן שהסומא אע"פ שהוא פטור מן המצוות אבל חייב במצוות פו"ר דאל"כ היאך הביאו רא"י מרב ששת הלא סגי נהור היה (ברכות נח:). ושוב שמעתי שכן כתוב בספר לקוטי סופר על ספר החינוך (מצווה א' סוג סומא)

דכיון שקודם מתן תורה מצוות פו"ר ניתנה לבני נח וגבי בני נח לא מצינו חילוק בין עור לפקח גם לאחר מתן תורה לא מחלקינן בין עור לפקח וגם שניהם חייבים בפו"ר.

גמ' בא"ד מגבת עד אנטיפרס. ע' בניהו.

גמ' בא"ד תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת. במדרש י"ג עד ל"ג בעומר (ע' תוס' רבינו פרץ ופ' ר"א מן ההר ומאירי). ובשו"ת תשב"ץ (ח"א ס' קע"ח) מביא שיי"ג מפסח עד פרס עצרת ר"ל פלג עיי"ש ובשו"ת טוב עין (ס' י"ח) להחיד"א.

גמ' בא"ד כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא וכו'. החיד"א במדבר קדמות (מערכת נ' אות י"ג) מצא רמז לזה דשב"ח אשת"ו ר"ת לכל הדברים המוזכרים בסוגיין. וע' קרן אורה ובספר אמרי שפר (דרשות מהראנ"ח דרוש לפ' שופטים) ובבן יהוידע בביאור כל דבר ודבר.

גמ' בא"ד כל אדם שאין לו אשה שרוי וכו' בלא חומה. פ' בחכמת מנוח חומה זו חומת ביתו דביתו זו אשתו. וכ"כ רש"י (ד"ה ביתך) שביתו זו אשתו. וכן מצינו במתני' דריש מסכת יומא (ב). ביתו זו אשתו וכן מצינו בשבת (ק"ח:). א"ר יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי (וע' במהר"ם שי"ף גיטין נב). דמשמע שמפרש זה לגנאי). ויש לציין דלעיל (יא). מצינו לשון ביתה של אשה דמיירי כבעלה וכן בחולין (לא:). טהורה לביתה ובנידה (יא:). עב). מצינו כינוי לתה"מ שהאשה בא לשמש עם ביתה.

גמ' בא"ד חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך. ע' בהגהות

תשמיש ממש ופקידה דהתם נמי מדאורייתא גמירי לה שהכתוב מבטיחו שלא יבא בכך לידי חטא שתראה בשעת תשמיש והיינו דקאמר קרא "ופקדת נוך ולא תחטא" (איוב ה:כד) והכי גמירי לפירושה דההוא קרא^ט.

תוס' ד"ה סמוך לפירקן אבניו נמי קאי וכו' מ"מ להכי תקינו ליה דלא הוי בעילתו בעילת זנות. ע' מש"כ לעיל (נט:). דגם נישואין דרבנן ל"ה בעילת זנות. ומאחר דנישואין דרבנן לא חשיב כזנות כתב בגליוני הש"ס (סב:). דיש לברך ברכת אירוסין וברכת נישואין אפ' בקטן (וע' בנוב"י מהדו"ת אה"ע ס' א'). וע' בפורת יוסף כאן שכתב שהרמב"ם סובר דאכן הוי בעילת זנות כיון שאין לו קידושין מדאורייתא והוא בכלל לאו דקדישה.

תוס' ד"ה והנושא את בת אחותו פ' רשב"ם דה"ה בת אחיו אבל אחותו נקט לפי שמשדלתו בדברים ושכיח שנושא בתו. בתוס' ישנים הקשה על הרשב"ם דהא אסור לישא את בת אחיו דאסור לבטל מצוות יבום (וע' תוס' לקמן צט.). ומכאן הביא רא"י לשיטת ר"ת דרק נאמר הכא דמצווה לישא את בת אחותו ולא את בת אחיו וכן ראיתי בספר משיבת נפש לרבינו יוחנן לוריא (בראשית ז:ז) שכתב דדוקא בבת אחותו ולא בבת אחיו כר"ת. וקשיא לדעת ר"ת למה לי סברא דרוב בני דומין לאחי האם לומר שדוקא

יעב"ץ. ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א ס' ל"ד מובא בפתחי תשובה יו"ד ס' קפ"ד סקכ"ד) כתב דשיעור יוצא לדרך הוא י"ב מיל.

גמ' בא"ד ת"ר האוהב את אשתו כגופו וכו'. ע' בבניהו.

גמ' בא"ד והמכבדה יותר מגופו. פ' בעץ יוסף בבגדים (וזהו כדברי רבי יוחנן דקרי למאניה מכבדותי כדאיתא בשבת קיג:).

רש"י ד"ה בנכריותן לאו בני דין נחלה נינהו דבת כבן. ע' באור החיים (בראשית לא:יד) שכתב שאפשר שבמשפט הגוים הבנות ירשו (ודלא כמשפט התורה דבמקום שיש בן אין הבת יורש). והעיר עליו הגר"מ אריק זצ"ל (טל תורה כאן מובא בנר למאור שם) למה כתב האור החיים דבריו בלשון אפשר הלא מפורש ברש"י כאן דכן הוא הדין. ואולי י"ל דכוונת האור החיים דאף שכן הדין לאו מוכרח שלמעשה נהגו ככה ולכן כתב דבריו בדרך אפשר. וע"ע בקובץ שיעורים (ב"ב אות שני-שני"ז) שיש בזה מח' רש"י ותוס'. וע' מש"כ הגר"ק שליט"א בטעמא דקרא (סוף ספר איוב).

תוס' ד"ה חייב אדם וכו' בא"ד ומה שהגיהו בספרים לא נצרכה אלא סמוך לוסתה אין נראה כלל דהגיהו כן לפי שרוצין לפרש דפקידה היינו תשמיש ובשבועות מוכיח דסמוך לוסתה מדאורייתא מוהזרתם את בני ישראל וגו'. ע' בריטב"א (שבועות יח:). שדחה דברי ר"ת וכתב דיותר נראה לומר דלעולם

יט. וכתבתי במקו"א דמח' זו אם וסתות דאורייתא תלוי אם פרשת פרה דאורייתא או דרבנן דאם פרשת פרה דאורייתא היא ונלמד מוהזהרתם את בני אין ללמוד מאותו קרא ענין הוסת ואכמ"ל.

בבת אחותו מיירי תיפו"ל משום שאם נשא בת אחיו נמצא שהוא מבטל מצוות יבמין וכמו שכתב בתוס' ישנים? וע' בהגהות יעב"ץ שכתב דליתא משום אסור לבטל מצוות יבום שהרי קי"ל דיש זיקה ולפי אותה השיטה לא נאמר איסור זה. ותו מעשה רב מצינו בר"ג שהשיא את בתו לאחיו (לעיל טו.). והנה כתב בצוואת רבינו יהודה החסיד (צוואה כ"ב) שאסור לאדם לישא את בת אחיו או בת אחותו. וכבר תמה עליו בשו"ת נוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' ע"ט) דלמה כתב שזה אסור אדרבה מבואר מגמ' דידן שזה מצווה? והוא הוכיח מזה שצוואת ריה"ח לא נכתב אלא לזרעו אחריו דלא בא ריה"ח לחלוק על הגמ' ח"ו. וראיתי בפירוש הדר חסידים על צוואת ריה"ח (שם) שכתב עוד תשובה לקושיית הנוב"י ותירץ דגמ' דידן מיירי דוקא לאחר מיתת אחותו דאז יש מצווה לישא בתה אבל בחייה אסורה לו וכדעת ריה"ח (וצ"ב מנ"ל לחלק באופן זה). ועפ"ז נראה לי לבאר שהתוס' סברי שגמ' דידן מיירי דוקא לאחר מיתת אחותו ולכן ה"ה דמותר לישא בת אחיו לאחר מיתת אחיו דאין זה מבטל מצוות יבום דכבר מת אחיו ואינה נופלת ליבום לאביה ולכן פ' הרשב"ם ה"ה בת אחיו וגם משו"ה הוצרך ר"ת טעם אחר לומר שגמ' דידן איירי דוקא בבת אחותו ולא בבת אחיו דאינה מצווה בבת אחיו לר"ת אבל גם אינו אסור. ותוס' ישנים סברי שיכול לפרש גמ' דידן אפ' בחיי אחותו ולכן מסיק בתוס' ישנים דמצווה רק בבת

אחותו אבל לא בבת אחיו דבבת אחיו דיש איסור משום אסור לבטל מצוות יבום. ולכאורה לפ"ז נמצא דאפשר לומר בתוס' דידן דמודים לדברי ריה"ח דבין בבת אחותו בין בבת אחיו אסור בחיי אחיו ואחותו אבל התוס' ישנים לא סוברים כדבריו. וע' בשיטמ"ק בשם תוס' שאנץ דפרק ב' דגיטין (ל"מ) דדוקא בת אחותו משום דהאחות אינה יורשת בתוך האחים וכיון דאחיה ישא בתה יהא נראה לה כאילו היא עצמה יורשת אבל הנושא בת אחיו הרי האחר בעצמו יורש². וע' בערול"נ שדן בשיטת הריב"ן.

סג.

גמ' בא"ד א"ר אלעזר כל אדם שאין לו אשה אינו אדם וכו'. צ"ל כל יהודי וכן הגירסא בעין יעקב ובבן יהוידע (וע' מש"כ לעיל סא.). ולפי"ז מיושב קושיית הערול"נ שם.

גמ' בא"ד זכה עוזרתו לא זכה כנגדו. ע' בחכמת מנוח שכתב דצריך זכות כדי שתהא עוזרתו ולא רק שהחטא יגרום שתהא כנגדו. וראיתי בתוס' השלם (בראשית ב:יח אות י"ב) שכתב בזה"ל מצינו במדרש כי ברמז נצטוה אדה"ר על הנדה בג' תיבות כנגד דכתיב "אעשה לו עזר כנגדו" ר"ל רע"א ימים כמנין עזר הם ימי טהרת אשה ופ"ג ימים כנגדו הם ימי נדתה ר"ל מנין עז"ר תהיה לו ומנין כנגדו" תהיה כנגדו ואם ח"ו עובר ובא עליה בימי נדה או בימי ליבונה הולד ממזר והאות

כ. ואולי נכון לציין שבמגילת דמשק (שנמצא בהדי מגילות ים המלח וגם בגניזת קהיר) כתוב שאסור לקחת בת אחיו ובת אחותו כמו שאסור לאיש לישא את אחות אביו או אחות אמו.

גמ' בא"ד רבי חייא הוה קא מצערא ליה
דביתהו. ע' מש"כ לקמן (סו.).

רש"י ד"ה רות המואביה ונעמה
העמונית יצאו מהם מלכים
ונביאים נעמה אמו של רחבעם ויצא ממנה
חזקיה ואסא ויהושפט^{כא} דהוּו צדיקים
גמורים וישעיהו הנביא דאמר מר אמוץ
ואמציה אחים הוּו. יש להעיר דפתח רש"י
דיצאו מהם מלכים ונביאים והוא רק
מפרש מלכים דיצאו מהם חזקי' ואסא
ויהושפט אבל לא פ' רש"י מי היו
הנביאים בלשון רבים רק פירש נביא אחד
והוא ישעיה? ונראה לומר דאמוץ אביו
ג"כ היה נביא וכדאיתא במגילה (טו.) כל
מקום ששמו ושם אביו בנביאות בידוע
שהוא נביא בן נביא וזהו נביאים ישעי'
ואביו.

רש"י ד"ה טעמא מלפף פעמים שהבן
מחכים את אביו אני היה לי
לעשות כן. תימה היאך מותר לרב לעשות
כן ולא לרבי חייא בנו לשנות דבריו מפני
דרכי השלום? ותירץ האהל דוד דאע"פ
דאמרינן לקמן (סה:) דמותר לשנות מפני
השלום מ"מ אולי יש קצת חשש עבירה
בכה"ג ולכן רק לרב הותר דכיון שעבר
רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא
(יומא לח:) אבל בנו שלא עבר רוב שנותיו
אולי יחטא ולכן אסור. וע' בניצוצי אור
שדייק מלשון רש"י דלא אמר הבן "אבא
אמר תעשי לי חימצי" שזהו שקר ממש
אלא אמר "תעשי חימצי" סתם ואף לזה
התנגד רב. ואולי י"ל דמשום שיש בזה

שלו עז פנים עכ"ל. והדבר צ"ב דהלא אין
השנה ש"ס ימים. ותו קשה לי דפ"ג ימים
הם ז' ימים כפול י"ב חודש אבל האמת
יורה דרכו די"ב כפול ז' היינו פ"ד ולא
פ"ג ואולי מחשבינן עם הכולל. וגם מש"כ
דהבא על הנידה הולד ממזר צ"ל דלאו
דוקא ממזר אלא פגום (ע' מש"כ לעיל ס.).

גמ' בא"ד א"ל אדם מביא חיטין וכו'. ע'
עץ יוסף וענף יוסף.

גמ' בא"ד מלמד שבא אדם על כל בהמה
וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על
חיה. ע' בעיון יעקב שכתב לפרש דאף
דעריות הם בכלל ז' מצוות בני נח מ"מ
משמע מפסוקים דפרשת בראשית דלא
נצטווה אדה"ר בעריות עד לאחר בריאת
חיה וקודם בריאתה היה מותר לו לבא על
כל בהמה וחיה. וע' מש"כ בקונטרס שנות
חיים על סדר הדורות (שנה א').

גמ' בא"ד כל משפחות האדמה אפ'
משפחות הדרות באדמה אין
מתברכות אלא בשביל ישראל. ע' תורה
תמימה (פ' לך לך).

גמ' בא"ד שכל העוסק בבנין מתמסכן.
כתב המאירי דהיינו ערי מסכנות
שבנו בני"י לפרעה שהיו מתמסכן עצמן
ע"י בניית העיירות. וכ"כ המהרש"א.
ונראה לי שיש לומר שבזה נתבארו דברי
התוס' (כתובות פג: ד"ה מיתה) שרוב
פעמים האשה מתסכנת בלידה והיינו
דכיון שהיא עוסקת בבנין ביתה הוי כמו
העוסק בבנין דמתמסכן.

כא. צריך לי עיון קצת אמאי נקט רש"י שמות המלכים שלא כסדרן דהול"ל אסא יהושפט וחזקי'
כסדר שכתובים בספר מלכים.

משמעות שכך אמר רב התנגד לזה משום שיש משמעות של שקר בדברי רבי חייא אבל אם הוא עצמו יאמר כן אין קפידא. וע"ע במאירי ובדברי שאול. ויל"ע למה לא כיוון רב מעצמו לעצת בנו להפך דבריו? תירץ הגר"ח ק שליט"א (ארחות יושר פ"א) דצ"ל שרב היה כ"כ מושרש במידת האמת שלא עלה בדעתו כלל שאפשר לשנות מן האמת אף לתועלת.

סג:

גמ' בא"ד אמר רבי חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין שנאמר וכו'. וקשה למה לא נאמר עונותיו מחולין לו כמש"כ רש"י בפ' וישלח (בראשית לו:ג) בבשמת בת ישמעאל? ע' עץ יוסף ועפ"ד יש לומר שעשו רק נמחל חטאיו ואח"כ הוסיף לחטוא אבל כאן מיירי באדם שנשא אשה טובה ומצלת אותו מן החטא ולכן מתפקקין מן החטא ששוב לא יחטא (אבל עיין בעיון יעקב).

גמ' בא"ד אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה כב וכו' ואמר רבא אשה רעה וכתובתה מרובה וכו' ואמר רבא קשה אשה רעה כיום סגריר וכו' ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה רשה רעה וכו'. ע' עיון יעקב שביאר סמיכות המאמרים של רבא.

גמ' בא"ד אי בתורה משתעי קרא כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה וכו'. ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב (משלי ברכות) אבל מכלל זה אינו מוכח דטוב דהכא היינו דוקא תורה דהא מספקא ליה הגמ'. וע' מש"כ הערול"נ לעיל (סא:) לתרץ קושיית תוס' ד"ה אין.

גמ' בא"ד אשה יפה אשרי בעלה. ע' בהגהות יעב"ץ שמפרש דיפה היינו במראה ואע"פ דאמרינן ששקר החן והבל היופי עיי"ש. ובמאירי מפרש דמיירי ביופיה ובמעשיה (והוא גרס נאה תחת יפה).

גמ' בא"ד מבטל את הדמות וכו' ממעט את הדמות. ע' בצרור המור (בראשית טז:ט) שמפרש דלא פליגי.

גמ' בא"ד אמר להן בן עזאי ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה. כתב הגרי"ע (גליוני הש"ס) שי"ל שבן עזאי קיים מעין מצוות פו"ר ע"י הלימוד תורה שלו משום שההלכות שנתחדשו לו ע"י לימודו כתולדות בניו היו לו (וכע"ז כתב באהבת ציון דרוש ט' בשם אביו בעל הנוב"כ). ועיי"ש שדן דלמ"ד מצוות יבום קודמת למצוות חליצה האם הת"ח יכול לפטור את עצמו מן היבום משום שנפשו חשקה בתורה. וגם יל"ע מהו הדין בת"ח שמת האם יש לפטור אחיו מיבום מה"ט. וראיתי בדרשות מהר"י מינץ (דרוש ד') בשם הזוהר שאין אשת תלמיד חכם

כב. ע' בהגהות היעב"ץ דזהו דוקא אם אין לו בנים ממנה ומשו"ה רב ורבי חייא לא גירשו נשותיהן. וע' שו"ת חת"ס (חומ"מ ס' כ"ג) שכתב דאף שהיו להן מדות רעות מ"מ היו טובות במעשיהן.

כג. וע"ע מש"כ הגר"ש קלוגר זצ"ל בחכמת שלמה (אה"ע ס' א' ס"א) שדן אם מקיים אדם מצוות פו"ר ע"י שמגדל יתום בתוך ביתו.

שריא. והוא תירץ דכאן מיירי בפרסום ובפומבי שיהא ניכר ונראה לעינים שהשכינה שורה בישראל משא"כ בסתר. ושוב הביא הצדה לדרך את דברי התוס' (ב"ק פג.) שכתבו דהכא מיירי בנביאים ומשכן דוקא. והצדה לדרך הקשה ע"ד דבגמ' דהכא משמע אפ' לדורות ולא רק בזמן הנביאים והמשכן. ונראה לי דאולי יש לתרץ דהתם מיירי רק כשלומדים תורה או מתפללין והכא מיירי אפ' בלא"ה א"נ י"ל ע"פ דברי החסיד יעבץ שם בפירושו עמ"ס אבות שכתב דיש דרגות דרגות בהשראת השכינה.

גמ' בא"ד אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו בזמן שזרעך אחריו שכינה שורה אין זרעך אחריו על מי שורה על העצים ועל האבנים. יש להבין כוונת הגמ' על אחד מכמה אנפי: י"ל דכוונת הגמ' כאן היא כמש"כ בקידושין (ע:) אמר ר' חמא ברבי חנינא כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנא' "בעת ההיא נאם ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל" (ירמיהו לא:א) וכמש"כ המהרש"א (קידושין עא.) שבאמת אפשר ללמוד אותו ענין מפסוק זה ד"ולזרעך אחריו" וכדדרשינן לקמן (ק:) לזרעך המיוחס אחריו (וע' מש"כ שם). א"נ י"ל דבא להפליג חומר איסור הוצז"ל שהרי מצינו ביטוי זה ד"על העצים ועל האבנים" בענין הוצז"ל (ע' לעיל יב: בתוס' ד"ה שלש). א"נ בא לומר שאין השכינה

מתייבמת מדינא אלא לתקן אנשים אחרים שמתו בלא אח ולא בנים ולא היה ת"ח. וכע"ז כתב הרמ"ק (ספר גרושין ס' י"ז) על הת"ח שתורתו הם בניו ומשו"ה אין אשתו צריכה יבום. וע' מנוחת שלום (חלק י"ב ס' מ"ב) להגרי"ח סופר שליט"א. ובדרשות אבן שועיב (ריש פרשת יתרו) כתב בזה"ל ומצינו במדרש כי מי שאין לו בנים ואין לו אח ליבם אשתו ולהקים שמו ומת שיקדש ס"ת לבית הכנסת דכתיב "תורת ה' תמימה משיבת נפש" (תהלים יט:ח) כלומר משיבה הנפש למקומה.

שם. ע' שו"ע הרב הלכות (ת"ת ריש פ"ג וקונט' אחרון שם). וע' הוספות לקובץ הערות (אות א') בביאור שיטת הרמב"ם בהאי ענינא. והארכתי במקו"א.

רש"י ד"ה צרתה בצדה ישא אחרת אצלה. יל"פ דאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה (מגילה יג.) ועי"ז תחזור מדרכיה הרעים.

סד.

גמ' בא"ד מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל. כ"ה ברש"י עה"ת (במדבר י:לו). והקשה במושב זקנים (שם) דהא תנן (אבות פ"ג מ"ז) דאפ' שנים כ"ד שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם (וע' ברכות ו.) וא"כ מצינו שהשכינה שורה אף על פחות מב' אלף וב' רבבות מישראל? וכע"ז הקשה בצידה לדרך שם ממה שאמרו רז"ל (סנהדרין לט.) כל בי עשרה שכינה

שורה על הביהמ"ק (שנקרא עצים ואבנים) אלא על האנשים.

כמ"ד שלא עשה תשובה וכאן כמ"ד שב ולכן כ"ע השמיט זה.

גמ' בא"ד אבא חנן אמר משום רבי אליעזר חייב מיתה שנאמר ובנים לא היו להם הא היו להם בנים לא מתו. פסוק זה נאמר אצל נדב ואביהו (במדבר ג:ד). והנה מצאתי בריב"ן שהביא די"ג "ובנים לא היו לו" (במדבר כז:ג) ופסוק זה משתעי בצלפחד שהיו לו רק בנות ולא בנים. ודבר זה צע"ג דאדם שעסק בפו"ר כל חייו ונולדו לו רק בנות ולא בנים ומעולם לא קיים מצוותו לפי ב"ה יתחייב מיתה כאילו לא עסק בפו"ר. וכאמור הארכת במקו"א בגדר מצוות פו"ר.

גמ' בא"ר א"ר יצחק למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר וכו'. ע' בבן יהודע (סוכה לד.).

גמ' בא"ד אמר רבי אמי אברהם ושרה טומטמין היו וכו'. כתב החיד"א (מראית העין) ע"פ דברי האר"י ז"ל שאברהם אבינו ע"ה ידע ששרה היתה טומטום ולכן לא בא עליה עד שבישר לו הקב"ה שיהיה לו זרע ממנה (ואז נתעברה מביאה ראשונה) כ"ה. וע' בבן יהודע שהאריך בענין זה והוא ביאר למה הוצרך שניהם להיות טומטמין וגם למה הוצרך ששרה תהיה טומטום וגם איילונית וגם עקרה. ומצאתי ברלב"ג (בראשית טז:א) שכתב דסיבת מניעת ההריון משרה ורחל היתה מחמת השומן ודשנות ומשו"ה הכניסו צרותיהן לבעליהן כדי שעיי"ז יצטערו כ"כ ויתמעט שומנן ודשנן מחמת הצער ויכולו להתעבר. וע' מש"כ לקמן (סד:).

גמ' בא"ד ת"ר נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה יוציא ויתן כתובה שמא לא זכה להבנות ממנה וכו'. כתבו הרמב"ן והרשב"א ע"פ הירושלמי דלאו דוקא לא ילדה אלא אפ' ילדה ומתו ובכה"ג מונין השנים משעה שמתו דומיא להפילה שנקט מתני'. והריטב"א הביא שנחלקו אם סגי בזרע כל דהוא או שצריכה להוליד שיעור פו"ר לענין זה.

רש"י ד"ה מקץ עשר שנים וכו' בא"ד דלמא משום עון חוצה לארץ הם עקורים. ע' מהרש"א. וע' רמב"ן שדייק מרש"י שזה דוקא באברהם אבינו אבל לדורות ישיבת חו"ל עולה למנין י' שנים. אבל הראב"ד (מוכא ברמב"ן ותוס' חד מקמאי השייך לכאן) וגם הר"י שהובא בריטב"א סברי שאפ' בזה"ז אין ישיבת חו"ל עולה למנין. וכתב הערול"נ שזה תלוי באם יש מצוות יישוב א"י בזה"ז או לאו (ע' מש"כ בפת"ח אה"ע ס' ע"ה סק"ו וע' מש"כ בכתובות בסופו). וע' בפ' ר"א מן ההר שכתב ששנים

גמ' בא"ד דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהן שנותיו של יעקב. פרש"י (מגילה יז.) למה לנו למנות שנות הרשעים והקשה ע"ז בטורי אבן שם דלמה הרשיע רש"י את הצדיק הלא ישמעאל עשה תשובה בסוף ימיו? ותירץ האהבת איתן כאן שיש מדרשים חלוקים אם ישמעאל עשה תשובה ושם אזיל

כה. ע' מש"כ בקונטרס שנות חיים על סדר הדורות (שנת אלף תקע"ג).

גמ' בא"ד שני אין שלישי לא מתניתין מני וכו'. כתב הרא"ש (כתובות פ"ד ס"ג) שאם נשא קטלנית תצא אך הרמב"ם (איסור"ב פכ"א הל' ל"א) כתב דלא תצא. ועפ"ד הישרש יעקב (כו.) יש לבאר דלפי הרמב"ם איסור קטלנית הוא רק צד אחד מחשש רחוק ואינו איסור ממש (וכדברי הכס"מ שם) ולפי הרא"ש יש בה איסור מן התורה ממש או מדין "פן ימות גם הוא" כרש"י עה"ת (בראשית לח:יא) או משום "שופך דם האדם" כמש"כ הריטב"א כאן. ולענין קטלנית שנפלה ליבום פסק הרמב"ם (שו"ת פאר הדור ס' קמ"ו) שהיא מתייבמת כיון שאין עליה איסור ממש אך ע' בישרש יעקב (לעיל לד:) ובהערות על שו"ת פאר הדור כ' שיש חולקים על הרמב"ם וסברי דקטלנית אינה מתייבמת ומהם השו"ת חכם צבי (ס' א') שהביא כן והוכיחו ממעשה שהיה ביהודה ותמר. ושמעתי מפי מו"ר הרה"ג יצחק אלטוסקי שליט"א שי"מ שנחלקו יהודה ותמר במח' רבי ורשב"ג כאן דלפי יהודה היתה תמר קטלנית לאחר שמתו ב' בעליה ואינה מתייבמת לשלה בנו ולפי תמר עדיין אינה קטלנית עד לאחר הפעם השלישית ולכן סברה ששפיר מתייבמת¹². ועדיין צ"ב דאי סבר יהודה דתמר קטלנית היתה ואינה מתייבמת עכ"פ צריכה חליצה ולמה לא חלץ לה יהודה? ונראה לי לומר ע"פ הרמב"ן שם (בראשית לח:כד) דיהודה היה עליו דין מלך ולכן שפיר לא חלץ לה כדאמרינן (סנהדרין יח.) דמלך אינו חולץ (וע' מש"כ לעיל מא:). וע' מש"כ לקמן (פד.)

של יישוב בחו"ל אינו מן המנין כיון שהוא בצער שהוא אינו בא"י ומשו"ה אינו מוליד.

רש"י ד"ה לפי שאינו דומה וכו' בא"ד לפיכך תלה בו הכתוב. ע' פירוש הריא"ף על העין יעקב שבאמת האזין הקב"ה לתפילת שניהם יצחק על עצמו ורבקה על עצמה רק שתלה הכתוב ביצחק כיון שהוא צב"צ.

סד:

גמ' בא"ד שרה אמנו אילונית היתה שנאמר וכו'. ועפ"י ביאר הר"ר העשיל ז"ל מקראקא (חנוכת התורה פ' וירא) הא דכתיב "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא" (בראשית כ:ז) כשחייבו אבימלך להחזירה לבעלה דאבימלך סבר דכיון שהיתה שרה איילונית לא תפס בה קידושין לאברהם אבינו (ע' תוס' לעיל ב: ד"ה או) אך בישר לו לאבימלך דאע"פ שהיתה איילונית מ"מ כיון שאברהם אבינו היה נביא הוא ידע שהיא תלד לו בן וא"כ בשעת הקידושין גמר דעתו לקדשה אע"פ שהיתה איילונית. וע"ע בעיון יעקב שכתב לפרש שהיתה אשת איש דאף אם בשעת הקידושין לא ידע אברהם אבינו שהיתה איילונית מ"מ מסתמא בא עליה אפ' אחר שנתוודע אליו שהיתה איילונית וקי"ל דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא ע"י הביאה קידש אותה אע"פ שהיתה איילונית ומשו"ה היתה אשת איש.

כו. וע' בביאור הגר"א (אה"ע ס' ט' סק"ב) שכתב מטעם קטלנית לא הוסיף יהודה עוד לדעתה כדאיתא בסוטה (י:). ונראה לי דאולי י"ל דהפלוגתא שם בגמ' תלוי במח' דהכא.

עוד בענין יהודה ותמר. וע"ע במדרש תנחומא (פ' האזינו ס' ח') באשה שנתארמלה ג"פ ושוב נישאת פעם ד' (ואולי מעשה דהתם לא היה ולא נברא אלא משל בעלמא היא וכמש"כ החיד"א בעין זוכר מערכת המ' אות י"ח).

גמ' בא"ד לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעים. כתב החזון איש (יו"ד ס' קנ"ד סק"ב) דלענין נכפין ומצורעין הזכרים והנקבות שוין וא"כ כשם שאסור לאיש לישא אשה ממשפחות כאלו כך אסורה לאשה להנשא לאיש ממשפחות כאלו. ומפורש הוא בשו"ע (אה"ע ס' ט סעיף ב') לגבי קטלנית דרק לאיש יש איסור לישא קטלנית שמתו בעליה אבל לאשה אין איסור לישא קטלן ר"ל איש שמתו נשיו עיי"ש ובנו"כ כמה טעמים לחילוק זה.

גמ' בא"ד מזל גורם. ע' נוב"י (מהדו"ק אה"ע ס' ט') שרצה להתיר אלמנה עשירה להנשא לאחר שמתו בעליה הראשונים וע"ע באוצר הפוסקים (אה"ע ס' ט' סק"ב) שהרבה חולקים עליו. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון ס' ה' אות ר"ג) כתב די"א דחייב מזונות וכסות באשה הם מזלה שגורם לה להיות קטלנית וא"כ אם מתחלה נשאה ע"מ שאין לה עליו מזונות וכסות (דבכה"ג מהני תנאי כמבואר בשו"ע אה"ע ס' ס"ט ס"ו) ואח"כ קיבל ע"ע הני דברים הקטלנית מותרת לו (ואם אח"כ מתו ג' בעליה אף בכה"ג שוב נאסרה לעולם). ועוד כתוב בספר נוצר חסד עמ"ס אבות (פ"ג מ"ד) שאם יש לה בנים אין לה דין קטלנית וע' בשו"ת שו"מ (מהדו"ת ח"ג ס' פ"ז) שו"ת כתב סופר (אה"ע ס' י"ג בסופו) שו"ת מנחת אלעזר

(ח"ב ס' ע"ו) ושו"ת דובב מישרים (ח"ג ס' מ"ה) שדנו בשיטה זו.

תוס' ד"ה ימי שנותינו בהם שבעים שנה אע"ג דהאי קרא בתפלת משה כתיב מסתמא דוד אמרו שמצינו שחי כך אבל משה מצינו שחי יותר. ע' מהרש"א (סנהדרין קיא:;) ובהגהות יעב"ץ כאן. וע"ע בעיון יעקב שביאר למה נתמעטו השנים דוקא בדורו של דוד המלך ע"ה. וע' בערול"ג שמשה רבינו עצמו אמר כל זה.

סה.

גמ' בא"ד ת"ר ניסת לראשון ולא היו לה בנים לשני ולא היו לה בנים לשלישי לא תנשא אלא למי שיש לו בנים. ולכאורה ה"ה באשה שאחיותיה לא הולידו בנים שהוחזקה גם זו שאינה יולדת ולא תנשא אלא למי שכבר יש לו בנים. ובשו"ת ישועות מלכו (יו"ד ס' מ"ח) כתב דמותר לישא אשה שב' אחיה לא הולידו בנים דאין ראי' מזכר לנקבה.

גמ' בא"ד היא קיימא לה ביורה כחץ והא לא קים ליה ביורה כחץ. פ' הנמוקי יוסף שהיא מרגשת את כח הזרע. וע' מש"כ לקמן (קיב.).

גמ' בא"ד נושא אדם כמה נשים על אשתו. ע' מש"כ לעיל (מד.) וע"ע בגליוני הש"ס.

תוס' ד"ה ושור המועד רבי לא פליג אקרא אלא כלומר הם מתקיימין דברי רשב"ג דלא מיתחזיק אלא בתלת זימני. ושאר ראשונים (הרמב"ן רשב"א ריטב"א) חלקו ע"ז וכתבו דבכל מקום יש ספיקא דדינא אם פסקינן כרבי או כרשב"ג

תוס' ד"ה תצא וכו' בא"ד מפני שנישואיה נישואי מינות. בתוספתא שלפנינו גרסינן נישואי טעות ולא מינות.

תוס' ד"ה אי איהי וכו' בא"ד דהא איגלאי מילתא למפרע דבעוד שהיתה תחתיו איבריאת. ויש לחקור בכל חזקה שבא ע"י ג' אם הוא הוכחה למפרע דכך הוי או שהוא השתנות בטבע הדבר וע' בהוספות לקובץ הערות (אות ב') ובקה"י (ב"ק ס' כ"ט, נידה ס' ס"ו).

תוס' ד"ה שבינו לבינה היא נאמנת וכו' בסוף דבריהם לפי שאין האשה מעיזה פנים בפני בעלה. הרמב"ם כתב (אישות פט"ו הי"ג) דאע"פ שהיא נאמנת ע"י סברא זו אינה פטורה משבועות היסת אבל הראב"ד חולק עליו.

סה:

מתני' האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה. ע' בן יהוידע שמפרש שהאשה פטורה מפו"ר כיון שמדין תורה אינה יכולה להנשא אלא לאיש אחד ואם הוא עקר ואינו רוצה לגרשה נמצא שאינה יכולה לקיים מצוותה ואין זה מדרכי התורה לחייבה במצווה שאי אפשר לה לקיים. וכע"ז כתב המשך חכמה (בראשית

ולכן גבי קטלנית ומילה שזה סכנתא אזלינן לחומרא וכן גבי כיפה אזלינן לחומרא משום "ובערת הרע מקרבך" (דברים יז:ז) אך בוסתות שהיא דין דרבנן קי"ל לקולא^{כז}. וגבי שור המועד שהוא דין ממון קי"ל המוציא מחבירו עליו הראי' ואפ' בפעם השלישי אינו חייב אלא חצי נזק. ויש להעיר דלפי הרשב"ם בב"ב (סג.) שפסק כדעת סומכוס שממון המוטל בספק יחלוקו הטעם שאינו משלם אלא חצי נזק הוא מדין יחלוקו וא"כ צ"ע דהו"ל לשלם נזק שלם חסר רביע דחצי ודאי צריך לשלם ואנו מסופק בחצי האחרת ומחלקינן החצי השני וצריך לשלם חצי ועוד רביע נזק לפי הרשב"ם. וע' בקונטרס הספיקות (כלל א' ס"א) שכתב דלפי הרשב"ם מודה סומכוס בספיקא דדינא דאמרינן המוציא מחיברו עליו הראי' ולא אמרינן בהו יחלוקו. ואולי צ"ל כאן שהרשב"ם סובר כדברי התוס' ולא כשאר הראשונים. וע' מה שכתבו התוס' לקמן (סה: ד"ה אי) דבכל תיקו אמרינן יחלוקו. וע' בשו"ת המהרי"ט (ח"ב יו"ד ס' ט"ו) שחולק ע"ד הראשונים וכתב דווסתות ושור המועד שהם דברים טבעיים בעי ג' זימני אבל לגלויי מילתא בתרי סגי ונישואין כיון דסכנתא היא סגי בב' אע"פ שטבעי הוא.

כז. ראיתי בפרי דעה (יו"ד ס' קפ"ט שפתי לוי סק"ו) שהקשה דלפי שיטה זו דמקילין בוסתות דתהוי חזקה בג"פ ולא בב' פעמים משום דוסתות דרבנן וספיקא דרבנן לקולא א"כ למה בעינן ג"כ ג"פ כדי לעקור הוסת הקבוע ולא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא ותסגי בב' פעמים לעקור וסתה? ולכאורה נראה שיש לומר שלענין וסתות אין הוסת נעקר אלא כעין שהוא נקבע כמש"כ הש"ך (יו"ד ס' קפ"ט סק"נ).

גמ' בא"ד תנא גדול השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי. בשו"ת חת"ס (ח"ו ס' נ"ט) כתב שלא היה דעת הרמב"ן נוח מזה ולכן הפליג בפירושו על הפסוק "ואני זקנתי" (בראשית יח:ג).

גמ' בא"ד חד אמר הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה וחד אמר אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. הרמב"ם (פיה"מ כאן וספה"מ מצווה רי"ב והלכות אישות פט"ו ה"ב) פסק דאין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. אבל הירושלמי כאן פסק כריב"ב. וכן פסק המדרש רבה (ב"ר פ"ח סוף ס' י"ב) ועיי"ש בעץ יוסף ובחידושי הרד"ל שכתבו דב"ר הוא אגדת ירושלמי ובכ"מ שנחלקו הבבלי וירושלמי קי"ל להלכה כהבבלי ורק במקום שאין מח' יש לפסוק הלכה ע"פ המדרש. ובמדרש תנחומא (נח ס' י"ב) איתא בזה"ל ילמדנו רבינו מי הוא המצווה על פריה ורביה האיש או האשה כך שנו רבותינו האיש מצווה ולא האשה רבי יוחנן אמר על שניהם נאמר "ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" (בראשית א:כח) וכבשה כתיב האיש כובש את הארץ ואין האשה כובשת והאיש מצווה על פריה ורביה יותר מן האשה תדע שהרי דחק אברהם להשיא אשה ליצחק בנו "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו וגו'" וכתיב "ואשביעך בה' אלהי השמים וגו'" וכתיב "כי אם אל ארצי וגו'" הרי אברהם דחק על פריה ורביה וכן יצחק אמר ליעקב "קום לך פדנה ארם וגו'" לישא אשה ההוגנת לו עכ"ל. ויל"ע מהו כוונת רבי יוחנן דהאיש מצווה על פו"ר יותר מן האשה דמה שייך להיות מצווה יותר

ט:ז) שהנשים פטורות מפו"ר מטעם שאין זה דרכי נועם לחייבן בפו"ר אם רוב פעמים מסתכנות בלידה (ע' מש"כ לעיל סג.) או משום שכיון שע"י טבען חושקת האשה להיות לאיש כמש"א טב למיתב טן דו (קידושין מא.) וא"כ די במה שמוכרחת מטבעה וא"צ להוסיף עליה מצווה להכריחה לכך.

גמ' בא"ד אמר קרא ומלאו הארץ וכבשוה איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש. פ' רש"י בקידושין (לה.) שאין דרכה של אשה לכבוש ארצות. ובבראשית רבה (פ"ח סוף ס' י"ב) כתב רש"י שאין האשה כובשת אישה אלא האיש כובש את אשתו לתה"מ וכעיי"ז כתב הרע"ב במתני'. וע' במהרש"א ורש"ש ולכאורה נעלם מעיני שניהם את דברי רש"י על המדרש. ועוד איתא במדרש דלפי רבי יוחנן בן ברוקה צריכי "וכבשוה" לומר שלא תהיה אשתו יצאנית דמלמדין מדינה שכל אשה שיוצאה לשוק דסופה להכשל ובענין זה האיש כובש את אשתו (וע' מש"כ בסמוך). וכתב במשך חכמה (בראשית ט:ז) דטעם דנשים פטורות ממצוות פו"ר משום שזה צער וטירחא לאשה להוליד בנים ולכן פטורות דומיא לדינא דנועם (לקמן פז:) דפטרה התורה היבמה מה"ט. ולפי"ז כתב במשך חכמה דקודם חטא דעץ הדעת שלא היו לנשים צער לידה (עירובין ק:) לא היו פטורות ממצוות פו"ר אלא היו חייבות ורק אח"כ היו פטורות מפו"ר עיי"ש בדבריו המתוקים. וגם אני מצאתי בספר ראה חיים (סדר בראשית) להגר"ח פאלאג'י שכתב דכיון שחווה נבראת מגופו של אדה"ר הרי היא נתחייבה במצוות כמוהו ולכן גם היא נצטווה על מצוות פו"ר כמו אדה"ר.

יש לה מצווה מפני שהיא מסעיית לבעל לקיים מצוותו (וע"ש בחידושי אנשי שם אות א' שהעיר שלא מצינו מקור לזה).

גמ' דאמר מר יהודה וחזקיה אחי פזי וטוי אחוותא. ע' שו"ת נפת צופים (פירוש מאמרי חז"ל ס' כ"ד) שדן אם פזי הוי שם זכר או שם נקבה. וע' בתשובות הגאונים (ס' י"ב) שכתבו דרבי שמעון בן פזי הוא בנה של פזי בת רבי חייא.

רש"י ד"ה אביך צוה יעקב לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום. במדרש תנחומא (פ' תולדות ס' א') מפרש ואין אנו מוצאים שצוה כלום מכל הדברים האלה לפי שהיה יודע חסידותו של יוסף ולא היה חושדו ומחזיק אותו כשופכי דמים. איברא בספר הישר (פ' ויחי) המובא בספר סדר הדורות (שנת ב"א ונ"ה) מבואר שאכן יעקב אבינו צוה כן ולפי"ד אין לנו הוכחה דמותר לשנות מפני השלום (הערה זו כבר נדפסה על שמי בקובץ עיון הפרשה גליון נ"ב אשיחה בחוקיך אות כ"ב).

תוס' ד"ה כי הא וכו' בא"ד על זה נראה לו דיש תוספת דיש כאן חיבת ביאה בהכנסת עטרה. מכאן דקדק הערול"ג שבהעראה לחוד מקיים אדם מצוות עונה והוא כתב שלא מצינו כן בשום מקום אחר (וכ"כ בעזר מקודש אה"ע ס' ע"ו ס"א דאפ' בנשיקת האבר יתכן שמקיים

מאחר וצ"ע כח. ועפ"ד המדרש תנחומא כתב בערוה"ש (אה"ע ס' א' סק"ו) וז"ל ודע דכלל גדול יש בזה דאפילו אותם שאין עליהם חובה לקיים מצוה זו מ"מ כשמקיימים פו"ר מצוה קעבדי ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה וראיה לזה ממדרש תנחומא פ' נח שכתב דהאיש מצווה על פריה ורביה יותר מן האשה אלמא דבה נמי יש מצוה אלא שאין עליה חוב לקיים עכ"ל וצ"ע שהרי אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה כנ"ל. ודע לך שכתב בפירוש רס"ג עה"ת (מהדו' גד בראשית ג:כ) בזה"ל וכשיהיה לאיש או לאשה כמו זה כבר קיימו מצות פריה ורביה עכ"ל ודייק מזה רבינו מבשר הלוי בהשגות על דברי הרס"ג (הדבור על הפרק הרביעי) דמשמע שגם לאשה יש מצווה בפו"ר והוא השיג דז"א. ודומה לזה מצאנו ברש"י (בראשית ד:כד) שמביא (בשם בראשית רבה ואיננו שם אלא במדרש אגדה שם ובזה מיושב קושיית הנחלת יעקב שם) שנשי למך פירשו ממנו משקיימו פריה ורביה ומדכתב רש"י "משקיימו" בלשון רבים משמע שמצוות פריה ורביה שייך גם בנקבות ולא רק בזכרים. וכבר עמד ע"ז המהר"ל בגור אריה שם וכתב דאע"ג דאינה מצווה שכר יש לה אם מקיימה פו"ר כמו מי שאינו מצווה ועושה ואולי ה"ה בדברי הרס"ג. וראיתי בר"ן (קידושין טז: בדפי הרי"ף) שכתב דאע"ג שאשה אינה מצווה בפו"ר

כח. וראיתי בנחלת בנימין על מדרש תנחומא שפ' שהאיש מצווה יותר להשתדל בישוב העולם כאשר מצאנו שאברהם הוא שדחק להשיא אשה ליצחק בנו ולא שרה (ויצחק ולא רבקה). וצ"ע דאין ראיה מהתם שהרי שרה אימנו כבר מתה אז. ועוד ראיתי בביאור האמרים על מדרש תנחומא שכתב שהאיש מצווה יותר שהוא מצווה לכבוש את האשה שלא תהא יוצאנית ויהיה זווגן בכשרות וכהוגן ותדע שאברהם ויצחק לא הניחו לכניהם לישא האשה שבאה לידו תחילה אלא דוקא "כי אם אל ארצ" וכו'" אשה משם שראייה להיות אשתך.

אשתו מכוס של עקריין ואז אמר רבי חייא מהיכין יוולדו לי עוד כרס של תאומים. זהו פשטות הגמ' אבל צ"ע דא"כ אמאי הוצרך הגמ' לומר מתי נגמר צורת יהודה וחזקיה לפני המעשה הלא דבר זה לא שייך לכאן? ונ"ל דמעשה שהיה כך היה ששתה האי כוס אחר לידת יהודה וחזקיה מפני מרובת הצער בשביל לידת התאומים ואח"כ אמר רבי חייא מהיכין יבא לי עוד כרס כזה אם את עקרה עכשיו ואעפ"כ היא ילדה עוד פעם פזי וטוי לאחר שנתעקרה ע"ד מש"כ הדעת זקנים (בראשית ד:יט) גבי צילה אשת למך שאע"פ ששתה כוס של עקריין מ"מ לא הועיל לה וגם היא ילדה. ואולי י"ל דאשת רבי חייא נענש בצער לידה יותר משאר נשים בשביל שהיתה קא מצערא לרבי חייא טובא (כדאיתא לעיל סג. כ"ט) ורבי חייא ששתק ועוד שנתן לה מתנות זכה לנס כזה שנולדו לו הני תאומות אף ששתה אשתו כוס של עקריין. וכתב בספר שלשלת הקבלה דיהודה וחזקיה נשאו נשים תאומות וכתב עליו הסדר הדורות (ח"ב ערך רבי חייא) שאין זכר לזה בגמ' דידן.

מצוות עונה וע' באוצה"פ שם). ונראה לי ע"פ דבריו לבאר את המח' רש"י ותוס' דלעיל (יב:) שכתוב שם בתוס' דלפי רש"י הותר איסור השחתת זרע מפני מצוות שמחת עונה והתוס' שם חלקו ע"ד רש"י וכתבו דאסור בכל מקום. ונראה לי לומר דבזה אזלי התוס' לשיטתם מהכא דכיון שיכול לקיים מצוות עונה ע"י העראה בלחוד לא הותר לו להשחית זרעו למצוות עונה אבל רש"י סובר שלא סגי בהעראה לקיום מצוות עונה ובע"כ צריך ביאה גמורה ולכן מותר להשחית זרעו לצורך האי מצווה. ושו"מ שכבר הורה גבר בשו"ת אג"מ (אה"ע ח"ג ס' כ"ח) שאין קיום מצוות עונה בהעראה או ביאה של"כ ואדרבה עי"כ מצער לה שהוא מרבה תאוותה ולא יצא אל הפועל.

סו.

רש"י ד"ה אחוותא תאומות ובנותיו היו. ר"ל שנולדו ליהודית אשת רבי חייא ב' זוגי תאומים יהודה וחזקיה בכרס אחד ופזי וטוי בכרס אחד ואחר ששתה

פרק שביעי

להלכה דאסור רק מדרבנן כדברי רבא ורב אשי^א וכן הכריע המהרש"ל (יש"ש ס' א') שהוא איסור דרבנן וכן צידד הקרן אורה שהוא איסור דרבנן. וראיתי במנ"ח (מצווה ר"פ אות כ"ז) שהעיר על המהרש"ל אמאי לא הזכיר שדעת הרמב"ם דהוי איסור דאורייתא וכדרך המהרש"ל לסדר יפה יפה שיטות כל הראשונים בכל סוגיא והמנ"ח הניח בצ"ע. ועכשיו שזכינו שיצא לאור עולם פירוש מהר"י קורקוס על הרמב"ם פנים חדשות באו לכאן דהוא לכאורה מבין דגם לדעת רבינא אינם אוכלים רק מדרבנן ולא מדאורייתא וז"ל ואע"ג דרב אשי פליג התם ושני שינויא אחרינא ורב אשי רביה דרבינא הוא מ"מ כיון דלענין דינא לא נפקא מידי כתב לדרבנא שהוא טעם יותר פשוט כדרכו במקומות רבים עכ"ל ועדיין צ"ב. ועוד ראיתי במנ"ח שם שכתב ע"ד הרמב"ם שהוא איסור דאורייתא שיש להסתפק אם בכה"ג העבדים נחשבים כזרים ממש וחייבים מיתה ביד"ש אם אכלו תרומה או דרק איסור בעלמא איכא אבל לא זרות (וע' מש"כ לקמן סח:). ויש לי להעיר במש"כ המהר"י קורקוס דרבינא דהכא היה תלמידו של רב אשי דא"כ אמאי הקדים הש"ס דברי התלמיד לדברי הרב הא לא נעשה כן במקומינו לתת את הצעירה לפני הבכירה ובפרט להקדים

גמ' בא"ד דתניא מנין לכהן שנשא אשה וקנה עבדים שיאכלו בתרומה וכו' ומנין לאשה שקנתה עבדים ועבדיו שקנו עבדים וכו'. הרשב"א מביא גירסת רבינו חננאל דמיירי באשה שקנתה עבדים ועבדיה שקנו עבדים ומוכרח דס"ל דקנין שקנה קנין מותר בתרומה וכ"ה בתוספתא (פ"ה ה"ה) ובירושלמי (פ"ז ה"א) וכ"פ הרמב"ם (תרומות פ"ז הי"ח). אכן בספר החינוך (מצווה ר"פ) כתב דעבד השני שקנה שלישי אינו אוכל ד"כי יקנה נפש קנין" אמר רחמנא ולא קנין הקנין (ע' בקרן אורה שכתב לחלק בין עבדי עבדיו לעבדי אשתו דרק בעבדי אשתו אמרינן דקנין שלישי אוכל משא"כ עבדי עבדיו וכ"ה בזכר יצחק ס' ל"א). והמנ"ח תמה עליו דמה המקור לזה ותירץ הגרי"ע (גליוני הש"ס כאן) שמקור הדבר בתוספתא הנ"ל.

גמ' בא"ד אמר רבינא קנין אוכל קאמר קנין אוכל מאכיל שאינו אוכל אינו מאכיל. הרמב"ם (תרומות פ"ז הי"ח) פסק כלשון רבינא דקנין האוכל מאכיל וקנין שאינו אוכל אינו מאכיל אחרים ומשמע שהוא פוסק כשיטת רבינא ודלא כרבא ורב אשי שבסמוך. והנה המאירי ור"א מן ההר פ' דלפי רבינא האיסור לעבדיה לאכול בתרומה הוא איסור דאורייתא ולפי רבא ורב אשי הוי איסור דרבנן והכריעו

א. ויש לציין שדרך המאירי ור"א מן ההר לפסוק הלכה כדעת הרמב"ם בכל מקום וכאן לכאורה פסקו כנגדו.

בו דמו או שיתחזק ויתחלפו סמניו (וכמעשה שהיה אצל רבי נתן בשבת קלד.). וכתב בשו"ת החת"ס (יו"ד ס' רמ"ב) דצ"ל דברוב גווני יתחזק הולד לאח"ז עד שיוכל להמול. והנה כתבו כמה ראשונים דקטן שנולד מצורע מרחם אמו אין לו טהרה עולמית² והסתפקתי אני בכהן שנולד מצורע באופן שאין לו טהרה עולמית האם אשתו ועבדיו אולכים בתרומה דהלא טמא הוא אבל ל"ש ביה תקנתא. ולפי הריטב"א לכאורה אינם אוכלים וצ"ע.

תוס' ד"ה אלמנה לכהן גדול וכו' בא"ד וקצת יש להביא ראיה דבתרומה אזלינן בתר קנין הגוף דבריש פרק בתרא דכריתות אמר גבי המפקיר עבדו יצא לחירות דמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה אע"פ שאין לרב פירות אלא הגוף ואפילו למ"ד קנין פירות כקנין הגוף דמי אתיא. ע' בשו"ת אבני מילואים (ס' י"ז) שכתב דלאכול תרומה ס"ל לתוס' דבעינן קנין איסור. ובקנין איסור ל"ש קנין הפירות דקה"פ בעלמא הוי כקנין בפ"ע דעיקר החפץ הוא לפירות שלו אך בנוגע לקנין איסור דעבד לא שייך פירות ורק יש קנין הפירות בדין ממון של העבד ולכן למ"ד קנין הפירות כקנין הגוף דמי הדין דיום או יומים ושן ועין תלוי בקנין הפירות כיון שכלפי הקנין ממון הפירות הוי העיקר.

תוס' ד"ה אלא מעתה בת ישראל שניסת לכהן לא תאכיל שמא כו' בא"ד

דברי רבינא לדברי רבא? אלא דעתי נוטה לומר דרבינא דהכא איננו רבינא שהיה תלמידו של רב אשי אלא רבינא קדמון הוא שחי בימי רב יוסף (ויעויין בסדר הדורות ח"ב ערך רבינא שהביא מקורות שהיו ב' אמוראי ששם רבינא אך הוא לא ציין שם לאיזה רבינא מכווין הש"ס הכא).

רש"י ד"ה ועבדיו שקנו עבדים וכו' בא"ד משכחת לה כגון שנתנו לו לעבד מנה על מת שאין לרבו רשות בו. והקשה המצפ"א לעיל (מח.) דהא דרשינן לעיל (מו.) דאין העכו"ם קונה עבד כנעני לקנין הגוף שלו וא"כ היאך שייך עבדו שקנה עבד? והוא תירץ שהעבד לקח העבד מישראל דלאותו ישראל היה קנין בגוף העבד. ועוד תירץ דאם קנה מן המלכות בעת מלחמה קנה אפ' הגוף ואפ' עכו"ם קונה ישראל בכה"ג. ולפ"ד הגר"ח (ע' מש"כ לעיל מז:) לק"מ דעבד אינו עכו"ם ויכול לקנות עבד אחר. והקשה המצפ"א על התירוץ הראשון דלא מצינו שיש קנין בגוף העבד אפ' לישראל (וע' מש"כ לעיל מו. בשם הגרש"ר והגר"ח).

רש"י ד"ה פומייהו כאיב להו כלומר מחוסרי תקנתא הם אבל עומדים ליתקן ולאכול וכו'. הקשה המצפ"א דהלא פרש"י לקמן (ע.) דערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה וא"כ אינו עומד להמול דסכנה הוא? ותירץ הריטב"א (לקמן ע.) דמ"מ עומד לתקן משום שאפשר שיבלע

ב. כ"ה בחזקוני דעת זקנים ורבינו חיים פלטיאל (במדבר יב:יב). אך ע' באמבוהא דספרי (שם אות י"ז) שתמה עליהם ממשנה מפורשת בנגעים (פ"ז מ"א) דקטן שנולד אין לו טומאת צרעת. וכבר הקשה במושב זקנים שם ותירץ דאין הכוונה שאין לו טהרה אלא ר"ל אין לו רפואה אבל טהרה ל"ש כיון שלא נטמא וכ"מ בפרוש רבינו יוסף בכור-שור שם.

כזה וזה גורם וע"ש שהאריך בזה. וע"ע בשו"ת חת"ס (יו"ד ס' ס"ז) שכתב דהוי כעין מבטל איסור לכתחלה ואף שלכהן אין כאן איסור מ"מ הוי כמערים להאכיל תרומה לישראל.

שם בא"ד מפרש ר"י משום דדרשינן בפ' במה מדליקין גבי אין מדליקין בטבל טמא את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טמאה ואחת תרומה טהורה מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך וכו'. כתב בספר אתון דאורייתא (כלל ב') שדברי התוס' בזה ראי' שיסוד האיסור דתרומה הוא האיסור על טבל ורק ניתק אותו איסור להיתר כלפי כהנים ועיי"ש. ועוד כתב בספר אתון דאורייתא (סוף כלל י') להוכיח שאיסור תרומה הוא איסור גברא (וה"ה לאיסור טבל) כיון שהותר האיסור אצל כהנים. ונראה שיסוד זה ג"כ מבואר בתוס' דידן דאם תרומה היא איסור חפצא תהיה תרומה ג"כ מאיסורי הנאה אבל באמת תרומה אינה מאיסורי הנאה כמש"כ תוס' כאן אלא שתרומה אסור בכליון אפ' בדרך הנאה ואיסור לכלות התרומה ע"כ הוא איסור גברא ולא איסור חפצא. ועוד נראה ששני הדברים האלו תלויים זב"ז דהיינו אם האיסור תרומה הוא ניתוק מאיסור טבל אז תרומה הוי איסור חפצא דהא שייך איסורו לכל אדם קודם הרמה ואם תרומה הוא לאו חדש בפ"ע והותר לגמרי כלפי הכהנים אז הוא איסור גברא וא"כ צ"ע בדעת האתון דאורייתא שכתב כזה לצד אחד וכזה לצד אחד. וע' מש"כ לקמן (עג.) ולקמן (פו.).

תוס' ד"ה עבדי צאן ברזל וכו' בא"ד דתרומה ושן ועין ענין אחד הוא.

אית ספרים דגרסי בת ישראל שניסת לכהן לא תאכל ופריך דהיא עצמה לא תאכל שמא תאכל אחר מיתה. והרמב"ן רשב"א וריטב"א הכריעו דזהו עיקר הגירסא. וצ"ע לפי גירסא זו היאך גזרו חכמים לאסור דבר שהתירו מפורש בתורה הלא כתב הט"ז בכמה מקומות (ע' מש"כ לקמן צ:): שאין כח ביד חכמים לאסור דבר שהתירו מפורש בתורה. והארכתני בענין זה במקו"א.

סו:

גמ' בא"ד ההיא איתתא דעיילה ליה לגברא איצטלא דמילתא בכתובתה שכיב שקלוה יתמי ופרסוה אמיתנא אמר רבא קנייה מיתנא. פ' הריב"ן דאי נימא הדין עמה א"כ אינו אוסר האיצטלא דהלא שלה היא ואיסור תכריכי המת נלמד מעגלה ערופה דהוי' כהקדש וכשם שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו גם אין אדם אוסר דבר שאינו שלו במת.

תוס' ד"ה לא יאכילנה כרשיני תרומה וכו' בא"ד אר"ת דהיינו דוקא הנאה שאין של כילוי אבל הנאה של כילוי כגון להאכיל לבהמתו אסור. המרדכי (רמז ס"ו) הביא בשם רבינו יקר דכיון שאותה בהמה מתפטמת מן התרומה כשישחוט הישראל אותו בהמה נמצא שהוא אוכל תרומה. והמרדכי הקשה ע"ז דא"כ תאסור לנו כל התרנגולות כיון שאכלו שרצים נמצא שהוא אוכל שרצים? ותירץ הקה"י (ס' מ"ב) שבהמה שאכל כרשיני תרומה לחוד אסור לאכלה משום גידולי תרומה כיון שפיטמה ע"י תרומה הוי כזורע זרע של תרומה שהגדילים הוו תרומה ואל"כ הו"ל

כתב המהרש"א דלאו דוקא ענין אחד הוא לגמרי דהלא עבדי נכסי מלוג אוכלים בתרומה אבל אינן יוצאין בשן ועין לאיש. וצ"ל דתרומה ושו"ע ענין אחד ר"ל דמה שנחשב קנין כספו אצל זה נחשב כקנין כספו אצל זה אבל שאני לן תרומה ושו"ע בענין נכסי מלוג דבנכסי מלוג ל"ח קנין כספו ואעפ"כ העבדים אוכלים תרומה מדין אחר דהיינו מחמת קנינו שקנה קנין משא"כ לענין שו"ע לאיש אין בו כלום בכה"ג.

סז.

גמ' בא"ד ת"ר הניח בנים אלו ואלו אוכלים הניחה מעוברת אלו ואלו אין אוכלים וכו'. הקשה ר' חיים הלוי מבריסק וצ"ל בספרו על הרמב"ם (תרומות פ"ח ה"ד) דממ"נ אם בהניח בנים העבדים אוכלים אע"פ שהיא מעוברת מבואר שהעובר אינו מעכב אכילתם והם אוכלים בשביל האחים של האי עובר משום שהעובר אינו מאכיל ואם כן בהניחה מעוברת בלא בנים אחרים דין הוא שהעובר אינו מעכב אכילתם ויכול העבדים לאכול משום המשפחה כולה ואמאי אמרינן בכה"ג שאינם אוכלים? ותירץ ר' חיים שהעובר אינו קונה בנכסי אביו אבל יש לו שם יורש ולכן בהניחה מעוברת בלא בנים כיון שאין העובר מאכיל גם אין זכות לשאר המשפחה כיון שיש לעובר שם יורש קודם שאר משפחתו אז העבדים אינם אוכלים משא"כ אם היו

עוד אחים לאותו עובר כיון שלכ"א יש זכיית ירושה אך העובר בפועל אינו קונה אמרינן דזכייתו של העובר לא מעלה ולא מוריד והם אוכלים בשביל שאר האחים. וע' גליון החזו"א ובאבי עזרי שם.

שם. הנה שנינו בתורת כהנים (פ' אמור פרשתא ה' ה"ג) דמדכתיב "כספו" ממעטינן עבד של שותפין ומדכתיב "הוא" ממעטינן עבד שהוא חצי עבד חצי בן חורין. ופ' הר"ש משאנן שם דעבד של שותפין ר"ל שני כהנים שותפין דאילו כהן וישראל שותפין פשיטא לן שאסור בתרומה וא"צ דרשה לכך¹. וכעין זה כתב בעל המג"א (זית רענין על הליקו"ש ויקרא רמז תרל"ז) דבב' שותפין אפ' אם שניהם כהנים אין העבדים אוכלים דבעינן כספו המיוחד לו כדדרשינן בב"ק (צ.) לגבי הדין יום או יומיים. והמנ"ח (מצווה ר"פ בקומץ המנחה) כתב דכפשטות לא נתמעט שותפין כ"א בשיתוף כהן וישראל אבל אם שניהם כהנים בודאי יכול העבדים לאכול תרומה. ושוב כתב דיש להביא ראיה דז"א שהרי בפני יהושע (קידושין נח:) כתב דאשה שנתקדשה לב' כהנים אינה אוכלת בתרומה כיון דבעינן כספו המיוחד לו ואינה מיוחדת לשום אחד מהם (וגם כתב דהוי' כמשתמרת לביאה פסולה דאורייתא דאינה אוכלת כדאיתא לעיל נו:) וה"נ בעבד של ב' כהנים שפיר יש לומר דאינו אוכל בתרומה. וילה"ק דהלא כאן שנינו בלשון רבים הניח בנים או"א אוכלים ואף שכולם יורשים אותו והווי' כשותפין ומזה מוכרח דעבד של ב' כהנים שפיר אוכלים

ג. אכן בקרבן אהרן (שם) מפרש דעבד של שותפין היינו ח"ע חב"ח ודרשה אחת היא דנתמעט ח"ע חב"ח מדכתיב "כספו הוא" עיי"ש בדבריו.

מהבן ונתנוה לבת הלא מדאורייתא העבדים עדיין שייכים לבן ואסורים בתרומה? ותירץ הרשב"א דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה (כדלקמן צ:): ולכן עקרו התרומה ועשאה כחולין ואין כאן איסור דאורייתא. ובאמת י"ל עוד דע"י הפקר ב"ד הפקר נטלו החכמים הירושה מן הבן ונתנוה לבת וזה מהני לן מדאורייתא (כדברי הרשב"א בגיטין לז: דע"י הפקר ב"ד הפקר יכולים לזכות ולא רק להפקיר). והנה הרמב"ם פסק (תרומות פ"ט ה"י) דאם מכר הכהן את פרתו לישראל ולקח בדמים אע"פ שעדיין לא משך הלוקח הרי"ז אסור להאכילה תרומה משום שמן התורה מעות קונות וכן לאידך גיסא אם מכר ישראל לכהן את פרתו אע"פ שנתן הדמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך כיון דמדרבנן לא סגי במעות וצריך קנין משיכה. והעלה המחנה אפרים (קנין מעות ס' י"א) בדעת הרמב"ם דמוכח מדבריו דס"ל דקנין דרבנן לא מהני להאכיל תרומה דאורייתא דבמילי דאורייתא הכל תלוי בקנין דאורייתא. והקשה האבני מילואים (אה"ע ס' כ"ח סקל"ג) ע"ז דא"כ היאך מהני תקנת חכמים דהכא שהעבירו הירושה מבן לבת כדי להתיר העבדים בתרומה הלא קנין דרבנן ל"מ לדאורייתא (וע' שם ובמלא הרועים כאן מה שתירצו לזה)? ובאמת לפי הנ"ל לק"מ דתקנה זו שעשו חכמים מהני גם מדאורייתא וכנ"ל. וע' במלואי חותם שהאריך בהרבה מראה מקומות בכל זה. וש"מ שגם הקרן אורה כתב כמש"כ דמדין הפקר ב"ד הפקר נגעו בה ועיי"ש שהביא מהירושלמי דמיירי דוקא בתרומה דרבנן (למ"ד תרומה בזה"ז דרבנן) ואתי דרבנן וקא מעקר לדרבנן.

בתרומה? ואולי י"ל דאה"נ עבד של ב' כהנים שותפין אינו אוכל ושאני יורשים דתנא דידן סובר כמ"ד דלקוחות נינהו ולא שותפין הן (ב"ק ט.). וע"ע בפרדס יוסף (ויקרא כב: בסופו) ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד ס' ס"ד אות ט') ובאבי עזרי (תרומות פ"ז הי"ז).

רש"י ד"ה ואינו מאכיל אם בת ישראל לכהן היא ומת והניחה מעוברת אין בעובר כח להאכילה וה"ה לעבדים. ע' תוד"ה פוסל. העיר בשיעורי הרה"ג דוד פוברסקי זצ"ל (אות שצ"ז) דצע"ג דהא דמעוברת אינה אוכלת תרומה אינו מטעם שהעובר הוי זר אלא משום גזה"כ ד"ושבה אל בית אביה כנעוריה" פרט למעוברת (כדאיתא לקמן סז:): וא"כ איך שייך למימר ה"ה לעבדים אותו טעם לא שייך בעבדים.

רש"י ד"ה וזו לא שמעתי לאיסור אלא להיתירא. ע' בריטב"א שמפרש זו לא שמעתי לא לאיסור ולא להיתר. ונראה לי דנחית ליה להריטב"א מסברא דיש צד לר"י לומר שכל עובר חשיב כזר ואפ' אם אינו במעי זרה ולכן יש צד לומר לאיסור ולפרש"י הסברא דעובר זר הוא נאמר רק במעי הזרה ולא שלא במעי הזרה.

סז:

גמ' בא"ד דאיכא בן בהדי בת מה נפשך אי האי דמעברא בן הוא לא עדיף מהאי דקאי אי בת היא אמאי אכלה וכו'. הקשה הרשב"א היאך אתי תקנתא דרבנן להפקיע מידי איסור דאורייתא דתרומה לזרים דמה מהני שמדרבנן לקחו הירושה

ורש"י (כתובות נז.) כתב דשומרת יבם בת ישראל לכהן אינה אוכלת תרומה מדאורייתא ועיי"ש בהפלאה שפ' דמח' רש"י ור"ת תלוי באם יש זיקה הוא מדאורייתא או מדרבנן.

סח.

גמ' בא"ד סד"א הואיל ומדאורייתא קניא ליה וביאתו ביאה אימא לוכיל קמ"ל עשו ביאת בן ט' שנים ויום אחד כמאמר בגדול. ביאר הריטב"א שמן התורה כל שומרת יבם אוכלת וכדעת ר"ת (לעיל סז:) וקטן לא קונה בה כלום ולכן מצד התורה היא קנויה לו בזיקת יבמין ודין הוא שאוכלת בתרומה מצד הזיקה וגם איסור דרבנן ליתא שהם אמרו שאינה אוכלת עד לאחר שתבא עליה היבם והכא אם בא עליה כבר קיים דין זה ואע"פ שהוא פחות מבן ט' שנים וי"א. וע' מש"כ בסמוך.

גמ' בא"ד בן תשע שנים ויום אחד גר עמוני מואבי וכו' שבאו על כהנת לוייה וישראלית פסלוה. מדייק הרשב"א (לקמן ע.) מדלא נקט הברייתא הכא פצוע דכא דאם בא עליה פ"ד אינו פוסלת אותה כיון שאינו זר אצלה מעיקרא. והוא הוכיח כן דאם באמת סובר הברייתא דפצוע דכא יכול לפסול אותה למה שייר פצוע דכא ומאי שייר דהאי שייר. והנה לא נחית לרשב"א לתרץ דשייר ג"כ כרות שפכה דהא כתב היעב"ץ (לחם שמים פ"ח מ"א) לקמן דכרו"ש אינו פוסלת אותה לכהונה דכיון שא"א לעשות הכנסת העטרה לא נחשב בעילתו ביאת זנות לאוסרה ע"י. אך באמת הרשב"א שם בסוף דבריו צידד לומר שתנא ושייר פ"ד ושייר נמי כרו"ש וגם שניהם פוסלים לתרומה ולכהונה.

גמ' בא"ד ושבה אל בית אביה פרט לשומרת יבם. ע' מש"כ לקמן (פז.).

גמ' בא"ד אי בת ישראל לכהן היא לא מאכיל לה קנין כספו אמר רחמנא והא קנין דאחיו הוא. הריטב"א מפרש דמדרשה זו למדנו שאין היבם כהן מאכיל תרומה לשומרת יבם בת ישראל דלאו קנינו היא אבל מצד האח המת עדיין אוכלת תרומה ומשו"ה נאמר במשנה ראשונה ששומ"י אוכלת תרומה ורק אח"כ גזרו עליה איסור. וע' במשנת רבי אהרן (ס' כ"ו) שמפרש כוונת הריטב"א דלעולם בין בבת כהן שנישאת לישראל ומת בעלה ובין בבת ישראל שנישאת לכהן שמת בעלה צריכין אנו לדין חזרה לבית אביה לומר לזו שחוזרת הבת כהן כדי לאכול בתרומה בבת כהן ולזו לומר שחוזרת להאסר בתרומה (הבת ישראל) וא"כ כשם שאמרינן בבת כהן שאם יש לה יבם אינה חוזרת לבית אביה לאכול תרומה כך אמרינן בבת ישראל שאם יש לה יבם אינה חוזרת לבית אביה להאסר בתרומה אלא עדיין היא בהיתר אכילת תרומה מחמת בעלה שמת ועיי"ש אריכות בזה.

תוס' ד"ה קנין כספו אמר רחמנא והאי קנין דאחיו הוא אמר ר"ת דאסמכתא בעלמא הוא דמדאורייתא מיכל אכלה. נמצא לפי דברי ר"ת מדאורייתא אוכלת מכח היבם (ודלא כהריטב"א דס"ל שאוכלת מכח בעלה שמת וע' מש"כ בסמוך). ואמר הגרא"א דמכאן ראי' שמן התורה יש צד אישות בין היבם ליבמה ע"י זיקה למ"ד יש זיקה (ע' מש"כ לעיל יז:). והרשב"א סובר שיש זיקה הוא רק מדרבנן והריטב"א לעיל כתב שזה מדאורייתא.

ממש וחייבת מיתה ביד"ש או דרך יש עליה איסור לאו כמו זר אבל שאני מזר דזר ממש במיתה ביד"ש וזו איננה במיתה ביד"ש. וכתב המנ"ח (מצוה ר"פ אות ח) דמשמע מדברי הרמב"ם דחייבת מיתה ביד"ש כזר ממש דלאחר שהביא הרמב"ם איסור לזר לאכול תרומה כתב הרמב"ם (תרומות פ"ו ה"ה) וכהנת אשת הזר הרי היא כזר שנאמר "וכל זר" בין הוא בין אשתו ומשמע דלכל דיניהם השווה הכתוב זר וכהנת אשת זר. וכן דייק המנ"ח מדברי הספר החינוך (מצוה רפ"ג) שכתב כי אשת הזר נחשבת כזר הרי היא כמו אחת מצלעותיו אלא שהעיר המנ"ח שבסוף דבריו כתב החינוך שם שאם עברה ואכלה תרומה חייבת מלקות ולא נקט דחייבת מיתה ביד"ש. ונ"ל דלק"מ דשם מיירי החינוך בתרומה וחזה ושוק וכללם יחד ועל חזו"ש אפ' זר ממש אינו חייב מיתה ביד"ש כי אם מלקות לחוד (כמו שכתב המנ"ח עצמו שם והמהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות פ"ה אות מ' אף שאין דבר זה מפורש בשום מקום אחר) ומה"ט נקט החינוך רק מלקות דזה הצד השווה שבתרומה וחזה ושוק ולעולם עדיין אפ"ל דכהנת שנישאת לישראל ואכלה תרומה חייבת מיתה ביד"ש. וכתב הרדב"ז (תרומות פ"ו ה"ז) דכהנת שנישאת לישראל אסורה לאכול בתרומה אבל אין לה מלקות אם עברה ואכלה.

גמ' בא"ד אשכחן לתרומה לכהונה מנלן וכו'. הקשה הרשב"א דתיפו"ל משום שהיא זונה ותירץ הרשב"א דמיירי

ולעומת זאת כתב היעב"ץ בהגהותיו (לקמן ע.) דאזיל מתני' דהתם אזיל כדעת כשמואל (לעיל נה:) דהעראה היינו נשיקת האבר ולכן שפיר שייך העראה בכרו"ש לפסול את הנבעלת לו. וע' מש"כ לקמן (פא.) גבי סריס.

תוס' ד"ה קניא ליה וכו' בא"ד קא משמע לן דלא משום דלא קני לה. ע' קרן אורה שכתב דלפי שיטת הרמב"ן שקטן קונה יבמתו מן התורה והוא קנין גמור אך מיעטו חז"ל קנינו להיות רק כמאמר פ' הגמ' א"ש שאע"פ שהיבם קטן קנה יבמתו מה"ת מ"מ גזרו חז"ל שאינה אוכלת והם גזרו כן דכיון שמדרבנן לא נגמר קנינו אתי למיחלפי בארוסה בת ישראל לכהן שאינה אוכלת תרומה מדרבנן. ולפי שיטת התוס' שמדאורייתא הקטן אינו קונה יבמתו כלל הסתפק הקרן אורה אם בכה"ג מדאורייתא אוכלת מדין שומרת יבם (וכדברי ר"ת לעיל סז:) או דלמא כיון שאין זיקה לקטן אינה אוכלת אפ' מן התורה. ולכאורה דבר זה תלוי במה שכתבתי לעיל (יט.) שהסתפק הקרן אורה אם יש זיקה לקטן או לאו. וע' מש"כ בסמוך בדעת הריטב"א.

סח:

גמ' בא"ד תרי וכל זר כתיבי. מבואר שאיסור לאו דבת כהן שנישאת לישראל לאכול תרומה נלמד ממקרא ד"וכל זר". והנה הסתפק המל"מ בפרשת דרכים (דרך מצותיך חלק ג') אם היא כזר

ד. הדגיש המנ"ח דאף דמשמע מלשון הרמב"ם דריבויא ד"כל" קדריש ז"א דמגופה דקרא נפ"ל דבר זה וכמבואר בסוגיין גמ' ורש"י כאן וכבר ציין כן המהר"י קורקוס שם.

אמו תרומה אם היתה בת ישראל שנתייבמה לכהן ממזר. אכן האבני מילואים דחה את זה דבאמת לא שייך ממזר כהן עיי"ש. ובשו"ת אחיעזר (אה"ע ח"א ס' ד' אות ה') כתב דלפי המהרש"א לקמן (עז. וע' מש"כ שם) בכה"ג שהותרה ביאה עם הפסולה ע"י עדל"ת עדיין היא הולד פסול. וכן כתב בישרש יעקב (שם) דלפני המהרש"א נתפשט ספיקת השער המלך אך מסיק דדברי המהרש"א אינם רק בדרך דרוש. וע' בהגהות מהר"י ענזיל על האבני מילואים שם שכתב דאם ממזר ייבם את בת כהן או להיפוך עשאה זונה אע"פ שהותר הביאה מן התורה ע"י עדל"ת מ"מ שם זונה אינו תלוי בביאת איסור אלא בביאת פגם (וכן משמע מדברי הרמב"ם הל' איסור"ב פ"ח ה"ה ע' מש"כ לקמן ס"ט). ויעויין בספר משחת שמן (ח"ב ס' נ"ז) שהביא כמה אחרונים שפלפלו בכגון דא ומהם דברי השו"ת עונג יו"ט (ח"א ס' קכ"א) שכתב דלס"ד דגמ' לעיל (ג:) דעדל"ת שיש בו כרת לא רק הותרה הביאה אלא גם הילודים אינם ממזרים. והוא מסיק דבפסול שנולד מביאה אסורה (כגון הבא על אחותו דהולד ממזר) אז אם הותרה הביאה ע"י עדל"ת לא נפסל הולד אבל בפסול התלוי ביחוס (כגון ממזר שלקח ישראלית דהולד ממזר) אף אם הותרה הביאה ע"י עדל"ת הולד עדיין פסול הוא משום שאין פיסולו תלוי באיסור כ"א ביחוס. וע' מש"כ לקמן (ע"ט:) לענין זונה.

תוס' ד"ה כמאן כרבי עקיבא דדריש ווין וכו' בא"ד אלא לאפוקי שאר תנאי דלא דרשי ווי בעלמא וכו'. ע' ערול"נ שהביא כמה קושיות חמורות על דברי התוס' ומהם הקשה מאן נינהו הני תנאי ועיי"ש שפירש כל זה באופ"א.

בשיטת ר"א (לעיל סא:) דזונה כשמה כן היא ר"ל מזנה תחת בעלה וא"כ חייבי לאווין אינם עושים זונה. אי נמי תירץ דמיירי כלישנא בתרא דרבה ובאונס שאינה נעשית זונה לדבריו (ע' לעיל נו:). ומבואר שהרשב"א סובר דבחייבי לאווין דעלמא יש זונה וכשיטת רש"י והרמב"ם וע' מש"כ לעיל (נג:). וע' אבי עזרי (איסור"ב פ"ח ה"ג) שכתב עפ"ד הרשב"א דאליבא דידן אסורה לתרומה אפ' אם נבעלה למי שאינו זר אצלה מעיקרא וכמבואר ברמב"ם (ע' מש"כ לעיל נג:).

גמ' בא"ד גלוי מילתא בעלמא הוא וכו'. הריטב"א הביא די"א דדרשינן לא תאכל ללשון תה"מ ע"ד מש"כ "אכלה ומחתה פיה" (משלי ל:כ) ופרש"י דאכלה היינו לשון נקי לד"א. והוא דחה פ' זה דאם זה היה כוונת הגמ' הול"ל הכי בהדיא.

רש"י ד"ה ואית דמפרשי וכו' לאפוקי חייבי כריתות לאו בני הויה נינהו. ע' בנתיבות לשבת (אה"ע ס' ו' סק"ח) שכתב שזהו כיטת התנא דמס' דרך ארץ.

שם בא"ד ועוד הא תנן במתני' ממזר פוסל ומאכיל ולא משכח"ל אלא באם אמו וכו'. בשער המלך (יבום וחליצה פ"ו סוף הל' י"א) הסתפק אם אחד עשה יבום לחייבי לאווין ע"י היתר מדאורייתא (דמדאורייתא אמרינן בזה עדל"ת כדאיתא לעיל כ:) האם הולד ממזר אם ייבם לממזרת או כיון שהביאה היתה בהיתר אין ממזרות? ותירץ האבני מילואים (אה"ע ס' קע"ד סוף סק"א) שבעל כרחך אין הולד ממזר דאי ממזר הוא נמצא דממזר פוסל את אמו מלאכול בתרומה אם היתה בת כהן שנבעלה לממזר ישראל וממזר מאכיל את

סט.

גמ' בא"ד מי שיש לו אלמנות וגירושין בה יצאו עכו"ם ועבד שאין לו אלמנות וגירושין. ופרש"י דעבד ועכו"ם אין קידושין תופסין בהן. והנה כתב האבני מילואים (אה"ע ס' ז' סק"ג) שיש להסתפק במומר שבא על הישראלית אם פסולה לכהונה וכתב דמומר איננו ממש כמו עבד ועכו"ם מאחר שכתב התרומת הדשן (ס' רכ"ג) שיש להם קידושין וגירושין. והוא צידד דאף דמן התורה מותרת לכהונה מ"מ אפשר לומר דמדרבנן נפסלה לכהונה וכמו דמצינו לעיל (סח.) דאם נבעלה לנתין פסולה ואין זה אלא מדרבנן. והעלה לדינא בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"א ס' צ"ג) דודאי מותרת מה"ת לכהונה ואף מדרבנן לא גזרו עליה כדי שלא תנעל הדלת בפני השבים בתשובה עיי"ש בדבריו.

גמ' בא"ד לאיש זר אמר רחמנא מי שזר אצלה מעיקרא. ע' מש"כ לקמן (ע.). והנה הסתפק הגרא"ו (קובץ ביאורים על ש"ש אות י"ד) לפי שיטת המהרי"ט שספק ממזר מותר בתורת ודאי אם היה ספק ממזר ואח"כ נתברר ע"י עדים שהיה ממזר ודאי האם הוא נחשב כזר אצלה מעיקרא לפסול את האשה לכהונה או דלמא כיון שרק עכשיו שידעינן שהוא ממזר ודאי נולד לו דיני ממזר לא נחשב כזר אצלה מעיקרא. וכתב הרה"ג אברהם ארלנגר שליט"א (ברכת אברהם לעיל טו:) לבאר צדדי החקירה דתלוי אם פסול דזונה תלוי בביאת איסור כיון שלפני שבאו העדים למעשה היתה ביאתו עמה מותרת ולכן אף שנתברר עכשיו שממזר ודאי הוא אינו חשיב כזר אצלה מעיקרא או דלמא דפסול דזונה בא מחמת ביאה

עם הפגום ועכשיו שנתברר שממזר ודאי הוא איגלאי מילתא למפרע שכל הזמן היה עליו פגימת הממזר (למרות שאיסור ממזר ליתא כל זמן שהיה בספק). ונראה לי דאם זהו כוונת הגרא"ו יש תשובה לדבריו ממה שכתב הרמב"ם (איסו"ב פ"ח ה"ה) להדיא שאיסור זונה לא בא מחמת ביאת עבירה אלא מחמת ביאת הפגם וכמו שדייק האו"ש שם וגם הגרא"ו עצמו (קובץ הערות ס' ד' אות ג'). אך עכ"פ יש לפקפק בזו הראי' מדברי הרמב"ם דהא כבר דייק השער המלך (איסו"ב פ"ח) בדעת הרמב"ם שיש זונה מחייבי לאוין (ע' מש"כ לעיל נג:) דלדינא לא בעינן כלל זר אצלה מעיקרא (וע' מש"כ לעיל סח:). ובאמת כתב הברכת אברהם שהאי חקריה אם פסול זונה תלוי בביאת פגם או בביאת איסור תלוי' במח' הת"ק ורבי יוסי בסמוך בסוגיין. ולפ"ד יל"ע דהלא קיי"ל להלכה כדברי הת"ק וא"כ הו"ל להרמב"ם לפסוק שתלוי בביאת איסור ולא בפגם גופו וצ"ע.

מתני' האונס והמפתה והשוטה לא פוסלין וכו'. כתב בשו"ת תשב"ץ (ח"ב ס' י"ט) דמדאמרינן דהאונס והמפתה אינו פוסל מוכרח דאין כאן לאו דלא תהיה קדישה בביאת פנוי ופנויה וזהו ראי' כנגד דעת הרמב"ם (אישות פ"א ה"ד) שכתב שיש לאו בכה"ג. ותמה הגרי"ע בגליוני הש"ס שאף אי נימא דיש לאו דלא תהיה קדישה מ"מ מוכן שלא נפסלה דהלא אין זונה אלא מחייבי כריתות? ואני תמהני ע"ד היאך יצא הדבר מפרי עטו הקודש הלא מפורש הדבר שסובר הרמב"ם דיש זונה מחייבי לאוין (וע' מש"כ נג:) והתשב"ץ הביא ראי' לפי דעת הרמב"ם עצמו דהוא לבד סובר שיש לאו דקדישה

שרוב נשים מתעברות ויולדות (לקמן קיט). וע"ז משני דכיון דהוי רוב התלוי במעשה ל"ה רוב ולא חוששין שמא נתעברה. אכן כבר כתבו התוס' שם (לקמן קיט). דבאיש ואשתו אין הביאה חשיב תלוי' במעשה אלא ממילא היא באה אשר על כן בנשואין שפיר חיישינן שנתעברה אבל בזנות עדיין חשיב תלוי' במעשה ולא חיישינן לרוב. וכע"ז כתוב גם בשו"ת בנין ציון (ס' ס"ט). אכן דברים הללו תמוהין הן עד למאוד וכמו שהעיר עליו בשו"ת פרי יצחק (ח"ב ס' י"ד) עיי"ש.

גמ' בא"ד איתמר הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי. ע' הגהות רעק"א על שו"ע (אה"ע ס' קנ"ו סעיף ז').

רש"י ד"ה מי לא תנן וכו' בא"ד אלמא לחדא ביאה חיישינן. פ' הערול"נ והרש"ש דלאו דוקא לחדא ביאה אלא הביאה הראשונה שעל ידה יכולה היא להתעבר. וע' בחידושי הריטב"א שהכוונה לביאה זו ואירי בבתולה שמיעכה באצבע או בכעולה שכבר יכולה להתעבר בביאה שני'.

רש"י ד"ה תהא מקולקלת למפרע לשלם תרומה שאכלה קרן וחומש כו'. כ"פ הריטב"א והמאירי. והקשה רבינו אברהם מן ההר מכח הספרי שכתב שבת כהן שנפסלה לתרומה פטורה מלשלם אם אכלה תרומה. וכבר הקשו המון אחרונים^ה כע"ז ממתני' דמס' תרומות (פ"ז מ"ב) שכתב להדיא שהיא פטורה.

בפנוי הבא על הפנויה ולשיטתו יסבור דבאונס ומפתה תהא זונה. ובאמת ראי' של התשב"ץ הוי' קושיא חזקה ע"ד הרמב"ם. ונ"ל דצ"ל דשאני לן בין אונס ומפתה לזינתה ברצון דרק אם זינתה ברצון יש עליה איסור קדישה ולא באונס ומפתה וכמו שכתבתי לעיל (נו:) בשם האבני נזר שיש חילוק בין מפתה לרצון.

רש"י ד"ה ואימא וכו' בא"ד כהן גדול בביאה הוא דפסיל כדכתיב לא יחלל זרעו כשיש זרע חילל. ע' ישרש יעקב שהוכיח שבכה"ג פוסל בביאה אפ' בלא הוצאת שכבת זרע והא דכתיב "זרעו" לאו בדוקא נאמר.

תוס' ד"ה ואימא מי שיש לו אלמנות וגירושין בה וכו' תימה דבכל דוכתא לחומרא מקשינן והכא פריך דנקיש לקולא. ע' תוס' הרא"ש וקרן אורה וערול"נ (וע' מש"כ לעיל נט.).

תוס' ד"ה לא פוסלין ולא מאכילין וכו' בא"ד ואפילו לרבי אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה נראה וכו'. ע' בראשונים שהביאו מהירושלמי שנקט להדיא דמתני' אינה כר"א. וע' ערול"נ.

סט:

גמ' בא"ד ליחוש שמא עיברה וכו' בנשואין חששו בזנות לא חששו. ע' מלא הרועים שמפרש השו"ט דתחילה פריך הש"ס דליחוש שמא עיברה משום

ה. בראשם המל"מ (פרשת דרכים דרך מצותיך ח"ג) ואחריו הגר"ש איגר בגליון מהרש"א ובספר העיקרים (עיקר איסורי כהונה אשכול ה') והמצפ"א ונימוקי הגרי"ב והרש"ש ויפה עינים והגהות המהרש"ם וקרן אורה וישרש יעקב עיי"ש.

בהגהות יעב"ץ שתירץ דדרך האשה להיות נכבשה ע"י האישה (ע' מש"כ לעיל סה:): ולכן תנן עבד הבא על בת ישראל שהיא היתה נכבשה לו כדרך כל הארץ אבל בישראל שבא על השפחה כדי לגנותו אמרינן שהיא נכבשה אותו שלא כדרך אנשים ואדרבה נעשה בו מעשה כאילו הוא האשה. ועפ"י מיושב קושיית המהר"י קורקוס (תרומות פ"ו הט"ז) ע"פ רש"י שנכבש הוא לשון גנאי דא"כ אמאי לא נקט האי לישראל בכולהו בבי דמתני' דהא כולם עשו עבירות. וכנראה גם הרש"ש והתפא"י (יכין אות ל"ו) חשו לקושיא זו והם ביארו כצירוף דעת רש"י ומהר"י קורקוס שהגנאי הוא דוקא משום שאין בנו מיוחס אחריו. ועפ"י ג"כ מיושב קושיית התוס'. וע"ע בשו"ת הרמ"ע מפאנו (ס' קט"ז) שכתב דנקט מתני' לשון נכבש משום דלאו שמה ביאה ועיי"ש ע"פ קבלה. וע"ע בפירוש הון עשיר על המשניות.

ע.

גמ' בא"ד אפילו תימא רבנן בעובד כוכבים ועבד וכו'. ע' תוס' רע"א על מתני'.

ומקצתם הביאו דברי המל"מ שכתב דלא פסקינן כאותה משנה. וע' בערול"נ לעיל (סח:): בדברי רש"י שם. וביאר המקור ברוך (ח"ב ס' י"ד) ע"פ ההגהות חת"ס לכאן שלא דמי נידון דידן לאותה משנה דתרומות דהתם מיירי דאינה מעוברת וכאן כיון שמעוברת היא ועובר ירך אמו נחשבת כגוף אחד עם העובר שלה והוי' כאילו היא עצמה הוי' זרה כמו שהולד העובר הוי' זר ודבר זה הוי' חידוש גדול. ולפי ר"א מן ההר שפטורה מלשם הא דמקולקלת למפרע צ"ל דנאמר רק לענין דנעשית עבירה למפרע ולא לענין חיוב תשלומין. ומצאתי עוד תירוץ עפ"ד הגמ' (כריתות ו:): שנתן טעם למה שאין הבת כהן חייבת לשלם בשביל תרומה שאכלה באיסור והוא דבעינן זרה מעיקרא וליתא. ועפ"י מביא העינים למשפט את דברי היד אליהו (כתבים אות ח' ט"ו) די"ל דמיירי בבת כהן שקיבל אביה קידושין בשבילה לישראל קודם לידתה דנמצא דכל חייה כבר היתה זרה אצל תרומה ומשו"ה חייבת לשלם ודפח"ח.

תוס' ד"ה ונשאת לעבד תימא דלא קתני ונכבשה עם העבד כדקתני ונכבש עם השפחה דנישואין לא שייכי בה. ע'

פרק שמיני

מתני' בא"ד פצוע דכא. ע' מש"כ לעיל (סח.).

גמ' בא"ד תניא א"ר אלעזר מנין לערל שאין אוכל בתרומה וכו' רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר איש איש לרבות הערל. מבואר בהמשך הסוגיא (עב:) דלר"ע הערל הרי הוא כטמא ומה"ט נתרבה מדכתיב "איש איש". וע' בלח"מ (חגיגה פ"ב ה"א) ובספר המפתח שדנו אם הרמב"ם פוסק כר"ע או לאו.

רש"י ד"ה נשיהם של פצוע דכא וכרות שפכה לא יאכלו דשוויה חללה בביאתן שהרי נבעלה לפסול לה. הקשו הרשב"א וריטב"א דהא אין חללה אלא מחייבי לאווין דכהונה כדאיתא בקידושין (עז:)? וכתב המאירי הא דפרש"י חללה לאו דוקא אלא פ' זונה. והם חלקו על דברי רש"י ופ' שכאן אינן אוכלות משום שהן זונות ולא משום חללות. ועפ"ז הקשו הרשב"א וריטב"א ותוס' ישנים ותוס' רע"א דהא לאיסור זונה בעינן זר אצלה מעיקרא (כדאיתא לעיל סט.) ובפצוע דכא אינו זר אצלה מעיקרא דהא איירי בשנעשה פצוע דכא וא"כ היאך שייך בזה שתיעשה זונה? ותירץ הרשב"א דאולי לר"מ שהוא הת"ק דכאן לא בעינן זר

אצלה מעיקרא וכשיטת רבי מתיא בן חרש לעיל (סא:). והוסיף הרש"ש שבכריתות (ו:) חזינן דר"מ סובר דלא בעינן כן. ותירצו עוד הרשב"א והריטב"א דהא דבעי זר אצלה מעיקרא היינו כגון לאפוקי ממחזיר גרושתו שאינו מפסולי קהל דאז לא עשאה זונה אבל בפצוע דכא כיון שהוא מפסולי קהל נעשית זונה אפ' בלא זר אצלה מעיקרא. ובתוס' ישנים תירץ (וכ"כ הרש"ש) דכיון שנעשה פצוע דכא נשתנה גופו ובגוף חדש זה שפיר הוי זר אצל מעיקרא. ועוד תירצו הרש"ש ובחידושי רבי אליהו גוטמאכער זצ"ל דכיון דמשכח"ל זר אצלה מעיקרא בפצוע דכא אם נפצע מיד אחר שנולד שפיר עשאה זונה. וע' מש"כ לעיל (סט.) דלפי הרמב"ם א"צ זר אצלה מעיקרא.

תוס' ד"ה הערל פ' בקונטרס שמתו אחיו מחמת מילה וכו'. ע' תוס' ישנים. והרשב"א הביא בשם ר"ת דמתני' מיירי בשמת לו רק אח אחד מחמת מילה (דלא הוחזק לו סכנה וע' לעיל סד: שיש מח' רשב"ג ורבי אי בעינן ב' או ג' להחזיק הסכנה) או בשלא מל מחמת פחד שבכה"ג אינו אוכל תרומה אבל אם מתו אחיו מחמת מילה שפיר אוכל הוא בתרומה דכיון דלאו בר ממהל הוא אינו נקרא ערל". וזהו מה

א. יש להבין דבר זה ע"פ מה שידוע בשם הגר"ח הלוי (סטסניל) שאמר שחלוק מילה תוך ח' ימים ממילה בלילה בתוך ח' ימים לא חשיב ערלתו ערלה כיון שעדיין לא הגיע למצוות מילה אמר (ע' מש"כ לקמן עב.). ולכן אמר בנו הגרי"ז הלוי להסביר שלא מל אאע"ה את עצמו קודם שנצטווה על המילה דקודם המצווה לא חשיב ערלתו ערלה וכע"ז איתא ג"כ במשך חכמה

ראשי הישיבות (שיעורי רבי שמואל ח"ב אות תקמ"א ושיעורי רבי דוד פוברסקי אות נ"ט) שלפי הגר"ח א"ש שיטת המהרש"א (לקמן עא:): שמילת זכריו ועבדיו מעכבת אפ' אם הבנים והגבירה של העבדים מלאכול בק"פ ואע"פ שבודאי אין עליהן מצוות מילה כדאיתא בקידושין (כט.) מ"מ מעכבתה מדין ערלות. וקשיא לי דבשלמא כל עבדיו ושפחותיו ערלתם מיוחסים לאדון מפני שהוא בעלם אבל בבנו למה דוקא בבנו הקטן הערלה מיוחס לו ולא בבנו הגדול ואין לתרץ דרק בבנו הגדול יש מצווה למולו דהא לפי הגר"ח אין הדבר תלוי בחיוב המצווה? וע' בקה"י (סוף ס' מ"ג) שמפרש את דברי הגר"ח באופ"א דהיינו שיש על האב והאדון חיוב להכשיר בניו ועבדיו לאכילת ק"פ דהיינו להסיר מהם פסול ערלות והאי חיוב מעכב הוא עצמו וגם את אשתו מלאכול בק"פ והכי נמי גבי אמהותיו שקודם טבילתן אסורות מלאכול ק"פ ככל גוי' והיינו כאותו הפסול דערל וכדברי הגר"ח. ועפ"ד הקה"י א"ש בבנו הגדול הוא מחוייב להכשיר את עצמו ואין שום חיוב על האב להכשיר בנו הגדול ע"י מילה לאכילת ק"פ. וכ"ה מדוייק בדברי המהר"י קורקוס שם (ה"ה ד"ה בניו הקטנים). אך כתב הרמב"ם (שם ה"ו) לגבי קטן שיש גזה"כ ד"עבד איש" לומר שאין מילת עבדיו וטבילת אמהותיו מעכבתו

שכתבו התוס' ישנים בשם ר"ת דמיירי כשהוא משומד למילה שלא תאכל תרומה ר"ל דלא מל במזיד ודלא כדברי רש"י ותוס' כאן (וכן מדוייק בדברי החכמת מנוח). וע' מש"כ לקמן (ק.).

ע:

גמ' בא"ד מעשי"ם כרותי"ם בדב"ר העב"ד. צע"ק למה רמז הגמ' ענוש כרת ב"כרותים" שהוא לשון רבים (בשלמא מעשים כתוב בלשון רבים שזה סימן למחוסר מעשה ולמעשה בגופו).

גמ' בא"ד מילת זכריו ועבדיו מעכבת בו מלאכול בפסח. ע' בחידושי הגר"ח הלוי על הש"ס (סטסניל) שכתב דהא דמילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול ק"פ אינו משום מצוות המילה אלא משום שהוא עצמו נחשב כערל כיון שהערלות שלהם מיוחס אליו. והגר"ח הביא רא"י לזה מדברי הרמב"ם (ק"פ פ"ה ה"ה) שכתב לאחר שהביא שמילת בניו הקטנים וכל עבדיו מעכבין אותו מלאכול ק"פ שכן טבילת אמהותיו לשם עבדות מעכבתו מלאכול בקרבן פסח. והביא הגר"ח שכל זמן שלא הטביל שפחתו ה"ה גויה דהיינו ערלה וערלתה מעכבתו מלאכול בפסח (ע' מש"כ לעיל מו:). ואע"פ שאין לו מצווה להטביל אותה מ"מ טבילתה מעכבתו מלאכול ק"פ מדין ערל. וכתבו גדולי

(בראשית יז:ג) וא"כ כאן שהוא אנוס ואינו יכול למול שהרי מתו אחיו מחמת מילה הרי פטור ממצוות מילה וממילא אין ערלתו ערלה ורק מי שיש לו מצוות מילה ולא מל חשיב ערלתו ערלה. וכע"ז איתא במהר"ל (גור אריה במדבר ט:א) שהקשה היאך עשו בני ישראל את הפסח במדבר בשנה השנית הלא ערלים היו שלא מלו במדבר ותירץ דרק כשנהגו במצוות מילה ולא מל חשיב כערל ואסור בקרבן פסח אבל כשלא נהגו במצווה זו כלל לא חשיב ערלתו ערלה (וע' מש"כ לקמן עא: ולפי דברינו שם לק"מ דשפיר היו נימולים אז).

עבד עברי צריך שחרור לאסרו בשפחה ומבואר שהותר לו השפחה לגמרי ואפי' שלא לצורך רבו. ובדברי הריטב"א צ"ל כמש"כ הברכת אברהם ע"פ הגר"ח שאיסור שפחה הוא מפני זנות ואם מייחד לו רבו שפחה אין זה זנות עיי"ש שהוכיח כן דשפחה בעצמה אינה אסורה דהא מותר בתרומה אם רבה כהן אע"פ שיש איסור זנות לבא עליה.

עא.

גמ' בא"ד ואי כתב רחמנא כל בן נכר משום דאין לבו לשמים אבל ערל דלבו לשמים וכו'. ביאר המהרש"א דכל עכו"ם הוא בכלל "בן נכר" מפני שכולם אין לבם לשמים. ולכן יש איסור לבן נח לאכול מבשר הקרבן פסח וכמש"כ הצ"ח (פסחים עג.) שיש איסור על בני נח לאכול ק"פ מדכתיב "כל בן נכר לא יאכל בו" (שמות יב: מג) ולכן הרגו לאותו ארמי שאכל מק"פ (פסחים ג: וע' מש"כ שם). אך הקשה החזון יחזקאל (פסחים ג:): דלפי הכס"מ (ק"פ פ"ט ה"ז) אין שום איסור על העכו"ם לאכול מק"פ אלא הישראל מוזהר שלא להאכיל לעכו"ם מבשר הק"פ (וכן משמע מדברי הרמב"ם שם) וא"כ למה נתחייב אותו הארמי מיתה מדין אזהרתן זוהי מיתתן אם הוא עצמו לא נזהר בזה? ותירץ החזון יחזקאל שכל בן נכר בא ללמוד שאין מינוי לעכו"ם בק"פ ולכן אין לו חלק וכשיאכל מק"פ הרי מוכח שגזל מחלקו של אחר וחייב מיתה משום גזל. והנה היד רמ"ה כתב (סנהדרין נח:): לגבי שבת דגוי ששבת חייב מיתה משום ששבת הוא מתנה מיוחדת לבני ישראל והגוי ששבת הוי כגזול מהאי מתנה ואולי

מק"פ והביאור הוא לפי הגר"ח שאין ערלות שלהם מיוחס לו משום גזה"כ או לפי הקה"י הגזה"כ אומרת שאין שום חיוב למולם ולהטבילם כדי להכשירם לאכילת ק"פ. אבל המהר"י קורקוס כתב שאין זה מעכב קטן מפני שהוא לאו בר מצוות ואינו חייב למולם משמע דהדין עיכוב הוא מכח המצווה וקטן כיון שאין לו חיוב אין לו עיכוב ודלא כדברי הגר"ח. וצ"ע בדברי המהר"י קורקוס בזה דא"כ למה הוצרך הרמב"ם גזה"כ די לו במה שאין הקטן בר חיובא.

תוס' ד"ה אלמא לא קני ליה רביה וכו' בא"ד והא דשרי בשפחה כנענית היינו משום שצריך שיעבוד את רבו בין ביום בין בלילה וכו'. הקשה בשו"ת האבני מילואים (ס' י"ז) דאם באמת ראוי לאוסרו לשפחה מה בכך שצריך שיעבוד את רבו בלילה הלא איסור דאורייתא לבא על השפחה משום לאו ד"לא תהיה קדשה" ואיך הותר איסור דאורייתא משום שעבודו לרבו? ותירץ הגרא"ו (קובץ הערות ס' נ"ז) דברי התוס' שבאמת קנה רבו העבד עברי קנין מצווה כלפי התירו לשפחה אך מזה אין ראוי לפוטרו ממצוות ק"פ דהתירו לשפחה הוא גזה"כ שצריך לעבוד את רבו גם בלילה ואין זה היתר גמור אלא היתר רק לצורך עבודה וכדי שירבו ולדות לרבו. ובאמת כבר כתב כזה המהרש"א (גיטין מא:): שרק הותר לו שפחת רבו מפני שהולדים שייכים לרבו. וכתב הגרא"ו שזהו שיטת התוס' (גיטין לח:). שכתבו שרק אם יש לעבד עברי רב מותר הוא בשפחה כנענית אבל אם רבו הפקירו אסור לשפחה מיד ואפי' קודם שקיבל הגט שחרור. אבל הוא מסיק דצ"ע בדעת הריטב"א (קידושין טז.) שכתב דאפי'

את בני ישראל שנית" (יהושע ה:ב) דכתיב שנית משום שכבר נחשבו כנימולים כלפי שמיא מחמת האונס (וע' סוגיית הגמ' לקמן עא: עוד בביאור למה כתוב "שנית" וע' מש"כ לקמן עב.). ובענין אונס אי הוי כמאן דעביד או לאו האריך בזה הגרי"ע באתוון דאורייתא (כלל י"ג) ובבית האוצר (כלל כ"ו) ובשבעים פנים לתורה (אות נ"ב) וע"ע בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ח ס' רנ"ו) ובמשחת שמן (ח"ב ס' ק"מ).

גמ' בא"ד אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה היכי משכח"ל וכו'. הקשה באהל דוד דהא משכח"ל בטומטום שנקרע או יוצא דופן למ"ד שהם נימולים ביום אחד (שבת קלה). וכה"ק המנ"ח (מצווה י"ז)? וכעין זה הקשה בהגהות חשק שלמה ותירץ דבהני אין חיוב מצוות מילה על האב יותר מעל ב"ד וערלות כזה אינו מעכב פסחו של האב (וזהו שלא כדברי הגר"ח שהבאתי לעיל ע: שהרי הוא כתב שאין הדבר תלוי במצוות מילה). ובחידושי החת"ס (שבת קלה). תירץ בשם המהרי"ט אלגאזי דעדיף ליה להש"ס לאומקי סוגיין אף למ"ד דיוצא דופן נימול לח'. ובהגהות יעב"ץ תירץ שהני אינם ממש ערלים וכיון שאין להם שם ערל לגמרי אינו מעכב האב מלאכול בפסחו. ובמלא הרועים הקשה דמשכח"ל במי שנולד מהול ואח"כ נמשך ערלתו שהוא ערל ממש וחייב אביו למולו מיד. ובשאגת אריה (ס' נ"ה) הוכיח מכאן דאה"נ בכה"ג שנולד מהול ונמשך אין חיוב למולו מן התורה (וע' ט"ז יו"ד ס' רס"ד סק"ט שכתב שחייב מדאורייתא).

רש"י ד"ה מהו לסוכו שמן של תרומה דקיי"ל דסיכה כשתיה דנפקא לו

יש לחדש דה"ה אכילת קרבן פסח הוי מתנה לבנ"י והאוכל ממנו הוי בכלל איסור גזילה בכל מקום וכמו שילפינן איסור גוי ששבת מקרא דכתיב "יום ולילה לא ישבותו" (בראשית ח:כב) כן ילפינן ענין זה לגבי פסח מדכתיב "כל בן נכר לא יאכל בו" והכל ענין אחד (ולכאורה יש נפ"מ אם אכל הב"נ ברשות אותו ישראל ששייך לו אותו הבשר האם חייב מיתה או לאו דלפי החזון יחזקאל אינו חיי"מ ולפי"ד כן חיי"מ). וע' בציוני מהר"נ (מובא שם בספר ליקוטים על הרמב"ם מהדו' פרנקל) שכתב שכיון שאסור לישראל להאכיל לב"נ מבשר ק"פ גם אסור לב"נ לאכול ממנו משום ולפני עור לא תתן מכשול (וצ"ע אמאי חיי"מ).

גמ' בא"ד קונם שאני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל. מפרש השו"ע (יו"ד ס' רי"ז סעיף מ"א) דלגבי נדרים דישראל אע"פ שערל הוא נקרא מהול. וחקר הגר"ש קלוגר זצ"ל (פתח השער לשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ת מאמר א') אם זהו משום שנולד מן המהול חשיב כמהול (ואולי תלוי בסוגיית קלוט במעי פרה בחולין ע:): או משום שכיון שבידו לימול לא חשיב כמחוסר מעשה (קידושין סב). וכבר חשיב כמהול מעכשיו. והוא כתב שלכאורה יש בזה נפ"מ במי שמתו אחיו מחמת מילה דאין בידו לימול האם עדיין חשיב כמהול או לא (ואני אומר שיש עוד נפ"מ בעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל דהולד נולד מערל אבל ישראל הוא ואכ"מ). והוא כתב דאין לומר דכיון דאונס הוא שלא ימול חשיב כמהול דאנן קי"ל (ירושלמי גיטין פ"ז ה"ו) כרבי יוחנן דאונס כמאן דעביד לא אמרינן. אך הדגיש הגר"ש קלוגר דאעפ"כ כלפי שמיא שפיר חשיב כעביד ובכה"ג חשיב כמהול ומשו"ה אמר הקב"ה ליהושע "ושוב מול

מותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו וכו'. לענין הדרשה דסיכה כשתיה יועיין בתוס' יו"ט (תרומות פ"ו מ"א) וע' מהרצ"ח (כאן ולקמן עד.) וע"ע בברכת אברהם כאן. וע' מש"כ ביומא (עו:).

תוס' ד"ה בו המרת דת פוסלת וכו' בא"ד ואי בעי למימר אבל חייב במצה ומרור פשיטא הוא דחייב לעשות תשובה ולקיים כל המצות. כתב בתוס' הרא"ש דצריכי לאשמעינן דאפ' אם עשה תשובה בליל פסח סד"א כיון שאינו אוכל ק"פ גם ממצוות מצה ומרור פטור מאחר שהוקשו לקרבן פסח קמ"ל שרק ק"פ אינו אוכל אבל מצה ומרור שפיר חייב לאכול (והכי מדוייק קצת מדברי הרמב"ם ק"פ פ"ט ה"ז).

עא:

גמ' בא"ד כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורין. דייק בשו"ת מהר"ח אור זרוע (ס' י"א) דמדנקט הגמ' דגם אמו היתה חבושה בבית האסורים מוכח דבלא"ה רמיא עליה מצווה למול את בנה במקום האב. ובספר יונת אלם (ס' ל"ט) כתב דהאם מחוייבת למול את בנה מדין ב"ד שמחוייבין למול הבן במקום שאין אב וכ"כ רבינו חננאל (יומא פה). מובא גם ברבינו בחיי פ' שמות גבי צפורה אשת משה). וע' מהרצ"ח (נדרים לב:). וכתב רבינו אברהם מן ההר דנקט אמו אע"פ שאינה חייבת למול את בנה דאם גם היא לא

היתה חבושה בבית האסורים בודאי היתה משתדלת למול את בנה (ואף שאינה חייבת בכך) ולכן בכה"ג שרק האב חבוש בבית האסורים ולא האם אמרינן דמותר לאב לאכול ק"פ דמסתמא אין בנו ערל כיון שאמו תשדלת למול אותו. וכע"ז כתב באור זרוע הגדול (הלכות מילה ס' צ"ו) דהא דנקט האם לא מפני שהיא חייבת למול אלא דאילו לא היתה בבית האסורין היתה איהי מהלא א"נ דאגב שיטפיה נקט האם ולא דוקא הוא. והוא הדגיש דזהו שלא כדברי רש"י (ע' מש"כ בסמוך) דאיהי חייבת למול בנה.

גמ' בא"ד הני מילי היכא דלא מעוי אבל היכא דמעוי מחייא. בתוס' ותוס' הרא"ש גרסי מערי ופ' הטיבור אינו מעורה לאמו אבל אם מעורה לאמו חיי משום שנהנה ממה שאמו אוכלת. וע' במהר"ם שמפרש דלא מיירי כאן במזוני דאוכל אלא באויר. וע' שו"ת תשב"ץ (ח"ג ס' רנ"ז).

גמ' בא"ד אמר רבה בר יצחק אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו שנאמר וכו'. ע' ברש"ש לעיל (ה:). שהקשה בשם הספר אור יקרות פ' לך דא"כ אין מילה חשיב ישנה לפני הדיבור שהרי ניתנה פריעה שהיא חלק מן המצוה רק במ"ת. ויש לתרץ דההיא גמ' דלעיל אזיל כמ"ד דאכן ניתנה פריעה לאברהם אבינו דיש מח' בדבר^ב. ואין לתרץ דאף

ב. הנה איתא בב"ר (פמ"ז ס"ח) הכא את אמר "בשר ערלתו" (בראשית יז:כד) ולהלן כתיב "את בשר ערלתו" (בראשית יז:כה) אלא אברהם ע"י שנתמעך ע"י אשה כתיב בשר ערלתו ישמעאל שלא נתמעך ע"י אשה כתיב את בשר ערלתו ופרש"י (בראשית יז:כה) דא"א לעצמו לא עשה פריעה ולישמעאל עשה פריעה. והקשה המזרחי דהא לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו ותירץ דמעצמו

בעיון יעקב וכ"מ להלכה בשערי צדק לרבינו האי גאון ח"ג שער ה' תשובה ו').

גמ' בא"ד איבעית אימא משום חולשא דאורחא ואיבעית אימא משום דלא נשיב להו רוח צפונית. ביאר הריטב"א משום סכנת הדרך עיי"ש. וכתב המאירי משום טרחא דדרך. המהרש"א כאן דייק כטעמא קמא משום חולשא דדרך מהא דכתיב (יהושע ה:ז) כי לא מלו אותם בדרך דמשמע משום הדרך ועיי"ש שמצא רמז גם לטעמא בתרא. וצ"ע דרש"י שם על ספר יהושע (ה:ב, ה:ה) הביא רק הטעם דלא נשיב להו רוח צפונית ולא האב"א הראשון דחולשא דאורחא שהוא מתאים לפשטות הקרא.

רש"י ד"ה חבושין בשעת עשיה ומצות מילה מוטלת עליהם ולא על אחרים וכו'. משמע מדברי רש"י שכתב עליהם דמילת בנה מעכב גם האם מלאכול בק"פ ע' מהרש"א (וע' מש"כ לעיל ע:). והישרש יעקב כתב לחלק דאמו לאו דוקא ואין מילת בנה מעכבתה מלאכול בק"פ. ובהגהות יעב"ץ כתב

שניתנה פריעה רק במ"ת אבל כיון שעיקר המצווה שהיא המילה ניתנה קודם לכן חשיב כלפני הדיבור דהא כבר כתבנו בשם הכלי חמדה (ע' מש"כ לעיל ה:). דאם נשתנה המצווה במ"ת לא חשיב כלפני הדיבור.

שם. ע' קובץ הערות (ס' ס"ד אות ה') שכתב דמשמע מכאן שאפשר לעשות פריעה בסכין ודלא כהילקו"ש (תהלים רמז תשכ"ג) שנקט דדוקא בצפורן (מובא להלכה בטוש"ע יו"ד ס' רס"ד). ובשו"ת מהרצ"ח (ס' ס') כתב דהוצרכו "חרבות צורים" כדי לעשות הטפת דם ברית דמאחר דקיי"ל מל ולא פרע כאילו לא מל והנהו במדבר מלו ולא פרעו הרי הם כמו מי שנולד מהול או שנימול בלילה או ע"י עכו"ם דצריכים להטיף ממנו דם ברית. אכן בשו"ת אחיעזר (ח"ג ס' ס"ה אות ט') חולק עליו וכתב דבכה"ג שמל ולא פרע לא שמענו שצריך אח"כ הטפת ד"ב אלא סגי בפריעה בעלמא. והוא מפרש הא דנקט "חרבות צורים" אף שאין הפריעה אלא בצפורן היינו משום שבגדולים קשה עור הפריעה שלהן וא"א לחתכן בצפורן ומשו"ה בהם עשו הפריעה בכלי (וכ"כ

עשה כן כמו שמצינו שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה קודם שניתנה ומשו"ה פרע במילתו של ישמעאל ושל עבדיו. וכ"ה כוונת התוס' כאן (ד"ה לא) כדברי המזרחי (וכן מדויק מלשון מילתן שנקטו התוס' וע' ברש"ש על ב"ר שם ובהגהות הרד"ל על פדר"א פ' כ"ט אות ח' שכתבו שיש טועים בזה ומפרשים שאברהם אבינו פרע מילת עצמו וז"א). האמנם הרא"ם (ספר יראים ס' ת"ב) הביא קושיית המזרחי וכתב ותירוץ לא שמעתי ומפרש התועפות ראם (שם אות ה') דלרא"ם לא ניח"ל תירוצו של המזרחי ושל התוס' דכיון שלא נצטווה אברהם אבינו על הפריעה אסור לו לעשות כן דהוי חובל בעצמו דאסור אפי' לבני נח עיי"ש בדבריו. ועוד תירץ המזרחי שם דיש מח' בין הב"ר לגמ' דידן. ותדע דאיתא עוד בב"ר (פמ"ו ס"ב) "המול ימול" מילה ופריעה ומזה מבואר היטיב דנצטווה אברהם אבינו גם על הפריעה וא"כ נמצא דיש מח' אם ניתנה פריעה לא"א וכ"כ בשו"ת החת"ס (י"ד ס' רמ"ט ועיי"ש בלקוטי הערות אות ג') וכ"כ ביפה עינים ובחשק שלמה ובהגהות מהרש"ם כאן. ולעוד תירוצים על קושיית המזרחי עיי"ש בגור אריה ונימוקי הרי"ד ובדברי דוד. וע"ע ברד"ק (יהושע ה:ב) שמבואר שיש בזה מח'.

דאע"פ שאין לאם מצוות מילה למול את בנה מ"מ כיון שהיא מכינה אותו ועושה רפואות לילד ערלתו מעכבתה מלאכול בק"פ עיי"ש. וע"ע בגליוני הש"ס לעיל (מח.) וע' מש"כ בסמוך בגדר החיוב על הנשים למול את בניהן.

רש"י ד"ה הזאה אימת עבוד לטומאת מת שעליהן שרוב צבור טמאי מת היו שנטמאו באבותיהן שכל יוצאי מצרים מתו במדבר וכו'. וצ"ע דאיתא בברייתא (מובא ברש"י תענית ל:) בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו נמצא דאף אחד לא טימא משהו אחר שהרי מתו בקבריהם? ותירצו הרמב"ן והרשב"א דאעפ"כ א"א שלא האהילו החיים על המתים. ועוד תירץ בריטב"א דנטמאו בהספדים (וצ"ע דאם כבר מתו בקבריהם לא יתכן שיוציאו אותם משם כדי להספיד עליהם). ועוד כתבו הרמב"ן והרשב"א שי"ל שנטמאו במלחמות מדין ובמלחמות בעבר הירדן בסיחון ועוג למ"ד גוי מטמא במגע ומשא (לעיל סא.). והקשו בשם הראב"ד למה לא הביא הגמ' מקרא מפורש בפ' מטות גבי נקמת מדין "כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו" (במדבר לא:ט) שמבואר דנטהרו ע"י הפרה אדומה בעודם ערלים. ותירצו דאולי הני שהרגו המדינים היו פחותים מבני כ' שנה או יתרים מבן ס' בשעת גזרת המ' שנים ולא נגזרו עליהם והם היו

נימולים מכבר^ג. ועוד תירץ הרמב"ן דאולי תתחטאו קאי אלעתיד ואין משם ראי' שערל מקבל הזאה דאולי לא עשו הטהרה אלא לאחר שכבר נמולו.

תוס' ד"ה לא ניתנה וכו' בא"ד וא"ת אם לא ניתנה פריעה עד יהושע היכי גמרינן מיניה הא כתיב "אלא המצוות" שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכו'. בעיון יעקב כתב דכיון שיהושע היה תלמיד מובהק של משה רבינו מותר לו לחדש דברים כמו למשה עצמו וחידוש גדול הוא.

תוס' ד"ה מאי טעמא לא מהול משמע דלא מהול כלל ובפדר"א וכו'. ברשב"א הקשה עוד דמבואר באגדה דרבי ישמעאל שהיו נימולים במעמד הר סיני וא"כ שפיר נמולו במדבר ותירץ הרשב"א דצ"ל דאותה אגדה סוברת כמ"ד שלא מלו מחמת דלא נשיב רוח צפונית משום שנזופין היו וא"כ במעמד הר סיני שהיה קודם שניזפו היו מלים אפ' במדבר (וע' ברמב"ן). ויש להוסיף דאפ' אי נימא כמ"ד שלא מלו משום חולשא דאורחא מ"מ כבר כתב הרלב"ג (במדבר ט:יד) ומובא גם באברבנאל (שם) שבשנה ראשונה שלא נסעו ממדבר סיני היו נימולים שם. ולדברי שניהם א"ש מה שעשו פסח בשנה הב' דלפי הרשב"א עדיין לא היו נזופין ולפי הרלב"ג עדיין לא נסעו ממדבר סיני עד כ' אייר שלאותה שנה.

ג. ולא דק דביותר מס' אז יהיה יותר מבן ק' שנים במלחמת מדין וזקן כזה לכאורה לא יהיה בצבא המלחמה אלא צ"ל רק פחות מבן כ' שנים היו וכו' בתוס' הרא"ש בשם הראב"ד. ובלשון הריטב"א רק נקט דלא נגזרה הגזירה על פחות מבן כ' ויותר מבן ס' ולא נקט דמיירי בכה"ג.

עב.

גמ' בא"ד דרשו בה רבים שומר פתאים ה'. האיך סמכו ע"ז הלא אסור משום וחי בהם? ע' בריטב"א ויש"ש. ואמר הרה"ג דוד גרוסמאן שליט"א שבזה פליגי שבט לוי עם שאר שבטי ישראל ששבט לוי עשו מילה במדבר על סמך זה ההיתר וכמש"כ רש"י עה"כ "ובריתך ינצרו" (דברים לג:ט) משא"כ בני"י סברי דדבר זה אסור משום "וחי בהם". וראיתי בספורנו שם שכתב בזה דבר תמוה וז"ל "ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך" לא הקפיד על חיי בניו במדבר כדי לשמור אמרתך והיא מצות מילת הבנים אף על פי שהיו מתים רבים מהם כאמרם ז"ל מפני שלא נשבה להם רוח צפונית עכ"ל. וכתב בשו"ת חת"ס (או"ח ס' ר"ח, חו"מ ס' קצ"א) שאכן היה הרוח צפונית נושבת לבני לוי לחוד כיון שהם לא חטאו ולא היו נזופים עיי"ש. ואין זה מתרץ אלא רבע הקושיא לפי לישנא דלא נשבה רוח צפונית ולפי לישנא דלא נשבה משום דנזופין היו אבל לשאר לישני עדיין קשיא. וע"ע בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב ס' צ' אות ד') שכתב דמותר לאב לסכן את בנו בזה עיי"ש הוכחות לכך.

גמ' בא"ד הא צריך קתני. ע' בשדי חמד (כללים מערכת צד"י כלל ה') שדן אם לשון "צריך" משמע רק לכתחלה או אפ' בדיעבד.

גמ' בא"ד מיתבי טומטום אין אוכל בתרומה וכו'. ע' בפרש"י ב' לישני אם הברייתא היא תיובתא לדברי רב הונא או סעייתא לדבריו. הנה הרמב"ם (תרומות פ"ז ה"י) כתב משוך מותר לאכול בתרומה ואע"פ שנראה כערל ומדברי סופרים

שימול פעם שניה עד שיראה מהול עכ"ל. כתבו המהר"י קורקוס והרדב"ז והכס"מ דהרמב"ם גרס כלישנא קמא דרש"י ולכן נשארו דברי רב הונא בתיובתא ואין ההלכה כמותו ומשו"ה פסק הרמב"ם דמשוך מותר לאכול בתרומה אפ' מדרבנן. ובקרבן אורה מוכיח דסובר הרמב"ם כלישנא קמא דאילו לפי הלישנא בתרא הכי קאמר דמאחר דברישיא דברייתא נקט דטומטום אינו אוכל בתרומה והיינו מדאורייתא מה שכתוב בסיפא דמשוך אוכל בתרומה גם זה הוא רק מדאורייתא אבל מדרבנן אסור לאכול וזהו סיוע לדברי רב הונא. ולאור זה כתב בקרבן אורה שפירוש זה לא יתכן לפי הרמב"ם שהרי מהא דטומטום אינו אוכל הוא מספק שמא ערל הוא והרמב"ם בעלמא סובר דספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן אבל מדאורייתא לא נאסר הספיקות וא"כ א"א לפרש סוגיין כלישנא בתרא שהרי יסבור הרמב"ם דאיסור טומטום הוא רק מדרבנן נמצא דהרישא מדרבנן קאמר וא"כ ה"ה הסיפא מדרבנן ומה"ט פסק הרמב"ם דמשוך מותר בתרומה אפ' מדרבנן. וכ"ה לכאורה הבנת המאירי בדברי הרמב"ם עיי"ש. והנה ילה"ק דאם סובר הרמב"ם דמשוך מותר בתרומה אמאי הוסיף הרמב"ם בכתבו ומדברי סופרים שימול פעם שניה עד שיראה מהול הלא דבר זה איננו שייך להלכות תרומות כי אם להלכות מילה שהרי לגבי תרומה מותר לאכול ב"כ וב"כ? ותו קשיא דהרמב"ם עצמו בספה"מ (מצוות ל"ת קל"ה וכ"ה בספר החינוך מצווה רפ"ב) כתב דערל אסור מן התורה בתרומה ומשוך מן התורה אוכל ומדבריהם גזרו עליו מפני שנראה כערל ומשמע שהוא פוסק כרב הונא דערל אסור בתרומה מדרבנן ולא שס"ל דמותר? כתב

הערול"נ שצ"ל דהרמב"ם גרס כלישנא בתרא דהברייתא סיוע לרב הונא הוא ומשו"ה פסק כוותיה (וכן בפירוש ר"א מן ההר שדרכו לילך אחר שיטת הרמב"ם סתם כלישנא בתרא). וכן העלה הערוך השולחן העתיד (זרעים ס' ע"ד סעיף ה'-ח') ובעינים למשפט. ועל דרך האחרונים הללו חל קושיא גדולה דכבר הוכיח הקרן אורה הנ"ל שא"א לומר שהרמב"ם גרס כלישנא בתרא וצע"ג. ושוב התבוננתי ועיינתי בריטב"א שהביא הגירסא של הלישנא בתרא ופירושו באופן אחר דבאמת מסברא חיצונה ידענו מכבר שהמשוך אסור בתרומה ולא בא רב הונא אלא לומר שאיסור זה הוא רק מדרבנן ולא מדאורייתא ולא בא רב הונא לחדש לנו שיש איסור מדרבנן דא"כ הול"ל אמר רב הונא אע"פ שאמרו משוך אוכל בתרומה ד"ת מדבריהם גזרו עליו ומדלא קאמר הכי מבואר שחידושו לבא ולומר שיש היתר למשוך לאכול תרומה מדאורייתא אבל כ"ע ל"פ דאסור מדרבנן. ועפ"ז מפרש הריטב"א שהגמ' מביאה רא"י לדעת רב הונא מדנקט הברייתא משוך ונולד כשהוא מהול הרי אלו אוכלין דמכאן רא"י שמה שידענו שמשוך אסור לאכול זהו רק מדרבנן והברייתא בדאורייתא קא מיירי. ולפי"ז א"ש דברי הרמב"ם כמין חומר. (וכן מדויק במש"כ המבי"ט בקרית ספר דמשוך מותר מן התורה לאכול בתרומה דמדהוסיף המילים מן התורה על לשון הרמב"ם משמע דס"ל דמדרבנן איכא איסורא.)

גמ' בא"ד אינן נימולין אלא ביום. ע' בחידושי הגר"ח הלוי על הש"ס (ב"ק סוף פרק החובל, שבת קלה.) שמבאר דמצוות מילה הוא לכרות את הערלה וערלה לפני ח' ימים לאו שמיה ערלה וגם יש דין

דצריך עשיית הברית לבצוע דוקא ביום ולא בלילה. הנה יש גזה"כ דאפ' אם אין לו ערלה עדיין רמיא עליה מצוות הטפת דם ברית ובמצווה זו אפשר לעשותו אפ' קודם ח' ימים משום שלא בעינן כריתות הערלה אלא מעשה דהטפת דם ברית בלבד אבל כיון שע"י האי מעשה נכנס לכלל הברית צריך הכנסת הברית לבצוע ביום ולא בלילה וא"כ אינו עושה הטפת דם ברית אלא ביום ולא בלילה. ועפ"ד הגר"ח הלוי יש ליישב קושיית התוס' (עב: ד"ה אין נימול) דכיון דתוך ח' ימים אין ערלתו נקרא ערלה אין זה מצוות עשה שהזמן גרמא אלא זהו המצווה למול ערלה וקודם ח' ימים לאו ערלה הוא. וע' רש"ש שכתב שבזה גופה חלק רבי אליעזר בר שמעון והוא סובר דהדין דיום ולא לילה הוא דין במילת הערלה דוקא ולא בברית. ועוד כתב הגר"ח דמילה לפני ח' ימים לאו כלום היא כיון שאין עליו שם ערלה. וע' מש"כ אא"ז הרה"ג ראובן חיים קליין זצ"ל (שנות חיים על רבינו ירוחם נתיב א' הלכות מילה דין י"ט) בביאור המח' ראשונים בנימול תוך ח' ימים האם צריך הטפת דם ברית אח"כ או לאו והוא מביא העיר שמשמע בגמ' שיש שום קיום מצווה אפ' תוך ח' ימים דתנן בשבת (קלז.) שאם מל של אחר שבת בשבת חייב לפי רבי יהושע ור"א ולהלן מזה (שבת קו.) אמרינן לפי רבי יהודה שבלא גזה"כ ס"ד שמילה בשבת אסור משום תיקון גברא וא"כ מבואר דהא דחייב במילה שלא ביום השמיני משום תיקון גברא ומה תיקון גברא יש אם אין שם מצווה בכלל תוך ח' ימים? ותירץ דאפ' אם אין שום מצווה כלל במילה תוך זמנו מ"מ חשיב תיקון גברא כיון שסוף סוף עכשיו אינו צריך לעשות מילה גמורה לאח"כ.

שהוא פטור מן המצווה מחמת אונס מ"מ גנאי הוא לו שלא עשה המצווה ולא אמרו (ב"ק כח:) אונס רחמנא פטריה כי אם לעונשים אבל מ"מ גנאי הוא לו שלא עשה המצווה ואין להם זכות ושכר של אותה המצווה.

תוס' ד"ה לא נשבה להם רוח צפונית בפ"ע אבל אין לפרש דלא נשבה כלל וכו'. בבית הלוי עה"ת (פ' בשלח) הדגיש שרק על מחנה בני ישראל לא נשבה כלל ולשאר העולם שפיר נשבה כמנהגה.

תוס' ד"ה דלא ניבדור ענני הכבוד לא משום דתקיפה דנוחה היא וטוב לנחבלים אלא שמפזרת העננים. וקשיא דהא כל ענין ענני הכבוד היה ע"פ נס ולמה לא נשב הרוח באופן נסי שלא יפזר ענני הכבוד? ע' הגהות יעב"ץ ובריטב"א.

תוס' ד"ה ומדבריהם וכו' בא"ד והא דאמר בפרק קמא דשבועות דמשוך ערלה בכרת היינו שלא מל כלל. ולכאורה יש מקום לומר דהא דמשוך ערלה בכרת היינו רק לשיטת רבי אבל לרבנן אינו בכרת כלל וכמש"כ התוס' לעיל (ט). וע' הערות להגר"ש"א זצ"ל (שבועות יג). שתירץ דאפ"ל דמשוך היינו שנולד מהול ואח"כ משך ערלתו דבכה"ג רק מדרבנן גזרו חייב במילה (כ"ה הכרעת השאג"א ס' נ"ה ודלא כהט"ז יו"ד ס' רס"ד סק"ט שהסתפק אם בכה"ג לחייב למול מדאורייתא או מדרבנן וכמש"כ לעיל עא.).

עב:

גמ' בא"ד אטו אנן לאכילה קאמרינן אנן לנגיעה קאמרינן וכו'. ע' מהרש"א. ובשיעורי רבי דוד פוברסקי זצ"ל (אות קי"ד) מביא בשם הגר"ז הלוי שיש ב'

רש"י ד"ה שסכנה היא לו שמא יעשה כרות כרות שפכה. הקשה הערול"נ דמאחר דאינו סכנת נפשות ממש אלא סכנת סירוס היאך מבטלין מה"ט מ"ע הא אין בזה משום פיקוח נפש? ותירץ דאולי בזה גופא פליגי ר"י ורבנן. והנה בתוספתא (שבת פט"ז ה"ו) שנינו המשוך צריך שימול רבי יהודה אומר משוך לא ימול מפני שהוא מסוכן אמרו לו הרבה מלו בימי בן כוזיבא והיו להם בנים ולא מתו וכו' ומשמע מדברי התוספתא דהסכנה שנקט ר"י היינו סכנת מיתה ודלא כפרש"י (כן העיר החסדי דוד על התוספתא שם והגר"ע בגליוני הש"ס כאן). ואולי י"ל דסכנה לאו דוקא אלא ר"ל ספק סירוס ואסור משום "ובארצכם לא תעשו" (ויקרא כב:כג). והנה כתב הש"ך (יו"ד ס' קנ"ז סק"ג) דבמצוות עשה אפ' מצוה עוברת א"צ לבזבז יותר מחומש וכ"ש שא"צ להביא עצמו לידי סכנת נפשות ושוב הסתפק הש"ך אם סכנת אבר חשיב כדבר ממון (וא"כ תלוי באם סכנת אבר זו שוה יותר מחומש ומסתמא ברוב גווני שפיר חשיב יותר מחומש) או כסכנת נפשות ויש בזה נפ"מ לענין מ"ע במקום שאין שלילת האבר שוה כחומש מממונו (אם שייך כזה ציור).

תוס' ד"ה משום דלא נשיב להו רוח צפונית בספרי אומר דבגנותן של ישראל סיפר הכתוב וכו' ותימה וכי במזיד היו נמנעים וכו'. ע' תוס' (קידושין לז:). וכתב המהרש"ל (יריעות שלמה במדבר ט:א) דבגנותן של בני לוי קאמר שאף שהיו נימולים (ע' מש"כ בסמוך) מ"מ לא עשו הקרבן פסח א"נ בגנותן של ישראל מדבר דהו"ל לימול כמו שעשו בני לוי ולא מלו וכ"ה בפירושי רבינו חיים פלטיאל עה"ת (שם). והמהר"ל (גור אריה שם) כתב דאף

משא"כ במעשר דשרי לזרים וכו'. כן פרש"י (ב"מ נג.). והריטב"א כאן מיישב קושיות התוס' על פירוש זה דנקטו האיסור זר אגב ריהטא.

שם בא"ד איצטריך לחצי שיעור דאסור למאן דאמר מדרבנן וכו'. ע' תוס' ישנים ורשב"א שביארו דסד"א כיון שאין איסור תרומה שוה בכל מאחר שהותר לכהנים סד"א שאין חצי שיעור אסור מן התורה בו או שבכה"ג לא גזרו רבנן איסור חצי שיעור קמ"ל דאפ"ה חצי שיעור אסור. ויל"ע דמה ס"ד דאין בזה משום חצי שיעור משום שאינו שוה בכל? ע' מש"כ בפרק בתרא דיומא ע"פ האבן האזל שחצי שיעור אסור רק באיסורי חפצא ולא באיסורי גברא ואם תרומה הוי דבר שאינו שוה בכל ס"ד שהוא איסור גברא ואין איסור חצי שיעור נוהג בה קמ"ל מיתורא דמשנה "אסורים לזרים" שתרומה היא ניתוק באיסור טבל וכיון שטבל הוא איסור השוה בכל שייך איסור בחצי שיעור גבי תרומה דהא איסור חפצא היא (וע' מש"כ לעיל סו:). ושוב מצאתי בתוס' רבינו פרץ כאן שכתב ס"ד שאין איסור חצי שיעור בתרומה כיון שאין תרומה שוה בכל ואינו דומה לחלב שהוא המקור לאיסור חצי שיעור קמ"ל. ואולי יל"פ הקמ"ל כנ"ל דס"ד מעיקרא דאין בו איסור ח"ש כיון שאיננו איסור חפצא כמו חלב קמ"ל דאף תרומה הוי כאיסור חפצא. ובתוס' רבינו פרץ תירץ דאסורים לזרים היינו שהחומש שהוא משלם שייך לכהן ואסור לזר וקצת מדוייק כן מסדר המשנה. ובמצפ"א תירץ דאסורים לזרים בא ללמדנו איסור אפ' במקום שאין חומש כגון בבת כהן שנשאת לישראל דכיון שאינה זרה מעיקרא אינה חייבת לשלם החומש (ע' מש"כ לעיל סט:). ואעפ"כ

דינים באיש טמא אחד שיש עליו שם טמא וגם יש בידו כח לטמא אחרים וקמ"ל הכא דשני דינים אלו שייכים בערל דלא סגי ליה שהוא עצמו נקרא טמא אלא גם יכול הוא לטמא אחרים ולכן אינו אוכל קדשים כיון שהוא מטמא את הבשר.

תוס' ד"ה אין נימול אלא ביום הקשה הר"ר אפרים דאמאי איצטריך פ"ק דקידושין אותו ולא אותה דאשה לא מחייבא למול את בנה תיפוק לי דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ביום ולא בלילה. באור זרוע הגדול (הלכות מילה ס' צ"ו) ותוס' רי"ד (קידושין כט.) כתבו דרק המצוות התלויות בגופן של הנשים פטורות ממ"ע שהזמ"ג אבל מילה שהיא מצוה לעשות לאחרים לא ואי לאו דמיצטה קרא לא הווי פטורין. וכ"כ הריטב"א בקידושין (שם).

תוס' ד"ה ונתן ולא ונתנה קרא יתירא קדריש ולא דריש מדכתיב ונתן ולא ונתנה שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה. מכח האי קושיא כתבו בתוס' רבינו פרץ דנראה דגרסינן ונתן ולא ונתנו ולא גרסינן ונתן ולא ונתנה. ברשות ארחיב קצת בביאור הדבר לע"ד דלפי ר"י כיון דכתיב ולקחו בלשון רבים גבי הקידוש מרבה אני כל הני דפסולין הם גבי האסיפה לכשרן לקידוש וא"כ סד"א אפ' אשה שפסולה לאסיפה הוי' כשרה לקידוש קמ"ל ונתן ולא ונתנו שלא כתיב בלשון רבים למעט פסול אחד שאע"פ שמרביןן שאר פסולי אסיפה לקידוש אבל אשה אפ' לקידוש פסולה.

עג.

תוס' ד"ה ואסורים לזרים וכו' בא"ד ואין לומר משום דבעי למתני

כדברי הצ"ח (פסחים כד.) שהרמב"ם אזיל לשיטתו דאין לוקין על לאו של הנאה כי אם בהנאת אכילה וא"כ אם אכל כשהוא טמא לוקה ואם ביערן כשהם טמאין אינו לוקה עיי"ש בדבריהם. ובאמת הרואה יראה דאין הדבר מפורש בדברי הרמב"ם דאם ביערן כשהם טמאים דאינו לוקה ואולי י"ל דאה"נ סובר הרמב"ם כדעת הרא"ש (בפיה"מ שלו עמ"ס מע"ש פ"ה אות ג') דאפ' בכה"ג לוקה. האמנם הספר החינוך (מצווה תר"ו) אכן כתב להדיא דאין לוקין על זה משום שיש תשלומין והמנ"ח הבין בדעתו דמשום שחייב תשלומי ממון אינו לוקה מדין קים ליה בדרכה מיניה ויש לנו קבלה בזה שמשלם ואינו לוקה. אך מרן הגראמ"מ שך זצ"ל (אבי עזרי מע"ש ריש פ"ג) כתב שתשלומין היינו תשלומי מצווה והוא ביאר שיש איסור לבטל מ"ע דאכילת מע"ש כתיקונם ואם אכלן בטומאת עצמו לוקה משום שביטל המ"ע הזה בידיים אבל אם ביערם בטומאתם אינו לוקה שכבר נתחללו מקדושתם וחל עליו חיוב להשלים ממון אחר תחתם כדי לקיים מצוות של אכילת מע"ש כראוי לו וא"כ אינו לוקה דלא עבר האיסור דלא בערתי דלא ביטל המ"ע בידיים. ועוד נראה שזה דומה ללאו שניתק לעשה דאין לוקין עליו ומשו"ה איסור ואינו לוקה. וכן משמע מדברי הרמב"ם שכדי לחייבו מלקות צריך לבטל מ"ע זה בידיים שכתב שרק לוקה אם אכל בירושלים אבל אם אכל חוץ ממקומו אי"ז ביטל מ"ע דאכילת מע"ש.

גמ' בא"ד הנך נפישין ואיבעית אימא כרת עדיפא. נראה לי די"ל דהני ב' לישני תלויין במש"כ לעיל (לב:) אם ריבוי הכמות מכריע האיכות.

אסורה היא בתרומה וביכורים. ודומה לזה תירץ בפני שלמה דאסורין לזרים ר"ל שאסור לאדם לסוך בשמן של תרומה לבנו הקטן או לעבדיו ואעפ"כ שאין זה בכלל מש"כ חייבין בחומש דבכה"ג כתב הרמב"ם (תרומות פ"י הי"א) דאינו חייב לשלם החומש.

עג:

גמ' בא"ד תרומת ידך אלו בכורים ואיתקש בכורים למעשר מה מעשר אסור לאונן אף בכורים אסור לאונן. פסק הרמב"ם (ביכורים פ"ג ה"ו) שביכורים אסור לאונן משום דכתיב "ושמחת בכל הטוב" (דברים כו:יא) והקשה הגרעק"א למה לא הביא הדרשה דהכא.

גמ' בא"ד ואסור לבער מהן בטומאה ואוכלן בטומאת עצמן לוקה. משמע שאסור לבער מע"ש כשהמע"ש טמא ואינו לוקה ע"ז אבל אם בא לאכול מע"ש כשהוא עצמו טמא אסור ולוקה. וכן פסק הרמב"ם (מע"ש ריש פ"ג) שרק בטומאת עצמו לוקה ולא בטומאתן. והקשה על זה הרמב"ן (ספר המצוות שורש ח') דאם שניהם נלמדים מ"לא בערתי" אמאי לוקה על זה ואינו לוקה על זה? ותירץ המהר"י קורקוס שלפי הרמב"ם עיקר דרשה ד"לא בערתי" קאי אאכילה אבל לפי הרמב"ן ביעור הוא לשון כליון בין ע"י אכילה בין באופן אחר כמש"כ הרמב"ן עצמו (שמות ג:ב) לגבי הסנה. ועוד כתב המהר"י קורקוס דמדכתיב "לא תוכל לאכול" אח"כ דזה מגלה שלא הקפיד התורה אלא על האכילה ולא על סתם ביעור. והגרעק"א בגליונו על הרמב"ם והערול"נ כאן תירצו

עד.

גמ' בא"ד ואימא ליקח לו ארון ותכריכים. ע' פ' ר"א מן ההר.

תוס' ד"ה אונן מותר בפרה דלא גרע מטבול יום ואע"ג דאונן אסור במעשר וטבול יום מותר היינו לאכילה אבל לנגיעה תרווייהו שרי. הקשה המהרש"א על האי ק"ו למה לא פרכינן דערל יוכיח שברייתא דידן אזיל כרבי עקיבא כדאמרינן כאן בגמ' וערל לר"ע מותר בנגיעה אפ' לתרומה וקדשים ואעפ"כ אסור בפרה דהא פרש"י (ד"ה תנא דבי ר"ע) שלר"ע ערל אסור בפרה. ותירץ המהרש"א דלפי רש"י צ"ל דאה"נ לר"ע ערל הוא טמא אפ' לענין נגיעת הני ואין שום פירכא על הק"ו דאונן מטבו"י. ובדעת הרמב"ם כתב המהרש"א שאפ' לר"ע ערל מותר בפרה ולכן אין שום פירכא. והא דערל מותר בפרה ילפינן מק"ו לעיל (עב:) בדברי ר"א והביא הגמ' סיוע לו מן הברייתא. אך ע' בקרן אורה שהקשה על המהרש"א דמהיכי תיתי הא דפסק הרמב"ם שערל מותר בפרה היינו אפ' לשיטת רבי עקיבא וצ"ע. (וזה תלוי במש"כ לעיל ע. אם הרמב"ם פוסק כר"ע או לאו)

עד:

גמ' בא"ד חללה לאו זרעו דאהרן היא. ע' הגהות המהרש"ם שהדגיש שזה לאו דוקא אלא ר"ל דלענין זכותי מתנות כהונה אינה כזרע אהרן. וכנראה זהו ג"כ כוונת הפורת יוסף כאן. וכן הוכיח הברכת אברהם מדברי הרשב"א כאן שכתב אפ' נבעלה לפסול לה שהיא פסולה לתרומה ואינה חללה לאו זרעו של אהרן היא וכתב

הברכת אברהם שבודאי דין זה אינו שייך לענין יחוס ולקיום פו"ר כי אם לענין זכות מתנו"כ לחוד. ועפ"ז מיישב הסתירה בדעת הרמב"ם שהעיר הישרש יעקב אם חללה ממש כזרה או לאו.

גמ' בא"ד אדרבה תרומה חמורה שכן מחפ"ז הנך נפישין. ע' תוד"ה הנך. ולולא דבריהם יש לדייק דמדלא פריך הגמ' עדיפא קדשים שיש בהם כרת כדפרכינן לעיל (עג:) כנראה שלא שייך עדיפות דכרת באיסור טבו"י בקדשים ולכן לא הביא הגמ' שהכרת מאלים האיסור. ואולי זהו מקור לדעת הרמב"ם (פסוה"מ פ"ח הי"ד) שפסק דאם טבו"י אכל קדשים לוקה ואינו חייב כרת. אך עיי"ש באו"ש.

תוס' ד"ה ושפחה מנין וכו' בא"ד ונראה דשאינה משוחררת אתיא לה לה מאשה כדמשמע בכריתות. הקשה בשיעורי הג"ר דוד פוברסקי זצ"ל (אות קנ"א) דאי דרשינן לה לה מאשה לומר ששפחה שאינה משוחררת מטמאה טומאת לידה א"כ למה לי קרא דאשה לרבות שפחה משוחררת הא ק"ו הוא דאם מטמאה כשהיא שפחה ממש כ"ש דמטמאה כשהיא משוחררת דהו"ל כישראלית גמורה? והוא תירץ דרק לאחר שמרבינן שפחה משוחררת מאשה לא צריך לדרוש לה לה מאשה לומר ששפחה מטמאה טומאת לידה אבל אה"נ קודם לכן הוה דרשינן הכי. ואולי יל"פ באופן אחר דעיקר דרשה דאשה קאי אגירות ואגב גירות מרבינן נמי משוחררת דלא גרע ממנה אבל אה"נ יש ג"כ מקור אחר לרבות שפחה משוחררת דהיינו דכיון שגמרינן לה לה מאשה לרבות אפ' שפחה

מהן. כתב המאירי (עו.) דבנו של פצוע דכא כשר לקהל. וביאר הרה"ג נפתלי בונם ווסרמן זצ"ל הי"ד (קובץ הערות ס' מ"ד בהשמטות) שזהו כדעת הלבוש (אה"ע ס' ה' ס"ב) שכתב דפ"ד שהוא פצוע בביצה אחת אפשר לו להוליד בנים ואעפ"כ אסור לבא לקהל מדין פ"ד אך בניו כשרים. ומוכח לשיטתו דגדר איסור פצוע דכא אינו לאסור לקהל מי שאינו יכול להוליד בנים אלא שיש מציאות של פצוע דכא שהוא אסור לבא בקהל אפ' אם יכול להוליד בנים.

גמ' בא"ד שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר סריס חמה ס"ד אלא הרי הוא כסריס חמה וכשר. ע' בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"א ס' ט"ו) ובשו"ת שו"מ (מהדו"ק ח"א ס' קצ"א) שדנו במי שנולד ויש לו ג' ביצים האם אמרינן בזה דכל יתר כנטול דמי (חולין נח:).

רש"י ד"ה יולדת הותרה מכללה שרואה דם וטהורה לבעלה אבל זה לא הותר מכללו דכל כמה דלא פסיק טמא. ע' ברשב"א שכתב שזהו רק לשיטת רב דס"ל (נדה לה:) דמעיינן אחד הם דכיון שממקור אחד באים הדם שייך לומר שיולדת הותרה מכללה היא אבל ללוי א"א לומר כן דהני ב' מעיינות נינהו ודם יולדת בא ממעיינן טהור ודם נידות בא ממעיינן טמא. ולפי לוי אין זה קשיא דאולי לוי תנא הוא ופליג אדהכא (וע' ריטב"א). וכתב בערול"ג פ' אחר דצריכי קרא לאסור יולדת

שאינה משוחררת אגב מלמדין ממנה משוחררת בק"ו וכנ"ל. וכן קצת מורה לנו השאלה בגירסת הדרשה דאשה דבגמ' כאן י"ג אשה לגיורת ושפחה ומשוחררת וי"ג גיורת ושפחה ובתו"כ גרסינן גיורת ושפחה בין משוחררת בין אינה משוחררת ובכ"ז הסכימו לגיורת משמע שעיקר הדרשה קאי עליה (וע' רשב"א). ושו"מ שבתוס' הרא"ש מדוייק כדברי הג"ר דוד פוברסקי זצ"ל ע"ש.

עה.

גמ' בא"ד צריכי דאי כתב רחמנא ביולדת משום דמרובה טומאתה אבל בזב אימא לא ואי כתב רחמנא בזב דלא הותר מכללו. ע' מש"כ לעיל (לב:) בענין אם ריבוי הכמות מכריע האיכות. והגרי"ע (לקח טוב כלל ט"ז אות ה') כתב דהני ב' צריכות תלוי בחקירה זו.

גמ' בא"ד ואיפוך אנא וכו'. וקשיא היאך ס"ד דמותר לאכול מעשר ואסור ליגע בו הא אכילה בכלל נגיעה היא? תירצו הרמב"ן והרשב"א דיש נפ"מ באכילה שלא ע"י נגיעה כגון שתחבו חבירו לבית הבליעה דאין זה נגיעה דהוי בית הסתרים דל"ה מגע (כמבואר בנדה מ.). א"נ כתב הריטב"א כגון שאכל ע"י מפה. ובתוס' הרא"ש כתב כגון כשעדיין לא הוכשר לקבלת טומאה דאין בכך כלום אם נגעו.

גמ' בא"ד ת"ר איזהו פצוע דכא כל שנצפעו ביצים שלו ואפילו אחת

ד. ואע"פ שאנן לא מיירי באיסור לבעל כי אם בטומאה ולגבי טומאה לא הותרה מכללה מ"מ צ"ל דאיסור נדה וטומאת נדה חד הוא והארכתי בזה במקו"א.

בידי אדם אף כאן בידי אדם. בחלקת יואב (ח"א אה"ע ס' ס"ג) צידד לומר דמה ממזר שייך רק בעבירה דערוה כך פ"ד שייך רק בעובר עבירה דסירוס אבל נסתרס מחמת פיקו"נ וכדו' לא חשיב פ"ד. ודע מה להשיב עליו שיש לפקפק בזה הרבה¹. וע' גליוני הש"ס שהביא ראי' לשיטה זו.

גמ' בא"ד ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא איסתתים גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים. ע' רש"י ומבואר מתוך פירושו שיש ב' שבילים בתוך האבר אחד לשתן ואחד לשכב"ז. אך נתקשה החזון איש (אה"ע ס' י"ב אות ז' ובתשובה שנדפס בסוף הסימן) דהשתא במציאות אין לנו אלא קנה אחד שממנה מוציאים את השתן וגם את השכב"ז. ואין ליישב ולומר דבאמת אפי' בנו בזה"ז יש ב' שבילים בתוך הגוף ורק מתאחדים בתוך האבר דכאן לא מיירי בתוך הגוף אלא בתוך האבר. ורופא אחד כתב למרן החזו"א שהאריכו בספרי הניתוחים שיש כמה אברים שאין מקומם בגוף קבועים בדיוק אשר על כן יש אנשים שפרשת דרכים שהוא מקום התאחדות ב' השבילים הוא יותר קרוב לגופם ויש שיותר קרוב לראש הגויה בתוך הגיד ויש השתנות בין הדורות ומדינות. וכתב החזון איש דאולי י"ל שהשתנה הטבע מזמן חז"ל וכמש"כ התוס' (ע"ז כד: ד"ה פרה)

לקדשים דסד"א כיון שמתחלה אסורה היא לבעלה וגם לקדשים השתא דהותרה לבעלה אימא דהותרה לקדשים ג"כ קמ"ל דלא אמרינן הכי. ולפרש"י והרשב"א הס"ד דיולדת מותרת לקדשים הוא דכיון דחזינן לגבה קולא דהותרה לבעלה סד"א דלא גמרינן מזב לאוסרה לקדשים ולכן צריכה קרא בפ"ע לומר דאסורה בקדשים.

תוס' ד"ה כרות שפכה וכו' בא"ד תימה לר"י דאמאי נקט פציעה בביצים וכריתה בגיד הא אמרינן בגמרא פצוע בכולן דכא בכולן כרות בכולן. כתב באהל דוד ע"פ רמז דנקט כריתה בגיד ע"פ דברי רבינו בחיי (בראשית יז:ג) שכתב שכל גידי האברים נקשרים באבר המילה ולכן כשכורת ערלת ראש הגויה בברית מילה נמצא שנכרתו כל הגידים שלו. ולא זכיתי להבין היאך מתרץ בזה את קושיית התוס' ואולי לא בא אלא לפרש למה נקרא הכרות שפכה כרות דמשמע שמהותו כרות אף שלא כרות אלא אותו האבר לחוד ולא כל גופו ומתרץ דכיון שאותו האבר הוא ראש הגוף כדברי רבינו בחיי (וכ"כ בתוס' יו"ט נגעים פ"ו מ"ז) חשיב כל גופו ככרות.

עה:

גמ' בא"ד במתניתא תנא נאמר לא יבא פצוע ונאמר לא יבא ממזר מה להלן

ה. וע' באוצר הפוסקים (אה"ע ס' ה' ס"ק) שהביא הרבה משא ומתן אם אמרינן כשם שבממזר ספקו מותר מן התורה כך פ"ד ספקו מותר מן התורה דהא אין הקיש לחצאין.

ו. הנה בספר גבול מנשה (וכ"ה בשיטת הקדמונים עמ"ס יבמות ליקוטי תשובות הראשונים ס' י"א) העתיק מאמר אחד מהחכם רבינו בנימין ב"ר יהודה מלוניל וז"ל הא דאמרינן פרק מי שמתו (ברכות כב.) בעל קרי שנפל עליו תשעה קבין מים טהורים יש לשאול למה אמרו תשעה ולא אמרו עשרה כי בכמה מקומות אמרו עשרה קבין עשרה קבין אותן דמס' קידושין (מט:) ונתן טעם לדבר

עו.

גמ' בא"ד א"ל מייתנין נהמא חמימא דשערי ומניחין ליה אבי פוקרי ומקרי וחזינן ליה. מכאן דייק בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סוף ס' מ"ג) שהותרה האיסור השחתת זרע לבטלה מפני מצוות פו"ר וכע"ז איתא בערול"נ. אבל בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה ס' קנ"ז) חולק ע"ז די"ל דשאני הכא דקרוב הדבר להיות דכרות שפכה הוא ואולי אין איסור הו"ל לכרו"ש א"נ שאני הכא דבלא בדיקה אסור לישא אשה כלל ויבא לידי הרהורי עבירה והו"ל בלא"ה ומשו"ה התירו לו הו"ל ע"י גרמא. וכתב בח' ר' רואבן זצ"ל (ע' מש"כ לעיל יב:) שבכה"ג הוי לצורך ואינו דומה לבל תשחית שהוא השחתת לחינם דכאן יש צורך גדול בזה. וע' יש"ש (ס' ט"ו) שמפרש שזה גופא השאלה ילמדנו רבינו היכי עבדינן. ולדינא העלה השו"ת אג"מ (אה"ע ח"א ס' ע', אה"ע ח"ב ס' ט"ז) שלצורך בדיקה אין בזה משום איסור הו"ל אך לא התיר לעשות כן בידיים וכדו' אלא כעין דרך תשמיש או ע"י גרם או ע"י הרהורים לחוד.

גמ' בא"ד נשים המסוללות זו בזו פסולות לכהונה וכו'. ע' מש"כ לעיל (נה:). הרמב"ם כתב (איסו"ב פכ"א ה"ח) דנשים המסוללות אסור מלאו

גבי הא דכתוב בגמ' שפרה אינה מתעברת לפני ג' שנים ובמציאות בזה"ז הפרה מתעברת אפ' בכ' שנים. וע' מש"כ לקמן (צו.) לענין נתשנה הטבע.

רש"י ד"ה בידי שמים ע"י רעמים וברד או ממעי אמו. משמע דדוקא בכי הני גווני הוי סריס בידי שמים אבל כגון ע"י חולי הוי כסריס אדם. וכ"כ הרא"ש (ס' ב') בדעת רש"י. אכן הרמב"ם כתב (איסו"ב פט"ז ה"ט) שאפ' בחולי דינו כסריס בידי שמים. והקשה התפארת שמואל על הרא"ש דהא פרש"י לעיל (כ:): שסריס אדם היינו דוקא כשסירסו אדם משמע שע"י מחלה דינו כסריס ביד"ש. ועוד הקשה דמהיכי תיתי לדייק מרש"י דהכא אולי דבריו כאן לאו בדוקא נאמרו (ובאמת כ"כ המהרש"ל ביש"ש ס' ט' שדברי רש"י כאן לאו בדוקא נאמרו ואפ' רש"י מודה לשיטת הרמב"ם). בין כך ובין כך עדיין צ"ע דרש"י עצמו לעיל (עה. ד"ה סריס חמה ס"ד) כתב להדיא דאם נסתריס ע"י חולי הוי סריס בידי שמים וא"כ אמאי לא פרש"י כן כאן. ושו"ר בפירוש ר"א מן ההר כאן שהביא דברי רש"י ואח"כ כתב דה"ה ע"י חולי דכבר דבידי שמים הוא (וכדרכו הלך בתר דעת הרמב"ם).

רש"י ד"ה עטרה שורה גבוה וכו'. ע' מש"כ לעיל (מז:).

החכם רבינו בנימין לפי שיש באדם נקבים מוציאים ליחה סרוחה ואלה הן האזנים והעינים והנחיריים והפה וב' נקבים התחתונים וכנגדן תקנו ט' קבין לכל נקב קב ויש תמיהם על זה הטעם דג' נקבים יש למטה באבר יש שנים אחד שמוציא שתן ואחד שמוציא זרע ואומר הטעם דכל ראיית קרי הוא משום גסות הרוח ואמרינן (קידושים מט:) תשעה נטלה עילם ומשום הכי לקחו הכא ט' קבין. עכ"ל. ולפי דברי החזון איש שבזה"ז נתשנה הטבע לק"מ בזה"ז דעכשיו אינו אלא ב' נקבים באבר נמצא שיש ט' נקבים סה"כ. וע"ע בספר גימטריאות לריה"ח (ח"א אות רע"ז) שהביא טעם אחר למה בעינן דוקא ט' קבין מים לטהר טומאת קרי.

המקום

יבמות דף עו:

מרחק

קצט

רש"י ד"ה ממולאי ממשפחה אומללה
מבית עלי דאמרינן בפ"ק דר"ה
אביי ורבא מדבית עלי קאתו. ע' מש"כ
לקמן (קה.).

תוס' ד"ה שלא ראה קרי מימיו ונתעברה
מביאה ראשונה שמיעכה באצבעה
כדאמרינן בתמר בפרק ד' אחין. ע'
מהרש"א וערול"נ שם ובהגהות יעב"ץ
כאן. והארכתי במקו"א למה לא חשיב
ראובן בן יעקב כבן תמורה (נדרים כ.).
מאחר שלא כיוון יעקב ללאה כי אם לרחל
בשעה שבא עליה ביאה ראשונה אשר
ממנה נתעברה.

עו:

מתני' עמוני ומואבי אסורים ואיסורן
איסור עולם אבל נקבותיהם
מותרות מיד. כתב המהרש"א (הוריות י:)
שבנות לוט כיוונו לשם שמים ולכן זכו
שנקבותיהן של עמון ומואבי מותרין לבא
בקהל ה' משא"כ לוט כיון שהוא כיוון
לשם זנות כל זכרי צאצאיו אסורין לבא
בקהל ה' וכ"כ בשפתי כהן עה"ת (פ' כי
תצא). וגם האהל דוד (לקמן עז.) כיוון
לדבריהם. ועוד הביא האהל דוד את דברי
המהרש"א (ב"ק לח:) לענין זה. וע' משך
חכמה (דברים כג:ד.).

גמ' בא"ד שהמלך פורץ גדר. כתב
המבי"ט (קרית ספר מלכים פ"ה) שזהו
מטעם דינא דמלכותא דינא.

גמ' בא"ד וילבש שאול את דוד מדיו
כמדתו וכו'. ע' בבן יהוידע למה
הוצרך נס לדוד ללבוש בגדי שאול.

גמ' בא"ד הכא דמפרש טעמא דקרא על
אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים
דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה

ד"כמעשה ארץ מצרים לא תעשו" (ויקרא
יח:ג) ואין לוקין עליו משום שאין לו לאו
מיוחד (ופ' הלבוש אה"ע ס' כ' סעיף ב' דר"ל
דהוי לאו שבכללות). ומזה דייק המבי"ט
בקרית ספר (שם) דאיסור נשים המסוללות
הוי איסור דאורייתא רק שאין לוקין עליו.
ובספר קרית מלך רב (קונטרס דין אמת ס'
כ"ו) כתב דרך נישואין אסרה התורה
שכך היו עושין המצריות שהאשה נישאת
לאשה אחרת (וכ"מ בתורת כהנים סו"פ אחרי
מות) אבל סתם להיות מסוללות שלא
בדרך אישות אסור רק מדרבנן. ע" מש"כ
לקמן (פב:).

שם. ע' גליוני הש"ס כמה נפ"מ אם
נחשב נשים המסוללות ממש כביאה
אסורה או לאו.

שם. בשיטמ"ק מביא בשם רבינו יהונתן
הכהן (וכ"ה בארחות חיים הלכות ביאות
אסורות ס' כ"ז) דיי"ג נשים המסוללות זב"ז
כלומר מתחממות זב"ז מלשון שהיד
סולדת בו. ולמסקנת התוס' מיירי
שמטילות זרען זמ"ז (ולא מיירי בזרע
בעליהן). וע' בשו"ת תורה לשמה (ס' תק"ד)
להבן איש חי שדן האם יש איסור לאשה
להשחית את זרעה. וראיתי במאור האפלה
(במדבר לא:ג) שמפרש דכומז היינו דפוס
של בית הרחם ועושין אותו נשים
המסוללות כדמות אבר של אדם.

גמ' בא"ד והני מילי בהיותן עכו"ם כי
מגיירי בישראל שרו ורבנן הוא
דגזרו בהו וכו'. רבנן היינו ב"ד של דוד
המלך ע"ה ע' ברמב"ם (איסור"ב פי"ב הל'
כב-כד). וע' מש"כ לקמן (עח:).

גמ' בא"ד והא לא קבלו גרים לא בימי
דוד ולא בימי שלמה וכו'. ע' מש"כ
לקמן (עט:).

בתולדה שם הרי הם כקבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואף שהיו המיעוט לא בטילים? ופ' הרשב"א דאזלי לעלמא היינו בזמן שבא סנחריב ובלבל מצרים¹. וע' רבינו אברהם מן ההר שכתב סתם שעזבו יושבי מצרים את מצרים ונתיישבו שם אומה אחרת.

שם בא"ד וכי אזהר רחמנא מערב רב. וצ"ב למסקנא אי יש איסור מצרי על הערב רב אע"פ שגם הם נתגיירו בהר סיני כמו שאר בני"י (וע' שיעורי ר' דוד פוברסקי זצ"ל אות קע"א). ובהגהות היעב"ץ (לקמן ע"ט). כתב שמשה רבינו גזר על הערב רב כמו שגזר על הנתינים. וע' ברמב"ן (שמות י"ט:א) שכתב שכבר הבדילו מן הערב רב קודם מתן תורה ולכן יתכן שלא נתגיירו הערב רב עם בני"י בעת מתן תורה. והאברבנאל (מלכים א ג:א) כתב להדיא שיש איסור מצרי גם על הערב רב ומהר"ש לאנייאדו (כלי יקר שם) חלק עליו וסובר דאין איסור מצרי בערב רב. וראיתי בספר מדות טובות על המכילתא (עמ' של"ו) שהעיר עליו דאשטמיתיה ממנו דברי רש"י הכא שכתב להדיא דיש איסור מצרי גם על הערב רב.

רש"י ד"ה לא נסיב מידי אלא לזנות היה מתכוין. ע' או"ש (איסור"ב פט"ו ה"ב) שכתב עפ"ז יש ראי' לדעת הרמב"ם שבחייבי לאוין אין ביאתה אסורה אא"כ עשה בה קידושין קודם לכן ובא עליה

לקדם וכו'. כתב במנחת חינוך (מצווה תקס"ב) שטעם זה הוא רק לומר שעמונית ומואבית מותרות לקהל אבל עדיין יש איסור לדרוש בשלומן. אכן בהגהות הגרי"פ פערלא כתב שכשם שאין איסור לקהל בעמונית ג"כ אין איסור לדרוש בשלומן. ובגליון האבי עזרי זצ"ל על המנ"ח הקשה מרן הגראמ"מ שך זצ"ל ע"ד המנ"ח דאי נימא שיש איסור דרישת שלום עמונית איך דרש בועז בשלום רות שהיא מואבית? וראיתי בספר משחת שמן (ח"א ס' רל"ח) שהביא בשם הרה"ג אלי' ברוך פינקל זצ"ל שע"ז גופה תמה רות לומר "מדוע מצאתי חן בעיניך להכיריני ואנכי נכריה" (רות ב:י) ר"ל למה דרשת בשלומי אם אני מואבית והוא השיב לה שבשביל החסד שהיא עשתה עם חמותה נעמי מותר לדרוש בשלומה דמותר לדרוש בשלום עמוני ומואבי אם הם התחילו בחסד כדחזינן אצל דוד המלך שעשה חסד עם חנון דרק דרישת חסד אבל לא תשלומי חסד וכמש"כ בהגהות מיימוניות (מלכים פ"ו ה"ו).

רש"י ד"ה הנך אזלי לעלמא ומתו וטבעו בימי פרעה. הקשו הראשונים דהלא רק אותם שיצאו למלחמה מתו ולא כולם? בתוס' הרא"ש פ' שאע"פ שנשאר במצרים הטף אחרי שטבעו אנשי מצרים בים מ"מ נתיישבו במצרים אנשים משאר ארצות והם היו הרוב. אך הריטב"א הקשה ע"ז דכיון שנשאר המצריים

ז. וכן הובא בביאור הגר"א (אה"ע ס' ד' סק"ח). ודבריהם תמוהין הן דהא קדם שלמה לימי סנחריב וגלות עשרת השבטים כמה דורות (וכבר הקשו כן בישרש יעקב ובחשק שלמה ובהגהות היעב"ץ)

דרך אישות דאל"כ מהו תירוץ הגמ' משלמה. וכן חש לזה הגרא"ו בקובץ הערות (סוף ס' ס"ד).

תוס' ישנים אות א'. ע' מש"כ לעיל (טז:).

עז.

גמ' בא"ד בעי לאכרוזי עליה. כתב בכך יהודיע ולא בא לפסול דוד דהא כבר פסק הסנהדרין שהוא כשר והוא היה זקן ממרא אלא ר"ל הכריז לומר שדוד פסול מלישב בסנהדרין. ובעיון יעקב כתב להיפוך.

גמ' בא"ד ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי וכו' יתר הישמעאלי. כתב בפירוש המיוחס לרש"י (דהי"א ב:יז) ובמצודת דוד (שמואל ב' יז:כה) שנקרא ישמעאלי מפני שגר בארץ ישמעאל וביאר הרד"ק דאעפ"כ קראו ישראלי שלא יעלה על הדעת לומר שהוא היה ישמעאלי ממש. ועוד הביא הרד"ק בשם אביו דכיון שיתרא גר בארץ ישמעאל הישמעאליים היו קורין אותו ישראלי וכשבא לא"י הישראליים קראו אותו ישמעאלי משום שבא מארץ ישמעאל. וע' בן יהודיע שביאר בהא דחגר חרבו כמו ישמעאלי ולא אדומי אע"פ שגבי עשו כתיב "על חרבך תחיה" וגם המהרש"א עמד ע"ז וע"ע בעיון יעקב. ובערו"ל נ' מפרש שנקרא ישמעאלי דוקא בספר דברי הימים משום שספר זה נכתב ע"י עזרא הסופר (כדאיתא בב"ב טו.) אשר בימיו הרג ישמעאל בן נתניה את גדלי' בן אחיקם ומשו"ה כינו שם ישמעאל לכל מי שהוא בעל חרב.

גמ' בא"ד כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב וכו'. כתב בכך יהודיע

ובחידושי הגרי"ז הלוי (עה"ת ספר רות) שבעל כרחך צ"ל דהלכה זו הלל"מ היא ואין לחלוק עליו דאל"כ מה הוסיף עמשא לדברי אבנר.

גמ' בא"ד תרגמו כל כבודה בת מלך פנימה. ע' מהרש"ל (חכמת שלמה כאן ויש"ש ס' י"ט) שמפרש דהכי קאמר מאחר שבנות ישראל צנועות הן ולא יוצאין החוצה ממילא לא קדמו להן בנות עמון ומואב בלחם ובמים אבל חלילה לפרש שבנות עמון ומואב עצמן היו צנועות ולא היו יוצאות החופה. אבירא ע' בקרן אורה שפ' דקאי אבנות עמון ומואב שאף הן לא יצאו החוצה.

גמ' בא"ד כתנאי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית דברי ר"י ר"ש אומר וכו'. ע' במהרש"א שכתב לפרש דלעולם אפ' בלאו הך דרשה יהא מותר לבועז לייבם את רות שהרי מדאורייתא אפ' אם יש עליה איסור מואבי מ"מ אמרינן בזה עדל"ת דעשה דיבום (שהיה נהוג בכל הקרובות ולא רק באח כמו שכתב הרמב"ן בפ' וישב אצל יהודה ותמר) דוחה לל"ת דמואבי ועדיין לא גזרו גזירת ב"ר אטו ב"ש (לעיל כ:): בימיו. אשר על כן ב"כ וב"כ מותר לבועז לייבם את רות אך למרות שהביאה מותרת מדין עדל"ת מ"מ הולד יהא פסול לקהל (ע' מש"כ לעיל סח:): בלא דרשת עמוני ולא עמונית וזהו טענת הגואל שלא רצה לייבם את רות "פן אשחית את נחלתי" (רות ד:ה) ופרש"י שלא רצה לתת פסול בזרעו ומשמע שגם הוא מודה שהביאה מותרת אך הבנים פסולים וזהו ג"כ טענת דואג שסבר שמה שעשה בועז היה בהיתר מפני עדל"ת ואעפ"כ דוד היה מפסולי קהל. וכבר תמה

והוא ג"כ בכלל ולכן אסור ג' דורות הוא בתו ובת בתו. ובתוס' הרא"ש הקשה על רש"י דהא אינו דומה למצרי ואדומי דבהם הותרו הדור הג' ורק נאסרו הב' דורות ראשונות. וגם קשיא לי איך שייך שהוא אסור לעצמו ולמה הוא נכלל בתוך חשבון הדורות. ולכן פ' התוס' הרא"ש שהוא אינו בכלל ועד ג' דורות היינו עד ולא עד בכלל דהיינו דנאסרו בתו ובת בתו ותו לא וכשם שמצרי דור שלישי מותרת כך בת-בת-בתו מותרת.

גמ' בא"ד בניס אשר יולדו להם דור שלישי וכו'. כתב ר"א בן הרמב"ם (ברכת אברהם ס' מ"ג מובא בכס"מ איסור"ב פט"ו ה"ב) דמה שצוה הקב"ה שדור ג' יבאו בקהל אין הזנות עמהן בכלל המצווה דאין זה נקרא "ביאה בקהל" דרק ע"י קידושין חשיב כבא בקהל וא"כ ה"ה האיסור בהם לפני דור ג' שהוא לאו הבא מכלל עשה איננו אלא ע"י קידושין ג"כ וא"כ ה"ה לכל שאר איסור"ב שהם חייבי לאווין לא נאמר האיסור כי אם ע"י קידושין ולא בביאה לחודא וזהו סעד לדעת הרמב"ם (איסור"ב פט"ו ה"ב, פי"ז ה"ב) שס"ל דאין לוקין על חייבי לאווין אא"כ קידש ובעל (וע' מש"כ לעיל נו:). והנה הראב"ד השיג ע"ד הרמב"ם וכתב דבעכצ"ל שביאה בלא קידושין אסורה דאל"כ אי נימא דביאת זנות בלא קידושין מותר בחייבי לאווין הרי יגרום שע"ז ירבה ממזרים בבנ"י ח"ו שהרי מותר לאיש ישראל לבא על הממזרת בלא קידושין ויוליד ממנה ממזרים. ועוד הבין הראב"ד בדעת הרמב"ם דהקידושין בחייבי לאווין הן חלק של העבירה אשר על כן הבין הראב"ד דלפי הרמב"ם אם קידש את אשתו בהיתר ואח"כ נעשה פ"ד

עליו הגרי"י וויס זצ"ל (שו"ת מנחת יצחק ח"ו ס' קנ"ז) דהא בועז ורות היו לאחר מתן תורה ומאז כבר נקבע ההלכה שמצוות יבום אינה אלא באח המת ולא בשאר קרוביו. וע' באוצר בלום על העין יעקב שגם הוא הוכיח כנגד דברי המהרש"א. וכ"כ הרש"ש ובחידושי הרד"ל על רות רבה דמעשה בועז ורות לא היה ממש מצוות יבום (וע' מש"כ לעיל כד.).

רש"י ד"ה דהא שמואל ובית דינו קיים ומילתא דעבידא לגלויי הוא ולא משקר בה. והקשה הריטב"א דודאי טעמא דאין שומעין לת"ח אינו משום חשש משקר אלא פ' הריטב"א דמשום שחיישינן שמא מתוך שנושא ונותן בהלכה יאמר בדדמי כדי לקיים לדבריו וכסבור שכך קיבל מרבו אבל אם רבו עדיין קיים לא חיישינן שיטעה בדדמי משום שדייק שפיר (ודומה לזה איתא להלן פז. דאשה יש לה נאמנות לומר שמת בעלה דמאחר דקי"ל דאשה דייקה ומנסבא לא חיישינן בדדמי). וע' שדי חמד (כללים מערכת כ' כלל ח') שהקשה ע"ד הריטב"א דהא דמצינו בברכות (מג.) שרב פפא יצא שקר מפיו לאשתמוטי נפשיה עיי"ש.

הגהות חכמת בצלאל אות א' וכו'. ע' מש"כ בקונטרס שנות חיים על סדר הדורות (שנת ב"א תתקס"ד).

עז:

גמ' בא"ד עריות יוכיחו שלא אסר בהן אלא עד שלשה דורות אחד זכרים ואחד נקבות. ר"ל מדאורייתא אבל מדרבנן גזרו על השניות לעולם כדאיתא לעיל (כא.). וע' רש"י שפ' עד ועד בכלל

לוקה אם בא עליה אין כאן קידושין וביאה באיסור שבזמן הקידושין לא היה עליו איסור פ"ד. ולאור זה השיג הראב"ד עוד ע"ד הרמב"ם וכתב דנמצא מרבה ממזרים בישראל שהרי אי נימא דבכה"ג שנעשה פ"ד לא תצא תזנה אשתו תחתיו ותוליד בנים ויהיו ממזרים (וצע"ק דאם פ"ד מולחט הוא לא תעשה כן אשתו דא"כ הכל יידעו שלא לו יהיה הזרע שהרי פ"ד הוא). ובשו"ת החת"ס (אה"ע ח"א ס' י"ט) כתב ליישב דעת הרמב"ם משתי ההשגות האלה של הראב"ד: על הקושיא הראשונה מיישב החת"ס דהרמב"ם לשיטתו אזיל דס"ל דלוקין על כל ביאת זנות מלאו דקדישה (ע' מש"כ לעיל נה). וא"כ בלא"ה בביאת זנות עם החייבי לאוין אסורה ולא חידש לנו התורה אלא שגם ביאה דרך אישות (ר"ל ע"י קידושין) אסורה בהם^ח. ועל הקושיא השני' מתרץ החת"ס דמעולם לא עלה בדעתו של הרמב"ם לומר דאם קידש את אשתו בהיתר ואח"כ נעשה פ"ד דמותר בה משום שאין כאן קידושין באיסור דלא סובר הרמב"ם דבעינן קידושין באיסור אלא בקידושין כלשהו נאסרו החייבי לאוין משום שע"י הקידושין הוי ביאתו ביאה דרך אישות (ע' מש"כ לעיל נו). וזה מה שאסרה התורה בחייבי לאוין וא"כ בנעשה פ"ד אסור באשתו וילקה עליה משום שכבר קידש אותה למרות שקידשה בהיתר (וכן העלה בשו"ת חקרי לב (אה"ע ס' ח') דאיש שנעשה פ"ד לאחר שכבר נשא אשה

לוקה אם בא עליה אף שלא קידשה באיסור). והנה מפרש המזרחי (דברים כג:ג) בדעת רש"י שאיסורי ביאה נאסרו דוקא ע"י נישואין (ר"ל קידש ובעל) וזהו כדעת הרמב"ם הנ"ל ודלא כהראב"ד (וגם הרלב"ג שם מבואר להדיא כד' הרמב"ם). וגם על רש"י חל קושיות הראב"ד הנ"ל הראשונה דאי נימא דביאת זנות מותר בחייבי לאוין בלא קידושין נמצא אתה מרבה ממזרים בישראל. ולפי רש"י א"א לנו לומר כמו שתירץ החת"ס בדעת הרמב"ם דבלא"ה כל ביאת זנות אסורה משום לאו דקדישה דז"א עולה לדעת רש"י דמפרש (דברים כג:יח) לאו דקדישה דוקא במזומנת ולא בכל ביאת זנות. אלא כתב החת"ס דלפי רש"י צ"ל דלא חששה התורה להרבות ממזרים ע"י ביאת זנות דאקראי היא ולא שכיחא שידבקו כשרים ופסולים וכדאמרינן (כתבות יב:) אשה בודקת ומזנה ואין כאן חשש ריבוי ממזרים (ונראה להוסיף גם דאשה מזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר כמבואר לעיל לה.. סט:). ולפי"ז מפרש החת"ס דשפיר מובן מה שאסרה התורה פ"ד דוקא ע"י קידושין וביאה דבלא קידושין אין כאן חשש ריבוי שהרי הפ"ד אינו מוליד ורק אם נשא אשה וחיישינן שתזנה תחתיו ותוליד בנים ממזרים בזה יש חשש ריבוי ממזרים בפ"ד ומה"ט אסרה התורה אבל בלא"ה מותר. אך בשאר חייבי לאוין ס"ד שתאסרו גם שלא ע"י קידושין וכהשגת הראב"ד ומשו"ה פרש"י עה"ת (דברים

ח. באמת הכי מדוייק בדברי הרמב"ם דבחייבי לאוין אם בעל ולא קידש לוקה מחמת לאו דקדישה דהרי הרמב"ם (איסו"ב פט"ו ה"ב) כתב קידש ולא בעל אינו לוקה בעל ולא קידש אינן לוקין משום ממזרות וכו' הא משום איסור קדישה שפיר לוקה כנלע"ד.

בקדושה לאפוקי גר עמוני שנשא בת ישראל דלאו מכונה היא הואיל וביאתה בעבירה בתו פסולה. מכונה ר"ל ממינה וע' בהגהות היעב"ץ ובפ' ר"א מן ההר ובגליוני הש"ס.

רש"י ד"ה עריות יוכיחו שלא אסר בהן אלא ד' דורות בתו אסורה לו והוא בכלל ועשה בהן נקבות כזכרים בתו כבת בנו. וצע"ק מאי דחק רש"י לפרש כן היה לו לפ' שבת בנו היינו בת כלתו שאסורה עליו. וצ"ל דלרבותא נקט כן רש"י דאפ' בת בנו מאנוסת בנו אסורה עליו אף שאמה מותרת לו דלאו כלתו היא.

רש"י ד"ה תלאן בלידה תלה הבנים באם שיולדת אותם וכו'. הסתפק הגרא"ו (קובץ הערות ס' מ"ד אות ד') אם נתעברה עמונית מנכרי וילדה בן (לאחר שנתגיירה) האם הבן הזה עמוני ואסור לקהל או בתר אמו אזלינן וכיון שהיא מותרת בנה ג"כ כשר? הביא הגרא"ל גורביץ זצ"ל (ארזא דבי רב כאן) רא"י מרש"י כאן בלישנא אחרינא שדין הבנים תלוי באם היולדת אותם וא"כ בן שאביו סתם גוי ואמו גיורת עמונית הוא כמו אמו וכשר לקהל. אך הברכת אברהם כתב שאפ' אם אזלינן בתר האם בזה וכדמוכח

כג:ג) דוקא אצל איסור ממזר לא ישא ישראלית דאפ' בממזר לא אסרה התורה אלא דרך נישואין ולא ביאה בעלמא כאמור דלא חיישינן לריבוי ממזרים ע"י ביאת זנות^ט. וע' מש"כ בסמוך.

גמ' בא"ד א"ר יוחנן אי לאו דאמר רב יהודה הכתוב תלאו בלידה לא מצא ידיו ורגליו בביה"מ דאמר מר קהל גרים איקרי קהל מצרי שני במאי יטהר. וילה"ק דלפי דעת הרמב"ם דבכל חייבי לאווין אינו לוקה עד שיקדש ויבעול א"כ אפ' בלאו דברי רב יהודה מצינו טהרה במצרי שהרי המצרי שני יבעול ישראלית בלא קידושין דבכה"ג לא עבר איסור והולד הוי מצרי שלישי וכשר? ותירץ האור שמח (ריש הל' אישות) דז"א שהרי הרמב"ם לשיטתו סובר דכל ביאה בלא קידושין עובר איסור דקדישה (ע' מש"כ בסמוך ועדיין צ"ע לדעת רש"י) וא"כ גם זה חשיב דאי ולא מיירי בדאי. ושו"מ שכבר כתב כן בספר המקנה (קונטרס אחרון אה"ע ס' כ"ו סק"ב) דשני דיבורים אלו של הרמב"ם תלויים זב"ז וכן העלה בשו"ת אור גדול (ס' ג'). וע"ע בשו"ת אג"מ (אה"ע ח"ה ס' מ"ג אות ב').

רש"י ד"ה גיורת מכנה ממכונה כלומר שאביה ואמה מעם אחד ונולדה

ט. ובשפתי חכמים (שם) כתב על דברי רש"י דמה שפ' רש"י לא ישא ישראלית דוקא בממזר ולא בפ"ד היינו משום דמש"כ לא ישא ישראלית ר"ל דאפ' אם נשאה כופין אותו להוציא אבל בפ"ד אם נשאה לא תצא ומשו"ה לא פ' רש"י דלא ישא ישראלית דהרי בדיעבד יכול לישא ישראלית. וכ"ה במנחת יהודה שם. אך בצידה לדרך כתב דדבר זה טעות ושיבוש הוא דמבואר לדינא דאם בדיעבד נישאת הבת ישראל לפ"ד עדיין היא בעמוד והוצא ותצא אפ' בדיעבד. וכ"כ החת"ס בתשובה הנ"ל. וכן בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"א ס' ל"ד אות י"ט) הביא בשם הספר המזוייף והמסולף שו"ת בשמים ראש (ס' ש"מ ול"מ שם) דפ"ד שנשא בהיתר א"צ לגרש אשתו והוא כתב עליו דישתקעו דבריו וחלילה לומר כן.

מרש"י כאן מ"מ עדיין יש מקום לספיקת הגרא"ו דספקו בהא דמותרת עמונית גיורת לקהל האם ע"ז בטל ממנה שם עמונית לגמרי והוי' כגיורת דעלמא או שהיא גיורת עמונית ומ"מ מותרת לקהל דלא אסרה התורה אלא זכרי עמון ולא נקבותיהם. ונפ"מ בזה הוא ציורו של הגרא"ו דגיורת עמונית שנתעברה מעכו"ם דבכה"ג אזלינן בתר האם' האם יש לה שם עמונית ובנה ג"כ עמוני או אין עליה שם עמונית כלל אלא כישראלית גמורה היא אחר שנתגיירה ובנה כשר לקהל דאינו עמוני כלל.

תוס' ד"ה שכן יש בהן צד כרת ותימה דאליבא דרבי יוחנן וכו' קיימינן ולדידה אשכחן ממזר בלא צד כרת דקסבר דיש ממזר מעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל. ותימה דאליבא דרבי יוחנן הא כבר קיימינן לעיל (טז:) דעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר. וע' תוס' הרא"ש שתירץ לקושיית התוס' דאעפ"כ רוב ציורים דממזר אית בהו צד כרת. והנה לולא דמסתפינא אמינא למימר דקושיית התוס' כאן היא מקור נאמן למש"כ השלטי הגיבורים (על ההגהות מרדכי פרק

החולץ אות ו') בשם הר"ר אברהם הגדול דאשה ישראלית הנבעלת לארמאי קנאין פוגעין בה דלכאורה זהו משום שסובר שיש לה איסור כרת להיבעל לגוי דלפ"ז מיושב תמיהת התוס' שהרי לא מצינו שום ציור דהולד ממזר ואין בו צד כרת דגם בעבד ועכו"ם יש בו צד כרת. והנה הדברים הנ"ל שייכים רק אי נימא כסברת חידושי הר"ן (סנהדרין פב.) דכל שקנאין פוגעין בו בפרהסיא איכא איסור כרת אפי' בצנעא דאין לחלק בין בפרהסיא לצנעא (וכ"כ הב"ח בדעת הרמב"ם בפיה"מ סנהדרין פ"ט מ"ו ובספה"מ ל"ת נ"ב). ובאמת הוא עצמו בחידושי הר"ן לעיל מיניה (סנהדרין עד.) כתב להדיא דאשה ישראלית הנבעלת לגוי אין בה איסור כרת כי אם לאו בעלמא וכ"ה דעת רוב הראשונים¹. וכן ראיתי להדיא בפרי האדמה להר"ש מיוחס (איסו"ב פי"א ה"טו) שכתב להדיא דלפי מש"כ ההגהות מרדכי דקנאין פוגעין בה גם כרת יש לה. והנה כבר כתב בשו"ת החת"ס (אה"ע ח"ב ס' פ"ב) דדברי רבינו אברהם הגדול תמוהין הן ולכאורה כוונתו למה שהקשו עליו התרומת הדשן (ס' רכ"ג) דאם אשה הנבעלת לגוי חייבת כרת אמאי אין הולד ממזר (ואולי י"ל דהוא סובר דאה"נ

י. וכמו"כ גבי לוייה שנתעברה מעכו"ם וכדאיתא בבכורות (מז.) וע' ח' רבינו חיים הלוי (הל' איסו"ב פט"ו ה"ט).

יא. שם בחידושי הר"ן דבריו נאמרו על אודות אסתר המלכה שנבעלה לאחשורוש ולא מסרה נפשה על כך. וע"פ מש"כ בסמוך כאן דאיסור כרת דישראלית וגוי אינו בגדר איסור ערוה אלא איסור כרת בעלמא יתכן לומר שאין באיסור זה משום יהרג ואל יעבור כמו שאר איסורי ג"ע וא"כ יש לפרש דאסתר שהיתה אנוסה להיבעל לגוי לא נתחייבה למסור נפשה על כך אבל כשנכנסה ברצון לאחשורוש להיבעל אליו בזה עברה ברצון על איסור כרת וזהו מה שאמרה אז "כאשר אבדתי אבדתי" (אסתר ד: טז) רק באותה שעה שזהו מלשון "והאבדתי הנפש ההיא וכו'" (ויקרא כג: ל) שהוא לשון כרת. ויש לדקדק בזה ע"פ הסוגיא דהתם ואכמ"ל.

עח.

גמ' בא"ד מצרי שני במאי יטהר וכו'. ע' בערול"נ שהקשה דמשכח"ל אם בא על ישראלית או גיורת בלא קידושין לדעת הרמב"ם דבעינן קידושין לחייבי מלקות בחייבי לאווין דאין בזה לאו ד"לא תהיה קדשה" והוא תירץ דמ"מ יש איסור עשה דפתויה. ועוד הקשה למה לא אמרינן דמשכח"ל שקידש אחיו אשה מצרית וכשמת אחיו והיא נופלת לפניו ליבום אמרינן דמן התורה עדל"ת לדחות איסור מצרי והוא יכול לבא עליה ואם נתעברה מאותה ביאה ראשונה יהיו בניו ממנה טהורים. ותירץ הערול"נ דאפ' אם אמרינן עדל"ת (כדלעיל כ:) לא הותרה אלא העראה אבל לא ביאה גמורה (כמש"כ לעיל כ:) ולכן לק"מ כיון דבכה"ג אינה יכולה להתעבר. ונראה לי לתרץ קושיות הערול"נ דאין זה נקרא "טהרה" כיון שדבר זה לא שכיח (וכמו שכתבו התוס' ותוס' ישנים בציורים אחרים). ועוד דאין מצרי יוצא וישא אשה דבכה"ג ממילא רמיא קמיה ליבום ואין זה נקרא שהוא טיהר זרעו. ועוד נ"ל דגם זה נקרא "דאי" שהרי י"מ דסובר הרמב"ם דבקידושין לחוד יש איסור בחייבי לאווין אף שאין לוקין עד שקידש ובעל (והארכתי בדעת הרמב"ם במקו"א אם יש איסור בקידש ולא בעל ובבעל ולא קידש).

גמ' בא"ד אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנה שלישי. ביארו הרמב"ן ורשב"א דע"כ דינא דרבב"ח אר"י הוא משום בתר דידיה שדינן דאי משום הולך אחר הפסול ל"ש כאן דהולך אחר הפסול שייך רק בנישואי עבירה וכאן מותרים זב"ז. וכיון שלא שייך הולך אחר הפסול

הולד ממזר וכנ"ל). ועוד הקשה הגרא"ר להגר"ח הלוי (קובץ הערות סוף ס' ל"ו) דלמה לי קרא במיוחד לומר לך דאין קידושין תופסין בנכרית (קידושין סח:) הלא אם בא עליה הרי הוא בכרת וא"כ הרי היא כערוה ופשיטא דלא תפסי בה קידושין? ותירץ הגר"ח דנכרית אסורה באיסור כרת ואעפ"כ איננה בכלל העריות שהרי לא נכתבה איסורה בפרשת העריות ואינה בכלל הקישא דרבי יונה שממנה למדנו בכל העריות דאין קידושין תופסין בהן (קידושין סז:). ועפ"ז גם מיושב קושיית התרומת הדשן למה אין הולד ממזר מאחר שיש איסור כרת דמבואר לעיל (מה:). דעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל דאין הולד ממזר משום שלא דמיא לערוה דאשת אביו הסמוכה לענין ממזרות וביאר הרשב"א דרק מי שלא תפסי בה קידושין מחמת חומר באיסור כמו בעריות הוי דומה לאשת אביו והולד ממזר אבל בעבוד ועכו"ם הבא על בת ישראל אין שלילת תפיסת קידושין מחמת חומר האיסור (כ"כ בהוספות למלואי חותם על האבני מילואים ס' ט"ז הערה 76 שנדפס בטעות אצל ס' ז' והוא כיוון מעצמו לקושיית התרומת הדשן). ודוגמא לזאת מצינו אצל נדה שהיא מאיסו"ב והיא בכרת ואעפ"כ כתבו האחרונים (שו"ת פני יהושע אה"ע ח"ב ס' מ"ד ושו"ת תורה לשמה ס' תצ"ד) שאינה בתיהרג ואל תעבור וה"ה בבהמה (ע' מש"כ לעיל נט:) דאין איסורו ביהרג ואל יעבור שהוא איסו"ב בכרת דאין זה נקרא ג"ע כי אם איסור כרת בלחוד. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ס' אלף קס"ג) דישאל הבא על הנכרית לאו ג"ע הוא ואינו ביהרג ואל יעבור אא"כ היה בפרהסיא ככל שאר איסורים (אכן דעתו בזה דעת יחיד היא וע' ברמ"א אה"ע ס' ט"ז סעיף ב').

היה קודם שמתים הממזרים אבל שפיר הביא רא"י ממתני' שנשנית לאחר שנתחדש בטבע העולם שהממזרים מתים. וכתב הבניהו שאין רא"י מן הפסוק שהוצרך התורה לאסור ממזר דור עשירי דאע"פ שלא שייך דבר זה במציאות מ"מ נכתב בתורה משום להגדיל תורה ולהאדירה (דוגמאת פרשת בן סורר ומורה שנכתב בתורה אף שלא היה ולא נברא). אך אם זה לא שייך במציאות לא הו"ל למתני' לתני דין כן (וצ"ע דהלא גם ענין בן סו"מ מובא במשניות) אע"כ אע"פ שהם מתים מ"מ איסורים של ממזרות הוא איסור עולם וע"ז הקשה הגמ' על דעת ר"ל. וע' ברש"ש שביאר למה לא כתיב "עד עולם" גבי ממזרים כמו שנכתב אצל עמונים ומואבים.

גמ' בא"ד אל שאול שלא נספד כהלכה וכו'. דייק העץ יוסף שבאמת ספדוהו אך לא ספדוהו כראוי לו. וע' מהרצ"ח בביאור הדבר שלא מצינו בכל המקרא שפירט לן הכתוב ההספדים שהספידו על שום בן אדם כי אם בשאול לחוד משום שמנהג העולם באותו זמן היה לומר הספד כללי המורגל בפי הכל אך בשאול הזכיר בכתוב נוסח ההספד משום שעשו לו הספד מיוחד וא"כ מדהיה להם לחבר משהו מיוחד מוכח דלא החשיבו ולא גברו עליהם התרגשות והתפעלות מהעדרתו ומה"ט חשיב שהספידוהו שלא כהלכה. וע' בעיון יעקב שכתב דהני ב'

הולד הוי מצרי שלישי ולא מצרי שני. וגם רב דמי הסכים לזה אלא שהוא סובר דבטרם דידה שדינן ולא סובר הולך אחר הפסול כיון שאין כאן צד עבירה. אך התוס' (קידושין סז. ד"ה בנה שלישי וע' באבי עזרי איסו"ב פט"ו ה"ג שביאר את דברי התוס') כתבו דלא שייך כאן הכלל דהולך אחר הפסול דממ"נ יש לולד פגם דמצרי ורק נחלקו רבב"ח ורב דימי לענין צדדי בגדר מנין הדורות להיתר מצרי שלישי. וכנראה הרמב"ן ורשב"א שלא פ' כדברי התוס' הוצרכו לטעם שאין צד עבירה דהם סברי שיש דרגות באיסור מצרי ומצרי שני יותר פגום ממצרי שלישי.

עח:

גמ' בא"ד ואנן תנן ממזרים ונתנינן אסורין ואיסורן איסור עולם. במהרש"א הקשה דלמה פריך הגמ' על ר"ל ממתני' ולא ממקרא מפורש דכתיב גבי ממזר "גם דור עשירי"? ותירץ המהרש"א דאולי סד"א שהאי קרא הוא דוקא בזכרים דלא כתיב בה נקבות ולכן הקשה ממתני' דתנן אחד זכרים ואחד נקבות (וע' ירש יעקב)². והחיד"א (פתח עינים כאן) הביא בשם מדרש כת"י דהא דממזר לא חי הוא רק מימות עזרא ואילך (ובשעה"מ טו"מ פ"ט הי"ב שגרס מנביאים ואילך וע"ש בהגהות מבעל השו"ת שו"מ שכתב שעפי"ד יש ליישב קושיית המהרש"א כאן) ולכן לא הקשה הגמ' מהפסוק כיון שזה

יב. דומה לזה מצאתי במהרש"ל בפירושו על הסמ"ג (ל"ת קי"ג קי"ד) שהקשה אלמה שנינו גבי מואבי ועמוני שאיסורן איסור עולם הלא מקרא מלא דיבר הכתוב דגם דור עשירי אסור ותירץ המהרש"ל דסד"א דנילף בק"ו מאדומי ומצרי שנקבותיהן אסורות ומותרים אף הזכרים בדור שלישי שה"ה במואבי ועמוני שהזכרים מותרים בדור שלישי.

דרק בקשו ז' מבני שאול משום שהרגו רק ז' גבעונים בנוב עיר הכהנים דהיינו ב' שואבי מים וב' חוטבי עצים והחזן והשמש והסופר.

גמ' בא"ד שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים וכו'. כתב בבית שמואל (אה"ע ס' ב') שאפ' ע"י אחד מהני סימנים סגי לידבק בו. אבל בהגהות מהרי"ם שבביאור הגר"א (אה"ע ס' ב' סק"ד) כתב בדעת הרמב"ם דאם יש לו אפ' אחת ממידות הרעות שהם להפוך מהני מידות טובות כבר אינו ראוי לדבק בו וכן משמע קצת מדברי המאירי כאן שכתב גבי המדות טובות כל שאין בו סימנין הללו ראוי לחוש ולהתרחק ממנו כפי היכולת.

גמ' בא"ד אמר רב הונא העבירות לפני ארון כל שארון קולטו למיתה כל שאין ארון קולטו לחיים. ביפה עינים ובעץ יוסף הביאו גירסת הירושלמי בפרק עשרה יוחסין שהעבירות לפני המזבח. וראיתי בענף יוסף שהעיר דמצינו טבע הארון להרוג אבל לא מצינו טבע המזבח להרוג אלא להציל.

גמ' בא"ד כל שארון קולטו למיתה וכו' מוטב שתעקר אות אחת בתורה וכו'. כתב הריטב"א דאין ספק כי ז' אלו שקלטם הארון היו חייבי מיתה מצד אחר ולכן נתגלגלה להם חובה עכשיו יותר משאר זרע שאול ומשום דלא ידיע חובה קרי ליה עקירה שאין להעניש אלא על הנגלות.

טעמים לעונש תלויים במח' אם פקע מלכות שאול מיד במשיחת דוד ולכן אין חוסר ההספד בזיון לשאול כיון שלא היה מלך במותו ונענשו משום שהרגו אנשי נוב או דלמא דלא פקע מלכות שאול ומה"ט חשיב ליה בזיון שלא הספדוהו כראוי למלך. (וכמדומני הארכתי במקו"א בדברי הגבורת ארי ביומא שבירר בדיוק באיזה שעה פקע משאול הדין מלך).

גמ' בא"ד שהיו מספיקין להם מים ומזון וכו'. ע' רש"י שהשמיט מים והוא סברא נכונה שהרי הם עצמם היו שואבי מים ולא היו צריכים למים. וע' מהרש"א מה שכתב בזה לפרש כל הענין באופן אחר וע' בישרש יעקב וערול"נ שתמהו ע"ד המהרש"א.

עט.

גמ' אין לנו כסף וזהב עם שאול. ע' באהל דוד שביאר דאע"פ שכסף פחות מזהב מ"מ אחר שאמרו אין לנו כסף חזרו ואמרו ג"כ זהב על דרך לא זו אף זו דמבואר בשמות רבה (פל"ה ס"ז) שיש זהב מעולה שנקרא כסף וא"כ כוונתם לומר שאין לנו אותו זהב שנקרא כסף ואף אין לנו זהב סתם³. וע' בפירוש הרוקח עה"ת (בראשית יג:ב עמ' קלו) שכתב "בכסף ובזהב" הכסף הוא ניתן יותר מן הזהב לכך מקדימו כיון שהוא טוב להוציא בדרך.

גמ' בא"ד יותן לנו שבעה אנשים מבניו וכו'. ע' בעיון יעקב ויד יוסף שכתבו

יג. וע' מש"כ ביומא מד: - מה. בענין ה' מיני זהב.

גמ' בא"ד וכי משוא פנים יש בדבר. ע' ש"ך (חו"מ ס' קס"ג סק"ח). וע"ע בזה בישרש יעקב.

גמ' בא"ד גרים גרורים. ע' ריש מס' ע"ז (ב:) ופרש"י שם.

גמ' בא"ד מיד נתוספו על ישראל מאה וחמישים אלף שנאמר וכו'. הקשה הרשב"א דהא קיי"ל לעיל (עו.) דלא קיבלו גרים בימי שלמה המלך? ותירץ כעין דברי הרמב"ם (ע' מש"כ לעיל כד:) דהני נתגיירו ע"י הדיוטות אבל לא בב"ד מומחין דבדיעבד גירותם גירות אף דלכתחלה אין עושין כן. ובריטב"א תירץ דהא דלא קיבלו גרים בימי דוד ושלמה משום שהם לא גיירו אלא מפני פחד מלחמות דוד או לשלחן מלכים ועושר של שלמה אבל הני נתגיירו מפני שראו קדושת התורה ושהיא ישר ולכן בודאי קיבלו אותם (וכע"ז כתב הערול"ג). האמנם עם כל זה הקשה בהגהות היעב"ץ דמה מעלה יש בזה שנתגיירו כולי האי הא כבר קיי"ל (לעיל מז: ולקמן קט:) דקשים גרים לישראל כספחת? והוא כתב דגרים דכאן לאו דוקא גירי צדק היו אלא גרים תושבים היו והוא כתב שדברי הראשונים בזה הם דחוקים.

תוס' ד"ה ארמוני ומפיבושת אותו מפבושת היה בן שאול. ע' מהרש"א ובהגהות היעב"ץ וישרש יעקב בענין זה והגירסא שלפנינו היא כמו דאיתא שם בכרכות.

תוס' ד"ה ונתנינים דוד גזר עליהן וכו' בא"ד ונראה לר"ת דדוד גזר עליהם שעבוד וכו'. ע' ברמב"ן וריטב"א שפירשו דמן התורה רק בדור הראשון שנתגיירו יש

איסור אבל לאח"כ מותרים וע"ע בקרן אורה שהסביר מח' הראשונים בענין זה.

ע"ט:

מתני' סריס חמה וכו' סריס אדם וכו'. בספר המזוייף שו"ת בשמים ראש (ס' קמ"ב) כתב דגוי שנסתרס בידי אדם ואח"כ נתגייר ל"א ביה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (כדלעיל כב.) לומר דהוי כסריס חמה. ויל"ע.

מתני' בא"ד מפני שהיתה לו שעת הכושר. ע' קובץ הערות (ריש ס' ס').

שם בא"ד הסריס שחלץ ליבמתו לא פסלה בעלה פסלה מפני שהיא בעילת זנות וכן אילנוית שחלצו לה אחין לא פסלוה בעלוה פסלוה מפני שבעלתה בעילת זנות. והנה לכאורה השתא מיירי מתני' דוקא בסריס חמה (ואליבא דר"ע) שהוא נתמעט מפרשת יבום לגמרי מאחר שלא היתה לו שעת הכושר ומה"ט לא חולץ ולא מייבם משא"כ בסריס אדם שלא נתמעט מפרשת יבום דינו דחולצת ולא מתייבמת שהרי אסור לייבם אותה דמאחר שהוא סריס אדם הו"ל פ"ד ואסר לבא בקהל והוא ככל חייבי לאווין דחולצין ולא מייבמין. והנה הרע"ב בפיה"מ כתב גבי איילונית בעלוה פסלוה שהואיל והיא פטורה מן היבום עומדת עליהם באיסור אשת אח ודייק התוס' יו"ט מדבריו דמדלא פ' כן על הא דקתני בסריס אם בעלה פסלה משמע דהא דנעשית זונה בסריס אינו משום האיסור ערוה דאשת אח אלא משום האיסור לאו דפ"ד ובזה כתב התוס' יו"ט דאזיל הרע"ב לשיטתו (ע' מש"כ לעיל סא.) דיש

אטו ב"ש"י? והוא תירץ כדברי שו"ת המהרי"ק (שורש קס"ז) באשת איש דאע"פ שנבעלה לאחר בהיתר משום פיקו"נ מ"מ אסורה לבעלה דסוף סוף נעשית בה בעילת זנות הכי נמי אף דהותר הביאה מחמת עדל"ת מ"מ נעשית זונה. ותמה ע"ז מו"ר הרה"ג משה יוסף מלדוור שליט"א דהא אין רא"י מאשת איש שאע"פ שהותרה לה מצד המעשה ביאת איסור משום פיקו"נ מ"מ דין הוא לאוסרה לבעלה דסוף סוף הרי היא מורדת בבעלה ומעלה בו מעל אבל כאן ליכא למימר הכי. וצ"ל בכוונת הרש"ש דה"נ איסור זונה לכהונה אינו תלוי בביאת איסור אלא בפגם (וע' איסור"ב פי"ח ה"ה) וכמש"כ לעיל (סט.). ואולי י"ל דהגרי"פ סובר כרש"י (ע' מש"כ לקמן פד.) דהלכה כרב גידל ולכן נשאר עליה איסור אשת אח.

גמ' בא"ד הכא במאי עסקינן כגון שנשא אחיו גיורת וכו'. הקשה המהרש"א במהדו"ב לפ"ז למה לא פ' ר"ע דברי רבי יהושע במתני' דמה שאמר סריס חולץ וחולצין לאשתו מיירי בגיורת דלית בה איסור פ"ד ומש"א סריס לא חולץ ולא חולצין לאשתו מיירי באינה גיורת דיש בה איסור פ"ד? ותירץ הגר"ח ק שליט"א (יישוב הדעת) דא"כ למה קתני סריס הו"ל לקתני פצו"ד. ולא הבנתי כ"כ כוונת תשובתו דלכאורה כשם שיש ב' מיני סריס

זונה מחייבי לאווין כדעת הרמב"ם. והתוס' יו"ט חולק עליו כדעת הראב"ד ומפרש דגם בסריס שייבם נעשית זונה משום האיסור אשת אח. והמבין יבין דדברי התוס' יו"ט תמוהין הן עד למאוד שכבר כתבתי שלכאורה מוכרחין אנו לומר דמיירי בסריס חמה וא"כ היאך כתב דלפי הרע"ב יש כאן לאו דפ"ד הלא סריס חמה מותר בקהל ואי בסריס אדם מיירי אמאי אינו חולץ הלא כשאר חייבי לאווין הוא וגם כיון שלא נתמעט מפרשת יבום אין כאן איסור ערוה דאשת אח לעשותה זונה אפ' לדעת הראב"ד וכל דברי התוס' יו"ט בזה צע"ג (כה"ק קצת בתוס' חדשים ועיי"ש במשניות בחידושי מהרי"ח ואור גדול ולשון הזהב). והגרי"פ בתוס' ראשל"צ על משניות כתב לפרש דבודאי מתני' דהכא מיירי בסריס חמה שאינו חולץ ואינו מייבם מאחר שנתמעט מפרשת יבום לגמרי ואפ"ה מה שנקט מתני' בסריס דאם בעלה פסלה מיירי בכל סריס בין סריס חמה דפסלה משום איסור ערוה דאשת אח בין בסריס אדם דפסלה מחמת לאו דפ"ד ומשו"ה החרישו הרע"ב והרמב"ם בטעם דסריס פסלה משום שלצדדין קתני ובאמת יש כאן ב' טעמים לב' ציורים. וע' ברש"ש שהקשה ע"ז היאך אפ"ל דסריס אדם פסלה מחמת לאו דפ"ד דהא מן התורה אמרינן עדל"ת (לעיל כ:): להתיר הסריס ליבום ורק אסור מדרבנן מגזירת ב"ר

יד. בספר המקנה (קידושין סו:): הסתפק בגרושה שנפלה לפני הכהן ליבום והוא בא עליה אם נעשית חללה כיון שמן התורה עדל"ת והביאה מותרת. וזה דומה לדברי הרש"ש שגם הוא דן בחייבי לאווין שמותר לייבם מה"ת מחמת עדל"ת אם אעפ"כ האשה נעשית זונה לכהונה. וע' מש"כ לעיל (סח:): אם יש פיסול בולד בביאה המותרת משום עדל"ת.

יש גם ב' מיני פצו"ד וכדאיתא לעיל (עה:)
 דפ"ד בידי שמים כשר וא"כ אפ' אי קתני
 פ"ד היה ר"ע מחלק בין בידי אדם ולבין
 בידי שמים כמו שעכשיו חילק בין סריס
 חמה לסריס אדם וצ"ב. ושמעתי מהבה"ח
 משה אביגדור נ"י שיש לתרץ דלא היה
 לר"ע לפרש דברי רבי יהושע בפ"ד ולומר
 כאן בגיורת וכאן כשאינה גיורת דאפ'
 באינה גיורת תהא דינה דחולצת ולא
 מתייבמת דהוי כחייבי לאוויין דמיירי
 בדעת רבי יהושע דלא ס"ל כר"ע דיש
 ממזר מחייבי לאוויין אלא הוא סבור דרק
 מחייבי מיתות ב"ד יש ממזר כדתנן לעיל
 (מט.) ולכן כדי שיתאום דבריו לפי שיטת
 רבי יהושע אמר ר"ע החילוק בין ס"א
 לס"ח ולא בין גיורת לשאינה גיורת.

גמ' בא"ד אמר רבה כגון שנפלה לו
 ולבסוף נפצע וכו'. והא לפי ר"ע
 עדיין יש לו דין ערוה לפי שהוא למעשה
 פצוע דכא דהוי לאו ור"ע סובר דכל
 הלאוויין הן כאיסורי ערוה? וצ"ל דרבה
 סובר כמש"כ לעיל (עז: בהערה) דאם
 נעשה פ"ד לאחר הנישואין לא תצא וזה
 כיון שנעשה פ"ד לאחר שכבר נשאה (כיון
 שהזיקה הוא המשך מהאישות של האח המת
 כמש"כ לעיל נח:) אמרינן אין כאן איסור
 פ"ד ושפיר יכול לייבם. ואביי הבין
 בדעתו שר"ל שמשום ערוה לאחר נפילה
 אמר כן ומשו"ה פריך עליו אבל האמת
 דאין זה כוונת רבה כלל. וע' ח' ר' שמואל
 (ס' א' אות ג') בביאור יסוד המח' בין רבה
 ואביי בזה שמפרש שבכל ערוה שפטורה
 מיבום וחליצה יש לזה ב' סיבות האחת
 דין פטור דערוה מיבום וחליצה מדכתיב
 "עליה" (המוזכר לעיל ג:) והשני מאחר
 שערוה מחייבי כריתות היא ואמרינן אין
 עדל"ת שיש בו כרת להתיר היבום ואין

כאן חיוב יבום ממילא גם מחליצה פטורה
 כדדרשינן מ"לקחת" דכל שאינה עולה
 ליבום אינה עולה לחליצה וא"כ יל"פ
 דס"ל לרבה דדין זה הראשון שייך רק אם
 בשעת נפילה חשיבא כערוה וכמו שאר
 חייבי כריתות ואף חייבי לאוויין דר"ע אם
 בשעת נפילה אסורות פטורות מיבום
 וחליצה אבל אם אינן אסורות בשעת
 נפילה אלא הם כערוה לאחר נפילה לא
 שייך בהן הדין הא' כי אם הדין הב'
 בלחוד והדין הב' שייך רק בחייבי כריתות
 ממש משום שמיסוד על ענין אין עדל"ת
 שיש בו כרת ואפ' לר"ע דעשה חייבי
 לאוויין כחייבי כריתות לא אמרינן הדין
 השני בחייבי לאוויין וא"כ בנפלה ולבסוף
 נפצע סובר רבא דשפיר חולצת ומתייבמת
 לפי ר"ע שהרי לא היתה ערוה בשעת
 נפילה (וכ"כ במשנת רבי אהרן מלואים לס' ט'
 אות ו'). ואביי ס"ל דשני הדינים נאמרו
 אפ' שלא בשעת נפילה דמנ"ל לחלק
 ביניהם וכשם שערוה דאחות אשתו
 פטורה מיבום וחליצה אף אם נעשית כן
 רק לאחר נפילה ה"ה בפ"ד לר"ע פטור
 מיבום וחליצה מדין ערוה לאחר נפילה.
 וע' מש"כ לעיל (מט:).

גמ' בא"ד אלא אמר רב יוסף האי תנא
 הך תנא דבי ר"ע היא דאמר מחייבי
 לאוין דשאר הוי ממזר מחייבי לאוין גרידי
 לא הוי ממזר. פ' הריטב"א דכיון דלאו
 דפ"ד לא הוי לאו דשאר אינו חשיב
 כחייבי כריתות אף לר"ע דאמר דלא תפסי
 קידושין בחייבי לאוויין אלא תפסי ותפסי
 ושפיר הוי הסריס בר יבום וחליצה ומה"ט
 תנן שהוא חולץ. והנה לעיל בסוגיין נקט
 הגמ' דמש"כ חולץ לאו דוקא היא אלא
 אפ' מייבם והקשה הריטב"א דהשתא
 דאמרינן שהסריס הוי כלאו בעלמא אפ'

במהרש"א (מהדו"ק ומהדו"ב) שכבר עמד ע"ז ופ' דהא דחולץ לאו דוקא ידענו מסברא ולא מדיוקא דמתני' והא דאמרינן דיקא נמי וכו' קאי אמה שאוקמי מתני' בעדותו של ר"י בן בתרא אם לא נימא דמיירי בגיורת^{טו}. ולפי"ז בודאי הלך לה האי דיוקא לפי תירוצו של רב יוסף שהרי לא קאמר ר"ע דחייבי לאווין הרי הם כחייבי כריתות אלא בחייבי לאווין דשאר וא"כ שפיר משכחת אשת סריס שאינה גיורת שהרי קידושין תופסין בה למרות שיש כאן איסור לאו. ולפי זה הדיוק שייך רק לס"ד ולא למסקנא אך לכאורה כל זה נסתר מדברי הריטב"א ויל"ע.

גמ' בא"ד איקרי כאן להקים לאחיו שם והא לאו בר הכי. ראיתי בספר יד אליעזר עמ"ס יבמות (אות ר"כ) בשם הרה"ג מרדכי לינזר שליט"א שיש ד' שיטות בראשונים בביאור המקור לפטור סריס מיבום וחליצה ואלו הם: לפי התוס' (לעיל ח.) דאיילונית יש לה איסור אשת אח דדרשינן מדכתיב "אשר תלד" שנתנמעטה מההיתר שיש על האיסור אשת אח בשאר יבמות ונשארה באיסור אשת ערוה דאשת אח ומה"ט פטורה מיבום וחליצה א"כ ה"נ גבי סריס שנתמעט מפרשת יבום ממקרא ד"להקים לאחיו שם" וממילא נשאר עליו איסור ערוה דאשת אח מה"ט נמי פטור מיבום וחליצה. ובתוס' (סוטה ה.

לר"ע היאך אמרינן שהוא יכול לייבם הלא סוף דבר יש כאן איסור חייבי לאווין וקי"ל לעיל (כ:): דחייבי לאווין לא מייבמי דנהי דמן התורה אמרינן עדל"ת אבל מ"מ מדרבנן גזרינן ב"ר אטו ב"ש? ותירץ הריטב"א דאותו ב"ד (לכאורה ר"ל תנא דמתני') סבירא ליה דלא גזרינן ב"ר אטו ב"ש לבטל מצוות יבמין בחייבי לאווין. ועוד כתב הריטב"א דאפשר לומר שלעולם ניה"ל לגזור כן בשאר חייבי לאווין אך דוקא בסריס לחוד מנעו עצמם מלאסור אותו ליבום מהך גזירה כדי לאפוקי מדעת ר"א דסובר דסריס אדם אינו חולץ ומשו"ה התירו אף יבום (וצע"ק דאפ' אם גזרו שסריס אדם חולץ ולא מייבם כמו שאר חייבי לאווין איכא הכירא דלא קי"ל כר"א דהלא לפי ר"א אפ' חליצה אינו עושה וגם בסריס חמה יש הכירא דלא כר"א). ולבסוף מסיק הריטב"א דהנכון לומר דהשתא הדרינן מההיא דיוקא דלעיל וחולץ דוקא קתני. וקשיא לי לפי התירוץ בתרא של הריטב"א מה נעשה בעדותו של ר"י בן בתרא דאי נימא דלמסקנא חולץ דוקא קתני היאך ייבם באותו מעשה? ובאמת לק"מ דאי"ז כוונת הגמ' דלעיל דאין ראי' מעדות ר"י בן בתרא דחולץ לאו דוקא דהתם לא מיירי בסריס שייבם אלא באח שייבם את אשת הסריס ואין זה ראי' לומר כי אם שחולצין לאו דוקא אלא ה"ה מייבמין ולא שחולץ לאו דוקא. וע'

טו. וע' בערול"נ שהעיר דאין זה מוכרח שהרי אפ"ל דקידש אותה ואח"כ נעשה פ"ד דכבר יש לו קידושין עליה קודם שנעשה פ"ד וא"כ שפיר משכח"ל אשת סריס שאינה גיורת. אך דחה הערול"נ וכתב דאפ"ה מה מהני קידושיו הראשונים דלפי ר"ע שעושה חייבי לאווין כחייבי כריתות לומר דלא תפסי בהו קידושין ה"נ לאחר שנסתרס הרי הוי ערוה לאחר קידושין דעי"ז נפקע הקידושין כמש"כ לעיל (מט:): וצ"ע דבסוטה לא מצינו דתפקע הקידושין אפ' לר"ע ויל"ע מאי שנא פ"ד מסוטה.

מלקות כיון שנעשה גדול למפרע. והקשה בשב שמעתתא (ש"א פ"ג) לשיטת הרמב"ם אמאי חייב מלקות אם ספק דאורייתא לקולא מן התורה ורק מדרבנן החמירו? וי"א בדעת הרמב"ם דאינו חייב אלא חטאת אבל לא מלקות. איברא כתב בשיעורי רבי דוד פוברסקי זצ"ל (אות ש"ג-ד"ש) דאין זה ספק דבאמת ודאי אסור רק שאנו מסופק אם הילד הוא קטן או סריס עכשיו דאפ' בקטן יש איסור (כמו שכתבתי לעיל ה.) אבל אין לו עונש. וע' תוס' ישנים אות א' לענין התראת ספק (וע' מש"כ בריש מס' שבועות). וע' בתוס' רבינו פרץ שהביא קושיית התוס' בסגנון אחר דלמאי נפ"מ פליגי רב ושמואל אי לקרבן ביהמ"ק לא היה בימיהם והוי' הילכתא למשיחא (ואפ' אם צריך לכתוב חייב חטאת על פנקסו ולהביאה כשיבא הגוי'צ בב"א) ואי למלקות הוי' התראת ספק. ולזה פריק כדברי התוס' דהשתא שנתברר הדבר אינו ה"ס (וע' מהרצ"ח וגליון מהרש"א והגהות חת"ס והגהות מהרש"ם).

רש"י ד"ה ובן ח' שנולד לח' חדשים אין עושין בו מעשה להחזיקו כבן קיימא בשביל סימנים כלומר וכו'. והקשו הרמב"ן הרשב"א וריטב"א ע"ד רש"י דהיאך אפשר לומר שיהא גבור ואיש מלחמה ועושה עסקיו בשוק והוא כבן כ' שנים ועדיין הוא ספק נפל? ועוד דנמצא לפרש"י כל אשה שלא ילדה בט' חדשים ומת בעלה אע"פ שיש לה בן והוא נשוי (מפני שהוא יותר מבן י"ח שנה) מ"מ חולצת משום שהאי בן הוא ספק נפל. וא"ל לפי דעת רש"י דאה"נ הן חולצות דזה אינו דתתגנה על ידי זה לבעליהן וכדהקשה בהגהות היעב"ץ לעיל (טו.). וע' בדברי הראשונים הנ"ל ובתוס' הרא"ש שהביאו

ד"ה אילו) מבואר דהמיעוט "להקים לאחיו שם" עצמו פוטרת היבמה מיבום וחליצה ישר בלא אמצעות האיסור אשת אח. הרשב"ם (ב"ב קנה. ד"ה והוא הסריס) מפרש דמדכתיב "להקים לאחיו שם" שמענו מיעוט מיבום ועכשיו שיש פטור מיבום יש גם פטור מחליצה דקי"ל (לעיל כ.) כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה. ורש"י (נדה מז. ד"ה סריס) כתב דסריס לאו בר חליצה הוא מדכתיב "להקים לאחיו שם" (ופסוק זה נאמר לענין חליצה) ולכאורה ילמוד רש"י דפטור מיבום מדין של שאינה עולה לחליצה אינה עולה ליבום (ע' מש"כ לעיל מד.).

פ.

גמ' בא"ד וליחוש שמא הבריא בניתים. וילה"ק דמאי חששא איכא בזה הא נימא דאזלינן בתר חזקה שהיה סריס עד כאן? ותירץ הקרן אורה דכשם שבבהמה חיישינן לפ"א בתוך פ' ימים ג"כ באדם אין רחוק לחשש לפ"א בתוך חיי שיהתרפא. ובערול"ג תירץ שזה חזקה העשויה להשתנות ע"י גידול וצימוח ולכן לא אזלינן בתרה. וע' בברכת אברהם שכתב שיש מיעוט המצוי שיתרפא ואולי י"ל דמחמת חומרא דעריות חיישינן למיעוט המצוי (ע' תוס' לו: ד"ה הא). ועוד יש לתרץ שלא סמכינן אחזקה כיון דאפשר לעשות חליצה והוי כדבר שיש לו מתירין.

גמ' בא"ד אמר רב יוסף היינו דשמענא לאמי וכו'. במהר"ם גרס דשמענא לאמימר. וע' בגליוני הש"ס.

רש"י ד"ה לרב דאמר נעשה גדול למפרע מי"ב ואילך. וא"כ חייב

לאשה. וכן אמר רבי שמעון בן אלעזר שזהו אחד מסימני איילוניות. והקשה בבן יהוידע (סנהדרין עא.) דבבן סורר ומורה בעינן שיהיו קול הוריו שוים (מדכתיב "איננו שומע בקולנו") ואם קולם שוה הרי לכה"פ אביו סריס או אמו איילונית וא"כ היאך משכח"ל שמולידים בן להיות בן סורר ומורה? ותירץ בבן יהוידע דבעכצ"ל שהביאו ב' שערות וכדי להיות סריס או איילונית צריך כל הסימנים שנזכרו בגמ' וא"כ אף שיש להם סימן אחד בקול מ"מ אינם מוכרח שהם סריס או איילונית עד שיהא בהם כל סימנים ושפיר משכח"ל מי שיש לו סימן אחד שמוליד בן. ואולי מחמת קושייתו אמרו חז"ל דבן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות (סנהדרין עא.). ושו"ר שכן כתוב בעיון יעקב בשם גדול אחד וכן נדפס משמיה דהר"ר העשיל מקראקא ז"ל (קובץ כרם שלמה שנה י"א קונטרס י"א עמ' ל"ו-ל"ז).

שם. איתא בשבת (קנב.) שברזילי הגלעדי קפצה עליו זקנה כיון שהיה שטוף בזימה. ועליו הכתוב אומר "בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה אם אשמע עוד בקול שרים ושרות" (שמואל ב יט:לו). ופ' ריה"ח (ספר גימטריאות ח"א אות ק"ו) שמשמע דלקה לו כח השמיעה דאינו יכול להבחין בין שירי הזכרים לשירי הנקבות וה"ה שלקה קולו שלעצמו ולא היה ניכר בו בקולו אם היה זכר או נקבה ונעשה כסריס.

ג' פירושים אחרים לדברי רבי אבהו: דעת ר"ח והראב"ד שר"ל בן ח' שהביא ב' שערות אין עושין מעשה להחזיקו כגדול עד שיהא בן כ' שנים אבל נפל בודאי אינו. וגם על שיטה זו הקשה הרשב"א דא"כ נמצא דכל איש שקידש אשה תוך עשרים שנה ופשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר חוששין לקידושי השני שהרי הראשון ספק גדול הוא עד שיהא בן כ' שנה. והרשב"א פ' בין בדברי רש"י בין בדברי הר"ח וראב"ד דמיירי דוקא אם ידענו בודאי שנולד בחודש הח' אז יש לו כל הנ"ל אבל מספק לא. והרמב"ן פ' דאין עושין בו מעשה ר"ל להחזיקו סריס או איילונית או נפל ודאי אלא נשאר כספק עד שיהא בן כ' שנים.

תוס' ד"ה איילונית וכו' בא"ד אין כאן נערות דימי נערות הם בששה חדשים הסמוכים לשתיים עשרה וכו'. אבל להרמב"ם ימי הנערות הם ו' חדשים לאחר גדלות. וע' דברי ר' חיים הלוי בספרו (אישות פ"ב ה"ט).

פ:

גמ' בא"ד ואישתהי עד תריסר ירחי שתא. כתב הגרעק"א על השו"ע (אה"ע ס' ד' סעיף י"ד) שאפ"ל שזה י"ב חדשים מלאים ועוד ג' ימים מפני הקלטת הזרע^{טז}.

גמ' בא"ד רבי שמעון בן אלעזר אומר כל שקולו לקוי ואין ניכר בין איש

^{טז}. בהגהות החכמת בצלאל (אות א') הביא בשם הראב"ן דאם האשה תפגע בסוס מיד כשיצאת מבית הטבילה יהא הולד בתוך מעיה י"ב חודש וע' מה שכתבתי לענין זה בקונטרס שנות חיים על סדר הדורות (שנת ב"א קצ"ז).

גרע משחוף לפרש"י (סוטה כו.) דעי"ז נעשית זונה לכהונה. וע' מש"כ לעיל (סח.) גבי כרות שפכה.

גמ' בא"ד בתרומה בזמן הזה דרבנן. כן פסק הרמב"ם (ע' מש"כ לקמן פב.). וכתב במנ"ח (מצווה רט"ז) דבעינן ביאת כל בני ישראל רק לתרומות ומעשרות וחלה אבל ללקט שכחה ופאה סגי לחייבו מטעם דעדיין יש קדושת הארץ לפ' הרמב"ם. אך במקו"א הביא המנ"ח (מצווה תקצ"ב) בשם הספר פאת השלחן שלקט שכחה ופאה דומה לגמרי לתרומות ומעשרות לפי הרמב"ם וגם בהם אינו חייב אלא עד שבאו כל בני ישראל לארץ ולכן בזה"ז אינן אלא מדרבנן כמו תרומות ומעשרות.

תוס' ד"ה מאי היא דתנן וכו' וא"ת וכו' וי"ל וכו'. עוד תירץ התוס' הרא"ש דאע"פ שבטלה קדושת הארץ מ"מ החמירו גבי כלאי הכרם דרבנן כיון דמדאורייתא יש איסור הנאה על כלאי הכרם. אבל כל דברי התוס' בזה פלא גדול דמה ענין כלאי הכרם אצל קדושת הארץ וכמו שהקשה בהגהות היעב"ץ דבשלמא תרומות ומעשרות אית בהו צד קדושה אבל אין שום קדושה בכלאי הכרם וה"ה לערלה (ואף דלשון התורה הוא "תוקדש" דרשינן דר"ל תוקד אש ולא שיהא בו שום קדושה) ועוד כלאי הכרם וערלה נוהגים אפ' בחו"ל מן התורה משא"כ בתרומות ומעשרות שאינן נוהגין אלא בא"י ומצווה ליישב דברי התוס'.

גמ' בא"ד אלא הא דאמר להו רבה בר אבוה לרבנן עיינו ביה ברב נחמן אי בשרו מעלה הבל. כידוע בכל הש"ס אשתו של רב נחמן היתה שמה ילתא והיא היתה בת הריש גלותא והסתפקתי אם ילתא היתה בתו של רבה בר אבוה או לאו. ושו"מ שבסדר הדורות (ח"ב ערך רב נחמן) כתב שילתא היתה בתו של רבה בר אבוה הנזכרת כאן. וע"ע בזה בדורות הראשונים (ח"ב עמ' 412) ובהגהות ימות עולם על איגרת רב שרירא גאון (ח"ג פרק ב' אות כ"ו).

גמ' בא"ד רב נחמן סיכי דיקנא הוי' ליה. כתב הרמב"ם (אישות פ"ב הי"ד) דסריס אדם לעולם אינו מביא שערות. וע' בנוב"י (מהדו"ק אה"ע ס' ו') שהעיר עליו דלא מצינו מקור לזה. וכתב בעל שו"ת שו"מ זצ"ל בהסכמתו לספר שנות חיים של אא"ז הרה"ג ראובן חיים קליין זצ"ל שיש מקור לדבר זה מגמ' דידן. וע"ש בלקוטי הערות על הנוב"י אות ד'. וע"ע בשו"ת שו"מ (מהדו' קמא ח"א ס' ק"צ).

פא.

גמ' בא"ד לא הוא הדין אפילו לאחר נמי ואידי דתנא רישא בדידיה תנא נמי סיפא בדידיה. ע' במצפ"א שכתב דהומ"ל דתנן דוקא שפסולה אם בא על שומרת יבם בסריס דסד"א כיון שאין ביאתו ממש ביאה דאינו מזריע"ז שלא נעשית זונה וכשרה לכהונה קמ"ל דלא

יז. ע' בדעת זקנים (בראשית לט:יט) שהקשו היאך אמר אשת פוטיפרע "כדברים האלה וגו'" בשעת תשמיש המטה הלא פוטיפרע היה סריס (כדדרשו בסוטה יג:) ולא שייך גביה ביאה ועי"ש כמה תירוצים לקושיא הזאת ובמושב זקנים מתרץ שסריס יכול לשמש אבל אינו מזריע.

אם נראה במקום הכיס כעין בקיע ובה נקט קטן שאינו מוציא דבר הג' אם במקום הכיס יש נקב קטן אשר ממנו יטיף השתן וזיבת הוסת כל אילו שוים לאנשים ויש פן ד' אם בגבנינות התורף נראה כעין זכרות זה שוה לנשים^{יח}.

פא:

גמ' בא"ד חתיכה של טהורה שתערבה במאה חתיכות של חולין טהורות וכן פרוסה של לחם הפנים דברי הכל לא תעלה. וקשה דממ"נ ד"ז א"א דאי מיירי כשהוציאו הקדשים לחוץ הא נפסל משום יוצא וגם א"א להכניס חולין בעזרה כמש"כ הרמב"ם (שחיטה פ"ב ה"ג) דאסור להכניס חולין בעזרה? וע' ערול"נ שכתב דצ"ל דמיירי בעבר והכניס חולין בעזרה ונתערב שם בקדשים מה דינו.

גמ' בא"ד דברי הכל לא תעלה. ביאר הראמ"ה דכיון שאין בזה שום צד טומאה ואין בו איסור סוף סוף אפשר לו לקיים מצוות אכילת קדשים ע"י אכילת האי עירוב. וכע"ז כתב בקרן אורה.

תוס' ד"ה ככרות של בעל הבית וכו' בא"ד שאני לחם הפנים דחמיר טפי וראוי להתכבד בו. כתב הרש"ש בשם הנצי"ב (וכ"ה במרומי שדה כאן ובזבחים עב): דצ"ל חוויר טפי דהיינו סמידא כמו שכתבו התוס' בזבחים שם. ופ' הדבר ששאני לחם

תוס' חד מקמאי בא"ד אנדרוגנוס וכו' בא"ד ואינו מתיחד עם האנשים כנשים וכו'. ביאר בשו"ת הרמ"ע מפאנו (ס' ק"ל) שזה דוקא אם האנדרוגנוס נראה כאשה שאינו מתיחד עם אנשים אבל כל אנדרוגנוס אפ' אם נראה כאשה אסור לייחד עם הנשים מצד שיש לו אברי זכרות ונשים דעתן קלות. ולפ"ד לא יכלו חכמים להכריע עליו אם זכר אם נקבה דכל הכרעה אפ' אם להחמיר תהיה חומרא דאתי לידי קולא וע' בחסדי דוד על התוספתא דביכורים פ"ב. ומזה חזינן דלפעמים נראה האנדרוגנוס במציאות כזכר ולפעמים נראה כמו נקבה וכן הביא המג"א (או"ח ס' תקפ"ג סק"ב) בשם הר"י. ונחלקו הפוסקים שם בביאור המציאות דכתב בבאר היטיב (סק"ב) דחודש הוא זכר וחודש הוא נקבה דהיינו בכל חודש משתנה המראה אם זכר הוא או נקבה היא ויש לו רק אברי אחד מהם בכל זמן ובמחצית השקל (שם) כתב שלעולם יש לו ב' מיני אברים ולפעמים זה העיקר ולפעמים זה העיקר. בשו"ת אבני נזר (יו"ד ס' שכ"ב) ביאר מציאות האנדרוגינוס דיש לו רחם כנקבה והגיד כמו זכר מונח בפנים וכשנתקשה יוצא הגיד לחוץ ומי"ר שופכים מן הגיד בפנים הרחם ומשם יוצא החוצה. וראיתי בספר מעשה טוביה (עולם הקטן פרק ה') שמהות האנדרוגינוס הוא על ד' פנים הא' אם בין מקום כיס השתן לבין פי הטבעת נראה כעין תורף האשה הב'

יח. ולהלן כתב בתוס' חד מקמאי בשם התוספתא ואינו מתיחד עם נשים כאנשים. וגם לקמן בהאי תוספתא גרסינן ואינו מתיחד עם אנשים כנשים ולעיל בגירסת המשנה דסוף ביכורים כתבו בתוס' חד מקמאי דרק אינו מתיחד עם אנשים כנשים ולא עם נשים כאנשים וכן הוא גירסת המשנה שלפנינו. אך בנוסחאות הגר"א והר"ש משאנץ בסוף ביכורים גרסינן גם שניהם ואע"פ שקשיין אהדי צ"ל דלצדדין קתני כמש"כ לעיל בשם הרמ"ע מפאנו.

הפנים שלבן יותר משום שהסולת שבו הוא נקי מאד וכ"כ בפירוש ר"א מן ההר. וע"ז הקשה בשו"ת פנים מאירות (ס' צ"ח) דא"כ למה נקט דוקא לחם הפנים הול"ל כן בכל פת שנעשית מסולת נקי' ולכן פ' הוא דשאני לחם הפנים מפני דחמירי טפי משום שהם קדשים. אך בשו"ת שבות יעקב (ח"ב ס' ל"ב) דחה דברי הפנים מאירות והוא פ' כעין דברי הנצי"ב. ועוד כתב בשבו"י ששאני לחם הפנים דלא בטיל משום חביבות מצווה (אולי ר"ל חביבות הנס) שהיה חם כל השבוע.

פב.

גמ' בא"ד וסבר רבי יוחנן תרומה בזמן הזה דאורייתא וכו'. ע' בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובלות).

רש"י ד"ה סיפא קדשים בחולין אתי לידי כרת דאכיל להו בטומאת הגוף וטומאת הגוף בכרת דכתיב והנפש אשר תאכל בשר ולעולם בשנימוחה. ודבר זה אינו מפורש בתורה אלא נדרש מזה בדרך דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד וכו' כדאיתא לעיל (ז. ט"ז) דכאן מיירי בחטאת והתם לא כתוב להדיא בקרא אלא שלמים.

תוס' ד"ה רבי יהודה וכו' בא"ד ועוד נראה דאפילו קמח כיון שצונן הוא ואין טעם מתפשט בטל. משמע דקמח וקמח לא חשיב כלח בלח אא"כ היה רותח וכ"כ הש"ך (יו"ד ס' ק"ט סק"ג) דדברי התוס' כאן הם שלא כשיטת הפוסקים דכל תערובות קמח בקמח חשיב

כלח בלח. אכן עיי"ש בחוות דעת (סק"א) שכתב שדברי התוס' כאן נאמרו רק בדעת רבי יהודה דס"ל דמין במינו אינו בטל דוקא דלח בלח משום התפשטות הטעם ובקמח בקמח ליכא התפשטות הטעם אבל לדידן דקי"ל דגם במין במינו שייך ביטול שפיר י"ל דקמח בקמח חשיב כלח בלח.

שם בא"ד וסברא הוא דדבר המתערב מתפשט טעם האיסור בכל ההיתר ולא בטל וכו'. כתבו התוס' (בכורות כג. ד"ה נבילה) גבי בשר נבילה שנתערב עם רוב של שחוטה דאע"פ שלא מהני הביטול לענין טומאת משא מהני להתיר זה לאכילה כיון שבבית הבליעה הוי זא"ז. והעיר הגרא"ו (קובץ הערת ס' ס') שטעם זה שייך דוקא ביבש אבל בלח בלח שנתפשט הטעם בכל ההיתר צריך לומר שזה מותר באכילה דתו ל"ש טעם זא"ז כיון שכולו מותר הוא ול"צ לטעמא דתוס' וע"כ צ"ל ג"כ כדברי המהר"י קורקוס (מובא בכס"מ סוף פ"א דהלכות שאר אבות הטומאה) שבלח מהני הביטול גם לענין טומאת משא ולכן לא חלקו התוס' בין טומאה לאכילה אלא ביבש ולא בלח דפשוט שבלח מותר לגמרי משום הביטול. וצ"ע דהקשה הגרא"ו שכאן בסוגיין משמע דלח יותר חמור ואין לו ביטול לר"י משום מב"מ משא"כ ביבש בכה"ג בטל לשיטתו. וע' מש"כ הגרא"ו לחלק בין ב' מינים.

פב:

גמ' בא"ד וא"ר יוחנן מאן תנא סדר עולם רבי יוסי. כתב הרוקח (בראשית ב:כד) בשם רבינו יהודה ב"ר קלונימוס

יט. וע' מש"כ בשבועות (ז).

דאם לא כן מה ס"ד לאוסרו מספק הא קי"ל דספק דרבנן לקולא. ושור"ר שכן דייק הצפנת פענח (איסור"ב פכ"א ה"ח). אך שוב התבוננתי דאין זה ראוי שהרי בנישואין מיירי וכבר כתבתי לעיל (עו.) דלכ"ע אסור מן התורה. וע' מש"כ לעיל (נה:).

שם בא"ד ועוד יש לפרש דאנדרוגינוס נושא משמע דחייב לישא דמיפקד אפריה ורביה. במנ"ח (מצוה א') דייק מדברי התוס' כאן דסבר דאנדרוגינוס יכול להוליד דאל"כ ל"ש לחייבו בפו"ר. והנה בתוספתא דבכורים (לפי גירסת הר"ש ביכורים פ"ד מ"ב ור"א מן ההר פג.) איתא דאנדרוגינוס אינו זוקק ליבום ופ' שאפ' אם זכר ודאי הוא מ"מ אינו מוליד והו"ל כסריס חמה שלא היתה לו שעת הכושר דנתמעט לגמרי מפרשת יבום ולא חולץ ולא מייבם וכ"פ הרמב"ם (יבום פ"ו ה"ב) דאנדרוגינוס אין לו זיקה כלל מפני שאינו ראוי לילד ולא היה בו שעת הכושר. וע' בב"י ובב"ח (אה"ע ס' קע"ב) שמבואר דלכ"ע אנדרוגינוס אינו מוליד וא"כ קשיין דברי התוס' כאן? וע' במצפ"א שכתב דדברי התוס' לאו בדוקא נאמרו דמש"כ ועוד יש לפרש וכו' אינו ר"ל דאנדרוגינוס חייב לישא אשה משום דמפיקד אפו"ר אלא כלומר דחייב לישא אשה כדי שלא לישב בלא אשה דאף מי שאינו ראוי להוליד אינו רשאי לישב בלא אשה. וראיתי בקרבן נתנאל (על הרא"ש פ"ח ס"ח אות ו') ובמהרי"ט אלגאזי (הלכות בכורות פ"ו אות נ"ח) שהביאו דברי הספר מעשה טוביה (עולם הקטן פרק ה') מה שנמצא בספרים איך כמה וכמה אנדרוגינוסים היו נשואות לאנשים ותלדנה בנים ובנות ואח"כ נושאים להם נשים והולידו ג"כ בנים ובנות והרבה כמו

שסדר עולם מתחיל מאדם ועד נח "מאדם" בגימט' יוסי והיינו דאמרינן מאן תנא סדר עולם ר' יוסי (ול"מ דבר זה בספרו ערכיו יחוסי תנאים ואמוראים).

תוס' ד"ה ירושה ראשונה וכו' בא"ד והשיב ר"י דלמעשרות ודאי לא קדשה הארץ לעתיד וכו'. כתב בברכת אברהם שהרמב"ם (בית הבחירה פ"ו הט"ז) סובר כדברי הר"י שקדושת מקדש וירושלים הם לעולם אך הרמב"ם כתב בטעם הדבר משום שקדושתם הם מפני השכינה והשכינה אינה בטלה (וכן מובא בערו"ל לעיל ו:). אך אין לתרץ עפ"י קושיית הגרא"א (ע' מש"כ לעיל ו:). ע"ד הראב"ד משום שהראב"ד עצמו חולק על סברא זו של התוס' והרמב"ם דכתב הראב"ד בהשגותיו (בית הבחירה פ"ו הי"ד) שאפ' למ"ד קדושה לע"ל היינו דוקא קדושת א"י אבל קדושת ירושלים וקדושת המקדש לא קדשו לע"ל משום שידע עזרא שהם עשויים להשתנות.

שם בא"ד אבל קדושת ירושלים והבית קדשה שקדושת מחיצות קיימא כל שעה וכו' א"נ קדושי ירושלים משום וכו'. כתב המל"מ (פרשת דרכים דרוש ו') שיש נפ"מ בין הני תירוץ לגבי קדושת שאר ערי חומה דלתירוץ הא' גם קדושתם לעולם נאמר ולתירוץ הב' וג' דרק קדושת ירושלים הוא לעולם לא. וע' במלא הרועים שהקשה דלהדיא כתבו תוס' בשבועות שלא כזה.

תוס' ד"ה תנן אנדרוגינוס וכו' בא"ד ולא אסרינן ליה לכתחלה מספק נשים המסוללות זב"ז וכו'. וכ"כ במגיד משנה (איסור"ב פ"א הט"ו). ומשמע קצת דאיסור נשים המסוללות הוא איסור דאורייתא

אלה ואין ספק שנבעלים ובוועלים וכו' וע' בחסדי דוד על התוספא (ביכורים פ"ב ה"ג). וצ"ע מש"כ המהר"י קורקוס (תרומות פ"ז הי"ד) דדעת הרמב"ם כדעת התוס' דאנדרוגינוס חייב במצוות פו"ר דהלא בודאי סובר הרמב"ם דאנדרוגינוס אינו מוליד ושומ"מ שכה"ק הגרח"ק שליט"א (דרך אמונה שם בבאור ההלכה).

פג.

רש"י ד"ה ליחידאה דאמר שמואל הלכה כרבי יהודה וכו'. כתב הריטב"א ותמיה מילתא טובא וכי כל המקומות שוים הם ליחיד אלא פ' הריטב"א דר"ל משם חזינן דחושש שמואל לשיטת היחיד כל היכא דמסתבר טעמיה וה"נ מסתבר טעמיה דרבי יוסי דברייתא. ועדיין צ"ב.

תוס' ד"ה בריה בפני עצמה וכו' בא"ד אלא בריה דקאמר הכא היינו שהוא ספק כדקאמר ולא הכריעו בו וכו'. דהיינו אינו ודאי זה או ודאי זה דלא הכריעו חכמים דינו וכתב בתוס' הרא"ש דלא ידעינן אם הזכרות שלו הוא העיקר או הנקבות הוא העיקר. וכ"כ בתוס' רבינו פרץ ובתוס' ישנים והמאירי בשם התוס'. אבל הראב"ד (הלכות שופר פ"ב ה"ב) כתב שזה חצי זכר וחצי נקבה. והרמב"ן פ' הכריעו חז"ל שאנדרוגינוס הוא ממש בריה בפ"ע והוא ודאי לא איש ולא אשה. וכתב ר"א מן ההר שלעולם לא הכריעו חכמים והוי כמו ספיקא דדינא. וכתב הר"ש משאנץ (סוף ביכורים) דאנדרוגינוס

הוא ספק זכר ספק נקבה ספק בריה בפ"ע. והרמב"ם סובר דבריה בפ"ע היינו ספק² וכמו שכתבתי בסמוך ולעיל (פב:).

תוס' ד"ה הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס פירש בקונטרס דכרבי יוסי דמתני' פסק וכו'. דהיינו שהוא זכר ודאי וכ"פ הטור (יו"ד ס' רס"ה ועיי"ש בב"ח ואה"ע ס' מ"ד ואה"ע ס' קע"ב) אך שאר הראשונים (רשב"א ריטב"א תוס' רי"ד מאירי נמוקי יוסף ר"א מן ההר ומהר"י קורקוס הלכות תרומות פ"ז הי"ד) כתבו דהלכה כרבי יוסי דברייתא דאנדרוגינוס הוא בריה בפ"ע. הנה הרמב"ם בפיה"מ כאן ובי"ד החזקה (הלכות תרומות פ"ז הי"ד) פסק כרבי יוסי דברייתא דאנדרוגינוס בריה בפ"ע היא ר"ל ספק הוא (וע' מש"כ בסמוך) ולפיכך אינו מאכיל את אשתו תרומה. וכן מצינו בכמה מקומות שהרמב"ם פוסק דאנדרוגינוס ספק הוא לדוגמא בהלכות מטמאי משכב ומושב (פ"א ה"ז) פסק הרמב"ם דאנדרוגינוס נותנים בו חומרי אשה וחומרי האיש ומשמא באודם כאשה ולובן כאיש. והנה הרשב"א הקשה ע"ד הרמב"ם דמהנ"ל מבואר שפוסק כרבי יוסי דברייתא דאנדרוגינוס הוי' בריה בפ"ע אבל בהלכות איסו"ב (פ"א הט"ו) פוסק הרמב"ם דהבא על הזכר או על האנדרוגינוס דרך זכרותו חייב סקילה ומשמע דפסק כר"א דאנדרוגינוס זכר ודאי הוא דאי ספק זכר ספק נקיבה הוא היאך סוקלין אותו על הספק אלא בעכצ"ל דזכר ודאי הוא ודלא כנ"ל? וכעיי"ז הקשה בהגהות הרמ"ך על הרמב"ם (איסו"ב פ"א

כ. אך ע' בתוס' יו"ט (בכורות פ"ט מ"ד) שכתב בדעת הרמב"ם דבריה בפ"ע אינה ספק וע' מקראי קודש על הרמב"ם (הלכות אישות פ"ד הי"א).

חייבו הכתוב ואין למנותו בפ"ע. ותו הקשה הרשב"א דאי נימא דבריה בפ"ע היא היאך פסק הרמב"ם דאנדרוגינוס מותר לישא אשה (איסור"ב פ"א הט"ו) דמשמע לכתחלה הלא ספק הוא ודלמא נקיבה היא ואין אשה נושאת אשה? ובאמת הרמב"ם עצמו פסק (אישות פ"ד הל' י"א) דאנדרוגינוס שקידש או שנתקדש הוי ספק קידושין וצריכין גט מספק וא"כ היאך שרינן ליה לאנדרוגינוס לישא אשה לכתחלה? וכבר תירצו בזה המהר"י קורקוס (תרומות פ"ז הי"ד) והמג"מ (איסור"ב פ"א הט"ו מצויין בכס"מ בהל' תרומות) דכיון שנתרבה האנדרוגינוס להיות כזכר לענין משכב זכר הרי הוא כזכר ומותר לישא אשה ואעפ"כ קידושיו ספק הוא ודבריהם צ"ב. וראיתי בשו"ת נוב"י (מהדו"ת אה"ע ס' א') שכתב דאין לאסור האנדרוגינוס מלישא אשה מטעם נשים המסוללות שהרי כיון שמשמש בה האנדרוגינוס דרך זכרותו אינו בכלל מעשה ארץ מצרים כ"א.

פג:

גמ' בא"ד רבי יהודה אומר טומטום שנקרע ונמצא זכר לא יחלוץ מפני שהוא כסריס א"ר אמי מאי עביד ליה רבי יהודה לטומטום דבירי וכו'. כתב הרא"ש (ס' ט') מדפריך מאי עביד ליה ר"ע וכו'.

הט"ו) ממה שפסק המרב"ם (שופר פ"ב ה"ב) לגבי תקיעת שופר בר"ה דאנדרוגינוס מוציא את מינו ולא את שאינו מינו ומזה שמענו דלאו זכר ודאי הוא וא"כ היאך סוקלין הבא על האנדרוגינוס כבא על הזכר ודאי? ותירץ הרשב"א דשמא י"ל דלעולם סובר ר"א אף הוא דאנדרוגינוס בריה בפ"ע ואעפ"כ סוקלין הבא עליו כבא על הזכר ודאי משום שאנדרוגינוס נלמד מריבויא דקרא דכתיב "משכבי אשה" דגם האנדרוגינוס הוא כזכר לענין משכב"ז. וכל דברי הרשב"א עד הנה מובא בכס"מ (איסור"ב פ"א הט"ו). ושוב ממשיך הרשב"א להקשות דעדיין קשיא אי נימא דמה שסוקלין הבא על האנדרוגינוס הוא מגזה"כ ולא משום שזכר ודאי הוא אמאי לא מונה הרמב"ם בתחילת הלכות איסור"ב (פ"א ה"ד) לגבי חייבי סקילה הבא על הזכר לחוד והבא על האנדרוגינוס לחוד אלא הרמב"ם כוללם יחד ונקט הבא על הזכר סתם ובכלל זה הוא הבא על האנדרוגינוס ומשמע דהבא על האנדרוגינוס חייב סקילה משום שזכר ודאי הוא? והכס"מ שם לא הביא קושיא זו של הרשב"א ולכאורה זהו משום שלשיטתו אזיל דבמקו"א (תרומות פ"ז הט"ז) הכס"מ מביא לתרץ קושיא זו די"ל דאע"ג דבריה בפ"ע היא מ"מ מטעם זכר

כ"א. ולכאורה מוכרח משיטת הרמב"ם לענין זה דעל ספק קידושין אין לוקין משום לאו דקדישה דאף שכתב הרמב"ם (אישות פ"א ה"ד) דכל הבעל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה משום קדישה מ"מ בספק קידושין אינו לוקה דאל"כ לא משכח"ל אנדרוגינוס נושא אשה בהיתר אם אין קידושין בה אלא מספק. וכן מסתבר לי דלא גרע ספק קידושין דאורייתא מקידושין דרבנן דע"י יצאה מכלל איסור קדישה (כמש"כ לעיל נט'); כיון דאגידה ביה וה"נ אגידה ביה. ויל"ע מהו הדין במי שעשה ספק קידושין בחייבי לאוין ואח"כ בא עליה דלפי הרמב"ם אינו חייב מלקות אא"כ קידש ובעל וכאן לאו דוקא קידש אלא ספק קידש.

תוס' ד"ה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו' בא"ד ואר"י בדבבר התלוי במחשבה הוא דאמר הכי. הקשה הר"ש משאנן (כלאים פ"ז מ"ד) ע"ד הר"י שאמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בדבר התלוי במחשבה דא"כ למה תניא (גיטין נג.) שאם עשה מלאכה במי חטאת ופרת חטאת של חבירו שפסלו אותם שהוא פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואמאי פסלו הלא מלאכה הוי דבר התלוי במחשבה ובכה"ג אמרינן אא"א דבר שאינו שלו? אלא מכח זה כתב הר"ש לחלוק ע"ד הר"י וסובר הר"ש שאין שום כלל דאא"א דבר שאינו שלו בכל הש"ס אלא רק הכא והוא סברת רבי יוסי ורבי שמעון כאן וגזה"כ מיוחדת בכלאים דכתיב "כרמך" פרט לכרם חבירך שאא"א כרם שאינו שלו (והת"ק סובר "לא תזרע כרמך" ס"ד שזה דוקא כרמך מנין לרבות כרמי חבירך ת"ל "כלאים" כדאיתא שם בירושלמי). ועל פי דברי הר"ש דחה הגרעק"א (דו"ח עמ"ס חולין דרוש י' אות י"ב) את ראיית הרשב"א (משמרת הבית בית א' סוף שער א') דקי"ל להלכה אא"א דבר שאינו שלו מדפסקינן בסמוך כרבי יוסי דשמעתין. ורע"א הביא ראי' לדעת הר"ש מתוס' (ב"ק עא. ד"ה בשלמא) שכתבו שר"ש סובר דאא"א דבר שאינו שלו ולפי הר"י כאן סברת ר"ש הוא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כרבי יוסי. וליישב התוס' כאן והרשב"א יש לדחוק שסברת רבי יוסי הוא משום אא"א דבר שאינו שלו וסברתו

משמע דרבנן פליגי עליה וסברי דטומטום שנקרע ונמצא זכר אינו כסריס והרא"ש פסק דהוי כסריס לחומרא ואינו חולץ אא"כ אין לו אחים אלא הוא. והרמב"ם (יבום פ"ו ה"ד) פסק דאינו כסריס ואם רצה חולץ ואם רצה מייבם ומפרש הב"י (אה"ע ס' קע"ב) דהוא פוסק כדעת הרבנן שחלקו על ר"י ותמה על הרא"ש שפסק כדעת יחיד נגד דעת הרבנן^{כב}. וכתב המהרש"ל (יש"ש פ"ח ס' ל"ה) שלעולם אין מח' ודלא כדברי הרא"ש והכל מודים דטומטום שנקרע ונמצא זכר הוי כסריס עיי"ש. וראיתי במנ"ח (מצווה א') שכתב שיש להסתפק מה הדין גבי טומטום שנקרע ונמצאת נקיבה האם אינה ראויה ללדת והוי' כמו איילונית או לאו דדין זה אינו מבואר להדיא בשום מקום (ולי יש צד שלישי דאולי עקרה תהוי ואולי יש להביא ראי' משרה אימנו ואולי אין ראי' דאין מזכירין מעשה נסים).

גמ' בא"ד אמר רבא לפסול במקום אחין ולחלוץ שלא במקום אחין איכא בינייהו. הקשה הרש"ש דלמה אינה מותרת לשוק מיד שלא במקום אחים אם יש כאן ספק ספיקא ספק שמא ימצא נקבה ואת"ל ימצא זכר שמא ימצא סריס חמה. והוא תירץ דבאיסור למפרע יש להחמיר לחייבה בחליצה. ועוד אפשר לדחוק שמירי לאחר שנקרע ושוב אינו ס"ס אלא ספק אחת. וע' מש"כ בכתובות (ב.) בענין ס"ס במקום שאפשר לברר.

כב. וע' ערול"נ שכתב דא"א לפרש דהרמב"ם פוסק כרבנן משום שבטומטום שלא נקרע פסק הרמב"ם דחולץ ולא מייבם משום שהוא ספק משמע דהוא משום ספק סריס. ובאמת תמוה מש"כ הרמב"ם שהוא ספק ועיי"ש בצפנת פענח ובשו"ת פרי יצחק (ח"א ס' מ"ו).

(או"ח ס' רנ"ג ס"ב) בענין א"א דבר שאינו
שלו גבי איסור חזרה בשבת.

פד.

גמ' בא"ד אמר רבי כשהלכתי ללמוד
תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע וכו'.
ע' מש"כ הערול"נ על דרך הדרוש.

נאמר רק ברבי שמעון אך זה דוחק ועדיין
אינו מיישב קושיית הר"ש מפרה. וע"ז
כתב רע"א דבע"כ הכלל דאדם אוסר דבר
שאינו שלו הוא רק מדרבנן ורק גבי ע"ז
והקדש החמירו חז"ל ובשאר דוכתי
נשארו מדין א"א דבר שאינו שלו כסברת
הרמב"ם (שחיטה פ"ב הכ"א) שאינו מכוון
אלא לצערו. וע' בהגהות רע"א על שו"ע

פרק תשיעי

ומה"ט שייכת בתולה חלוצה מן האירוסין משום שחלצה אבל אין זה הכרח שבארוסה בעלמא יש לה דין יבום. וברש"ש הביא עוד משנה המכרעת לדין זה דתנן (לעיל כג:) מי שקידש אחת מב' אחיות ואינו יודע איזה מהן קידש אסור בשתייהם וצריך ליתן גט לשתייהם ואם מת ויש לו ב' אחים אחד חולץ ואחד מייבם והנה מדנאסר בשתייהם מוכרח שא"א לעשותן נשואות לו אלא נשואות אצלו ארוסות וא"כ מדתנן אם מת ויש לו ב' אחים אחד מהם יכול לייבם מוכרח שיש יבום מן האירוסין. וע"ע בלחם שמים על משניות להיעב"ץ. ואני אומר טעם ומקור לדבר זה שיש יבום מן האירוסין דכבר כתבתי למעלה (יג:) שמצוות יבום נובע מהאיסור אשת אחיו אשר על כן כשם שיש איסור אשת אחיו באירוסין כך יש מ"ע דיבום מן האירוסין וז"פ.

מתני' בא"ד כהן גדול שנשא את האלמנה ויש לו אח כהן גדול או כהן הדיוט. כתב בתוס' יו"ט ויש לו אח כהן גדול כההיא דתנינן במשנה ט' פ"ק דמגילה דתנן התם (מגילה ט:) אין בין כהן משמש לכהן שעבר וכו' ומפרש בחידושי מהרי"ח על מתני' דמשמע ליה להתוס'

מתני' בא"ד כהן גדול שקידש את האלמנה וכו'. כתב בתוס' יו"ט דכאן שנה רבי שיש דין יבום מן האירוסין דלא מצינו דבר זה להדיא במשניות. ועוד כתב בתוס' יו"ט דכן מוכרח גם ממתני' דכתובות (כט.) דתמן תנינן דהבא על אשת אחיו בתולה יש לה קנס ומאחר דמוכרחין אנו לפרש שאינה אשת איש צ"ל דמיירי שמת בעלה^א ואעפ"כ אינה יבמה לו משום שיש לו בנים מאשה אחרת כ"כ התוס' (כתובות כט.) ד"ה ועל אשת אחיו) ע"פ הירושלמי ומדהוכרחו לפרש דמיירי במקום שיש לו בנים ולא בסתם שמענו שאף במת מן האירוסין תעלה אלמנתו ליבום וא"כ מוכרח שיש יבום מן האירוסין. כ"כ הרש"ש והלשון הזהב בביאור דברי התוס' יו"ט. והם כתבו שיש עוד משנה שמבואר ממנה שיש יבום מן האירוסין דשם תנן עוד (כתובות י:) דחלוצה מן האירוסין שהיא בתולה כתובתן מאתים וכו' ומוכרח שגם בארוסה שייך יבום וחליצה. אכן ראיתי בהגה"ה על הלשון הזהב שדחה הראי' מהתם דלעולם אימא דאלמנה מן האירוסין ספוקי מספקא לן אם יש לה מצוות יבום אם לאו אשר על כן דינה ככל שאר הספיקות דחולצת ולא מתייבמת (ל:)

א. ברמב"ם בפיה"מ (כתובות פ"ג מ"א) והרע"ב (שם) פ' דמיירי בנתגרשה מן האירוסין. ובתוס' חדשים ותפא"י (יכין אות ז') פ' דמיירי באשת אחיו מאמו.

הרשב"א וריטב"א שהרי יש הרבה היוצאין מן הכלל שהרי במצרי שני ומצרי ג' אחים מצינו מותרת לבעליהן ואסורות ליבמיהן וגם אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן וכן בפצוע דכא (וכדאיתא להלן פד: דמתני' שייך גם בכי הני גוונים). וגם בעריות שנשנו בריש מכלתין (ב.) מצינו מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן. וגם בשש עריות החמורות מאלו דתנן לעיל (יג.) שאסורות לבעליהן וליבמיהן (וצע"ק דהרשב"א והריטב"א לא הביאו להקשות מהתם). וגם צרת סוטה מותרת לבעלה ואסורה ליבמה (והריטב"א נקט ג"כ בבא על אחות חלוצתו דאסורה לבעלה ומותרת ליבם וצ"ע אמאי השמיטו הרשב"א). וע' ערול"נ שהעיר דמבואר לעיל (יב.) דמחזיר גרושתו אינה מתייבמת.

שם בא"ד שניות מד"ס שנייה לבעל ולא שנייה ליבם אסורה לבעל ומותרת ליבם. ע' ברמב"ן שהביא סתירה בין התוספתא לירושלמי לענין מי שנשא שניות לעריות גבי מציאותיה ומעשה ידיה והפרת נדריה. והוא מסיק דהרי היא ככל הנשים שיש לו מעשי ידיה אם הוא זן אותה (קודם שבאו לב"ד או היורשים לאח"מ השני לה). וכ"כ הרשב"א.

רש"י ד"ה דהוה ליה עשה וכו' אבל קידש הדיוט בתולה אלמנה מן האיסורין ומת גם הוא באירוסין מייבם לה כה"ג דאתי עשה ודחי לא תעשה דאלמנה. וילה"ק דאמאי מתייבמת הלא קטלנית היא כיון שמתו ב' בעליה הראשונים (ע' מש"כ לעיל סד:)? וצ"ל כוונת רש"י שמצד האיסור אלמנה לכהן גדול מותרת לו אך מ"מ למעשה אסורה משום קטלנית. וכע"ז כתב בשו"ת חכם

יו"ט מדנקט מתני' ויש לו אח כהן גדול שהשני היה כה"ג כבר מחיי אחיו המת ולכן פ' האופן ששייך ששניהם יהיו כהן גדולים בזמן אחד כגון שאחד היה כהן גדול עבר ואחד כהן גדול משמע (ונראה לי דה"ה דהו"ל לפ' דאחד כה"ג ואחד כהן משוח מלחמה שגם הוא אסור באלמנה כדאיתא בסוף הוריות יב: וע' מש"כ לעיל ס:). ובחידושי מהרי"ח כתב דבאמת יכול לפ' כאן שאחיו כהן גדול מת ואח"כ מינהו במקומו ונעשית גם הוא כהן גדול (וכמתני' דלעיל סא. דאף אם נפלה לו יבמה ואח"כ נתמנה להיות כה"ג אינו מייבם וכ"ש הכא).

שם. יל"ע בזה דלכאורה החידוש בחלק זה של המשנה הוא דבכה"ג שנשא אלמנה הרי נעשית חללה ואסורה לאחיו אפ' כהן הדיוט אבל פשיטא לן דאסורה לאחיו כהן גדול וא"כ למה נקט מתני' שהיה לו אח כהן גדול או כהן הדיוט הו"ל למתני רק שהיה לו אח כהן הדיוט דאח כהן גדול פשוט דהוי' אסורה לבעליהן ואסורה ליבמיהן? כתב היעב"ץ בלחם שמים דרק אגב רישא שנקט לשון ויש לו אח כהן גדול נקט גם כאן במתני' כאותו לשון. א"נ כתב לתרץ דבא לאפוקי מיש לו אח חלל דבכה"ג אסורה לבעליהן ומותרת ליבמיהן. ובהר המור כתב דבא לאשמעינן דאף אם הכהן גדול נשא האלמנה ע"י שנכנסה לחופה ולא נבעלה ולא נעשית חללה ומותרת לאחיו הכהן הדיוט מ"מ אסורה לאחיו הכהן גדול דעדיין אלמנה היא.

מתני' בא"ד ושאר כל הנשים מותרות לבעליהן וליבמיהן. כתב בירושלמי כאן דמסייע לרבי יונה דרבי יונה אמר לית כללי דרבי כללי. ומפרשי

צבי (ס' א')^ב. אבל עדיין קשה על הח"צ מאשת שתי מתים (לעיל לא:) שהיא חולצת ולפי הח"צ הלא קטלנית פטורה מיבום וחליצה. וצ"ב. וש"מ שכ"כ הערול"נ ובשו"ת בנין ציון החדשות (ס' מ"ח) שמכאן ראי' נגד ד' הח"צ. וש"ר שהקשה הישועות יעקב (אה"ע ס' ט') אפ' למ"ד קטלנית מתייבמת מן התורה אמאי אינה אסורה בגזרת ביאה ראשונה אטו ביאה שני' ? והוא כתב שזה ראי' לדעת הרמב"ם (ע' מש"כ לעיל סד:) דקטלנית שאם נישאת לא תצא ואם כן לאחר הביאה ראשונה כבר אין עליה איסור.

רש"י ד"ה והא כוליה פירקין וכו' דהא נפקא לן בפ"ב מועלתה יבמתו השערה. הדגישו הרשב"א וריטב"א ומהרש"ל (בחכמת שלמה) דר"ל לפי שיטת רב גידל שם אבל למסקנא אסורה משום גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שני'. והקרן אורה דייק מכאן דלשיטת רש"י ההלכה כרב גידל דחייבי לאווין חולצות ולא מתייבמות מן התורה ולא משום גזרה. וזהו שלא כדברי הבית מאיר (ע' מש"כ לעיל ח.). וכן העיר הגרעק"א בחידושיו לכאן ובגליון הש"ס (לעיל כ.; סנהדרין נג.) ובתוס' רע"א (פ"ב

אות י"ז) שרש"י כנראה פוסק כרב גידל. וע' מש"כ לעיל (כב:). וראיתי בתפארת ירושלים על תוס' רע"א שמפרש דרש"י קאי אליבא דהלכתא דמאחר דקי"ל דמצוות חליצה קודמת (ע' מש"כ לא.) נמצא דא"א לומר דחליצה במקום יבום לאו מצווה היא וא"כ לא שייך עדל"ת ביבום כדפריך הש"ס (לעיל כא.) מדינא דר"ל דכל משום שאתה מוצא לאו ועשה אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ולא אתינן לדין עדל"ת וא"כ בכל חייבי לאווין שנפלו ליבום ל"ש עדל"ת דהא יכול לחלוץ (ועיי"ש מש"כ לפי"ז לבאר למה הביא רש"י דרשה ד"ועלתה" אם מדינא כבר חולצת ולא מתייבמת וצ"ע^ג). וגם מצינו ברש"י (סנהדרין נג.) שמפרש הא דאיסור מצוה או איסור קדושה חולצת ולא מתייבמת בזה"ל יבמה שנפלה לפני יבום והיא אסורה עליו משום מצוה או משום קדושה חולצת ואינה יוצאה בלא כלום אע"ג דגבי חייבי כריתות קי"ל בפרק קמא דיבמות (ג:) מגז"ש דעליה דיוצאה הימנו בלא כלום בלא חליצה התם הוא דאסורה ליה איסור חמור דלא תפסי ביה קדושי אבל איסור מצוה^ד או קדושה דבנות קידושין נינהו מרבינן התם מיבמתו יבמתו יש לך יבמה אחת שעולה

ב. וע' בעין זוכר להחיד"א (מערכת מ' אות טו"ב) שמביא כלל דאפשר לפרש המילה "מותר" דתני תנא או אמורא דמותר מאיסור דקאי ביה אבל אסור מצד אחר וכן מצינו דבר זה בהרבה מקומות.

ג. וכעין דבריו איתא בחידושי מהר"ם שי"ק (סנהדרין נג.) ועיי"ש שהעיר ע"ז במקום שלא שייך חליצה מאיזה טעם שיהיה אה"נ מודה רש"י דאמרינן עדל"ת בחייבי לאווין. וע"ע בערול"נ (כא.) שדן בדא"א לעשות חליצה לפי רבא אם גזרו ב"ר אטו ב"ש.

ד. צ"ע דאיסור מצוה שהוא שניות לעריות כמבואר במתני' דלעיל (כ.). אמאי צריך קרא לרבות בהן חליצה הלא רק נאסר בהם היבום מדרכנן וא"כ פשיטא דמדאורייתא א"א לפוטרה בולא כלום ונשארה עליה זיקת יבמין וחייבת בחליצה. ואולי י"ל דאה"נ ורק אגב שנקט רש"י איסור קדושה נקט ג"כ איסור מצוה.

דאסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן וכו'. בריטב"א מפרש דסד"א כיון דאסורות לבעליהן ובעמוד והוצא קאי איהו גופיה ל"ה בר הקמת זרע באשה זו וא"כ אחיו פטור מיבום וחליצה (דהוי' כאשת פצוע דכא דאין חולצין לה) קמ"ל דאפ"ה אחיו מוקים לו זרע ממנה ומותרת להתייבם. וע' בשושנים לדוד שכתב דבר נאה.

תוס' ד"ה והא כוליה פירקין לא תעשה הוא פ' בקונטרס כגון ממזרת לישראל וחללה לכהן ואין נראה דבחללה נמי איכא עשה דקדושים יהיו אלא אאיסור ממזרת קאי שנזכר בכמה בבות. ע' מצפ"א שחולק ע"ד הפמ"ג וכתב שלפי התוס' במסקנת הגמ' (לעיל כ:;) העשה ד"קדושים יהיו" לא קאי על אלמנה לכה"ג אבל עדיין שפיר קאי אשאר איסורי כהונה והוא הוכיח כן מתוס' בב"מ. והגרא"א אמר שלמסקנא שם אמרינן "והתקדשתם" או "קדושים יהיו" רק במקום שיש לאו שכל מהות הני עשיין הוא רק לחזק האיסור לאו ואם אין לו לאו (וכגון ע"י עדל"ת) גם העשה ליתא ולית בזה משום אין עדלתו"ע. ולענין אם יש איסור עשה דבעולה לכה"ג גם עליה (ע' מש"כ פד: לענין איהי נמי מזהרת באיסור ל"ת) כתב הגרעק"א (כתובות ל.) שאינה אסורה דמקור האיסור ד"לא יקחו" שהוא דוקא בלאווין ולא בעשיין אבל בתוס' שאנן (כתובות ל.) סברי שאפ' בה יש איסור עשה. וע' תוס' מכות (טו.).

פד:

גמ' בא"ד וכי תימא קסבר האי תנא נישואין הראשנים מפילין וכו'. כתב בתוס' הרא"ש דנשואין דכאן לאו דוקא אלא הכוונה לשעת קידושין דבשעת

השערה לחלוץ ואינה עולה ליבום ואיזו זו חייבי לאווין עכ"ל וגם מרש"י הלזו משמע שחייבי לאווין אינם מתייבמות מדאורייתא ובעינן קרא לרבותם לחיוב חליצה. וכבר העיר הגרעק"א כנ"ל שדברי רש"י בזה אינם כמסקנת הסוגיא דלעיל (דף כ:) דחייבי לאווין מתייבמות מה"ת ורק מדרבנן גזרו ב"ר אטו ב"ש. וגם המהרש"א שם תמה ע"ד רש"י ופ' שדבריו נאמרו בחייבי לאווין ועשה ולא דוקא בחייבי לאווין גרידי ולכאורה דוחק הוא. ונתגדל הפלא בהמשך דברי רש"י שם שפ' באיסור קדושה ואיסור מצוה דלא מתייבמות דאף דבעצם י"ל עדל"ת מ"מ הכא גזרו ב"ר אטו ב"ש ומזה משמע דלעולם מדאורייתא גם החייבי לאווין שפיר מתייבמות ורק מחמת גזירה נאסרו וכמסקנת הסוגיא דלעיל. כה"ק בשו"ת שאגת אריה (סוף ס' ל"ג). וצריכין אנו לפרש כמש"כ בקונטרס אחרון על השאג"א דרישא דדברי רש"י שם נאמרו בחייבי לאווין ועשה (כמש"כ המהרש"א) וסיפא דדבריו מיירי בחייבי לאווין גרידי. והעולה מכל האמור ומדובר דגם רש"י מודה בחייבי לאווין שמן התורה אמרינן עדל"ת ורק מדרבנן גזרו ב"ר אטו ב"ש וא"כ א"א לומר כדברי התפארת ירושלים שכתב בדברי רש"י דמן התורה אין עדל"ת ביבום. ובאמת יש לדייק כפירוש רש"י בלשון הגמ' כאן דנקט והא כולה פירקין עשה ול"ת ולא אתי עשה ודחי ל"ת ומשמע מלשון זה דל"א עדל"ת ולא כמסקנת הסוגיא דלעיל דאמרינן עדל"ת וגזרו חז"ל לאסור היבום משום גזירה ב"ר אטו ב"ש.

תוס' ד"ה יש מותרות וכו' בא"ד דאמר ר"י דנקטנהו לכולהו משום בבא

נישואין כבר נעשית בעולה מאז ולכן אסורה ליבם אפ' אם נישואין הראשונים מפילין. אבל רש"י ר"א מן ההר והריטב"א לא פירשו כן וכתבו דבשעת נישואין עדיין כשרה היא ליבם כ"ג ותימה אמאי אינה אסורה לו מאיסור עשה דבעולה? וצריך לדחוק ולומר בדעתם שנישואין דהכא היינו דהכניסה לחופה ולא בעלה שהיא נשואה אבל עדיין אינה בעולה.

גמ' בא"ד ומאי שייר דהאי שייר שייר פצוע דכא. הדגיש התוס' הרא"ש דלא חשיב השיוור דגרושה וזונה מאחר שהן נכללים במה שנקט חללה וגם שיוור דנתינה לא חשיב דהרי היא נכללת בממזרת.

גמ' בא"ד אטו חייבי לאווין מי לא קתני והדר תני והא קתני כהן שנשא אלמנה וחלל שנשא כשרה וכו'. מכאן משמע שכשרה שנשאת לחלל וע"י נעשית חללה אסורה לכהונה מדאורייתא דהוי' חייבי לאווין וכ"כ בבית משה (אה"ע ס' ו' סק"ז) ודלא כהעצי ארזים (שם סקט"ו) שכתב שאיסורה רק מדרבנן.

גמ' בא"ד וחלל שנשא כשרה ההוא איצטריך ליה לאשמועינן כדרב יהודה אמר רב לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין וכו'. נמצא דלפי שיטה זו הכהנת מותרת להנשא לחלל וכ"פ הרמב"ם (איסור"ב פי"ט הי"א) והשו"ע (אה"ע ס' ז' סעיף כ"ב). ומה"ט נשנות בהדי שמוותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן חלל שנשא כשרה ויש לו אח כהן כשר. והנה הרמב"ם בפיה"מ מביא די"ג במתני' במוותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן כשר שנשא כשרה ויש לו אח חלל וע"ז הקשה הרמב"ם דגירסא זו דחוי' לפי שאנו קיי"ל

דלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולות וא"כ אף שהיבם חלל והיא כשרה מ"מ מותרת לו ולא הו"ל למתני דוקא כשר וכשרה ולא חלל וכשרה. וכתבו הרשב"א וריטב"א דגירסא זו מתאימה לשיטת הירושלמי דשם מסקינן דאכן הוזהרו הכשרות להנשא לפסולות.

גמ' בא"ד אמר רבא כל היכא דהוא מוזהר היא מוזהרת. כתב הגרי"ע (גליוני הש"ס) בשם שו"ת הלכות קטנות (חלק ב' ס' ל"ה) ששני אשכנזיות מותרות להנשא לספרדי אחד מסברת רבא דכיון שהוא אינו מוזהר עליהן (דלא נהגו הספרדים בחרם דרגמ"ה לישא ב' נשים) הן נמי אינן מוזהרות. והוא כתב דבלא"ה מותרות דכיון שנשאו לו ניתן להן דין ספרדיות ושוב אינן מוזהרות וזה כעין גיטה וידה באין כאחת שנישואיהן והתירן להינשא באין כאחת. ובשו"ת בית שלמה (אה"ע ס' ה') חולק ע"ד ההלכות קטנות. והערוה"ש (אה"ע ס' א' סעיף כ"ג) הביא דעת ההלכות קטנות וכתב עליו דלא נתבררה דעתו. וע' אוצה"פ (אה"ע ס' א' סעיף י' אות ד').

שם. הגרעק"א בגליון הש"ס הקשה דבתוס' (נדריים ז': ד"ה חזרו) הקשו ע"ד הרא"ם שאמר שלא מצינו אם היא אמרה טמאה אני לך לבעלה הכהן שהיא מוזהרת על איסור זונה מגמ' כאן שמבואר מרבא דכל היכא דהוא מוזהר איהי נמי מוזהרת. והרשב"א שם בסוף נדריים כתב דאדרבה מגמ' דידן היא רא' לדעת הרא"ם. וביארו השו"ת חת"ס (אה"ע ס' ק"ג) והר"ר יהונתן אייבשיץ ז"ל (בני אהובה אישות פכ"ד הי"ח מובא בישרש יעקב כאן) שכוונת הרשב"א היא שרבא אומר דדוקא במקום שהוא מוזהר היא

(שער ג') להדיא שאין לה מצוות יבום^ה. והוא כתב שע"כ יבום דוחה ל"ת אפ' לה אע"פ שאין לה המ"ע משום שהיא מצווה גדולה. וכבר כתבתי סברת המנ"ח (מצווה א') שהביא ע"פ הרשב"א הנ"ל דבעדל"ת ביבום מהני שהמצווה תדחה האיסור אף שאין לה המצווה משום שאיסורה תלוי באיסורו וכיון שאיסורו נדחה ממילא גם איסורה נדחה. והתוס' בנדרים סברי שלא ככל הנ"ל אלא סברי שאפ' אם לא חל האיסור על האיש בפועל אלא שמין זה אסור לו סגי כדי לאסור מין זה גם לאשה ואין איסור האשה תלוי באיסור האיש (וליישב הקושיא מעדל"ת ביבום צ"ל או כדברי הפנ"י או כתוס' יוה"כ אבל א"א לומר כדברי המנ"ח). וע' מש"כ לקמן (פה:). ומצאתי בצל"ח (ברכות כב.) שכתב דאפ' למ"ד שיש איסור דאורייתא לבא על השפחה אבל מ"מ רק הוא מוזהר עליה אבל איהי אינה מוזהרת עליו.

גמ' בא"ד וכן תנא דבי רבי ישמעאל איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם הווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. הנה כתבו רבינו חיים פלטיאל ור"י מווינה עה"פ "הנפשות העושות"

מוזהרת אבל באמרה טמאה אני לך שאינה נאמנת אז מצד הבעל אין איסור זונה עליה ולכן גם היא מותרת לו ואינה נחשבת שויה אנפשה חתיכה דאיסורא כיון שכל האיסור שלה ש"לא יקחו" הוא מחמת דינא דרבא ואיסורה תלוי באיסור דיליה ואם אין לו איסור אין לה איסור (וע"ע בשו"ת מלבושי יו"ט אה"ע ס' ז' שהאריך בד' הרשב"א). ועפ"י מובן קושיית הראשונים (רמב"ן רשב"א וריטב"א) כאן שהקשו למה לי אזהרה על האשה תיפול"ל משום "ולפני עור לא תתן מכשול" ותירצו שיש נפ"מ למלקות דאין לוקין על לאו ד"לפני עור" משום שהוא לאו שבכללות (או משום שאינו אלא דרש ולא פשטות דקרא). ובזה אזיל הרשב"א לשיטתו שאיסורה הוא בגדר נתינת מכשול לפני האיש אפ' למסקנא דכאן (שהרי סובר הרשב"א דבאמת אין נפ"מ בין לפני עור לאזהרה דאשה אלא מלקות בלבד). וע' מש"כ לעיל (ג:). לענין עדל"ת ביבום אע"פ שיש על האשה איסור בחייבי לאוויין ואין לה מצוות יבום ובאמת מחמת האי קושיא כתב בפנ"י (כתובות מ.) שגם לה יש מצוות יבום. אך הקשה הישרש יעקב (כאן ולעיל כ.) שכתב האבודרהם

ה. וכ"כ בערו"ל"נ לעיל (כ.). בדעת השו"ת הרשב"א (ס' י"ח) כיון דיבום הוא לתא דמצוות פו"ר וגבי פו"ר קי"ל לעיל (סה:). דיש מצווה באיש ולא באשה. וגם אני מצאתי בלקט יושר (יו"ד הלכות פדיון הבן אות ד') שחיברו תלמידו של התרומת הדשן שהוא מביא די"מ דאין עושין פדיון הבן בשבת משום שאף שמצווה היא ועדל"ת שאני הכא דל"א עדל"ת כיון שהכהן אינו מצווה במצוות פדה"ב והוא דחה האי פירושא דאין קפידא בהכי כלל הואיל וא"א לקיום המצווה אלא בו ודימה זה למצוות יבום דאף שהיבמה אינה מצווה במצוות יבום סד"א דאמרינן בזה עדל"ת שיש בו כרת להתיר ערוה ליבום (לעיל ג:). וביארו דכיון דא"א בקיום העשה אלא בענין זה שפיר אמרינן עדל"ת (וצל"ע קצת דבכהן דיש לחלק דכפדיון הבן הא אפשר בכהן אחר לקיים מצווה זו משא"כ ביבום אם יש רק יבמה אחת רק בה אפשר לקיים מצוותו ולא בזולתה וי"ל).

(ויקרא יח:כט) דמכאן אמרו ביבמות¹ לחייב האשה כהאיש ותמהו ע"ז דהא דרשינן כן מדכתיב "איש או אשה וכו'" (במדבר ה:ו) ותרת למה לי? ותירצו די"מ דאיצטריך קרא דוקא בעריות דסד"א דאינה חייבת דאשה קרקע עולם היא קמ"ל וכ"כ השיטמ"ק (כריתות ג. אות י"ט). וע' בקונטרס יחי ראובן להרה"ג ראובן גרוזובסקי זצ"ל (נדפס בקובץ ישורון כ"א עמ' רי"ב). וכן מצאתי בט"ז (אה"ע ס' ט"ו סק"ב) שכתב דדרשינן מ"הנפשות העושות" שנאמר גבי עריות דאף דאין האשה עושה מעשה מ"מ יש לה עונש כעושה מעשה. וע' בנוב"י (יו"ד מהדו"ת ס' פ"ה). ודומה לזה פרש"י (ויקרא יח:ו) עה"פ לא תקרבו להזהיר הנקבה כזכר הכל נאמר בלשון רבים (ומקורו בתו"כ) והקשה עליו המזרחי דהא כבר למדנו זה מדכתיב איש או אשה וכו'? ע' במפרשי רש"י ומגילת ספר על הסמ"ג (לאווין צ"ז מו. בדפי הספר).

ובאמת כן העלה בחידושי המהרי"ט (קידושין לד.) דנשים אינן חייבות בלאו שניתק לעשה. ובתוס' הרא"ש (קידושין לה.) כתב דסברא הוא שהשוה הכתוב אשה לאיש בכל דוכתי ומשמע דאכן חייבות. ובשו"ת התשב"ץ (ח"א ס' ג') מפרש דבזה כתוב "כל חטאת האדם" ומשמע ששוה איש ואשה בכל חטא אשר יחטא ואף אם אין בו עונש בידי אדם מ"מ יש עונש בידי שמים (וכע"ז כתבו בעצמות יוסף ואור חדש קידושין לד.). וע"ע בספה"מ למהר"ם שי"ק (מצווה ח' סק"ו) שכתב דפסוק זה נאמר בשבועה ואף ששבועה אין בו מעשה (ולוקין עליה רק מגזה"כ) מ"מ נקרא ש"עשה חטאת" וה"ה לכל לאו שאין בו מעשה עדיין כלול בפסוק זה (וצ"ע מה יאמר על לאו שניתק לעשה).

פה.

רש"י ד"ה עונשים לאו וכרת וכו' בא"ד אבל לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא נשים חייבות. וכע"ז כתב רש"י בקידושין (לה.) ובפסחים (מג.). ולכאורה מדוייק בדברי רש"י שרק בלאווין שיש בהם עונש מלקות או מיתה או כרת אמרינן דהוקשו נשים לאנשים לחייבן אבל לאו שאין בו אפ' מלקות אין הנשים מוזהרות בהן כגון לאו שאין בו מעשה או לאו שניתק לעשה. ובזה הסתפק הפמ"ג בפתיחה הכוללת לאו"ח (ח"ב סק"ד) וכן דן בזה המנ"ח (מצווה ח').

גמ' בא"ד והרי טומאה דלאו שאין שוה בכל וטעמא דכתב רחמנא בני אהרן ולא בנות אהרן וכו'. הרמב"ם (איסור"ב פי"ט הי"א) כתב דלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין שנאמר "בני אהרן" ולא בנות אהרן. וכתב בביאור הגר"א (אה"ע ס' ז' סקע"ה) דצ"ל דאותה דרשה קאי אכל פרשת הכהנים דריש פרשת אמור ולא רק לענין איסור לטמא למת. וע' בערול"נ ובעינים למשפט (כאן וקידושין לה:) שכתבו שיש בזה מח' הסוגיות אם פסוק זה נאמר רק לגבי איסור טומאה (וכדמשמע בסוגיין)

ו. דרשה זו לא מופיע כלל במס' יבמות בשום מקום אך הובא ברש"י לעיל ה. (ד"ה וקסבר) ולעיל לג: (ד"ה שש עשרה) ובכריתות (ג.) ומקורו בב"ק (לב.) דדרשינן מדכתיב "הנפשות העושות" דלענין תה"מ חשיבה הנאת האשה כמעשה (כ"פ התוס' שם).

או אכל הפרשה נאמר. וע' מש"כ הנצי"ב (העמק שאלה ש' ק"ד סק"ה).

גמ' בא"ד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע איקלעו לשכנצבו לאתריה דרב אידי בר אבין בעו מינייהו הוזהרו כשרות להנשא לפסולין או לא וכו'. הקשה הערול"נ למה לא שאלו מרב אידי בר אבין עצמו שהיה מרא דאתרא בשכנצבו ולמה שאלו דוקא האורחים שבאו לשם? ותירץ הערול"נ דרב אידי בר אבין עצמו היה ישראל שנשא כהנת (ע' פסחים מט.) וא"כ אם ישאלו ממנו אם כשרות לכהונה מותרות להנשא לפסולים יגלה שדעתם הוא דבודאי כהנת עצמה אסורה מעיקר הדין להנשא לישראל וא"כ מוכח שמה שנשא הוא כהנת היה שלא כדין או ששאני ת"ח שמותר לעשות כן וממ"נ לא ירצה רב אידי בר אבין לומר כן. ואע"פ שרב פפא גם הוא נשא כהנת כדמוכח שם בפסחים מ"מ כיון שהוא לא היה מעירם לא הכירו בדבר. ובשערים מצויינים בהלכה כתב ששכנצב היה עיר של ליצנים (ע' פסחים קיב:) ולכן אע"פ שרב אידי בר אבין היה המרא דאתרא שם הוא הרחיק את עצמו מן ההמון עם ולכן לא שאלו ממנו שאלות כי אם מפי האורחים שבאו לשם.

גמ' בא"ד ואם היתה שניה לבעל אפ' מיבם אין לה. כתבו הרמב"ן רשב"א

וריטב"א שזה דוקא אם היבם ייבם אותה ולא יסף עוד לדעתה אלא בא לגרשה מיד שאינו צריך לכתוב לה כתובה¹. אבל אם היבם רוצה לקיימה כאשה צריך כתובה דהא אסור לאדם שישהא את אשתו אפ' שעה אחת בלא כתובה (ב"ק פט:) שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ואילו לא בא עליה כלל פשיטא דאינו חייב בכתובתה². וכתב המג"מ (יבום וחליצה פ"ב הי"ז) שאף הרמב"ם הסכים לזה דאע"פ שלשונו לא משמע כן שהרי כתב כדרך שלא היה לה כתובה מבעלה הראשון משום שהיתה שני' לו כך ליבם אין לה עליו כלום דמשמע אפ' אם הוא ירצה לקיימה כאשתו א"צ לכתוב לה כתובה מ"מ הסכים לדברי הרמב"ן ודעימיה דאם רוצה לקיימה חייב בכתובתה. אכן הב"ח (אה"ע ס"ס קס"ח) כתב שבאמת הרמב"ם חולק ע"ד הרמב"ן וכפשטות לשונו והוא סובר דכיון שאשה הקנו לו מן השמים ולא מדעתו נשאה לא תהא קלה בעיניו להוציאה אפ' בלא כתובה (וכן נראה בדעת הפרישה שם בסק"ט) א"נ מחמת קנס לא חשו בה חז"ל אם תהא קלה בעיניו להוציאה כיון שהיא עשתה עבירה כשנשאת לאח המת שהיתה שני' לו. וכתב במרכבת המשנה (שם) שהרמב"ם מודה להרמב"ן ורשב"א וכוונתו דאם רצה מייבם ואין לה עליו כלום אבל זה דוקא אם רק ייבם אותה דהיינו בעל ביאה ראשונה ופירש אבל כדי שתשהא אצלו לאח"כ צריך היבם ליתן לה

ז. ע' מש"כ בהערה לעיל (לה:): אם מותר לייבם את יבמתו ודעתו לגרשה מיד.

ח. וצריך לי עיון לאחר ג' חדשים דקי"ל (מא:): דאם הועמד היבם בדין חייב במזונותיה ולכאורה ה"ה בכתובתה מדין הגעת זמן (וע' בטוש"ע אה"ע ס' קס"ו) א"כ יש לפרש בעיית הגמ' אפ' בלא בא עליה כלל.

כתובה. ועוד כתבו הרמב"ן ורשב"א דמשמע דאילו היתה שניה ליבם ולא לבעל פשוט שיש לה כתובה דלא גרע מאלמנה דעלמא אף דבירושלמי כאן (ה"ד) הסתפק בזה.

פה:

גמ' בא"ד אלמנה לכהן גדול יש לה כתובה מפני שהוא פסול והיא פסולה וכו'. כ"ה גירסת רש"י אבל הרי"ף (כו. בדפיו) גרס הוא כשר והיא פסולה ופ' ר"א מן ההר הוא כשר שלא נתחלל בביאתה דהלא יכול להתיר עצמן לעבודה ע"י נדר כדאיתא בבכורות מה: (מובא גם ברש"י). והנה לפי רש"י פ' הסוגיא הוא דבאלמנה לכה"ג כיון שהוא פסול לעבודה על ידה והיא גם היא נעשית חללה על ידו כבר יש קטטה ביניהם ויגרש אותה בלי שום קנס אף אם חייב בכתובתה. ומאידך גיסא בשניות כיון ששניהם כשרים אין ביניהם קטטה ולכן תיקנו חז"ל שתפסיד כתובתה כדי שתהא קלה בעיניו להוציאה. והדגישו התוס' (ד"ה וכל מקום) דלפרש"י אין אנו צריכים ב' סיבות לקטטה שהוא פסול והיא פסולה אלא סגיאל לן בסיבה אחת של קטטה דבכה"ג לא קנסוה. ולפי"ד התוס' נמצא דכהן שכבר פסול לעבודה (או משום שהוא בעל מום או משום שהוא כבר נשוי לאשה אחרת הפסולה לו) ולא נפסל על ידה אבל היא נפסלת על ידו או כגון כהן שנשא חללה שכבר היתה נפסלת ועומדת קודם שנישאת לו ורק היא פוסלת אותו מהעבודה גם בכי הני גווני ולא קנסוה שהרי בלא"ה יגרשנו מפניו משום הקטטה שביניהם. (ויל"ע לפי"ז בכהן שכבר פסול

לעבודה שנשא חללה דנמצא דאין ביניהם שום סיבה לסיכסוך וקטטה ולכאורה בכה"ג קנסוה רבנן שתפסיד כתובתה כדי שתהא קלה בעיניו להוציאה). משא"כ לפי פ' ר"א מן ההר בגירסת הרי"ף נמצא דהכל תלוי בפסול דידה דאם היא פסולה על ידו כבר יש כאן קטטה ביניהם ויגרשנה אפ' בלא קנסוה ואם אינה פסולה מחמתיה דאין כאן קטטה קנסוה להפסיד כתובתה כדי שתהא קלה בעיניו להוציאה. ולפי"ז נמצא דכהן הכשר לעבודה שנשא חללה קנסוה שהרי לא איכפ"ל במה שהוא עכשיו פסול לעבודה שהרי יכול להתיר את עצמו לעבודה ע"י נדר שידור הנאה ממנה וא"כ אין כאן קטטה ביניהם.

רש"י ד"ה הא לא מרגלא ליה דניחא לה לשתות ברישא דלא ליפסלא מכהונה. והשתא דלא שתה אז אינה כשרה לכהונה לעולם מאחר שבא עליה בעלה ונעשית זונה ודאית עי"ז. והקשה הגרא"ו (קובץ הערות ס' ט"ו מאות ט"ז ולהלן) דאיך מהני איסורו (משום ספק כודאי) לשויה זונה ודאית ע"י ביאתו? וע' מש"כ לעיל (יא.) בגדר הא דעשה התורה ספק כודאי לענין ספק סוטה וצ"ל לפי הגר"ח שבעצם הספק סוטה אסורה לבעלה ולכן אפ' הם היא ידעה בעצמה שלא זינתה מ"מ כיון שיש לנו ספק עליה והספק אסור כודאי הרי יש עליה איסור ודאי לבעלה ומשו"ה אם עכשיו בא עליה בעלה נעשית זונה ודאית (א"נ כיון שהאיש מוזהר גם היא מוזהרת כמש"כ לעיל פד: בדעת הרשב"א וזה חידוש). והגרא"ו עצמו תירץ כע"ז (אות כ' שם) שהאשה מוזהרת ע"י האיש לכן אע"פ שאין לה איסור מ"מ מיפסלא משום זונה ע"י ביאתו האסורה. וע' מש"כ לעיל (סא:).

פו.

א"א לומר כסברת המהרי"ט שאין טבל מחמת תרומת מעשר. אלא צ"ל דהרמב"ם מפרש השו"ט דסוגיין דס"ד כד' המהרי"ט שאין תרומת מעשר מטבל וקמ"ל דתרומת מעשר אכן מטבל ורק התרומת מעשר גורם הטבל ולא המעשר עצמו. אכן העיר הקרן אורה דלשון הגמ' דמעשר ראשון טובל ולא שתרומת מעשר טובל משמע שעצם המעשר טובל ולא התרומת מעשר שבו והניח הדבר בצ"ע. ואולי י"ל דכיון דלכתחלה צריך להטיל המעשר קודם להתרומת מעשר התייחס הגמ' הטיבול למעשר ראשון אף שבאמת התרומת מעשר היא הגורמת הטיבול ודוחק קצת. וע' מש"כ בסמוך לענין דעת הרמב"ם בטבל דמעשר עני.

תוס' ד"ה תרומה וכו' בא"ד ופירש ריב"ן דגרסינן בהדיא בדברי ר"מ מעשר ראשון אסור לזרים. וכתב הרמב"ן ששמואל קיבל מרבו ורבו מפי רבו וכו' שכך הוא כוונת ר"מ בשם ר"מ עצמו. וכן מובא בתוס' הרא"ש בשם הרמב"ן.

תוס' ד"ה מה תרומה טובלת וכו' פ' בקונטרס וכו'. ע' מש"כ לעיל (סו:). ועוד כתב האתנון דאורייתא שם שרש"י סובר שאיסור טבל ה"ה האיסור תרומה כיון שנתערב בו תרומה והתוס' דכאן חלקו עליו וסברי שאיסור טבל לחוד ואיסור אכילת תרומה לחוד. והקשה הברכת אברהם ע"ד רש"י שטבל חייב משום תערובות תרומה שבו דא"כ אמאי חייב על כל כזית דטבל הא בכל כזית דטבל אין בו כזית דתרומה? ועוד שמן

גמ' בא"ד ורבנן מה תרומה טובלת אף מעשר ראשון טובל וכדתניא רבי יוסי אומר וכו' ואי מהתם הוה אמינא ללאו אבל מיתה לא קמ"ל^ט. ולכאורה מבואר מדברי הגמ' דחייבים מיתה על טבל דמעשר ראשון. ויש לעיין שהרי הרמב"ם (מאכ"א פ"י ה"כ) פסק בזה"ל אבל האוכל מדבר שניטלה ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר ועדיין לא הפריש ממנו מעשרות ואפ' לא נשאר בו אלא מעשר עני הרי זה לוקה משום אוכל טבל ואין בו מיתה שאין עון מיתה אלא בתרומה גדולה ותרומת מעשר עכ"ל. ונמצא דסובר דבטבל דמעשר ראשון אינו חייב מיתה ודלא כגמ' דידן. ובאמת גם בלאו דברי הרמב"ם קשה הגמ' דהכא דלמה לי קרא לומר דבטבל דמעשר ראשון חייב מיתה הלא פשוט הוא דחייב מיתה מחמת התרומת מעשר שעדיין ישנו שם? ועל זה כתב בשו"ת המהרי"ט (ח"א ס' כ"ה) דרק בתרומה שלא הופרשה אבל המוצרים עומדים לכך שייך ענין טבל וחיוב מיתה אבל בטבל דמעשר ראשון לא שייך דחייב מיתה מחמת התרומת מעשר שבו שהרי עדיין לא חל החיוב להפריש תרומת מעשר עד שיפריש המעשר ולכן דרשינן ממקרא דאף מעשר ראשון עושה טבל וחייבים עליו מיתה. האמנם כתבו האחרונים (הקרן אורה כאן והנצי"ב בהעמק שאלה ש' קל"ב אות ז') דהרמב"ם לא ניח"ל לסברא זו אלא הרמב"ם (מעשרות פ"ט ה"ה) סובר דשייך ליטול תרומת מעשר קודם שהפריש המעשר עכ"פ בדיעבד וא"כ

ט. וצע"ק מה בין לישנא קמא ללישנא בתרא.

הדין תיבטל התרומה בתוך החולין ואין כאן תערובות איסור בטבל ועוד קשה שמצינו חילוקים בין טבל לתרומה לענין תשלומי קרן וחומש? אלא ביאר הברכת אברהם דלפי רש"י אין גדר האיסור טבל משום תערובות התרומה שבו אלא דכיון שהוא לא הפריש על זה תרומה עצם שלילת ההפרשה מוליד איסור טבל. וע' בברכת אברהם שהעיר שיש סתירה בדעת התוס' מכאן למה שהביא האתוון דאורייתא בדעת התוס' מדבריהם דלעיל (סו:): ועיי"ש ליישב הסתירה.

תוס' ד"ה ואף מעשר ראשון וכו' בא"ד ועוד דמיסתבר לאוקומי היקישא אמאי דאסר קרא בדוכתא אחרינא וכו'. ע' בהגהות רי"א חבר שהעיר דבמקום אחר (מכות יז:): כתבו התוס' להיפוך דיותר מסתבר לומר דהקרא אתא לאיסור חדש מלומר דקאי באיסור שכבר נזכר במקו"א וצע"ג.

תוס' ד"ה אי מהתם בא"ד וא"ת מנ"ל דטבל מעשר עני במיתה הא לא אתקש לתרומה וי"ל דשמא אין בו מיתה א"נ כיון שאין חילוק משאר טבל לענין אזהרה ה"ה לענין מיתה. מבואר שהסתפקו התוס' אם יש חיוב מיתה על האוכל טבל דמעשר עני. בתוס' הרא"ש כאן ובפירוש הר"ן (נדרים פד:): כתבו דיש חיוב מיתה על טבל דמעשר עני. ובהגהות

בעל הנוב"י זצ"ל כאן ציין לדברי המדרש (איכה רבה פ"א ס' כ"ד) דשם איתא רבי ביבי ורב הונא בשם רב האוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה וכ"ה בירושלמי (דמאי פ"ג ה"ג קידושין פ"ב ה"ח) משמיה דרב. ועל פי זה הקשו האחרונים ע"ד הרמב"ם (מאכ"א פ"י ה"כ) שפסק דהאוכל טבל של מעשר עני אינו חייב מיתה דהלא מבואר מהנ"ל דרב סובר דאכן חייב מיתה (כה"ק הגרעק"א בגליונו על הרמב"ם שם וע' מש"כ בסמוך עוד בדעת הרמב"ם)? והנה בקרן אורה מצא סיוע לדעת הרמב"ם ממשמעות הגמ' דמכות (טז:): דרב אמר האוכל טבל של מעשר עני לוקה משמע דרק לוקה ואינו חייב מיתה (וגם הכס"מ ציין גמ' זו כמקורו של הרמב"ם). וגם בספר החינוך (מצווה רפ"ד) נגדר בתר פסק הרמב"ם וכ"פ הש"ך (יו"ד ס' של"א ס"ק קס"ו). ובציוני מהר"נ (נדפס בספר ליקוטים מהדו' פרנקל) מביא שכבר מצינו מח' בזה במדרש תנחומא (פ' ראה ס' י"ז) דשם כתוב "עשר תעשר" (דברים יד:כב) מה כתיב למעלה מן הענין "לא תאכלו כל נבילה" (דברים יד:כא) רבי עזריה ורבי יונתן בר חגי ורבי יצחק ברבי מריון בשם רבי יוסי בר חנניה אמרו האוכל פירותיו טבלים כאילו אוכל נבלות וטרפות מה טעם לא "לא תאכלו כל נבילה" וכתוב בתריה "עשר תעשר" ורבי אבין בר רב הונא בשם רבי אבא^א אמר האוכל פירותיו טבלים למעשר עני חייב

י. וע' בתוספתא דמכות (פ"ג ה"ה) שנקט דהאוכל טבל דמעשר עני חייב אבל לא נתפרש שם אם ר"ל חייב מיתה או חייב מלקות. כן העיר בהגהות המהרש"ם.

יא. ע' בשו"ת בית יצחק (חומ"מ ס' ע"א) שכתב דרבי אבא דהכא היינו רב וכנ"ל דס"ל דחייב מיתה. ובאמת כן גרסינן להדיא במדרש תנחומא הישן (פ' ראה ס' ט"ז) רבי אבא ורב הונא בשם רב אמרו.

פו.

גמ' בת כהן שניסת לישראל לא תאכל בתרומה מת וכו' ניסת ללוי וכו' מת וכו' ניסת לכהן תאכל בתרומה וכו'. דייק הפורת יוסף דמת שנקט מתני' דוקא מיתה אבל לא גירושין דאל"כ אינה מותרת לכהן משום דהוי' גרושה. והוא הקשה דמ"מ קשה דהא קטלנית היא ואיך יכולה להנשא לשלישי? ואולי מיירי דוקא בדיעבד ומכאן יש סמך לדעת הרמב"ם שסובר דאם נשא קטלנית בדיעבד לא תצא (ע' מש"כ לעיל סד: , פד.) או שאם יש לה בנים אינה קטלנית (ע' מש"כ לעיל סד:). ומכאן הביא הפורת יוסף שיש לקטלנית כתובה דהא אם בעלה כהן מאכיל את אשתו תרומה.

גמ' בא"ד ורבא אמר ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה וכו'. צע"ק אמאי דרש רבא כן על פסוק שנאמר בחזה ושוק של ימי המילואים ולא על חו"ש בעלמא. וע' במשך חכמה (במדבר יח:יא).

גמ' בא"ד רב אדא בר אהבה תנא כשהיא חוזרת לבית אביה חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק בשביל בנה חוזרת אף לחזה ושוק. ע' מש"כ הגרי"ע (בית האוצר כלל קס"ד) לפרש החילוק בין תרומה לחו"ש בענין זה ולמה הושוו לענין חוזרת בעד בנה.

גמ' בא"ד ת"ר ושבה אל בית אביה פרט לשומרת יבם וכו'. כאן מיירי בבית כהן שמת בעלה הישראלי דשבה אל בית אביה. וכתב בהגהות מראה כהן דכתיב "היא בתרומת הקדשים לא תאכל" (ויקרא כב:יב) בזקיף גדול וגם כתיב "והוא לא נתנה לו לאשה" (בראשית לח:יד) בזקיף

מיתה נמצא דלמ"ד דהוי כאוכל נבילת וטריפות אינו חייב מיתה ולדברי רבי אבא אכן חייב מיתה והרמב"ם פוסק כהדעה הראשונה (אולי משום שרבים הם).

פו:

גמ' בא"ד חד אמר שלא עלו בימי עזרא. ע' הגהות הר"ש מדעסוי. וכתב בהגהות היעב"ץ שעלו הרבה לויים עם זרובבל כדמוכרח במקראות אך לאחר שנתבטל בנין ביהמ"ק מקצת מהם חזרו לבבל וכשעלה עזרא לארץ ישראל הוא החזירם לא"י עמו וא"כ קנס אותם כששבו לבבל ולא חזרו לא"י מאליהם ולא קנס אותם לויים שבאו לא"י בימי זרובבל ונשארו שם ולא חזרו לבבל. וכע"ז כתב הכפתור ופרח (פרק כ"ה) שעזרא קנסם על שלא עלו מעצמם ברוח טוב אלא ע"י אונס. והוא הביא די"מ דאע"פ דתנן בקידושין (ס.ט.) שעשרה יוחסין עלו עם עזרא מבבל לא"י ובכללם יש לויים (כמו שהקשו בתוס' ד"ה ומבני לוי) מ"מ רק עלו לא"י אבל לא עלו לירושלים ומשו"ה קנסום. וע' במנ"ח (מצווה שצ"ה אות שט"ו) שהסתפק בכהן חלל שהוא כזר לגמרי האם עכ"פ הוא מבני לוי ואפשר לתת לו מעשר או לאו.

גמ' בא"ד ושוטרים הרב בראשיכם. כתב הרש"ש שאין זה מקרא וע' הגהות היעב"ץ ובתוס' ישנים.

תוס' ד"ה מפני מה וכו' בא"ד וקי"ל מלאכי זה עזרא. ע' מש"כ בקונטרס שנות חיים על סדר הדורות (שנת ג"א ש"ע) שיש מח' אם באמת קי"ל הכי.

כתירוץ ראשון דתוס' דלעיל (טז.) שאין כח לאיסור אשת איש להפקיע זיקה משום שישנו בגט (ע' קה"י ס' ט'). והאו"ש (סוף הלכות יבום וחליצה) דייק לשיטה זו דערוה לאחר נפילה ע"י אישות של היבמה לשוק וכגון שנתקדשה לאחיו של היבם מן האם כן מפקיע הזיקה כיון שאפ' אם נתן לה גט אסורה מחמת גרושת אחיו. והתוס' בתירוץ השני חלקו על כל זה. וע' שו"ת רע"א (מהדו"ת ס' ק"ט). והרמב"ן (לעיל יז:) כתב כרש"י וכתב שאין נועם לחייבה ביבום מאחר שכבר נישאת לשוק. ביאר הגרא"א בשם חמיו ר' נחום זצ"ל שלרש"י אין ס"ד שמתייבמת דכיון שנישא כבר לשוק אין לך אמתלא גדולה מזו וכל הנידון הוא דוקא לענין חליצה אבל הרמב"ן כתב שיש ס"ד שמתייבמת אע"פ שנישאת לשוק וזהו מה שאינו נועם והוא אזיל לשיטתו (ע' מש"כ לעיל לט:) שדוקא במוכת שחין אין חוסמין אותה אבל בשאר אמתלאי חוסמין אותה לייבומי וע' מש"כ לעיל (יז:).

גדול ללמדך שאע"פ שלפי יהודה לא היתה זיקה על תמר לא שבה אל בית שם אביה (שהוא מלכי-צדק מלך שלם והוא כהן לא-ל עליון). וכנראה עשתה זאת משום שהיא סברה שבאמת יש עליה זיקת יבמין. (וע' מש"כ לעיל נח. במה שלא חזרה תמר לבית אביה.)

פז:

רש"י ד"ה דרכיה דרכי נועם וזו שהיה לה בן ולא נזקקה ליבם וניסת לשוק ומת בנה אם תאמר תחלוץ הרי היא תתגנה על בעלה הילכך על כרחך אין לו בשעת מיתה קאמר והרי יש לו. וזהו כסברת הגמ' לעיל (טו.) ואפ' אם לא נישאת עדיין לשוק א"צ חליצה דכיון שבמקו"א זה גורם מיאוס בע"כ לא חייבה התורה בכלל וזהו גם בדין דנועם. והקשה הגרעק"א (טז.) למה לי טעם ד"נועם" תיפו"ל משום שערות אשת איש מפקיע הזיקה. הוא כתב דבע"כ סובר רש"י

פרק עשירי

ודעימיה סברי דירושת הבעל דאורייתא וסמכו על ברייתא אחרת דתניא (פ"ב ה"ג) בשניות שהוא יורש אותה ואע"פ שמדרבנן ערוה היא לו מ"מ כיון שמדאורייתא הנישואין היו בהיתר וירושת הבעל הוא מדאורייתא עדיין יורש אותה וא"כ ה"נ יורש אותה הבעל הראשון. אכן צריך לי עיון לפי גירסת ביאור הגר"א (שם ס"ק י"ד) גבי שניות שגרס שאינו יורש אותה ולפי גירסתו מנין לנו לומר שירושת הבעל דאורייתא. ועוד צ"ע דאפ' תימא דירושת הבעל דאורייתא היא מ"מ אפ"ל שחכמים נטלו ממנו הירושת מדין הפקר ב"ד הפקר וא"כ ליכא למימר כדברי החסדי דוד. וע' ריטב"א לעיל (כב:).

מתני' בא"ד ואמרו לה מת בעליך וניסת. פ' הריטב"א אפ' נכנסה לחופה ולא נבעלה. ואף דאיתא לקמן (פ"ט) רישא דעבדא איסורא דמשמע דמתני' מיירי דוקא בנבעלה לשני מ"מ פ' הריטב"א שם דלאו דוקא הוא אלא כל היכא דביאה פסלה חופה נמי פסלה וכדקי"ל (לעיל נו.) יש חופה לפסולות. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (ס' תק"ח) אבל לאו מטעמיה אלא משום דלא פלוג רבנן בין נשואות. וגם הרמ"א (אה"ע ס' י"ז סעיף נ"ו) פסק כדעתם. וראיתי בשו"ת אבני נזר (אה"ע ס' ל"ז אות ז"ט) שכתב דאין דברי הריטב"א מוכרחין שהרי אפ"ל דקי"ל דאין חופה לפסולות וגם דלשון נישאת דאיתא במתני' משמע דנבעלה משום

מתני' האשה שהלך בעלה למדינת ביים ובאו ואמרו לה מת בעליך וניסת ואח"כ בא בעלה תצא מזה ומזה וכו' ולא זה וזה מטמא לה. כתבו הרשב"א וריטב"א ונמ"י דאע"פ ששניהם אינם מטמאים לה מ"מ הבעל הראשון יורש אותה ואע"פ שגבי קטנה אמרינן שכיון שהוא יורש אותה מדבריהם הרי הוא גם יכול לטמא לה דהוי' כמת מצוה (מאחר שמשפחתה לא יקברו אותה כיון שאינם יורשים אותה) התם הירושה היא מדרבנן דנשואי קטנה הם רק מדברי סופרים וכאן כיון שהוא (הבעל הראשון) יורשה דבר תורה עדיין אינו יכול לטמא לה כיון שאינה כמת מצוה וע' ברשב"א שהאריך. הנה הסברא נותנת דכיון שהבעל הראשון לא עשה שום עוולה לא קנסו אותו ולכן הרי הוא יורש את אשתו אע"פ שמדבריהם הוי כאילו זינתה תחתיו (ואפ' באשה בעלמא שזינתה תחת בעלה ומתה קודם שהספיק לו זמן ליתן גט הרי הוא יורש אותה). והקשה בקרן אורה ע"ד הני ראשונים שאמרו שבעלה הראשון יורש אותה דהא בתוספתא (פי"א ה"ד ועיי"ש במנחת ביכורים) קתני דלפי הרבנן זו וזו אינן זוכין בירושתה ודלא כדעת הרשב"א. וכה"ק בחסדי דוד על התוספתא הנ"ל והוא תירץ שאותה תוספתא סוברת שירושת הבעל היא מדרבנן (כמו שפסק הרמב"ם אישות פ"ב הי"ט) והם אמרו והם אמרו כמו שאמרו שהבעל יורש אמרו דבכה"ג אינו יורש (וצע"ק אמאי קנסו אותו) אבל הרשב"א

דסתם נשואה נבעלה במשמע כמו שכתב רש"י לעיל (יא:) וכן מוכרח לעיל (נח.) דפריך הש"ס אילימא דקני לה כשהיא ארוסה ונסתרה ומשקה לה כשהיא נשואה מי בדקי לה מיא הא תניא אין האיש מנוקה מעון וכו' ומבואר דמשמע ליה להש"ס מדאמרינן דנשואה היא משמע שבעלה כבר בא עליה. וסוף דבר כתב באבני נזר שיש להתיר האשה לשני בציור שהיו לה ספק גירושין מן הראשון ואח"כ נישאת לשני בחופת נידה בלא יחוד וביאה ועיי"ש עוד צירופים וע"ע באוצה"פ (אה"ע ס' י"ז אות תי"ט).

גמ' בא"ד מכלל דרישא ברשות ב"ד ובעד אחד. כתבו הרשב"א וריטב"א ונמ"י דאף דמתני' נקט לשון ואמרו לו דמשמע דלא מיירי בעד אחד מ"מ מצינו לשון אמרו לו גם בעד אחד וכדאיתא בכריתות (יא:). ובתוס' יו"ט כתב דאפשר לתת טעם דנקט מתני' לשון רבים לאשמעינן דאפ' היתה האמירה ע"י רבים וכגון בעד מפי עד ג"כ נאמן כדתנן לקמן (קכב.). ובתוס' חדשים על המשניות מפרש דנקט לשון רבים לאשמעינן דאפ' אם רבים הם וכגון ב' שהיו פסולי עדות דדינם כעד אחד ולא עדיפי מעד אחד וכמבואר מסוגיין דלקמן (ק"ז:). וע' ברש"ש.

רש"י ד"ה וכי לא מכחיש ליה מהימן וכו' בא"ד דקא מייתי חטאת אפומא ומתאכלא. ע' ישרש יעקב שהקשה למה נקט רש"י דוקא שאוכלין החטאת אפומיה ולא נקט מה ששוחטין וזורקין ומקטירין הקרבן קודם האכילה ועיי"ש תירוצו ובספר טל תורה.

תוס' ד"ה הולד ממזר מזה ומזה אר"י דאפ' לאחר שנתן הראשון גט הוי

ממזר מן השני מידי דהוה אראשון שהולד ממזר ממנו. נמצא לפי"ד התוס' הולד מראשון ושני הוי ממזר מחמת קנס ודבר זה קיים לעולם שאם תלד מאלו הולד ממזר אפ' אם נתגרשה משניהם. האמנם ברמב"ם (גירושין פ"י ה"ז) מבואר דהולד מן השני ממזר זהו מן הדין שהרי אשת איש היתה והלכה והיתה לאיש אחר אבל הולד מן הראשון ממזר רק מדרבנן כל זמן שלא גירשה השני (וכ"כ המג"מ בהלכות איסורי פט"ו ה"י בדעת הרמב"ם). ובערו"ל"נ כאן ובביאור הגר"א (אה"ע ס' י"ז ס"ק קע"א) ובנתיבות לשבת (אה"ע ס' ד' סק"ד) הסבירו דעת הרמב"ם בזה דס"ל דהולד מן הראשון ממזר מאותו טעם שצריכה גט מן השני דמדרבנן חשבינן לה כנשואה לשני ומשו"ה כל זמן שלא קיבלה גט מהשני הולד מן הראשון הוי ממזר (ושו"ר שככל זה כתוב כבר בשו"ת תשב"ץ ח"ב ס' צ"ב). נמצא שיש נפ"מ לדינא בין דעת התוס' לדעת הרמב"ם דלפי התוס' אף לאחר שקיבלה גט מן השני אמרינן דהולד מן הראשון ממזר מחמת קנס משא"כ לפי הרמב"ם נהי דבכה"ג אסורה לראשון (דהוי כמחזיר גרושתו או כאשת איש שזינתה דאסורה לבעלה) מ"מ אין הולד ממנו ממזר. ואעפ"כ הדגיש המהרש"ל ביש"ש (ס' רי) דלכ"ע הולד מן השני ממזר מדרבנן אף לאחר שקיבלה גט מן הראשון דזהו קנס מדרבנן. האמנם ראיתי בתוס' חד מקמאי והרב המאירי ופ' ר"א מן ההר (לקמן פט:) שכתבו שלשתן שאם קיבלה גט מהראשון הולד מן השני אינו ממזר אפ' מדרבנן וכן הוא מסקנת המהר"א ששון (שו"ת תורת אמת ס' קצ"ו) וכ"כ בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד ס' נ"ה) שדעת הרמב"ם להקל בזה וכן העלה להלכה ולמעשה.

פח.

ליתן טעם למה הקילו החכמים להתיר
 א"א ע"פ ע"א וע"ז אמרו מתוך חומר וכו'
 ומשום עיגונא אקילו בה רבנן. אך ז"א
 אלא לפי דעת הרשב"א ותוס' דס"ל
 דנאמנות דעד אחד דהכא הוא מדרבנן
 אבל לפי הרמב"ם קשיא אמאי נקט הגמ'
 דמשום עיגונא אקילו בה רבנן הלא מעיקר
 הדין הוא להאמין עד אחד במילתא
 דעבידא דאגלוויי אפ' מדאורייתא ואין זה
 משום קולא דרבנן (כה"ק בהגהות הרמ"ך על
 הרמב"ם)? תירץ הריטב"א שענין העדות
 מסרו הכתוב לחכמים לדעת איזהו דבר
 מפורסם שניכר דברי אמת שיהא חשוב
 כעדות² ובדרך כלל החמירו חכמים לומר
 דאיננה עדות א"כ העידו ב' עדים והם
 שהקילו כאן בעדות אשה לומר שאף עד
 אחד חשיב כעדות גמורה (ובלבד שלא
 הכחישו עדים גמורים כדאיתא לקמן פח:) וזהו
 מש"כ משום עיגונא אקילו בה רבנן³.
 ובלחם משנה (גירושין פ"ג הכ"ט) מפרש
 דהרמב"ם סובר כדעת התוס' דכאן עקרו
 חז"ל ד"ת אלא שק"ל להרמב"ם כקושיית

גמ' בא"ד א"ר זירא מתוך חומר
 שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה
 בתחילה לא ליחמר ולא ליקיל משום
 עיגונא אקילו בה רבנן. ויש להבין היאך
 אמרו חז"ל דעד אחד נאמן להתיר אשת
 איש שהיא איסור דאורייתא חמורה הלא
 מן התורה צריכים ב' עדים? בשו"ת
 המהרי"ק (שורש ל') מביא שיש בזה ג'
 שיטות בראשונים: דעת הרשב"א (כתובות
 ג.) דמאחר שכל המקדש אדעתא דרבנן
 מקדש בכה"ג אפקעינהו רבנן לקידושין
 מיניה ועי"כ התירו האיסור אשת איש בעד
 אחד (ע' מש"כ פח: בדעת רש"י שהוא מקור
 לדברי הרשב"א). דעת התוס' כאן (ד"ה
 מתוך) דמאחר שיש כח לחכמים לעקור
 דבר מן התורה (כדאיתא להלן בפירקין פט:)
 כאן עקרו האיסור אשת איש והתירוה
 להנשא⁴. ודעת הרמב"ם (גירושין פ"ג
 הכ"ט) דבמילתא דעבידא לאגלוויי מהני עד
 אחד מן התורה. ולכאורה כוונת הגמ' כאן

- א. וכתב החזון איש (אה"ע ס' כ"ב סק"ג) בביאור דברי התוס' דסברי כדברי הריטב"א שאביא לכם
 בסמוך דמסרה הכתוב הדבר לחכמים אך אין זה במשמעות דברי המהרי"ק.
 ב. ודומה לזה כתב מרן הגראמ"מ שך זצ"ל (אבי עזרי גירושין פ"ג הכ"ט) בדעת הרמב"ם
 דנאמנות דעד אחד בענין זה תלוי באומד דעת הב"ד שבעצם מהני לכל מילי דאורייתא אומד
 דעת הב"ד ואפ' להוציא ממון מיד הבעלים רק שבדרך כלל החמירו חכמים דל"מ לענין דבר
 שבערוה וכאן משום עיגונא הקילו להאמין העד אחד וכדו' עיי"ש שהאריך בזה.
 ג. וכתב רבינו קרשקש (גיטין ב:) בדדמי לזה וז"ל אבל ההיא דהתם אינו אלא גילוי מילתא
 בעלמא שאנו צריכים לדעת אם מת בעלה וכו' ואע"ג דאמרינן התם טעמא משום חומר
 שהחמרת וכו' עיקר הטעם אינו אלא מטעמא דפרישנא אבל מפני רינון הבריות אלמלא הטעם
 ההוא דמשום חומר שהחמרת עליה בסופה היינו מאמנים אותו אע"פ שהיה מן הדין להאמינו
 ומשום דאינו אלא גל"מ וכדפרישת ותדע לך דאם איתא דמן הדין לא היה ראוי להאמינו היאך
 אפשר שנאמין אותו משום טעם דחומר שהחמרת בסופה עליה הקילו עליה אתחלתה ואוקמוה
 אדינא עכ"ל. האמנם עדיין צל"ע קצת דאם כנים דברי הריטב"א ורבינו קרשקש הו"ל למימר
 בלשון שלילי כלומר מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה לא החמרת עליה בתחלה ומשום
 עיגונא לא אחמירו בה רבנן ומדנקט בלשון חיובי שהם הקילו משמע שהקולא היא המצאה
 מדבריהם לגמרי.

לעקור דבר מן התורה אם אפקעינהו רבנן לקידושין והרי דלא ניח"ל לומר כן עכ"ל. ואני מצאתי שכתב בתוס' ישנים כאן דמאחר שראו חכמים דאשה דייקא ומינסבא מהני שפיר כשני עדים דודאי לא משקרא ויש לפרש כוונתו כד' החו"ד והגרעק"א וצ"ב. וע"ע בהגהות הרמ"ך על הרמב"ם (גירושין פ"ב הט"ו, פ"ג הכ"ט).

פח:

גמ' בא"ד והאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים. פ' הריטב"א דלאו דוקא הרי הוא כשנים ממש עד שאם באו שנים אחרים והכחישהו דהו"ל כתרי ותרי. אלא ה"פ הרי הוא כשנים דאם יבא אחריו עד אחד והכחישו אין השני נאמן אלא הראשון נאמן כבי תרי. וכך מבואר לקמן (צג:) דבאם באו ב' עדים והכחישו את העד אחד חשיב כתרי וחד ואין דבריו של אחד במקום שנים.

שם. פ' הריטב"א בשם הר"י דדוקא בעדות דבר שבערוה דבעינן ב' האמינהו לעד אחד כשנים אבל באיסורין בעלמא דסגי בחד כיון שלא האמינהו אלא כי חד אי אתא אחרינא ואכחשיה הוי' הכחשה כחד לגבי חד. וכ"ה בנמ"י בשמו. וע' בשו"ע (יו"ד ס' ל"ט סעיף י"ז) שפסק הקונה ריאה ואמר שמצא בה סירכא במקום שהיא טריפה והמוכר אומר שהיתה במקום שהיא כשרה כיון שבאו שניהם בב"א לב"ד אין כאן עדות וכו' ומשמע דאילו באו בזה אחר זה יש כאן עדות וזהו משום שהראשון נאמן והרי הוא כשנים ואח"כ כשבא האחר הרי אינו

התוס' דא"כ למה אין מביאין ראי' מכאן דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה ולזה מפרש הרמב"ם דכיון דהוי' מילתא דעבידא לאגלווי לא הקפידה עליו התורה ומשו"ה מה שהקילו חכמים לא חשיב כעקירת דבר מן התורה. ודבריו צ"ב אך עכ"פ לפי"ד לק"מ לישנא דגמ' דמשמע שהחכמים הקילו ולא שהתורה הקילה. וכבר נחלקו בזה קדמונינו בדעת הרמב"ם אי ס"ל דעד אחד נאמן בעדות מדאורייתא (שו"ת תשב"ץ ח"א ס' פ"ג-פ"ד) או מדרבנן (שו"ת הריב"ש ס' קנ"ה) וגם פליגי בזה הנוב"י (מהדו"ק אה"ע ס' כ"ז, ס' ל"ג-ל"ה) וזולתו. והנוב"י מצא מקור מדברי חז"ל שעד אחר נאמן בעדות אשה מן התורה שהרי דרשו בספרי עה"פ "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא" דלעון אינו קם אבל קם הוא באשה להשיאה (וע' מש"כ לקמן קכב.). וכבר דחו האחרונים ראי' זו די"ל דדברי הספרי אינם אלא אסמכתא בעלמא ולא דוקא דאורייתא היא. ואני מצאתי שכ"כ להדיא בפירוש הראב"ד על הספרי בזה"ל אבל קם הוא באשה אין זו דרשה גמורה דאין עד אחד כשר באשה אלא מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה כדמפרש ביבמות אלא אסמכתא בעלמא עכ"ל. ויש עוד דעה בזה והוא חוות דעתו של הגר"י מליסא זצ"ל שכתב דחזקת הכשרות של האשה שהיא דייקא ומינסבא מגרעת החזקת אשת איש דילה ונמצא דלא איתחזק בה איסורה ומשו"ה עד אחד נאמן מדינא. וכתב על זה בשו"ת הגרעק"א (ס' קכ"ד) בזה"ל גם אנכי עמדתי ביסוד התירא דעד אחד שמת בעלה לדונו דנאמן מדאורייתא אבל מה אעשה אם רבו עלי רבותינו כמעט רובם ככולם לדחוק בטעמא דנאמנות אם מכח דיש כח לחז"ל

כבר כשר לעדות זו כמו שכשר לשאר איסורין דמהני בהם עד אחד ורק בו אמרינן דמיתורא דקרא מוכרח דאלימ בנאמנותו וה"ה כשתים אבל בעד פסול ואשה כיון דבלאו האי ריבויא לא היו כשרים לעדות זו אין לך בהן אלא חידושם שכשרים לעדות אבל לא אלימ עדותם להיות כבי תרי. ומפני זה העלה הפלתי לדינא דהרמב"ם סובר כהריטב"א ודלא כהשו"ע ושיש לחוש לדבריו להלכה. וראיתי באמרי בינה (דיני שחיטה ס' ד') שהביא דברי הפלתי וכתב עליו דדבריו נפלאים ממנו דבאמת הש"ך לא הקשה מאומה על הריטב"א מסוטה דבסוטה פשיטא דאי לאו דרשת חז"ל אין העד אחד נאמן בה כלל משום שהיא דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות מב' (וכן העיר בברוך טעם על הפלתי) ואפ"כ בע"ע משמע מדברי הגמ' דבעינן קרא להאמין ע"א ואינו כשאר איסורין דע"א נאמן בהם בלא ריבויא (ולכאורה זהו משום דהוי כמו דיני נפשות דבעינן ב' עדים). ועוד טען האמרי בינה דאפ"כ נימא דבלא יתורא דקרא היה ע"א נאמן בסוטה וע"ע אז א"כ ה"ה אשה ועד פסול כמו בכל מקום שהאמינה התורה עד אחד באיסורים דלא חלקנו בין איש לאשה ובין כשר לפסול. ומן הראוי לציין פה דברי הגר"ח הלוי בספרו הגדול על הרמב"ם (רוצח פ"ט הי"ד) שכתב דמשמע מדברי הרמב"ם דסובר כמש"כ הריטב"א דדינא דעולא נאמרה רק בעדות דבר שבערוה (ר"ל עדות אשה ועדות סוטה וה"ה לע"ע) דעד אחד ה"ה כשנים אבל בשאר איסורים אף דעד אחד נאמן בהם מ"מ איננו כשנים. והקשה הגר"ח דבשלמא הריטב"א דס"ל דדינא דעולא נאמרה בכל עד אחד אפ"כ פסול ואשה (כדעת השגת הראב"ד שכתב שאין לחלק בין

אלא כעד אחד ואין דבריו של אחד במקום שנים (עיי"ש בט"ז סקכ"ב וש"ך סקמ"א). נמצא דהשו"ע פוסק שלא כדברי הריטב"א בשם הר"י דאילו לפי הריטב"א בשם הר"י לא נאמר דינו של עולא בשאר איסורין ואפ"כ באו זא"ז הו"ל חד וחד ואין כאן עדות כלל. וע"כ בש"ך (יו"ד ס' קכ"ז סק"ד) שהאריך בשיטות הראשונים בזה והביא רא"י כנגד דברי הריטב"א מהא דמצינו (סוטה לא, מ:; מ:;) שהובא דינא דעולא גם לגבי עגלה ערופה וסוטה שהוא כמו שאר איסורין דעלמא דלפי הריטב"א באיסור שאיננו דבר שבערוה לא האמינוהו לעד אחד כשנים וא"כ אמאי נאמן העד אחד בסוטה וע"ע כשנים (ע' בברכת שמואל גיטין ס' ב' שכתב ליישב דברי הריטב"א מקושיות הש"ך)? ותירץ הפלתי (יו"ד ס' ל"ט סק"ז) דלעולם האמת כדברי הריטב"א בשם הר"י דרק היכא דבעינן ב' עדים האמינוהו לעד אחד כתרי אבל באיסורים דעלמא דסגי לן בחד נאמן העד אחד מצד שהוא חד (וכאמור יש נפ"מ אם הוכחש העד אחד ע"י ע"א אחר אם הוי כחד במקום תרי או כחד וחד) אבל שאני ע"ע וסוטה משאר איסורין דלהדיא נתרבה לענין זה עד אחד וא"כ צריך לומר דאלימ נאמנות דעד אחד בע"ע וסוטה מנאמנות דעד אחד בשאר איסורים דאל"כ ריבויא דקרא למה לי ומה"ט פשיטא לגמ' דגם בע"ע וסוטה נאמר דינא דעולא דעד אחד נאמן כשנים (וכע"ז כבר כתב הש"ך עצמו שם). וכתב בפלתי דלפי"ז יש להבין מה שפסק הרמב"ם אצל סוטה (סוטה פ"א ה"ט"ז) וע"ע (רוצח פ"ט הי"ד) דדוקא בעדות כשר כשכא העד אחד בתחילה הרי הוא כשתים אבל לאשה או עד פסול לא (והלח"מ גירושין פ"ב הי"ח תמה בדברי הרמב"ם דמנ"ל חילוק זה) דרק עד אחד כשר

עד אחד כשר לפסול ואשה ועל כולם נאמר דינא דעולא) היינו משום דס"ל דבכל מקום בעינן עדות כשנים להני דברים ולכן עשאה התורה עד אחד בכל גווני כשנים כדי להאמינם. אכן לפי דעת הרמב"ם דכתב דבפסול ואשה לא נאמר הדין דעולא כלל א"כ מצינו שיש להם נאמנות אע"פ שאינם נאמנים כשנים וא"כ למאי נפ"מ נאמר דינו דעולא הלא בהעלם מה שהוא כשנים עדיין נאמן מצד שהוא עד אחד שהרי מצינו עד אחד שנאמן אפ' אם אינו כשתים? ותירץ הגר"ח דיש בזה נפ"מ אם בא עד אחד והכחישו ואמר דלא מת בעלה או שלא נטמאה או שלא ראית ההורג דאף דבכה"ג אין העד השני נאמן כיון שהוא מעיד בדבר שבערוה (ובדיני נפשות) כמבואר בתוס' (פח. ד"ה מידי) מ"מ ס"ד דמהני עדותו להכחיש עדותו של הע"א הראשון ולשוויה עד אחד בהכחשה דלאו כלום הוא ומשו"ה בעינן דינא דעולא לומר לך דהעד אחד חשיב כשנים ואפ' אם בא עד אחד אחר והכחיש לו לא חשיב הכחשה. וכזה כתב ג"כ מרן הגראמ"מ שך זצ"ל (אבי עזרי גירושין פי"ב הי"ט). אכן נבוכך אני ולא אבין דאם אין לעד אחד השני נאמנות כלל שהרי מעיד בדבר שצריך שנים א"כ היאך ס"ד דמהני עדותו לשוויה לע"א הראשון כמוכחש על ידו הלא אינו נאמן זה השני כלל והוי כמאן דליתיה וצ"ע רב.

גמ' בא"ד הכא במאי עסקינן בפסולי עדות וכדרכי נחמיה וכו'. איבעית

אימא כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפ' ק' נשים כעד אחד דמיין וכו'. כתב הגר"ח הלוי בספרו על הרמב"ם (רוצח פ"ט הט"ו, פי"ב הי"ג) דהני ב' לישני פליגי בדין נאמנות דעד אחד אם הוא משום עדות או נאמנות בעלמא. ובחידושי הגר"ח על הש"ס (סוטה לא: סטנסיל) כתב שיש נפ"מ לענין הדין כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אם נאמר בעדות של עד אחד.

רש"י ד"ה ברי לי כגון ע"י סימנים ואשם תלוי אינו בא אלא ע"י מי שלבו נוקפו. וכ"כ רש"י (כתובות כב.) באומרת ברי לי אין לבי נוקפי שברי לי אילו היה קיים היה בא¹. והקשה בחידושי הרא"ה (כתובות כב:) ובריטב"א (כאן ושם) דאפ"ה אמאי לא תצא הלא אף דבריא היא ואין לבה נוקפה מ"מ עדיין יש כאן ספק איסור (או דאורייתא או דרבנן ותלוי בדין תרי ותרי ספיקא דאורייתא או דרבנן) ואסורה להנשא? אלא פירשו דברי לי ממש קאמרה וכגון שאמרה שראתה אותו מת (ואפ"ה אינה נאמנת כמו אשה שאמרה שמת בעלה דלהלן קיד: דשאני הכא דמאחר שיש עדים כדבריה חיישינן דאמרה בדדמי) ולא רק שאמרה שאין לבה נוקפה. ויל"ע מהו סברת רש"י דמאחר שאין לבה נוקפה מותרת להנשא ואם נישאת לא תצא? כתב בחידושי הגרי"ז הלוי (סטנסיל נזיר כג:) ביאור נפלא לדעת רש"י בהקדם הבנת שיטת הרמב"ם בספק דאורייתא לחומרא והוא דאף דסובר הרמב"ם דספק דאורייתא מה"ת

ד. ולכאורה יגיד עליו רעו דזהו כוונת רש"י כאן שיש איזה סימן שעל ידו יודעת שמת בעלה וכ"מ בריטב"א שגרס ברש"י כאן ע"י סימנים שמסר לי שאינו קיים. אך ע' בפ' ר"א מן ההר כאן שפ' דקאי על זה שבא ואנן דנין עליו אם הוא בעלה דאמרה ברי לי שאין זה בעלי ע"י סימנים או טביעת עין ואשם תלוי אינו בא וכו'.

כדעת מקצת מרבתינו בהבנת הרמב"ם וכדעת הגר"י מליסא ע' מש"כ לעיל פח.). והנה בהא דמהני עד מפי עד בעדות אשה (כדתנן לקמן קכב.) כתב רש"י (שבת קמה:) דטעמיה משום דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה וכתב הרשב"א (כתובות ג.) דה"ה מהני עדות עד אחד בעדות אשה מה"ט (והוא הדבר אשר דיברנו בו לעיל פח.). והנה הריטב"א (לעיל פח.) הביא שיטה זו והקשה עליה כמה קושיות האחד דא"כ למה לא הזכירה הגמ' ענין הפקעת הקידושין בעדות עד אחד כמו שהזכירה הגמ' דבר זה בשאר מקומות שהפקיעו הקידושין¹. ועוד הקשה הריטב"א דאם באמת הפקיעו חכמים את הקידושין מן הראשון למה שנינו לקמן (צא.) אחיו של ראשון חולץ מן התורה ואחיו של שני חולץ מדרבנן איפכא הוה לן למימר דכיון דקידושי הראשון נפקעו ממנה אינה חייבת בחליצה לאחיו אלא מדרבנן ומאחר שהופקעו קידושי הראשון נמצא דקידושי השני מהני מדאורייתא וא"כ זקוקה לאחיו מה"ת? ודומה לזה הקשה הרשב"א שם דאי נימא דאפקעינהו רבנן לקידושין מיניה אמאי תנן דולד מזה ומזה ממזר ומפרש"י (פט:) דמראשון ממזר מדרבנן ומשני ממזר דאורייתא (קודם שנתגרש מהם וע' מש"כ לעיל פז:) הלא כיון דהופקע קידושין של הראשון אמאי הוי

לקולא ורק מדרבנן מחמירין זהו משום שמן הסתם לא דיברה התורה כנגד הספיקות ולא נאמר האיסורים כי אם במקום ודאי ולכן בדבר שחייבים עליו אשם תלוי אם עשאו גם לכתחלה יש איסור דאורייתא לעשותו ודלא כשאר ספיקות שאיסורן הוא רק מדרבנן. אשר על כן א"ש דברי רש"י דכוונתו לומר דמאחר שאין לבה נוקפה ואינה חייבת אשם תלוי ממילא גם איסורא ליכא מה"ת דהאיסור דאורייתא בספיקות תלוי בחיוב אשם תלוי נמצא דכשאומרת ברי לי ממילא מותרת להנשא לשוק ואין עליה איסור דאורייתא². ומן הראוי לציין שאין הדברים הללו מיישבים דברי רש"י כל דרכו שהרי סוף סוף אפ' אם איסור מה"ת ליתא מ"מ איסור דרבנן איכא ככל ספק איסור דאורייתא דאזלינן לחומרא לכה"פ מדרבנן? ובאמת כל זה נכלל בקושיית הרא"ה והריטב"א הנ"ל. וע' בברכת אברהם כאן ובקונטרס הביאורים (כתובות ס' ס') מה שהוסיפו ע"ד הגרי"ז הלוי.

רש"י ד"ה וקתני דפני וכו' ובעד אחד לא מצי לאוקומי דא"כ למה לי קרא הא ודאי אין אחד במקום שנים. וראיתי בשו"ת עונג יו"ט (אה"ע ס' קל"א) שהוכיח מכאן דרש"י ס"ל דעד אחד נאמן בעדות אשה מדאורייתא דאל"כ היאך ס"ד לאוקומי קרא בעד אחד (וזה עולה

ה. ע' בעין זוכר להחיד"א (מערכת ס' אות ו') שכתב דרש"י ס"ל כדעת שאר הראשונים דספיקא דאורייתא לחומרא הוא דין דאורייתא ודלא כדעת הרמב"ם.

ו. יתר על כן נראה לי דקשיין דברי הרשב"א לשיטתו שהרי הרשב"א עצמו כתב בכמה מקומות (שו"ת הרשב"א ח"א ס' אלף קפ"ה ושו"ת הרשב"א ח"ב ס' ר"ל ובמיוחסות ס' קכ"ה וכ"פ הח"צ ס' קכ"ד) דאין לומר כל המקדש וכו' אלא במקום שהגמ' אומרת כן להדיא ואין לנו לבדות מליבנו עוד מקומות לומר דין זה. וא"כ מה נעשה בעדות אשה שלא הזכיר עליה הגמ' דאפקעינהו רבנן לקידושין מיניה ואעפ"כ מפרש הרשב"א דזהו טעמו וצע"ג.

מעד אחד לחוד ואין הולד מן השני ממזר ומדאורייתא וא"צ קרבן לא היא ולא בעלה השני וגם חולצת מן הראשון מדרבנן ומן השני מדאורייתא וכו' וזה ממש היפוך ממתני' ולא מצינו שהדגישו המשניות או הגמ' דבר גדול כזה ולא נמצא כמוהו וצע"ג (ושו"מ שכבר רמזו לקושיא זו בשו"ת ציץ אליעזר ח"א ס' כ"ז אות כ"ו). ובאמת כבר תירץ הרשב"א את קושייתו וכתב הוא דלא אפקעינהו רבנן לקידושין לגמרי אלא משום דסמכינן אדיוקא דאיתתא ומימר אמרי איתתא דייקא ומינסבא וכיון שבא הבעל איגלאי מילתא דלא דייקא שפיר וכאילו למפרע לא הפקיעו קידושי בעלה כדי להאמין העד אחד^ד. וכע"ז כתבו הש"ש (ש"ז פ"א) בית מאיר (אה"ע ס' י"ז סעיף ג') ושו"ת עונג יו"ט (אה"ע ס' קל"א) דרק הפקיעו קידושי הראשון בתנאי שלא נתברר לפנינו ששקר העיד אבל ברגע שבא הבעל ברגליו ונתברר ע"י כן ששקר העיד הרי למפרע לא הקפיעו קידושי הראשון ולכן כל הדרכים שנאמר במתני'

הולד מהשני ממזר דאורייתא? וכעין זה הקשה גם המאירי (הוריות ב.) ע"ד רש"י דאי נימא דהפקיעו חכמים קידושי הראשון אמאי חייבים קרבן אם האשה קלקלה הלא לאו אשת איש היא שכבר נפקעו קידושי הראשון מעליה? הנה בשו"ת נוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' קמ"ז) כיוון לקושיית הרשב"א ומחמתיה כתב דצריך לחלק בין עד מפי עד לעדות עד אחד דעד אחד נאמן מן התורה לפי רש"י ובזה לא עקרו חכמים הקידושין מן הראשון ולכן הולד מן השני ממזר מדאורייתא הוא משא"כ בעד מפי עד אינו נאמן מן התורה ולכן הוצרך רש"י לטעם אחר ופ' דבכה"ג אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה. וכ"כ בשו"ת מהר"י מברונא (ס' נ"ה)¹. ודבריהם תמוהין הן בעיני שנמצא לפי"ד דבעד אחד לחוד נאמרו כל הדרכים שבמתני' דתצא מזה ומזה והולד ממזר מזה ומזה וצריכה קרבן עם בעלה האחרונה ואח הראשון חולץ מדאורייתא ואח הב' חולץ מדרבנן וכו' אבל בעד מפי עד כיון דאפקעינהו רבנן לקידושין מיניה קיל

ז. ועיי"ש בדבריו שהקשה ע"ד רש"י מדאיתא לקמן (קטו.) ב' טעמים לנאמנות דעד אחד או משום דאשה דייקא ומינסבא או משום דהוי' מילתא דעבידא לאגלווי ומשמע ליה דמחמת הני ב' טעמי הוי עדות דעד אחד כעדות גמור וא"כ ק"ל אמאי פרש"י דמהני מחמת כל המקדש וכו'. ומחמת האי קושיא כתב לחלק בין עד אחד דנאמן מה"ת מהני טעמים לעד מפי עד דאינו נאמן מדאורייתא דאינו מילתא דעבידא לאיגלווי מאחר שיכול לומר כך שמעתי מפלוני ולא מצי לאכחושי ומשו"ה הוצרך רש"י ליתן טעם אחר להיתר לינשא בעד מפי עד (וצ"ע דאף אם עד מפי עד אינו מילתא דעבידא לאיגלווי מ"מ אמאי לא מהני בזה מה שהאשה עצמה דייקא ומינסבא).

ח. וגם מצינו בשו"ת פנים מאירות (ח"א ס' פ"ט) שכיוון לקושיית הרשב"א הנ"ל. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב ס' קט"ז) השיב לו דאף דהפקיעו חז"ל קידושיה מיניה מ"מ אם נישאת ואח"כ בא בעלה קנסוה לומר דהוי כאילו לא הפקיעו קידושיה (ולכן הולד מן השני ממזר וכו') כדי שתהא דייקא ומינסבא. וע' ביד דוד בריש פירקין שהשיג ע"ד השבו"י וכתב דא"א לומר דקנסוה דא"כ נמצא שהוא רק מדרבנן אבל מדאורייתא שפיר הופקע קידושי הראשון אפ' אם בא בעלה וז"א דהלא הולד מן השני ממזר מן התורה ולא מדרבנן וחזרה כל הקושיות הנ"ל אלא מפרש היד דוד כמו שכתבתי בשם הש"ש ואחרים שלמפרע לא הפקיעו קידושיו אם חזר.

שייכים בה ול"ש עד אחד לחוד ול"ש עד מפי עד (חוץ מלפי העונג יו"ט שכתב בעד אחד לחוד אין אנו צריכים לדין כל המקדש וכו' אלא נאמן מדאורייתא כאמור). וע"ע ברווחא שמעתתא (ש"ז פ"א אות א') ובשו"ת מהרש"ם (ח"א ס' ט').

תוס' ישנים ד"ה לאחד מעדיה וא"ת והא אמרינן לעיל מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו וכו'. וכן הקשו ותירצו הרשב"א ותוס' הרא"ש כאן בשם רבינו חננאל (והריטב"א בשם ר"ת). וכוונת תוס' ישנים במש"כ ולא נהירא וכו' היינו כדברי התוס' הרא"ש כאן דאותה משנה דהרגתיו והרגנוהו משתעי בעד אחד אבל בשנים לא מצינו דחשידי (והרגנוהו בלשון רבים היינו שהעד אחד אומר שאני הרגתי אותו עם עוד אחרים). והריטב"א תירץ דהא דאמרינן שהעד דמעיד לאשה שמת בעלה לא ישאנה היינו רק לכתחלה אבל בדיעבד אם נישאת לא תצא. וכתב ע"ז הערול"ג שזהו הריטב"א לשיטתו שם בסוף פ"ב דהא דאמר בגמ' לא תצא לא קאי רק על חכם שאסר אשה לבעלה ונשאה אלא קאי גם על העד שנשאה שלא תצא. אבל לשאר ראשונים (רשב"א ותוס' הרא"ש) אף בכה"ג שהעד נשאה תצא ולכן הקשו קושיית התוס' ישנים ולא תירצו כדברי הריטב"א. ורש"י ורי"ף והרמב"ם והרמב"ן ג"כ סברי כדעת הריטב"א ודלא כהרשב"א והרא"ש.

פט.

גמ' בא"ד רב חסדא לא אמר רב נתן בר' אושעיא דאי אמרת הוי תרומה זימנין דפשע ולא מפריש. מבואר מהמשך הסוגיא דלפי"ד החכמים עקרו התרומה

מיניה מהאי חשש דזימנין דפשע וכו'. והקשה בערול"ג למה הוצרכו לעקור דבר מה"ת הלא הו"ל לגזור שחייב להחזיר התרומה לכרי ואז יתבטל (דמדאורייתא ל"צ ק' לבטל תרומה) וממילא חלף הלך לה השם תרומה בלא עקירת דבר מן התורה. ותירץ הערול"ג דמכאן ראי' לדעת הראב"ד (מובא בש"ך יו"ד ס' צ"ט סק"ז) דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא איסור דאורייתא ולא רק מדרבנן. ואני אומר שהקושיא מעיקרא ליתא דאם גזרו חכמים שצריך לערב התרומה בתוך הכרי יבינו העם שבעצם תרומתו תרומה מן התורה ושוב חיישינן דזימנין דפשע וכו' ולא הועילו חכמים בתקנתם. וקושיית הערול"ג דומה הוא לקושיית המל"מ בפרשת דרכים (דרוש י"ט) שהובא בשו"ת אבני מילואים ס' י"ח עיי"ש ובמלואי חותם וכמדומני הארכתי בזה במקו"א ומש"כ שם שייך גם לכאן.

גמ' בא"ד שוגג אמזיד קא רמית שוגג לא עבד איסורא וכו'. הקשה הריטב"א דא"כ מה ס"ד דמעיקרא הא ודאי מדקתני ונמצאת בשוגג מיירי וא"כ היאך פריך משוגג אמזיד? ותירץ הריטב"א דכיון דרוב קישואים מרים ואבטחים סרוחים איבעי ליה למידע וכיון שלא בדק מזיד הוא ומשני דכיון דמ"מ עשה שלא במתכווין שוגג מיקרי ולא מזיד.

רש"י ד"ה קנסוה רבנן ולא תלינן לקולא. ע' רשב"א וריטב"א שביארו דעת רש"י. וכתבו בדעת הרי"ף שגרס במסקנא אלא רישא דעבדה איסורא וכו' שהרי"ף סובר דהא דגזרו חז"ל גט מן השני היינו כדי לברר איסורה לראשון כדמפורש בירושלמי דהיינו כיון שצריכה גט משני

נראית כאילו תפס בה קידושיו ועי"ז תהא ניכר שהיא אסורה לראשון אבל כיון שאם רק נתקדשה לשני מותרת לראשון לא קנסוה בזה. והנמ"י כתב עוד פירוש בדעת הר"י דהא דברישא קנסוה היינו משום שהוא עבדא איסורא י"ל לאו דוקא איסור ממש דהא אפ' אם נכנסה לחופה ולא נבעלה לשני ג"כ דינה הכי כברישא (כמש"כ לעיל פז:). אלא שנראה שנעשית עבירה משא"כ ברק נתקדשה לו דלא נראית כעוברת על שום איסור לא אמרינן הכי. ונראה שיש נפ"מ ביניהם אם הקנס הוא דוקא עליה והשני מצד עצמו אינו חייב ליתן לה גט או הקנס הוא לחזק האיסור לראשון ולכן אפ' השני חייב ליתן לה גט (ופשוט שהיא עצמה צריכה גט כדי להינשא לשלישי). ונפ"מ בחקירה זו הוא בחרם דרגמ"ה אם יכול השני לישא עוד אשה קודם שנתן להאי גיטה. וציוור דומה לזה דן הגרעק"א (שו"ת רע"א ח"ג ס' פ"ב) באשה שנשאת ע"פ עדות עצמה והוא כתב דאולי אין ללמוד מכאן כיון דהכא נשאת ע"פ עד אחד ובנשאת ע"פ עצמה אולי לא קנסוה. אך הוא צידד להתיר מ"מ כיון שהאי אשה לא גרע ממורדת כלפי השני שיכול לישא עליה אשה אחרת קודם שנתן להאי גיטה ועוד צירף לזה דיש שסברי שכבר נתבטל חדרגמ"ה.

תוס' ד"ה אין תרומין וכו' בא"ד והכא היינו טעם דלכתחלה אין תרומה משום הפסד כהן וכו'. הקשה הגרא"ו (קובץ הערות סוף ס' ס"ג ובקובץ שיעורים פסחים אות קנ"ג) דלמה לי הני טעמים

תיפו"ל משום שאם תורם מן הטמא על הטהור הרי הוא קורא שם תרומה על דבר שהוא טמא וכשם שגבי נזיר אמרינן שלא שנא אם קיבל על עצמו נזירות בבית הקברות שהוא לוקה ולא שנא אם היה נזיר מכבר ונכנס לבית הקברות שהוא לוקה (נזיר יז.) וא"כ ה"נ דין הוא דל"ש אם טימא דבר שהוא כבר תרומה או שקרא שם תרומה על דבר שהוא כבר טמא? ותירץ בנו הרה"ג נפתלי ביינוש זצ"ל הי"ד בהגהותיו לקובץ הערות שמדוייק מדברי רש"י כאן ובפסחים (לג.) שאין האיסור משום מטמא תרומה אלא משום הפסד כהן ולכן אינו אסור אא"כ הדבר הוא כבר תרומה אבל אם קרא שם תרומה על דבר טמא אינו כמפסיד הכהן (וצ"ע דסו"ס הרי הוא מפסיד הכהן שקרא שם תרומה על דבר טמא ולא על דבר טהור).

פט:

גמ' בא"ד הפקר ב"ד היה^ט הפקר. כתב רש"י (ספר האורה ח"ב ס' קמ"א וכ"ה באיסור והיתר שלו ס' קל"ה ובשו"ת מהר"ם ב"ב דפוס פראג ס' תתנ"ד וד"ק ס' צ' ובהגהות מיימוניות תשובות השייכות לספר קנין ס' כ"ו) לגבי הא דאסמכתא קניא אם קנו מיניה בב"ד בזה"ל והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב ואפ' יש חשובים מהם בשאר מקומות אין לנו אלא ב"ד חשוב של אותו מקום דא"כ אין לדבר סוף שאין לך ב"ד חשוב שלא יהיה חשוב ממנו ואומר "אל השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים יז:ט) וכל שלשה שנתמנו שופטים על ישראל הרי הן כב"ד

ט. ע' בדקדוקי סופרים השלם כאן (הערה 69) שכתב דמילת "היה" לא מופיע במקורות קדומים אלא תיקון הצנזור הוא לעשות משמעות כאילו אין לב"ד כח דהפקר בב"ד הפקר בזה"ז.

ס"ק קי"ב-קי"ג) שהאריכו בזה במשא ומתן ובמקורות נאמנים הן לקולא והן לחומרא. וראה שם כמה פרטי דינים וביניהם שיש לעיין האם החמיר הרמ"א גם כשתיקנו להדיא שיופקע הקידושין אם עבר על חרם הקהל (שם אות ג) ועוד דנו האם מהני ספק בפסק זה להצטרף לעוד ספיקות וצדדים לקולא. ואין בידי להאריך בזה יותר מדי.

רש"י ד"ה את אשתו קטנה אם מתה ולא אמרינן שמא עתידה היתה למאן ואשתכח דלאו אשתו הואי וביתומה עסקינן. הקשה בחידושי הגרעק"א הלא ברייתא זו בין לב"ה בין לב"ש מיירי וא"כ היאך פרש"י הצד דאינו יורשה מפני חשש שמא עומדת למיאון הלא סברי ב"ש (לקמן קז). דאין ממאנין אלא ארוסות וכאן בנשואה מיירי (דאל"כ פשיטא דאינו יורשה)? וכה"ק בחידושי הבית מאיר על הש"ס כאן ותירץ הבית מאיר דנהי דסברי ב"ש דל"מ מיאון בנשואה היינו שע"י אינה מותרת לאחר בלא גט אבל מודי ב"ש שע"י מיאון כבר אינה אשתו לענין ירושת הבעל. ובלאו כל זה קשיא לי אמאי פרש"י הצד דאינו יורשה מחשש שמא עומדת למיאון ולאו אשתו היא תיפו"ל דכהיום הזה הרי אינה אשתו מדאורייתא כ"א מדרבנן וצ"ע (ואולי דבריו נאמרו למ"ד דירושת הבעל דרבנן). ושו"מ שגם המהרש"ל (יש"ש ס'

של משה (ר"ה כה). לענוש נכסים ולהיות הפקרן הפקר וכו' עכ"ל. הרי שלך לפניך שכל ב"ד חשוב אמרינן בהו הפקר ב"ד הפקר. וכ"כ הריטב"א כאן בשם הרמב"ם דכל ב"ד חשוב בכל מקום ובכל זמן הפקרן הפקר. אך הרואה יראה שהרמב"ם (שמיטה פ"ט הי"ז) כתב דרק חכמים גדולים יותר כבית דינו של רב אמי ורב אסי הן הראויין להפקיע ממון בני אדם והם בלחוד כותבין הפרוזבול וכתב המהר"י קורקוס (מובא בכס"מ וכ"כ בב"י חו"מ ס' ס"ז) דר"ל כל ב"ד החשוב בדורו כמו שב"ד של ר"א ור"א היה חשוב בדורו. וזהו כדברי רש"י הנ"ל. והנה לכאורה ה"ה לגבי הפקעת קידושין שיכולים הב"ד בזה"ז להפקיר הכסף שבו נתקדשה האשה ולעשות נתינת הכסף לה כנתינת גזל ונמצאת דאשה שנתקדשה באופן שאין דעת הב"ד נוחין המינה תהא קידושיה מבוטלין ונשארה כפנויה בעלמא. כך עולה לדינא להלכה ולמעשה בדיני ממונות אבל בקידושין מחמת חומרא דערויות לא סמכינן על זה וצריכה ממנו גט כ"כ בשו"ת הריב"ש (ס' שצ"ט) וכ"כ תלמידו בשו"ת תשב"ץ (ח"ב ס"ה) וכ"כ בנו בשו"ת הרשב"ש (ס' רי"א) וכ"כ בנו בשו"ת יכין ובוועז (ח"ב ס' כ') וכן פסק הרמ"א (אה"ע ס' כ"ח סעיף כ"א) ומקורו בדברי התשב"ץ הנ"ל (כ"כ באבני מילואים שם ס"ק נ"ח). הנה אחרי שכתבתי כל זאת מצאתי באוצה"פ (אה"ע ס' כ"ח סעיף כ"א

י. ועיי"ש שכתב תוך דבריו דמשום חומר הערויות יש לחוש שמא בעינן ב' דינא דאלים לאפקועי ממונא כבי דינא דר"א ור"א ומשמע שיש לו הבנה אחרת בדעת הרמב"ם הנ"ל ודלא כהמהר"י קורקוס והב"י.

כלום מפקת לה לחולין עקירה ממש היא. משמע מרש"י שבתרומה חז"ל עקרו החלות תרומה. וראיתי בספר מורשת משה (ס' צ') שדייק מפירוש ר"א מן ההר לקמן (צ:): דלפי ר"א מן ההר חל השם תרומה בציור דסוגיין אך בכה"ג עקרו חז"ל האיסור תרומה לזרים והוי כאילו היה חולין. וכנראה נחלקו רש"י ור"א מן ההר דאפ' אם יש כח לב"ד לעקור דבר מן התורה האם זה דוקא בהנהגת העם באיסור והיתר או אפ' יכולים לעקור חלות דבר שחל מדאורייתא. וע' תוס' (ב"ב מח: ד"ה תינח) שכתבו כרש"י דבעקירה דתרומה ליכא עבירה ולר"א מן ההר הם עוקרים הלאו אע"כ משמע דהתוס' שם סברי כדעת רש"י שעקרו החלות תרומה וממילא מותר לזר.

צ:

גמ' בא"ד מאן דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. ע' במראה כהן שהביא ד"א דצל"פ כל מאן דמגרש אדעתא דרבנן מגרש (וע' מש"כ בפרק השולח דגיטין).

גמ' בא"ד שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. פרש"י (סנהדרין מו.) ולא לעבור על ד"ת שיתכוונו לעבור על ד"ת לבוד מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך השעה. וכ"כ בפירוש הר"י מלוניל (שם). וראיתי בחידושי הר"ן (סנהדרין מו.) שמפרש כוונת רש"י דאין להם לחכמים לחייב מיתה על איסור מדרבנן כדרך תקנה עולמית אלא עונשין (ר"ל עונש מיתה) ומכין לפי צורך השעה וכ"מ בכס"מ (ממרים פ"ב ה"ד). ובחידושי הרי"ם (חומ"מ ס' ב' סק"א) מפרש

י"ז) הקשה כנ"ל ותירץ כעין דברי הבית מאיר ועוד תירץ דצ"ל דב"ש כאן לדבריהם דב"ה קאמרי (וע' קרן אורה).

צ.

גמ' בא"ד א"ל שב ואל תעשה שאני. ע' מש"כ הגרא"ו (קובץ הערות ס' ס"ט, בקונטרס דברי סופרים ס' ג', קובץ ביאורים גיטין אות כ"ו) שחקר בזה ג' חקירות חשובות: האחד דיש לחקור אם ענין שוא"ת וקו"ע תלוי בגוף האיסור ר"ל אם הוא איסור לאו הרי העובר עליו עובר בקו"ע ואם הוא איסור עשה הרי העובר עליו עובר בשוא"ת או הדבר תלוי באופן העבירה ר"ל בין אם הוא איסור לאו בין אם הוא איסור עשה הכל תלוי באם הוא עובר האיסור ע"י מעה שעשה שזהו קו"ע או ע"י שבלתי עשה מעשה שהוא שוא"ת. עוד חקר שם האם טעם החילוק בין קו"ע לשוא"ת תלוי בחומר האיסור ל"ת דאין כח ביד חכמים להתיר לבן אדם לעבור על איסור לאו דתורה בקום ועשה משא"כ בשוא"ת או דטעם החילוק הוא דבאמת אף במקום שחז"ל עקרו איסור תורה מ"מ לא נעקרה לגמרי אלא שהתורה נתנה רשות לחכמים לצוות לנו שלא לקיים המצווה ומאחר שהתורה אומרת עשה זאת והם אמרו (ברשות התורה) שלא תיעשנה הרי לך תרתי דסתרי ולכן שוא"ת עדיף אבל אין לקום ולעשות כנגד דברי התורה שהר עדיין דברי התורה במקומן עומדין אף שאמרו חז"ל שלא כדבר תורה. ועיי"ש שכתב שבאמת החקירות האלו תלויים זב"ז וז"פ.

רש"י ד"ה שב ואל תעשה וכו' בא"ד אבל תרומה דקאמר לא עשה ולא

רש"י (בראשית כא:טז) שמפרש לשון הטיח משום שהזרע יורה כחץ.

גמ' בא"ד מעשה באדם אחד שהטיח וכו' והלקוהו. כך הוא גירסת הרמב"ם (סנהדרין פכ"ד ה"ד) והמג"מ (איסור"בפכ"א הי"ד) אכן בשו"ת הרשב"ש (ס' תר"י) גרס בדברי הרמב"ם שסקלוהו וכן איתא בבעל הטורים (דברים כב:כב) שסקלוהו. וע' בדקדוקי סופרים. וראיתי בהגהות הרמ"ך שם שגרס גבי הרכב על סוס בשבת שהלקוהו ולא שסקלוהו וע' כס"מ (רוצח פ"ב ה"ד). ואולי נתחלף לו הגירסאות בב' המעשים.

גמ' בא"ד לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך מיגדר מילתא שאני. כתוב בדעת זקנים (פ' וישב ד"ה הוציאוהו ותשרף) שבאמת לא נתחייבה תמר שריפה רק שדור פרוץ היה ולכן חייבוהו כדי לעשות סייג לתורה וכ"כ החזקוני (וזהו שלא כד' הרמב"ן שם שנתחייבה מיתה משום דמורדת במלכות היתה) וכן מצינו שנקט הגמ' (סנהדרין מד.) שיהושע לא הרג את עכן אלא כדי לרדות ישראל.

גמ' בא"ד ולא זה וזה מטמאין לה. פ' רש"י (גיטין עט: ד"ה מטמאין לה) דמיירי אם שניהם היו כהנים. והמהרש"ל (חכמת שלמה שם) כתב שזה לאו דוקא אלא ה"ה אם אחד היה כהן ואחד נזיר א"נ איירי בחיוב ליטמא לקרובים ואיירי אפ' בישראל. והקשה בתוס' רע"א (גיטין אות פ"ח) דהא בנזיר אין היתר ליטמא לאשתו כדאיתא בנזיר (מוז). ועוד הקשה הגרעק"א דלדעת הרמב"ם (אבל פכ"ז) אפ' למ"ד לה

דברי רש"י דאין לב"ד לכדות מלבם חיוב מה שאינו בתורה כלל וכגון ברכב על סוס בשבת לחייבו שריפה דאפ' עבר על איסור שבת דאורייתא אינו בשריפה אלא בסקילה. ובארחות חיים להר"א מלוניל (הלכות דיינים סוף ס' מ"ה) מפרש לא לעבור על ד"ת כלומר לא לעובר על ד"ת כגון העובר על עשה ול"ת שניתק לעשה דלאו בר מלקות הוא מן התורה ומלקין אותו שהרי עובר על דברי תורה ממש הוא אלא אפ' לעשות סייג לתורה וכו' ומבואר שהוא מפרש דין זה ע"ד לא זו אף זו ר"ל לא רק שמותר לב"ד להכות וליענש שלא יעברו על דברי תורה ממש אלא אף לעשות סייג לתורה"א. הט"ז בתרי דוכתי (יו"ד ס' קי"ז סק"א, חו"מ ס' ב') מפרש דמש"כ ולא לעבור על ד"ת ר"ל שלא יכולים לאסור דבר שהתירו מפורש בתורה והארכתי בדברי הט"ז מקו"א (וע' מש"כ לעיל כ: בהערה, סו.). וכהיום הזה ראיתי בפירוש ר"א מן ההר שלכאורה הוא מפרש כוונת הגמ' דאין כח ביד חכמים לעבור על איסור תורה אפ' לשעה וז"ל ולא לעבור על דברי תורה כלומר שאין כח לב"ד לעבור על מצוה אחת אפ' לפי שעה שאין זה אלא לנביא אבל יש לב"ד כח לעשות סייג לתורה ולהגדיל עונש העבירה לפי שעה עכ"ל.

גמ' בא"ד מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה והביאוהו לב"ד וכו'. צע"ק מה שמצינו לשון "הטיח" על תשמיש המטה רק במעשה זו (כאן וסנהדרין מו.) ולעיל (נד.) גבי נתכוון להטיח וכו' ולא בשום מקומות אחרים בש"ס. וע'

יא. וצע"ק דבפירוש הר"י מלוניל (ב"ק צו:) מביא פירוש זה ודלא כדבריו בסנהדרין הנ"ל.

יטמא חובה (סוטה ג.) זהו חוב דוקא להני שמוזהרים בכל יטמא לעלמא אבל לא כהנות נקבות או זכרי ישראל (וכן דייקו הנו"כ שם בשם הרמב"ן בתורת האדם). וע' רש"י לעיל (כט: ד"ה ולא מיטמאת) ותוס' שם וע"ע מש"כ שם ובערו"ל"נ שם.

רש"י ד"ה א"ל וכו' בא"ד ואית דאמרי תינח קדיש בכספא דקידושין כסף דרבנן. ע' מש"כ בגיטין (לג.).

רש"י ד"ה כדי שלא תתגנה על בעלה כגון נדרי ענוי נפש שלא ארחץ שלא אתקשט. הקשה הרשב"א דהתינח נדרי ענוי נפש אבל גם יכול להפר נדרים שבינו לבינה (כדאיתא בנדרים פא:;) ומאי איכא למימר עליהם? ועוד הקשה הרשב"א דטעמא דבעל מיפר נדרים מן התורה אינו משום שלא תתגנה על בעלה אלא טעמא משום דרב פינחס (נדרים עג.) דאמר כל הנודרת ע"ד בעלה נודרת עיי"ש והארכתי בזה בנדרים.

תוס' ד"ה כולהו וכו' בא"ד אבל כאן לא מתחייב עד אחר שנתעטף כדפרישת וכו'. בגדר מצוות ציצית ע' בתוס' הרא"ש בשם הריצב"א ובשו"ת שאג"א ס' ל"ב ובחידושי הגרי"ז הלוי סטנסיל (מנחות לז:).

צא.

גמ' בא"ד לוייה שנשבת או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת אמר רב ששת קנסא. כתב הרמב"ם (מעשר פ"א ה"ב) דכיון שמעשר נחשב כחולין אצל הלוי לאחר שניטלה ממנו תרומת מעשר ומותר מעשר בזרים לוי' שנשבת וכו' נותנין לה המעשר ואוכלת. משמע לשיטת ר"מ (לעיל פו.) דמעשר אסור לזרים לוי'

שנשבת או נעשית זונה וחללה (אם היתה כהנת) נפסלה ג"כ ממעשר (ודלא כדברי התוס' ע' מש"כ בסמוך). ועיי"ש באבי עזרי שמפרש דאע"פ שלויה שנבעלה לעכו"ם עדיין לוי' היא מ"מ ע"י שם זונה או חללה אסורה למעשר. ובספר נאות הדשא (ח"א חנוכה ס' י"א) לבעל השו"ת אבני נזר זצ"ל מביא דבר נאה להסביר אמאי גזרו איסור בלויה מלאכול מעשר וז"ל ובזה יש לפרש המשנה דאם באו ואמרו לה מת בעלך ונשאת ואח"כ בא בעלה תצא מזה ומזה וכו' היתה בת לוי נפסלת מן המעשר ולכאורה הוא תמוה דאם אפ' זינתה במזיד לא נפסלה מן המעשר? אך עפ"י הנ"ל יש לומר דהנה יש לפרש סברת אשה דייקא ומנסבא דהנה כל אשה יש לה עצם חיבור בבעלה וע"כ תיכף כשבאה לבית דין להתירה מן הסתם הרגישה בעצמה שנפסק ממנה עצם החיבור שהיה לה עם בעלה מפני שמת מפני שרצתה להנשא לאחר וזה מורה שמת וע"כ אנו מתירין אותה. ומשו"ה אם בא בעלה אם היתה בת לוי נפסלת מן המעשר מפני כי שבט לוי זכו במעשרות מפני שלא טעו בעגל היינו שהיה להם עצם החיבור להשי"ת ואף שחשכו מראות עיניהם מפני חשכת השטן אעפ"כ מחמת עצם החיבור הרגישו זאת וזה באמת מורה שם לוי שהוא מלשון "הפעם ילוה אישי אלי" (בראשית כט:לד) שהוא לשון חיבור וע"כ אם היא טעתה בעצם החיבור שהיה לה עם בעלה א"כ נפסקה ממנה מעלת הלויים וע"כ נפסלה מן המעשר. ואף דאם זינתה במזיד לא נפסלה מפני כי במה שזניתה אינו מורה שנפסקה ממנה מעלת הלויים היינו מעלת הרגשת החיבור רק בבעלה מעלה מעל ע"כ לא נפסלה מן המעשר אך אם נשאת ע"פ עד אחד זה מורה שנפסקה ממנה

מעלת הלויים כנ"ל ע"כ נפסלה ממעשר עכ"ל והם הדברים הנפלאים.

גמ' בא"ד מהו דתימא לדידה דעבדא איסורא קנסוה רבנן לזרעה לא קנסו רבנן קמ"ל. הקשה בברכת אברהם דבב"ק (פ"ט): אמרינן שאם מכרה כתובתה לבעלה לא מפסדת כתובת בנ"ד משמע שאם מחלה מפסדת כתובת בנ"ד אם מוחלת בנ"ד להדיא אלמא דכתובת בנ"ד הוא זכות שלה ולא של בניה אבל בגמ' כאן משמע שהוצרך קמ"ל לומר שקנסו בניה בבנ"ד שלהם משמע שהזכות שלהם? ותירץ הברכת אברהם דמ"מ הקנס הוא עליה וכיון שקנסוה כלפי הבנ"ד אפשר שזה ג"כ כדעת הגמ' בב"ק. וע' רש"ש.

גמ' בא"ד אחיו של ראשון חולץ מדאורייתא ולא מייבם מדרבנן אחיו של שני חולץ מדרבנן ולא מייבם לא מדאורייתא ולא מדרבנן. כתב המהרש"ל (יש"ש ס' י"א) דמש"כ אחיו של שני לא מייבם לא מדאורייתא ולא מדרבנן משום דלא רמיה קמיה ליבום לא מדאורייתא ולא מדרבנן ומ"מ אינה אסורה לו לישאנה אחר מיתת אחיו ממ"נ אם יאמרו שגירש הראשון ונשאה השני א"כ שייך ביה יבום ואם לאו דרק יאמרו שזינתה תחת הראשון הרי מן הדין מותרת להנשא לאחיו של שני מידי דהוה אאנוסת אחיו דאינה אסורה כמו אשת אחיו. אך הדגיש המהרש"ל דכל זה נאמר רק אם קיים הממ"נ אבל אם מת השני ובנים היו לו או שהשני כבר נתנה לה גיטה אסורה לאחיו של שני דאין כאן צד יבום מצידו. האמנם בפסקי הרי"א"ז (כאן הל' א' דין י') כתב בזה"ל וכמו שאסורה לראשון ולשני כך אם מתו הן אסורה להתייבם לאחיהם ע"כ ומבואר שלא כמש"כ המהרש"ל אלא

דמש"כ גבי השני דלא מייבם ר"ל אסורה להתייבם לאחיו של שני. והנה בתוס' רע"א (אות פ') הביין מדעתו כדברי הרי"א"ז והעיר על זה דלמה אסורה לאחיו של שני הלא ממ"נ מותרת כאמור (כדברי המהרש"ל). וברש"ש כאן פ' בפנים חדשות דמש"כ לא מייבם לא מדאורייתא ולא מדרבנן ר"ל דאינה בתורת יבום דאפ' אם בא עליה אחיו של שני לאחר מיתת השני בעל כרחא או בשוגג באופן שבעלמא קונה אותה בתורת יבום (ואינו קונה אותה בתורת קידושין) לא חישיינן כלל שיש בזה יבום לא מדאורייתא ולא מדרבנן ואין ביאה כזו פוטרת צרותיה נשי השני וגם אין זה נקראת ביאה פסולה שצריכה גט ממנו כללו של דבר אין לה דין יבום עמו כלל. איברא מותרת היא להנשא לאחיו של שני שלא בתורת יבום (ואולי רק בכה"ג שיש לה הממ"נ הנ"ל כד' המהרש"ל). א"נ כתב הרש"ש (וכ"ה בהגהות הראמ"ה לעיל פ"ז): דאסורה לאחיו של שני משום שכתב במל"מ (יבום פ"ו הי"ט) דסוטה שנתגרשה מבעלה ונישאת באיסור לבועל ומת הבועל ההוא אינה מתייבמת לאחיו וה"נ נראית כמתייבמת לאשת הבועל ולפיכך אין כאן יבום.

רש"י ד"ה פשיטא זונה היא. וכ"כ רש"י במתני' (לעיל פ"ז): דנפסלה מן הכהונה משום זונה. כתב הרמב"ן דלאו דוקא זונה היא דכל באונס לא קרינן בה זונה (כדאיתא לעיל נו:). אלא מפרש הרמב"ן דהו"ל נבעלה לפסול לה דשייך גם מאונס (כדלעיל סח.). הריטב"א כאן הלך בעקבות דברי רש"י ופ' דלמ"ד יש זונה מאונס הרי היא זונה מדאורייתא ואם אין זונה מאונס הרי היא זונה מדרבנן דעשאה כמו זינתה ברצון לאוסרה לבעל ולבועל (וצע"ג אמאי

אבל היא מותרת לאכול בין לרבנן בין לר"מ (וע' במלאכת שלמה על המשניות שהסתפק בזה). והרמב"ם (מעשר פ"א ה"ב) כתב שקנסו אותה חכמים שתהיה אסורה במעשר ועיי"ש במהר"י קורקוס שהביא ב' פירושים להסביר אם הרמב"ם חולק או מסכים לדברי התוס' (ועיי"ש במל"מ).

צא:

גמ' בא"ד הכונס את יבמתו והלכה צרתה ונשאת ונמצאת זו אילונית תצא מזה ומזה וכו' איבעי לה לאמתוני. ע' מש"כ בזה לעיל (לה:).

רש"י ד"ה תצא צרתה מזה שניסת לו מיבמה ור"ע היא דעביד חייבי לאוין כגון יבמה לשוק כחייבי כריתות כאשת איש ממש. ע' בתוס' (גיטין פ:). שחלקו ע"ד רש"י וכתבו דרבנן היא והולד ממזר מזה ומזה מדרבנן. וע' רמב"ן כאן שהוכיח כפרש"י וכ"ה ברשב"א.

רש"י ד"ה הלכו צרות אלו ונישאו וכו' דאילונית מקח טעות ולאן אשתו היא וכו'. משמע דבהכיר בה שפיר פוטר צרתה כדעת רבא (לעיל יב:). אך בסמוך כתב רש"י (ד"ה והלכה) כרב אסי דצרת איילונית מותרת מ"מ משום דרשה ד"אשר תלד" ואפ' אם הכיר בה. כה"ק בהגהות הר"ש מדעסוי ובחידושי הגרעק"א. ויש להוסיף לקושייתם שרש"י (ב: ד"ה וכולן שמתו) פ' שאילונית אינה מתייבמת כרבא משום מקח טעות אך לעיל (פד: ד"ה אסורות) רש"י סתם פירושו כרב אסי דאילונית אינה מתייבמת מדכתיב אשר תלד.

תוס' ד"ה תא שמע כנסה בגט קרח וכו' ואין הגמרא מביא הנך משניות

הוצרכו חז"ל לגזור עליה דהוי' זונה מדרבנן הא כבר אסורה מדאורייתא מדין נבעלה לפסול לה וכמש"כ הרמב"ן). ובהמשך הגמ' גרס הרמב"ן בת כהן מן התרומה פשיטא הכא במאי עסקינן אפ' בתרומה דרבנן ופ' הרמב"ן ורשב"א דכיון שפסולה מה"ת לתרומה מדין נבעלה לפסול לה פשיטא דאינה אוכלת תרומה דאורייתא אלא דס"ד דבתרומה דרבנן הקילו עליה כיון דבאונס נאסרה קמ"ל דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא ולא עשו חילוק בין תרומה דאורייתא לתרומה דרבנן. אמנם רש"י פ' הסוגיא באופן אחר דפרש"י דאילו בתרומה דאורייתא לא איצטריך למיתני דכיון דקנסוה אמעשר כ"ש אתרומה ומשמע דאסורה לתרומה רק מדרבנן מקנסא ולא מן התורה. ולכאורה קשיין דברי רש"י אהדדי דכאמור פרש"י דנפסלה לכהונה משום שזונה היא וא"כ מאותה שם אסורה גם לתרומה מן התורה וא"כ הו"ל לפרש דנפסלה לתרומה מדאורייתא? וצ"ל עפ"ד הריטב"א הנ"ל דלמ"ד יש זונה מאונס הרי זונה היא מדאורייתא ופסולה לתרומה מדאורייתא מה"ט ורש"י בא לפרש דלמ"ד דאין זונה מאונס אינה אסורה בתרומה דאורייתא מן התורה שהרי לאו זונה היא אלא מחמת קנס אסורה בכך. ודבר זה שמענו מכבר ממה שתנן שקנסו עליה איסור במעשר (ועדיין צע"ג למה לא פרש"י דפסולה לתרומה מדאורייתא משום דהוי' נבעלה לפסול לה וכה"ק הרשב"א וריטב"א על פרש"י).

תוס' ד"ה אמר רב ששת וכו' בא"ד אי נמי אפילו כרבנן דקנסוה שלא ליתן מעשר לה אע"פ שמותרת לאוכלו. דייק הרש"ש דלא ס"ד שאסורה לאכול מעשר אלא כ"ע מודי שמותרת לאכול מעשר רק קמ"ל ממתני' שקנסוה שלא יתן לה מעשר

חייבת בכ"מ. ובזה י"ל שהרמב"ם אזיל לשיטתו שפסק כנגד מתני' (אך ע' בלח"מ ובספר המפתח שם). וע' בפסקי הרי"ד (המכונה תוס' הרי"ד) כאן שפסק כחכמים דהוריות ופסק כמתני' דהכא וגם פסק כרבי יוחנן דכאן. וע' ערול"נ שכתב ליישב קושיית הכס"מ שהרמב"ם אזיל לשיטתו כשפסק כר"א ודלא כר"י משום שהוא סובר שזונה ג"כ לאו היא ולכן ל"ש אלמנה לכה"ג ל"ש זינתה (וע"ע ישרש יעקב). וקצת קשיא לי דברי הערול"נ דא"כ הו"ל להראב"ד להשיג ע"ד הרמב"ם בשגגות כיון שהוא סובר דל"א כן.

גמ' בא"ד אבל זינתה לא מ"ט דאמרה אתון הוא דשויתין פנויה. כתב הריטב"א שזהו דוקא בב"ד שהתירוה להנשא דזיל בתר טעמייהו ואוקמינן דהוי' כפנויה ולכן מותרת גם בזנות. אבל כתב הריטב"א דאם כתב אדם בגט לאשתו שהיא מותרת להנשא ל"א דזיל בתר טעמיה והרי היא מותרת לכל וגיטו הוי גט אלא אמרינן זיל בתר לישניה ולא התיר אותה אלא להנשא אבל עדיין אשת איש היא אצל הזנות וא"כ כיון דשייר בכריתות גיטו אינו גט עד שיכתוב להדיא הרי את מותרת לכל אדם. וע' בהגהות על הריטב"א שהסביר דכוונתו לאפוקי משיטות הני ראשונים דסברי דא"צ לכתוב הרי את מותרת לכל אדם בגט אלא סגי במה שכתב שהיא מותרת להנשא.

גמ' א"ד הורוה ב"ד להנשא והלכה וקלקלה כגון אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט חייבת בקרבן על כל ביאה וביאה. הסתפק המל"מ (שגגות פ"ה ה"ה) במה שנקט חלוצה לכהן הדיוט אם בדוקא נקט כן ואף דאיסורו אינו אלא מדרבנן או דלאו דוקא נקט כן אלא אגב

כסדר המשנה וכו'. ע' במצפ"א שכתב די"ל כמש"כ התוס' (שבת מג.) דידע המקשן דבכל הני דמייתי מצי לשנויי בהך שנויא אלא שרוצה לידע אם יש לתרץ באופן אחר. ובאמת יל"ע אפ' אחר ששמענו פ' התוס' למה נקט הגמ' ת"ש הכונס את יבמתו ות"ש כל העריות שהם שייכים לענין איבעי לה לאמתוני באמצע כל הראיות הלא לפי תוס' ת"ש כתב סופר ות"ש שינה שמו ות"ש כנסה בגט קרח שייכים לעיל להא דמתיב עולא לענין איבעי לה לארקויי ולא הו"ל להש"ס להפסיק ביניהם בענין אחר? ולולא דמסתפינא אמינא למימר שהגמ' מביאה כל הני ת"ש כסדר הדורות של האמוראים ולא רק כסדר החידושים שלמדנו מהם (וצ"ל דרב שימי בר אשי היינו בר רב אשי הקדמון וכמו שצייד הסדר הדורות ח"ב ערך רב שימי בר אשי עיי"ש).

צב.

גמ' בא"ד אמר זעירי ליתא למתני' מדתני בי מדרשא דתני בי מדרשא וכו'. ילה"ע למה פסק הרמב"ם כזעירי ודלא כמתני'? וכתב הריטב"א שתנא דבי מדרשא עדיף מסתם משנה. והכס"מ (שגגות פ"ה ה"ה) כתב משום שרבא בסוגיין ס"ל כוותיה ובתראה הוא. והקשה שם בכס"מ למה פסק הרמב"ם כרבי אליעזר שבסמוך אם מסיק הגמ' שם שיש ברייתא כרבי יוחנן? ותירץ הכס"מ דכיון שפסק הרמב"ם כזעירי שהיא חייבת היא חייבת בכל מקום ואין חילוק בין נישאת או עבר בחייבי לאוין בנשואיה או סתם זינתה. וכעיי"ז כתב במל"מ שם שלשיטת הרמב"ם שפסק כרבי יהודה דהוריות (ב.) שיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב הכא היא

גררא ומשום דנקט גרושה נקט חלוצה (וע' מש"כ לעיל כד., נו:).

גמ' בא"ד וחכמים אומרים אין ממזר מיבמה ולימא אין ממזר מחייבי לאוין האי תנא הך תנא דר"ע הוא וכו'. הקשה התפארת שמואל דאין זה הוכחה דהא אי נקט אין ממזר מחייבי לאוין ס"ד דמיבמה לשוק שפיר יש ממזר מדכתיב "לא תהיה" לא תהיה בה הוייה (ע' תוס' לעיל מט:) קמ"ל דאף מיבמה אין ממזר ולא רק בשאר חייבי לאוין. וע"ע בקיקיון דיונה.

רש"י ד"ה תדע דהוראה היא וכו' בא"ד דהא בכל התורה עד אחד לא מהימן והכא מהימן דתורה לא האמינת והם האמינוהו וכו'. משמע מדברי רש"י דעד אחד נאמן בעדות אשה רק מדרבנן. והעיר בנו של הנוב"י (בשו"ת נוב"י אה"ע מהדו"ת ס' קמ"ז) דזהו שלא כדמוכרח ברש"י במקו"א (ע' מש"כ לעיל פח:).

צב:

גמ' בא"ד מספקא ליה לשמואל האי לא תהיה אשת המת אי ללאו הוא דאתא אי דלא תפסי בה קדושין הוא דאתא. ע' בפורת יוסף שהביא רא"י ממתני' דתנן (נדרים עד.) ק"ו דר"א ששומרת יבם בין ביבם א' או בהרבה יבמים מפירין נדריה מק"ו מנשואה שהוא קנה אותה וכ"ש לשומרת יבם שאשה הקנו לו מן השמים ואם תופס קידושין ביבמה לשוק אדרבה שומרת יבם קיל מנשואה דעלמא ומה ק"ו

איכא. ועוד רא"י הביא משם דאר"ע מה לשומרת יבם שכן יש לאחרים רשות בה משום שיש מאמר אחר מאמר (ע' לעיל פרק ה') תאמר בנשואה שרק יש רשות לאיש אחד בה. והקשה ע"ז רבי יהושע שדברי ר"ע הם דוקא בב' יבמים ששייך מאמר לשניהם ומה יאמר ביבם אחד ואם קידושין תופס ביבמה לשוק הו"ל לר"ע לתרץ שאפ' ביבם אחד יש לאחרים רשות בה ע"י קידושין לשוק. והוא דחה הרא"י השני' משום שאין מר"ע רא"י שהוא סובר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין ויבמה לשוק לא גרע משאר חייבי לאוין דלר"ע אין בהם תפיסת קידושין כמבואר להלן בסוגיין (צב:).

גמ' בא"ד דא"ר המנונא שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. כתב הערול"ג דה"ה שאסורה לבועל דסברת רב המנונא היא דשומרת יבם שזינתה הרי היא כארוסה בעלמא שזינתה. וע"ע בשו"ת אחיעזר (ח"א ס' א' אות י').

גמ' בא"ד א"ל רבי יוחנן רבי לאו משנתנו היא זו דתנן וכו' א"ל אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה א"ל ר"ל אי לאו דקלסך גברא רבה הו"א לך אנא מתני' ר"ע היא וכו' ואי ר"ע כי אמר לה לאחר שיחלוץ לך יבמך ליתפסי בה קידושי דהא שמעינן לה לר"ע דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ע' רש"י שמבואר שיש ב' פירושים במשנה זו דמתחלה ס"ד דרבי ינאי דאינה מקודשת משום דהוי' דבר שלא בא לעולם^ב ול"ש אם יכול לעשותו עכשיו

יב. ונ"ל לומר דבר נאה דרק לאחר שאמר ר"י לרבי ינאי דטעמא דמשנה זו איננה משום א"א מקנה דשלב"ע יכול רבי ינאי לסבור דאדם מקנה דשלב"ע כשיטת הגמ' להלן (צג.) אבל קודם לכן הוא בע"כ סובר דא"א מקנה דבר שלב"ע כסתימת המשנה ודו"ק.

(המכונה תוס' ר"י הזקן) ובמג"מ דמש"כ הרמב"ם דמקודשת היינו מספק (וי"ג כן להדיא בדברי הרמב"ם ע' לקוטי שנויי נוסחאות מהדו' פרנקל ובשיטה לא נודע למי קידושין סב.) דאפ' השתא אם קדשה מקודשת מספק ולא מודאי. האמנם מרן המחבר זצ"ל בכס"מ ובב"י (אה"ע ס' מ') מביא דמקודשת בתורת ודאי (וצ"ע דבשו"ע אה"ע ס' מ' סעיף ו' פסק כהמג"מ דמקודשת רק מספק) וכבר תמה עליו המל"מ דאמאי ודאי מקודשת היא הא אפ' קידשה עכשיו לפני החליצה הוי' רק ספק מקודשת ולא ודאי (וע' אוצה"פ שם ס"ק י"ח)? והנה בשו"ת נוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' נ"ד אות י"א) מביא את דברי המשיג שביאר דכיון דהשתא אם קידשה מקודשת לו לגמרי מדרבנן (דאף דספיקא הוא הא סובר הרמב"ם דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן) וא"כ תו לא חשיב כדבר שלבל"ע וא"כ אפ' אם אמר לאחר שיחלוץ הרי היא מקודשת לגמרי (ואינו ברור לי אם ר"ל מדאורייתא או מדרבנן). והנוב"י עצמו הסביר הענין באופ"א והוא כתב בדבר שמונע החלות עכשיו מבלי טעם אלא מחמת גזה"כ אמרינן דאין לך בו אלא חידושו ורק אותו דבר לא מהני באותו זמן אבל לא חשיב הדבר כא"א לעשותו עד שגם אינו חל אם קנו באופן שיחול לאח"ז. ומשל למה הדבר דומה לקטן שמטעם גזה"כ אינו יכול לקדש אשה (אף שמצינו ששייך בו שאר קנינים) דאעפ"כ יכול לקדש אשה בעודו קטן שיחולו לכשיגדיל (ע' מש"כ לעיל לד.). והכא נמי ביבמה לשוק שמטעם גזה"כ יש צד שאין קידושין תופסין בה (אף שמצינו בשאר חייבי לאווין דקידושין תופסין בהן) דאעפ"כ יכול לקדש יבמה טרם הוחלץ לה כדי שיחול לאחר שיחלוץ לה יבמה. ונכדו הרב יד המלך (אישות פ"ז הט"ו) פ' דברי

ל"ש אם אינו יכול לעשותו עכשיו. ולבסוף א"ל רבי יוחנן דפירושו דאינה מקודשת כיון דלא תפסי בה קידושין השתא ול"ש למ"ד אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ול"ש למ"ד א"א מקנה דבר שלא בא לעולם. תרתי בלבי להעיר על סוגיא זו האחד דלמה אמר ר"ל דלולא דברי ר"י הו"א דטעמא דמשנה זו משום דר"ע היא הו"ל למימר דלולא דברי ר"י ס"ד דטעמא דמשנה זו היא משום שא"א מקנה דבר שלא בא לעולם וכמש"כ רש"י בדברי רבי ינאי (ושו"ר שהספר קיקיון דיונה עומד ע"ז עי"ש בדבריו). ותו השתא דאמרינן דטעמא דמשנה זו משום דלא תפסי בה קידושין השתא לאו פירכא היא אדברי ר"ל להקשות דמצינו דר"ע סובר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם דהלא טעם המשנה אינו משום א"א מקנה דבר שלא בא לעולם אלא משום דלא תפסי בה קידושין עכשיו? וצ"ב.

גמ' בא"ד לאחר שיחלוץ לך יבמך אינה מקודשת. הנה פסק הרמב"ם (אישות פ"ז הט"ו) האומר ליבמה הרי את מקודשת לי בזה לאחר שיחלוץ לך יבמך הרי זו מקודשת הואיל ואילו קידשה עתה היו קידושין תופסין בה מספק ע"כ. ובהגהות הרמ"ך שם תמה ע"ד הרמב"ם דהלא משנה מפורשת היא דבכה"ג אינה מקודשת? ותירץ בהגהות הרמ"ך דכבר אוקימנא אותה משנה כשיטת ר"ע דס"ל דאין קידושין תופסין בחייבי לאווין אבל לדין דקי"ל בעלמא דקידושין תופסין בחייבי לאווין ורק נסתפקנו גבי יבמה לשוק אם קידושין תופסין בה (דהא קיי"ל כשמואל דמספקא ליה בהכי) נמצא די"ל דמקודשת. וכבר כתב המאירי כאן ובקידושין (סג.) ובפירוש ר"א מן ההר שם

הכס"מ באופ"א (וזה דומה קצת לדברי המשיג הנ"ל) דכל המניעה בקנין בדבר שלבל"ע הוא משום שאין כאן סמיכת דעת כיון שהדבר ליתא עכשיו (וכ"כ הרבה ע' מש"כ הגרא"ו בקובץ שיעורים ב"ב אות רע"ו) וא"כ הכא כיון דאם השתא קידשה הוי' בת קידושין וחל בה קידושין מספק הרי חשיבה כישנה בעולם וא"כ מוכן שאפשר לקדשה ללאחר שיחלוץ לה היבם. ובשו"ת עונג יו"ט (ס' אה"ע ס' קמ"ב קרוב לסופו) מפרש דברי הכס"מ בפנים חדשות דהרמב"ם סובר דבספיקא דדינא מוקמינן אחזקה וגם סובר דמחזקינן מאיסור לאיסור (ע' מש"כ בחולין ט.) וא"כ מאחר שאם מקדשה עכשיו ללאחר שיחלוץ לה יבמה אמרינן דהוי ספיקא דדינא אם קידושין תופסין ביבמה לשוק ומאחר שבודאי פקע ממנה האיסור יבמה לשוק לאחר החליצה אמרינן דכלפי השוק עדיין היא בחזקת איסור עומדת דמחזקינן מאיסור יבמה לשוק לאיסור אשת איש ומה"ט חשיבא כמקודשת מודאי עיי"ש שהאריך בזה (ויל"ע אם גם כלפי המקדש חשיבא כודאי מקודשת לו וצ"ע).

צג.

גמ' בא"ד למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים אלו שבתות ויו"ט. מקרא זה כתוב במצוות אכילת מעשר שני ושאל בעינים למשפט דהיאך מלמדין יראת השם מאכילת מע"ש? וכתב העינים למשפט דבמצוות כגון אכילת מע"ש שהגוף נהנה קשה יותר לקיימן לש"ש וע"י קיום האי מצווה הוא מרבה יראת השם שלו וה"ה מצוות עונג שבת ועונג יו"ט כדדרש הגמ' מכל הימים. ועיי"ש

במשך חכמה. וע' בטל תורה דבר נחמד לבאר מנלן לגמ' דתורמים מן הרעה על היפה לכתחלה משום עונג שבת.

שם. דייק הערול"ג דמכאן משמע שמצוות עונג שבת הוא מן התורה דאי מדרבנן איך דרשינן קרא בתורה עליו. אכן העיר הערול"ג שבפסחים (סח:) דרשינן עונג שבת מקרא דישעיה דכתיב "וקראת לשבת עונג" (ישעיה נח:ג) ומבואר משם שזהו רק מדרבנן או עכ"פ מדברי סופרים? והוא מיישב שמצוות עונג שבת הוא מדאורייתא בגדר הלכה למשה מסיני ואח"כ בא ישע"י הנביא ואסמכיה אקרא. וע' בשדי חמד (כללים מערכת העי"ן כלל ס"ה) שהביא מח' בזה.

רש"י ד"ה אינו צריך להפר דכיון דקא משעבדא ליה למעשה ידיה לא מציא נדרה. הקשה הרמב"ם (נדרים פ"ב ה"י) דהא קי"ל הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד וא"כ כשהקדשה מעשי ידיה הרי פקע שעבודה לבעלה? ותירץ דחכמים עשו חיזוק לדבריהם ואמרו דהשעבוד לבעל לא פקע ולכן אינה יכולה להפקיע השעבוד ע"י קונם (וע' ספר המפתח שם שהביאו כמה מו"מ אם מיירי בקונם או הקדש ולעינינו מדוייק ברמב"ם דמיירי בהקדש ולא בקונם). והקשה החזון איש (אה"ע ס' ע"א סקכ"ד) סוף סוף לא מעכב ההקדש את השעבוד אבל קשה דמן התורה באמת פקע השעבוד ואיך תקנו חז"ל שלא חל ההקדש? ותירץ דבעכצ"ל שהקדש חמץ וכו' הוא דין דרבנן ג"כ והם אמרו והם אמרו והכא בשעבוד מע"י אשה לבעלה לא אמרו וכן מדוייק מלשון הרמב"ן הנ"ל שכתב אמרו וכו'.

צג:

גמ' בא"ד והא אקריון בחלמא קנה רצוץ וכו'. כתב בשו"ת התשב"ץ (ח"ב ס' קכ"ח) דאף דלפעמים איכא לסמוך על החלום בדיני איסור והיתר מ"מ בדיני ממונות החלומות לא מעלין ולא מורידין.

גמ' בא"ד בעו מיניה מרב ששת עד אחד ביבמה מהו וכו' או דלמא טעמא דעד אחד משום דאיהי דייקא ומינסבא. לעיל (כה.) נקט הגמ' משום דייקא וכו' ושם כתב הרשב"א שע"כ איפשט הגמ' הבעיא ממקום אחר אף דלא נזכר בשום מקום.

גמ' בא"ד כיון דזימנין דרחמא ליה וכו'. ע' רשב"א שכתב שלפעמים היא אוהבת היבם משום שגייסי בהו. וע' תוס' לקמן (צד. ד"ה כי). וראיתי בספר שערים מצויינים בהלכה שהקשה למה כאן אמרינן זימנין דרחמא ליה ולקמן באיכא דאמרי לא כתב זימנין דסניא ליה אלא דמיסנא הוא דסניא ליה כאילו בודאי שונאת אותו והוא הקשה דמשמע מזה שכח השנאה גדול מכח אהבה אבל בסנהדרין (קה:) אמרינן כי הדדי נינהו דכשם שכתוב גבי אהבת אברהם את הקב"ה "וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו" (בראשית כב:ג) מלמד שהאהבה מקלקלת את השורה ג"כ כתיב גבי שנאת בלעם את בני "ויקם בלעם כלילה ויחבוש את אתונו" (במדבר כב:כא) מלמד שהשנאה מקלקלת את השורה? ות' דלפי התוס' הנ"ל א"ש הגירסא שלפנינו משום שהם סברי דאה"נ אבל גדול שנאת השנואות וכו' ולכן שנאה הופיע טפי מאהבה אבל הרשב"א ותוס' חד מקמאי סברי דכי הדדי נינהו וכדיוקא דגמ'

דסנהדרין ולכן הם גרסי כאן זימנין דרחמא ליה ולהלן זמנין דסניא ליה.

תוס' ד"ה לאחר שאתגייר וכו' בא"ד אבל התם נולדים לא באו לעולם כלל. וק"ק דהא גירות דומה לנולדים דקי"ל (לעיל כב.) גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וא"כ אינו חשיב בעולם? אולי ע"ד הדרוש י"ל ע"פ מש"כ לעיל (מח.) שגרים הם הנשמות שעמדו במתן תורה ונאבדו מכלל ישראל ונעשו כעכו"ם ואח"כ חזרו וא"כ אפשר שכיון שיש לו נשמה כזו נחשב למפרע כאילו היה בעולם.

צד.

גמ' בא"ד לעולם תרי ותרי וכו'. ע' היטיב בחידושי רבינו מאיר שמחה הכהן.

גמ' בא"ד אין האיש נאמן לומר מת אחי שאייבם את אשתו. כתב הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ג הי"א) שאין האיש נאמן עד שיעידו ב' עדים שאין עד אחד נאמן אלא משום התרת עיגונא. וכתב על זה הבית שמואל (אה"ע ס' קנ"ח סעיף א') שבזה"ז לאחר חרם דרגמ"ה אין האיש נאמן לומר מתה אשתו ע"י עד אחד כדי להתירו לישא אשה אחרת כיון שזה דבר שנתחזק איסורא ואין עד אחד נאמן בדאיתחזק איסורא. ואם נפשך לומר שהאי איש הוא כמו עגון ודין הוא להאמין עד אחד יש לדייק שהדגיש הבית שמואל שאין עד אחד נאמן בו משום אתחזק איסורא ולא משום דהוי דבר שבערוה אבל א"כ צע"ק סמיכת הדברים. ובמקו"א (ס' ט"ו ס"ק כ"ב) הסתפק בזה הב"ש וע' בפתחי תשובה (אה"ע ס' א' סקי"ד) שכתב שיש מתירין ודלא כב"ש ועע"ש באוצה"פ (ס"ק ס"ג אות ח').

צד:

גמ' בא"ד ולא אמרינן מתוך שנאסרה אשת גיסו אגיסו תיאסר אשתו עליו. ע' ריטב"א.

רש"י ד"ה אי ר"ע וכו' בא"ד דלר"ע חמותו לאחר מיתת אשתו שריא. לאו דוקא מותרת אלא ר"ל שקיים בה איסורא בעלמא (סנהדרין עו:): ופרש"י (שם) איסור קללה בארור שוכב עם חותנתו. וע' מש"כ לעיל (מט.) בענין האי קללה. וכנראה יש רא"י שאיסור קללה גרע מערוה גמורה מדברי המהרש"ל (ע' מש"כ לעיל כא.) שס"ד דתוס' שאשת חמיו אסורה מן התורה מדין ארור דאם הוי' כערוה למה לא תנן אשת חמיו במתני' דריש מכלתין. אך אולי אין זה רא"י דאה"נ הו"ל לתוס' לפרוך כן אך הקשו טפי ממקראות מפורשות גבי דוד המלך ע"ה עיי"ש. וע' ריטב"א שכתב שיש מח' ראשונים אם יש בה כרת וזה תלוי בדין מינה וכו' דלעיל (עח:). ולשון הגמ' לקמן (צח:): דלר"ע קליש ליה איסורא ולא הותרה ועיי"ש ברמב"ן. (וע' מש"כ לקמן צח:)

צה.

גמ' בא"ד ההוא דעבד איסורא בחמתיה וכו'. בשלטי הגיבורים (ל: בדפי הרי"ף) הביא לשון הריא"ז שאם היתה חמותו מרגלא לבא אצלו ע"י אשתו מוציאינן אשתו ממנו. והרמ"א (אה"ע ס' ט"ו סעיף כ"ז) פסק דה"ה בשאר איסורי ערוה דקרובי אשתו דאם הן רגילות אצלו מחמת אשתו כופין אותו לגרשה. ועיי"ש בפתחי תשובה (ס"ק י"ד) שהקשה דמהיכי תיתי לומר שדברי הריא"ז נאמרו בכל

גמ' בא"ד רבא אמר עד אחד נאמן ביבמה וכו'. הרי"ף (כט: בדפיו) פסק כרבא דעד אחד נאמן להתיר יבמה לשוק ואף שהגמ' דחאה לדברי רבא ורב ששת הנך דחיאיתה לאו דסמכה ניהו. הנה מסתימת הש"ס משמע דעד אחד נאמן ביבמה בכל מקום בין אם בא לומר שמת להתירה לשוק בין אם בא לומר שנולד לו בן ומת בעלה ומותרת לשוק וכ"ה הכרעת הרמב"ם (יבום פ"ג ה"ה) ובעל המאור (שם) והרמב"ן (מלחמות ה' שם ובחידושי הרמב"ן ב"ב קלד:) והרשב"א (בחידושו לכאן ובשו"ת הרשב"א ח"א ס' אלף רנ"ב). אכן הראב"ד השיג ע"ד הרמב"ם וכתב דאין עד אחד נאמן לומר שנולד לבעלה בן לפטורה מן היבום דהא אפ' הבעל עצמו אינו נאמן בכה"ג (וע' ברשב"א שכתב דלק"מ דשאני בעל דאם אמר הוא שיש לו בן ואח"כ מת לא תהא אלמנתו דייקא ומינסבא אלא ליסמך על דברי בעלה לגמרי משא"כ בעד אחד עדיין דייקא ומינסבא). נמצא דהראב"ד מפרש הבעיא דוקא בהלכה בעלה ובנו למדה"י ושמענו שמתו שניהם ואינן יודעין איזה מהם מקודם דבכה"ג אמרו רב ששת ורבא דנאמן עד אחד לומר דתחילה מת בעלה ואח"כ מת בנו ופטורה מן היבום. וע"ע במג"מ ובמגדל עוז. וכל זה נאמר לדעת הרי"ף דס"ל דהלכתא כוותיה דרב ששת ורבא אך הרא"ש (ס' ד') פסק כדחויא דש"ס דאין העד אחד נאמן להתירה לשוק (ועוד כתב הרשב"א בדברי הראב"ד אף דאין עד אחד נאמן לומר שנולד בן לבעלה כדי להתירה לשוק מ"מ חיישינן לעדותו לחומרא ואסורה להתייבם אלא צריכה חליצה מן היבום). ובשו"ע (אה"ע ס' קנ"ח סעיף ג') פסק כהראב"ד והרמ"א חשש לדעת הרא"ש וכ"מ ביש"ש (ס' כ"ה). אך ע' בבית שמואל שכתב שבשעת הדחק יש לסמוך על המקילין.

כתב דמלבד איסור אשת איש החמורה שנכשל בו גם נכשל באיסור דרבנן של בת אנוסתו בחייה (כמבואר לקמן צז). וכ"ש זו שאינה אנוסה אצלו אלא זינתה עמו וצריך להתוודות גם על זה. אך הדגיש הנוב"י דמשו"ה אין צריך לגרש את אשתו דאע"פ שגזרו עליה משום בת אנוסתו מ"מ פסקינן דאם נישאת לא תצא. ועוד הזהיר הנוב"י שאע"פ שבדרך תשובתו יקבל על עצמו כל מיני סיגופים ומניעות מכגון שתיית יין וכדו' אין לו ליענש את אשתו עי"ז ומותר לו לשתות יין בליל עונה. ועיי"ש באריכות.

גמ' בא"ד אי לאו דאמר שמואל אין הלכה כרבי יהודה אסרתיה עלך איסורא דעלם. ולמה אינה אסורה לו מדין

קרובי אשתו אולי דוקא בחמותו אמרו דגייסא בה מחמת בתה ולא בשאר עריות וכן מצינו חשד דוקא גבי חמותו לעיל (נב.) ובב"ב (צח: וע' מש"כ שם). וכנראה דבר זה תלוי במח' הרמב"ם והראב"ד (הל' איסור"ב פ"ב הי"ב ועיי"ש במג"מ ובמג"ע).

שם. ע' שו"ת נודע ביהודה (או"ח מהדו"ק ס' ל"ה) באחד שזינתה עמו אשת איש ואח"כ הוא נשא את בתה ועכשיו רוצה לחזור בתשובה. והנוב"י כתב שצריך להודיע לחמיו שאשתו זינתה (אבל אינו צריך לפרש שהיא זינתה עמו) משום שהיא אסורה לבעלה מדין סוטה ודאית. וגם סידר לו הנודע ביהודה כמה אופני תשובה ובכללם התחזקות בלימוד התורה שלו ועיי"ש מוסר השכל בדבריו¹. ועוד

יג. הנה הרוקח (בהלכות תשובה) פירט סדר התשובה למי שנכשל באיסור אשת איש שיש לו לשקול צערו כנגד הנאתו שנהנה בה ושנה תמימה אסור בבשר ויין (חוץ מש"ק יו"ט ופורים) ולא יאכל לחם חם ולא ירחץ כי אם ביו"ט מעט ולא ילך לראות בשום שחוק ואם ילך לנישואין יהיה שם רק לברכת חתנים ולא יעדן עצמו בשום דבר וילקה בכל יום וישכב על דף אחד בלא כר כי אם בשבת ויו"ט ישכב על תבן או קש וכר בראשו ויסיר רוח הבהמית שבו חומד התאוה מלהיות קשתו ננערתו וחיי צער יחיה וילבש שק על בשרו ולא ידבר מענין התאוה חשקים נשוקים ומשמושים ומיני אהבות וחשק חמודים. ומאחר שבעצם ענשו מיתה יסבול צער קשה כמיתה וישב בקרח או בשלג בכל יום פעם אחת או פעמיים (בשו"ת מהר"ם ב"ב דפוס פראג ס' אלף כ"א הוסיף דצריך להשאר שם כשיעור קריאת שמע פרשה ראשונה ובכל בו (ס' ס"ו) כתב כדי שיוכל לגמור והוא רחום וכו' עד שמע ישראל) ובימות החמה יושב לפני זבובים או לפני נמלים או לפני דבורים או יסבול יסורין הקשין לו כמות ואין לו להשתמש באשה כי אם באשתו הטהורה ויש לו להתוודות בכל יום ויום בבכי ובאנחה ובכל מיני סיגוף וצער מאחר שאסרה על בעלה עכת"ד. והנוב"י בנדון דידן הקיל מעליו התענית וסיגופים וכתב דהתמדת התורה היא העיקר (עיי"ש סדר הלימוד הנכון) ואמירת תהלים בחצות הלילה וכיון שהוא אדם חלוש ומתמיד בתורה גזר עליו הנוב"י שלא יתענה רק בערב ר"ח ופעם אחת בשבוע מלבד אלול שיתענה ב' או ג"פ לשבוע כפי כחו ובעשיית יתענה כל יום ובימי החורף מתחלת חשון עד ר"ח ניסן יתענה ג"פ בכל שבוע ובתוכם יום אחד שלם לילה ויום ככה יתנהג ג' שנים רצופות. ואם הוא רגיל בתיקון חצות וללמוד תורה ולומר תהלים מחצות הלילה עד אור היום יכול להקל קצת מהתעניות ויתענה רק פעמיים לשבוע בימי החורף וכו' וכו' עיי"ש בפנים. ולענין תשובת האשה שזינתה תחת אישה ע' שו"ת מהר"י מברונא (ס' רכ"ו) ובשו"ת מר"י וויל (ס' י"ב) ושו"ת שבות יעקב (ח"ג ס' קכ"ח).

שהוא איסור שאינו אלים ולא נקט שהוא איסור דרבנן וע' מש"כ שם.

צה:

גמ' בא"ד רבי יוסי אומר כל שפוסל וכו'. ע' מל"מ (גירושין פ"י ה"ט) בביאור כל הסוגיא דרבי יוסי.

צו.

גמ' בא"ד ובדרב המנונא קמיפלגי דאמר וכו' דרב אמר הרי היא כאשת איש ומיפסלא בזנות ושמואל אמר אינה כאשת איש ולא מיפסלא בזנות. כתב הגרי"ע באתון דאורייתא (כלל ח') שהמח' רב ושמואל כאן (ולעיל צב:) תלוי בעיקר יסוד האיסור יבמה לשוק הוא איסור אשת איש של האח המת שניתק מאיסור כרת בחייו לאיסור לאו לאחר מותו אך לפי שמואל האיסור יבמה לשוק הוא איסור חדש. והוא כתב (קונטרס אחרון הערה כ"א) שזה ג"כ יסוד המח' דלקמן (קד.) אי חליצה נחשבת כגמר דין או תחילת דין. ואמר הגרא"א דאע"פ שרב אמר אין זיקה ושמואל אמר יש זיקה (לעיל יח:) אין זה סותר גמ' דידן דכאן פליגי בחומר האיסור חדש דיבמה לשוק אם ניתן בה חומר דאשת איש או לאו אבל שם פליגי בדרגת האגידות בין היבם ליבמה. ושוב אמר הגרא"א שדבר זה תלוי במח' האחרונים בכוונת הרשב"ם (ב"ב קלה. ד"ה נקל) שיבמה לשוק הוא כאיסור חנק וכתבו הב"ח ומהרש"ל שם דהיינו משום שאיסור יבמה לשוק הוא שלא נסתלק ממנה איסור אשת איש דבעלה שמת עד שנפטרה מזיקת היבם ובשו"ת המהרי"ט (ח"ב אה"ע ס' י"ח) כתב

הנטען אל האשה אסור בבתה (לעיל כו. ולקמן צז.)? כתבו הרשב"א והריטב"א דהתם אינה אסורה אלא לכתחלה אבל בדיעבד אם נישאת לא תצא והכא בדיעבד מיירי ומשו"ה פשוט דאינה אסורה עליו השתא.

גמ' בא"ד אמר רב חיסדא מחזיר גרושתו וכו'. הקשה הריטב"א אמאי לא פריך כאן מאי איריא בא עליה (כדפריך להלן אצל סוטה) הא אסורה מכבר אפ"י ע"י קידושין בלחוד? ותירץ די"ל דאיכא לאוקומי כד' רבי יוסי בן כפר דס"ל מן האירוסין מותרת (לעיל יא:). ושוב הקשה הריטב"א דהא גם ר"י בן כפר מודה דנכנס לחופה ולא נבעלה יש לה איסור מחזיר גרושתו וא"כ עדיין משכח"ל איסור בלא בא עליה? ותירץ הריטב"א דההיא איסורא דרבנן דכל מקום שאוסרת ביאה מדאורייתא אסרו בחופה מדרבנן מפני שהיא הכשר ביאה והיא עושה נשואין.

גמ' בא"ד אלא סוטה לבועל האי איסור קל הוא איסור חמור הוא דהיינו אשת איש. וצ"ע דלמסקנא מיירי באשת איש ומפרש דנקרא איסור קל משום שיש לו היתר בחיי אוסרו ע"י גט וא"כ שוב אין לנו מה לפרוך על סוטה לבועל ואמאי לא מוקמינן באיסור קל בסוטה לבועלה? וע' ריטב"א.

רש"י ד"ה אלא יבמה לאחיו וכו' בא"ד וכי בא עליה שני בא על איסור קל. ויש להעיר דהבא על יבמתו לאחר שאחד מן האחין כבר עשה בה מאמר אינו אסור אלא מדרבנן ואמאי קרי ליה רש"י איסור קל הלא פחות מכן הוא? וע' מהרש"א. וכע"ז מצינו מכבר שכתב רש"י לעיל (ח:) גבי איסור אחות זקוקתו

צו:

גמ' בא"ד אמר רב לא עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול. ע' בקרן אורה וע' מש"כ לעיל (יח., יט.).

גמ' בא"ד הראשונה חולצת ולא מתייבמת והשניה או חולצת או מתייבמת. ע' רש"ש ומרומי שדה שכתבו שלשון זה אינו מדוקדק ואם רוצה לייבם לשניה צריך לעשות כן תחילה ואח"כ יחלוץ לראשונה דאל"כ מאחר שכבר חלץ לראשונה כבר נאסרה עליו השניה מדין בית אחד הוא בונה ואינו בונה שני בתים (לעיל י:).

גמ' בא"ד שנחלקו רבי אלעזר ורבי יוסי עד שקרעו ספר תורה בחמתן וכו'. כתב בתוס' הרא"ש (להלן צט:) דלא פריך השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לכ"ש משום שהאי כלל הוא דוקא תקלה דאיסורי אכילה (כמש"כ התוס' לקמן צט:). ותוס' רבינו פרץ שם אכן גרס בגמ' דידן ומה בהמתן וכו' והוא כתב שקריעת ס"ת הוא דבר מגונה כמו אכילת מאכלות אסורות.

גמ' בא"ד כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכו'. ע' מהרש"א שהקשה דלמה לי קרא לומר שכל מה שעשה יהושע ע"פ דת משה עשה הלא לא היה לו ממי לקבל כי אם ממשה רבינו? ותירץ המהרש"א דס"ד שעשה מדעת עצמו ולכן אמר קרא כאשר צוה ה' את משה וגו'. (וע' מש"כ לעיל עא:)

גמ' א"ד ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב

שדעת הרשב"ם הוא שע"י מחזקינן מאיסור לאיסור ואמרינן כיון שלפני מיתתו היתה מוחזקת באיסור אשת איש גם לאחר מותו הרי היא בחזקת איסור יבמה לשוק שהוא איסור אחר וצ"ב. ונראה לי ליישב קושיית הגרא"א דאולי י"ל שרב לדברי האומרים יש זיקה קאמר כדאיתא בגמ' לעיל (כו:). ויש להדגיש בגדר האיסור יבמה לשוק שכתב המאירי (לעיל כ:). שאינו בא לחזק מצוות יבום אלא הוא לאו בפ"ע אבל מרש"י (קידושין כז: ד"ה כנוסה) משמע דאכן נאמר הלאו רק לחזק מצוות יבום וז"ל לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר אלא יבמה יקחנה לאשה בביתו עכ"ל ומבואר שגדר יבמה לשוק הוא לחזק מצוות עשה דיבמה יבא עליה. כנלע"ד. וע' בכלי חמדה (פ' כי תצא אות י"ג סק"א).

גמ' בא"ד עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול. ביארו התוס' לעיל (נז: ד"ה וחיביבין) שעשו כן מפני שביאת פחות מכן ט' שנים אינה ביאה. וכתב הריטב"א לעיל (יב:) דאע"ג דאשכחן בדורות הראשונים דאוליד בן ח' שנים התם היה ע"י נס ובזה"ז אין ביאה אלא מבן ט' שנים ומעלה. וכתב שם בהגהות הרה"ג אהרן יפה"ן זצ"ל על הריטב"א שיש בזה מח' ראשונים בסנהדרין (טט.) דלפי היד רמ"ה שם שאני דורות הראשונים משום שהיה להם נסים ובחידושי הר"ן שם כתב משום שנשתנה הטבע ע"י חלישות הכח אחר מתן תורה. וע' בהגהות היעב"ץ (ע"ז כד: תוד"ה פרה) שכתב כדברי ח' הר"ן והוא השווה האי השתנות בטבע למה שכתבו התוס' שם לענין טבע הפרה. וע' מש"כ לעיל (עה:). בענין נשתנה הטבע.

וכו' דאמר רבי יוחנן משום רשב"י וכו' י". ע' מהרש"א שהקשה דלמה לא אמרינן שהקפיד רבי יוחנן מחמת הא דאמרו (מגילה טו.) כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם ותירץ דאי משום הא למה דוקא ר"י הקפיד הלא לכ"ע הו"ל להקפיד מאחר שהוא מונע גאולה מכולם.

תוס' ד"ה קרעו משמע בכוונה. כתב הגרי"ע (אתוון דאורייתא כלל כ"ד) הרי דרך מה שהאדם עושה בכוונה מתייחס אליו ושייך לומר שהוא עשאו אבל מה שעשאוהו ידיו ואיברי גופו בלי דעתו וכוונתו כלל נחשב אך כנעשה מאיליו וע"כ אילו לא קרעו בכוונה לא יתכן לומר מלת קרעו רק מלת נקרע. ואני אומר שכן מבואר לעיל (לג:) דנקט מתני' החליפו פריך מידי ברשיעי עסקינן ומשני תני הוחלפו וביאור הדבר דלשון החליפו משמע בכוונה ומה"ט פריך אטו ברשיעי עסקינן ומשני תני הוחלפו דמשמע שלא בכוונה. (וע' מש"כ כתובות ב:). וע"ע מש"כ הגרי"ע בבית האוצר (א-ל כלל קע"ט).

צז.

גמ' בא"ד שפתותיו דובכות בקבר. הקשה המהרש"א דהא גופו נרקב

בקבר וא"כ איך שפתותיו דובכות? עיי"ש ט". וביאר הערול"נ ע"פ הזוהר בפ' ויחי דאע"פ שנרקב גופו עדיין נר"ן (=נפש רוח נשמה) שלו קיים נשמתו שהיא בג"ע העליון ורוחו שהוא בג"ע התחתון קשורים הם בנפשו שנשארת בקברו כמו האדם בחייו ולכן מחמת נפשו שפתותיו דובכות כשאר חלקים שלו נמצאים בעוה"ב. וכנראה זהו כוונת המהר"ם עיי"ש.

רש"י ד"ה דובכות נעות. וגם בפירושו על שה"ש (ז:י) כתב רש"י דדובב פירושו מרחיש שיסודו מלשון דיבה ודיבור וכ"כ האבן עזרא שם. וכתב בשיטמ"ק בשם הגליון בזה"ל ותימה מה לשון נעות לדובכות. ואומר רבי מנחם חסיד ז"ל שראה בפירושי ארץ יון דובכות לשון זבות כדמתרגמינן "זבה" (ויקרא טו:יט) דייבא וה"פ כל ת"ח שאמר דבר שמועה בעוה"ז שפתותיו זבות כאדם הישן ונוטף ריר מפיו כך הם בקבר הם כמו ישנים בנחת ונוטף ריר מפיהם. והכי קאמר מה כומר זו כיון שאדם נוגע בה דובב מיהו במסכת שקלים ירושלמי (פ"ב ה"ה) גרסינן בהדיא בפרק מצרפין שקלים כיון שאומרים הלכה מפיהם של צדיקים שפתותיהם מרחשות עמהן בקבר עכ"ל. וכ"ה בשיטמ"ק (בכורות לא: אות ו').

יד. ולכאורה צע"ק למה הקפיד רבי יוחנן על ר"א הלא רבי יוחנן עדיין בחיים היה וא"כ אפ' אם אמר ר"א מימרא בשמו לא מעלה ולא מוריד? ואולי צ"ל דמאחר שראה רבי יוחנן שר"א לא אמר הדבר בשם אמרו כשהוא בחיים הקפיד משום שמסתמא גם לאחר מותו לא ירגיל פיו לומר הדבר בשמו ומחמת כן לא ישיג רבי יוחנן הני מעלות בשמיא ודו"ק.

טו. ויעויין בהקדמת המחבר לספר שפתי ישנים לבעל השפתי חכמים (על פרש"י עה"ת) שכתב דה"ה שאם רק אמר שמות הספרים יכול להשיג מעלה גדולה כמש"כ השל"ה (יג.).

פרק אחד עשר

כלל וא"כ בכה"ג משכח"ל היתר באנוסת ומפותת אביו ובנו. ואולי י"ל עוד שמעשה האונס מורה על דעתו שאינו מכוון לשם קידושין וכאומדנא דמוכחא היא ועוד דכיון שהיא אינה מרוצה בכך אפי' אם הוא בעל לשם קידושין מ"מ אינו כלום וז"פ. (ע' מש"כ לעיל כב.)

גמ' בא"ד הנטען מן האשה אסור באמה ובבתה ובאחותה. כתבו הריטב"א ונמ"י ורבינו ירוחם דרק להני ג' קרובות אסור אבל לשאר קרובותיה מותר. אכן הרמב"ם (איסור"ב פ"ב הי"א) מביא שאסור בכל ז' קרובותיה וכ"כ הרמב"ן בשם הבה"ג. (וע' מש"כ לעיל כו.)

גמ' בא"ד כי תנן מתניתין לאחר מיתה. אבל קודם מיתתה אסורין עליו קרובי אנוסתו. וע' במל"מ (איסור"ב פ"ב הי"א) שהסתפק במי שבא על אשה בשוגג או באונס האם גם בכה"ג נאסרו עליו קרובותיה.

גמ' בא"ד א"ר גידל א"ר מ"ט דרבי יהודה דכתיב לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו כנף שראה אביו

מתני' בא"ד נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו אנוסת בנו ומפותת בנו. הנה הורו מקצת הגאונים שכל אשה שתיבעל בפני עדים צריכה גט משום שיש חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וחזקה זו אומרת שלשם קידושין בעלה. האמנם הרמב"ם (גירושין פ"י הי"ט) הביא דבריהם וחלק עליהם ואינו חושש לקידושין (וכ"פ בשו"ת הריב"ש ס' ו' ובשו"ע אה"ע ס' כ"ו סעיף א' עיי"ש ובביאור הגר"א סק"א). הרשב"א ויד רמ"ה (גיטין פא:) הביאו ראיה לפסקו של הרמב"ם מדינא דהכא דאי חוששין לקידושין היכי מתירין אנוסת ומפותת אביו או בנו הלא יש לחוש שאשת אביו היא או כלתו היא דאולי בא עליה לשם קידושין^א. וכתב הרשב"א דא"ל דכאן מיירי דוקא באונס ומפתה בלא עדים דהלא סתמא קתני. ובדעת הגאונים צריכים אנו לדחוק ולומר דאכן מיירי דוקא בלא עדים ואילו בעדים אסורה. א"נ נראה די"ל שגם הגאונים מודים שאם בעל אשה בפני עדים ואמר להדיא מתחילה ועד סוף שאינו מכווין לשם קידושין דבכה"ג אין חוששין לקידושין

א. הגרעק"א (שו"ת רע"א מהדו"ת ס' ע"א) הביא ראיה מדברי הרשב"א דמהני קידושין בלילה דאל"כ אין ראיה מהיתר דאנוסת אביו וכו' שלא חיישינן לקידושין דדלמא אנסה בלילה דבלא"ה אין כאן קידושין. ונ"ל די"ל דהגאונים ס"ל דאה"נ ל"ש קידושין בלילה (ע' בפת"ש אה"ע ס' כ"ו סק"ז) ואפשר לאוקומי ההיתר דאנוסת אביו וכו' בשאנס או פיתה אותה בלילה דאין כאן חשש לקידושין.

לא יגלה וכו'. ע' מש"כ לעיל (ד.) בשם הגרע"א בהא דלא פסקו הרמב"ם סמ"ג וחינוך כרבנן ולא כרבי יהודה. וכתב האור שמח (שגגות פ"ד ה"ב) שחל איסור אשת אביו על איסור אשת אחי אביו אע"פ שבעלמא אין איסור חל על איסור דהכא אמרינן דמיגו שיש גזה"כ דכנף אביו בשומרת יבם דאביו שאיסור זה חל על איסור אשת אחי אביו גם איסור אשת אביו חל על איסור אשת אחי אביו משום גזה"כ. מבואר מדבריו שהאו"ש חולק ע"ד הגרע"א וס"ל דהרמב"ם אכן פוסק שיש איסור כנף אביו בשומרת יבם דאביו וא"כ תימה שלא הביא הרמב"ם האי דינא. וע' בשו"ת בנין ציון (ח"א ס' נ"ז) עוד טעמים לכאן היאך חל איסור כנף אביו אע"פ דבעלמא אמרינן דאין איסור חל על איסור.

וכתב המאירי שמיירי בהאי משל שנשאה בהיתר ובע"כ דלא כרבי יהודה. ויש סמך לזה ברש"י ד"ה והוא בעלה שכתב שמות ישראלים משא"כ בשאר משלים בסוגיין מפורש בגמ' שהיה עכו"ם שעבר על איסור ערוה (ורק במשל האחרון כגון ראובן שיש לו ב' בנות וכו' השתמש הגמ' בשם ישראל מפני שעשה כן בהיתר). וצ"ע מנ"ל לרש"י ומאירי ההנחה הזאת דמיירי דוקא בנשואי היתר. וכנראה דצ"ל שרבי יהודה ס"ל כר"ע (מט.) דאין קידושין תופסין בחייבי לאווין ואנוסת אביו הוי חייבי לאווין לפי רבי יהודה ואין קידושין תופסין בה. וכמדומה ראיתי בספר שכתב שכשם שר"ע סובר כר"י גם צריך לומר דר"י סובר כר"ע. ותדע דאמרינן לעיל (סב:) שר"י היה מתלמידי ר"ע. ושומ"מ דבר זה בערול"נ.

תוס' ד"ה עריות שאר כתיב בהו וכו' בא"ד ואר"י דסברא היא כיון דכתב שאר בקרא ועל ידי הנישואין באה השארות. משמע שע"י קידושין לא נאסרו עליו ז' קרובי אשתו וע' מש"כ לעיל (ג.) בענין זה וכנראה זה גם כוונת הגרע"א בגליון הש"ס והקרן אורה וישרש יעקב כאן שציינו התוס' דשם.

צז:

גמ' בא"ד אמר רמי בר חמא דלא כרבי יהודה דמתני' א"ל הוא וברי הוא אחתיה אנא דהאי דדרינא אכתפאי וכו'. וצ"ע דמה רא' שאינה כרבי יהודה משום שאנוסת אביה היתה אשת אחיה הא אפ"ל דאיירי בדיעבד ותפס קידושין באנוסת אביו אפ' לר"י אע"פ שאסור לישאנה?

מתני' הגיורת שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבמין אפילו הורתו של ראשון שלא בקדושה ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה וכן שפחה שנשתחררו בניה עמה. ע' בריטב"א שפ' שמיירי בהורתן ולידתן שלא בקדושה ואח"כ נתגיירו. וכתב הריטב"א בגמ' בבני יודן שרב אחא בר יעקב התירו להם איסור אשת אחיו משום שבעלמא יש ג' סיבות לאסור אשה לגר וכולם לא שייכי כאן: א' היא שיש קורבה דאם מן התורה בגר שלידתו היתה בקדושה ויש לו יחוס האם וזה ל"ש כאן דכבר כתב הריטב"א דמיירי בשהורתן ולידתן שלא בקדושה. ב' היא סברת שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה (ע' מש"כ לעיל כב.) וגם זה לא שייך כאן כיון שאין אישות לעכו"ם אלא בעולת בעל אית בהו ולא אישות ולא נאסרה עליו אשת אחיו בגויתן

יבום (וצ"ע הסתירה בדברי הרמב"ן בזה)^ג. והריטב"א כאן דחה דחיית הרשב"א וכתב להליץ בעד הרמב"ן שלא מצינו שהותר להם איסור ערוה משום מצוות יבום. וכתב בהערות הרה"ג אהרן יפה'ן זצ"ל על הריטב"א לבאר המח' דהרשב"א סובר שיבום קודם מתן תורה היה מצווה גמורה וכיון שלאחר מתן תורה המצווה דוחה איסור ערוה דאשת אחיו גם קודם מתן תורה יש כח במצוות יבום לדחות איסורי ערוה ומה"ט ייבם יהודה את תמר. והריטב"א סובר שמצוות יבום נולד ע"י איסור אשת אחיו (ע' מש"כ לעיל יג:) ולכן אינו מתיר שאר איסורי אישות (וע' מש"כ לעיל ה: בענין מצוות יבום קודם מתן תורה). ועע"ש בהערות שהאריך בענין זה. והוא הדגיש שכל זה הוא לשיטת הרמב"ן כאן וחידושי הר"ן (סנהדרין נח.) שכל איסורי ערוה משום קורבה דאישות מותרות לבני נח וכגון כלתו חמותו אשה ובתה ואחות אשתו ורק לר"ע יש גזה"כ מיוחדת לומר שבני נח נזהרו באיסור אשת אביו מדכתיב "על כן יעזב איש וכו'". אך לשיטת רש"י שם בסנהדרין נמצא לפי ר"ע דכל איסורי

ולכן גם בגזירתם לא גזרו משום שמא יאמרו וכו'. ג' היא סברת אתיא לאחלופי בישראל וגם טעם זה לא שייך באשת אחיו דהכל יודעים שאין אישות לעכו"ם וכו"ל. וביאר הרמב"ן שאין אישות לבני נח דכתיב באישות קיחה ולא שייך קיחה בבני נח רק שייך בהו בעולת בעל (כן הביא רש"י לעיל מה. בשם רב אחאי גאון). והרמב"ן הביא רא"י לזה דיעקב אבינו נשא ב' אחיות ולא הוצרכו חז"ל לומר שהיו אחיות רק מן האב ולא מן האם לפי שאיסור אחיות הוא איסור אישות בשניהם ובבני נח שלא שייך אישות אין האחיות אסורות^ב. זאת ועוד הביא הרמב"ן רא"י שאין אישות לבני נח דאל"כ איך הותר תמר ליהודה ואת"ל דאה"נ היתה אסורה עליו מאי קאמר "צדקה ממני" הלא איסורא קעבדה ועוד דא"כ צ"ע המ"ד דלא פסק לדעתה (סוטה י:) וכ"כ בחידושי הר"ן (סנהדרין נח.). והרשב"א דחה האי רא"י של הרמב"ן ע"פ מה שכתב הרמב"ן עצמו עה"ת (פ' וישב) דמצוות יבום קודם מתן תורה היתה דוחה אפ' איסור ערוה דכלתו ולכן הותר תמר ליהודה ע"י מצוות

ב. ואין זה כדברי הרמב"ן בפירושו עה"ת (בראשית כו:ה) שכתב דמשום שהיו בחוצה לארץ הותרו לו ב' אחיות.

ג. ראיתי בשו"ת הרשב"א (ח"א ס' צ"ד) שכתב בזה"ל ועל אשר נשא יעקב שתי אחיות דע שהתורה נכונה על שלושה עמודים אחד זמן והשני מקום והשלישי כלים. הזמן לא כל הימים אסורים במלאכה כשבת ויו"ט ולא אסורים בחמץ כפסח ולא חייבין בסוכה ובלולב כחג. והמקום שלא בכל מקום חייבין בתרומות ובמעשרות ואסורין בטבל כארץ ישראל ולא חייבין בקרבנות כבית הבחירה. והכלי לא בכל דבר יוצאין תמורת הלולב והאתרוג ולא כל דבר מקריבין כבקר וצאן ותורים ובני יונה ולא ראוי להקריב ככהן. ואיני יכול לפרש יותר ומשכיל על דבר ימצא עכ"ל. ואני הקטן באתי לבאר סוד דברי הרשב"א ע"פ מה שנלע"ד בס"ד שהוא מכוון לג' תירוצים מפורסמים היאך נשא יעקב אבינו ב' אחיות. האחד שחסר בזמן ר"ל שחי קודם מתן תורה ואז אין איסור בכך (יתכן שזהו פירושו כד' הנפש החיים הידוע). ועוד י"ל שחסר במקום וכמ"ש הרמב"ן דבחז"ל לא קיימו האבות את התורה. ועוד י"ל שחסר ב"כלי" דהיינו הגברא דר"ל שאין

קורבה שע"י אישות נאסרו גם לגויים. והרמב"ם (מלכים פ"ט ה"ה) פסק הלכה שלא כדברי רש"י (ועיי"ש בהלכה א' שגם כתב הרמב"ם שלא כדברי הרשב"א דיבום היה מצוה קודם מתן תורה). ויל"ע ובתוס' ישנים בריש מכילתין כתב שיבמות הוא המסכתא ראשונה שבסדר נשים משום שיבום היא המצווה הראשונה שאירע בנשים כדכתיב גבי יהודה ותמר וזהו כדעת הרשב"א.

רש"י ד"ה מתני' לא חולצין וכו' דאחיה מן האב בעינן וגר אין לו שאר האב דרחמנא אפקרי' כזרע בהמה שנאמר וזרמת סוסים זרמתם. כך מבואר בדברי רבא להלן (צח.). אך צע"ק דרש"י עצמו מביא פירוש אחר לענין זה שהרי כתב רש"י (ד"ה בתר אביו) דאין אחיה מן האב לגר דסתם עובדת כוכבים זונה היא ומאיש אחר הוא וזהו טעם אחרת מהנ"ל.

רש"י ד"ה אח מאב וכו' משלות הן ורגילים בני אדם לאומרן. בתוס' (ד"ה אח) כתבו דאלו המעשים לא משמיעין לך מידי אלא לתשובת הצדוקים נאמרו ופ' המהרש"ל (בחכמת שלמה) שאם ישאלום המינים חידות ואז יוכלו להשב להם להודיע שהתורה שלנו שלמה בכל החכמות. וכעיי"ז כתב הרשב"ם (ב"ב צא.) במה שהזכיר הגמ' שם שם אמו של אברהם אבינו ע"ה (וע' בערול"ג). ובמאירי כתב שהיו לרבתינו משלים וחידות נאמרות באיסורי ביאה כדי להפליג בסיפור גנותן עד שיהיו השומעים נזהרים בכך אלא שמתוך צחות המשלים הוזכרו אף ביאות של היתר. וכתב בהגהות היעב"ץ שיש נפ"מ לדינא לענין חיובי קרבן חטאות כשבא על עריות כהנה וכדתנן (כריתות יג.) יש בא ביאה אחת וחייב עליה שש חטאות. וכנראה התוס' לא חשו לזה משום שיש מהם איסורים שאינם חל על איסורים וכמובא ברמב"ם הלכות שגגות.

רש"י ד"ה נשי דהדדי אשת אחיו ולא משום ייבום אלא אפילו במקום בנים דקסבר אין קורבה לגר דקקטן שנולד דמי. וקשיא לי למה תפס רש"י אפי' במקום בנים הול"ל אפילו בחיי אחיו דהא נשי דהדדי משמע דהאי נשא אשת האי אחיו והאי אחיו נשא אשת האי אחיו והחליפו נשותיהם (וע' מש"כ לעיל כ:). ושור"ר שכן העיר הישרש יעקב ע"ד רש"י. (וע' מש"כ לעיל יז:).

צח.

גמ' בא"ד תאומים דטפה אחת היה ונחלקה לשתיים. ע' בנוב"י (אה"ע ס' פ"א). וע"ע בספר חסידים (ס' תקט"ו) שכתב שאשה בתוך מ' יום לעיברה יכולה להתעבר מב' בני אדם ולא לאח"כ. וע"ע בשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' קס"ח) ובמהרש"ם (דעת תורה יו"ד סימן נ"ז אות מ"ג) ובספר מנוחת שלום (ח"ג סי' ח') להגרי"ח סופר שליט"א.

דינו כישראל אלא כבן נח שאינו מוזהר על איסור זה (ותלוי בחקירת המל"מ בפרשת דרכים דרוש א' ואכמ"ל).

גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא מפני מה מעוניין וכו' שאין עושין מאהבה אלא מיראה וכו' עיי"ש הסוגיא נמצא דלמ"ד דמיראה לאו כלום הוא ס"ל דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולכן ב' דיבורי ר"ע תלויים זב"ז דבראשית אמר דגר נושא אשת אחיו מאמו משום גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ועכשיו שאמר דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי הוצריך לומר "שנית" דברה עמו וכו' לומר לך דמיראה לאו כלום ומה"ט הגרים בזה"ז מעוניין ויסורין באין עליהם לאו משום שלא קיימו ז' מצוות בני נח אלא מפני שקיימו מיראה וזה לאו כלום אצל הגויים ודפח"ח. וע"ע בקובץ ישורון (גליון א' עמ' נ"א) פירוש נאה בדבר.

תוס' ד"ה על עסקי נינוה וכו' בא"ד
וי"ל דהני לאו עסקי נינוה נינהו וכו'. ובתוס' הרא"ש תירץ להיפוך דכיון שזה ג"כ היה בעסקי נינוה הכל חשיב כנבואה אחת. והקשה החמדת שלמה ע"ד התוס' שאיך יתכן לומר שנבואת הקיקיון היה באותו היום אם מפורש בקרא שהיתה אחר ג' ימים שישבו אנשי נינוה בצום? ועוד דבתוס' (ד"ה רב נחמן) כתב שמשיחת יהוא אינו צריך גדול ונינוה צריך גדול וקשה שאין זה עולה על הדעת. ולכן כתב החמדת שלמה שברור הוא שתירוצי התוס' דהני ב' ד"ה נתהפכו וצ"ל שתירוץ דהאי במקומו דהאי ותירוץ דהאי במקומו דהאי (וע' מהרש"א ירש יעקב ערול"נ ורש"ש).

צח:

גמ' בא"ד כונס אחת ומוציא אחת
לכתחלה יכנוס. משמע מכאן של"צ

גמ' בא"ד אין אב למצרי. ע' לעיל (סב).
שגמרינן מהדד בן טברימון שיש יחוס מן האב לעכו"ם (וכן מובא ברש"י לעיל (כג.) אבל קשה הלא "זרמת סוסים זרמתם"? וברמב"ן בסוגיין מבואר שיש להם יחוס רק כלפי דברים אחדים וכגון מצוות פו"ר אם גייר האב ולענין ירושה אבל לא לכל דברים ולשאר דברים אין יחוס לאב בעכו"ם. וקצת קשיא לי דנמצא לכאורה דלולא הני ב' מקורות מסברא תאמר שיש להם יחוס וא"כ למה לי ב' דרשות לומר שאין להם יחוס? וצ"ע.

גמ' בא"ד הרי אשה ושבעה בניה על
ספסל זה ישב ר"ע ואמר וכו'. ע'
רשב"א שהביא ב' פירושים לזה בשם רבינו חננאל והוא דחה הפירוש שהאשה וז' בניה העידו על מאמר דר"ע.

גמ' בא"ד ויהי דבר ה' אל יונה שנית
לאמר וכו'. ע' ערול"נ שביאר סמיכות הדברים. וראיתי דבר יפה בעיון יעקב שכתב לבאר קשר הדברים ע"פ הקדמה אחת והיא דמה שכבש יונה את נבואתו לכבודם של ישראל עשה זה כדי שלא יעשו אנשי נינוה תשובה ובנ"י ייענשו בחטאייהם ל"ע אך לא כמחשבותיו מחשבות הקב"ה דס"ל להקב"ה דמאחר שלא יעשו אנשי נינוה תשובה מאהבה אלא מיראה לאו כלום היא ואין תשובתם מרבה קיטרוגים על בנ"י. אשר לפי"ז מפרש העיון יעקב דמה שדרש ר"ע ד"שנית" דברה עמו וכו' בזה שמענו דלא יפה עשה יונה והיינו מטעם הנ"ל דאין כאן קיטרוג על בנ"י כיון שאצל גויים תשובה מיראה לאו כלום היא. והנה לעיל (מח:) תניא רחב"ג אומר מפני מה גרים בזה"ז מוענין ויסורין באין עליהם מפני שלא קיימו ז' מצוות בני נח רבי יוסי אומר

קידושין אלא רק לכנוס אותה וכ"פ
בביאור הגר"א (יו"ד ס' רס"ט סק"א) אך
בדגול מרבכה שם כתב שצריכה קידושין
ג"כ וזה עולה על הסברא.

גמ' בא"ד מתה אשתו מותר בחמותה.
כתב בפירושי רבינו חיים פלטיאל
עה"ת (בראשית לז:ב) שיוסף הצדיק חשד
באחיו על העריות משום שנשאו כנעניות
והיו נושאים האם והבת והם חשבו דאין
שאר לגוי. וע' מש"כ לעיל (לח, צז:).

גמ' בא"ד ומאן דשרי כר"ע דאמר חמותו
לאחר מיתה קליש איסורא. ע' מש"כ
לעיל (צד:) בענין חמותו לאחר מיתה
אשתו. וכאן מצינו שהתוס' (ד"ה קלש)
סברי דקלש איסורא ר"ל דליתא בשריפה
אבל כרת איכא וכ"ה דעת ר"א מן ההר
והבה"ג והרמב"ם (איסו"ב פ"ב ה"ח).
האמנם כמדובר רש"י סובר דאפ' כרת
ליתא בה אלא איסורא בעלמא איסור
קללה ד"ארור שוכב עם חותנתו". וכן הוא
מסקנת הרמב"ן והרשב"א. ועוד מבואר
ברמב"ם שכשם שאין שריפה בחמותו
לאחר מיתה אשתו כך אין שריפה באיסור
בת אשתו ובת בנה ובת בתה לאחר מיתה
אשתו. וגם ע"ז פליג עליה הרמב"ן (וכ"ה
במג"מ שם) ולכאורה כוונתו לומר דבבת
אשתו וכו' אף דאין עליהן שריפה מ"מ יש
עליהן כרת ואין למדין מחמותו לבת
אשתו ודעימה לענין כרת שהרי בבת
אשתו כתוב כרת להדיא ורק שריפה שלא

נכתב להדיא אצל בת אשתו ולמדנו אותה
מחמותו בזה אמרינן שכשם שאין שריפה
בחמותו לאחר מיתה אשתו ה"ה דאין
שריפה בבת אשתו לאחר מיתה אשתו.
כ"כ בשו"ת הגרעק"א (ס' קכ"א) וכן עולה
מדברי הריטב"א בסוגיין (וע' באו"ש ובאבי
עזרי איסו"ב פ"ב ה"ז). אכן הפמ"ג (בפורת
יוסף לעיל ב. ובשונת העמקים כלל י') כתב
בדעת רש"י ששואה בת אשתו לחמותו
לגמרי וכשם שבחמותו לאחר מיתה אשתו
אין בה חיוב בשריפה וגם אין כרת כך
בבת אשתו לאחר מיתה אשתו אין חיוב
שריפה ואין כרת. ולפי"ז צ"ע מה שיצא
להפמ"ג חידוש לדינא דכתב הפמ"ג (תיבת
גמא פ' קדושים אות ב') דאם קידש חמותו
לאחר מיתה אשתו הו"ל ספק קידושין
וצריכה גט מספק דיש להסתפק אם
ההלכה כהרמב"ם ותוס' או כרש"י
והרמב"ן (וע' מש"כ לעיל מט.) אך אם קידש
בת אשתו לאחר מיתה אשתו י"ל דא"צ גט
דהוה ס"ס להתירה שמא ההלכה כדברי
הרמב"ם דהוי' כחמותו ויש כאן כרת ולכן
אין קידושין תופסין בה ואפ' את"ל דאין
ההלכה כהרמב"ם דהוי' כחמותו אלא
כהרמב"ן דחלוק בת אשתו מחמותו ג"כ
י"ל דכרת יש בה ואין קידושין תופסין
בה^ד. וצל"ע שהרי הפמ"ג כתב בדעת
רש"י דבת אשתו ה"ה כחמותו ועל שניהם
אין שריפה וכרת לאחר מיתה אשתו וא"כ
דכי הדדי נינהו נמצא שיש צד ששפיר חל
הקידושין בבת אשתו. ואולי היא היא

ד. וראוי לציין שבאמת לשון הפמ"ג בזה מגומגם ואינו כ"כ ברור שזהו כוונתו אבל כן נלע"ד
להבין בדבריו. האמנם יעויין בהגהות הגרעק"א על התיבת גמא שכתב חשבון כזה בתורת
השגה ע"ד הפמ"ג. וצ"ע דא"כ נמצא דלפי הגרעק"א סובר הפמ"ג דמחמת החיוב שריפה אין
קידושין תופסין וז"א דאין החיוב מיתה מעכב הקידושין מלחול אלא האיסור כרת גורם אי-תפיסת
הקידושין.

כוונת הפמ"ג לומר לך שאף שלשיטת רש"י ייצא הדין דהוי קידושין גמורין מ"מ יש ס"ס מצד המח' רמב"ם והרמב"ן להתירה וצ"ע.

הכי. וקשיא לי דאולי נקט גר משום דכך היא אורחא דמילתא דגר ישא גיורת כמש"כ רש"י (ב"ק מט. ד"ה ביתה) דסתם גיורת נשואה לגר וצ"ע.

מתני' בא"ד חמש נשים שנתערבו ולדותיהן וכו'. פ' בתוס' יו"ט ובתפא"י (יכין אות ח') דתנא דמתני' נקט ה' נשים משום שמעשה שהיה כך היה. ובמלאכת שלמה כתב דדרך המשנה לנקוט מספר ה' ואפשר משום שמספר זה נראה לעינים כמספר אצבעות ביד. והמהרש"ל (יש"ש ס' ח') כתב דדוקא נקט חמשה אבל אם אינן אלא שתי תערובות נראה דעדיף טפי שאחד יחלוץ לשתיהן והשני מייבם את שתיהם דמקיים מצוות יבום בודאי ממה שיהא בספק דשום אחד לא קיים מצוותו בודאי. והחוסן ישועות מפרש דברי המהרש"ל ע"פ מה דאיתא לעיל (מד.) דאין לישא מעל ד' נשים דלפי"ז דוקא בה' שאין האחד יכול לייבם את כולן אלא ד' מהם לכל היותר בזה אמרינן דכיון שהוא אינו יכול לקיים מצוות התורה ודאי עדיף טפי שיהא כל אחד ואחד מייבם אחת דילמא מתרמיא לכל חד וחד דידיה אבל בפחות מה' שאחד יכול לייבם את כולן בזה כתב המהרש"ל דאדרבה עדיף טפי שאחד מייבם את כולן דבודאי יקיים מצוות יבום. ובערו"ל"נ פ' דעדיף שיהיו ה' אנשים שיש להם ספק אם קיימו מצוות יבום מלהיות איש אחד שודאי קיים המצווה (וע' נהור שרגא).

רש"י ד"ה הכי גרסינן מקצתן אחין ומקצתן שאין אחין וכו' בא"ד ונשאה בועז ולו בן מאשה אחרת. דייק המהרש"א דרש"י הדגיש כאן שהאי בן היה מאשה אחרת ולא מרחל שאם היה מרחל אסור לייבומי שמא יפגע באיסור קרובת חלוצה. וע' ישרש יעקב שכתב שאע"פ שזה איסור רק מדרבנן מ"מ לא אמרינן בה ספק דרבנן לקולא וכמש"כ לעיל (כג.).

צט.

גמ' בא"ד לבתו מספק. הקשה בערו"ל"נ הלא אמרינן דמלך לא חולץ (ע' מש"כ לעיל מא:) ופרש"י (סנהדרין יט:) דאיכא זלזול בכבודו במה שירקה בפניו וא"כ הכי נמי היאך חולץ לבתו מספק הלא איכא בזה זלזול בכבוד אביה במה שהיא ירקה בפניו? ותירץ הערו"ל"נ דיש לחלק דבמלך טעמא דאינו חולץ נקט הגמ' שם שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אבל באב קיי"ל (שו"ע יו"ד ס' ר"מ סעיף י"ט) דכבודו מחול וא"כ מה"ט חולץ לבתו.

גמ' בא"ד הטבילין לשם עבדות ונזקקו זל"ז וכו'. משמע דוקא אם הטביל שניהם העבד והשפחה לשם עבדות אז הולד עבד אבל בחד לא סגי והולד הוי עכו"ם. וא"כ למה לא מיישב הגמ' דמאי קמ"ל ששפחה ועכו"ם הולד עכו"ם ולא שפחה? כה"ק הקרן אורה ותירץ דצ"ל

רש"י ד"ה נשא אשה ובתה וכו' בא"ד וא"ת שנשא גיורות שנתגיירו האם והבת דלית בהו קורבה דכקטן שנולד דמי למה לי גר אפ' בישראל נמי מצי למימר

דלאו דוקא קתני הטבילין אלא ה"ה אפי' אם הטבילה רק היא הולד עבד.

תוס' ד"ה מני רבי מאיר היא וכו' אע"ג דבכל דוכתא אמרינן הוקשו עבדים לקרקעות וכו'. ע' במלא הרועים וישרש יעקב שביררו לענין מה אמרו חכמים דעבדים כמקרקעות דמו.

צט:

מתני' ומוכרים את התרומה והדמים שלהם. הקשה הריטב"א (לקמן ק). כיון דספיקא דאורייתא הוא היאך מותר לעשות כן ולגזול השבט ולבטל מצוות נתינה ותירץ דלא חייב הכתוב מצוות נתינה אלא בודאי וגם אין כאן משום גזל השבט עד שיודע בודאי שהוא חייב בנתינת תרומה (וזה משמע קצת כדברי האחרונים שכתבו דספק גזל מותר). ושוב כתב די"ג אין מוכרים את התרומה ואם מכר הדמים שלהם.

גמ' בא"ד בשלמא חרש שוטה וקטן דלאו בני דעה נינהו. כתב הרשב"א דפר"ח דלמא מטמאו לה או יהבי לה לזרים והקשה הרשב"א דא"כ למה משגרין להן לבתיהן. אלא כתב הרשב"א דצ"ל כדפרש"י דמשום זילותא אין מחלקין להם לעיני כל. וע' מש"כ הריטב"א לפרש הגמ' כפי רבינו חננאל.

רש"י ד"ה ואין נותנים להם קדשים וכו' בא"ד וגבי חרמים נמי תנן הכהנים אין מחרימין שהחרמים שלהם. ובזה אזיל רש"י כדברי הר"י (מובא בתוס' יומא סו. ד"ה ואין) שיש חשש משום תקלה אפי' למ"ד חרמים לכהנים ולא לבדק הבית עיי"ש וע' תוס' כאן.

רש"י ד"ה והאשה אשת כהן. ולא כתב רש"י דמיירי בבת כהן כיון שאין בה חשש שמא תתגרש אותה בעלה ויש מקום לאוסרה רק משום יחוד. וכ"כ הגר"ח"ק שליט"א (דרך אמונה תרומות פ"ב שער הציון אות ש'). ושוב כתב הגר"ח"ק שליט"א שם שראה בפירושו ר"א מן ההר שכתב האשה אין חולקין לה תרומה היינו אשת כהן משום גרושה וה"ה לבת כהן שיש חשש שמא אביה קיבל קידושין בשבילה או שהיא תינשא לאיש זר ונאסרה בתרומה.

תוס' ד"ה ואינן מטמאין למתים תימה לר"י דאמאי לא קתני נמי ואין סופגין את הארבעים וכו'. הקשה המהרש"א דהא רישא איירי בקטנותם וסיפא איירי בגדלותם ורק בסיפא שייך מלקות ולא ברישא? והקרני ראם והגהות הר"ש מדעסוי תמהו ע"ד המהרש"א דהא תנן ברישא אינן נושאים נשים וכו' משמע שאינם קטנים אלא הם בגיל לישא אשה ואינן עושין כן. וכתב הרש"ש דבסיפא דתנן הגדילו התערובות ושחררו זא"ז היינו כשהם בני כ' שנים שהם ממש מצווים במצוות פו"ר וב"ד כופין השיחרור וקודם לכן אפשר להיות גדולים ואינם משוחררים ולכן לק"מ קושיית המהרש"א. וכע"ז כתוב בנימוקי הגרי"ב. ובתוך דבריו כתב בשלמא אם מיירי במלקות דטומאה שזה שייך לחייב מלקות ע"י האי בקטנותו משום "אמור ואמרת" (לקמן קיד). וע' מנ"ח סוף מצווה רס"ג במי שטימא את הכהן הקטן אם חייב מלקות.

תוס' ד"ה ואם עבד כהן אני תנו לי בשביל רבי הקשה הר"ר אלחנן וכו'. ותירץ הרשב"א (לקמן ק). ששיחרור

משלחין לביתו של טומטום ולא לביתו של ערל (ובאמת כבר הקשה כן הצפנת פענח במהדורת הלכות ע"ז פ"ג ה"ג וע' מש"כ הגר"ק שליט"א בדרך אמונה הל' תרומות פ"ב ציון ההלכה ס"ק שי"א) וצ"ע. וע"ע בשו"ת בנין ציון (ח"ב ס' צ"ד).

גמ' בא"ד האי נפיש אונסיה והאי לא נפיש אונסיה. ע' מש"כ לעיל (ע). ומכאן הביא המלא הרועים ראי' לדעת רש"י ותוס' שם שבמתו אחיו מחמת מילה אינו אוכל תרומה אבל משליחין תרומה לביתו משום שהוא ערל מחמת אונס. אבל לפי ר"ת בכה"ג שמתו אחיו מחמת מילה שהוא אוכל תרומה משום שהאונס מעכבו מלמול צ"ע כוונת הגמ' כאן ושו"מ שגם בתוס' רבינו פרץ מביא ראי' זו. ואולי י"ל לגירסת הרשב"א בר"ת שערל היינו מחמת פחד (ולא משומד כד' התוס' ישנים) אפשר לומר שמירי ג"כ כאן בערל מחמת פחד ואולי זה נחשב אונס טפי ממי שנטמא. וצ"ע.

רש"י ד"ה גברא ואתתא זה תובע בעל דינו וזה תובעת בעל דינה ואין הדין בין שניהם. וביאר הריטב"א דאילו היה הדין בין שניהם נזקקים לתובע תחילה כדאיתא בב"ק (מד:). ועוד כתב הריטב"א בשם המהר"ם דהא דהקדים רבא את האשה לפני האיש היינו רק אם אינו ת"ח אבל בת"ח זילותא דיליה עדיף ואפ' בע"ה כ"ז מיירי בדלא פתחו עדיין בדין אלא שבא ראשון לב"ד אבל אם כבר פתחו בדין כבר זכה בקדימות. וע' בשו"ת שבות יעקב (ח"א ס' קמ"ד) ובברכ"י (חו"מ ס' ט"ו סק"ו).

רש"י ד"ה אקרי כאן וכו' בא"ד והרי הן בבל תקטירו. דייקו השפת אמת

העבד אסור באיסור עשה ד"לעולם בהם תעבודו" ולכן לא חיישינן שמא יעבור הרב על איסור דאורייתא עיי"ש בדבריו.

שם בא"ד אך קשה דמסקינן וכו'. הקשה בהגהות היעב"ץ שאפ' אם אמר הרב כן מ"מ העבד הוא קנין כספו דכהן ומותר לאכול בתרומה ולמאי איכא למיחש? ועיי"ש שדחק לומר דאולי יש חשש גזל מן הכהן שדעת הנותן ליתן התרומה להאי כהן וכיון שזה עבדו והוא חייב במזונותיו של האי עבד אם הוא יתן להעבד התרומה באמת יועיל הכהן להוציאו מחיוב מזונות לאותה סעודה אבל אם באמת אין הרב חייב במזונות של האי עבד אע"פ שהוא עבדו של הכהן ומותר לאכול תרומה מ"מ יש בזה צד גזל מהכהן שדעת הנותן לעזור אותו כהן וזה לא יועיל לו כלום.

ק.

גמ' בא"ד בריה בפני עצמה נינהו. הקשה בירוש' יעקב (צ"ט:) דהיאך אמרינן דטומטום בריה בפני עצמו הוא הלא אינו בריה בפ"ע אלא ספיקא וגם אנדורגיננוס יש מ"ד שהוא ספיקא ולא בריה בפ"ע (ע' מש"כ לעיל פג.). ותירץ הישרש יעקב דצ"ל דמש"כ על הטומטום דבריה בפ"ע הוא לאו דוקא וטעם זה קאי רק על אנדורגיננוס אבל טומטום אין חולקים להם תרומה משום שספק ערל הוא כדאיתא לעיל (עב.). וע' מאירי שכתב בטעם הדבר דזילותא הוא אצל התרומה ליתנה בפרסום לבריות משונות ולכאורה גם הוא סבר דבריה בפ"ע שנקט הגמ' לאו בדוקא נקט. אך אי קשיא הא קשיא דלפ"ד הישרש יעקב דטעם דאין מחלקים לטומטום משום שספק ערל הוא למה

לא משני דבהאי קרא קא מזהר רחמנא דלא לינסוב איתתא תוך ג' חדשים לבעלה משום הבחנה וכדדרשינן מהאי קרא לעיל (מב.)? ותירץ הריטב"א דלא מוקים הכי משום דהתם הא איתמר בה טעמים אחרים דל"צ להאי דרשה. ואתמהה דהלא כאן בשיטת שמואל קאי ושמואל גופא הוא הדורש לעיל ענין הבחנה מהאי קרא וצע"ג. ושו"מ שכה"ק הרש"ש.

גמ' בא"ד זו שקדושה קידושי טעות שאפ' בנה מורכב על כתפה ממאנת והולכת לה. פ' הריטב"א דממאנת לאו דוקא דכיון דלא נתקיים התנאי ממילא בטל הקידושין. והוא פ' דמשכח"ל ממאנת ממש וכגון אם קידשה בתנאי על דעת שאם לא תתרצה בדבר שתאמר איני רוצה בו כיון שהטעני ובכה"ג צריכה "מיאון" שתאמר איני רוצה בקידושין. וצ"ע היאך חל הקידושין מעיקרא הא לא נתרצית מעיקרא. ואין לומר דמיירי בקטנה שקיבלה אביה קידושין בשבילה בתנאי כזה דהלא הריטב"א עצמו (לקמן קט:) פ' דמיירי אפ' בגדולה (וכמש"כ השיטמ"ק בכתובות בשם רש"י מהדו"ק ודלא כרש"י דידן בנידה נב. שכתב דמיירי דוק בקטנה). וע' בהגהות היעב"ץ.

רש"י ד"ה בשלמא לשני לא ליטמא שמא בן הראשון הוא וכהן כשר הוא. וילה"ע אמאי כהן כשר הוא הא בזמן שנבעלה אמו לאחרון נעשית חללה משום שהיתה גרושה לכהן וא"כ נולד האי ולד מחללה? כתב הגרא"ו (קובץ הערות ס' ע"ב אות ה') שמכאן ראי' למש"כ הרמב"ם (איסור"ב פ"ט ה"ה) שכהנת מעוברת שנתחללה ולדה כהן כשר כיון דבשעת עיבור הולד לא היתה חללה.

וחידושי הגרי"ז הלוי (מנחות נח.) מדברי הרמב"ם (איסור"מ פ"ה ה"ה) שאין לוקין בכה"ג וביאר הברכת אברהם כאן או משום שזה לאו שבכללות או משום שעיקר הלאו נאמר על שאור ודבש ולא שירים שכבר נקטר ממנו הראוי להקטרה.

ק:

מתני' בא"ד הוא אינו מטמא להם והם אינן מטמאים לו. כתב הרמב"ם (אבל פ"ב הלכה ו' והלכה ט"ו) שאיסור כהן ליטמא נדחה מפני מצוות טומאה לקרובים. וביאר הגרא"ו (קובץ הערות ס' ע"ב אות י') ע"פ דברי התו"כ שבספק קרוב אין כאן מצווה כלל ולכן כאן ל"א עדל"ת ולכן אינו מטמא. אך הוא הביא הרמב"ן (תורת האדם הלכות אבילות) שכתב דבספק קרוב יש ספק מ"ע ואין ספק מוציא מידי ודאי איסור טומאה ולכן ל"א עדל"ת ואסור.

גמ' בא"ד מתקיף לה רב פפא אלא מעתה גבי אברהם דכתיב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו וכו'. ע' מהרש"א. וע' מצפ"א לעיל (מב.) שכתב דלמסקנת הגמ' לא דרשינן כן ואתי שפיר שיטת המזרחי. והקשה הקרן אורה דלמה לי קרא דכי ביצחק יקרא לך זרע למעט בני ישמעאל ממילה הא נושאים עכו"ם וא"כ אינם נקראים זרע אברהם? וכד' המצפ"א ג"כ מיושב. וגם מיושב הא דלא ילפינן הדין ולדה כמותה מהכא אלא ממש"כ "כי יסיר את בנך מאחריי וממש"כ "האשה וילדיה וגו'" (לעיל עח.). וע' בענף יוסף שהאריך לבאר דעת המהרש"א בסוגיין.

גמ' בא"ד מתקיף לה רב פפא וכו' הכי קאמרו וכו'. הקשה הריטב"א אמאי

קא.

שיש סתירה בד' רש"י אם נחלקו לו'
או לז' בתי אבות ומסיק שיש מח'
אמוראים בדבר וכ"כ בשו"ת חת"ס
(או"ח ס' ר').

רש"י ד"ה כל משמר חלוק לששה בתי
אבות וכו'. ע' ערול"נ שכתב

פרק שנים עשר

שמביא סוגיית הירושלמי דסוף פירקין וכתב דדברי השו"ע הם כמ"ד חליצה גנאי. והנה לשון הירושלמי (פ"ב ה"ו) אית תניי תני חליצה גנאי אית תניי תני חליצה שבח אמר רב חסדא מאן דאמר חליצה גנאי כמשנה הראשונה דבכורות ומאן דאמר חליצה שבח כמשנה האחרונה דשם אמר רבי יוסי אפ' תומר כאן וכאן משנה ראשון כאן וכאן משנה אחרונה מאן דאמר חליצה גנאי ע"י שפגם דבר אחד מן התורה יבוא ויטול פגמו "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל" (דברים כה:י) ומאן דאמר חליצה שבח נאמר כאן קרייה ונאמר להלן "ויקרא בהם שמי" (בראשית מח:טז) מה קרייה שנאמר להלן שבח אף כאן שבח עכ"ל. הרי מפרש הירושלמי דלפי רבי יוסי אין כאן מח' לשיטתם דבין מ"ד חליצה גנאי בין מ"ד חליצה שבח עולה למשנה הראשונה דמצוות יבום קודמת וגם עולה למשנה אחרונה דמצוות חליצה קודמת². הרי דלאו בהכרח שני הדברים

מתני' מצוות חליצה וכו'. הנה כתב השו"ע (אה"ע בפירושו לסדר חליצה ס"ק פ"ב) בזה"ל כתוב בהלכות גדולות (ליתא שם בבה"ג שלפנינו אבל מובא בשמו גם בהגהות מיימוניות יבום פ"ד אות ט') אמר הקב"ה למשה אמור אל היבם שלא ירצה לייבם רעוע בגופך מאנת לקיים מצוה לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל כמנודה שדרכן להיות יחפים ובטפה סרוחה שבגופך יכולת לקיים לאחיך זרע ולכך וירקה בפניו טפה סרוחה^א והדיינים עונים חלוץ הנעל כאבל חלוץ הנעל כמנודה חלוץ הנעל כמורד במצוות סיני עכ"ל. ולכאורה נראה דהשו"ע אזיל לשיטתו דפסק (אה"ע ס' קס"ה סעיף א') דמצוות יבום קודמת (ע' מש"כ לעיל לט:). דלכן דורשין ענין החליצה לגנאי ולכאורה לדידן דפסקינן כהרמ"א שם דמצוות חליצה קודמת אין בכך דופי במה שהוא חולץ ולא מייבם דכך נפסקה ההלכה. האמנם שוב ראיתי בביאור הגר"א הנדפס מחדש ע"פ כת"י (סוף סדר חליצה שם)

א. ע' מש"כ לעיל (כד:). דרוק הוא משל לשכב"ז. ובהגהות מרדכי (סוף רמז ק"כ) ובשו"ת בנימין זאב (ס' פ"א) הביאו טעם אחר לרקיקה שדומה לשכב"ז וסימן לדבר הוא כמו שברוק הזה נשחת כך היבם של זה משחית זרעו של אחיו.

ב. מיהו בירושלמי לא נתפרש מהו הגנאי בחליצה לפי המשנה האחרונה ומהו השבח בחליצה לפי המשנה הראשונה. וכבר ביאר לנו הקרבן העדה שם בשיירי קרבן דלפי המשנה האחרונה הא דמצוות חליצה קודמת היינו משום שחששו שאינו מייבם לשם מצווה ופוגע בערוה וזהו הפגם וגנאי ומאידך גיסא לפי המשנה הראשונה דיבום קודמת יש בזה שבח לחלוץ שהרי הוא מכיר בעצמו שיבעול לשם נוי ולכן פירש ממנה ולא ייבמה. ועע"ש ב' גירסאות אחרות לסיפיה דדברי הירושלמי מנין ילפינן השבח דחליצה שלא מן הפסוק "ויקרא בהם שמי" אלא ממש"כ "ונקרא שמי עליה" (שמואל ב' יב:כח) ומשום שמילת "ונקרא" מופיע בתנ"ך רק פעמיים אחד בשמואל

האלו תלויים זב"ז ויתכן שגם הרמ"א מודה שיש גנאי בחליצה ודו"ק. ועפ"ז כתב הגרע"י זצ"ל (שו"ת יביע אומר ח"ד אה"ע ס' ט"ו) דמאחר שיש שבח בחליצה אפ"ל למ"ד מצוות יבום קודמת א"כ אין סיבה כלל למה שרגילים ההמון עם לומר שיש סכנת נפשות למי שחולץ ליבמתו.

מתני' מצות חליצה וכו'. דייקו הנצי"ב (במרומי שדה ובהעמק שאלה על השאלות ש' קנ"ב אות א') והגר"ח הלוי (מובא בברכת אברהם) דאין לומר שעיקר מצוות חליצה אינו אלא להתיר היבמה לשוק (וכמו שכתבו בשו"ת ח"צ ס' א' ושו"ת עין יצחק ח"ב ס' ס"ב ושו"ת בנין ציון ח"ב ס' קנ"ג) דמלשון המשנה משמע דיש בה מצווה בעצם ולכן אפ"ל אם אינה רוצה להנשא לשוק עדיין חייבים במצוות חליצה^ג. והנצי"ב הביא רא"י לזה מדהוצרכה הגמ' (סנהדרין לא:): לדרוש מ"זקני עירו" שהיבמה הולכת אחר היבם להתירה ואם חליצה היא רק להתיר היבמה לשוק פשיטא שעליה ללכת אחרי היבם כדי להתיר את עצמה אלא ודאי חליצה הוי' מ"ע בפ"ע. וע' מש"כ לעיל (יח.) לחקור אם בקיום חליצה יש קיום מ"ע או אין מצוות חליצה באה אלא לפטור מן הזיקה. הנה כתב בשו"ת מהרי"ט (ח"ב אה"ע ס' ט"ז) שחליצה כשהיא אוננת אינה מועיל לה דכיון שהיא אוננת ופטורה מן המצוות הוי' כמאן

דליתה ולא קיים מצוות חליצה. וכתב ע"ז בהגהות ברוך טעם שמדברי שו"ת מהרי"ט מבואר שאפ"ל אם אינה רוצה להנשא לשוק מ"מ יש עליה מצוות חליצה ומשמע דאין חליצה בא רק להתיר אותה לשוק אלא מצווה בפ"ע היא. ולולא דבריו היה אפשר לדייק כך שלמהרי"ט חליצה היא מצווה לאפוקי מפוטר (מזיקה) ולא שהיא מצווה לאפוקי ממתיר וכפשטות אין החקירות תלויות זב"ז. וכתב האבודרהם (ע' מש"כ לעיל יח.) שי"א שאין מברכין על מצוות חליצה כיון שע"י חליצה הוא עובר על העשה דיבום. וקשיא לי דא"כ איך חל החליצה כלל הלא מצווה הבאה בעבירה היא? וכנראה י"ל שהוא סובר שחליצה היא רק מתיר ופוטר ומעשה מתיר גם בעבירה חל. וכתב הברכת אברהם כאן (אות ח') כעין סברא זו בדעת הי"מ שהובא ברמב"ן ורשב"א (ע' מש"כ לקמן קג:): שאם חלצו באיסורי הנאה עבר האיסור הנאה אבל חל החליצה בדיעבד. ובאמת לק"מ דכיון דכך גזרה רחמנא שאם לא ייעשה יבום ייעשה חליצה אי"ז מצווה הבאה בעבירה אף שהוא עובר עשה דיבום. והנה בהא דאין חולצין לאשת המלך (סנהדרין יז.) פרש"י דזהו מפני שאסורה להנשא ומשם כתב הרש"ש (סנהדרין פ"ב מ"ב) שיש רא"י לדעת הח"צ דכל ענין חליצה הוא רק להתיר היבמה לשוק ומשו"ה בכה"ג דאסור לשוק בלא"ה א"צ חליצה. אכן הרמב"ם (מלכים

ואחד בפרשת חליצה או דילפינן השבח ממש"כ בבוועז "ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל היום ויקרא שמו בישראל" (רות ד: יד).

ג. בבית שמואל (אה"ע ס' קס"ט סק"ט) הביא בשם הזוהר דאפ"ל אם אינה רוצה להנשא יש לה מצוות חליצה. וכן העלה בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' ל"ג) שיש מצוות חליצה אף אם אינה רוצה להנשא. וע' בשו"ת החת"ס (אה"ע ח"ב ס' פ"ה) שכתב שאין זה מצווה ממש אלא מעין סגולה וגמילות חסד עם המת.

דסומא פסול לדין הלל"מ הוא או שיש לו רמז בתורה במקו"א¹ וקרא זו אסמכתא בעלמא היא וא"כ מאחר שדין זה מדאורייתא היא ש"מ מכבר דסומים פסולים ומדרש "לעיני" למיעוטי סומים שמענו דא"צ סנהדרין לחליצה וגם ההדיוט כשר לכך.

רש"י ד"ה עקב שול"א בלע"ז. בתוס' רבינו פרץ הקשה על פרש"י דמצינו לשון "עקב" בג' מקומות וא"א לפרשם דר"ל שול"א אחד בכלים (פכ"ו מ"ד) תנן נפסק עקיבו ועוד בתורה כתוב "וידו אוחזת בעקב עשו" (בראשית כה:כו) ועוד בנידה (נז:): תני ראתה בעיקבה כנגד התורפה? אלא פ' תוס' רבינו פרץ דעקב ר"ל טלו"ן ולא שול"א. והרואה יראה דבאמת כן פרש"י עצמו להלן (קב. ד"ה עקב ועיי"ש בלעזי רש"י).

רש"י ד"ה מן הארכובה ולמעלה שנחתך רגלו מן הארכובה ולמעלה. וכ"פ הרשב"א (לקמן קג.) אך ע' בריטב"א (לקמן

פ"ב ה"ג) כתב דאשת המלך פטורה מחליצה הואיל ואינה עולה ליבום ומדין כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה (מא: וע' מש"כ שם)¹ משמע דבלא"ה צריכה חליצה אף שאסורה להנשא לשוק ומזה משמע דסובר דחליצה הוי מצוה בפ"ע. וע' באור הגדול על המשניות שם שכתב דל"פ רש"י והרמב"ם וע"ע במרגליות הים (סנהדרין יט: אות ו') ובקובץ שיעורים (כתובות אות רי"ג-רי"ד).

גמ' בא"ד ומדאיצטריך לעיני למעוטי סומים ש"מ דאפ' הדיוטות דאי ס"ד סנהדרין בעינן למה לי סומין מדתני רב יוסף נפקא דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקים בצדק כך ב"ד מנוקים מכל מום שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך. הקשו הרשב"א והריטב"א דאי מהתם הא לאו מפורש בתורה הוא וא"כ שפיר י"ל דבא "לעיני" למעוטי סומים וגם סנהדרין בעי דדרשה דלעיני מן התורה היא? ותירצו דנהי דנקט הברייתא הך קרא ד"כולך יפה רעיתי" אבל עצם הדין

ד. וזהו כדעת התוס' (לקמן מד.) דסברי שיש דין כל שאינו עולה לחליצה וכו' ואשת מלך נקראת אינה עולה לחליצה כיון שאי אפשר לינשא לשום איש אחר שהרי אלמנת המלך היא. וכן מדוייק בלשון המשנה כנ"ל אבל מלשון הרמב"ם ורש"י בסנהדרין כתבו האחרונים שאינה חולצת משום שאינה עולה לייבום שהיבם הוא מלך וכו'. ודברי הרמב"ם בפיה"מ לכאורה סותרים את דבריו בהלכות מלכים.

ה. הגה הכלי יקר (דברים טז:כא) מצא רמז לזה בתורה דאיתא במדרש (דברים רבה פ"ה ס"ו) שעל כסא של שלמה המלך היו שש מעלות וכתוב עליהם הפסוקים דריש פרשת שופטים על אחד "לא תטה משפט" על השני "לא תכיר פנים" על השלישי "לא תקח שוחד" על הרביעי "לא תטע לך אשירה" על החמישי "לא תקים לך מציבה" על השישי "לא תזבח לה" אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע" שלכאורה נסמכה עניני דיינות למזבח (וכן בביהמ"ק ישיבת הסנהדרין בלשכת הגזית אצל המזבח) לומר לך שכשם שפוסל המום בקרבן כך פוסל גם בסנהדרין עיי"ש דברים נחמדים. וביד רמ"ה (סנהדרין לו:): כתב דפסוק "כולך יפה רעיתי" מרמז על הסנהדרין משום ש"כלך" בגימט' עולה למספר שבעים.

שע"י דיין גר או פסול). וע"ע בקרן אורה. וכתב בערול"נ שזהו משמעות הלשון לאיצטרופי דבא למעט פסולים ממש ולא נקט לשון למילויי (וע' יש"ש ס"ג). ובהגהות מיימוניות (יבום וחליצה פ"ד אות ו') כתב שצריך י' עדים בחליצה (וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"ז ס' שצ"ח וכן הובא בספר החינוך מצוות תקצ"ט דצריך ה' או י' וכ"פ השו"ע בסדר חליצה סעיף י"ג דצריך י' אנשים ולפחות ה' אנשים) ומקורו בפרקי דר"א (פי"ט) שכתב דבעינן עשרה עדים לחליצה (וע"ע בבעל הטורים ויקרא יז:ב ובשו"ת מהר"ם מינץ ס' ס"א). וע"ש בפירוש הבית הגדול על פדר"א שכתב שבאמת ל"פ ההגהות מיימוניות אגמ' דידן שהוא סובר דהא דבעינן ה' עדים לפרוסמי מילתא היינו בנוסף לה' אנשים דבעינן למעשה החליצה ר"ל ג' דיינים החלוץ והחלוצה. וע"ע דאין החלוץ וחלוצה עדים. וע' גליוני הש"ס.

רש"י ד"ה לפרסומי מילתא דחלוצה היא ולא לינסבא לכהן א"נ דליתו אינשי וליקפצו עלה. כתב בבית שמואל (אה"ע ס' קס"ט סק"ד) שיש נפ"מ בין הני פירושים דלפי הפירוש הא' אם היתה גרושה מכבר וכבר אסורה לכהן א"צ לעשות דבר לפרסם שאסורה לכהן דכבר ידוע לנו ולא גרע מגרושה בעלמא אבל אי משום דליתו אינשי וליקפצו עלה לקדשה אפ' אם היתה גרושה מכבר עושין כן. והנה יש להבין בדברי רש"י אמאי צריכה פירסומא מילתא בחלוצה יותר מגרושה דעלמא דסגיא לה בלא"ה? וי"ל דשאני חלוצה מגרושה לעיני הכהן דאי לאו דנתפרסם הדבר דחלוצה היא הוה ס"ד דהוי' אלמנה בעלמא כיון שמת בעלה

קג.) שפ' בשם ר"ת דמיירי בדיש לו רגל רק שקשרו הרצועות בשוקו ולא ברגלו.

קא:

גמ' בא"ד וקראו לו ולא שלוחן. ע' אבי עזרי (יבום וחליצה פ"ד ה"א) שפ' דעיקר החידוש דבעינן ב"ד וממילא נשמע מזה דלא מהניא לן שליח ב"ד וז"פ.

גמ' בא"ד אמר רבא צריכי דייני למיקבע דוכתא וכו'. ע' מהרש"ל (יש"ש ס' ב') שהביא כמה שיטות ממתי צריך לקבוע המקום לצורך החליצה ועיי"ש שצידד לומר דאף דאין קביעת המקום מעכב בעלמא מ"מ אם כבר קבעו המקום ועשו החליצה במקו"א גרע טפי ומעכב. ומש"כ הפוסקים דאם לא קבע המקום לא מעכב בדיעבד הוכיחו דדין זה אינו אלא מדרבנן והארכתי בזה קצת במקו"א בקונטרס לחם ממרחק בענין אם יש לחלק בין לכתחלה ובדיעבד בדאורייתא עיין שם.

גמ' בא"ד רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבדי עובדא בחמשה כמאן כרבי יהודה והא הדר ביה לפרסומי מילתא. כתב הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ד ה"ה) דאפשר לצרף אפ' ע"ה להני חמשה כל זמן שיש ביניהם ג' דיינים סגי בב' ע"ה. וכ"כ הריטב"א בשם הרמב"ן. ומדבריהם דייק הריטב"א דדוקא ע"ה יכול לצרף עם הדיינים אבל מי שפסול להיות דיין כגון סומא או גר וכדו' לא. וע' בפירוש ר"א מן ההר שכתב דבדיעבד אם צירף פסול או גר כשרה דלא גרע מאם לא היה שם וגם ליתה תמן אלא לפרסום מילתא (אך לכתחלה אין לצרפם דלמא הרואה יסבור שהיו עיקרי הב"ד ויבאו להכשיר חליצה

ומשו"ה הוצרכו לפרסם ענין חליצתה כדי שיהיו הכל שם ויידעו דאסורה לכהן (וע' לעיל לו. דלמא איכא איניש דהוי' בחליצה ולא הוי בהכרזה ומשמע קצת דאילו לא היה בחליצה לא היה יודע שחלוצה היא). א"נ ללישנא בתרא דרש"י י"ל דשאני חלוצה מגרושה דבחלוצה כבר מת בעלה ואע"פ שאין לו בעל נאסרה לשוק ומה"ט הסיחו דעת הבריות מעליה לישאנה ולכן עכשיו שחלץ לה יבמה והותרה לשוק רוצין אנו לעשות פירסום לדבר כדי שיקפצו עליה לישאנה (ואף שלמעשה בשניהם צריכים להמתין ג"ח כמבואר לעיל מא. עדיין יש חילוק ביניהם שהרי הגרושה מיד לאחר ג"ח מותרת ואין לה זמן שאסורה לשוק שיסיחו מעליה דעת הבריות משא"כ בחלוצה מחוסרת חליצה). והנה איתא בספרי (פ' כי תצא פיסקא רפ"ט) "ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה:ז) מצווה בב"ד שיהא בגובהה של עיר (וכ"פ בשו"ע אה"ע סדר חליצה סעיף ט' המקום שיקבעו לחלוץ שם צריך שיהיה בגובה של עיר כלומר מקום מפורסם). ועפ"ז כתב הט"ז (אה"ע ס' קס"ט סק"ב) דאם בעינן ה' לפרסם הדבר מה"ט ודלא כשאר גרושות שלא מצינו בהן שצריך לעשות הגירושינן במקום מפורסם. נמצא דלפי הט"ז יש דין מיוחד בחליצה דבעינן פירסום (ולכאורה אי"ז כדברי רש"י). והנה הבית מאיר (אה"ע ס' קס"ט סעיף ג') הביא דברי הב"ש הנ"ל וכתב עליו דלפי הב"ש נמצא באשה שכבר היתה אסורה לכהונה שאמרה אי אפשרי בתקנת חכמים שעשו בשבילה כדי שיקפצו עליה מן הראוי דשומעין לה וא"צ ה' משום פרסומי מילתא וע"ז כתב הבית מאיר בזה"ל אבל לע"ד אין בדינו לשנות הדינים המבוארים ע"פ הטעמים הנאמרים להסביר הענין כי אולי יש עוד

טעם נסתר מאתנו עכ"ל נמצא דסובר דאעפ"כ צריכים ה' ולכאורה כן יסבור הט"ז שיש דין פירסום שאינו קשור למש"כ רש"י אלא נלמד מקרא ד"ועלתה יבמתו וגו'" וכנ"ל.

תוס' ד"ה ש"מ הדר ביה ר' יהודה ש"מ מכאן פסק ר"ת דסומא באחת מעיניו כשר לחליצה וכו'. הקשה המהרש"ל (יש"ש ס' א') דאפ' למסקנא דהדר ביה ר"י מ"מ מעולם לא דרש ר"י "לעיני" פרט לסומא וא"כ דברי ר"ת צ"ע דמה שייכות לכאן (וע' ערול"ג). ומביא המהרש"ל עוד את דעת הראב"י דס"ל דדרשינן ממש"כ "לעיני הזקנים" שלא יהיו סומים אפ' באחת מעיניו ד"לעיני" לשון רבים הוא (וע' בחידושי הגרע"א כאן שכתב לפרש דלעיני הזקנים נכתב בלשון רבים משום שדברים על כל הב"ד וכמו שדרשינן בחגיגה ד"באזניהם" דסגי בשומע באוזן אחת). וכן העלה לדינא.

קב.

גמ' בא"ד אמר רבה אמר רב כהנא אמר רב אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העולם בסנדל וכו'. כתב בשו"ת המהרי"ק (שורש ט') שמכאן רא"י דמנהג עיקר אפ' כנגד ההלכה. וכבר קדמו בזה ר"ת בספר הישר (חלק התשובות ס' כ"ו). וכתב בשו"ת באר שבע (ס' כ"ב) שזהו דוקא בהלכה דרבנן שהמנהג מבטל הלכה אבל בהלכה דאורייתא ל"א מנהג עוקר הלכה עיי"ש. וע' בקונטרס המנהגים להפרי חדש (או"ח ס' תצ"ו כלל עשירי) והארכתי בזה בריש פרק ה' דפסחים.

שלענין חליצה האויר שבין נעלו לרגליו
אכן הוי חציצה.

שם. כתב הגר"ח פאלאג'י (גנוי חיים
מערכת ח' אות ט') שיש להקפיד
שאשה בעת נדתה לא תחלוץ עד
שתטבול. ובשם בנו כתב טעם הדבר כדי
שלא תהא היבמה בנידתה בין הדיינים
ויבא לידי סכנה כדאיתא בפסחים (קיא.)
שיש סכנה בנדה העומדת בין האנשים.
והגרע"י זצ"ל (שו"ת יביע אומר ח"ב אה"ע
ס' י"ט) מפרש טעמיה משום שצריכה
להחזיק בשוקו של היבם בעת חליצת
המנעל ולכן החמירו שלא תחזיק בו
בנידתה. ועיי"ש שהעלה דלדינא הנידה
חולצת לכתחלה ומ"מ אם אפשר בנקל
להחמיר ולחכות עד שתטהר עדיף טפי.

גמ' בא"ד אמר רב יהודה אמר רב
התרת יבמה לשוק בשמיטת רוב
העקב. כתב הערול"נ לדייק דלא נקט
לשון שמטה רוב העקב חליצתה כשרה
דאגב אורחיה בעי לאשמעין שהלכה
כרבי עקיבא דס"ל דאין הרוק וקריאה
מעכב את מצוות חליצה (לקמן קה.). אי
נמי כתב דדוקא נקט לשון כזה משום
שסובר רב יהודה אמר רב דאין קידושין
תופסין ביבמה לשוק (לעיל צב.-:). וכאן
בא לאשמעין מתי תפסי בה קידושין
(וצ"ע דמאי שנא הלא אפ' אי תפסי בה
קידושין בעינן לאשמעין מתי תפקע מעליה
איסור יבמה לשוק).

רש"י ד"ה ול"ג והתורה וגו' בא"ד והאי
דכתיב באורייתא ברזל ונחשת
מנעלך. ע' בפירוש רבינו מיוחס ב"ר
אליהו (דברים לג:כה) שם שכתב בזה"ל
הואיל והזכיר את רגלו משבח אף מנעליו

גמ' בא"ד ועל שולחני הוא תדיר. העיר
בהגהות יעב"ץ דהלא נקטינן (ביצה
לב:) דכל המצפה על שולחן אחרים חושך
עולם בעדו וצ"ע.

גמ' בא"ד והתורה אמרה מעל ולא מעל
דמעל. מבואר דמש"כ "מעל
רגלו" שמענו שלא יהא דבר חוצץ בין
נעל החליצה לבין רגל היבם (ומה"ט כתבו
הפוסקים דרוחצין רגלי היבם). והנה כתב
רש"י (בראשית א:ז) עה"פ "ויעש אלקים
את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת
לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי
כן" על הרקיע לא נאמר אלא מעל הרקיע
שהן תלויין באויר. והקשה המזרחי שם
דמזה משמע דאף דכתיב "מעל" שייך
חציצה ביניהם ודלא כדרשת הגמ' כאן?
ותירץ המזרחי שיש לחלק בין המ"ם
דמעל דהכא דר"ל "מן" דמשמע שיהא
"מן על רגלו" שלא יהא דבר חוצץ
ביניהם משא"כ התם "מעל הרקיע" ר"ל
מפאת הרקיע או מצד הרקיע ולא ישר
ממנו. ועיי"ש בנחלת יעקב ובבאר בשדה
עוד תשובות לקושיית המזרחי. ובספר
הכתב והקבלה (דברים כה:ט) כתב לחלק
בין התם דכתיב "מעל ל-" להכא דכתיב
"מעל" סתם וע' בספר תורת האלקים
לרוו"ה (בראשית א:ז). ואני רוצה לחלק
באופן אחר דשאני התם דהיה אויר בין
המים לרקיע ואויר אינו חוצץ דרק מצינו
שדבר אחר חוצץ ולא אויר שאינו כלום.
ודע לך שהרי אם חולץ בסנדל בגדול
שהוא יכול לילך בו כשר (כמבואר במתני'
אף שע"פ חוקי הטבע יש אויר בין רגלו
לנעלו. וכן כתב בשו"ת אבני נזר (יו"ד ס'
רס"ו) דאויר לא חשיב חציצה בין רגל
הכהן לריצפת העזרה. אכן יועיין בשו"ת
בר ליואי (ח"ב אה"ע ס' ס"ז) שכתב

כלומר אף מנעליו ברזל ונחשת מרוב עושרו וכו' עכ"ל ומשמע דאכן מיירי שם במנעל ודלא כפרש"י ולפי"ד אין הכרח למחוק הגירסא שמחק רש"י.

תוס' ד"ה לענין חליצה וכו' אבל באביו לחוד סגי. כתב הכס"מ (מלכים פ"א ה"ד) דעפי"ז ניחא מה שהיה רחבעם בן שלמה מלך אע"פ שאין אמו מישראל שהרי עכ"פ אביו היה מישראל. וע"ע בשו"ת נוב"י (ח"מ מהדו"ק ס' א') ובבית הלל (יו"ד ס' רס"ט בסופו).

אין הדין כן אלא החליצה פסולה ואין היבמה פסולה וזהו שלא כדברי רב יהודה אמר רב דמשמע מדבריו דאלו חזינן שחליצה מנעלו של אחד מהאחין חיישינן שמא אחת מהן כיוון לחליצה ונפסלה לאחים. א"נ תירצו דרק אם חליצה בב"ד חליצה פסולה אמרינן שנפסלה לאחים אבל שלא בב"ד דאין כאן מראית העין ל"א שנפסלה בכך (וכ"כ בתוס' הרא"ש).

קב:

גמ' בא"ד דנפק בחמשה זווי מוקי. פ' בהגהות יעב"ץ משום שמצונן היה כדאיתא בשבת (לז:): דרב יהודה מסוכן היה.

גמ' בא"ד בין שנתכוון הוא ולא נתכוונה היא בין שנתכוונה היא ולא נתכוון הוא חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם כאחד. ע' בשו"ת חכם צבי (ס' א') שדן לחקור מהו גדר הכוונה שצריכים לחליצה האם בעינן כוונה מטעם המצוות חליצה וכמש"כ רוב הפוסקים דמצוות צריכות כוונה או דבעינן כוונה כעין כוונת הקנאה וכמו שאמרו גבי העודר בנכסי הגר דאינו קונה אותם אא"כ כיוון לקנות (כדלעיל נב:). וכתב הח"צ שיש נפ"מ בין ב' הצדדים האלה דאי בעי כוונה מטעם המצווה אז ודאי צריכה שתהיה כוונה בשעת מעשה המצווה ממש ככל המצוות אבל אם אין הכוונה אלא לקנין ולא למצווה אין אנו צריכים כוונה חיובית ממש בשעת החליצה אלא סגי במה שיודעים שע"י מעשה זה מותרת לשוק.

גמ' בא"ד טעמא דלא חזינן הא חזינן חיישינן והא תניא וכו' חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם כאחד וכו'. הקשו הרמב"ן רשב"א וריטב"א דמאי קפריך הגמ' הלא לעולם אפ"ל דמה שנקט בברייתא חליצתה פסולה ר"ל פסולה מן האחים דכן מצינו במתני' דלקמן (קד:): החולצת מן הקטן חליצתה פסולה ואמרינן עלה (לקמן קה:): זו דברי ר"מ אבל חכ"א אין חליצת קטן כלום ושמעינן מזה דמה שנקט אותה המשנה דחליצתה פסולה ר"ל פסולה ופוסלת אותה להאחים וא"כ ה"נ אמאי לא אסקא אדעתא דש"ס דהכי קאמר הברייתא? וכן מצינו בגיטין (כד:): דאיתא כל מקום ששנו חכמים גט פסול פסול ופוסל חליצה פסולה פסולה ופוסלתה מן האחין? וכתבו דיש מתרצים דה"ק מה שכתוב בברייתא חליצתה פסולה ר"ל פסולה ופוסלתה אך מדוייק מהברייתא דרק כשאחד מהם כיוון לשם חליצה הדין הכי אבל כששניהם לא כיוונו

ו. וצע"ג דבאמת יש נפ"מ גדולה ביותר בין ב' הצדדים דלצד שהוא כוונת המצווה סגי במה שמכווין לצאת ידי מצוותו ככל המצוות ולצד השני בעינן כוונה אחרת דהיינו כוונה שתהא

לעזרה בין להר הבית ושניהם מדאורייתא. וכן סובר המנחת חינוך (מצווה רנ"ד) וכתב הוא שיש מצוות יראת המקדש גם על ההר הבית (והוא כתב דאעפ"כ התורה מסרה הדבר לחכמים והם אמרו דרך יתקיים איסור מנעל וכדומה בהר הבית אבל איסור ישיבה אינו אלא בעזרה ולא בהר הבית). אבל לפי הרש"ש האיסור ליכנס במנעל להר הבית אינו אלא מדרבנן או לכל היותר מדברי קבלה. וכתב בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"ב סי' תנ"א אות כ') שליכנס לעזרה במנעל אסור מן התורה איסור לאו אבל ליכנס להר הבית במנעל אינו אסור מן התורה אלא באיסור עשה וגם לפי"ד שניהם אסורים מן התורה. אכן המאירי (לעיל ו:), ברכות סא:) כתב שאסור בעזרה מן התורה ולהר הבית רק מדרבנן וביאר המבי"ט (קריית ספר הל' בית הבחירה פ"ז) שגזרו הר הבית אטו עזרה. וכ"כ המשנה אחרונה (כלים פ"א מ"ח) כדעת המאירי. ושמעתי ממו"ר הג"ר משה יוסף מלדוור שליט"א בשם רבו המובהק מו"ר הרה"ג אלי' שוועי זצ"ל דלמ"ד דאפ' הר הבית אסור מן התורה היינו טעמיה דכיון שאי אפשר ליכנס לעזרה בלא שיכנס תחלה להר הבית דין הר הבית הוי כדין העזרה דאסור ליכנס בו ומנעליו עליו משום יראת המקדש. וכנראה כן מדוייק מלשון המשנה ששנינו לא יכנס אדם בהר הבית ולא נקט להר הבית. וגם יש לדייק דרך גבי העזרה שנינו איסור סנדל אבל בהר הבית אסרו רק מנעל ולא סנדל וכנראה

וכתב בנו היעב"ץ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' כ"ו) שיש עוד נפ"מ בזה לענין מומר אם חליצתו מהני דאי בעינן כוונת המצווה הא ליתא במומר ואי משום כוונת הקנין הא שייך גם במומר. והעלה הח"צ דכוונת קנין בעינן ולא כוונת מצווה (ע' מש"כ לקמן קד:). אכן בבית מאיר (אה"ע סי' קס"ט סעיף מ"ד) הוכיח מלשון הרמב"ם דבעינן כוונת מצווה ממה שכתב הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ד ה"ח) ויעשו מעשים אלו לשמן דמשמע לשם מצוות חליצה (וע' מש"כ לקמן קו:). ועוד עיין בגליוני הש"ס בענין זה וכן הוא דן אם אמרינן שליחותיהו קא עבדי (לעיל י:). אפ' אם לא איתכווין לכך.

גמ' בא"ד עמא דחליץ ליה מריה מיניה וכו'. ע' מהרש"א ובהגהות יעב"ץ ובהגהות הר"ש מדעסוי.

גמ' בא"ד לפי שאין נכנסין במנעל וסנדל לעזרה. לעיל (ו:). הביא הגמ' מתני' דמס' ברכות (נד.) דלא יכנס אדם בהר הבית במנעלו וכתב שם המצפ"א שלעזרה נאסר מחמת ומקדשי תיראו ולהר הבית נאסר מחמת והיה מחנך קדוש. והנה רש"י (ד"ה ואין צריך) הביא הקרא בישעיה (א:יב) "מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי" ודייק הרש"ש שלשון חצרי משמע ההר הבית ומשו"ה לא הוצרך רש"י להביא מקרא ד"של נעלך מעל רגלך" (שמות ג:ה) וכמו שהעיר הרמב"ן. א"כ מוכח דלפי המצפ"א האיסור ליכנס במנעל הוא בין

מותרת לשוק. אך משמע בח"צ דאפ' על הצד הראשון צריכים כוונה להתירה לשוק. וכבר העיר בזה גדולי עולם המנ"ח (מצווה תקצ"ט) והגר"ש שקופ (שערי ישר ש"ז פ"ו) והגרי"ע (גליוני הש"ס כאן).

שזהו כסברת המנ"ח דכיון שהעזרה קדוש טפי אע"פ ששניהם קדושים מן התורה מ"מ רק אסרו מנעל בהר הבית וסנדל ומנעל בעזרה. וע' במאמרו של הגר"א שוועי זצ"ל שנדפס בספר תהלה ליונה עמ"ס מגילה (עמ' תקל"ג).

רש"י ד"ה שוטה מי כתיב חלץ להם חלץ מהם כתיב הוא קיבל חליצה מהם וכו'. משמע ששפיר שייך לשון שהוא (היבם) חולץ להן (היבמות) אע"פ שבאמת הוא אינו עושה מעשה אלא היא עושה מעשה וכן בכל מכלתין ועוד דוגמא לעיל (יג): חלצו פרש"י הצרות מן האחין. וכן מוכח לקמן בסמוך החולצת מן הגדולה כאילו הוא עושה לה מעשה חליצה. וכ"כ הגר"ע (גליוני הש"ס לעיל כו.) בלשון החולץ ליבמתו (דמתני' דלעיל לה): אע"פ שבאמת היא חולצת לו וכן לשון ארבעה אחים נשואים אף שאין הזכר נשוי לנקיבה אלא הוא נושא אותה¹. והנה לקמן (קד:) תנן החרש שנחלץ וכו' וזה המקום היחידי שמצינו במשניות לשון "נחלץ" על האיש וכתב הרמב"ם בפיה"מ (גם מובא לקמן בריטב"א בנמ"י ותוס' הרא"ש) דכיון שהוא חרש ואינו בדעה גמורה לא נתייחס אליו המעשה והוסיפו עליו הראשונים שם משא"כ ביבם דעלמא שהוא מסייע לחליצה משום שצריך כוונה ולכן נקרא שהוא "חולץ" אע"פ שבאמת הוא נחלץ. ובהגהות ראמ"ה לקמן (קד:) מפרש דבעלמא היבם חולץ ליבמה ר"ל שחולץ אותה מזיקתה משא"כ בחרש עיי"ש בדבריו. וע"ע בשו"ת נוב"י (אה"ע מהדו"ק ס' צ"ד) וליקוטי הערות עליו.

תוס' ד"ה ואנעלך תחש מכאן אר"ת וכו' ואין נראה וכו'. מפרש בעינים למשפט דר"ת לא ס"ל כדעת המזרחי (שמות כה:ה מצויין בגליון הש"ס להגרעק"א) שהיו ב' תחשים אחד טהור ולזמן ואחד טמא ולעולם ומש"כ ואין נראה וכו' אכן ס"ל הכי. וע' נימוקי הגר"ב כאן ובדברי הגר"ק שליט"א בפירושו על ברייתא דמלאכת המשכן (פ"ג). וע"ע בזה בפלתי (ס' ע"ג ססק"א) שו"ת חת"ס (או"ח ס' ל"ט) וליקוטי הערות שם) נוב"י (אה"ע מהדו"ק ס' קנב-קנג) ועינים למשפט ויד דוד.

קג.

גמ' בא"ד והחולצת מן הסומא חליצתה כשרה. משמע מזה דרך בדיעבד חליצתה כשרה אבל לכתחלה אין עושין כן והכי הדגיש המגיד משנה (יבום וחליצה פ"ד ה"ח) בדעת הרמב"ם ומשו"ה כתב הראב"ד דלכתחלה בכה"ג חולצת לאח אחר. אכן משמע מדברי תוס' (ד"ה והחולצת) דלפי מסקנת הברייתא אין שום טעם להמנע היבם סומא מחליצה ואפי' לכתחלה עושין חליצה על ידו. וכן משמע בהגהות מיימוניות שם (אות י') בשם ר"ת. והקשה המל"מ שם למה לא אמרינן שכשם שגבי אלם ואלמת אמרינן שבדיעבד חליצתן פסולה דאע"פ שאין הקריאה מעכבת את החליצה מ"מ ראוי לקריאה בעינן וכמו כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת וכו' (כדאיתא לקמן קד:) ה"נ בסומא דאע"פ שאין ראיית הרוק מעכבת את החליצה (כדאיתא שם) מ"מ בעינן ראוי

ז. ושו"מ שכן כתב הבחור בספר התשבי (סוף אות נו"ן).

פירושי הריטב"א דלשון "צריך" משמע בעלמא רק לכתחלה אבל לא לעיכובא וכ' בזה בשדי חמד (כליים מערכת צ' כלל ה').

גמ' בא"ד ת"ש לא עשה רגליו וכו' ת"ש אך מסיך וכו'. ע' ערול"נ שהסביר סדר הראיות שהביא הגמ'. (וע' מש"כ לעיל מח.)

גמ' בא"ד והא קא מתהניא מעבירה. ביאר העיון יעקב דהכי פריך דאע"פ שתחילתה היתה באונס מ"מ למה לא חיישינן שסופה היתה ברצון שע"י רוב בעילות נתרבה תאוותה לו (כדאיתא בכתובות נא:): ומשני כל טובתן של רשעים וכו'.

גמ' בא"ד כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים. ראיתי במדרש (אסתר רבה פ"ג ס' י"א) דאמר רבי יצחק עובדי כוכבים אין להם טובה כדכתיב "וטוב לא יהיה לרשע וגו'" (קהלת ח:יג). ואמרתי אני בלבי שיש להסביר דברי המדרש ע"פ הגמ' דידן דכיון שכל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים לעולם לא שייך דבר שהוא טוב לגמרי גבי הרשע שהוא עובד כוכבים כיון שמה שטוב לו הוי רעה לצדיק. וע' בהגהות יעב"ץ.

רש"י ד"ה להסך את רגליו מי רגלים. העיר בהגהות ר"ש מדעסוי דבמקום אחר (יומא כח.) פרש"י מסיך רגליו היינו גדולים והכא פ' קטנים וצ"ע.

תוס' ד"ה והא קא מתהניא מעבירה ליכא למימר דפריך אמאי לא מסרה עצמה שהרי קרקע עולם היא כדאמר גבי אסתר וכו'. הנה קי"ל בתוס' לעיל (נג: ד"ה אין אונס) דאשה בזנות חשיב כקרקע עולם ואינה חייבת למסור נפשה (וע' מש"כ שם).

לראייה וליכא? ותירץ הקרן אורה (קד:): שלא שייך כל הראוי לבילה וכו' גבי רוק דכיון שיש דין שאין עצם הרוק מעכב בע"כ אפ' ראוי לראיית הרוק א"צ דהלא אפשר לחליצה בלא רוק ובכה"ג אינו ראוי לראיית הרוק. ותירץ בשו"ת בית הלוי (ח"ג ס"ב בהגה"ה) וכ"ה באור שמח שכל הראוי לבילה וכו' שייך דוקא בכגון קריאה שהוא קודם עיקר המעשה שזה מעכב את תוקף המעשה אם אינו ראוי לבילה אבל הרוק שהוא לאחר שכבר עשה המעשה חליצה כיון שאין הרוק מעכב ג"כ לא בעינן ראוי לכך דהלא כבר נתקיים המעשה חליצה מבלעדי הרוק וכבר הותרה לשוק (כמו שאמר ר"ע במתני' דלהלן קד.). וכתב הערול"נ כאן שלא שייך כל הראוי לבילה וכו' אא"כ הגמרא אומרת כן מפורש כמש"כ הלח"מ בהל' ביכורים פ"ג ה"ד (ואני מצאתי שכבר כתב כזה הריטב"א בתחילת מס' סוכה). ועוד תירץ הערול"נ שדין הרמב"ם שלכתחלה אין חולצין בסומא אינו כס"ד דתוס' מדכתיב לעיני אלא מטעם אחר דבעינן מעשה בושה ליבם ואם אינו יכול לראות את המעשה אשר נעשה אי"ז כ"כ בושה לבייש אותו ולכן לכתחלה לא יעשה חליצה על ידו אבל בדיעבד אין זה מעכב.

גמ' בא"ד א"ל רב אשי לאמימר והתניא בין עומד בין יושב וכו'. ע' בריטב"א שהקשה דהתם תניא חליצתה כשרה דיעבד וא"כ לק"מ ע"ד אמימר שאמר צריך למדחסיה לרגליה דמשמע דרק צריך לכתחלה אבל אינו מעכב בדיעבד? ותירץ הריטב"א דצ"ל דרב אשי קים ליה דאמימר "צריך" לעכב קאמר. ואחרים פירשו דהברייתא אפ' לכתחלה קאמר שרי ודלא כאמימר. ולכאורה מוכרח משני

(שופטים ד:כד) משמע שהיא יצאתה מאהלה ונאסרה לחבר בעלה. ולאחר זמן מצאתי דבר נאה בספר נפתלי שבע רצון (פ' נשא) שיעל לא נאסרה על בעלה משום שהיתה מוטעת שסברה דביאת גוי הוי כביאת בהמה (כדעת ר"ת ודלא כהריב"ם המובא בתוס' כתובות ג:;) והו"ל כאונס ועי"כ לא נאסרה לבעלה אף שעשתה זאת מרצונה (ולכאורה זהו שלא כד' המהרי"ק הנ"ל). וע' מש"כ לעיל (מה.).

קג:

גמ' בא"ד שדי בה זוהמא. כתב הרשב"א דהאי זוהמא היינו ענין גבורת היצה"ר שמושל בגויים משא"כ בבני ישראל יש להם תיקון ע"י לימוד התורה וכדאמרינן (קידושין ל:;) אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש וזהו כח התורה לבטל את כחו של היצה"ר. ובמהרש"א מבאר דזוהמא היינו שלילת הצורה של צלם אלקים שמתקיים רק בבני ישראל ולא בשאר האומות. וע"ע בזה במדרש שמואל עמ"ס אבות (פ"ג מי"ד) ובתוס' יו"ט שם.

גמ' בא"ד נעל של כל אדם מנין ת"ל נעל נעל מ"מ. פ' הרשב"א דאף דבדיעבד חולץ בנעל שאינו שלו מ"מ גזרו חכמים שלכתחלה יהא שלו גזרה משום קטן או גדול שא"י לילך בו או שאינו חופה רוב רגלו דכל שאינו שלו לאו בהכרח שנעשה כמידת רגלו ממש. והריטב"א כתב דלכתחלה בעינן נעל שלו כדי להוציא ידי

והנה בבית שמואל (אה"ע ס' קע"ח סק"ד) פסק כדברי המהרי"ק (שורש קס"ז) שאם זינתה ברצון כדי להציל נפשות ישראל כמו אסתר ואחשורוש אסורה לבעלה דכיון שביאתה היתה ברצון סוף סוף מעלה מעל באישה. הגר"ש קלוגר זצ"ל בחכמת שלמה (שם) העיר ע"ז דהא יעל זינתה עם סיסרא ואעפ"כ עדיין נקראת "אשת חבר הקיני" (שופטים ד:יז) אח"כ בשירת דבורה והלא אסורה היא לבעלה? ועוד הוכיח מהא דס"ד דמתהניא מעבירה ואם אסורה לבעלה מה ס"ד שיגיע לה הנאה ע"י ביאה האוסרת אותה? ולולא דבריו הייתי אומר דלק"מ די"ל דלעולם יעל אכן נאסרה לבעלה (וכ"מ בדברי המהרי"ק עצמו) ומ"מ עדיין אשתו היא עד שיתן לה גט וכמו שכתב רש"י להדיא לעיל (מט:;) דאשת איש שזניתה לא פקע הקידושין ממנה ומשו"ה גם לאחר המעשה עם סיסרא עדיין נקראת "אשת חבר הקיני". וגם הקושיא השני אינה כ"כ קושיא דאטו כל אשה שתזנה במזיד תחת אישה אין לה הנאה כיון שנאסרה על בעלה אלא ודאי בהנאה גופני עסקינן ואף אם תיאסר עי"כ לבעלה יתכן שהגיע לה הנאה גופני¹⁷. ושו"מ שכתב להדיא במשך חכמה (הפטרה לפרשת בשלח) שיעל נאסרה לבעלה ע"י סיסרא. והוא הוכיח כן מתרי מקראות האחד דכתיב "כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא" (שופטים ד:ט) דהמחיר ששילמה יעל כדי "לקנות" את סיסרא הוא שנאסרה על בעלה. וגם כתב שזה שאמרה "מנשים באהל תבורך"

ח. ועוד יש צדדים לתרץ קושייתו דשאני יעל שבאמת לא בא עליה סיסרא כלל או שהיתה גויה בשעת אותה מעשה וכמו שכתבתי במאמר "מעשה יעל וסיסרא" שנדפס בקובץ המאור (גליון תנ"א, עמ' פד ולהלן).

שם בא"ד ואי משום איסור הנאה חליצה לאו הנאה היא דמצוות לאו ליהנות ניתנו. פ' הרמב"ן דאע"ג דהכא בעיא לאינסובי ובלא חליצה לא נסבי לה כיון דלא מעכב בה אלא מצוה לאו הנאה (לכאורה כוונתו לומר שאין זה מניעה מציאותי אלא מניעה מן התורה וכשנסתלק המניעה אין זה נקרא הנאה). ופ' הרמב"ן דאעפ"כ אסור לחלוץ בו לכתחלה משום שנראית כנהנת ועוד משום שהוא מאוס. ומביא הרמב"ן ד"מ דלעולם מה שנשאת ע"י החליצה שפיר חשיב כהנאה (שהרי סו"ס נהנה במה שעכשיו מותרת להנשא אף שקודם לכן היה רק מניעה מדינא ולא במציאות) ומה"ט לא תחלוץ בו לכתחלה ואפ"ה בדיעבד כשר דנהי דעבדה עבירה דאסור לחלוץ בו מ"מ חליצתה לא מיפסלא בכך.

רש"י ד"ה תקובת ע"ז שהקריבו ומסרוהו לפניו לשם דורון וכו'. ע' רמב"ם רשב"א ריטב"א ומג"מ (יבום וחליצה פ"ד ה"כ) שפ' דמיירי בששחט בהמה לע"ז לתקרובת ועשו סנדל מעורה.

קד.

גמ' בא"ד מר סבר חליצה כתחלת דין דמיא ומר סבר חליצה כגמר דין דמיא. ע' מש"כ לעיל (צו). בביאור יסוד המח'.

גמ' בא"ד אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן מוחלפת השיטה וכו'. ר"ל דבמתני' צ"ל בשמאל חליצתה כשרה ור"א פוסל. ועפ"ז כתב השער אפרים שפסק הראב"ן בסוגיין כרבי יוחנן ולכן לא קי"ל כת"ק דחליצה ברגל שמאלי כשר בדיעבד. וכ"כ הנוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' קנ"ו) בדעת הרמב"ם.

פשוטו של מקרא דכתיב "נעלו" דמשמע שלו (וכעין מש"א לעיל כד. אין נקרא מוציא מידי פשוטו וכו') ואעפ"כ כיון שפעמים אין סנדל מצוי ליבם הוי מכלי דיינים (סנהדרין ז:): והא דרב יוסף הכא לא היה לו סנדל לא היה ב"ד ולא לא היה עמו סנדל של חליצה חוץ משל אביי.

גמ' בא"ד הב ליה ואקני ליה. בשני מקומות פסק השו"ע שיתן בעל המנעל ליבם את המנעל במתנה. וביאר הריטב"א שזהו הלכה מדרבנן שיהיה שלו לקיים פשוטו של מקרא כנזכר בסמוך. וכתב בתוס' רבינו פרץ (וכ"ה בסדר חליצה אות נ"ד בשם המרדכי בשם רבינו יחיאל) שאינו צריך להקנות המנעל ליבם כיון שהם עשויים לשום מצוות חליצה מסתברא שכשנותנים המנעל לב"ד נתנו על דעת לקיים מצוות חליצה ואקנו ליה.

גמ' בא"ד בשלמא מוחלטת היינו דאיתקש למת וכו'. ע' בחידושי הגר"ח הלוי על הש"ס (סטנסיל) שכתב דמבואר שאין ההיקש בין טומאת מצורע לטומאת מת אלא המצורע עצמו איתקש למת עצמו.

רש"י ד"ה חליצתה כשרה מוחלט כדאמרן שאפ' בשעת שריפה קרוי בגד ולא מילף הוא אלא גילוי מילתא בעלמא הוא. וצל"ע דהלא רש"י עצמו ס"ל דאיסור מטומאה ילפינן וכמש"כ במקו"א (לענין חיטה שנמצאת בתרנגולת). ופ' הרשב"א דלכתחלה לא חולץ בסנדל של צרעת דאתי לאיחלפוי בשאר הנשרפין כגון תקרובת ע"ז ושל עיה"נ ולכאורה ה"ה בסנדל של ע"ז אין חולצין בו לכתחלה מה"ט אף שלא כתב כן להדיא. ובתוס' הרא"ש כתב דסנדל של ע"ז אסור לכתחלה משום שאינו שלו.

שם. לענין אטר רגל פרש"י (בכורות מה: ד"ה איטר רגל) שכשהוא הולך הוא עוקר את הרגל השמאלי תחילה משא"כ דרך שאר בני אדם לעקור הרגל הימני תחלה. ובאטר רגל הסתפק הרמב"ן אי חולץ בשמאלו שהוא ימין כל אדם או בימינו שהוא שמאל כל אדם או דבכה"ג אינו חולץ כלל. ונראה לי לבאר הספק שזה תלוי במהו גדר של "ימין" אם ימין הוא הצד שיש לו בו יותר כח וא"כ החולץ בשמאלו שהוא כימין כל אדם דכיון שיש לו כח בו יותר מצד האחר זה נקרא "ימין". או כלך לדרך זו ד"ימין" היינו דין במציאות הרוחות שאם פניו למזרח הצד הדרום שלו נקרא ימין ולכן איטר רגל חולץ בימין שלו אע"פ שהוא כמו השמאל של שאר בני אדם לגבי חוזק הכח. או אפשר לומר ד"ימין" היינו שניהם דין בכח ודין במציאות הרוחות וא"כ באיטר רגל אין שום צד לקרות הימין שלו "ימין" כיון שאין בו כח כשאר בנ"א וגם א"א לומר שצד שמאל שלו הוא הימין כיון שאינו באמת רוח הימני ולכן אינו חולץ כלל. והרשב"א כתב שיש עוד צד שאיטר רגל חולץ בשניהם או משום האי ספיקא דדינא הנ"ל (דהיינו ב' האפשריות הראשונות שברמב"ן) או משום שאולי שניהם נקראים ימין זה משום כחו וזה משום מציאות הרוחות. וע' באריכות בענין זה בשו"ת חת"ס (אה"ע ס' ע"א וס' צ"א). וע"ע במצפ"א.

רש"י ד"ה לנגעים וכו' בא"ד וחליצה דין הוא דגובה כתובתה. וקשיא לי

דלפ"ז במקום שאין לה כתובה (וכגון באלמנה מן האירוסין או בדלית ליה לראשון נכסים כמש"כ רש"י לעיל לט.) נמצא דאין החליצה כ"דין" וא"כ מותר לכתחלה לעשות החליצה בלילה לכ"ע ובלא דיינים וכדו'. ועוד הקשה הגרא"ו (קובץ הערות ס' פ' אות א') דמה בכך שגובה כתובתה מ"מ למה לא מועיל לה חליצתה בלילה להתירה שהרי עיקר החליצה באה להתירה ולא לגבות לה כתובתה אלא מאחר דמותרת ממילא יכולה לגבות כתובתה? ועוד ראיתי בתוס' רבינו פרץ (לעיל קא.) שהקשו דהלא אחר החליצה צריך ב"ד להגבות לה כתובתה ואין החליצה "דין" אלא דבר צדדי שמעכבתה מלגבות כתובתה? אלא פ' בתוס' רבינו פרץ דחליצה הוי "דין" משום דכתיב בה "זקני" דמשמע סנהדרין וכמש"כ "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (במדבר יא:טו). ושור"ר בנוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' קי"ד) שהביא שיטה זו דחליצה נחשבת כדין משום שע"י גובין הכתובה והוא תמה עלה דאין אנו צריכים שום טעם ושום ראי' לומר דחליצה דין הוא דמקרא מלא דיבר הכתוב "ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה:ז) ותרגומו לתרע בית דינא וכ"כ רש"י שם. וגם לעיל בפירקין (קא.) הוה סד"א דבעינן סמוכים לחליצה אי לאו דגלי לן קרא לרבות אפ' הדיוטות ומשמע דמפשטות המקראות ב"ד בעינן. אלא מפרש הנוב"י דהא דחליצה צריך דיינים מבואר בקרא^ט ובזה כיוון הנוב"י לדברי תוס' רבינו פרץ הנ"ל. והנה בביאור

ט. והנוב"י כתב דבריו כנגד הני פוסקים שרצו לומר (ע' תרומת הדשן ס' רמ"ח ושו"ת ר"א מזרחי ס' פ"ד) דכיון שחליצה חשיב כ"דין" משום שע"י גובה כתובתה ה"ה דגיטין חשיבי כ"דין" מה"ט.

לומר ברכת כהנים בקול רם (מדכתיב "אמור להם" כדדרשי בספרי) לא שייך גבה ענין שומע כעונה דע"י שומע כעונה נעשית כאילו הוא קרא את הפרשה אבל לא נעשית כאילו קראה בקול רם. וכע"ז כתב הצ"פ לענין קריאת עשרת בני המן שמביא המג"א (או"ח ס' תר"צ סק"יז) דנוהגין שכל יחיד ויחיד יאמר שמותם בפני עצמו ואינם יוצאים ע"י קריאת הבעל-קורא כיון שדין שומע כעונה הוא רק על הקריאה וגבי י' בני המן יש דין נוסף שצריך לאמרם בנשימה אחת (ע' רמ"א או"ח ס' תר"צ סעיף ט"ו). וכתב בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א ס' נ"ז) דהכי נמי גבי קריאת פרשת חליצה דכיון שיש דין נוסף לקרוא את פרשת החליצה לפני היבמה ולפני הב"ד וע"י שומע כעונה רק יקיים דין הקריאה ולא הדין נוסף לא מהני בזה דין שומע כעונה. ודומה לזה נ"ל לומר דלא מהני דין שומע כעונה בזה כיון שיש דין שצריכים לומר "לא אבה יבמי" ו"ולא חפצתי לקחתה" בנשימה אחת כמש"כ לקמן (קו:). הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"א ס' מ"ז בחידושים ששייך לאו"ח ס' קכ"ח) חולק ע"ד הבית הלוי וגם בחזון איש (או"ח ס' כ"ט סק"ג) כתב דשומע כעונה הוא התאחדות השומע ומשמיע ואף במצוות שאינו יוצא בדיבור גרידא אלא שצריך תנאים בדיבוריו מ"מ יוצא בשמיעה ולכן השומע קידוש א"צ כוס בפ"ע ודלא כהבית הלוי. ובספר משכנות יעקב (ס' ס"א) כ' ששומע כעונה היינו דהוי ממש כאילו השומע אמר הדבר ולא רק שיצא ידי חובתו (ועיי"ש נפ"מ אם שומע ד"ת שצריך לכוך ברכת התורה). וע"ע בדברי בעל המחבר ישרש יעקב בשו"ת בית שלמה (או"ח ס' י"ז) בזה. הרה"ג בצלאל הכהן מווילנא זצ"ל (שו"ת ראשית ביכורים ס' ד') כתב אודות הק"ק טריטסט

הגר"א (אה"ע סדר חליצה ס"ק כ"ח) מביא דברי רש"י דהכא וכתב עליו דזהו כמש"כ בסוף יבמות (לקמן קכב:) לענין עידי מיתה. אכן כתב הנוב"י דז"א דהתם פליגי אם חליצה נחשבת כדיני ממנות או כדיני נפשות ולמ"ד דהוי' כדיני ממנות הוכיחו כן מהא דנוטלת כתובתה ע"י החליצה אבל העיר הנוב"י דבאמת לכ"ע חליצה דינא הואי כדמוכח בקראי ורק נחלקו לאיזה סוג דין דומה אי לדיני נפשות אי לדיני ממנות.

תוס' ד"ה אמר רבי ישמעאל בן רבי יוסי ראיתי את רבי ישמעאל בן אלישע כן כתוב בספרים וכו'. ע' בהגהות יעב"ץ ובחשק שלמה שהוכיחו מכמה דוכתי דתרי רבי ישמעאל בן אלישע איכא. והעיר היעב"ץ דמש"כ התוס' דרבי ישמעאל בן אלישע השני היה נכדו של רבי ישמעאל בן אלישע הראשון אינו מוכרח דלא מצינו שהשני היה כהן משא"כ הראשון מצינו שהיה כהן גדול. וע' בערכי תנאים ואמוראים (ערך רבי ישמעאל בן אלישע) ובסדר הדורות (ח"ב ערך רבי ישמעאל בן אלישע) שצידדו לומר שג' אנשים היו באותו השם.

קד:

גמ' בא"ד אמר רבא השתא דאמרת קרייה מעכבא אלם ואלמת שחלצו חליצתן פסולה. ויל"ע דמאחר שיש דין שומע כעונה אמאי לא קרינן פרשת חליצה בשבילם ועי"ז מעלה עליו הכתוב כאילו הם קראו את פרשת חליצה ונמצא דשייך חליצה באלם ואלמת? הנה כתב בבית הלוי עה"ת (סוף ספר בראשית) גבי ברכת כהנים דכיון שיש דין נוסף דצריך

בדברי רבותינו שדנו באשה שלא רצתה להתייבם והאיש רוצה לייבם אותה ואז עמדה האשה ורקקה בפני יבמה שיל"ע אם זה נחשב כחליצה פסולה וכבר נאסרה על האחין וכופין אותו לחלוץ או שעדיין מותרת לו לייבמה. וע' שו"ת מהר"י בן לב (ח"ב ס' י"א) ושו"ת המהרש"ל (ס' כ"ב) שדנו בכגון דא. ושו"מ בפענח רזא (פ' כי תצא) שכתב בזה"ל אמר לי מהר"ר חיים מעשה בימי רבינו שמחה ביבמה אחת עשירה ומיוחסת שרצה יבם ליבמה בע"כ ייעץ לה רבינו שמחה שתרוק בפניו אם תראהו ותפסלנו בזה מלייבם וכן עשתה ופסלה רבינו שמחה מלהתייבם והביא רא"י לפסק זה מדבר הלכה וכו' עכ"ל ועיי"ש בדברי המסדר. האמנם בתוס' הרא"ש כאן כתב דרק אם רקקה לאחר קריאה אמרי' דהוי כחלצ"פ ואסורה על האחים א"נ רק אם כיוונו שניהם לשם חליצה בעת שרקקה אמרינן הכי (וע' מש"כ לעיל קב: ולכאורה ה"ה דאפשר לומר דרק אם רקקה בפני ב"ד אסורה על האחין).

תוס' ד"ה והא וכו' בא"ד ואמאי נמי אמרינן לקמן דקטנה חולצת בפעוטות וכו' כיון דלאו בני דעה נינהו וי"ל וכו'. ע' מש"כ לעיל (קב:) משמיה דהח"צ. ועפ"ז כתב הח"צ שם דמיושב שפיר קושיית התוס' כאן דכיון דהכוונה הנאמרה בחליצה היא כוונת הקנין שפיר י"ל דקטנה אע"פ שאינה בת דעת מ"מ מהני" בה חליצה משום שבקנינים אין אנו צריכים דעת הקונה במקום שיש דעת אחרת מקנה וא"כ אם יש דעת החולץ סגי לן בכך ואין אנו צריכים גם

במדינת איטליא בזה"ל ומנהג ק"ק הנ"ל דנושאים כפים בשבת ג"כ וכשהייתי שמה בחדש אלול שנת בברכת לפ"ק והתפללתי בש"ק פ' שופטים בבהכ"נ ספרדים שם כבדוני אז בעז"ה להיות הכהן המברך כל ברכת כהנים לבדי בקול וכל הכהנים שבבהכ"נ שעלו עמי יחד לדוכן שתקו אז ושמעו ממני לבד שכך מנהגם שם שכהן אחד לבד מברך לעם בקול ושאר הכהנים שעולין עמו יוצאין בזה ע"י שומע כעונה לבד וכו' עכ"ל. הרה"ג פינחס עפשטיין זצ"ל (ראב"ד דעיה"ק ירושלים תובב"א) כתב בספרו מנחה חריבה (סוטה ט.) דיל"פ דהא דבעינן "קול רם" אינו דין בכל כהן שמברך ברכת כהנים אלא דין שיהא שמיעת קול הכהנים יחד ב"קול רם" ולכן אפ' אם רק אחד מברך בקול רם ושאר הכהנים מברכים בקול רגיל כיון שהעם שומעים בברכת כהנים שנאמר ב"קול רם" סגי. ועוד כ' שם בזה"ל ושמעתי מפי הגאון הגדול מהר"ז סנדר כהנא שפירא זצ"ל שהגאון בית הלוי אמר שאילו ידע דברי הרב בשם מנהגי חכמי איטליא הוה מבטל דעתו לזה עכ"ל (ועיי"ש עוד בענין שומע כעונה בסיפור יצ"מ ובספירת העומר).

שם. ע' ברש"ש שדן הדין באשה שמדברת ואינה שומעת אם דינה כמו אלמת ולא שייך גבה חליצה דהוי כאינו ראוי לבילה כיון שא"א ללמדה קריאת פרשת החליצה.

גמ' בא"ד יבמה שרקקה תחלוץ. ע' בהמשך הסוגיא. הנה יש דיון חשוב

י. ע' מש"כ עוד בענין זה במס' סוכה (לח:).

באשה ועבד שמדינא נותנים להם גט אפי' בע"כ כיון שאינם צריכים דעת לקבל הגט).

שם בא"ד וי"ל וכו'. והנה על תירוצם של התוס' מצינו שחלקו בזה הראשונים שהרי כתבו הרשב"א (חולין יב:) והריטב"א (בחיידושים המיוחסים לו גיטין כב:) בשם רבינו יונה דרק מהני גדול העומד ע"ג קטן בדבר שאפשר לעשותו ע"י שליח ולכן חליצה שא"א לעשותה ע"י שליח לא מהניא עמידת ב"ד על גביו^{יב}. ולפי שיטה זו חלף הלך לה תירוצם של התוס' כאן ומה יענו ביום שידובר בקושייתם? אלא צ"ל דמכאן ראי' קצת דהם סברי כתירוצו של הח"צ (ע' מש"כ בסמוך) דאין אנו צריכים דעתה כיון שהיא בא לקנות ודעת אחרת מקנה לה.

דעתה ומה"ט חולצת"א. ותמה עליו הקצוה"ח (חו"מ ס' רע"ה סק"ד) דא"כ אלמה אמרו לעיל (קב:) עד שיתכוונו שניהם הלא לעולם אין אנו צריכים גם דעת החולצת כיון שהיא קונה א"ע בחליצתה דאם יש דעת החולץ סגי בכך שהרי יש כאן דעת אחרת מקנה. וכעין זה הקשה הגר"ש שקופ זצ"ל (שערי ישר ש"ז פ"ו) דאם אין כוונה בחליצה היינו כוונת קנין אמאי צריכים כוונה מצד החולצת הרי זה דומה לאדון המשחרר עבדו ואיש המגרש את אשתו שא"צ דעת האשה והעבד כלל דאין כאן הקנאה להם אלא הפקעת קנין שיש עליהם עכשיו וה"נ החולץ ליבמתו הרי הוא מפקיע מעליה הקנין דזיקת יבימין והיא אינה צריכה לקנות ממנו כלום (וכמו

יא. ותו ממשיך הח"צ ליישב קושיית התוס' מקטן וז"ל ובקטן נמי ל"ק לי אמאי סד"א דחולץ אי לא משום ד"איש" כתיב בפרשה דסד"א כיון דאיהו לא קעביד מעשה אלא דדחיס לכרעיה הדר הוה ליה היבם כקטנה הקמבלת גיטה דלאו דעתה בעינן וזכתה לעצמה ה"נ לא בעינן דעתו כלל להקנות ולהכי איצטריך איש עכ"ל. וצל"ע דלכאורה מזה משמע דאין אנו צריכים דעת החולץ כיון שהוא אינו עושה מעשה וא"כ קשיא לי היאך כתב לעיל מיניה דמהני חליצת קטנה דדעת אחרת מקנה לה הלא לא בעינן דעת היבם. ונבוך אני קצת בדברי הח"צ היאך כתב דאין אנו צריכים דעת החולצת משום שיש דעת החולץ ומאידך גיסא כתב דאין אנו צריכים דעת החולץ משום שיש דעת החולצת דהוי כתרתי דסתרי. ושו"מ שכה"ק הרה"ג אשר וויס שליט"א (מנחת אשר עה"ת דברים ס' מ"ז אות ג') והניח בצ"ע. ואולי צ"ל דלכל היותר צריכים דעת אחד מהם ולא שניהם (נמצא דלפי דבריו גם לס"ד אין קטן חולץ לקטנה).

יב. הסתפקתי אני בביאור דברי רבינו יונה אם ר"ל דרק בכגון שחיטה שאפשר לגדול לעשות הקטן שליח לשחוט בהמה זו בכה"ג מהני עמידתו ע"ג דאז הקטן הוא כשלוחו של הגדול לעשות המעשה שחיטה והגדול עצמו מכווין לשחיטה ומה"ט מהני משא"כ בחליצה בקטנה הרי מצווה דילה היא ואיננה עושה מעשה החליצה כשליחות של הגדול אלא לעצמה עושה ובכה"ג ל"מ גדול או ב"ד עומדים ע"ג. או כלך לדרך זו דר"ל במצווה ששייכת בה שליחות בעלמא אמרינן דגדול העומד ע"ג זן את הכוונה ע"י שליחות משא"כ בחליצה שהוא מצווה דל"ש בה שליחות (ע' מש"כ לקמן קו). והיא עצמה צריכה לעשות את הכל ל"מ גדול העומד ע"ג דכיון שהקפיד התורה על כוונת עצמה ל"מ לה כוונת זולתה (ועל דרך זה כתב רבינו קרשקש גיטין כב:).

קה.

שכתבו שלשון "בין" לאו דוקא הוא אלא ר"ל מר"ה עד יוה"כ ועד בכלל וז"פ).

רש"י ד"ה אמר רבא גרסינן ול"ג ואמר רבא. אולי י"ל דכוונת רש"י למחוק הוא"ו ד"ואמר". אולם בהגהות הב"ח (אות ד') מפרש דכוונת רש"י כדברי התוס' (ד"ה רבא) דאמר רבה גרסינן ולא גרסינן אמר רבא. אכן ראוי לציין דלעיל (עו.) כתב רש"י דרבא ואביי קאתו מבית עלי משמע דאכן גרסינן רבא הכא. וע' במהרש"א וערול"נ ובן יהוידע.

תוס' ד"ה ככה יעשה דבר שהוא מעשה מעכב וא"ת למ"ד דעקימת פיו הוי מעשה היכי ממעטינן קריאה וי"ל דמ"מ מעשה גרועה הוא יותר מרקיקה. ובתוס' הרא"ש מפרש דלעולם אין עקימת שפתים נקרא מעשה כלל ושאני התם דכשהנהיגה בקול או חסמה בקול כדיבורו נעשה מעשה משא"כ כאן לא נעשה כלום ע"י דיבורו. והנה איתא במגילה (ב:) היקש זכירה לעשייה בפורים דכתיב "והימים האלה נזכרים ונעשים" (אסתר ט: כח) ופרש"י עשייה היינו משתה ויו"ט זכירה היינו קריאת המגילה. ולפי דברי התוס' כאן מפרש העינים למשפט דבעל כרחך קריאה אינה בכלל עשייה דעקימת פיו אינו מעשה א"נ דהוי רק מעשה גרועה ולכן אינה בכלל עשייה אלא בכלל זכירה.

קה:

גמ' בא"ד ומקשינן אשה לאיש וכו'. כתבו הרשב"א וריטב"א שאין זה ממש היקש מן התורה אלא גזרה קטנה אטו קטן ומדרבנן דאל"כ אמאי בדיעבד חליצתה כשרה אם מן התורה חליצתה

גמ' בא"ד ואיכא דאמרי הכי שלחו ליה יבמה שרקקה תחלוץ ואינה צריכה לרוק פעם אחרת. כתב הרשב"א דא"צ לאו דוקא דאפ' רוצה לרוק פעם אחרת לא שבקינן לה לעשות כן משום דאתי למישרי חלוצה לאחיזן כמבואר לקמן בסמוך.

גמ' בא"ד גידמת מהו שתחלוץ. על ידי שאלה זו נהרג אבנר בן נר ע"י יואב בן צרויה בהערמה. ע' ברש"י (מלכים א ב:ה) וברד"ק (שם ושמואל ב ג:כז) וביד רמ"ה (סנהדרין מט. ורש"י שם) ובספר גימטריאות לריה"ח (ח"א אות ש"ז).

גמ' בא"ד לפי שאי אפשר לדם בלא צחצוח רוק. הקשה המרדכי (חולין רמז תשל"ז) דמשמע בזבחים (עט.) שדם מבטל רוק וא"כ אמאי תחלוץ? והוא תירץ שאיירי כאן דוקא אם הרוק הוא בעין וניכר ולכן לא נתבטל א"נ האי דין ביטול הוא דוקא בדבר שהיה ניכר ואח"כ נתערב אבל כאן לא אמרינן ביטול כיון שמעיקרא הוי הרוק ודם בערבוביא. ויש להעיר בזה דהמרדכי במקו"א (שבת רמז רנ"ט) כתב דכל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב הוי בטל ואף אם הוא דבר שיש לו מתירין (ונפסק להלכה ברמ"א יו"ד ס' ק"ב סעיף ד') נמצא דשייך ביטול אפ' אם מעיקרא היו בתערובות. וע' בפמ"ג (יו"ד ס' ק"ב משב"ז סק"א) ובפלתני (שם סק"ח) ועוד פוסקים שדנו בזה ואכמ"ל.

גמ' בא"ד דרשו ה' בהמצאו וכו'. כתב בחכמת מנוח שיש רמז לזה "בהמצאו" שנמצא ב"ה דהיינו ב' פעמים ה' שהוא עשרה ימים שביין ר"ה ליוה"כ (וע' בענף יוסף ובשו"ת הרדב"ז חלק ח' ס' ס"ט

סובר שיש צד לומר שר"ע עצמו חשיב כב"ד מדין יחיד מומחה ואע"פ שהיה קרח^ג ופסול לעבודת ביהמ"ק מ"מ אינו פסול מלהיות דיין לחליצה. ולצד שבאו לו המעשה כשהיה בביה"א למד שמדין דיין בודאי ר"ע היה פסול אך אולי יש להכשיר החליצה מדין בינו לבינה.

רש"י ד"ה קטנה חולצת משהיא כפעוטות כבר שית כבר שבע וכו'. אבל פחות מכן הוי' כשוטה וכאן כיון שהיא הגיעה לכלל דעת מהני. והגרא"ו (קובץ הערות ס"ו ס"ו) רמי פסקי הרמב"ם אהדדי דכתב הרמב"ם (סוטה פ"ב ה"ד) שקטנה שזינתה ברצון נאסרה על בעלה אבל כבר קי"ל לעיל (לג): שפיתוי קטנה אונס הוא? ומיישב הגרא"ו שהרמב"ם מיירי בקטנה שהגיעה לעונת הפעוטות והרי היא בכלל בר דעת והגמ' משתעי בגיל פחות מזה. וע' בברכת אברהם שהעיר שאין זה מוכרח. והארכת במקו"א אם הרמב"ם ס"ל דדין פיתוי קטנה אונס היא נאמר להלכה.

תוס' ד"ה אבא יודן וכו'. ובתוס' רבינו פרץ כתב ששמו היה אבידן והוא היה מתורגמן של רבי (כמבואר בירושלמי ברכות פ"ד ה"א). וע' בניצוצי אור שכתב דמחמת האי מעשה המעציב קראו לו אבדן משום שאבדו.

קו.

גמ' בא"ד חליצה מוטעת כשרה. הנה בבית מאיר כתב דכוונה שצריכים למצוות חליצה היא כוונת המצווה ולא

פסולה. אכן ברש"י משמע שהוא מדאורייתא ממש.

גמ' בא"ד פתח חד מינייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה וכו' וחד אמר עיניו למעלה וכו'. ע' מהרש"א. וראיתי בספר בית אלהים למבי"ט (שער התפלה פרק ט') שכתב שנחלקו אם עיקר התפלה הוא שבח להקב"ה או לשאול צרכיו ממנו ית' ועיי"ש שהאריך בזה ומפרש שלבסוף מסיק רבי ישמעאל בר"י ששניהם אמת.

גמ' בא"ד תאנא באותה שעה נצטרע אבדן. ע' בבן יהודע. וע' מש"כ לקמן (קח.).

גמ' בא"ד ועדים רואים אותו מבחוץ. פ' הנמ"י (לד. בדפי הרי"ף) דאי בלא עדים כלל לא מהני המעשה חליצה אפי' אם שניהם מודים לכך (ע' מש"כ לעיל ל:). משום שאין דבר שבערוה פחות משנים. אכן בנוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' נ"ד-נ"ה) כתב דיבמה לשוק לא חשיבא כדבר שבערוה. ועיי"ש בלקוטי הערות שהעירו דנעלם מעיניו דברי הנמ"י כאן.

גמ' בא"ד איבעיא להו מעשה שחלצו בינו לבינה אבראי ובא מעשה לפני ר"ע בביה"א או דלמא מעשה שחלצו בינו לבינה בביה"א. תמה המהרש"ל (יש"ש ס' כ"ח) ע"ז דלמאי נפ"מ שואלת הגמ' שאלה זו הלא ב"כ וב"כ לא קיי"ל כר"ע ופסקינן בנמצא אחד מהם קרוב או פסול דפסולה? וע' בשו"ת מהרש"ם (ח"א ס' ק"ז) שכתב שלפי הצד לומר שהמעשה היתה בביה"א

יג. ע' בתוס' (ב"ב קיג. ד"ה ומטו) שכתבו דכיון שר"ע היה קרח נקרא בנו רבי יהושע בן קרחה.

כוונת הקנין (ע' מש"כ לעיל קב:). והוא הוכיח כן מסוגיא דחליצה מוטעת דאי נימא דבעלמא בעינן כוונת קנין בחליצה א"כ בחליצה מוטעת מאחר דלא חל התנאי הרי עשה חליצתו בטעות והו"ל כקנין בטעות דקי"ל דחוזר (שו"ע חו"מ ס' רל"ב סעיף א') וא"כ אמאי חליצתה כשרה? אלא ודאי צ"ל דלאו כוונת קנין היא כלל אלא כוונת מצווה ומה"ט אף כשנתבטל התנאי החליצה כשרה. וע' באמרי בינה (או"ח ס' י"ד) שדחה דברי הבית מאיר ממה דקי"ל בעלמא שאם עשה מעשה על תנאי באופן שאין התנאי כשר ע"פ משפטי התנאים ל"א דכל המעשה נעשה בטעות ולא חל הקנין הבא על ידו מאחר שהתנאי נתבטל אלא אמרינן דאין כאן ענין התנאי כלל וקיים המעשה אשר עשה כאילו לא אמר ולא כלום אודות התנאי. וא"כ ה"נ בחליצה מוטעת דמאחר שאין כאן תנאי כשר דהלא אין תנאי בחליצה הרי ל"א דהוי' חליצה בטעות אלא חליצה מעלייתא היא אפ' אי נימא דבעינן כוונת קנין. וע"ע בחידושי הגר"ח הלוי על הש"ס (סטסניל).

גמ' בא"ד אי זו היא חליצה מוטעת כל שאומרים לו חלוץ ובכך אתה כונסה א"ל רבי יוחנן וכו' אלא כל שאומרים לו חלוץ ע"מ שתתן לך ר' זוז תניא נמי הכי ח"מ כשרה אי זו היא ח"מ כל שאומרים חלוץ לה ע"מ שתתן לך ר' זוז וכו'. ע'

רש"י שפ' דלר"י ע"מ שתתן לך ר' זוז כשרה דאין תנאי מועיל בחליצה לפוסלה אם לא יקיימנו. ויל"ע מאי קסבר ר"ל בזה שהרי הוא מפרש דח"מ הוא כשאומרים לו חלוץ ובכך אתה כונסה. באור זרוע (הלכות חליצה ס' תרע"ג) כתב דריש לקיש גופיה אית ליה דרבי יוחנן אלא שבא להוסיף על דבריו ולומר דאפ' בכה"ג שאמרו לו חלוץ ובכך אתה כונסה הו"ל ח"מ וכשרה (וכן משמע קצת בשאילתות ש' קנ"ב דלר"ל שניהם הוי ח"מ וכשרה ועיי"ש בהעמק שאלה ובגליוני הש"ס כאן). אכן ראיתי בקונטרס החליצה זכרון דוד שחיבר הרה"ג אבא דוד פיינגולד זצ"ל (חתנא דבי נשא לבעל הצפנת פענח זצ"ל אשר קונטרס זה מופיע בכרוכיא עם ספר חותנו שו"ת צ"פ ח"ב דפוס דווינסק) שכתב לומר דר"ל ס"ל דיש תנאי בחליצה (וכמש"כ רש"י לעיל נג. דלמ"ד יש תנאי בחליצה ס"ל דח"מ פסולה וצ"ל דמיירי דוקא בח"מ דר"י דהיינו ע"מ שתתן לך ר' זוז) ולכן מהני התנאי לפסול החליצה אם לא יקיימנו ומשו"ה הוצרך ר"ל לפרש הך ברייתא בח"מ כשרה באופן אחר דמיירי בדאמרו לו חלוץ וכך אתה כונסה. ואף שבגמ' דידן מייתי ברייתא כדברי ר"י ודלא כר"ל צ"ל דס"ל לר"ל דמאחר דרבי חייא ורבי אושעיא לא שנו האי ברייתא לאו בר סמכא היא⁷. ועפ"ז כתוב שם דא"ש מה שפריך רב פפא אדברי אביי לקמן בסמוך מדברי יוחנן ולא מברייתא

יד. וצ"ע קצת דשם בברייתא מביא מעשה דרבי חייא שהכשירה חליצה בע"מ שתתן וכו' וא"כ משמע דרבי חייא ניח"ל לפרש ח"מ בכה"ג? ואולי י"ל דהיא הנותנת מדהביאה הברייתא מעשה ברבי חייא משמע דלאו הוא ששנה הברייתא. א"נ י"ל דהגמ' מביאה המעשה ולא מן הברייתא היא ויל"ד.

מהר"ח אור זרוע (ס' קכ"ח) כתב וז"ל אכן צריך ליתן טעם מ"ש חליצה דא"א לקיימה ע"י שליח מגט ושמה דבעינן חליצה דומיא דייבום או שמא דכתיב "וחלצה נעלו מעל רגלו" עכ"ל (וכ"כ בשו"ת החת"ס או"ח ס' קפ"ב ואה"ע ס' ס"ד). ויש להסביר דברי הרא"ש ומהר"ח אור זרוע עפ"מ"כ בספר יד שלמה על הרמב"ם (אישות פ"ו ה"ב) לחדש דרק החולץ א"א לעשות שליח לקיים מצוות חליצה כיון דהוי מצווה שבגופו (וכמש"כ תוס' הרי"ד קידושין מג.) אבל החולצת שאין הדבר תלוי בגופה אלא במעשה חליצת הנעל מעל רגל היבם שפיר יכולה לקיים מצוותה ע"י שליח. ועפ"ז מוכן דברי הרא"ש דר"ל מדכתיב "מעל רגלו" שמענו שהוא מצווה שבגופו. והנה עיקר חידושו של היד שלמה ששייך שליחות לאשה החולצת כן כתב בשו"ת המהרש"ם (ח"א ס' י"ד וס' קל"ה) להלכה אבל לא למעשה ובשו"ת אבני נזר (אה"ע ס' רכ"ג) חולק ע"ד. והנה יש בזה פולמוס גדול בין גדולי הפוסקים ובהרבה משא ומתן דנו בסוגיא הזאת ונמצא הדבר בספר אב בחכמה להרה"ג אברהם אהרן יודלביץ זצ"ל רב הכולל דניו-יארק. ושם מביא בשם הרב מקיאב זצ"ל שיש מתירין חליצה ע"י שליחות החולצת אם מנה את השליחות כשכיר דאז אמרינן בזה דיד פועל כיד בעל הבית וזה עדיף משליחות בעלמא (ועיי"ש בתשובת הרב מקיאב שהסביר דעתו בזה). ובתשובת הרה"ג אבא דוד פיינגולד זצ"ל טען דחליצה דומיא ליבום דרק ביאתה או חליצתה שלה ממש פוטרת אותה וכלשון המשנה לעיל (מג.): ביאתה או חליצתה של אחת מהן וכו' ומשמע דדוקא אחת מהן ולא זולתן ולכן הוא הכריע דלא מהני

שהיא סעד לר"י עיי"ש שהאריך לירד לעומקא דהך שמעתתא.

גמ' בא"ד א"ל אבוך היכא א"ל במתא א"ל אימך היכא א"ל במתא יהיב בהו עיניה ושכיבן. כתב בהגהות יעב"ץ שלא היה כוונתו להרוג את הורי ר"פ אלא זה אירע ממילא ע"י עין הרע. וכעין זה כתב בשערים מצויינים בהלכה שכתב דאביי הוריו מתו כשהיה תינוק ולכן נחלש דעתיה הרבה ומשו"ה נגזרה גזרה מן השמים שימותו הורי רב פפא.

גמ' בא"ד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ע' לחם משנה (אישות פ"ד ה"א) בהא דפסק הרמב"ם גבי קדשים דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ולענין מכירה וגירושיין לא נקט "עד שיאמר רוצה אני" והגמ' כאן משמע דכולם צריך לכופו עד שיאמר "רוצה אני". ובהא דאמרינן שמהני כפייה עד שיאמר רוצה אני אע"פ שבאמת אינו רוצה משום שבאמת לכו רוצה מחמת מצווה לשמוע לדברי חכמים והיצה"ר מעכב אותו מלקיים מה שלבו חפץ והכפייה אינה אלא כנגד היצר. כתב בשו"ת החת"ס (או"ח ס' קפ"ה) שזה שייך דוקא לאחר מעשה דפורים שבני ישראל קיימו וקיבלו את התורה בחזרה מאהבה אבל לא קודם לכן.

רש"י ד"ה על מנת שתתן לך מאתים זוז וכו' בא"ד וכל תנאי דלא אפשר לעשות על ידי שליח כגון חליצה אין תנאי מועיל בה. ע' בערול"נ שהעיר ע"ד רש"י למה באמת א"א לעשות חליצה ע"י שליח. והנה ברא"ש (ס' ט"ו) כתב דאין שליחות בחליצה דכתיב "וחלצה נעלו מעל רגלו" ולא פירש יותר. ובשו"ת

שליחות החולצת^{טו}. ולכאורה המחלוקת תלוי בב' טעמים שהביא המהר"ח אור זרוע איזה מהם הוא העיקר. והגרא"ו (קובץ הערות ס' ע"ו) כתב סברא אחרת למה לא מהני שליחות בחליצה דחלות ההיתר לשוק ע"י חליצה אינה באה מכח היבם או היבמה אלא גזה"כ היא שאם עושים כסדר הזה מותרת לשוק ומאחר שאין ההיתר בא מכחם אין לאל ידם ליתן כחם לאחרים לפעול ההיתר בשבילם ולכן ל"מ בזה שליחות. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (החדשות ס' ה') כתב שאין שליח לחליצה לומר שכשתחלוץ רגל השליח הוי כאילו חלצה רגלו משום דבעינן שיתכוין להתיר וזה א"א ע"י שליח.

קו:

מתני' בא"ד וחלצה נעלו מעל רגלו. כתב הרמב"ם (יבום פ"ד ה"ו) בסדר החליצה "חולצת המנעל ומשלכת אותו לארץ" וכ"ה בשו"ע (אה"ע ס' קס"ט סדר החליצה סעיף נ"ב) אף שבטור (שם) כתב שהוא אינו יודע למה הצריכה להשליכו לארץ. וכתב בביאור הגר"א (ס"ק פ"ב) אבל הוא מנהג הקדמונים וכמ"ש בזוהר

ריש חקת ומקבלת לההוא נעל לגבה כו' ובעי לבטשא ליה לההוא נעל בארעא לאחזא' לשכיך גופא לההוא מיתה וקוב"ה לזמנא לא או לבתר זמנא חייס עליה ויקבל ליה לעלמא אחרא האי בטשותא לההוא נעל בילה דאתתא לאחזא' דהא אתבני ההוא מיתא בעפרא אחרא בהאי עלמא והשתא יתיב לעפריה דהוה מתמן בקדמיתא וכדין ההיא איתתא תשתרי למעבד זרעא אחרא ואוקמוה. ומבלי להכינס לתוך הפולמוס הגדול אם הרמב"ם הסכים לספרי קבלה ראוי לציין שדבר זה מופיע גם בכתבי הגאונים וכגון בספר המעשים לבני ארץ ישראל (עמ' 299) ובספר מעשה הגאונים (ס' ע"ד) ובספר השטרות לרבינו האי גאון (ס' י"ז עמ' 39). וע"ע מש"כ הגר"ר מרגליות זצ"ל בספר שערי זהר (לעיל קו).

מתני' בא"ד בכפר עיטם. ע' בשו"ת בית יצחק (ח"ב אה"ע ס' ק"ו) שהביא מכאן ראוי שאפ' הכפר כשר לעשיית חליצה ואע"פ דכתיב "השערה" ו"זקני עירו" שמשמע עיר דוקא ולא כפר עיי"ש בדבריו. אבל בספר מגדים חדשים (עירובין כא.) כתב שלפי גירסת הרי"ף והרא"ש (ס'

טו. ועוד הביאו ראוי להתיר משו"ת מהר"ם ב"ב (דפוס לבוב ס' קכ"ו מובא בקיצור במרדכי ב"מ רמז רע"ו) דאין ליבם למנות אנטלר (פ' מיופה כח) לטפל ביבמה כיון שהוא רק בא לעגן אותה ולשהות במצוה ומשמע דלולא האי טעמא היה אפשר למנות שליח לעשות חליצה וה"ה דיבמה שאין עליה טעם זה מותרת למנות שליח לעשות חליצה. אכן דחו דלאו בפירוש איתמר דמיירי בחליצה אלא אפ"ל דמיירי בשאר מיני תנאים וסכסוכים בין היבם ליבמתו עד שיתרצה לחלוץ לה. והרה"ג שלמה לוויין זצ"ל (בעמחה"ס הדר הכרמל) הביא ראוי להתיר ממה דאמרינן שאין חליצה מצווה בפ"ע אלא הכשר להתיר לשוק (ע' מש"כ לעיל קא.) ולא מצינו הכשר מצווה שהוא דוקא בגופו ולא בשליח. ודחו הרא"י וכתבו דהלא כתב הרמב"ן (חולין לא.) דטבילה אינה מצווה אלא הכשר ואעפ"כ לא מהני בה שליח לטבול אלא צריכה לטבול היא בעצמה.

כלום וכו'. כתב בתוס' רבינו פרץ (וכ"פ הרא"ש בסדר חליצה שלו) שהיבמה לא תאכל כלום קודם החליצה דאולי אתיא לאכול אחד מהני דברים.

רש"י ד"ה עצה ההוגנת לו כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטה לתוך ביתך. ברייתא היא לעיל (קא:). וע' בערול"נ שדן אם נותנים העצה קודם שימאן לייבמה או לאחר מכן.

י"ט) שגרסו כפר עכו אין מכאן ראי' שהיא עיר גדולה ששמה כפר עכו.

גמ' בא"ד מקריין בנשימה אחת. כתב בקרן אורה שיש פוסקים דענין זה מעכב גם בקריאת פרשת חליצה ולא רק בקריאת הגט חליצה.

גמ' בא"ד אכלה תומא ורקתה אכלה גרגישתא ורקתה לא עשתה ולא

פרק שלשה עשר

קז.

מתני' ב"ש אומרים אין ממאנין אלא ארוסות וכו'. כתב הרמב"ן שרבינו יהודה הברגלוני ז"ל כתב בתשובה אל הרי"ף דבקידושין לחוד אפ' מיאון אינה צריכה כדי לצאת מבעל זה ולכן דוקא תנן (לקמן קז:) אי זו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה דדוקא בנשואה צריכה מיאון ולא בארוסה. והקשה עליו הרמב"ן דהלא ממתני' דהכא משמע דגם הארוסה צריכה מיאון וכן לקמן (קח.) תניא שאמרה אי אפשי בקדושין שקדשוני אימא ואחי ומבואר דגם מקידושין צריכה מיאון (וע' שו"ת הרי"ף מהדור' לייטער ס' רס"ז) וכה"ק מלשון הגמ' בגיטין (סה.) קטנה המתקדשת למיאונין וכו'? אלא מפרש הרמב"ן דלעולם אם נתקדשה ע"י עצמה שקיבלה קידושין מאחר צריכה מיאון אבל קדשוה אמה ואחיה בין לדעתה בין שלא לדעתה א"צ מיאון שהרי אפ' מדרבנן לא מצינו שליחות לקטן (וכמו שכתבו התם) כתובות יא.) ורק אם השיאוה שבכה"ג נכנסה לחופה מדעתה בכגון דא צריכה מיאון אע"פ שאמה ואחיה קיבלו הקידושין בשבילה. ולפי"ז מפרש הרמב"ן דלשון הברייתא דלקמן א"א בקידושין שקדשוני אמא ואחי לאו דוקא אלא שהם קיבלו הקידושין בשבילה דהא בכה"ג א"צ מיאון כלל אלא ר"ל אותן קידושין שאני בעצמי קיבלתי אי אפשי בהן שאמא ואחי הן שפיתו אותי לקבלן.

רש"י ד"ה מסר האב וכו' בא"ד האי מסר האב לאו דוקא וכו'. ע' בהגהות היעב"ץ כאן ולקמן (קז: ד"ה כל שיכולה) שתמה על פרש"י שנדחק בפירושו ולא פ' כפשטות דמיירי ביתומה בחיי אביה כדתנן לקמן (קט.) וכן הובא ענין יתומה בחיי אביה ברש"י לעיל (ב: ד"ה וכולן). ושו"מ שגם הריטב"א עמד ע"ז וכתב דמכאן ראי' דס"ל לרש"י דלא תיקנו נישואין דרבנן ליתומה בחיי אביה ולכן ל"ש שאביה השיאוה דכיון שהיא כיתומה בחייו אין בו כח להשיאה כלל ואפ' מדרבנן.

תוס' ד"ה בית שמאי וכו' בא"ד ואר"י מ"מ תיקשה לרבא דאמר התם וכו'. וילה"ע דרבא ורבה חלקו על רב יהודה אמר רב דכאן וא"כ מהו קושיית התוס' וצ"ע.

קז:

גמ' בא"ד עולא אמר ממאנת אף לזיקתו מ"ט נישואי קמא קא עקרא. פ' הרמב"ן דלפי רב אושעיא דממאנת למאמרו ולא לזיקתו היינו משום שלא תיקנו מיאון אלא בחיים ולכן מכיון שלא מיאנה בו בחייו גלתה דעתה שהיתה רוצה בו וכיון שרצתה בו והיו קידושיה קידושין גמורין א"א למאן ביבם עכשיו שהרי עכשיו זקוקה ליבם בע"כ. ומאידך גיסא סובר עולא דאכן תיקנו מיאון אפ' לאחר מיתתו ולכן ממאנת אף לזיקתו דנשואין קמאי קא עקרא ואע"פ שהיתה

נשארה אישות המת ביבם או לאו. וע'
מש"כ לקמן (קח:).

גמ' בא"ד עד כאן לא קאמרי ב"ה דלא
בעינן מומחין אבל ג' בעינן. הקשה
הרמב"ן דלב"ש דסברי דבעינן מומחין
מאי שנא מגיטין וקידושין? דסגי בלא
מומחין משום דשליחותיהו עבדי (גיטין
פח:)? ותירץ הרמב"ן דכיון דב"ש
מתרחקין מן המיאון (וכדעת בר קפרא לקמן
קט.). תיקנו שבעינן דוקא מומחין. א"נ פ'
הרמב"ן דמומחין לאו דוקא אלא ר"ל
דבעינן שיהא ביניהם אחד שיודע ללמוד
כמו שאר דיני ממנות וב"ה סברי דאפ' בג'
רועי בקר סגי. והרמב"ן מסיק דלא מחזור
ליה הפירוש השני.

מתני' בא"ד השיאוה שלא לדעתה אינה
צריכה מיאון. פ' הרמב"ם בפיה"מ
דאינה צריכה מיאון בפני שנים אלא תלך
ותנשא ותעשה מה שתרצה. והקשה
הרשב"א דא"כ ל"ש מקטנה בעלמא דאף
שצריכה מיאון יכולה לילך ולהנשא לאחר
כדאמרינן לקמן (קח.). נישואיה הן הן
מיאוניה? ומחמת האי קושיא מפרש
הריטב"א דמש"כ א"צ למאן היינו דא"צ
למאן מפני שאינה כאשתו כלל ליורשה
ולטמא לה ולשאר דברים. בתוס' יו"ט
ובמהרש"א כתבו דהגירסא הנכונה בדברי
הרמב"ם היא דל"ג "ותנשא" אלא תלך
ותעשה מה שתרצה. וכן מדויק ברמב"ם
במשנה תורה (גירושין פי"א ה"ז).
והמהרש"ל (יש"ש ס' ט') תירץ שזהו רק

מרוצה בבעלה בחייו מ"מ עכשיו שמת
ומחמת אותן נשואין הרי היא זקוקה
ליבם יכולה למאן בנישואין הראשונים
כדי להמלט נפשה מן היבם (לא שנא
פרשה איני רוצה בנשואין ולא בנשואי אחיך
שמת ול"ש אמרה סתם איני רוצה כך בכל אלו
מהני' לה). נמצא דפליגי אם תיקנו מיאון
גם לאחר מיתה. והנה כתב המג"מ
(גירושין פי"א הי"ז)^א דלכ"ע אם לא נשאר
שם יבם לאחר מיתת הבעל אינה יכולה
למאן שאין לה במי למאן. ולפ"ד מצינו
למימר דצ"ל שכל מקום שנופלת ליבום
נשארה עליה קצת מנישואי בעלה
הראשון דאל"כ אין לה במי למאן ורק
נחלקו ר"א ועולא אם שייך מיאון לאחר
מיתה או לא אבל שניהם מודים דהזיקה
היא מה שנשארה מהנישואין הראשונים.
האמנם הגרי"ע (הוספות לאתון דאורייתא
כלל ח') לא כתב כן אלא הוא תלה מח'
ר"א ועולא במח' ישנה (ע' מש"כ לעיל צו.).
אם זיקה היא אישות חדשה או היא מיתר
הפליטה הנשארת לכם מן הנישואין
הראשונים דלר"א אישות הבעל כבר
נסתלקה לגמרי במיתתו והתורה חידשה
עליה אישות חדשה בתור זיקה ובאישות
כזו אין לאל ידה למאן משא"כ לעולא
דזיקת היבם הוא מישך שייכי וממשיך
לאישות הבעל שפיר יכולה למאן. היוצא
מדבריו שהוא מפרש סוגיין שלא
כהרמב"ן דלפי"ד נמצא דלכ"ע יש מיאון
לאחר מיתה לו יצויר שנשארה אישות
לאחר מיתתו ורק נחלקו אם באמת

א. דבריו הובאו בבית שמואל (אה"ע ס' קנ"ה ס"ק ט"ז) וע"ע באור שמח (קונטרס הזיקה ס' ח')
שכתב שכן הוא להדיא בירושלמי.

ב. וצל"ע דגיטין בעי ב"ד אבל קידושין לא מצינו שבעי קידושין. ושו"מ בריטב"א שהעתיק דברי
הרמב"ן והשמיט המילה קידושין.

תוס' ד"ה מכשירין בשנים הוא הדין בחד אלא שצריך לעדות שמיאנה. והרשב"א דייק בדברי רבינו חננאל שכתב שהלכה כמותם רק בדיעבד ולא לכתחלה דדוקא בב' מכשירים בדיעבד אבל בחד אפ' בדיעבד לא. והרשב"א כתב דמדברי רש"י לקמן (קח.) מבואר דאפ' בחד כשר גבי הא דשגרה אצל חנוני ומיאנה שם ופרש"י דהחידוש הוא דאף דליכא שם כי אם החנוני עצמו ותו לא הוי מיאון. נמצא דרש"י ס"ל כתוס' דאפ' בחד נמי מהני. ותו הקשה הרשב"א דאם חד מהני היאך ידעינן שמיאנה הא לית לן עדות ותירץ דמשכח"ל בעדים שומעים מבחוץ וכמו שמצינו לעיל (קה:) לענין חליצה דבינו לבינה כשרה ופריך מנא ידעינן ומשני שיש עדים רואים אותם מבחוץ. אשר לפי"ז צע"ק למה כתבו התוס' והרשב"א שבפני חד מהני הול"ל חידוש יתר על כן דאפ' בינו לבינה ג"כ מהני ובלבד שיהיו שם עדים מבחוץ. ואולי י"ל דבינה לבינו אינו מיאון כלל אפ' כשיש שם עדים מבחוץ אלא הוי' כקטטה בעלמא בין איש לאשתו. ושו"מ באור זרוע (הלכות מיאון ס' תרע"ח) המובא בהגהות האשר"י מכת"י (מהדו' עוז והדר) שכתוב בשם רבינו שמחה דאם מאינה בינו לבינה והבעל מודה על כך מהני. וע' אבי עזרי (גירושין פ"א ה"ח).

קח.

גמ' בא"ד ת"ש דכלתיה דאבדן אימרוד וכו'. ע' לעיל (קה:). וע"ע בחכמת מנוח ורשב"א וריטב"א. ובערו"ל"נ מפרש דדייק אפ' מקידושין מהא דאמרו גוברייכו ולפי המעשה שהביא הרשב"א סד"ה ואמר רבי הול"ל ארוסתיכו ולא גוברייכו.

בדיעבד אבל לכתחלה צריכה לעשות מיאון קודם נישואיה ולכן מפרש הרמב"ם דאם השיאוה שלא מדעתה אפ' לכתחלה יכולה לילך ולהנשא לאחר.

מתני' בא"ד כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה א"צ מיאון. כתב הרשב"א דמצינו כזה הלשון גם אצל גיטין (גיטין סד:) קטנה היודעת לשמור גיטה מתגרשת ושאינה יודעת לשמור גיטה אינה מתגרשת ואעפ"כ לשון זה נופל על ב' ענינים (והרשב"א דימה זה למש"כ לעיל מ. לשון יבום בנחלה תלה רחמנא) דשם לענין גיטין נתבאר בש"ס דר"ל שיודעת להבחין בין גיטה לבין דבר אחר לשמרה משא"כ לענין מיאון מפרש רבא שם (סה.) דפירושו שיודעת לשמור כסף קדושיה במקחה וממכרה שלא תתאונה וזהו בעת שהגיעה לעונת פעוטות. נמצא דלפי"ז איזו קטנה צריכה מיאון תלוי בכל אחת לפי חורפה. האמנם הרמב"ם (בפיה"מ ובהלכות אישות פ"ד ה"ז ובהלכות גירושין פ"א ה"ז) כתב בזה מילתא פסיקתא דעד שש שנים (שבדרך כלל היא עונת הפעוטות) א"צ למאן אפ' אם חכמה היא ביותר ורק משש שנים עד עשר שנים בודקים את יופי דעתה להבחין אם יודעת בכ"ז או לאו (וכ"פ השו"ע אה"ע ס' קנ"ה סעיף ב'). וע' בהשגות הראב"ד והגהות הרמ"ך (אישות פ"ד ה"ז) שהשיגו ע"ז.

רש"י כל שיכולה וכו' הואיל והבת יכולה למאן אינן נישואין גמורין ולא מתייבמת הואיל ולא מיאנה הבת הויא לה הך צרת ערוה במקצת. לשון זה צע"ק למה כתב ש"אינן נישואין גמורין" ולא הו"ל "צרת ערוה במקצת" עדיף ליה לכתוב שהן רק נישואין דרבנן והו"ל צרת ערוה במקצת. (וע' מש"כ לעיל ב:)

גמ' בא"ד דכתיב מימינו בכסף שתינו
עצינו במחיר יבאו וכו'. ע' מהרש"א
שמפרש ד"מימינו בכסף שתינו" קאי
אדברי תורה שנמשלה למים "ועצינו
במחיר יבאו" ר"ל עצת ה' במחיר בא
להם. וע"ע בערול"נ למה דוקא שלחו
לר"ע וגם לריב"ב.

גמ' בא"ד ברם כך שאלו הרי דהיתה
אשת אחי אמו שהיא שנייה לו
ונשאה אחיו מאביו ומת מהו שתמאן
השתא ותעקרנהו לנישואין קמאי
ותתייבם יש מיאון לאחר מיתה במקום
מצוה או לא. פ' הרמב"ן והריטב"א דאין
מיאון אא"כ יש עליה אישות דבעל (או
זיקת יבם) והכא כשמת אחי אמו בלא יבם
והיתה מותרת לשוק (ואז הלכה והיתה לאחיו
מאביו) במה תמאן ולמה תמאן הרי היתה
מרוצה בבעלה הראשון כל ימי חייו ולא
נשאר עליה ממנו כלום למאן בו. בזה
אזיל הרמב"ן לשיטתו במש"כ לעיל (קז):
בממאנת לזיקתו דלכ"ע זיקת היבם היא
שארית מאישות של האח המת ול"פ אלא
באם שייך מיאון לאח"כ וכאן אמרינן
דאת"ל ששייך מיאון לאח"כ אבל זה
נאמר רק במקום יבם שעדיין נשאר עליה
מאישות של האח המת אבל במקום שאין
יבם אין לה במה למאן מאחר שהיתה
מרוצה באישות בעלה כל ימי חייו.
האמנם הרי"ף (לו. בדפיו) והרא"ש (ס' ד')
כתבו טעם אחר למה שאינה ממאנת כדי
להתייבם וז"ל ואע"ג דקיי"ל דיש מיאון

רש"י ד"ה אתי איחלופי בגיטא שיכתבנו
סופר בור בגט גירושין לגרש בו
אשה. וצל"ע דהלא בריש גיטין (ב):
אמרינן דסתם ספרי דדייני מגמר גמרי
וא"כ אין חוששין לסופר בור? וצל"ל
דטעם לתקנה זו משום שההמון עם יסברו
שגט מיאון הוא גט אשה והיא פסולה
לכהונה ואסורה בתרומה. ושו"מ שכעיי"ז
כתב הערול"נ.

רש"י ד"ה למיבדקינהו אי הוו מיהדרין
ממרדייהו. כתב הערול"נ דמכאן
ראי' דס"ל לרש"י דאם קטנה רוצה למאן
צריכים הב"ד לפייסה תחלה. ולולא
דבריו יש לפרש שישלח ת"ח לבדוק אם
היו קטנות עדיין או כבר הביאו ב'
שערות אך אין זה במשמעות הלשון
מיהדרין ממרדייהו.

קח:

גמ' בא"ד עולא אמר כגון ששלשה
בגיטין. בגליון הש"ס ציין הגרעק"א
את דברי השו"ת הב"ח (החדשות ס' י"ג)
שהדגיש דמתני' לא נקט ג"פ כי אם ב'
פעמים משום דמתני' רבי היא דס"ל דיש
חזקה בב' פעמים (וכמו שמצינו שהמשנה
סתם דבריו כדעת רבי לעיל סד): ועולא אמר
דינו אליבא דהלכתא דקיי"ל כרשב"ג
דחזקה היא בג"פ. וברש"ש כתב דדרך
הש"ס להשמיט הפעם השלישי בסט"ג. וע'
במאירי שגרס במתני' שנתגרשה ג"פ.

ג. ע"ע באור שמח (הלכות נזקי ממון פ"ו ה"ז) שכתב דדרך לשון הקודש להשמיט הפעם השלישי
וכדתנן (כתובות צח). היתה כתובתה ת' זוז ומכרה לזה במנה ולזה במנה ולאחרון יפה מנה
ודינר במנה ושם השמיט המנה השלישי שמכרה (ועיי"ש בהגהות בית שאול מבעל השו"מ על
המשניות כתובות פ"א מ"ד). וכן מצינו ענין זה בהרבה מקומות וא"צ ראיות על כך.

נשואין הראשונים מפילים. ע' שו"ת הרשב"א (ח"א ס' אלף קצ"ח) שדן דלכאורה אמרינן לעיל (מא.) דלפי ר"א נשואין ראשונים מפילים.

גמ' בא"ד בעא מיניה רבא מרב נחמן צרתה מהו א"ל היא גופה גזירה ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה וכו'. לכאורה כל זה מיירי רק אליבא דר"א (כדפרש"י) ורק במגרש את האשה או את היתומה דר"א אוסר מדרבנן. אכן במחזיר יתומה בחיי האב בין לר"א בין לחכמים אסורה ליבם מדאורייתא מחמת גרושת אחיו וה"ה דצרתה אינה מתייבמת דהא צרת ערוה דגרושת אחיו היא. וכ"כ בבעל המאור (לז: בדפי הרי"ף) והראב"ד (בספר הזכות שם ובספר כתוב שם על בעה"מ) דלרבנן גם צרתה אינה מתייבמת מאחר שהיא צרת ערוה דגרושת אחיו. וע' בבעה"מ והראב"ד שדנו דאם באמת גרושת אחיו היא אמאי חולצת הלא אין הערוה חולצת והעלה הראב"ד דגזרינן חזרה שאינה גמורה אטו חזרה גמורה. וגם הרא"ש (בפסקיו ס' ה' ובתוס' הרא"ש) תמה אמאי חולצת אם ערוה גמורה היא והוא מצא דיוק לדין זה במתני' דקתני אסורה ליבם ולא קתני דמותרת לשוק והעלה דטעם הדבר דגזרינן בזה משום דאיכא מאן דלא ידע בגירושין ואתי למישרי יבמה לשוק. והרי"ף (לז: בדפיו) מסיק דכשם שאמרו בדעת ר"א דצרתה או חולצת או מתייבמת ה"ה לצרתה של יתומה בחיי האב לרבנן דחולצת או מתייבמת והדבר צ"ב (וע' מש"כ הרמב"ן במלחמת ה' והרשב"א וריטב"א כאן).

גמ' בא"ד לעולם ידבק אדם בשלשה דברים בחליצה כאבא שאול דתניא וכו'. ע' מהרש"א. ומשמע קצת מדברי

לאחר מיתה הכא בשנייה לא דהא בתו לא ממאנת לאחר מיתה ותתיבם צרתה משום דרמי בר יחזקאל (לעיל יב., קז:) ה"נ אי שרייה להאי שנייה למאן לאח"מ אתו למישרא צרת בתו עכ"ל. ומדוייק מדבריו שבעצם יש מיאון אפ' אם אין לה במי למאן (ודלא כהרמב"ן) ואעפ"כ בנידון דידן אינה ממאנת מחמת גזירה שניה אטו בתו. וכ"כ במשנת רבי אהרן (ס' י"ב אות ב' ולהלן). ולכאורה יש נפ"מ גדולה בין המג"מ (ע' מש"כ לעיל קז:) להרי"ף בקטנה בעלמא שנישאת ואח"כ מת בעלה אם יכולה למאן דלמג"מ אינה יכולה ולפי הרי"ף כיון שאין כאן ערוה או שניה במקום יבום לכאורה יכולה למאן. וראיתי בשו"ת משפטי ישרים (ח"א ס' רכ"ה) שעמד ע"ז וכתב דאפ' לפי המג"מ דל"מ מיאון לאח"מ בעלה כשאין לה במי למאן י"ל דזהו רק לענין להתיר לה קרובי הבעל דבכה"ג ל"מ מיאון ועדיין אסורה בהם מדרבנן אבל לעקור קידושיה למפרע י"ל דלכ"ע מהני בכה"ג ולכן בקטנה בעלמא שנישאת ומת בעלה יכולה למאן לאח"כ כדי שלא יירשו קרובי הבעל את כל נכסיה דהא עקרא לקידושיה למפרע אף אם יסבור המג"מ בכה"ג שאינה מותרת בקרובי בעלה.

תוס' ד"ה אלמא וכו' בא"ד מגופא דסיפא הוה מצי לאקשוויי וכו'. כל זה נאמר רק לפי גירסת הב"ח (אות א') אבל לפי הגירסא שלפנינו הא אינה יכולה להנשא לבעלה הראשון דהוי מחזיר גרושתו משנישאת.

קט.

גמ' בא"ד אמר אביי היינו טעמא דר"א מספקא ליה אי מיתה מפלת אי

שיבא לידי מיאון). ועוד הוסיף לזה הערוך השולחן (אה"ע ס' קנ"ה סעיף א', סעיף מ"ט) דבזמנינו אין מקדשין קטנות משום דינא דמלכותא דינא.

שם. ראיתי בשו"ת כנסת יחזקאל (אה"ע ס' ס"ח) שדק בלישניה דבר קפרא דאמר לעולם ידבק אדם וכו' בחליצה ולא אמר שיתרחק מן הייבום אלא שיתדבק בחליצה דמכאן משמע דידיבק בחליצה היינו רק בדאפשר ואין דנין אפשר משאי אפשר ואין פירוש דבריו שיתרחק מהייבום שלא יפגע בערוה דלפעמים אכן אתה חייב להתייבם וכגון כשאינו יכול לחלוץ. נמצא לפי"ד אפ' בר קפרא מודה דבמקום שא"א לחלוץ עדיף לייבמה ולא להשאירה גלמודה בלא בעל. וע' בשו"ת שבות יעקב (ח"ג ס' קל"ה-קל"ז) שדן בכגון דא.

תוס' ד"ה היא גופא וכו' פ' בקונטרס היא גופא גזירה משום יתומה בחיי האב וכו'. וקצת קשיא לי למה לא הביאו המפרשים לאוקמי בעיית רבא אליבא דאביי דהא כתב בש"ש (ש"א פ"ד) דלפי אביי ספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן וא"כ הא דאוסר ר"א ליבם גבי מגרש ומחזירה ומת הוי רק מדרבנן דמספק אסרה דאנחנו לא נדע אם נשואין

הגמ' דטעמא דחולצין ולא מייבמין בזה"ז משום אבא שאול וא"כ קשה עמש"כ המהרצ"ח לעיל (כב:) דטעם אחר למה שאין מייבמין בזה"ז דחוששין שיש לו בן. ובלשון תוס' רבינו פרץ (לט:) הוא דעתה נהגו העולם כאבא שאול משמע דהיינו דטעמא דלא מייבמין בזה"ז אפ' אם אין ההלכה כדברי אבא שאול אבל נוהגין כוותיה (כמו דעת הרמב"ן לעיל לט: שדייק ממתני' דריש פרק ו' דלא כאבא שאול ואף שלכאורה מתני' דריש פירקין קאי כוותיה וע' לעיל ג.). וע' ערול"נ כאן ולעיל (לט:) ובישרש יעקב שם. ועוד קשיא לי ע"ד המהרצ"ח מסתם משנה דבכורות הובא בגמ' לעיל (לט:)¹.

גמ' בא"ד מן המיאון. וכבר נהגו שלא לעשות מיאון בזה"ז וכמש"כ בשו"ת מהר"ם פדאוה (ס' י"ג) וכ"כ הרמ"א (דרכי משה אה"ע סוף ס' קנ"ה ובמפה שם) והמהרש"ל (יש"ש ס' י"ז). וגם אנו חוששין למש"כ התוס' (ד"ה ויתרחק) בשם ר"ח בשם גאון דאין לקדש יתומה עד שיביאו ראיה שהיא בוגרת כדי להתרחק מן המיאון (וכ"פ הרמ"א אה"ע ס' קנ"ה סעיף א' שלכתחלה יזהרו הב"ד שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם

ד. ואף דהרמב"ם (גירושין פ"י ה"ט"ז) הביא דברי בר קפרא שיתרחק אדם מעדות מיאון ויתקרב לחליצה וכבר כתבנו דהרמב"ם פוסק כחכמים דאבא שאול (כה"ק הלח"מ שם) מ"מ צ"ל כדברי המרכבת המשנה ורד"ע שדברי הרמב"ם נאמרו רק על העדים ודיינים אבל האיש עצמו עדיף לייבם מלחלוץ. וע' ערול"נ.

לו מעות הקידושין הראשונים ומדין הפקר ב"ד הפקר הוי כאילו ישנו בעין ומיקדשא ביה עכשיו (שהרי לא החזירה לו המעות והו"ל כאילו הוא נותן לה המעות קידושין מחדש). ועל דרך זה מפרש הריטב"א דאינו כמקדש במלוה דל"מ כיון שבתחלה קיבלה הכסף בתורת קידושין. וע' מש"כ הגרא"ו (קובץ הערות ס' כ"ט סק"ד).

גמ' בא"ד דאמרה הוא עדיף מינאי ואנא עדיפנא מיניה. ע' רמב"ן רשב"א ותוס' הרא"ש שכתבו בשם רבינו האי גאון שפ' דרב ששת אמר כן והכי קאמר אע"פ שאנא עדיפנא מיניה בכרייתא מ"מ הוא עדיף מנאי בפלפולא. וע"ע מש"כ הראב"ד בספר הזכות (לז: בדפי הרי"ף).

רש"י ד"ה כאילו הקריב קרבן שעבר עליו שתי עבירות אלא ילך אצל חכם ויתירנו כדי שלא יהא רגיל בכך. וכ"ה ברמב"ם סוף הלכות נדרים שיתיר הנדר אבל בכרייתא דבר קפרא לא תניא התרה אלא הפרה, וצ"ל דהיא היא.

תוס' ד"ה אחוזי חרב וכו'. כוונת התוס' נתבאר ביתר עז בתוס' הרא"ש.

קי.

מתני' בא"ד פקחת וחרשת ביאת הפקחת פוטרת החרשת ואין ביאת החרשת פוטרת את הפקחת. כתב בתוס' יו"ט דה"ה דחליצת הפקחת פוטרת את החרשת

הראשונים מפילים או מיתה מפלת וא"כ לאסור גם את צרתה תהיה גזירה לגזירה ולכן מותרת. ואולי י"ל דכיון שרבא בא לחלוק על אביי בתרתי אינו מסתבר שבעי בעיא אליביה. א"נ י"ל דאף דאמרו חכמים ספק דאורייתא לחומרא מ"מ אין זה נחשב כגזירה אחת דלהוי גזירה עליו כגזירה לגזירה ובפרט משום דהוא חומרא דספיקא דדינא. וגם קצת קשיא לי ע"ד רש"י שפ' בעיית רבא אליבא דרב אשי האיך אמרינן שרבא בעי אליביה הלא רבא היה קודם רב אשי בסדר הדורות. ואולי י"ל דכאן מיירי ברב אשי הקדמון (וכמו שכתבתי לעיל צא:).

קט:

גמ' בא"ד כל האומר אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה וכו' אפ' תורה אין לו וכו'. ע' מהרצ"ח שמפרש ע"ד צחות דמי שאומר דרק תורה שבכתב עיקר ואינו חושש לתורה שבעל פה אפ' תורה אין לו דאינו מקיים אפ' תורה שבכתב.

גמ' בא"ד כאילו חרב מונחת בין יריכותיו. ע' בבן יהוידע.

גמ' בא"ד וכי גדלה גדלי בהדה אע"ג דלא בעיל וכו'. ע' רשב"א שמפרש שהחכמים עשו קידושיה הראשונים כאילו התנה עמה שתהא מקודשת לו לאחר גדלותה¹. ובתוס' הרא"ש כתב דזה לא מהני בקטנה אלא פ' דחייבוה ב"ד להחזיר

ה. וכתב בתוס' רע"א (אות ק"ב) דאין בזה משום דבר שלא בא לעולם ואינו דומה למקדשה לאחר ל' דבידו לקדשה מעכשיו אבל קטנה דא"א לקדשה השתא מה"ת הוי כמו לאחר שתתגיירי דקי"ל (לעיל צג:). דאינה מקודשת דשאני הכא דאינו מחוסר מעשה כי אם מחוסר זמן שתגדיל ולכן אינה דבר שלא בא לעולם.

חליצה כשרה ממש דאורייתא ולענין זה מהני' לה חליצה בקטנותה. אכן ע' בתפארת ישראל (יכין אות כ"ח) שמפרש דוקא כשתגדיל דל"פ רבנן בין בימה מנישואין דאורייתא ליבמה מנישואין דרבנן ובשתיהם בעינן חליצה בגדלותן.

רש"י ד"ה כונס ואין מוציאה לעולם שאין גיטו מפקיע קידושי אחיו וכו'. ע' מש"כ לקמן (קיב:).

תוס' ד"ה לפיכך וכו' בא"ד מספק לר"י וכו'. ע' תוס' (ב"ב מח:). וכתב בערול"ג דנפ"מ בדבר אם לא אמר כדת משה וישראל האם פקע הקידושין או לאו.

קי:

גמ' בא"ד כיצד תקנתן אמר רב חסדא אמר רב וכו'. כתב הרי"ף (לח: בדפיו) דלר"א מלמדין את הקטנה שתמאן בו ומייבם לה לחרשת וכן הלכתא עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ה הכ"ד) וכ"פ הרא"ש. האמנם הראב"ד (מובא בספר הזכות) השיג ע"ד הרי"ף וכתב דלא קיי"ל כר"א אלא ללמדנה למאן כדי שיכולים לקיים מצוות יבום דאורייתא בחבירתה אבל כאן ששניהם עולים לזיקת יבמין רק מדרבנן אין מלמדין אותה למאן אלא ממתנת ויושבת עד שתגדיל ותחלוץ. וכן השיג הראב"ד ע"ד הרמב"ם. וכתב הרמב"ן (בספר הזכות שם) ליישב דעת הרי"ף דלמה לא תמאן הלא כל הטעם להתרחק מן המיאונין כבר קפרא משום שמא גדלה ומיחרטא בה (כדאיתא לעיל קט:). וטעם זה לא שייך כאן שהרי גם הראב"ד מודה דאינה יכולה להשאר אצלו אלא צריכה חליצה כשתגדיל וא"כ מאחר

אלא שמתני' לא נקט כן משום דל"ש למיתני דאין חליצת החרשת פוטרת את הפקחת דאין חליצת החרשת כלום אפי' לעצמה וכ"ש לפטור צרתה. אכן הנוב"י (דורש לציון דרוש י"ג, מהדו' מכון ירושלים עמ' קעב) כתב לדייק ממתני' דלעולם ל"מ לחרשת חליצת הפקחת דכיון דחליצת יבמה אחת פוטרת צרתה מדין שליחותא קעבדא (לעיל י: וע' מש"כ שם) נמצא דבחרשת שאינה יכולה למנות שליח לא נפטרה ע"י חליצת צרתה הפקחת. וע' מש"כ בזה בשו"ת אבני נזר (אה"ע ס' רכ"ג אות י"ב-כ"ד).

רש"י ד"ה וקא אפקעינהו לקידושין מיניה וכו' בא"ד ורבנן אמרי דחוטף אשה מבעלה לא נהוי קידושין. ע' ברמב"ן שתמה בדין זה למה נקרא חוטף אשה מבעלה דהא אמרו בקידושין (מה:). אתא קריביה וקדשה מקודשת ועוד אמרו (קידושין י:). דלמ"ד סוף ביאה קונה דאם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר מקודשת לשני ואמאי אין בזה משום חוטף אשה מבעלה? אלא מפרש הרמב"ן דהכא חטפה אותה בעל כרחה וכגון תלוה וקדשה דבזה עשה שלא כהוגן ורב אשי לשיטתו אזיל דס"ל (ב"ב מח:). גבי תלוה וקדשה דאפעקינהו רבנן לקידושין מיניה. א"נ כתב הרמב"ן דרק אם כבר נישאת לו מדרבנן ועכשיו נתרצו להנשא מדאורייתא כשנתגדלה רק בזה נקרא חוטף אשה מבעלה.

רש"י ד"ה או חולצת לאחר שתגדיל. ע' תוס'. וראיתי בחידושי הרצ"ה קאלישער זצ"ל על המשניות שמביא בשם הספר באר אברהם דלאו דוקא לכשתגדיל דכיון שאינה נשואה אלא מדרבנן א"צ

דליכא חשש לחרטה אין שום סיבה למנוע ממיאון. וראיתי במגדל עוד שהליץ יושר בעד הרי"ף והרמב"ם דהם גרסי במתני' דלהלן (קיא:): ר"א אומר בכולן מלמדין הקטנה שתמאן בו ודלא כגירסת הרא"ד של"ג בכולן וכ"כ הב"ח (אה"ע ס' קע"א). ובב"י (אה"ע ס' קע"א) כתב דמאחר שהרי"ף רמב"ם רמב"ן ורא"ש כולם הכריעו דממאנת הכי נקטינן ואין לפקפק בדבר וכ"פ בשו"ע (אה"ע ס' קע"א סעיף א'). וע' מש"כ לקמן (קיא:).

גמ' בא"ד אמר רב חסדא אמר רב כונס החרשת ומוציאה בגט וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ. כתב הריטב"א שאינה צריכה גט לחרשת אלא עד שגדלה הקטנה אבל הוא יכול לבא עליה כל זמן שאיך עדיין קטנה היא. ועיי"ש בהערות מהרה"ג אהרן יפה"ן זצ"ל שהביא שהמאירי חולק ע"ז וס"ל דצריך לגרשה מיד משום שהחליצה של הקטנה עוקרת הזיקה למפרע ונמצא פוגע באשת אחיו. וקשה לפי דבריו דא"כ היאך הותרה הביאה הראשונה בחרשת הא לאחר שתחלוץ לקטה נמצא דלמפרע בא על אשת אחיו. ועוד הביא בהערות שכתב הב"ח (אה"ע ס' קע"א) שצריך היבם לגרש החרשת מיד משום גזרה שמא יבא עליה גם לאחר חליצתה של אידך. וע"ע בישרש יעקב.

רש"י ומקו אקוּתא מקהילים תלמידים סביבם שהיו באים לשמוע דבריהם ל"א דמקהו אקהתא משיבין קושיות זל"ז.

ע' ברש"י עה"ת (בראשית מט:י) שפירוש לשון זה כלשינא קמא כאן דמיירי באסיפת העמים וע' ברמב"ן שם שם' כהלישנא בתרא דרש"י וכד' התוס' כאן.¹

קיא.

גמ' בא"ד אא"ב חרשת קנויה ומשויירת קטנה קנויה ואינה קנויה וכו' אלא אי אמרת חרשת קנויה ואינה קנויה קטנה קנויה ומשויירת וכו'. כתב הבית שמואל (אה"ע ס' מ"ד סק"א) דאם פקח קדש אשה חרשת ובא פקח אחר וקידשה תופסין קידושי השני. והקשה בספר המקנה (קונטרס אחרון לאה"ע ס' מ"ד סק"א) דא"כ מ"ש מקטנה שלא חל קידושין על הערוה וכגון שהיתה קטנה מקודשת מדרבנן ופשטה ידה וקיבלה קידושין מזולתו (ואף שאין בזה נפ"מ כיון שקידושיה הן הן מיאוניה) א"נ במי שקידש ב' אחיות קטנות בב"א למה לא חל הקידושין? ותירץ בספר המקנה דשאני קידושין דרבנן דקטנה מקידושין דרבנן דחרשת דבחרשת קונה ומשויירת ולכן נשארה עליה עוד מקום לתפיסת קידושין משא"כ בקטנה קנויה ואינה קנויה (וע' מש"כ בשו"ת אבני נזר אה"ע ס' רל"ו בדברי הבית שמואל) וע"ע באמ"ל (אה"ע ס' מ"ד סק"א). ולכאורה לפי דברי הבית שמואל מצינו אשת ב' מתים עכ"פ בציור דדרבנן.

רש"י ד"ה יתומות משום קטנה נקט. רש"י לא פ' כן בכרייתא דרב ששת משום מה שמחק הב"ח בהגהותיו (אות א').

1. ולולא דבריהם הייתי מפרש לשון מקוּן אקוּתא שהוא נזגר מלשון "יקוּו המים" "מקוה מים" ר"ל שהוא כינוס המים ה"נ מדבר על כינוס העם.

קיא:

קונה לגמרי או לאו ורק מכח ממ"נ מותרת (כמש"כ רש"י) והרמב"ם עשה עצמו כאילו ביאת קטנה בודאי עדיפא מביאת החרשת. וראיתי בלחם משנה שעמד על קושיות הרשב"א. על הראשונים תירץ בדוחק דצ"ל דרב חסדא ידע שיש ציור אחד במתני' דקתני לא פסל הראשונה ויש ציור אחד דקתני פסל את הראשונה ואנחנו לא נדע איזה גירסא שייכת לבעל חרשת ואח"כ קטנה ואיזה שייכת לבא על הקטנה ואח"כ חרשת ובא הוא וחיידש לן דחרשת קנויה ומשויירת וקטנה קנויה ואינה קנויה ולכן בבא על חרשת ואח"כ קטנה הוא דקתני פסל את הראשונה ובבא על הקטנה ואח"כ בא על החרשת הוא דקתני לא פסל את הראשונה. ועל האחרונים תירץ הלח"מ שמאחר שס"ל להרמב"ם שיש מח' בדבר (וכמו שכתבתי בשם המג"מ) והוא סובר דלדינא לא גזרינן קטנה ואח"כ חרשת אטו חרשת ואח"כ קטנה בא הרמב"ם להסביר לן למה באמת לא גזרו והוא מפרש דכיון דביאת קטנה מעולה מביאת החרשת כיון שראויה לאח"ז אמרינן דלא אתי למיטעי ולכן לא גזרו קטנה תחלה אטו חרשת תחלה ומה"ט בקטנה תחלה מותרת מכח הממ"נ הנ"ל. והערול"נ (קיא.) מפרש כוונת הרמב"ם באופ"א דהרמב"ם לשיטתו אזיל (ע' מש"כ לעיל קי:) דס"ל דמלמדין את הקטנה למאן כדי לקיים מצוות יבום דרבנן ולכן כאן שואל הבן בבא על הקטנה ואח"כ בא על החרשת למה לא אמרינן דתמאן הקטנה ותעקור ביאתו למפרע ואז נמצא דקיים למפרע מצוות יבום דרבנן בחרשת כתיקונה וגם נמלטה מאיסור דרבנן דב' בתים ולמה פסקו לדינא דמותר בהקטנה וצריך לגרש החרשת? וע"ז כתב הרמב"ם דכיון דביאת קטנה מעולה מביאת החרשת

מתני' בא"ד בא יבם על הקטנה וחזר ובא על החרשת או שבא אחיו על החרשת פסל את הקטנה. ע' ברש"י שפ' דפסל את הקטנה מחמת גזירה שמא יבעול החרשת תחילה ואח"כ הקטנה דבכה"ג נאסרה עליו הראשונה מן הדין אבל בעצם כאן מותר בקטנה ממ"נ. הך גזירה שהזכיר רש"י נמצאת לעיל (קיא.) בברייתא והנה הרי"ף גרס כאן לא פסל את הקטנה (וכ"ה ברא"ש ס' ח' וברשב"א ובנמ"י בשמו ודלא כגירסת הרי"ף הנדפס בדפיו לח: ועי"ש בחידושי אנשי שם אות א'). וגם הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ה הכ"ז) הלך בעקבות גירסא זו וכתב בזה"ל וכן הדין בקטנה וחרשת שבא היבם תחלה על הקטנה וחזר ובא הוא או אחיו על החרשת לא פסל את הקטנה והחרשת צריכה גט שביאת הקטנה מעולה מביאת החרשת שהקטנה ראויה לאחר זמן לפיכך יקיים הקטנה שנבעלה תחילה עכ"ל. והראב"ד השיג ע"ד מחמת הגזירה שהזכיר רש"י. והנה הרשב"א כאן הקשה על גירסת הרי"ף דלפ"ד נמצא דמשנה מפורשת היא דחרשת קנויה ומשויירת קטנה קנויה ואינה קנויה ועפ"ז ממ"נ מותרת הקטנה וא"כ מאי קמ"ל רב חסדא בסוגיא דלעיל (קי:)? ותו קשיא אמאי לא הביאה הגמ' רא'י ממשנה זו? ועוד קשיא דגירסא זו סותרת הברייתא דלעיל (קיא.) (אך זה לא קשיא כ"כ שכבר כתב המג"מ דהרמב"ם ודעימיה סברי דמתני' פליג על האי ברייתא והלכתא כמתני')? ועוד הקשה הרשב"א דלמה נקט הרמב"ם הטעם דהקטנה מותרת משום שביאתה מעולה מביאת החרשת הלא לאו מילתא פסיקתא היא אלא ספוקי מספקא לן אי ביאת קטנה

יש מצווה בקטנה יותר מבחרשת ולכן עדיף שישאר עליו עון ב' בתים דרבנן ויגרש החרשת ותשאר הקטנה אצלו מלעקור יבום הקטנה ע"י מיאון וימלט מאיסור ב' בתים. ולדינא פסק השו"ע (אה"ע ס' קע"א סעיף ז') כדברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דלא פסל את הקטנה אך אני מצאתי במהרש"ל (יש"ש ס' כ"ב) שמסיק דדברי רש"י והראב"ד עיקר.

מתני' בא"ד בא יבם על החרשת וחזר ובא על הקטנה או שבא אחיו על הקטנה פסל את החרשת. בדין זה פסק הרמב"ם (יבום וחליצה פ"ה הכ"ח) דמלמדין את הקטנה למאן והחרשת יוצאה בגט וזהו לשיטתו דלעיל (ע' מש"כ קי:) שפסק כר"א ללמדנה למאן אפ' שלא במקום מצוות יבום דאורייתא. וגם הראב"ד השיג ע"ד הרמב"ם לשיטתו בזה. והקשו הרמב"ן והרשב"א דמאחר שהקטנה מיאנה בו אמאי צריך לגרש את החרשת בגט הלא ע"י מיאון הקטנה נעקר ביאתו בה למפרע ונשאר החרשת כאשתו מעלייתא כאילו ייבם רק אותה ואינו צריך לגרשה? וע' ערו"ל"נ שכתב לדקדק בלשון הרמב"ם דכאן כתב ד"יוצאה בגט" ואילו לעיל לגבי בא על הקטנה ואח"כ בא על החרשת כתב בלשניה דהחרשת "צריכה גט" והוא מפרש שינוי הלשון דצריכה גט ר"ל שצריך לגרשה אבל הכא דכתב "יוצאה בגט" אינו ר"ל שצריך לגרשה¹. אלא ר"ל דאם בא לגרשה סגי בגט דסד"א דמאחר שבא על החרשת ואח"כ בא על הקטנה

הרי למפרע נעשית ביאתו בחרשת ביאה פסולה ותצטרך גט וחליצה ומאחר דחרשת היא ולא בת חליצה אינה יוצאה ממנו עולמית קמ"ל דעכשיו שמלמדין את הקטנה למאן ומיאנה בו הרי נעקר ביאתו בקטנה למפרע ואז נעשית למפרע שביאתו בחרשת היתה ביאה כשרה ושפיר יוצאה בגט לחוד. אמת שבשו"ע וברמ"א (אה"ע ס' קע"א סעיף ח') משמע דכוונת הרמב"ם דצריך לגרשה בגט ולא שאם בא להוציאה סגי בגט ומסיק הערו"ל"נ דלדינא צ"ע.

מתני' בא"ד יבם קטן וכו' בא על יבמה גדולה תגדלנו. אמר הגרא"א שלפי תוס' לעיל (ד. וע' מש"כ שם) ההיתר על איסור אשת אחיו ביבום הוא מדין הותרה שנשרש בדחייה וכדברי ר"ת גבי כלאים בציצית שהם הותרו אפ' בלילה ואע"פ ששניהם הם בעצמם עדל"ת מ"מ כיון דאיתא בספרי (פ' כי תצא) ובמכילתא (פ' יתרו) דכלאים וציצית נאמרו בדיבור אחד וכן יבום ואיסור אשת אחיו (וכן זכור ושמור בשבת) הוי' הותרה. והותרה הוא רק לדבר שהוא מעשה מצווה אע"פ שאין קיום מצווה ולכן מהא דיבם קטן הבא על יבמה גדולה אמרינן תגדלנו מבואר שההיתר על האיסור אשת אחיו קאי גם על כה"ג ואע"פ שאין זה ביאה של הקמת שם וש"מ שאפ' ביאה שאינה של הקמת שם הוא ביאה של יבום וזהו כוונת התוס' לעיל (כ. ד"ה יבא).

שם בא"ד הנודרת הנאה מיבמה וכו'. ע' בשו"ת המיוחסות לריב"ש (ס' ד')

ז. ויש להעיר קצת דברמב"ן ובמגדל עוז גרס בדברי הרמב"ם והחרשת יוציא בגט ולא יוצאה בגט ולפי גירסתם שפיר משמע מדברי הרמב"ם דחייב לגרשה בגט. וע' שינויי נוסחאות על הרמב"ם (מהדר' פרנקל).

ואין ביאה אחר גט אפ' אם לאח"ז היא מודה שהוא בא עליה. וע' שו"ת הגרע"א (סק ק"י) ובדרוש וחידוש (כאן) שכתב דמכאן ראי' למ"ד דל"א שוויה אנפשיה חד"א באיסור דרבנן (דהא ביאה אחר גט איסור דרבנן הוא).

קיב.

גמ' בא"ד טמאה אני לך תביא ראי' לדבריה השמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה. פ' הרמב"ן דל"א בשניהם יעשו דרך בקשה משום שבטמאה אני לך שייך שתביא ראי' לדבריה א"נ שחיישינן שמשקרת דאין דרך נשים לפרסם עלבונן וחיישינן שמא עיניה נתנה באחר משא"כ באומרת השמים ביני לבינך שלא שייך שתביא ראי' לדבריה וגם אין בה חשש משקר אמרינן שיעשו דרך בקשה.

רש"י ד"ה צריכה גט לביאתו משום דאמר בעלתי ולאחר שלשים יום איהו מהימן. הקשה הריטב"א דהא יש לה מיגו לומר דאינה צריכה גט? ותירץ דהוא מיגו במקום חזקה דיש חזקה דלאחר ל' יום בעל אותה והוי מיגו במקום חזקה דמסקינן (ב"ב ו.) בתיקו ועוד ששאני איסורא מממונא. וגם כתב הריטב"א שאין כל החזקות שוות. ובתוס' חד מקמאי לעיל (סוף מה:;) חזינן דלא מהני מיגו במקום חזקה אך מהני שלא במקום חזקה גבי איסורים גבי גר שטען שהוא עכו"ם במיגו שטבל בינו לבין עצמו.

גמ' בא"ד ושרו ליה תיגרא. ע' רש"י לעיל (קה. ד"ה ושרי).

תוס' ד"ה השמים ביני לבינך פ' בקונטרס גלוי וידוע לשמים שאין

והוא משו"ת המהר"ם חלאווה (ס' קל"ו) דאמרינן הדין דהואיל ונאסרה עליו שעה אחת נאסרה עליו עולמית על מי שנדר הנאה מיבמתו דאפ' לאחר שנשאל על נדרו עדיין אסורה עליו.

גמ' בא"ד אמר רב יהודה אמר רב כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה וכו'. ע' מהרש"א וערול"נ.

גמ' בא"ד מאן תנא דעד תלתין יומין מוקים איניש אנפשיה. ע' חשק שלמה שדן דאפ' אי נימא דע"י חזקה זו ידענו שייבם אותה דיותר מל' יום לא מוקי אנפשיה אבל מ"מ מאן לימא דאית בהו סהדי ואנן קיי"ל כדעת הריא"ז (ע' מש"כ לעיל נח:) דביאת יבום בלא עדים אינה קונה. וע"ע בשו"ת בנין ציון (ח"א ס' קמ"ז). ושו"מ שהמהרש"ל (יש"ש ס' כ"ה) דחה את דברי הריא"ז מכח סוגיין.

רש"י ד"ה יגדלו זה עם זה ואם בא לגרשה אינו יכול עד שיגדיל דגט קטן אינו גט. והוסיף הריטב"א דגם מצידה אינו יכול ליגרשנה עד שתתגדל כיון שבקטנותה אינה יכולה לקבל גיטה דהוי' כיתומה בחיי אביה כיון שכבר נישאת לאחר ומת בעלה.

תוס' ד"ה לאחר שלשים יום וכו' בא"ד וי"ל שהוא מתבייש בב"ד לחלוץ לה שתרוק בפניו. ותירץ הר"ן שהוא טוען שאינו רוצה לגרשה משום שלאחר זמן יפייסנה ואז תחזור לו אבל אם הוא יחלוץ לה אסורה עליו עולמית. והקשה הגרע"א (תוס' רע"א אות ק"ח) דהא כבר עשאה נפשה חתיכה דאיסורא דאמרה שהוא לא בעל אותה וא"כ הוי גט לזיקתו

מאחר שעמדו ביחד י' שנים בלא ולד והיא רק טוענת שיש לה כתובה בכה"ג אין אנו צריכים לחזקה מיוחדת להאמין דבריה אלא סגי במה שהיא טוענת עליו שאינו יורה כחץ והוא לא יודע מה להשיב לה דבכה"ג הו"ל ברי ושמא וברי עדיף מאחר שהיא מוחזקת בכתובתה ול"מ טענת שמא דידיה להפסיד אותה.

קיב:

גמ' בא"ד הכא במאי עסקינן באשה שיש לה בנים דכולי האי לא מסקה אדעתה אבל אין לה בנים וכו'. וצ"ע אמאי תלוי ביש לה בנים או אין לה בנים הא יבום תלוי בבעל אי יש לו בנים או אין לו בנים (ע' מש"כ לעיל ב.) ולא בדידה תליא מילתא. ושו"מ שגם הערול"נ העיר בזה. ובשערים מצויינים בהלכה מפרש דכאן מיירי בדעת האשה כשנודרת שהנשים לא למדו תורה ודינים (כדאיתא במועד קטן יח. אשה בבי מדרשא לא שכיחא ובקידושין יג. אטו כולהו נשי דינא גמירי) ולכן הן חושבות שענין היבום תלוי בהן ולא בבעליהן ולכן במקום שיש להן בנים לא אסקה אדעתה דתפול ליבום משא"כ אם אין להן בנים.

נזקק עמי כשאר בני אדם ולא נהירא דבשלהי נדרים מפרש בגמ' בהדיא דהיינו שאינו יורה כחץ. הנה לעיל בפרק הבע"י (סה.) איתא דבאומרת שאינו יורה כחץ נאמנת דהיא קיימא לה ביורה כחץ והוא לא קים ליה ביורה כחץ ולכן אינה מפסדת כתובתה. ולכאורה משו"ה פרש"י כאן דהשמים ביני לבינך היינו שאינו נזקק לה כלל דאינה נאמנת דאילו אמרה שאינו יורה כחץ הרי נאמנת שהרי היא יודעת בכך. אך עדיין קשיא מהסוגיא דסוף נדרים דהעולה משם דכיון שאין האיש יודע אם הוא יורה כחץ או לאו א"כ אין לנו סברא להאמינה מחמת חזקה דאין אשה מעיז פניה בפני בעלה דהלא הוא אינו יודע בכך ומה"ט אינה נאמנת. וקשיא דזהו סברא הפוכה מסוגיא דלעיל דהעלה דכיון שהיא קיימא ביורה כחץ ולא הוא היא נאמנת ולא הוא? כן הקשה הרמב"ן כאן ותירץ הרמב"ן שיש לחלק שכאן ובשלהי נדרים טוענת עליו שהוא צריך לגרשה וליתן לה כתובתה דבכה"ג יש חשש שמא עיניה נתנה באחר ולכן משקרא כדי לצאת מבעלה זה ולכן לא מהימנא אא"כ יש לה סברא דחז' א"א מעיזה פניה בפני בעלה משא"כ התם בפרק הבע"י דב"כ וב"כ צריך לגרשה

פרק ארבעה עשר

דקדישה? ותירץ הבית מאיר דמכאן ראי' לדעת הרמב"ן (מוכא בב"ש אה"ע ס' כ"ו סק"ב) דבמיוחדת לו ליכא איסור מדאורייתא. ועוד כתב הבית מאיר דאפ' אי נימא כדברי המג"מ (אישות פ"א ה"ד) דגם במיוחדת יש איסור דאורייתא י"ל דאין נשואי קטנה נחשבת כעקירת דבר מן התורה כיון שהוא דומה לדאורייתא על דרך מש"כ התוס' לעיל (פ.ה., פט:).

גמ' בא"ד ומ"ש קטנה דממאנת ומ"ש חרשת דלא ממאנת דא"כ מימנעי ולא נסבי לה. ע' בשו"ת הרשב"א (ח"א ס' אלף ר"ג) שכתב דקטנה חרשת ממאנת כ"ז שהיא קטנה ול"א דכיון דחרשת היא אינה ממאנת. ומתחלה חשכתי שדבריו דברים פשוטים הם אך שוב מצאתי ברשב"א בסוגיין שכתב לפרש החילוק בין קטנה לחרשת לענין מיאון דחרשת כיון דפגומה היא לא תיקנו לה מיאון דאם ממאנת אף הוא נמנע מלישאנה דאית בה תרתי לריעותא פגומה מחמת חרשת וגם שיכולה למאן עליו ולצאת ממנו בולא כלום משא"כ קטנה אינה פגומה כ"כ רק מחוסר זמן ואפ' אם תיקנו לה מיאון לא ימנעו מלישאנה. ולכאורה לפי"ז נמצא דבחרשת קטנה אינה ממאנת דהא מאחר שחרשת היא פגומה ואם גם ממאנת יש לה תרתי לריעותא וימנעו מלישאנה ואין זה לתקנתה וצ"ע.

רש"י ד"ה חרש כשם שכונס ברמיזה מה טעם קאמר כלומר כקידושין כך גירושין וכן פקח בחרשת ברמיזה כנס

גמ' בא"ד והרי קטנה דאתיא לכלל נשואין ותקיננו רבנן נשואין. שמעתי להקשות דמהיכי תיתי לחז"ל לתקן נשואין לקטנה אם זה דבר שאין לו עיקר מן התורה? ושמעתי בחבורה אחת בישיבת מיר שיש לתרץ לזה שבאמת יש עיקר לאישות דקטנה מן התורה דגבי ביאת זנות בפנוי ופנויה כתב הרה"ג משה פיינשטיין זצ"ל (דברות משה ב"ק ס' ל' ענף ב' ד"ה ולכן צ"ל) שיש לאיש קצת קנין אישות באותה פנויה כגון פנוי הבא על הפנוי ונתעברה ממנו ואח"כ בא אחר והזיק לה שדמי הולדות נתונים לו שהוא אבי העובר. וזהו דין דאורייתא וחזינן מהכא שאפ' בביאת זנות לגמרי יש קצת קנין אישות. ושמעתי עפ"ז שגדר נשואי קטנה הוא המשך מאותו קנין דאורייתא שיש לו עליה בביאת זנות דמדאורייתא לא נאמר קנין זה אלא לענין דמי הולדות ומדרבנן הוסיפו דהוי' כאשתו ממש. וקשיא לי שכל זה נאמר רק אם נתעברה ממנו אבל אם היא נתעברה ממנו כבר אינה קטנה כמש"כ התוס' לעיל (יב: ד"ה הרי). ועוד התיינח אם נתעברה ממנו אבל קודם לכן או כשלא נתעברה ממנו מאי איכא למימר? בעל כרחך צ"ל דלמיגדר מילתא תיקנו דבר שאין לו עיקר מן התורה. וע' מש"כ לעיל (נט:). ושו"מ שבבית מאיר (אה"ע ס' א' סעיף ג') הקשה אמאי לא מביאים ראי' לעיל (פט:) מנשואי קטנה שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה שהרי ע"י נשואין דרבנן הוא הוא קם ועובר על לאו

בתרומה. פרש"י בתרומה דרבנן. וכתב הרשב"א (לקמן קיג:) דלמ"ד קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווה להפרישו (להלן קיד.) י"ל דהכא אפ' בתרומה דאורייתא יכולה לאכול. אלא דשוב כתב הרשב"א שיש חילוק בין דאורייתא לדרבנן דבאיסור דאורייתא אין ב"ד מצווין להפרישו אבל אסור לספות ליה בידים משא"כ באיסור דרבנן מותר למיספא ליה בידים (וכמש"כ הרשב"א עצמו להלן בסוגיין באריכות)^א. ועפ"ז מפרש הרשב"א דדברי רש"י צדקו יחדו דכאן לשון אוכלת בתרומה משמע דמותר לומר לה לאכול תרומה ומותר לספות לה תרומה בידים וז"א אלא בתרומה דרבנן ולא בדאורייתא. וע' בחידושי הרשב"א (שבת קכא.) שהדגיש דרק אם הוא לצורך התינוק מותר לספות לו איסור דרבנן בידים אבל לצורך האב אסור.

גמ' בא"ד ומאי שנא חרשת דלית לה כתובה וכו'. הקשו הרשב"א ריטב"א ונמוקי יוסף דהא אמרינן (ב"ק פט., כתובות נד:) דאסור לו לאדם שישהא עם אשתו אפ' שעה אחת בלא כתובה? ותירצו שזהו דוקא בשני פקחים דאז נראה כבעילת זנות כיון שיכול לגרשה וא"צ לשלם לה כלום אבל הכא דלאו בני כתובה נינהו לית לן בזה.

גמ' בא"ד וקטנה מנלן דאית לה כתובה דתנן וכו'. כתב הרשב"א דאף דתניא להדיא (כתובות ק:) ממאנת אין לה כתובה יוצאה בגט יש לה כתובה ניח"ל טפי

שרמז באצבע עד שנתרצית לו וברמיזה אם רצה להוציא יוציא. הביא הרשב"א בשם הירושלמי דרמיזה מועיל רק בקידושי כסף אבל אם קידש בביאה קדושו מעשה וגירושו אינן מעשה. והמאירי כאן חולק ע"ז וכתב דמהיכי תיתי שיש לחלק בין קידושי כסף לקידושי ביאה. והוא ס"ל דרמיזה מהני בכל אופני קידושין בחרש וכן מדוייק מרש"י כאן שכתב בכונס שלאו דוקא כונס אלא אפ' כל מיני קידושין. וכתב בקרן אורה דלא תימא דלפי דברי הירושלמי קידושי ביאה בחרש הוא מן התורה אלא סברת הירושלמי הוא שביאה הוא מעשה וגירושוין וקידושי כסף אינם נקראים מעשה וצ"ב (וע' אוצה"פ אה"ע ס' מ"ד אות ג').

רש"י ד"ה כונס ואין מוציא לעולם דלא אתי גט דידיה ומפקע זיקת יבומי אחיו הראשון. ע' רש"י לעיל (קי. בסוף העמוד) שפ' שאין גיטו מפקיע קידושי אחיו פקח שהזקיקה לו ליבום ולכאורה ר"ל דזיקת היבום באה ע"י המשכת האישות של האח המת (ע' מש"כ לעיל צו.) ולכן ל"פ אהדדי לשונות של רש"י. וע' רש"ש כאן בביאור דברי רש"י.

קיג.

גמ' בא"ד בתנן העיד רבי יוחנן בן גודגדא על החרשת וכו' ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שאוכלת

א. וא"כ צע"ק למה נקט הרשב"א טעם הדבר משום דאתו נישואין דרבנן ומאכילין אותה בתרומה דרבנן הלא הוא סובר דבכל איסור דרבנן מותר לספות לקטן בלא"ה.

לאתווי מדיוקא דמתני' ולא לאתווי
מברייטא מפורשת.

קיג:

גמ' בא"ד למאי נפקא מינה להוציא
אשתו בגט וכו'. ע' חידושי
הגרעק"א שכתב דאין להתירה להנשא
משום ספק ספקא משום שאין הספקות
חלים בב"א. וזהו מח' בין הש"ש להש"ך
במקום אחר. וע' ישרש יעקב.

גמ' בא"ד א"ר יצחק דבר תורה שוטה
מתגרשת מידי דהוה אפקחת בעל
כרחה ומה טעם אמרו אינה מתגרשת שלא
ינהגו בה מנהג הפקר. הנה כתב בראבי"ה
(ס' תתקכ"א) דאף שאסור לגרש אשתו
שוטה מ"מ גם אסורה לו בתשמיש המיטה
ואפ' בייחוד וכ"ה בשו"ת המהרש"ל (ס'
ע"ה) ובב"ח (אה"ע ס' קי"ט). ובטעם הדבר
כתבו דכיון דאם פירסה נידה אין לה היתר
בבדיקות וכדו' אסורה עליו בעודה שוטה.
ודבר זה צע"ג דהלא משנה מפורשת בנדה
(יג:) החרשת והשוטה והסומא ושנטפרה
דעתה אם יש להן פקחו מתקנות אותן והן
אוכלות בתרומה וכ"פ השו"ע (יו"ד ס'
קצ"ו סעיף ח') דהשוטה או שנטרפה דעתה
מחמת חולי צריכות פקחות לבדוק אותן
ולקבוע להן וסתות כדי שתהיינה מותרות
לבעליהן ומבואר דעיי"כ מותרות לבעליהן
ודלא כדברי הראבי"ה? וראיתי בהערות
על הראבי"ה להרה"ג דוד דבליצקי
שליט"א שהקשה כן ותירץ דאולי גם
הראבי"ה מודה דלו יוצייר שאפשר

שהפקחות יבדקו אותה תהא מותרת והוא
מדבר בכה"ג שא"א לעשות כן ודוחק.
ושו"מ שגם בשו"ת אחיעזר (ח"א ס' א אות
א' בהגה"ה) הקשה כן עיי"ש תירוצו. והנה
הטור (אה"ע ס' קי"ט) הביא הלכה זו
דאסורה לבעלה בסתם ולא פירש לן
טעמא דמילתא ולכן לולא דברי הראשונים
בזה הייתי מפרש דברי הטור באופ"א
די"ל דאסור לשמש עם אשתו שוטה דלא
עדיף מאשתו שכורה או ישנה (ע' מש"כ
לעיל נד.). דאסור לשמש עמה כיון שאין לה
דעת א"כ כ"ש הכא בשוטה שאינה בת
דעת כלל ודעתה מטורפת עליה². אכן
עדיין צע"ק לשון השו"ע ביו"ד שכתב
דתהא מותרת לבעלה אם הפקחות בודקין
לה ואולי ר"ל דרק מותרת מצד איסור
נידות ולא מצד איסור אחר (דוגמא למש"כ
בתוס' נדה יב. עיי"ש)³ וצ"ב.

גמ' בא"ד אלא ש"מ הא דאורייתא והא
דרבנן. כתב הריטב"א דבחרש כתיב
לא יוציא עולמית משום שאין לו גירושין
כלל מן התורה ואפ' אם גירשה בגט
ונשאת תצא אפ' אם יש לה בנים (ולכאורה
ממזרים הם) משא"כ גבי חרשת אם דבדין
תורה יש לה גירושין ולכן אם גירשה
ונשאת לא תצא לא קתני עולמית. והסתפק
הריטב"א בגירשה בדיעבד אם עכשיו
יכולה להנשא לאיש אחר לכתחלה או רק
אם גם בדיעבד נישאת לאיש אחר מהני.
וע' בשו"ע ורמ"א (אה"ע ס' קי"ט סעיף ו').

תוס' ד"ה יצתה זו וכו' בא"ד אר"ת
דהיינו דוקא באין לה אב. וכתב

ב. וע"ע בבית שמואל (אה"ע ס' ע"ז סק"ד) דאסור לשמש בלא דעת.

ג. ע' מש"כ בהערה לעיל (פד.).

בפסקי הרא"ש ובתוס' הרא"ש (וכ"ה בהגהות הר"ש מדעסוי) שזהו דוקא מן האירוסין דאי מן הנשואין אין לאביה שום כח עליה.

שם בא"ד והיינו פלוגתא דאמוראי דהכא וכו'. וצע"ק דהא לעיל כתבו שלא חלקו וגם רבי ינאי ורבי ישמעאל אינם אמוראים.

קיד.

גמ' בא"ד לא יאמר אדם לתינוק הבא לי מפתח הבא לי חותם^ד אלא מניחו תולש מניחו זורק. הקשה הרשב"א דלמה פתח בהבא לי וסיים בתולש וזורק הלא תולש וזורק לא נזכרו ברישא דברייתא אלא הו"ל למימר הבא לי וכו' מניחו מביא ותולש וזורק מאן דכר שמייהו? ותירץ הרשב"א דכל אחד לרבוותא נקטיה דברישא אמרינן לא יאמר אדם לתינוק הבא וכו' דחידוש הוא דאסור דלאו בדוקא יש בזה איסור דאורייתא דאפשר להביא לו פחות פחות מד' אמות (והוסיף הריטב"א דכן דרך הקטן בהילוכו בנחת). א"נ שבשעת עקירת החפץ היה בדעתו להניחו שם ברה"ר בתוך ד"א ולבסוף נמלך והניחו ברה"י דגם בכה"ג ליכא איסור תורה. ומאחר דאין כאן איסור תורה בהכרח ס"ד דמותר לומר לו כן קמ"ל דאסור וכ"ש דאסור לומר לו לתלוש ולזרוק דמיד יש מלאכה גמורה דאורייתא. ומאידך גיסא בסיפא נקט זורק ותולש דאף שהם איסורים דאורייתא ממש אינו זקוק

לו להפרישו אלא מניחו תולש מניחו זורק וכ"ש דמניחו מביא דלאו בהכרח איסור דאורייתא קעבר. ונראה לי דכ"ז כתב הרשב"א לשיטתו (כאן בסוגיין ובשו"ת הרשב"א ח"א ס' צ"ב) דס"ל דבאיסור דרבנן ספינן ליה לקטן בידיים ולכן יש בזה רבוותא בהבאת חפצים בשבת דאסור לומר לתינוק הבא לי וכו' אף דאינו ברור שהוא יעשה כך באופן שאסור מדאורייתא דאולי רק איסור דרבנן יעבור ואין הגדול מוזהר עליו כלל ומותר אפ' לספות לו בידיים. אבל לדעת הרמב"ם (מאכ"א פ"ז הכ"ז) דס"ל דאפ' באיסור דרבנן יש איסור לספות לקטן בידיים א"א לנו לומר כפירוש הרשב"א. ושו"מ שכ"כ הקרן אורה עיי"ש ובאבי עזרי (מאכ"א פ"ז הכ"ז).

גמ' בא"ד ת"ש יונק תינוק והולך מנכרית ומבהמה טמאה וכו'. הנה מקור הדין דקא"נ בדמ"ל נלמד משרצים דם וטומאה כדלהלן בסמוך ולדידן דלא קיי"ל הכי (כמש"כ בסמוך) למדנו איסור ספייה בידיים מהני תלת. והקשה הגרעק"א בדרוש וחידוש דאיסור חָלָב מבהמה טמאה אינו אלא איסור עשה ולא איסור לאו כמו הני תלת וא"כ מהיכן ידענו שגם בכה"ג בדמ"ל הא אינו דומה למקור ויש בזה נפ"מ לדידן לענין איסור ספייה בידיים באיסור עשה. ובאמת להדיא כתב התרומת הדשן (ס' רכ"ה) שגם באיסור עשה יש איסור לספות לקטן בידיים והוכיח כן מסוגיין שבסמוך דמבואר שיש איסור ספייה בתרומה טמאה דאינה אסורה אלא מחמת איסור עשה (וכבר העירו האחרונים למה לא הקשה הגרעק"א קושייתו שם דקדים

ד. ברשב"א גרס חותם ואח"כ מפתח.

לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה ופרישה שנאמר "חנוך לנער על פי דרכו" (משלי כב:ו) וכ"כ הרמב"ם בהלכות אבל (פ"ג הי"ב). והרשב"א דחה דבריו דלהלן בסוגיין אמרינן דבן חבר שרגיל לילך אצל אבי אמו ע"ה אין חוששין שמא יאכילנו דברים שאינם מתוקנים ומשמע דאף אביו א"צ לחשוש לכך וא"צ להפרישו ודלא כהרמב"ם. אלא פ' הרשב"א דאמת הוא שיש ענין לחנך הבנים למצוות אבל כאן בסוגיין מיירי דוקא בקטן שעדיין לא הגיע לעונת חינוך אבל אם כבר הגיע לחינוך שפיר מצווין להפרישו. אבל שוב כתב הרשב"א דגם זה אינו שהרי בנדה (מו:ו) מבואר דגם במופלא סמוך לאיש שהוא בן י"ב שנה אמרינן דאוכל נבלות ואין ב"ד מצווין להפרישו והוא ודאי הגיע כבר לעונת החינוך. אלא מסיק הרשב"א דשמא אין ענין חינוך כי אם במצוות עשה ולא במצוות לא תעשה (וכ"כ בפסקי הרי"ד וכ"כ בתוס' ישנים יומא פב. ובתוס' נזיר כח:). ובערול"נ כתב ליישב דעת הרמב"ם דמש"כ אצל בן החבר שרגיל וכו' מצא פירות בידו אין זקוק לו קאי אב"ד דא"צ למחות באביו שלא הפריש בנו מזה דכיון דאיסור דרבנן הוא (דהא בדמאי מיירי) אין מוחין באב כמש"כ הרמב"ם עצמו (שבת פכ"ד הי"א וכ"ה בכס"מ הלכות מאכ"א שם).

גמ' בא"ד להזהיר גדולים על הקטנים. רש"י עה"ת לא הביא דרשה זו גבי

לזה^ה. וביישוב הדבר כתבו בחזות קשוות ובאמרי בינה (דיני שבת ס' ח') דצ"ל דנהי דאין מקור מדרשות ללמוד דיש איסור ספייה באיסור עשה מ"מ אסור מדרבנן לספות איסור עשה לקטן בידים. ובשו"ת התעוררות תשובה (או"ח ס' קפ"ב) כתב לתרץ עפ"ד התרומת הדשן דבמקו"א (ע' מש"כ לקמן קיד:) דכל האיסור ספייה הוא כדי שלא יהא רגיל באיסורים לכשיגדיל ולפי"ד נמצא דאין לחלק בין איסור עשה לשאר איסורים.

גמ' בא"ד שבת דאיסור סקילה גזרו רבנן יו"ט דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן. וקצת קשיא לי דבריש ביצה (ב:) אמרינן דשבת דחמירא לא אתו לזלזל ביה ולא גזרו אבל יו"ט איכא למיגזר טפי והכא אמרינן להיפוך? ותו קשיא דלעיל (פב.) אמרינן מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת וא"כ משמע דכי הדדי נינהו? וצ"ל דשאני התם בביצה דמיירי באיסור מוקצה דרבנן וביו"ט עשו חיזוק לדבריהם יותר משבת כדי שלא יזלזלו באיסוריה משא"כ הכא מיירי בגזירה ישר על הדאורייתא וכיון דשבת חמיר מיו"ט יש לנו לגזור בשבת יותר מביו"ט. וע"ע בערול"נ ומל"מ (יו"ט פ"א הי"ז).

גמ' בא"ד קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו. כתב הרמב"ם (מאכ"א פי"ז הכ"ח) דאע"פ שאין ב"ד מצווין להפריש את הקטן מצוה על אביו

ה. והתרומת הדשן שם חילק בין איסור עשה לביטול קיום עשה. וע' בשו"ת פרי יצחק (ח"א ס' י"א) בביאור דבריו דביטול מ"ע ל"ש אצל הקטן כיון שכהיום הזה אינו מצווה במצווה זו משא"כ איסור עשה הוי ככל האיסורים. וע' בשו"ת החת"ס (ח"ז ס' ל"ז) שכתב לחלק בין איסור דקום ועשה לאיסור שב ואל תעשה ועיי"ש בהערות כ"ק האדמו"ר מערלוי שליט"א שנדפסו בסוף הספר (אות ט"ו).

שרצים עה"פ "לא תאכלום כי שקץ הם" (ויקרא יא:מב) אך הביאה גבי דם ואיסור טומאה בכהן כדרשת הגמ' כאן. ומ"מ רש"י הזכיר ענין זה גם אצל השרצים באופן אחר מגמ' דידן על הפסוק "לא יאכלו שקץ הם" (ויקרא יא:יג) ופרש"י בזה"ל לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה ת"ל "לא תאכלו" באכילה אסורין בהנאה מותרין עכ"ל. והנה יש לפנינו ב' דרכים בביאור סוגיית הגמ' כאן במה שהוזהרו הגדולים על הקטנים בהני ג' דברים אפ' למ"ד קא"נ אבדמ"ל. האחד הוא דעת רבינו יהונתן מלוניל והנמ"י בבאור דברי הרי"ף (הלכות קטנות הלכות טומאה א. בדפיו) דס"ל דנהי דבעלמא אבדמ"ל מ"מ בטומאה (ולכאורה ה"ה לאיסור שרץ ודם) ב"ד מצווין להפרישו. וכ"כ רבינו הלל בפירושו על התו"כ (ר"פ אמור) וכ"כ המאירי (בסוגיין בדעת הרי"ף) וכ"ה דעת הטור (יו"ד ס' שע"ג, או"ח ס' שמ"ג) כפי שכתב המהר"ל (גור אריה ויקרא כא:א) והטור עצמו בפירוש הטור הארוך עה"ת (ר"פ אמור). אכן בשו"ת הרשב"א (ח"א ס' קכ"ח) דחה שיטה זו (וכן בשו"ת ר"א מזרחי ס' ע"ט דחה ד' הטור) והכריע דאין לחלק בין איסורים דאורייתא ועל כולם אבדמ"ל ואעפ"כ אסור לספות לו בידיים וזהו מש"כ להזהיר הגדולים על הקטנים. וכ"ה דעת רוב הראשונים הרמב"ם (שבת פ"ב הי"ז, מאכ"א פ"ז הכ"ז, אבל פ"ג הי"ב) הסמ"ג (ל"ת ס"ה, קמ"ח, רל"ד) והרשב"א וריטב"א בסוגיין ועוד. וכתב המזרחי (ויקרא כא:א) שרש"י בפירושו עה"ת לא גילה דעתו בזה היאך הוא מפרש מה שהוזהרו הגדולים על הקטנים. ובספר נחלת יעקב כתב דז"א דבאמת רש"י כן גילה דעתו בזה שהרי

כתב רש"י אצל השרצים שמי שמאכילם לקטנים חייב ומבואר דהוזהר הגדול על הקטנים ר"ל שלא לספות לו בידיים ולא שמצווין להפרישו. האמנים יעויין בתועפות רא"ם על המזרחי שם שדחה רא"י זו דהתם מיירי בחיוב מלקות וכאן פשיטא דעל אזהרת הגדולים על הקטנים אינו חייב כלום ורק איסור בעלמא איכא (וכ"כ המזרחי עצמו ויקרא יא:יג). וצ"ל דיש בזה מח' בין התו"כ שהביא רש"י שם לבין סוגיית הגמ' כאן (וע"ע בהגהות ר"א לאנדא על הגמ' כאן).

רש"י ד"ה דבר טלי וטליא הנהג תינוקות זכרים ונקבות. ומוכרח מסוגיין דמיירי בקטנים. אכן ראוי לציין שמצינו לשון טליא טלייתא בגמ' (ב"ב צא:): ורש"י פ' דמיירי בנער ונערה וכן מוכרח בגמ' שם דמיירי כבר ט"ז בר י"ז ולא בקטנים ויש ליישב. ושו"מ שכך העיר בספר שערים מצויינים בהלכה עיי"ש.

תוס' ד"ה וקסבר וכו' בא"ד דלגבי גידולי קרקע ממש לא חשיב בהמה גידולי קרקע. ע' מש"כ בפרשת מקץ.

קיד:

גמ' בא"ד אבל דם דעד דאיכא רביעית וכו'. כתב המחנה אפרים (מאכלות אסורות ריש פ"ו) דבדם לח בעי רביעית ובדם קרוש בעי כזית כשאר אוכלין. ע' רש"ש ובערול"נ ובשו"ת בנין ציון (ס' מ"ט) ובישרש יעקב ואבי עזרי (מלכים פ"ט ה"י).

גמ' בא"ד ת"ש שני אחיו וכו' אמאי מוציא את אשתו בגט תיתיב גביה קטן אוכל נבלות הוא וכו'. הנה בעיקר הדיון בקטן אוכל נבלות אי בדמ"ל או

כצד השני נמצא דרך בקטן דאתי לכלל גדלות בדמ"ל אבל בחרש ושוטה דלא אתי לכלל גדלות לא. ועפ"ז הוכיח הקרן אורה כצד הראשון דאי נימא כצד השני היאך פרכינן בסוגיין מחרש וחרשת דהוּו כקטן אוכל נבלות ואבדמ"ל הלא אפ' למ"ד קא"נ בדמ"ל מודה דבכה"ג אבדמ"ל ודבריו נכונים הם בעיני.

תוס' ד"ה משום דאיסורן במשהו פ' בקונטרס איסורן בכעדשה ולא דק וכו'. בתוס' הרא"ש מפרש דדברי רש"י נאמרו דוקא בשמונה שרצים אבל בשאר שרצים איסורן בכזית.

לאו חקר הקרן אורה (לעיל קיד.) במה נחלקו האם למ"ד בדמ"ל סובר דכל האיסורים חלים גם על הקטנים אלא דהתורה פטרתו מעונשין מפני קטנותו אבל הב"ד מצווין להפרישו מאיסור זה ולמ"ד אין בדמ"ל ליכא איסור בקטן כלל (ע' מש"כ לעיל ה., לג.). או דלמא י"ל דלמ"ד בדמ"ל לאו מחמת איסורא בקטנותו אלא כי היכי דלא ליתי למיסרך באיסורא גם לכשיגדל (כעין מש"כ התרומת הדשן ח"ב ס' ס"ב בענין איסור ספייה בידים וכמו שהארכתי בזה בקונטרס לחם ממרחק בענין עשתה התורה סייג לדבריה ומש"כ שם שייך גם לכאן). וכתב בקרן אורה דאי נימא

פרק חמשה עשר

ודאי אינה אומרת בדדמי ולכן מאמינים אותה אם אמרה מת בעלי במיגו דהול"ל דשעת שלום היא משא"כ באומרת בשעת מלחמה מת בעלי (שפירושו שמת במלחמה) אין להאמינה במיגו דהול"ל מת על מטתו דלא ראינהו בה שהיא דייקת בדבריה ואולי ראתה אותו במלחמה ואמרה בדדמי שמת ולכן ל"מ. ומפרש הפר"ח דמש"כ התוס' אח"כ במיגו דמת במלחמה אטו מת על מטתו דאינו מיגו כיון שידוע לעולם שהוא מלחמה יראה מלומר מת על מטתה וידוע שהיא משקרת (ר"ל וא"כ הוי כמיגו דהעזה דלא תהא טוענת שמת על מטתו כיון שבעיני הבריות היתה נראית כמשקרת ע"י טענה כזו) אין זה מעיקר תירוצו של הר"י דישלה"ק על זה אמאי אינה נאמנת בשעת מלחמה לומר דמת בעלי במיגו דהול"ל מת וקברתיו דבכה"ג אינו מיגו דהעזה. ומצאתי ברמב"ן כאן שהקשה קושיית התוס' דהלא גם במיגו דהול"ל מת על מטתו וגם במיגו דהול"ל מת וקברתיו ובתירוצו השני תירץ הרמב"ן דאין לה מיגו דהול"ל מת על מטתו דכיון דשעת מלחמה היא סוברת שיאמינו אותה החכמים אי אמרה מת במלחמה יותר משאילו אמרה מת על מטתו (וא"כ הו"ל מיגו דהעזה). ודבריו תמוהין דאין זה מתרץ אלא המיגו דהול"ל מת על מטתו אבל עדיין קשיא ממיגו דהול"ל מת וקברתיו. ובתירוצו הראשון תירץ הרמב"ן דלא סגי לענין זה מיגו דעלמא דאי בעיא אמרה וכו' אלא בעינן דוקא מיגו אלימתא דמיגו דאי בעי שתיק ולכן אם היא החזיקה

מתני' בא"ד ובאה ואמרה מת בעלי תנשא. יעויין לקמן בפירקין (ק"ז). דאם אמרה מת בעלי התירוני להנשא תנשא מת בעלי ותן לי כתובתי אינה גובה כתובתה ואף אינה מותרת להנשא. וע' בשו"ת ר' ברוך אנגיל (ס' כ"ב) שכתב דבאומרת סתם מת בעלי ולא אמר התירוני להנשא או תן כתובתי ג"כ מותרת. ועיי"ש שדן דא"כ אמאי אין לה מיגו דאומרת תן לי כתובתי דהול"ל מת בעלי סתם.

גמ' בא"ד תנא שלום בינו לבינה משום דקבעי למיתני קטטה בינו לבינה וכו'. פ' הרשב"א והריטב"א דבלא"ה יש לכאורה סתירה במשמעות הדין דמתני' דמהרישא משמע דוקא אם ידוע לנו שהיה שלום בעולם ושלום ביניהם תנשא או תתייבם אבל סתם (או בספק) לא אבל בסיפא משמע איפכא דדוקא אם ידענו שיש מלחמה בעולם או קטטה ביניהם אז לא תנשא אבל בסתם (או בספק) שפיר תנשא. ולכן מפרש הש"ס דסיפא לאו דוקא אלא תנן שלום בינו לבינה וכו' משום דקא בעי למיתני בסיפא קטטנה בינו לבינה וכו'.

תוס' ד"ה מי אמרינן וכו' תימה לר"י וכו' א"כ במלחמה בעולם אמאי לא מהימנא במיגו דאי בעיא אמרה מת על מטתו וכו' וא"כ כיון דדייקא כולי האי שהחזיקה מלחמה בעולם וכו'. כתב הפר"ח (מים חיים כאן) דעיקר תירוצו של הר"י הוא דשאני החזיקה היא מלחמה דבכה"ג אמרינן כיון דדייקא כולי האי

חיישינן שמא מחמת בושה ברח והלך לו למקום אחר.

גמ' בא"ד איבעיא להו עד אחד במלחמה מהו וכו'. הנה הרי"ף (מב:-מג. בדפיו) מפרש בעיית הש"ס בעד אחד במלחמה שאמר מת וקברתיו דאילו לא אמר וקברתיו אפ' שני עדים אינם נאמנים ועוד כתב הרי"ף דאף דבגמ' לא איפשהו הבעיא כאן מ"מ יש לפשוט הבעיא מהא דלקמן (קכא.) גבי ההוא גברא דטבע כדיגלת דעד אחד במים שאין להם סוף נאמן ומים שאין להם סוף כמלחמה דמיא וכמו שמוכרח בגמ' נמצא דס"ל להרי"ף לדינא דעד אחד שאמר בשעת מלחמה מת וקברתיו נאמן. וכ"כ הרמב"ן (בחידושין ובמלחמת ה') שיש לפשוט בעיין לקולא ע"פ הא דתניא לקמן (קכב.) חבל של ששים בני אדם שהיה מהלכין לכרכום ביתר ומתו וקברתים ושם מדובר בעכו"ם מסל"ת דנאמן וכ"ש עד אחד ישראל דנאמן בכה"ג. אכן כתב הרמב"ן דרק באשה עצמה שהעידה שמת בעלה חיישינן שאומרת בדדמי אבל בעדים או בעד אחד שהעידו שמת ל"ח שאומרים בדדמי ולכן פ' הרמב"ן דבעיית הש"ס

מלחמה בעולם ואמרה מת בעלי יש לה מיגו דאי בעיא שתקה וא"כ תהא נאמנת משום דסברי הב"ד דשעת שלום הוא אבל בשעת מלחמה ואמרה מת בעלי אין להאמינה מחמת מיגו דאי בעיא אמרה מת על מטתו או מת וקברתיו דאין זה מיגו דאי בעי שתיק אלא אדרבה מיגו דהול"ל להאריך בדבריה באופ"א ול"מ. ולא נתפרש לי היטיב כוונת הרמב"ן בזה דלמה ל"מ בזה מיגו דעלמא דליבעי דוקא מיגו דאי בעי שתיק. וע' ברשב"א כאן שכתב דכל ענין המיגו הוא להסיר מבע"ד חשש משקר וכאן דליכא חשש משקר אלא חשש דאומרת בדדמי ל"ש ענין מיגו ממש אלא כעין מיגו קאמרינן.

קטו.

גמ' בא"ד ומחמת כיסופא אזל וערק לעלמא. ע' שו"ת חת"ס (אה"ע ח"א ס' נ"ח) שרצה לחדש שבזמנינו א"א הכי דרובן שפיר חוזרים לבתיהן או לכה"פ שולחין אגרת בדואר. אך בשו"ת המהרש"ם (ח"ג ס' רנ"ב) הביא שגם החת"ס במקומות אחרים כתב דבזה"ז ג"כ

א. כ"ה ביאור הרמב"ן רשב"א נמ"י ושו"ת הריב"ש (ס' שע"ט) בדברי הרי"ף. אכן בשו"ת מהר"י בן לב (ח"ב ס' ט"ז) מפרש דעת הרי"ף דמתחלה איבעיא לן בעד אחד בין שאמר וקברתיו בין שלא אמר וקברתיו וכו' בעיא דלא איפשיטא לגבי ל"א וקברתיו אבל גבי אמר וקברתיו איפשיטא לן לקולא. ולפי"ז נמצא דדעת הרי"ף עולה ממש עם מש"כ המג"מ בדעת הרמב"ם (וכמו שכתבתי בסמוך). ולכן גם הרי"ף מודה בלא אמר וקברתיו דאם נישאת לא תצא דהא אסורה לינשא רק מספק דבעיא לא איפשיטא. והבית שמואל (אה"ע ס' י"ז ס"ק קמ"ג) פ' דברי הרמב"ן כעין מש"כ הראשונים בדעת הרי"ף והוא ביאר הא דאם נישאת לא תצא משום שרק מחשש בדדמי אסורה להנשא ומחמת האי חששא אין מוציאין אותה מבעלה אם נישאת אבל מצד הבעיא דלא איפשיטא ל"א אם נישאת לא תצא דהא פ' דהרמב"ם והרי"ף דבעיא זו קאי רק בדאמר וקברתיו ואיפשיטא לקולא. וע' באוצר הפוסקים (אה"ע ס' י"ז ס"ק רע"ד) שדן בכ"ז.

כאן בעד אחד שאמר מת ולא אמר וקברתיו ובעיית הגמ' היא אי נימאס ומכין עליו או דכיון דבכה"ג לא תהא דייקא ומינסבא לא סמכינן עליו ופשטינן לקולא כנ"ל. וכ"כ הרא"ש (ס' ג') בדברי הראב"ד (וכ"ה דעת השאילתות פ' כי תבוא ש' קנ"ט). ועוד כתב הרא"ש (וכ"ה בתוס' הרא"ש וברשב"א) דאפ' אי נימא דבעד אחד יש חשש בדדמי ולא מבעיא לן אם נאמן הוא אא"כ אמר וקברתיו כד' הרי"ף אבל מ"מ בב' עדים אין סברא לומר דצריכים לומר וקברתינהו דבודאי בב' עדים אין חשש בדדמי וכדמוכרח בסוגיין דנשים אפ' מאה כעד אחד דמו ומשמע דאילו כב' עדים דמו פשיטא לן דנאמנות בכ"מ. ויש עוד שיטה אחרת בסוגיין והיא ד' בעל המאור שכתב דבעד אחד שאמר מת וקברתיו פשיטא דנאמן ולא מבעיא לן אלא בעד אחד שאמר מת ותו לא והוי' בעיא דלא איפשיטא ואסורה להנשא מחמת ספק. וכ"ה דעת הרמב"ם (גירושין פ"ג הי"ט) דאם עד אחד אמר מת במלחמה וקברתיו נאמן ואם לא אמר וקברתיו לא תנשא ואם נישאת לא תצא (כיון שאינה אסורה אלא מספק) כ"כ המג"מ בדברי הרמב"ם וכ"כ במרדכי (רמז פ"ח) בדעת רבינו חננאל והראב"ן והראב"ה (וע' בלחם משנה ובספר המפתח על הרמב"ם). ולדינא פסק השו"ע (אה"ע ס' י"ז סעיף ל"ג וסעיף ג') כדעת הרמב"ם דמותרת רק אם אמר העד אחד וקברתיו ואם לא אמר קברתיו לא תנשא ואם נישאת לא תצא. וכתב הרמ"א (שם) דגם פסקינן כהרא"ש דבב' עדים אפ' לא אמרו קברתינהו תנשא.

גמ' בא"ד או דלמא טעמא דעד אחד משום דהיא גופא דייקא ומינסבא והכא כיון דזימנין דסניא ליה לא דייקא

ומינסבא. ע' ברשב"א שהוכיח דל"ג כיון דזימנין דסניא ליה וכ"ה במהרש"ל (חכמת שלמה) של"ג כן.

תוס' ד"ה דאי בעיא וכו' בא"ד ונראה דהיכא שנהרג במלחמה וכו'. ע' מהרש"א שהקשה דלפי תירוץ זה היאך הקשו התוס' לעיל (קיד: ד"ה מי אמרינן) דאי מהני מיגו כשיש חשש בדדמי למה לא מהני באומרת מת בעלי בשעת מלחמה במיגו דהו"ל למימר שמת במיטתו הלא המיגו בכה"ג הוי כנהרג אטו מת דכתבו התוס' כאן דל"מ מיגו בכה"ג ואפ' בלאו תירוצם של התוס' שם? ותירץ המהרש"א דהתם לא אמרה שנהרג בעלה בשעת המלחמה אלא אמרה מת סתם כדפרש"י וכיון דאיירינן בשעת המלחמה אמרינן דמת ר"ל נהרג במלחמה אבל למעשה כיון שאמרה מת סתם שפיר ס"ד דמהני לה מיגו דהו"ל מת במיטתו ונמצא דהוי מיגו דמת אטו מת. וע' במהר"ם שכתב שאין כוונת התוס' לומר דמיגו דנהרג אטו מת ל"מ כלל אלא ר"ל דמיגו דנהרג במלחמה אטו נהרג שלא במלחמה עדיף ממיגו דנהרג אטו מת אבל שניהם שפיר מהנו כמיגו. וע"ע בהגהות מים חיים להפר"ח.

תוס' ד"ה אמר רבי עקיבא וכו' בא"ד ומיהו קשיא לר"י וכו'. ע' בהגהות היעב"ץ.

קטז:

גמ' בא"ד איבעיא להו עד אחד בקטטה מהו וכו' תיקו. כתב הרי"ף (מג: בדפיו) דהוי' בעיא דלא איפשיטא ולכאורה אזלינן לחומר. והקשו הרשב"א ריטב"א

מתני' בא"ד אמרו להם ב"ש התרתם ערוה חמורה ולא נתיר ממון הקל. ויל"ע היאך אמרו שערוה חמורה לגבי ממון הלא כל הדין דצריך ב' עדים בערוה משום שאין דבר שבערוה פחות משנים נלמד מממון (גיטין ב:) וא"כ ממון חמור מערוה? ועוד דבערוה סמכינן ארובא וגבי ממון לא סמכינן ארוב? ואולי צ"ל דערוה כיון שיש איסור מיתה אפ' אם הורו ב"ד שזה מותר חמורה יותר ממון שבממון אם פסקו ב"ד שמותר אין כאן איסור גזילה כלל.

תוס' ד"ה באותה שעה וכו' וא"ת ואמאי לא מהמינן לה במגו שהיתה יכולה לומר גירשתני וכו'. מפרש המהרש"א דקושית התוס' היא רק לפי דעת ב"ה דמעיקרא (שבמתני' דלהלן בסמוך) דסברי דבאומרת מת בעלי נאמנת רק להנשא ולא ליטול כתובתה דלפי"ז ילה"ק למה האמינוה רק משום מעשה שהיה תיפו"ל שיש לה מיגו דאי בעיא אמרה גירשתני (למ"ד דמהני' לומר גירשתני אפ' שלא בפניו) דאילו לפי המסקנא דב"ה מודו לב"ש דנאמנת גם לכתובתה ל"מ מיגו כזאת דבאומרת גירשתני נאמנת רק להנשא ולא ליטול כתובתה וכאן באומרת מת בעלי הרי נאמנת בין להנשא בין ליטול כתובתה². והקשה המהרש"א דהיאך שייך כאן מיגו דהול"ל גירשתני הלא הא

ונמ"י דהלא בעיא זו שווה בצדדיו לבעיא דלעיל גבי עד אחד במלחמה (ע' מש"כ לעיל קטו.) וא"כ מ"ש התם דהרי"ף הכריע לקולא והכא הכריע לחומרא? כתב בביאור הגר"א (אה"ע ס' י"ז ס"ק קמ"ז) דצ"ל דגרסינן עד אחד בקטטה מהו תיקו ותו לא וכאן יש שאלה אחרת אם אנו אומרים שהיא שכרה עדים שקרנים להעיד שמת בעלה או לא חיישינן לזה ומסקנת הגמ' היא דאמרינן בזה תיקו ואם נשאת לא תצא. ולפי"ז מיושב דברי הרמב"ם (גירושין פי"ג ה"א) שכתב דעד אחד בקטטה לא תנשא מחשש זו ותמהו הרשב"א והריטב"א נמ"י ומג"מ ע"ד דמנא ליה חשש זו (וע' בספר המפתח).

גמ' בא"ד שוטה לא תנשא וכו'. כתב המאירי דדרכה של שוטה לבכות ולהיות בגדיה קרועים ואין שום היכר שבאה מתוך אבילות על בעלה. ולפי המאירי דלא תנשא גבי שוטה היינו שוטה ממש צ"ע דהא בלא"ה לא תנשא משום ששוטה היא. וע' תוס' יו"ט שמפרש דל"מ בשוטה ממש אלא בשאינה חכמה וערומה כ"כ להראות הבכיה וכדו' לב"ד. וע"ע בחידושי מהרי"ח על המשניות. וע' מש"כ הגר"א ו' (קובץ הערות סוף ס' ע"ז) דלפי דברי השיטמ"ק (כתובות כב:) בשם הרמ"ה מיירי בשוטה ממש וצ"ל דמש"כ דתנשא ר"ל לאחר שתתפקח.

ב. האחרונים (ובכללם הקרני ראם על המהרש"א ונימוקי הגרי"ב והמצפ"א והרש"ש) העירו ע"ד המהרש"א דמנ"ל דס"ל לתוס' דבאומרת גירשתני נאמנת רק להנשא ולא ליטול כתובתה כדברי הר"ן (כתובות י. בדפי הרי"ף) וההגהות מיימוניות (גירושין פי"ב אות א'). אולי סברי כדברי השו"ת המהרי"ק (שורש ע"ב) דס"ל דנאמנת אף ליטול כתובתה (ושני דיעות הללו הובאו ברמ"א אה"ע ס' י"ז סעיף ב'). אך נ"ל דכבר יש סמך לדברי המהרש"א ברמ"א (דרכי משה אה"ע ס' י"ז סק"ג) שכתב דגם התוס' (כתובות פט.) סברי כדברי הר"ן והגה"מ ולכאורה ה"ה דאפ"ל דכך היא שיטת התוס' דכאן ודו"ק.

הפר"ח (מים חיים כאן) דכאן משמע דל"ש יש לה בנים ל"ש אין לה בנים יבמתה שונאת אותה משום שיראה שמא סופה להיות צרתה. וקשה דמאי שנא מדלעיל (קיא:): הנודרת הנאה מיבמה בחיי בעלה שכופין אותו לחלוץ בין שיש לה בנים בין שאין לה בנים אף דביש לה בנים לא מסקה אדעתא דיבם וכאן משמע דבכ"מ מסקה דעתה להכי? באמת מצאתי שכבר עמד ע"ז בתוס' רע"א (אות קט"ז) וכתב הוא או דצ"ל דאפ"ה חוששת לכך או דצ"ל דאף דאינה חוששת לכך לא פלוג רבנן בין היבמות וכולן אינן מעידות בין שיש להם בנים בין שאין להם בנים. והגרעק"א הוכיח קצת כדבריו דמצינו ענין לא פלוג כאן דלפי רש"י הטעם דיבמתו שונאת אותה משום שסופה להיות צרתה וא"כ מן הדין ביבמתה שא"א להיות צרתה וכגון אחותה (דפטורה מן היבום ומן החליצה מחמת ערוה דאחות אשתו כדתנן בריש מכלתין) דלא שונאת אותה ולכאורה יכולה להעיד על מיתת בעל אחותה ואעפ"כ איתא בירושלמי כאן דאפ"ה ליבמתה שהיא אחותה אינה יכולה להעיד וכ"פ הרמב"ם (גירושין פ"ז ה"ג) וכתב המג"מ דאין כאן מח' רש"י והירושלמי אלא דגם רש"י מודה ביבמתה שהיא אחותה דאינה מעידה משום לא פלוג והכא נמי לענין יבמתה שיש לה בנים ל"פ. וכדומה לזה מצינו גם כן בשו"ת נוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' ס"ד) שכתב גבי חמותה דאף במקום שאין כל סיבה שתשנא את כלתה מ"מ אינה מעידה בשבילה משום דלא פלוג חכמים. והנה ראיתי דבר נפלא בסוגיא הזאת בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א ס' מ"ה וס' נ"ה) למרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ואקצר להביא את דבריו. הנה תמוה מאד ענין

דנאמנת לומר גירשתני הוא משום דאין אשה מעיזה פניה בפני בעלה (וי"א אפ' שלא בפניו) א"כ הו"ל מיגו דהעזה דהא אינה יכולה לטעון דאיבעיא לי לומר גירשתני דהלא לא תאמר כן אם אינו אמת דאין אשה מעיזה פניה וכו'? ואין לתרץ דה"ה דבאומרת מת בעלי לא תאמר כן אא"כ אמת הוא דאין אשה מעיזה וכו' דא"כ הו"ל להתוס' להקשות מ"ש אומרת מת בעלי דאינה נאמנת לולא המעשה שהיה מאומרת גירשתני דנאמנת אפ' בלא"ה והניח בצ"ע. ובקרני ראם (אות ד') תירץ דשנא ושנא דבאומרת מת בעלי יש חשש דאומרת בדדמי ולכן אינה נאמנת מיד מחמת הא דאין אשה מעיזה וכו' משא"כ בגירשתני דליכא חשש בדדמי נאמנת מיד ע"י אין אשה מעיזה וכו' וע"ז הקשו התוס' דלמה לי מעשה שהיה להאמינה במת בעלי תיפו"ל דיש לה מיגו. ובשער המלך (אישות פ"ז ה"י) תירץ קושיית המהרש"א באמרו דכאן מיגו דהעזה אמרינן כיון דבא לאוקמי ממונא ולא לפטור משבועה עיי"ש.

ק"ז.

גמ' בא"ד או דלמא משום דלא ידעה במאי משתריא. תמה הריטב"א היאך תעלה על דעתה שמותרת לשוק ע"י גביית כתובתה? אלא פ' הריטב"א דסברה שב"ד יקילו עליה טפי אם אינה מגלה את דעתה להנשא ולכן בעיקר טענה את כתובתה וכיון שידועת שאינה גובה כתובתה אא"כ מותרת דרך אגב אמרה ג"כ תן לי להנשא. מתני' הכל נאמנים להעיד חוץ וכו' ויבמתה. פרש"י ויבמתה יראה שמא סופה להיות צרתה. והנה הקשה

שנאה). ולפי דברי הגרעק"א ה"ה ביבמתה שיש לה בנים דנאמנת במסל"ת וגם יבמתה שהיא אחותה נאמנת בכה"ג.

רש"י ד"ה שאין האחין נכנסין לנחלתו של בעלה על פיה דרחמנא אמר ע"פ שנים עדים ולגבי נשואין דידה הוא דאקילו רבנן משום עיגונא. בזה אזיל רש"י לשיטתו למש"כ לעיל (פח:): דנאמנות דעד אחד בעדות אשה מדרבנן היא.

רש"י אדעתא דכתובה אתאי ובאפוקי ממונא סהדי בעינן. הקשה הריטב"א דאם תובעת כתובתה נהי דאינה נאמנת כיון דבעינן ב' עדים בדבר שבממון אבל מ"מ למה אינה נאמנת עכ"פ להנשא? ותירץ הריטב"א דכל הטעם דהקילו חכמים לומר שהאשה נאמנת לומר מת בעלי זהו משום עיגונא אקילו בה רבנן ולכן באומרת מת בעלי ותובעת כתובתה שעיקר דבריה באים לגבות כתובתה ולא להתירה להנשא אמרינן דאין בזה משום עיגונא וממילא אינה נאמנת א"נ עיקר טעם הדבר דהאמינו אותה משום שע"י חומרא שהחמרת בסופה תהא דייקא ומינסבא וכאן שראיננה שדעתה אינה להנשא אלא לגבות כתובתה בלחוד אין כאן חומרא שהחמרת עליה בסופה ולא תהא דייקא ומינסבא וממילא אינה נאמנת. ועוד כתב הריטב"א דמסתברא דה"ה אם הביאה עד אחד לב"ד שאמר מת בעלה והיא תובעת כתובתה אינה נאמנת להנשא על ידו דגם בעד אחד טעמיה דנאמן משום דדייקא ומינסבא או

שלפנינו דאמרו חכמים לא פלוג בהני נשים לומר שאינן נאמנות שהרי בדרך כלל באו חכמים להקל בעדות לעיגונא ולא להחמיר. ותו העיר האג"מ דלמה נגרע הני נשים משונא ממש דל"מ בשונא ממש שפסול להעיד לעדות אשה משא"כ בהני נשים פסולים מעדות אשה על חשש שהן שונאות ולא בהכרח שונאות. אלא מפרש האג"מ גדר התקנה דכשהקילו חכמים בעדות אשה להאמין עד אחד ואשה לא הקילו בהני נשים מחמת חשש שהן שונאות וממילא פסולות להעיד בעדות מדינא דצריך ב' עדים כשרים לכל עדות² ולא שתיקנו על גבי הקולא שתהיו הני נשים פסולות. ולכן שונא שהוא עד אחד כשר כשר הוא גם לעדות אשה משא"כ כגון חמותה ויבמתה דמעולם לא נאמר עליהן הקולא דאשה כשרה לעדות אשה פסולה להעיד אף אם אין בה סיבה שתשנא את חבירתה. אשר לפי"ז כתב האג"מ חידוש גדול לדינא דאף דכתבו הפוסקים (ב"ש אה"ע ס' י"ז ס"ק י"ג ובמלאכת שלמה על המשניות כאן) דבמסל"ת בהני נשים ג"כ אינה נאמנת היינו דוקא כשיש מקום לחוש שהיא שונאת אותה דאז חיישינן דמחמת שנאתה עשתה עצמה כאילו מסיחה לפי תומה כדי לקלקל חבירתה אבל במקום שבאמת אין כאן חשש שהיא שונאת אותה ורק מחמת ל"פ אינה נאמנת י"ל דמסל"ת אכן נאמנת דלמאי חיישינן והרי אשה זו לא גרעה מפסולי עדות דעלמא ואפ' עכו"ם דנאמנים במסל"ת (מאחר שאין כאן חשש

ג. ועדיין צע"ק דהו"ל לפלוג ולהכניס הני נשים לתוך התקנה במקום שאין סיבה לחשש שנאה וא"כ הדק"ל.

משום דהוי' מילתא דעבידא לאגלווי ולא משקר ואף שהוא דבר שבערוה הקילו משום עיגונא וכאן ליכא דייקא ומינסבא וליכא משום עיגונא. הב"י (אה"ע ס' י"ז) כתב דאין נראה לו מש"כ הריטב"א בענין עד אחד וכ"כ החלקת מחוקק (אה"ע ס' י"ז ס"ק פ"ה). ובלשון הרמב"ם (אישות פט"ז הל' ל"א) באה ואמרה מת בעלי תני לי כתובתי אף להנשא אין מתירין אותה שעל עסקי הכתובה באה והרי זה בחזקת שלא מת ואין דעתה להנשא אלא ליטול כתובה מחיים בלבד עכ"ל. הרמ"א (אה"ע ס' י"ז סעיף מ"ג) חשש לדברי הריטב"א בעד אחד. והייתי נבוך ולא אבין בתובעת כתובתה אמאי אינה מותרת להנשא ואפ' לאחר ששמענו דברי הריטב"א הנ"ל והרמב"ם הנ"ל קשה לי דאם עכשיו רוצה היא להנשא הרי עכשיו תדייקא ומינסבא מחמת החומר שהחמרת עליה בסופה וא"כ אמאי אינה נישאת? ומצאתי תשובה לזה בעצי ארזים (אה"ע ס' י"ז סק"ט) שכתב דבאומרת מת בעלי ותובעת כתובתה חשדינן לה דמשקרא משום חימוד ממון ואם ע"י טענה זו אמרינן שמוותרת להנשא אז חיישינן שבאמת אינה יודעת בבירור שמת בעלה ואמרה שמת כדי לגבות כתובתה בשקר ועכשיו שאמרה תאמר לעצמה בדדמי לומר שבאמת הוא מת ואז תלך ותינשא לאיש אחר ולא תשגיח לאיסור אשת איש (משא"כ באומרת גירשתני ותובעת כתובתה עיי"ש) דהיא תסמוך על ההיתר הראשון. ועוד כתב (ס"ק קע"ו) דלא תנשא דחיישינן שאם תנשא תבא לב"ד אחר ותגבה כתובתה ע"י היתר ב"ד זה שבידה ב"כ וב"כ דלכאורה שאם בתחלה אמרה מת בעלי ותובעת כתובתה ולא קיבלה כלום ואח"כ אמרה מת בעלי התירוני להנשא זה לא מהני' לה ועדיין

אסורה היא להנשא או מחשש בדדמי או מחשש שהיא תקח את ההיתר לב"ד אחר לגבות כתובתה. וכ"פ בשו"ת נוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' צ"א) וכ"כ הערול"נ כאן.

תוס' ד"ה בית הולל וכו' נחלקו בית הלל על הלל רבן וכו'. ע' בערוך לנר ובשו"ת בנין ציון (החדשות ס' ל"ט) שהעיר דאכן מצינו שב"ה פליגי אהלל רבן (וכמש"כ התוס' כתובות נג:).

ק"ז:

מתני' בא"ד ר"מ אומר הואיל ומכחישות זא"ז הרי אלו לא ינשאו ר"י ור"ש אומרים הואיל וזו וזו מודות שאין קיים ינשאו. וכתב בחשק שלמה שי"ל שמח' דר"מ נגד ר"י ור"ש תלוי במח' ר"ע ורבי טרפון לקמן (קכב:) אם בעינן דרישה וחקירה בעדי אשה דר"מ ס"ל כר"ט דעדות אשה הוי' כמו עדות נפשות ולכן בעינן דו"ח ואם הכחישו זא"ז עדותם בטל משא"כ ר"י ור"ש סברי כר"ע דהוי כמו עדות ממונות וא"צ דו"ח ולכן אם הכחישו זא"ז אין עדותם בטל ודפח"ח.

גמ' בא"ד מהו דתימא דאזלינן בתר רוב דעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל. הקשה הרשב"א דהא כבר שמעינן הכי בסוטה (לב.)? ותירץ הריטב"א דכך הוא דרך הש"ס דכיון דאיירי הכא בהאי ענין אסיק ליה כוליה.

תוס' ד"ה לא צריכה וכו' בא"ד דרישא דהתם כיון דעד אחד נאמן מן התורה הוי כתרי ותרי ואי מכחשי אהדדי לא היתה שותה אבל הכא וכו'. ע' רש"ש. ואולי דבריו תלוי' במח' הרמב"ן ורמב"ם אי תו"ת ספיקא דאורייתא או ספיקא דרבנן.

קיה.

גמ' בא"ד סד"א הא מיית והא דאמרה לא מת לקלולה לצרה היא דקמיכוונא וכו'. ע' נמ"י ותוס' הרא"ש וקרן אורה וערול"נ ובהגהות הר"ש מדעסוי.

גמ' בא"ד אמר ר"י אמר שמואל הלכה כרבי טרפון וכו'. וכ"פ הרמב"ם (תרומות פ"ט ה"ד) אמרה לה צרתה או אחת מהחמש נשים שאינן נאמנות להעידה שמת בעלה הואיל ואינה נישאת על פיהן הר"ז אוכלת בתרומה בחזקת שבעלה קיים עכ"ל. אכן הראב"ד השיג עליו וכתב בזה"ל הוא פוסק כרבי טרפון ואנן קיי"ל כר"ע שאסורה להנשא ואסורה לאכול בתרומה עכ"ל וכבר העיד הרדב"ז (שם) שהוא לא ירד לסוף דעתו של הראב"ד דהלא בגמ' פסק להדיא כר"ט ולא כר"ע. וגם במהר"י קורקוס הניח דברי הראב"ד בצ"ע והדגיש דאף דקיי"ל (כתובות פד:) הלכה כר"ע מחבירו היינו רק היכא דלא איפסיקא בהדיא הלכתא כבר פלוגתיה. ובכס"מ כתב דהראב"ד ל"ג בגמ' דידן דהלכה כר"ט. והגר"ח ק שליט"א (דרך אמונה באור ההלכה שם) כתב דבר נפלא בביאור ד' הראב"ד די"ל דהראב"ד ס"ל דהמח' ר"ע ור"ט במתני' תלוי במח' ר"ע ור"ט במשנה דלהלן בסמוך (קיה:) גבי הגוזל אחד מחמשה ולענין אותה מח' מבואר בב"ק (קג:) דקיי"ל כר"ע מדטריח לאוקמי מתני' כוותיה וכמש"כ התוס' שם ולכן סבר הראב"ד דאף דהכא פסקינן להדיא כר"ט מ"מ בסוגיא אחרת מבואר דקיי"ל כר"ע (וקשיא הלכתא אהלכתא והדרינן ליזל בתר כללא דהלכה כר"ע מחבירו). ובחידושי רבינו מאיר שמחה הכהן (לעיל קיז:) מפרש דהראב"ד אזיל לשיטתו דס"ל

דתרומה בזה"ז מדאורייתא היא (תרומות פ"א הכ"ו) ולכן החמיר לומר דאסורה בתרומה וכמש"כ בתוס' כאן דלא אמר שמואל הלכה כר"ט אלא בתרומה דרבנן והראב"ד הבין דשמואל סבר דתרומה בזה"ז מדרבנן היא ולכן סתם דבריו ואמר הלכה כר"ט אבל לדידן דקיי"ל דדאורייתא היא אסורה לאכול. ולפי"ז צ"ל דמש"כ הרמב"ם דמותרת לאכול או ר"ל דמותרת לאכול כל תרומה בזה"ז משום שאינה אלא מדרבנן כמש"כ הרמב"ם במקו"א או דר"ל אפ' בתרומה דאורייתא מותרת לאכול (וכמש"כ בש"ש ש"ז פ"ב לדייק מסתימת דברי הרמב"ם) או דס"ל כמש"כ בתוס' דרק מותרת לאכול תרומה דרבנן ולא תרומה דאורייתא ונפ"מ לימות המשיח בב"א. והנה המל"מ (גירושין פ"ב ה"ט"ז) עלה ונסתפק בהני ה' נשים שאינן מעידות לומר על אשה שמת בעלה אם לאחר עדותן הוי' כאשת איש גמורה כמו קודם עדותן או דמהני' עדותן שיש עליה ספק ועל הספק מחמירנן כאילו היתה אשת איש ודאית. והוא כתב שיש בזה נפ"מ במי שקידשה אם אסור בקרובותיה דאי נימא דאשת איש ודאית היא פשוט דאין קידושין תופסין בה כל עיקר ומותר הוא בקרובותיה כיון שלא עשה ולא כלום ואי נימא דרק מחמת ספק אשת איש אין קידושין תופסין בה היינו לחומרא ולענין קרובותיה גם צריך לילך לחומרא וא"כ אסור הוא בקרובותיה. ושוב כתב המל"מ דדבר זה תלוי במח' הרמב"ם והראב"ד דהרמב"ם סובר שלמרות עדות הני ה' נשים קיימינן דהוי' אשת איש גמורה בחזקת שבעלה עדיין חי ולכן לא תנשא ואוכלת בתרומה כיון דאתינן עליה כאילו בעלה חי משא"כ לפי הראב"ד דהוי' רק אשת איש מספק דלא ידענו מה נעשה

ולכן לא תנשא מספק שמא בעלה עדיין חי ומאידך גיסא מחמירין ג"כ לענין תרומה לצד שהוא מת ומה"ט אינה אוכלת בתרומה. ובש"ש (ש"ז פ"ד) השיג ע"ד המל"מ וכתב דלכ"ע הוי' אשת איש גמורה ולא מספק דכדי להתיר אשת איש לשוק בעינן ב' עדים דהוי' דבר שבערוה ולא הקילו חכמים כי אם בעד אחד וכדו' אבל בהני נשים נשארנו בדין דאורייתא דבעינן ב' עדים (כעין מש"כ לעיל קיז.). ומפרש הש"ש דאעפ"כ סובר הראב"ד דלענין תרומה מהני עדות הה' נשים או משום שעל זה אין אנו חוששין שבא לקלקל חבירתה או משום שתרומה אינה דבר שבערוה וסגי בעד אחד דעד אחד נאמן באיסורים. וע' בשו"ת אחיעזר (ח"א ס' ה' אות ד-ה') שכתב דהרמב"ם לא ס"ל כן משום שהוא סובר דא"א לחלק בין עיקר העדות (שהוא להתירה להנשא) לבין המסתעף ממנה (לאוסרה בתרומה) והראב"ד ס"ל דאכן יש לנו לחלק בענין זה. וע' מש"כ הגר"ש שקופ זצ"ל (שערי ישר ש"ו פ"י) דדברי הש"ש בזה תמוהין הן.

תוס' ד"ה בת ישראל לכהן תאכל בתרומה מספק לר"י אי דוקא בתרומה דרבנן א"נ בתרומה דאורייתא דאוקמה אחזקה דדייקא ומינסבא ועל צרתה אין להאמינה ואוקמה אחזקת אשת איש מידי דהוה אשני שבילין מיהו איכא הכא חדא דעביד איסורא ממ"נ ובכה"ג לא ילפינן מסוטה וכו'. הנה בתוס' הרא"ש מפרש דמה"ט ס"ל לר"ע דצרתה אינה אוכלת בתרומה (משום דא"כ הרי ודאי אשה אחת עושה איסורא) ואעפ"כ כיון דמן הדין מוקמינן אותה אחזקת אשת איש דילה חייבת מיתה אם זינתה תחת אישה. ויש להבין דברי תוס' הרא"ש. והערול"נ כתב

לפרש ד' התוס' כאן כפשטותם דר"ל דכאן כ"א מוקמינן אותה אחזקתה כמו בב' שבילין דכיון דהתם איכא חדא דעביד איסורא ולא ילפינן מסוטה אלא מוקמינן כ"א אחזקתו וה"נ כאן דסוגיא דידן ממש דומה לב' שבילין. אכן לפי"ז קשיין דברי תוס' הרא"ש בדעת ר"ע. ועוד קשה לשון התוס' דכתבו מיהו איכא הכא וכו' דלמה כתוב מיהו היא היא (וע' שו"ת הגרעק"א ח"ג ס' ל"א דט"ס נפל בדברי התוס' כאן וצ"ל ואע"ג במקום ומיהו ודומה לה איתא בשו"ת בית אפרים אה"ע ס' ט"ו ובשו"ת אחיעזר ח"א סוף ס' ל"ו). וע"ע בשב שבעתתא (ש"ז פ"ב) שכתב לבאר כוונת התוס' שרצו לחלק בין הכא להתם והדבר צ"ב (וע"ע בישרש יעקב).

קיה:

מתני' קידש אחת מחמש נשים ואין יודע אי זו קידש וכו' ומניח כתובה ביניהן ומסתלק דברי ר"ט ר"ע אומר וכו'. ויל"ע דבעלמא ארוסה אין לה כתובה (כתובות נו.) וא"כ למי שכתב הכתובה ידענו שאותה קידש ואין כאן בית הספק? כתב הרמב"ן דמשכח"ל בשכתב כתובה סתם לארוסתו ולא פירט שמה א"נ שהיו שמותיהן שוות א"נ שקנו מידו שיתן כתובה והלכו להם העדים וכל אחת אומרת לי קדש וכתב כתובה. א"נ כתב הריטב"א דמיירי למ"ד דיש כתובה לארוסות. וע' בהגהות פורת יוסף.

גמ' בא"ד המזכה גט לאשתו במקום קטטה וכו'. הקשה הריטב"א ונקראה לאשה ונשאלה את פיה אם היא חושבת דזכות היא לה או חובה? ותירץ דזה לא מהני דדבר שנחשב לחוב לכל העולם

דמה"ט בריש מס' כתובות לא תנן
 "הבתולה נישאת" אלא "בתולה נישאת"
 דה' הידיעה מורה על פירסום ואינה ראויה
 לאשה להיות מפורסמת אם אינה נשואה.
 ולפי"ז א"ש מה דתנינן בריש מס' קידושין
 "האשה נקנית" דשם מיירי בקידושיה ושם
 נקט ה' הידיעה. וע' מש"כ בכתובות (ב).
 עוד פירושים להעדר הה' שם.

תוס' ד"ה אמר ליה תנינא וכו' בא"ד
 דמשמע שכן הדין מדלא קאמר
 מבקשים לחלוץ. ע' מל"מ (יבום וחליצה
 פ"ג הי"ג) וצ"ע.

כולה אפ' אם היא אומרת זכות היא לה
 אין זוכין לה למפרע. ובשערים מצויינים
 בהלכה כתב דשפיר שייך שתטעה בזה
 דסוברת כשם שנתקדשה ע"י כסף כך
 הותרה לשוק ע"י גביית כתובתה ממנו
 וכס"ד דגמ' (גיטין כא:) דמהני כסף לגרש
 האשה בלא גט מדהוקש הווייה ליציאה.

גמ' בא"ד אביי אמר דשומשמנא גברא
 כורסיה בי חרתא רמו לה וכו'.
 מוכרח מזה דאין לאשה להיות ידוע
 לרבים עד שנישאת ואז יכולה להתפרסם.
 וכ"כ התוס' יו"ט (כתובות פ"א מ"א)

פרק ששה עשר

קיט.

מתני' בא"ד מליאה חוששת. ע' מה שדייק הרש"ש מהא דקתני מליאה ולא קתני מעוברת דמלאה היינו שמלאו לה ימי חדשי העיבור.

גמ' בא"ד והרי קטן וקטנה דרובא דליתא קמן היא וכו'. ע' מש"כ לעיל (לה:): שמכאן דייק הרשב"א שהולכין בתר הרוב במקום שאפשר למיקם אמילתא ע"י המתנת זמן מה והוא הביא כמה ראיות כאן להיפוך עיי"ש בדבריו.

גמ' בא"ד קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין דברי ר"מ. מדקאמר גבי קטן וקטנה דאין מייבמין משמע דלרבנן כן מייבמין ואפ' לכתחלה. וע' בהגהות היעב"ץ שהקשה דמכמה מקומות משמע שרק בדיעבד אם ייבם הקטן קנה את יבמתו אבל לכתחלה לא ייבם הקטן את יבמתו. וגם מבואר מגמ' דלא טוב שקטן ישא אשה גדולה או קטנה תנשא לאיש גדול וכדאמרינן בסנהדרין (עו.)? ותירץ היעב"ץ דהכא במאי עסקינן בסמוך לפירקן של קטנה שנה אחת כדאמרינן לעיל (סב:) שראוי להשיאן אז.

שם. בפסקי הרי"ד (כאן) פסק כר"מ כיון דסתם מתני' כוותיה. וע' בשו"ת הרי"ד (ס' י"ב) שכתב לדון בדרך כלליות אי קי"ל כר"מ דחייש למיעוטא והעלה דאם סתם לו רבי במתני' כר"מ הלכה כוותיה באותה הלכה כמו הכא ואם סתם לו רבי במתני' דלא כר"מ אין ההלכה כמותו וכגון לעיל (קיא:): גבי קטן וקטנה.

גמ' בא"ד מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו. ע' הגהות הראמ"ה ובהגהות מהרש"ם גליון מהרש"א (וע"ע מש"כ לעיל קיד.).

תוס' ד"ה אמאי וכו' בא"ד וי"ל דמיירי כגון שיש ב' עדים שאומרים ששניהם מת. ע' מהרש"א שהק' דא"כ ליכא פה שאסר פה שהתיר שהרי ע"י עדים כבר ידענו שמת. וע' בקרני ראם על המהרש"א שתירץ די"ל דמיירי בעדים פסולים דנאמנת להכחישו ואעפ"כ אם לא הכחישה אותם הו"ל מיגו במקום עדים. וכ"כ הערול"נ. ועוד תירץ הערול"נ דמיירי כשאמרו העדים שאותו ילד שהיא אמרה עליו שבנה הוא מת אבל בלאו דבריה לא ידענו שזהו בנה היחידי.

תוס' ד"ה רב וכו' בא"ד א"נ אין חשוב תלי במעשה אלא ממילא הוא בא שאדם נזקק לאשתו. ע' מש"כ לעיל (סט:): וע"ע ביד דוד (בכורות כ.).

קיט:

גמ' בא"ד ואייתי מיעוטא דמפילות סמוך לחזקה והוה ליה פלגא ופלגא. הקשה הרשב"א למה לא סמכינן מיעוטא דאינן מתעברות אחזקה ליבום? ותירץ דהאי מיעוט הוא כנגד הרוב שרוב נשים מתעברות ויולדות אבל במיעוט דמפילות שאינו כנגד רוב זה אפשר להצטרף. וגם הוא כתב שהמיעוט דאינן מתעברות לא חשיב כיון שהוא מיעוטא דמיעוטא.

והריטב"א הביא מח' בזה. אבל בתוס' רע"א הביא נוסח אחר וכ"ה במדרשים (ויק"ר פל"ג וב"ר פע"ג וע' יפ"ע ובהגהת הרצ"ה ברלין) דאין מעידים אחר ג' ימים משמע דבספק ג' ימים ספק לאחר ג' ימים שפיר מעידין. והרמ"א (אה"ע ס' י"ז סעיף כ"ו) פסק כד' בשו"ת הריב"ש (ס' ש"פ) דבספק אם נשתהה אזלינן לחומרא ואפ' אם נישאת תצא.

תוס' ד"ה אין מעידין וכו' בא"ד אבל כל גופו שלם אפ' אין כאן פדחת וחוטם ניכר הוא היטב ע"י סימני הגוף וכו'. וכן האריך בזה ר"ת בספר הישר (ס' צ"ב) וע' ברשב"א וריטב"א שחלקו ע"ז.

קכ:

גמ' בא"ד כליו חיישינן לשאלה. ע' ב"ש (אה"ע ס' י"ז ס"ק י"ז) שמביא בשם המהר"ל מפראג הא דחיישינן לשאלה בכליו אינו אלא למ"ד סימנים דאורייתא אבל למ"ד סימנים דרבנן ל"ח לזה והב"ש חולק עליו.

גמ' בא"ד רבא אמר בסכין מלובנת ודברי הכל. פ' הריטב"א דרבא על מתני' קאי לאוקומי כדעת החכמים ולאן אמעשה דרבב"ח קאי דכבר משני ע"ז אביי שפיר.

רש"י ד"ה בסומקי וחיורי דלא אמרינן הוי סימן במלבושיו אי שחורין היו או לבנים היו דאין זה סימן שהרבה יש שחורין ולבנים ואדומים. צע"ק למה נקט רש"י שחורין הלא בגמ' נקט רק אדום ולבן. וגם מצינו שאסור ללבוש בגדים אדומים כמש"כ הרמ"א (יו"ד ס' קע"ח סעיף א') ובש"ך (שם).

גמ' בא"ד סיפא חזקה לשוק ורובא לשוק והוי ליה זכרים מיעוטא דמיעוטא ומיעוטא דמיעוטא לא חייש ר"מ. מכאן הביא הערול"נ (סט:) ראי' דאזלינן בתר חזקה אפ' במקום שאפשר למיקם מילתא דהא אפשר להמתין וליחזי אם תלד חמותה. וזהו כנגד דברי המהרש"א שם בסוף פ"ז שכתב גבי חשש עיבור בביאה דלא אזלינן בתר חזקה במקום שאפשר לברר הספק (וע' מש"כ לעיל קיט. לגבי רוב בכה"ג).

גמ' בא"ד אמר רב פפא בגרושה. כתב המאירי דמ"מ אם פיקחת היא תקדש א"ע ותהא צריכה גט וכדקי"ל (צב:) בעניותינו צריכה גט ואח"כ תחלוץ שהרי אין כאן חשש כרוז שכבר היא אסורה מאליה. וע' בערול"נ שהקשה למה תשב עיגונא לעולם הא יכולה לעשות כמעשה הנ"ל.

קכ.

גמ' בא"ד ר"א אומר הואיל והותרה היא הותרה נמי צרתה. ואע"פ של"א הואיל ואשתרי אשתרי כדרדש הגמ' לעיל (ז:) מדכתיב עליה מ"מ הכא איסור אחד הוא ושפיר אמרינן הואיל וכו'.

מתני' בא"ד אין מעידין אלא עד ג' ימים וכו'. הרשב"א כתב דמדיוקא דמתני' משמע דדוקא אם יודע בודאי שהוא תוך ג' ימים יכול להעיד אבל בספק אינו יכול. והוא כתב להסתפק בסברא אי אמרינן דכיון דספיקא דאורייתא היא אזלינן לחומרא או כיון שבעצם הוא מכיר זהותו ורק מדרבנן חששו שמא נפחת צורתו הו"ל ספק דרבנן ולקולא.

קכא.

גמ' בא"ד ואנסבה רבא לדביתהו אפומא דשושביני לבתר חמשה יומי. וברי"ף (מה: בדפיו) כתב בזה"ל אבל במים אפשר שישהה ארבעה וחמשה ימים ואינו משתנה וכו' עכ"ל. וכתבו הרשב"א ונמ"י דמשמע דס"ל להרי"ף דדוקא עד ה' ימים אמרינן שלא נשתנה הגוף ע"י המים אבל יותר על כן לא והם חלקו עליו וסברי דה"ה יתר על ה' ימים (וכ"כ הריטב"א). ודייקו כן בירושלמי (כאן הלכה ד') שעשו מעשה לאחר י"ז ימים. וגם הרמב"ם משמע כן שכתב (גירושין פ"ג הכ"ב) אפי' השליכוהו המים לאחר זמן מרובה ומשמע דה' ימים לאו בדוקא נקט. ועוד כתב הרמב"ם (שם) דאם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים י"ב שעות (וי"ג כ"ד שעות וי"ג שעות סתם ע' בילקוט שנויי נוסחאות מהדו' פרנקל) ונתפח אין מעידין עליו שהרי נשתנה. והרואה יראה שהרמב"ם מיירי דוקא אם שהה במים ג' ימים או יותר ואח"כ נשתהא ביבשה דממהר להאביד צורתו. והרשב"א ריטב"א ונמ"י כתבו בדעת הרי"ף דכל שנשתהא במים מעידין עליו רק אם ראוהו מיד כשיצא מן המים אבל לאחר מכן אפי' שעה אחת לא מעידין עליו וכתבו הרמב"ן ורשב"א דדין זה נאמר אפי' בתוך ג' ימים.

מתני' בא"ד אשתו אסורה. ע' בהגהות ראמ"ה שמפרש אמאי שינה מתני' מלישנא דכל פירקין דתנינן מעידין ולא מעידין וכאן תנינן אשתו אסורה.

מתני' בא"ד ושוב מעשה בעסיא באחד ששלשוהו לים ולא עלתה בידם אלא רגלו וכו'. כתב הרשב"א דאין להתיר בכה"ג אא"כ קשרוהו ברגלו ושלשוהו

אבל אם סתם השליכוהו לים והשליכו מצודה לקלטו ולא עלה בידם אלא אבר אחד או אפי' כל גופו בלא ראשו אין משיאין את אשתו דחיישינן שמא אותו הלך לו ויצא למקום אחר ורגל זה מאדם אחר הוא וכדחיישינן לעיל (קטו). גבי ההוא דאיתלי נורא בגננא וכו'. ושוב הקשה הרשב"א מסתימת דברי הרמב"ם (גירושין פ"ג הט"ז) שכתב בזה"ל וכן אם השליכוהו לים והשליכו מצודה אחריו והעלה ממנו אבר שא"א שניטל אותו אבר מן החי ויחיה הרי זה מעיד עליו שמת ומשיאין את אשתו עכ"ל ומשמע דאפי' לא קשרוהו ברגלו משיאין את אשתו ולא חיישינן דשל אחר הוא? ותירץ הרשב"א דצ"ל דהרמב"ם מיירי דוקא בשלא נתעלם מן העין עד שעלה רגלו בידם. ובריטב"א ובמג"מ כתבו לדייק בדברי הרמב"ם שכתב והעלו ממנו אבר דמשמע שידוע שממנו הוא האבר. וכ"כ המהרש"ל (יש"ש ס' י'). וע' בפתחי תשובה (אה"ע ס' י"ז ס"ק קל"ה).

מתני' בא"ד מן הארכובה ולמעלה תנשא מן הארכובה ולמטה לא תנשא. כתבו הרמב"ן והרשב"א דהא דמן הארכובה ולמעלה תנשא היינו לאחר י"ב חודש דכל ההיתר מיוסד על הא דקי"ל טריפה אינה חי י"ב חודש. וע' בכס"מ (גירושין פ"ג הט"ז) שתמה ע"ז דיש לחלק בין טריפה דבני אדם לטריפה דבהמה וכבר דנו בזה הרבה וע' בב"ש (אה"ע ס' י"ז ס"ק צ"ז) דצ"ל דקים ליהו לחז"ל דלענין זה גם האדם א"א לחיות י"ב חודש כמו הבהמה.

גמ' בא"ד מיטעא טעינא אנא סברי כיון דקוו וקיימי כמים שיש להם סוף דמי

האיש ועמד לפניו א"ל את הוא שטבעת בים א"ל הן ומי העלוך מן הים א"ל צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים א"ל מאין אתה יודע א"ל כשירדתו למעמקי מצולה שמעתי קול רעש מגלי הים זהו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל חייו באותה שעה פתח ר"ע ואמר ברוך אלקים אלקי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים שד"ת ודברי חכמים קיימים הם לעולם ולעולמי עולמים שנאמר "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" קהלת יא:א) ועוד כתיב "וצדקה תציל ממות" (משלי י:ב, יא:ד) עכ"ל.

קכא:

גמ' בא"ד אלא דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו. אבל כלל זה דדבר שהצדיק וכו' אינו אמת דלקמן אמרינן דמת בנו בצמא דמשום שהוא צדיק דייק הקב"ה בו יותר משאר בני אדם ולכן כיון שמצא בו שמץ של משהו הקב"ה ענשו אפ' בדבר שהוא היה מתעסק בו. וכן גבי בתו של רבי ישמעאל שבא למאן אחר שכבר ילדה (נדה נב.) עיי"ש. וע' בתוס' שכתבו דאע"פ שמת בתו בצמא לא הוי דבר שנצטער בו אותו צדיק משום שלא באחד מבורות שהוא חפר מת (או משום שלא בבור מת כמש"כ התוס' הרא"ש וע' בהגהות הב"ח על התוס'). ופשוט שגרסי בגמ' כאן דבר שנצטער כגירסת הגמ' דב"ק ודלא כגירסא שלפנינו מתעסק (וע' מהרש"א ורי"ף על העין יעקב).

רש"י ד"ה זקן אחד מנהיגו זה אברהם. כתב המהרש"א דר"ל בזכות האבות.

ולא היא כיון דאיכא גלי אימר גלי אשפלו. וכתב הריטב"א דרב שילא לא ידע הך ברייתא דלהלן בסמוך דחיישינן שמא ניצל במחילה של דגים (ועוד כתב הריטב"א דא"ל דגם בזה טעה רב שילא עיי"ש). הרי שלך לפניך דגזרו במים שאין להם סוף מחמת ב' חששות דגלי אשפלו ושמא ניצל במחילה של דגים. והנה בשו"ת מהר"ם מינץ (כתראה ס' כ"א) חידש דבמי שמאבד עצמו לדעת במים שאין להם סוף יש להקל דלא חיישינן דלמא גלי אשפלוהו ויצא במקום רחוק דז"א שהרי בשאט נפשו הפיל עצמו למים ורצה למות (וע' שו"ת החת"ס אה"ע ח"א ס' נ"ו וס' ס"ט ועוד שדחה את הדברים הללו). וקשיא לי למה לא חששו שמא ניצל במחילה של דגים שהוא הצלה שבאה בעל כרחו דממילא בא. וגם בשו"ת הב"ח (ס' ע"ט) פסק במי שנפל לתוך הנקב בנהר הקפוא שיש להקל מאחר שליכא חשש דגלי אשפלו והובא בב"ש (אה"ע ס' י"ז ס"ק צ"ה). והנוב"י (אה"ע מהדו"ת ס' נ"ח) העיר עליו דנהי דלגלי לא חיישינן מ"מ אמאי לא ניחוש למחילה של דגים. ועיי"ש בנוב"י שכתב לבאר דברי הגמ' כאן דצ"ל דלרב שילא מיירי דוקא כשידוע לנו שאין כאן מצודות דגים. וע' באוצר הפוסקים די"א דלא חיישינן לאסור במים שאין להם סוף אא"כ איכא שני החששות אבל לחשש אחד אין אנו מחמירין כ"כ.

גמ' בא"ד תניא אמר ר"ע פעם אחת וכו'. באבות דרבי נתן (פ"ג ה"ט) גרס מעשה זו בלשון אחר וז"ל מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה פעם אחת הלך וישב בספינה ובא הרוח וטבע ספינתו בים ראהו ר"ע ובא לפני ב"ד להעיד על אשתו להנשא עד שלא הגיע עת לעמוד בא אותו

קכב.

מתני' בא"ד ומשיאין על פי בת קול. ע' הגהות רצ"ה ברלין ורש"ש. וע' מש"כ לענין לא בשמים היא בסוף פרק בתרא דיומא.

שם בא"ד ושוב מעשה בצלמון וכו'. הדגיש בהגהות היעב"ץ ששם מקום זה נזכר בתנ"ך בס' שופטים (ט:מח).

גמ' בא"ד יונתן שידא. כתב בהגהות יעב"ץ שיש לשדים שמות כבני אדם וכמו"כ מצינו יוסף שידא (פסחים ק: עירובין מג.).

מתני' בא"ד רבי אליעזר ורבי יהושע אומרים אין משיאין את האשה ע"פ עד אחד. הנה איתא בספרי (פ' שופטים פיסקא קפ"ח) עה"פ "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת וגו'" (דברים יט:טו) אין לי אלא עדות איש לעדות אשה מנין ת"ל לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא אם סופינו לרבות אשה מה ת"ל איש לעון אינו קם קם הוא באשה להשיאה דברי רבי יהושע. ומדברי הספרי מבואר דאכן סובר רבי יהושע דמשיאין ע"פ עד אחד ודלא כמתני' ? כה"ק בספרי דבי רב וכתב דדוחק לומר דתרי תנאי אליבא דרבי יהושע הן. אלא כתב שם דאולי ט"ס יש

בספרי וצ"ל חכם אחר ולא רבי יהושע. והאמת יורה דרכו שהרי כבר כתבו בתולדות אדם על הספרי ובעמק הנצי"ב שם ובמלבי"ם שם שיש לגרוס דברי ר' יהודה במקום דברי ר' יהושע ע"פ גירסת הילקו"ש (פרשת שופטים רמז תתקכ"ב). ואולי י"ל עוד דלאחר שהחזיקו גם רבי יהושע מודה דמשיאין אשה ע"פ עד אחד וכדאיתא להלן בסמוך גבי ר"ע באשה.

מתני' בא"ד לצוער עיר התמרים. והקשה הרש"ש דמשמע בפרשת וזאת הברכה דעיר התמרים אינו צוער דכתיב "בקעת יריחו עיר התמרים עד צוער" (דברים לד:ג). וכן מצינו בדברי הימים (ב כח:טו) דיריחו היא עיר התמרים ולא צוער וכן מבואר בשופטים (א:טז) וכן כתיב "מתמר" (יחזקאל מז:יט) ופ' יריחו (ע' בתרגום רש"י ורד"ק בשופטים ויחזקאל שם)^א וכ"כ הרשב"ם (ב"ב קמו:). אכן מצינו בתרגום ירושלמי (דברים שם) כמתני' וז"ל קרתא דעבדא תמרין היא זעיר עכ"ל דמשמע היא עיר התמרים היא צוער וגם עליו חל קושיית הרש"ש. וגם מצאתי שכתבו הרוקח ורבינו יואל (במדבר כב:א) ובפירוש הרוקח עה"ת (סו"פ חוקת) דבכל מקום בחומש כתוב יריחו בצירי ובשאר ספרי הנ"ך כתוב יריחו בחיריק לבר מן חד^ב ופירשו דנקרא יריחו על שם ריח

א. ומצאתי שי"מ שיריחו נקרא לפעמים "עיר התמרים" כדי לעקור ממנו השם "יריחו" שאסור לבנותו וישתקע בו שם אחר אך הבעל האמרי בינה לא הסכים לזה (ע' שו"ת שם ושארית לנפש חיה ס' ו').

ב. וצ"ל דלא נתפרש לי מהו החד שהרי בספרי יהושע שמואל ומלכים בכל פעם כתוב יריחו בחיריק חוץ מפעם אחת בספר מלכים (ב כה:ה) דכתב יריחו אך גם בעוד מקומות מצינו יריחו בנ"ך והם בספר ירמיה (לט:ה, נב:ח) ובספר עזרא (ב:לד) ובנחמיה (ג:ב, ז:לו) ודברי הימים (א יט:ה, ב כח:טו). וש להביין דבריהם דלא מיירי בצירי וחיריק אלא במלא וחסר דבכל מקום בחומש

בכה"ג חוששין שנשא אשה אחרת והיא באה לקלקל את זו.

רש"י ד"ה לא אמר כלום וכו' בא"ד וכמדומה לי דהאי עזיקה שם העיר שבארץ ישראל וכו'. ע' רש"ש שכתב ששם העיר מוזכר בספר יהושע. ונראה דהא דכיוון העכו"ם להשביח מקחו ע"י שאמר שהם מאיסורי אכילה (או שיש להם קדושה וצריך לאכלן דוקא בירושלים או יש איסור דרבנן של שביעית השמור או איסור ערלה) היינו מחמת הא דאמרינן דמים גנובים ימתקו ועי"ז שהוא איסור יהא הסחורה חביב בעיני העבריין והיינו מה שמשבחים מקחו עי"ז שהוא אומר שהוא איסור. ואעפ"כ לא מהימן ולכן אפ' ישראל כשר מותר לאכלו ואין לחשש לדברי העכו"ם.

קכב:

גמ' בא"ד תנאי היא דתניא אין בודקין וכו'. וצע"ג דהא רבי טרפון ארבי טרפון קפריך ולא מהני בזה לומר דתנאי היא. ושו"מ שפ' הריטב"א דתרי תנאי פליגי אליבא דרבי טרפון. וע' בהגהות חשק שלמה שכתב דבברייתא ראשונה ל"ג רבי טרפון. (וע' מש"כ לעיל קיז:)

גמ' בא"ד אין בודקים עדי נשים בדו"ח דברי ר"ע ר"ט אומר בודקין. פ' הרמב"ן דלר"ע כיון שבדיני ממונות א"צ דו"ח אמרו חכמים דה"ה להשיא אשה משום שתגבה כתובתה מבעלה שמת כשנישאת וא"א לחלק החיוב ממוני

התמרים שהיו שם (וגם פרש"י ברכות מג. יריחו ע"ש הריח עיין שם) נמצא דעיר התמרים היינו יריחו ולא צוער. וע"ע בשו"ת רבינו ידידיה טיאה וויל (חו"מ ס' ט"ז) בענין זה וכדבריו כן הוא בספר מעין בית השואבה (נימוקים לבמדבר לג:מח) להגר"ש שוואב זצ"ל.

רש"י ד"ה תלתא ריגלי וכו' בא"ד להושיב ישיבה שם. ע' פורת יוסף והגהות יעב"ץ שדנו בזה ע"פ מה שאמרו בסוף הוריות שרב יוסף היה סיני ורבה היה עוקר הרים. וע"ע בגליון הש"ס ובישרש יעקב.

רש"י ד"ה ודלמא צרה הואי שנשא אשה במקום אחר ובאה לקלקלה והלכה לה. וילה"ק דלעיל בריש פירקין (קיט.) תנן האשה שהלך בעלה וצרתה למדה"י ובאו ואמרו לה מת בעליך לא תנשא ותתייבם עד שתדע שמא מעוברת היא צרתה ודייק הש"ס דלאותה צרה חיישינן ולצרה אחריתי לא חיישינן ופרש"י דאינה חוששת שמא אשה אחרת נשא ומשמע דלא חיישינן שמא נשא עוד אשה במקו"א ודלא כסוגיין דהכא? ותירץ בשו"ת החת"ס (חו"מ ס' קמ"ח) דהתם לענין יבום מיירי ויש ב' חששות אחת שנשא אשה אחרת במדה"י וב' שאותה צרה חדשה ילדה לו בן ונמצאת הלזו פטורה מיבום ומה"ט מתייבמת דלב' חששות לא חיישינן במקום שיש חזקת היתר ליבם משא"כ הכא דלענין עדות אשה יש כאן חשש אחת שמא הבת באמת צרתה היא

כתוב יריחו בשני יו"ד משא"כ בספרי יהושע ומלכים כתוב כיו"ד אחד. אך גם זה אינו שהרי בשאר ספרי הנ"ך כתוב כיו"ד אחד כמו בתורה וצ"ע מהו לבר מן חד. ע"ע אוצ"מ (עמ' 196).

וההיתר נישואין. א"נ כ' הרמב"ן דתיקנו חכמים דרך בעדות דיני נפשות בעינן דו"ח משא"כ בעדות אשה דהשתא אין בה דיני נפשות כלל ואדרבה דומה יותר לדיני ממונות (וגם ברוב מקרי מביא לידי דיני ממונות) תיקנו דא"צ דו"ח. ולפי ר"ט פ' הרמב"ן דכל שקשור לאיסור אשת איש בעיא דו"ח כיון שאיסור א"א יש בו דיני נפשות בעלמא. ועוד כתב הרמב"ן דה"ה דפליגי ר"ע ור"ט בעידי גיטין וקידושין אי בעינן דו"ח. ומסיק הרמב"ן דהלכה כר"ע דאמר אין בודקין בדו"ח. ויעויין בתוס' שכתבו דהלכה כת"ק ומבואר שגרסי באופן אחר בגמ' דידן דוגמאת אין בודקין עידי נשים בדו"ח ר"ט ור"ע אומרים בודקין (וכ"ה ברשב"א ובמהרש"א ובביאור הגר"א אה"ע ס' י"ז ס"ק ע"ט) ומקורם בתוספתא (פי"ד הי"ב). וע' בקרן אורה. והנה לכאורה משמע בד' הרמב"ן דלר"ע לעולם א"צ דו"ח (אפ' בגיטין וקידושין) ולפי ר"ט לעולם צריכים דו"ח (אפ' בגו"ק)

אבל לגירסא האחרת דזהו מח' ת"ק נגד ר"ע ור"ט יל"ע מהו הדין בגו"ק. בזה יש מח' הראשונים שבשו"ת הרשב"א (ח"ג ס' קי"א) כתב דאף לר"ע ור"ט דאמרי דצריך דו"ח זהו רק לעדות אשה אבל בקידושין אף הם מודים דא"צ דו"ח (ויל"ע מהו הדין בגיטין²) אבל המאירי (סנהדרין ב:) כתב דגם בקידושין מצרכי ר"ע ור"ט דו"ח עיי"ש בדבריהם וע"ע בריטב"א ונמ"י.

גמ' בא"ד תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'. כמדומני שמעתי לפני הרבה שנים מהרה"ג אשר וויס שליט"א לבאר מאמר זה דבכל שנה ושנה הקב"ה גוזר שיהיה כך וכך שעות של מלחמה בעולם אך מלחמה תרתי משמע יש מלחמה ממש ויש מלחמתה של תורה וא"כ כיון שהת"ח עוסקים במלחמתה של תורה ממילא הם ממעטים קצבת המלחמה שבעולם של אותה שנה ועיי"ז מרבים שלום בעולם ודפח"ח.

תם ונשלם לאל בורא עולם

ג. בשו"ת הרשב"א (ח"א ס' תקס"ו) המובא בב"י (אה"ע ס' מ"ב) כ' דאין בודקין עידי נשים בדו"ח בין בגירושין בין בקידושין דקיי"ל כת"ק דר"ט ור"ע וכו' ומשמע מדבריו דאילו פסקנו כר"ע ור"ט צריכים לבדוק בדו"ח ודלא כאידך תשובת הרשב"א. וכדי שלא יהיו דברי הרשב"א בזה כסותרין א"ע צ"ל דדוקא בגירושין יסבור דלפי ר"ע ור"ט צריך דו"ח אבל בקידושין לא ויל"ע.

אלה יעמדו על הברכה

על אשר באו לחזקנו ולעודדנו ולסייענו בעת שהייתי מאסירי ציון ובנותיה. בפה אחד כולם עמדו ואמרו "אשריך שנתפסת על דברי תורה" איש איש כפי מעשיו וכפי עניו. על כן באתי אני ההדיוט לברכם במאה ברכות בכל יום שימשיכו בדרכם להרבות תורה ומעשים טובים ולהיות כאור הדוחה את החושך מעולמו. ואלה שמותם:

מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א	הרה"ג שמואל פרידמן	הרב ירמיה הכהן רוטלוי וב"ב
הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל	הרב אברהם ברגר	הרב ישראל טייטלבוים וב"ב
הרה"ג בנימין קרליבך וב"ב	הרב אהרן י. ספטנר	הרב ישראל מאיר גוטפרב
הרה"ג בן ציון קירמאעיר	הרב אלון ברוקנשטיין וב"ב	הרב מאיר פרוש
הרה"ג גדלי' פינקל	הרב אליהו גלסנברג	הרב מיכאל איתן שטיינר וב"ב
הרה"ג דב גרשון מלצר	הרב אריה פוקס וב"ב	הרב מיכאל פינחס בן-נתן וב"ב
הרה"ג זעליג סופר	הרב בנימין יואל וסוצקי	הרב מרדכי מרקוביץ וב"ב
הרה"ג חיים ארי' הכהן פאם	הרב בן-ציון ברון	הרב משה גפני
הרה"ג יוסף גוטפרב	הרב דניאל פיק וב"ב	הרב משה הכהן פרקופף
הרה"ג יוסף יצחק לרנר	הרב זאב ציילנגולד	הרב נפתלי משה קסורלה וב"ב
הרה"ג מנחם זארעצקי	הרב יהושע וקסלר וב"ב	הרב פלא וכו' שלום ברסלר
הרה"ג משה בן-ציון זיידל ב"ב	זודי הרב יוסי קליין וב"ב	וב"ב
הרה"ג משה פינקל	הרב יעקב סלה וב"ב	הרב שלמה גולדנטל
הרה"ג שמואל איזבי	הרב יצחק רביץ	הבחור מג. שאול שלמד ברחובות

ויזכו כל הני שלוחי רחמנא לאריכות ימים טובים ושנים מתוקים ונזכה כולנו במהרה לאור חדש שתאיר על ציון כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בב"א כיה"ר.